

radio *Re* och TV

1978-1985

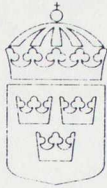
FÖRSLAG FRÅN
RADIOUTREDNINGEN



1977-1985

Klang 77

23
/ 23



Statens offentliga utredningar
1977:19
Utbildningsdepartementet

Radio och tv 1978–1985

Betänkande av Radioutredningen
Stockholm 1977

Omslag: Roland Klang
ISBN 91-38-03337-2
ISSN 0375-250X
Gotab, Stockholm 1977

Radio och TV
1978-1988

Redigerad av Roland Klang
Stockholm 1977

Till Statsrådet och chefen för utbildningsdepartementet

Den 7 juni 1974 bemyndigades chefen för utbildningsdepartementet av regeringen att tillkalla en utredning om radions och televisionens fortsatta utveckling.

Till ledamöter av utredningen utsåg departementschefen:
dåvarande departementsrådet Leif Andersson, ordförande (t. o. m. den 31 mars 1975)
universitetskanslern Hans Löwbeer, ordförande (fr. o. m. den 1 april 1975)
riksdagsledamoten Anders Björck (m)
riksdagsledamoten Barbro Engman (s)
förlagschefen Anders Ferm
riksdagsledamoten Ingemar Leander (s)
riksdagsledamoten Kjell A Mattsson (c)
riksdagsledamoten Björn Molin (fp)

I radioutredningens sekretariat har ingått:
avdelningsdirektören Lars Göransson, sekreterare (fr. o. m. den 15 september 1974)
ekonomie licentiaten Olof Hultén, bitr. sekreterare (fr. o. m. den 7 oktober 1974)
civilekonomen Leif Sundkvist, bitr. sekreterare (fr. o. m. den 15 oktober 1974)
programredaktören Hack Kampmann, expert (fr. o. m. den 15 november 1974)
universitetslektorn Lennart Nilsson, bitr. sekreterare (fr. o. m. den 1 december 1974)
utredningsledaren Åke Källqvist, bitr. sekreterare (fr. o. m. den 15 april 1975)

Som sakkunniga har i utredningsarbetet medverkat:
redaktören Torsten Byggdal, huvudkontaktman med Sveriges Radio
docenten Stig Hadenius
hovrättsassessorn Jan Pennlöv
professorn Jörgen Westerståhl

Därjämte har utredningen biträttats av ett stort antal experter, som varit knutna till olika arbetsgrupper. Se kapitel 1.

Radioutredningen publicerade i juni 1976 två undersökningar om särskilda delar av Sveriges Radios programverksamhet:

Programarbetarens dilemma (Ds U 1976:12) av universitetslektorn Lars Grahn, docenten Bengt Nerman och universitetslektorn Sverker Tirén.

Tv:s utlandsrapportering (Ds U 1976:13) av universitetslektorn Rutger Lindahl och professorn Jörgen Westerståhl.

Viktigare inkommande och avgående skrivelser finns förtecknade i bilaga 5.

Radioutredningen får härmed överlämna sitt betänkande Radio och tv 1978–1985. Utredningens uppdrag är därmed slutfört.

Reservationer har avgivits av

Anders Björck, Kjell A Mattsson och Björn Molin beträffande ledningen av programheterna (kapitel 6, avsnitt 6.8); samt

Anders Björck, Kjell A Mattsson och Björn Molin beträffande lokaliseringen av ledningen för TV R (kapitel 6, avsnitt 6.3).

Särskilda yttranden har avgivits av

Anders Björck beträffande reklamfinansiering av del av kostnaderna för rundradion;

Anders Björck beträffande Sveriges Radios programverksamhet;

Anders Björck beträffande tv-region omfattande Småland och Blekinge (kapitel 6, avsnitt 6.3);

Barbro Engman och Anders Ferm beträffande Sveriges Radios medlemskap i Svenska Arbetsgivareföreningen;

Barbro Engman och Anders Ferm beträffande utformningen av förslaget till 6 § radiolagen (kapitel 11, avsnitt 11.2.1); samt

Stig Hadenius och Jörgen Westerståhl beträffande organisationen av nyhetsverksamheten i tv (kapitel 7, avsnitt 7.7).

Stockholm den 29 april 1977

Hans Löwbeer

Anders Björck Barbro Engman Anders Ferm

Ingemar Leander Kjell A Mattsson Björn Molin

/Lars Göransson

Hack Kampmann

Lennart Nilsson

Leif Sundkvist

Innehåll

| | |
|--|----|
| <i>Sammanfattning</i> | 13 |
| 1 <i>Direktiven. Utredningens arbete</i> | 23 |
| 1.1 Direktiven. | 23 |
| 1.2 Utredningsarbetet | 25 |
| 2 <i>Rundradion idag.</i> | 29 |
| 2.1 Utvecklingen av den svenska rundradion | 29 |
| 2.2 Bestämmelser för radio och tv | 30 |
| 2.2.1 Radiolagen | 30 |
| 2.2.2 Radioavtalet | 31 |
| 2.3 Rundradions nuvarande organisation | 32 |
| 2.3.1 Huvuddragen | 32 |
| 2.3.2 Ägare till rundradion | 33 |
| 2.3.3 Enheterna inom Sveriges Radio | 35 |
| 2.3.3.1 Statsmakternas beslut | 35 |
| 2.3.3.2 Den nuvarande organisationen | 37 |
| 2.3.4 Sveriges Lokalradio. | 44 |
| 2.3.5 Sveriges Utbildningsradio | 45 |
| 2.4 Programverksamheten | 46 |
| 2.4.1 Riksradio | 46 |
| 2.4.2 Television | 47 |
| 2.4.3 Lokalradio | 48 |
| 2.4.4 Utlandsprogrammen | 48 |
| 2.5 Finansiering, medelstilldelning, kostnader | 49 |
| 2.5.1 Nuvarande finansiering | 49 |
| 2.5.2 Medelstilldelning 1976/77 och 1977/78 | 51 |
| 2.6 Radionämnden | 51 |
| 2.7 Rundradio utomlands – några exempel | 52 |
| 2.7.1 Inledning | 52 |
| 2.7.2 De nordiska länderna | 52 |
| 2.7.3 Västeuropa i övrigt | 56 |
| 2.7.4 Östeuropa | 61 |
| 2.7.5 Nordamerika | 62 |
| 2.7.6 Några jämförelser | 64 |

| | | |
|---------|--|-----|
| 3 | <i>Radio och tv bland andra massmedier</i> | 67 |
| 3.1 | Konsumtion av olika massmedier | 67 |
| 3.2 | Konsumenterna | 69 |
| 3.3 | Utvecklingslinjer | 71 |
| 3.3.1 | Inledning | 71 |
| 3.3.2 | Dagspress | 73 |
| 3.3.3 | Kabel-tv | 73 |
| 3.3.4 | Satelliter | 74 |
| 3.3.5 | Videogram | 77 |
| 3.3.6 | Text-tv | 78 |
| 3.3.7 | Film | 79 |
| 4 | <i>Principiella utgångspunkter</i> | 81 |
| 4.1 | Radio och tv i allmänhetens tjänst | 81 |
| 4.1.1 | Massmedieideologisk grundsyn | 81 |
| 4.1.2 | Yttrandefrihet | 83 |
| 4.1.3 | Informationsfrihet | 83 |
| 4.1.4 | Den nya kulturpolitiken | 84 |
| 4.2 | Rundradions uppgifter | 85 |
| 4.2.1 | Inledning | 85 |
| 4.2.2 | Rundradions uppgifter som informationsmedium | 85 |
| 4.2.3 | Rundradions kulturpolitiska mål och uppgifter | 87 |
| 4.3 | Rundradion och statsmakterna | 90 |
| 5 | <i>Utgångspunkter för den framtida organisationen</i> | 93 |
| 5.1 | Allmänna krav på rundradions organisation | 93 |
| 5.1.1 | Inledning | 93 |
| 5.1.2 | Självständighet och integritet | 93 |
| 5.1.3 | Mångfald | 94 |
| 5.1.4 | Insyn | 94 |
| 5.1.5 | Kvalitet | 95 |
| 5.1.6 | Medverkan i programmen av fria kulturarbetare med flera | 95 |
| 5.1.7 | Decentralisering | 96 |
| 5.1.8 | Rationalitet och effektivitet | 96 |
| 5.2 | Sveriges Radio och det nuvarande avtalet | 96 |
| 5.2.1 | Inledning | 96 |
| 5.2.2 | Problem i den nuvarande organisationen | 99 |
| 5.2.2.1 | Inledning | 99 |
| 5.2.2.2 | Kompetensfördelning företagsledning – programenheter i programfrågor | 99 |
| 5.2.2.3 | Kompetensfördelning programenheter – distrikt i programfrågor | 100 |
| 5.2.2.4 | Kompetensfördelning enheter – företagsledning i personalfrågor | 101 |
| 5.2.2.5 | Förhållandet tekniken – programenheterna | 102 |
| 5.2.2.6 | Tv-enheternas förhållande till varandra | 103 |
| 5.2.2.7 | Ljudradions ställning, utlandsprogrammen | 103 |

| | | | |
|-----|----------|--|-----|
| | 5.2.2.8 | Nyhetsverksamheten: Centralredaktionen och övriga nyhetsredaktioner | 105 |
| | 5.2.2.9 | Planeringsverksamheten | 105 |
| | 5.2.2.10 | Sammanfattning och slutsatser | 106 |
| 5.3 | | Avgränsning av organisationsförslagen | 107 |
| 5.4 | | Rundradions förhållande till staten, sändningsrätten | 108 |
| | 5.4.1 | Inledning | 108 |
| | 5.4.2 | Sändningsrätt för ett eller flera företag | 109 |
| | 5.4.3 | Sändningsrättens innebörd | 110 |
| 5.5 | | Huvudalternativ för rundradions organisation | 112 |
| | 5.5.1 | Inledning | 112 |
| | 5.5.2 | Programproduktion, sändningsbeslut | 112 |
| | 5.5.3 | Självständiga programföretag | 113 |
| | 5.5.4 | Ett sammanhållet företag | 117 |
| 6 | | <i>En ny organisation</i> | 119 |
| 6.1 | | Huvuddragen i en ny organisation för Sveriges Radio | 119 |
| | 6.1.1 | Avgränsning av Sveriges Radios uppgifter | 119 |
| | 6.1.2 | Den regionala verksamheten | 120 |
| | 6.1.3 | Synpunkter | 122 |
| | 6.1.4 | Förslag | 127 |
| 6.2 | | Ljudradion | 129 |
| 6.3 | | Tv. | 130 |
| | 6.3.1 | Inledning | 130 |
| | 6.3.2 | TV R | 131 |
| | 6.3.3 | TV S | 134 |
| 6.4 | | Regionala publikråd | 134 |
| | 6.4.1 | Inledning | 134 |
| | 6.4.2 | Uppgifter | 135 |
| | 6.4.3 | Sammansättning | 135 |
| | 6.4.4 | Placering inom Sveriges Radio | 136 |
| 6.5 | | Sveriges Radios ställning | 136 |
| | 6.5.1 | Verksamhetsformen | 136 |
| | 6.5.2 | Ägarna | 137 |
| | 6.5.3 | Ägarnas befogenheter | 139 |
| 6.6 | | Sveriges Radios ledning | 140 |
| | 6.6.1 | Styrelsesammansättningen | 140 |
| | 6.6.2 | Styrelseuppgifterna | 142 |
| 6.7 | | Fördelning av beslutsbefogenheter mellan företags- ledning och programenheter | 142 |
| 6.8 | | Ledningen för programenheterna | 144 |
| 6.9 | | Sveriges Radio, lokalradion och utbildningsradion. Sändningstider | 145 |
| 7 | | <i>Programverksamheten</i> | 147 |
| 7.1 | | Allmänna programpolitiska synpunkter | 147 |
| 7.2 | | Kvalitetskrav | 149 |
| | 7.2.1 | Kvalitetsbegreppet | 149 |
| | 7.2.2 | Programkvalitet och publikjakt | 150 |

| | | | |
|-----|---------|--|-----|
| | 7.2.3 | Programkvalitet och ansvar mot publiken | 154 |
| | 7.2.4 | Inköpsverksamheten | 156 |
| | 7.2.5 | Medverkan av fristående yrkesutövare i program- verksamheten | 157 |
| 7.3 | | Särskilda programfrågor | 159 |
| | 7.3.1 | Inledning | 159 |
| | 7.3.2 | Saklighet och opartiskhet. Radioutredningens under- sökningar | 161 |
| | 7.3.2.1 | Debatten senare år | 161 |
| | 7.3.2.2 | Tidigare undersökningar av opartiskhet och saklighet | 162 |
| | 7.3.2.3 | Undersökningen om tv:s utlandsrapporte- ring | 163 |
| | 7.3.2.4 | Programarbetarens dilemma – en studie i Sveriges Radios samhällsprogram | 168 |
| | 7.3.2.5 | Slutsatser | 172 |
| | 7.3.3 | Könsrollsfrågor i programmen | 172 |
| | 7.3.4 | Övriga programfrågor | 173 |
| | 7.3.4.1 | Alkoholbruk i programmen | 173 |
| | 7.3.4.2 | Våldsinslag i programmen | 175 |
| 7.4 | | Övriga krav på programverksamheten | 176 |
| | 7.4.1 | Sändningstider och reprispolitik. Dagblock i tv | 176 |
| | 7.4.2 | Koordination | 178 |
| 7.5 | | Programmen och publiken | 180 |
| | 7.5.1 | Särskilda publikgrupper | 180 |
| | 7.5.2 | Allmänna publikkontakter | 183 |
| | 7.5.3 | Medverkan av publiken | 183 |
| | 7.5.4 | Kulturlivet | 185 |
| | 7.5.5 | Folkrörelserna | 186 |
| | 7.5.6 | Lokal och regional produktion | 187 |
| 7.6 | | Förslag inom olika kulturområden | 188 |
| | 7.6.1 | Inledning | 188 |
| | 7.6.2 | Musikverksamheten | 189 |
| | 7.6.3 | Teater och film | 193 |
| | 7.6.3.1 | Radioteater och tv-teater | 193 |
| | 7.6.3.2 | Samproduktion mellan rundradion och scenteatrarna | 196 |
| | 7.6.3.3 | Filmen och tv | 198 |
| 7.7 | | Förslag om nyhetsverksamheten | 200 |
| | 7.7.1 | Avtalet och nyhetsverksamheten | 200 |
| | 7.7.2 | Sveriges Radios nyhetsverksamhet idag | 200 |
| | 7.7.3 | Allmänna synpunkter | 201 |
| | 7.7.4 | Förslag | 202 |
| 7.8 | | Programstrukturen i radion | 208 |
| | 7.8.1 | Den nuvarande kanalstrukturen | 208 |
| | 7.8.2 | Radions möjligheter | 209 |
| | 7.8.3 | Lyssnarna och programmen | 211 |
| | 7.8.4 | Sändningstider, antalet programkanaler | 212 |
| 7.9 | | Programstrukturen i tv | 214 |

| | | |
|---------|--|-----|
| 7.9.1 | Det nuvarande tvåkanalsystemet | 214 |
| 7.9.2 | Den framtida kanalstrukturen i tv | 215 |
| 7.9.3 | Sändningstider | 218 |
| 7.10 | Radionämnden | 218 |
| 7.10.1 | Granskningen av program | 218 |
| 7.10.2 | Systematisk och breddad granskning | 219 |
| 7.10.3 | Granskningsverksamhetens utformning | 219 |
| 7.10.4 | Beriktigande och genmäle | 222 |
| 8 | <i>Övriga frågor</i> | 225 |
| 8.1 | Avtals- och samarbetsfrågor | 225 |
| 8.1.1 | Lagstiftning om upphovsrätt | 225 |
| 8.1.2 | Avtal med upphovsrättsorganisationer | 226 |
| 8.1.3 | Samarbetsavtal | 230 |
| 8.1.4 | Sammanfattning | 231 |
| 8.1.5 | Övervägande och förslag | 231 |
| 8.1.5.1 | Upphovsrättsliga avtal | 231 |
| 8.1.5.2 | Samarbetsavtal | 233 |
| 8.1.5.3 | Utnyttjande av Sveriges Radios program för spridning i nya former | 235 |
| 8.2 | Publikundersökningar och massmedieforskning | 236 |
| 8.2.1 | Den nuvarande publik- och programforskningen inom Sveriges Radio | 236 |
| 8.2.2 | Sveriges Radio och massmedieforskningen i fram- tiden | 237 |
| 8.3 | Sveriges Radios arkiv | 238 |
| 8.3.1 | Nuvarande arkiv och bibliotek | 238 |
| 8.3.2 | Arkivens tillväxt | 241 |
| 8.3.3 | Arkiv för ljud och bild | 242 |
| 8.3.4 | Arkivering för programbruk och arkivering för forsk- ning | 243 |
| 8.4 | Vidgad etableringsrätt för lokal programverksamhet i radio och tv | 245 |
| 8.4.1 | Tidigare förslag | 245 |
| 8.4.2 | Principiella utgångspunkter | 245 |
| 8.4.3 | Särskild ljudradio | 246 |
| 8.4.4 | Särskild tv | 247 |
| 8.4.5 | Regler och ansvar | 248 |
| 8.5 | Text-tv | 249 |
| 8.5.1 | Inledning | 249 |
| 8.5.2 | Textsättning av program | 250 |
| 8.5.3 | Nyhetservice | 251 |
| 8.5.4 | Förslag om text-tv | 251 |
| 9 | <i>Kostnader, finansiering och medelstilldelning</i> | 253 |
| 9.1 | Sveriges Radios kostnadsstruktur | 253 |
| 9.1.1 | Olika kostnadsslag | 253 |
| 9.1.2 | Kostnader för programenheterna | 254 |
| 9.1.3 | Kostnader för olika programkategorier | 255 |

| | | |
|--------|--|-----|
| 9.2 | Finansiering | 259 |
| 9.2.1 | Avgiftsfinansiering eller skattefinansiering | 259 |
| 9.2.2 | Kontroll och inkassering av avgifter | 260 |
| 9.2.3 | Beslutsinstans för finansiering och medelstillelning | 261 |
| 9.3 | Medelstillelning och ekonomisk planering | 261 |
| 9.3.1 | Nuvarande förhållanden | 261 |
| 9.3.2 | Alternativa sätt för medelstillelning | 262 |
| 9.3.3 | Sammanfattning och slutsats | 270 |
| 9.4 | Kostnadsberäkning | 271 |
| 9.4.1 | Inledning | 271 |
| 9.4.2 | Televisionens ökade driftskostnader | 272 |
| 9.4.3 | Ljudradions ökade driftskostnader | 274 |
| 9.4.4 | Övriga driftskostnader | 275 |
| 9.4.5 | Sammanställning och kommentar | 275 |
| 9.4.6 | Investeringskostnader | 276 |
| 10 | <i>Förslagens genomförande.</i> | 279 |
| 10.1 | Inledning | 279 |
| 10.1.1 | Nya bestämmelser | 279 |
| 10.1.2 | De materiella förslagen: ett successivt genomförande | 279 |
| 10.2 | Tidsplan för en ny organisation | 280 |
| 10.2.1 | Lagen om medbestämmande i arbetslivet | 280 |
| 10.2.2 | Utbildningsradion och lokalradion | 281 |
| 10.2.3 | Åtgärder före den 1 juli 1978 | 282 |
| 10.2.4 | Åtgärder efter den 1 juli 1978 | 283 |
| 10.3 | Tidsplan för utbyggnad av verksamheten | 285 |
| 10.4 | Kostnader och intäkter under avtalsperioden | 289 |
| 11 | <i>Författningar och avtal jämte kommentarer</i> | 291 |
| 11.1 | Inledning | 291 |
| 11.2 | Lagar och förordningar | 291 |
| 11.2.1 | Förslag till Lag om ändring i radiolagen | 291 |
| 11.2.2 | Förslag till Lag om ändring i radioansvarighetslagen | 292 |
| 11.2.3 | Förslag till Förordning med instruktion för radionämnden | 293 |
| 11.2.4 | Förslag till Förordning om ändring i förordningen om tillämpningen av radioansvarighetslagen | 295 |
| 11.2.5 | Författningsändringar i övrigt | 296 |
| 11.3 | Avtal | 296 |
| 11.3.1 | Förslag till Avtal mellan svenska staten, Sveriges Radio aktiebolag och Sveriges Lokalradio aktiebolag angående bolagens programverksamhet | 296 |
| 11.3.2 | Förslag till Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående Sveriges Radio aktiebolags och Sveriges Lokalradio aktiebolags verksamhet vid krig eller krigsfara | 301 |

| | | |
|--------------------------------------|---|-----|
| 11.4 | Kommentarer till förslag till lagar och förordningar | 302 |
| 11.4.1 | Kommentar till Förslag om ändring i radiolagen | 302 |
| 11.4.2 | Kommentar till Förslag till förordning med instruktion för radionämnden | 305 |
| 11.5 | Kommentar till förslag om avtal | 307 |
| <i>Reservationer</i> | | 313 |
| 1 | Av ledamöterna Björck, Mattsson och Molin beträffande ledningen av programheterna | 313 |
| 2 | Av ledamöterna Björck, Mattsson och Molin beträffande lokalisering av ledningen för TV R | 314 |
| <i>Särskilda yttranden</i> | | 317 |
| 1 | Av ledamöterna Björck beträffande reklamfinansiering av del av kostnaderna för rundradion | 317 |
| 2 | Av ledamöterna Björck beträffande programverksamheten | 318 |
| 3 | Av ledamöterna Björck beträffande tv-region omfattande Småland och Blekinge | 321 |
| 4 | Av ledamöterna Engman och Ferm beträffande Sveriges Radios medlemskap i Svenska Arbetsgivareföreningen | 322 |
| 5 | Av ledamöterna Engman och Ferm beträffande förslaget till 6 § radiolagen | 323 |
| 6 | Av de sakkunniga Hadenius och Westerståhl beträffande organisationen av nyhetsverksamheten i tv | 324 |
| <i>Bilagor</i> | | |
| Bilaga 1 | <i>Radioutredningens direktiv</i> | 329 |
| Bilaga 2 | <i>Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående rundradions programverksamhet</i> | 345 |
| Bilaga 3 | <i>Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag om koncernbildning för lokalradioverksamhet</i> | 349 |
| Bilaga 4 | <i>Avtal mellan Sveriges Radios AB (SR) och dotterbolaget Sveriges Lokalradio AB (LRAB) om samarbete rörande lokalradioverksamheten</i> | 353 |
| Bilaga 5 | <i>Yttranden, avgående och inkommande skrivelser</i> | 357 |

1. Einleitung
 2. Die Bedeutung der Arbeit
 3. Die Aufgaben der Arbeit
 4. Die Verantwortung der Arbeit
 5. Die Freude an der Arbeit

6. Die Würde der Arbeit
 7. Die Freiheit der Arbeit
 8. Die Gerechtigkeit der Arbeit
 9. Die Solidarität der Arbeit
 10. Die Zukunft der Arbeit

11. Die Arbeit als Lebensaufgabe
 12. Die Arbeit als Beruf
 13. Die Arbeit als Dienst
 14. Die Arbeit als Opfer
 15. Die Arbeit als Liebe

16. Die Arbeit als Pflicht
 17. Die Arbeit als Recht
 18. Die Arbeit als Tugend
 19. Die Arbeit als Wissenschaft
 20. Die Arbeit als Kunst

21. Die Arbeit als Religion
 22. Die Arbeit als Philosophie
 23. Die Arbeit als Politik
 24. Die Arbeit als Ökonomie
 25. Die Arbeit als Ethik

26. Die Arbeit als Ästhetik
 27. Die Arbeit als Pädagogik
 28. Die Arbeit als Medizin
 29. Die Arbeit als Jurisprudenz
 30. Die Arbeit als Theologie

31. Die Arbeit als Wissenschaft
 32. Die Arbeit als Kunst
 33. Die Arbeit als Religion
 34. Die Arbeit als Philosophie
 35. Die Arbeit als Politik

36. Die Arbeit als Ökonomie
 37. Die Arbeit als Ethik
 38. Die Arbeit als Ästhetik
 39. Die Arbeit als Pädagogik
 40. Die Arbeit als Medizin

41. Die Arbeit als Jurisprudenz
 42. Die Arbeit als Theologie
 43. Die Arbeit als Wissenschaft
 44. Die Arbeit als Kunst
 45. Die Arbeit als Religion

Sammanfattning

Bakgrund (kapitlen 1-3)

Kapitel 1 innehåller en sammanfattning av våra direktiv samt en redogörelse för vårt utredningsarbete.

I *kapitel 2* redogör vi för nu gällande lagar och andra bestämmelser för rundradion i Sverige. Denna består för närvarande av Sveriges Radio AB med dotterföretaget Sveriges Lokalradio AB. Från 1977 tillkommer ytterligare ett dotterföretag, Sveriges Utbildningsradio AB. Redogörelsen omfattar den nuvarande organisationen, verksamheten och ekonomin. Slutligen behandlas i ett särskilt avsnitt rundradion i ett antal andra länder.

Kapitel 3 utgör också väsentligen en bakgrundsbeskrivning. Vi redovisar där vissa uppgifter om konsumtionen av olika massmedier och om hur de används av allmänheten. Vidare beskriver vi kort några tänkbara utvecklingslinjer för massmedierna med särskild hänsyn till nya sätt att distribuera radio- och tv-program. Vi behandlar därvid bl. a. kabel-tv, rundradiosatelliter, videogram och text-tv.

Principiella utgångspunkter (kapitel 4)

I *kapitel 4* redovisar vi de principiella utgångspunkterna för våra förslag.

Vi konstaterar att rundradions utformning och ställning i många stater – däribland i Sverige – i många avseenden kan sägas utgöra en tillämpning av den syn på massmedier som brukar benämnas samhällsansvarsideologin. "Public service broadcasting" eller – med en svensk term – rundradio i allmänhetens tjänst är i sin ursprungliga form förknippad med rundradions ansvar för mål och uppgifter som främst knyter an till samhällets politiska funktioner, dvs. till information och åsiktsbildning, men den kan också förknippas med rundradions ansvar för en fri, oberoende och aktiv kulturverksamhet.

Rundradion har ansvar för yttrande- och informationsfriheten och ska medverka till att fördjupa den svenska demokratin, i samspel med bl. a. pressen. Tillsammans med pressen ska radio och tv medverka till att

- ge medborgarna den information som krävs för att orientera sig och ta ställning i förekommande politiska frågor och ge de förtroendevalda information om olika opinioner;
- ge utrymme för olika åsikter och värderingar i syfte att kommentera, ta ställning, ge råd och verka opinionsbildande;
- granska och kontrollera myndigheter, organisationer, företag och andra som har betydelse för beslut vilka berör medborgarna – för rundradion dock med beaktande av det ansvar som kraven på opartiskhet och saklighet medför;
- främja kommunikationen inom och mellan olika grupper i samhället.

Vi betonar särskilt rundradions kulturpolitiska ansvar och uppgifter och diskuterar hur de av statsmakterna 1974 antagna målen för den statliga kulturpolitiken bör tillämpas. Rundradions uppgifter och ansvar kan sammanfattas i följande punkter

- ge och förmedla upplevelser till publiken, vilket också innefattar att tillgodose behovet av underhållning;
- bedriva en egen skapande verksamhet med utnyttjande av radions och tv:ns förutsättningar som självständiga medier och med anlåtande av skapande krafter och idégivare utifrån;
- samspela med andra uttrycksformer såsom press, teater, film, musik, litteratur och bildkonst och samverka med institutioner, grupper och enskilda inom andra kulturformer;
- spegla och bevaka utvecklingen inom kulturområdet;
- verka som kulturförmedlare.

Vi konstaterar också att fullständig etableringsfrihet är omöjlig för rundradiosändningar, främst på grund av utrymmesbrist i etern och på grund av andra motsvarande begränsningar i fråga om kabeldistribuerade program. Med den utgångspunkten blir det naturligt att se på hela rundradioverksamheten som om den bedrevs av en enda organisation. Det är då en uppgift för samhället att se till att organisationens olika delar fungerar väl och att de samspelar med varandra på ett godtagbart sätt, allt för att det begränsade sändningsutrymmet ska utnyttjas på bästa sätt och ge största möjliga mångfald. Vi anser att man har skäl att tala om att organisationen har fått ett *uppdrag* av samhället att bedriva rundradioverksamhet, och i detta uppdrag finns ett antal riktlinjer för hur verksamheten ska bedrivas. Samtidigt fullgör rundradion bäst sina uppgifter om den får en *oberoende ställning*.

Organisation (kapitlen 5–6)

I *kapitel 5* anger vi inledningsvis ett antal krav som bör ställas på rundradions organisation för att den ska uppnå de mål vi angivit i *kapitel 4*. Kraven kan sammanfattas i

- självständighet och integritet
- mångfald
- insyn

- kvalitet
- medverkan utifrån
- decentralisering
- rationalitet och effektivitet

I ett följande avsnitt (5.2) diskuterar vi hur Sveriges Radio har uppfyllt radioavtalets bestämmelser och de statliga riktlinjerna i fråga om organisationen. Vi anser oss kunna konstatera, att Sveriges Radio nära följt de statliga riktlinjerna och att organisationen fungerar väl. Det är främst på två områden vår granskning leder oss till att föreslå stora förändringar. Dels anser vi att den nuvarande organisationen inte är anpassad för att klara den väsentliga ökning av den regionala programproduktionen som vi föreslår. Dels anser vi att förutsättningar måste skapas för att programenheterna tar mera aktiv del i den långsiktiga planeringsverksamheten. Båda dessa punkter kräver i sig mera djupgående förändringar av Sveriges Radios organisation, och detta – tillsammans med krav som förekommit i den politiska debatten – föranleder oss att på ett mera förutsättningslöst sätt diskutera hur rundradion i Sverige ska vara organiserad i framtiden.

I avsnitt 5.4 går vi igenom ett antal områden där staten har – och enligt vår uppfattning också bör ha – ett väsentligt inflytande över rundradioverksamheten. Det gäller bland annat lagstiftning om rundradion men också ett antal andra allmänna frågor som rör programverksamhetens organisation, inriktning och omfattning och inte minst dess kostnader. Med hänsyn till dessa förbindelselinjer mellan samhället och rundradion blir det enligt vår uppfattning desto viktigare att man vid valet av verksamhets- och organisationsform tillser att det finns klara markeringar av rundradioorganisationens självständiga ställning.

I den följande diskussionen går vi närmare igenom innebörden av begreppet sändningsrätt. Vi finner därvid att det inte är någon central principiell fråga om sändningsrätten förbehålls ett enda företag eller om sådan rätt ges till flera företag. Denna fråga måste i stället vara beroende av hur man ställer sig till ett antal andra viktiga principer och krav på rundradioverksamheten.

I avsnitt 5.5 går vi därefter igenom ett antal olika alternativ för hur rundradioverksamheten skulle kunna organiseras.

Inledningsvis avvisar vi tanken på att skilja programproduktionen från programutsändningen genom att lägga de två funktionerna i skilda företag eller enheter. En utgångspunkt för den vidare diskussionen blir därför att programproduktionen organisatoriskt måste hållas samman med utsändningarna av programmen.

Vi diskuterar därefter olika alternativ där programverksamheten bedrivs av ett antal fristående företag. Inte minst med hänsyn till de begränsade resurser som finns för rundradioverksamheten är det vår uppfattning att samhället måste ange riktlinjer i frågor som rör långsiktiga investeringar i lokaler, teknik och sändare och i frågor som rör verksamhetens lokalisering och geografiska uppdelning. Om programföretagen ska vara helt självständiga i förhållande till varandra måste i gengäld samhällets riktlinjer för vart och ett av företagen bli mera detaljerade och företagets frihet på så sätt bli begränsad.

Om å andra sidan företagen samarbetar med varandra ökar deras ömsesidiga beroende av varandra. Den lösning som därvid skulle te sig som mest fördelaktig för att skydda programföretagens integritet gentemot samhället skulle enligt vår uppfattning vara bildandet av en koncern, vars huvudsakliga uppgift skulle vara att åstadkomma en rent teknisk och administrativ samordning av rundradioverksamheten. Vi anser emellertid att på dessa områden har en koncern vare sig större eller mindre förtjänster än den rundradioorganisation som nu finns i form av Sveriges Radio.

Avgörande för vårt slutliga ställningstagande har varit kravet på integritet för hela rundradioorganisationen och behovet av ett samlat ansvar för programverksamheten. Vi finner att ett sammanhållet företag på dessa punkter bäst tillgodoser de krav som vi uppställt. Det nuvarande rundradioföretaget Sveriges Radio bör därför bestå. Samtidigt är det viktigt att programmenheternas självständiga ställning ytterligare stärks för att säkerställa mångfalden i programverksamheten.

I *kapitel 6* lämnar vi våra närmare förslag till utformning av en ny organisation för Sveriges Radio.

Sveriges Radio bör även i fortsättningen vara moderbolag för Sveriges Lokalradio. Däremot bör Sveriges Utbildningsradio på grund av sina särskilda programuppgifter utgöra ett helt självständigt företag.

För den direkta programverksamheten svarar tre enheter inom Sveriges Radio, nämligen en enhet för riksljudradion samt två för tv – TV S och TV R.

Ljudradioenheten (avsnitt 6.2) utvidgas så att den utöver nuvarande avdelningar och redaktioner kommer att bestå av

- egen distriktsorganisation, som bildas av delar av de nuvarande företagsgemensamma distrikten
- avdelning för utlandsprogram
- delar av den nuvarande Centralredaktionen bl. a. för att kunna utforma en egen utrikesbevakning
- avdelningen för ljudradioteknik genom överföring från teknikenheten

Ljudradioenheten förutsätts samarbeta med Sveriges Lokalradio för att åstadkomma en mera finmaskig täckning och bevakning av landet; på vissa mindre produktionsorter bör därför lokalradion kunna överta all ljudradioverksamhet från de nuvarande distrikten.

TV R (avsnitt 6.3.2) kommer att utgöra programmenheten för den regionala tv-verksamheten. Utöver en central ledning – som kan bildas med endera av de nuvarande tv-enhetsledningarna som stomme – kommer den att bestå av

- central nyhetsredaktion i Stockholm, innehållande delar av den nuvarande Centralredaktionen
- nio tv-regioner:
 - Södra regionen (Kronobergs, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län)
 - Västra regionen (Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län)
 - Östra regionen (Östergötlands, Jönköpings och Kalmar län)

Mellansvenska regionen (Södermanlands, Örebro och Västmanlands län)
 Stockholmsregionen (Stockholms, Uppsala och Gotlands län)
 Gävle-Dala-regionen (Kopparbergs och Gävleborgs län)
 Nedre Norrlandsregionen (Västernorrlands och Jämtlands län)
 Västerbottensregionen
 Norrbottensregionen

Regionerna ska ha till uppgift dels att producera program för rikssändning, dels att producera och sända regionala program, främst nyheter.

TV S (avsnitt 6.3.3) kommer att utgöra programenheten för tv-verksamheten i Stockholm (med undantag för TV R:s nyhetsverksamhet där). Förutom ledningen kommer den att bestå av

- programredaktioner som bildas av de två nuvarande tv-enheternas redaktioner för allmänna program i Stockholm
- delar av den nuvarande Centralredaktionen
- huvuddelen av den nuvarande teknikenhetens avdelningar för tv:s driftteknik i Stockholm

TV S ska endast svara för rikssändningar.

Den nuvarande företagsgemensamma *teknikenheten* bör bestå, men dess uppgifter i den direkta programproduktionen inom radio och tv bör överföras till programenheterna. Enheten bör dock behålla ansvaret för den tekniska standarden, utrustningen och utbildningen inom Sveriges Radio.

Vi föreslår att nio regionala *publikråd* inrättas. De ska fungera som kontaktorgan med rådgivande uppgifter i fråga om programverksamheten inom såväl Sveriges Radio som Sveriges Lokalradio. Förslaget har karaktären av försöksverksamhet, som bör utvärderas efter några år. Råden bör ha 15 ledamöter representerande folkrörelser och andra organisationer inom respektive region. De bör sortera direkt under Sveriges Radios styrelse.

Vi föreslår att Sveriges Radio även under den kommande avtalsperioden ska bedriva sin verksamhet i *aktiebolagsform*. Vi föreslår inga väsentliga förändringar i aktieägarsammansättningen eller i ägarnas befogenheter.

Styrelsen för Sveriges Radio bör på samma sätt som nu utses av staten (ordföranden samt fem ledamöter), av aktieägarna (fem ledamöter) samt av de anställda (två ledamöter jämte suppleanter). Som fjortonde ledamot av styrelsen bör ingå den av styrelsen utsedde radiochefen.

Programenheternas beslutsbefogenheter bör öka bland annat då det gäller programkoordineringen och den interna organisationen. De bör också spela en större roll då det gäller planeringsverksamheten inom Sveriges Radio.

Den utökade organisationen för programenheterna tillsammans med de ökande ledningsuppgifterna kräver en breddning och kvalificering av enhetsledningarnas kompetens. Vi föreslår därför att programenheterna ska ledas av en särskild *ledningsgrupp*, som ska utses av styrelsen för Sveriges Radio och bestå av anställda inom enheten. I spetsen för ledningsgruppen ska stå chefen för programenheten. – En *minoritet* inom utredningen föreslår att programenheterna i stället ska ledas av en *enhetsstyrelse*, vari kan ingå såväl anställda vid enheten som andra personer; minoriteten anser att det är möjligt att dela upp ledningsuppgifterna mellan enhetsstyrelsen och en-

hetschefen på ett sådant sätt att den löpande programverksamheten inte blir utsatt för olämplig påverkan utifrån.

Programverksamheten (kapitel 7)

Rundradion ska ge både information och upplevelser. Någon gräns bör inte dras mellan dessa båda funktioner. De informativa uppgifterna har hittills särskilt framhållits i avtal och andra dokument. Vi lägger i våra förslag samma vikt vid kultur- och upplevelseprogrammen och vid att programmen ska skänka underhållning.

Vi diskuterar i avsnitt 7.2 frågor rörande kvalitet. Kravet på kvalitet gäller givetvis hela programverksamheten och alla typer av program. Det ska gälla såväl för den egna programproduktionen som för program som inköps från andra företag.

En kvalitetsfaktor som vi särskilt understryker är medverkan i programmen av från Sveriges Radio fristående utövare av konstnärlig, publicistisk och vetenskaplig verksamhet. En omfattande sådan frilansmedverkan i programmen är också viktig med hänsyn till Sveriges Radios uppgift att bidra till yttrandefriheten.

I avsnitt 7.3 behandlar vi ett antal viktiga och uppmärksammade frågor rörande radio- och tv-programmens utformning och innehåll. Med utgångspunkt i uppgifter om radionämndens beslut i granskningsärenden gör vi bedömningen att Sveriges Radios programutbud sett som helhet stått i god överensstämmelse med radiolag och gällande avtal om programverksamheten. Vi uttalar bl. a.

- att undersökningar som belyser *sakligheten och opartiskheten* hos innehållet i större avsnitt av programutbudet även i fortsättningen bör komma till stånd samt att metodutvecklingen då det gäller sådana undersökningar bör främjas; i samband därmed redovisar vi de två undersökningar vi låtit utföra på området, nämligen (Ds U 1976:13) Tv:s utlandsrapportering och (Ds U 1976:12) Programarbetarens dilemma
- att i det kommande radioavtalet bör skrivas in bestämmelser som tydligare klarlägger Sveriges Radios skyldighet att i programverksamheten verka för *jämställdhet* mellan män och kvinnor
- att Sveriges Radio har skyldighet iaktta försiktighet i programverksamheten i frågor som rör bruket av *alkohol och andra gifter* samt i speglingen och återgivandet av *våld*.

I avsnitt 7.4 behandlar vi främst frågor som rör programmets tillgänglighet för publiken. Vi föreslår därvid bl. a.

- utökade sändningstider* i radio och tv
- mera medveten *reprispolitik*, framför allt i tv
- införandet av ett för båda tv-kanalerna gemensamt *dagblock* i tv, som främst ska innehålla de attraktivaste programmen ur båda kanalernas sändningar närmast föregående och kommande kvällar; dagblocket ska således innehålla såväl förstagångssändningar som snabbpriser och

utgöra ett alternativ främst för dem som har svårt följa kvällssändningarna i tv, exempelvis skiftarbetare

- ökad beslutanderätt för programmenheterna i frågor som rör *koordinationen* av programmen; beslut ovanför programmenheterna bör främst vara av ramkaraktär och avse sådana saker som exempelvis gemensamma tidpunkter för programväxling och koordination av nyhetsprogrammen

Avsnittet 7.5 behandlar särskilda publikgrupper och Sveriges Radios kontakter med bl. a. publiken. Vi föreslår

- förstärkning av programmen för och om handikappade
- flera program – särskilt i radio – för språkliga minoriteter
- försöksverksamhet med program gjorda av publiken, s. k. public access
- vidgade kontakter i programverksamheten med kulturlivet och folk-rörelserna och en ökad bevakning och spegling av dessa
- en utökning av den regionala programverksamheten såväl då det gäller produktion av program för rikssändningar som då det gäller regionalt sända program; särskilt betydelsefullt härvidlag är vårt förslag om en utbyggd regional-tv

Frågorna om program inom olika kulturområden behandlas i avsnitt 7.6. Vi framhåller därvid särskilt

- vikten av att särskilt tv speglar utvecklingen inom *bild- och formkonsterna* och av att bildskapare ges möjligheter att göra egna program
- kraven på mångsidighet och kvalitet i *musikprogrammen* samt vikten av *samarbete med musiklivet* utanför Sveriges Radio
- att *radioteatern och tv-teatern* ska ses som självständiga konstformer vilka bör ges möjligheter till fortsatt utveckling samt också att Sveriges Radio i olika former ska söka samarbete med olika institutioner och ensembler, bl. a. för *överföring av teaterpjäser* från scenen till tv-sändningar
- att visning av *biografilm i tv* i ökad utsträckning ska planeras från kulturpolitiska utgångspunkter
- att Sveriges Radio ska stimulera filmproduktionen genom beställningar hos *fristående filmskapare*

I avsnitt 7.7 behandlar vi nyhetsverksamheten i radio och tv. Vi föreslår inga stora förändringar av de rikssända nyhetsprogrammen. Vi föreslår visserligen att Centralredaktionen ska upplösas, men dess uppgifter ska övertas av de övriga nyhetsreaktionerna. Våra förslag innebär bl. a.

- en nyhetsredaktion inom var och en av programmenheterna*, som själva ska besluta bl. a. om utformningen av sin utrikesbevakning
- att *TT* även i fortsättningen ska sända telegramnyheter i radio
- att de *regionala nyhetsprogrammen i tv* ska byggas ut; i en första etapp till samtliga nio tv-regioner och i en andra etapp till 20-minutersprogram fem dagar i veckan under hela året

Radioprogrammen behandlas särskilt i avsnitt 7.8. Vi framhåller att radions speciella fördelar bättre bör kunna tas till vara när den – som i vårt or-

ganisationsförslag – erhåller en friare ställning i förhållande till tv. Vi förordar en försiktig försöksverksamhet med mindre specialisering av de tre programkanalernas innehåll. Starka skäl talar för införande av P 4, men vi konstaterar att en fjärde programkanal för närvarande inte är möjlig av tekniska skäl. Televerket bör därför få i uppdrag att i internationella förhandlingar få till stånd en ökad tilldelning av sändningsfrekvenser till Sverige för att skapa förutsättningar för ett senare beslut om inrättande av P 4. Vi sammanfattar de olika tidigare framförda förslagen om utvidgning av programverksamheten i radio och föreslår att sändningstiden utökas från nuvarande omkring 360 till cirka 440 timmar per vecka. Ökningarna ligger främst på program för invandrare och på program producerade i distrikten.

I avsnitt 7.9 behandlas *tv-programmen*. Vi konstaterar där att vårt förslag till organisation innebär att de två tv-enheterna får helt olika strukturer; de bör emellertid trots detta ha i huvudsak samma programuppgifter. Dock anser vi att företagsledningen bör ha möjligheter till en viss uppdelning av programuppgifterna, nämligen inom områden där kravet på bredd bedöms som viktigare än kravet på mångfald.

Vi anser också att de två programenheterna bör pröva att i sina kanaler ha något åtskilda sändningstider för att på så sätt täcka större delar av dygnet. Det tidigare nämnda dagblocket kräver samarbete mellan tv-enheterna. Den sammanlagda sändningstiden i tv föreslår vi ska öka från nuvarande cirka 80 till 100 timmar per vecka, främst genom tillkomsten av dagblocket.

Efterhandsgranskningen av radio- och tv-programmen genom *radionämnden* behandlas i avsnitt 7.10. Vi *avstyrker* tanken på inrättande av en ny granskningsinstans i form av en *radioombudsman* och föreslår i stället att radionämnden får en kanslichef med viss självständig beslutanderätt. Vi föreslår vidare förändrade regler för *genmälen och beriktiganden* i radio och tv. Radionämnden ska enligt vårt förslag underrättas om framförda krav på genmälen och beriktiganden och även om radioföretagets beslut i sådana ärenden. Radionämnden ska därefter pröva radioföretagets beslut, och radioföretaget ska ha skyldighet att publicera radionämndens fällande beslut i dessa liksom i andra programfrågor.

Vissa övriga frågor (kapitel 8)

I avsnitt 8.1 redovisar vi olika *avtal* Sveriges Radio har med *upphovsrättsorganisationer* om bl. a. utnyttjande av färdiga verk och om medverkan i programmen. Vi pekar därvid på problem i anslutning till viktiga programpolitiska och kulturpolitiska önskemål, exempelvis för möjligheterna att distribuera program i nya former, såsom videogram.

Frågor rörande *publikundersökningar och massmedieforskning* behandlas i avsnitt 8.2. Vi konstaterar att Sveriges Radio har behov av löpande publikundersökningar för att få underlag för beslut om programverksamheten och att man behöver en egen organisation härför. Sveriges Radio har också ett ansvar för att mera principiellt inriktad forskning kommer till stånd om radio och tv, men att det härvidlag är naturligt att Sveriges Radio i större utsträckning än nu uppträder som kvalificerad beställare av sådan forskning.

Programarkiven inom Sveriges Radio är av betydande omfattning och växer snabbt. Vår uppfattning är att Sveriges Radio inte bör belastas med annan arkivering än sådan som motiveras av kommande programbehov och vi räknar med att annan arkivering av sända program – för t. ex. forsknings- och undervisningsändamål – i framtiden ska skötas av en statlig arkivmyndighet för ljud och bild (avsnitt 8.3).

I avsnitt 8.4 lämnar vi efter en principiell diskussion förslag om att frågor rörande vidgad etableringsrätt för sändningar av radio- och tv-program med begränsad geografisk räckvidd ska bli föremål för särskild utredning, kompletterad med försöksverksamhet. Vi är allmänt sett positiva till att etableringsrätten vidgas för att möjliggöra att ideella, religiösa, fackliga och politiska organisationer och folkrörelser får möjligheter att anordna sådana sändningar, vilka vi benämner *särskild ljudradio* och *särskild tv*.

I avsnitt 8.5, slutligen, behandlar vi frågan om införande av *text-tv*, som vi anser av värde för i första hand textsättning av tv-program för hörselhandikappade. I ett längre perspektiv bör den användas för nyhetsservice och för textsättning på minoritetsspråk och i sista hand för att ersätta den nu förekommande textsättningen av program på främmande språk.

Ekonomi (kapitel 9)

Vi föreslår i avsnitt 9.2 att rundradioverksamheten i samma omfattning som nu ska *finansieras med mottagaravgifter*. Dessa ska alltså bekosta Sveriges Radios verksamhet med undantag för utlandsprogrammen, Sveriges Lokalradios verksamhet samt televerkets medverkan vid distributionen av programmen. Sveriges utbildningsradio och utlandsprogrammen ska däremot finansieras genom anslag över statsbudgeten. Den enda förändring vi föreslår är att radionämnden i framtiden ska finansieras över statsbudgeten. Televerket ska som nu svara för uppbörden av avgifterna.

Vidare föreslår vi att *riksdagen* i framtiden ska fatta beslut om *mottagaravgifternas storlek* liksom om de *årliga anslagen* till rundradioverksamheten.

I syfte att förbättra Sveriges Radios planeringsmöjligheter och att inom rimliga ramar öka det ekonomiska oberoendet föreslår vi dels att verksamheten ska bedrivas inom ramen för *treåriga rullande verksamhetsplaner* som staten ska fastställa i samband med medelstilldelningen, dels att Sveriges Radio ska erhålla automatisk *kompensation* för sådana förändringar i *personalkostnaderna* som företaget inte kan råda över (avsnitt 9.3).

Vi föreslår en successiv utbyggnad av rundradioverksamheten och vi beräknar att våra förslag när de är fullt genomförda kommer att medföra att *driftskostnaderna* ökar med omkring 225 miljoner kronor årligen, räknat i 1976/77 års penningvärde. De nuvarande årliga kostnaderna uppgår till ungefär en miljard kronor och kostnadsökningen blir alltså drygt 20 procent eller ungefär tre procent per år under en sjuårsperiod. Av kostnadsökningarna faller omkring 170 miljoner kronor på tv, knappt 50 miljoner kronor på ljudradion och sammantaget cirka tio miljoner kronor på övriga driftskostnader (avsnitt 9.4).

De sammanlagda *investeringskostnaderna* som föranleds av våra förslag har vi beräknat till omkring 100 miljoner kronor, varav den helt övervägande delen faller på utbyggnaden av verksamheten utanför Stockholm.

Genomförande (kapitel 10)

Vi räknar med att våra förslag ska börja genomföras från och med verksamhetsåret 1978/79.

Såväl organisationsförändringarna som verksamhetsförändringarna bör *genomföras successivt* under den kommande *avtalsperioden*, som vi föreslår ska omfatta *sju* år.

De nya programmenheterna bör enligt våra förslag ha skapats senast den 1 juli 1982. Vid den tidpunkten kan de regionalt producerade programmen utgöra den klart övervägande delen av TV R:s egenproduktion.

Ökningen av de årliga driftskostnaderna föreslår vi ska periodiceras ganska jämnt under den sjuåriga avtalsperioden så att de årligen ökar med drygt *30 miljoner kronor*. Även för investeringskostnaderna föreslår vi en jämn periodisering, men där kommer enligt våra förslag tyngdpunkten att ligga i början av avtalsperioden.

Med ledning av prognoser upprättade av televerket räknar vi med att avgiftsintäkterna kommer att öka under avtalsperioden genom ett successivt ökande antal allmänna mottagaravgifter och färg-tv-tillägg. Med hänsyn härtill och med hänsyn till den periodisering vi föreslår av de tillkommande kostnaderna skulle våra förslag föranleda endast en *mindre höjning av mottagaravgifterna*. En höjning av färg-tv-tillägget med 20 kronor per år skulle enligt dessa förutsättningar vara fullt tillräcklig för att finansiera våra förslag. Därvid har vi beräknat kostnaderna i fast penningvärde med år 1977/78 som bas.

1 Direktiven. Utredningens arbete

1.1 Direktiven

Radioutredningens direktiv framgår av statsrådsprotokollet för utbildningsärenden den 7 juni 1974. De redovisas som *bilaga 1* i betänkandet.

Den huvudsakliga anledningen till att en utredning borde tillsättas för att ta ställning till vilka riktlinjer som borde gälla för den fortsatta utvecklingen av rundradioverksamheten var, enligt direktiven, att avtalet mellan staten och Sveriges Radio skulle löpa ut den 30 juni 1977. Innan nytt avtal tecknades borde erfarenheterna av de nu gällande avtalsreglerna prövas.

Enligt direktiven skulle en allmän förutsättning för utredningsarbetet vara att de grundläggande villkoren för rundradioverksamheten inte skulle rubbas. Frihet från kommersiella hänsyn och självständighet i förhållande till myndigheter och intressegrupper var omistliga också för den framtida verksamheten, liksom rundradions skyldighet att iaktta kravet på opartiskhet och saklighet. Radio och tv skulle alltså även i fortsättningen ha karaktären av en rundradio i allmänhetens tjänst.

En ytterligare allmän utgångspunkt för utredningsarbetet skulle vara att statsmakternas beslut 1974 om den statliga kulturpolitiken skulle gälla också för rundradion.

Direktiven innehöll i övrigt väsentligen följande uppdrag.

- Frågan om Sveriges Radios *ensamrätt* till rundradiosändningar borde prövas mot bakgrund bland annat av föreliggande förslag om egen sändningsrätt för lokalradio och utbildningsprogram.
- Utan att beröra frågan om utvecklingen av kabel-tv i övrigt borde möjligheterna prövas att ge regeringen rätt att besluta om *tillstånd för kabel-tv-sändning*.
- Erfarenheterna av Sveriges Radios nuvarande organisation behövde kartläggas för att utgöra bakgrund till överväganden om en *lämplig framtida organisation*.

Två alternativ för en framtida rundradioorganisation borde prövas:

- 1) Förstärkta lednings- och samordningsfunktioner inom Sveriges Radio i förening med långt gående delegering av beslutsfunktioner till programenheterna.
- 2) Bildandet av helt självständiga enheter.

- Den för framtiden lämpligaste *verksamhetsformen* borde prövas, varvid som ett alternativ till de nuvarande aktiebolagsformen i första hand stiftelseformen borde undersökas.
- Styrelsens* roll, arbetssätt, sammansättning och storlek borde undersökas och i anslutning därtill också möjligheterna att komplettera styrelsen med ett förvaltningsråd med representativ sammansättning samt med regionala nämnder för distriktsverksamheten.
- Nyhets tjänstens* organisation borde diskuteras mot bakgrund av erfarenheterna av den nuvarande lösningen av frågan.
- En bedömning borde göras av hur *distriktsverksamheten* borde utvecklas.
- En analys borde ske av de nuvarande *principerna för programsättningen* i radio och tv och nya lösningar övervägas bland annat för att anpassa sändningarna till olika gruppers behov, varvid till exempel skiftarbetare särskilt borde uppmärksammas.
- Förslag borde utarbetas om *sändningstidens längd* i radio och tv med beaktande av undersökningar om publikens vanor. Kostnadsaspekterna angavs vara särskilt viktiga vid bedömningar av sändningstiden, som med hänsyn härtill borde vägas mot förbättrad kvalitet på ett mera begränsat programutbud.
- En noggrann prövning borde ske av olika former för *samarbete mellan teatrar och Sveriges Radio* och preciserade förslag framläggas om hur detta samarbete skulle kunna utvecklas.
- De problem som den nuvarande programverksamheten kunde innebära för strävandena att *bryta isoleringen mellan olika musikformer och musikgenrer* liksom mellan olika lyssnargrupper borde uppmärksammas.
- Hänsyn borde tas till tv:s betydelse för allmänhetens kontakt med *filmkonsten* och för filmkonstnärernas verksamhet.
- En redovisning borde ske av kontakterna mellan *Sveriges Radio och folkrörelserna* och förslag presenteras av hur dessa kontakter ska vidareutvecklas, varvid tanken på ett förvaltningsråd borde vara av intresse.
- En friare tillgång för allmännyttiga ändamål till radio- och tv-program i Sveriges Radios arkiv angavs vara angelägen för en decentraliserad kulturproduktion. Därför borde olika möjligheter prövas att inom ramen för nu gällande lagstiftning lösa de ekonomiska och upphovsrättsliga problem som följer av att *programmen distribueras i nya former*.
- En bedömning av *rundradions långsiktiga kostnadsutveckling* borde göras på grundval av förslagen om den framtida organisationen samt om verksamhetens innehåll om omfattning. Därvid borde vidare en belysning ske av hur kostnaderna påverkas av skilda sätt för programanskaffning.
- En redovisning borde ske av hur förslagen påverkar *mottagaravgifternas utveckling*. Som ett alternativ borde därvid redovisas vilken verksamhet som är möjlig med reall oförändrade intäkter av mottagaravgifter. En utgångspunkt skulle vara att verksamheten som hittills i huvudsak ska finansieras med avgifter och att reklamfinansiering ska uteslutas.
- Formerna för medelstilldelningen* till Sveriges Radio borde övervägas i syfte att underlätta långtidsplaneringen utan att för den skull begränsa statsmakternas möjligheter att bestämma utvecklingstakten för radio- och tv-verksamheten.

- Det borde belysas hur stor andel av *personalbehovet* som bör tillgodoses med fast anställning av medarbetare med hänsyn tagen till att programverksamheten ger uttrycks- och arbetsmöjligheter åt kulturarbetare och andra som inte eftersträvar fast anställning.
- Sveriges Radio utför nu själv undersökningar av publikens reaktioner på programmen genom avdelningen för *publik- och programforskning* (PUB). Det borde undersökas om inte denna verksamhet borde utföras av ett från företaget fristående organ, dock med beaktande av företagets behov av motsvarande tjänster.
- Sveriges Radios *kontakter med publiken* och särskilt med eftersatta grupper inom denna borde belysas och diskuteras. Förslag om förvaltningsråd och publikkonferenser, exempelvis på regional nivå, borde därvid övervägas.
- Förutsättningarna för att ge radionämnden möjligheter att besluta i frågor om *genmälen och beriktiganden* borde övervägas.

1.2 Utredningsarbetet

Vi började utredningsarbetet under hösten 1974.

Direktiven angav, att vårt utredningsarbete borde utföras så, att förslagen kunde föreligga i så god tid att de efter remissbehandling och beredning skulle kunna behandlas av riksdagen innan nytt avtal behövde träffas, det vill säga före den 30 juni 1977. För att möjliggöra detta borde alltså förslagen föreligga senast i början av hösten 1976, och vi utarbetade vår tidsplan i enlighet härmed.

Med hänsyn till den knappa tiden och till omfattningen av utredningsuppdraget fann vi det nödvändigt att de olika frågorna före ett slutligt ställningstagande i utredningen förbereddes i olika arbetsgrupper som för att spara tid måste fungera parallellt med varandra.

Vi ansåg det viktigt att bedriva utredningsarbetet så förutsättningslöst som möjligt. Vi ville därför undvika att som utgångspunkt för våra diskussioner ha den rundradioorganisation som Sveriges Radio utgör; överhuvudtaget ville vi undvika att organisationsfrågorna ägnades ett alltför stort intresse på övriga frågors bekostnad.

I stället ville vi från början koncentrera uppmärksamheten på programfrågorna för att i preliminära ställningstaganden i dessa frågor ha en utgångspunkt för förslag om organisation och ekonomi. Detta syfte fann vi oss kunna nå genom att lägga programfrågorna på särskilda arbetsgrupper, vilkas arbete gavs tidsmässig prioritet.

En genomgång av direktiven ledde oss till att från början avdela fem olika områden, som före ställningstagande i utredningen skulle förberedas av arbetsgrupper, nämligen (1) allmänna programfrågor, (2) kulturfrågor, (3) organisationsfrågor, (4) ekonomiska frågor samt (5) frågor rörande publikkontakter samt publik- och programforskning.

De fem arbetsgrupperna skulle ha att ta fram bakgrundsmaterial av värde för utredningens ställningstaganden. Materialet skulle successivt redovisas för utredningen i rapporter, som också skulle kunna återge skilda uppfattning

hos gruppernas medlemmar i olika frågor. Rapporterna skulle däremot inte innehålla förslag från grupperna. Grupperna skulle således inte ta ställning i skilda frågor.

I grupperna har ingått dels ledamöter från utredningen, av vilka en varit ordförande, dels experter. De fem grupperna har haft följande medlemmar.

Arbetsgruppen för allmänna programfrågor

Ledamöter: Anders Björck, ordförande
Barbro Engman

Experter: Redaktören Monica Boëthius, Ljudradion, Sveriges Radio
Redaktören Torsten Byggdal, Centrala kansliet, Sveriges Radio
Producenten John Sune Carlson, SIF-klubben, Sveriges Radio
Redaktionschefen Hans Dahlberg, Sveriges Radio, Sundsvall
Författaren Per Olov Enquist
Producenten Hans Furuhagen, TV 2, Sveriges Radio
Driftchefen Arne Sanfridsson, Tekniken, Sveriges Radio
Planeringschefen Manne Stenbeck, TV 1, Sveriges Radio

Arbetsgruppen för kulturfrågor

Ledamöter: Anders Ferm, ordförande
Barbro Engman
Kjell A Mattsson

Experter: Folketshuschefen Bengt Göransson
Tonsättaren Eskil Hemberg
Avdelningsdirektören Carl-Johan Kleberg, Statens kulturråd
Regissören Leif Krantz
Programrådet Carl-Olof Lång, TV 1, Sveriges Radio
Regissören Carin Mannheimer, Sveriges Radio, Göteborg
Informationschefen Henrik Sjögren, Rikskonserter

Arbetsgruppen för organisationsfrågor

Ledamöter: Hans Löwbeer, ordförande
Anders Björck
Ingemar Leander
Björn Molin

Experter: Redaktören Torsten Byggdal, Centrala kansliet, Sveriges Radio
Producenten John Sune Carlson, SIF-klubben, Sveriges Radio
Avdelningschefen Carl-Filip Hammar, Statens personalnämnd samt TRU
Planeringschefen Ivar Ivre, Centrala kansliet, Sveriges Radio
Organisationsdirektören Clas Jackert, Statskontoret
Direktören Sune Tjernström, VECTU

Arbetsgruppen för ekonomiska frågor

Ledamöter: Hans Löwbeer, ordförande
Ingemar Leander
Kjell A Mattsson

Experter: Budgetchefen Hans Gerle, Ekonomiavdelningen, Sveriges Radio
 Departementssekreteraren Göran Lannegren, utbildningsdepartementet
 Direktören Sune Tjernström, VECTU

Arbetsgruppen för frågor rörande publikkontakter samt publik- och programforskning

Ledamöter: Björn Molin, ordförande
 Anders Ferm

Experter: Hovrättsassessorn Per Assarson, radionämndsutredningen
 Avdelningschefen Björn Höijer, PUB, Sveriges Radio
 Informationschefen Härje Larsson, LO
 Professorn Karl-Erik Wärneryd, Handelshögskolan, Stockholm

Senare under utredningsarbetet fann vi att också beredningen av frågor rörande *nyhetsverksamheten* lämpligast borde ske i en särskild *arbetsgrupp*. Denna fick följande sammansättning.

Ledamöter: Ingemar Leander, ordförande
 Anders Björck

Experter: Direktören Oloph Hansson, Centrala kansliet, Sveriges Radio
 Chefredaktören Olle Nilsson, Västerbottens-Kuriren

Vidare tillsattes en särskild *arbetsgrupp för arkivfrågor*, bestående av enbart experter. Den fick följande sammansättning.

Experter: Landsarkivarien Sten Körner, ordförande
 Byrådirektören Birgitta Eurenus, utbildningsdepartementet
 Avdelningsdirektören Torbjörn Forssell, Statens kulturråd
 Utredningschefen Bure Holmbäck, Programservice, Sveriges Radio

Slutligen har departementstådet Bo Svensson, justitiedepartementet, och hovrättsassessorn Agne Henry Olsson, justitiedepartementet, i egenskap av experter biträtt i juridiska frågor, i främsta rummet i associationsrättsliga respektive upphovsrättsliga frågor.

Samtliga arbetsgrupper har lämnat sina rapporter enligt uppgjorda tidsplaner. Med utgångspunkt i slutrapporten från arbetsgruppen för allmänna programfrågor och en delrapport från arbetsgruppen för kulturfrågor kunde vi under hösten 1975 påbörja mera ingående diskussioner om programverksamheten inom rundradion på det sätt som från början avsågs. Dessa diskussioner kunde därvid utgöra underlag för arbetet i organisations- och ekonomigrupperna.

Övriga rapporter lämnades omkring årsskiftet 1975/76 eller under våren 1976 och har utgjort underlag bland annat för våra fortsatta diskussioner om rundradions organisation och ekonomi. Under dessa diskussioner visade det sig nödvändigt att förlänga utredningens arbete. Detta i sin tur har föranlett regeringen att förlänga det nuvarande avtalet med ett år, så att det nu utlöper den 30 juni 1978.

Vi har i olika former haft ett stort antal kontakter med företrädare för olika grupper och instanser inom Sveriges Radio och med övriga intressenter, bl. a. med representanter för folkrörelser och för kulturarbetarorganisationer men också med företrädare för särskilda publikgrupper, såsom handikappade och språkliga minoriteter. Kontakterna har haft formen av överläggningar, hearings och studiebesök och har delvis skett inom våra arbetsgrupper.

Sommaren 1975 gjorde vi en studieresa till Österrike och Storbritannien, där vi besökte respektive rundradioföretag och träffade representanter för statliga utredningar och politiska partier.

Vidare har studiebesök gjorts hos rundradioföretagen i Danmark, Finland och Norge av representanter för utredningen under ledning av ordföranden.

2 Rundradion idag

2.1 Utvecklingen av den svenska rundradion

År 1924 uppdrogs åt AB Radiotjänst att med ensamrätt svara för utsändningar av rundradioprogram i Sverige. De första sändningarna ägde rum den 1 januari 1925. Aktieägarna i företaget utgjordes av två grupper, nämligen pressen och ett näringslivskonsortium.

Från första början gällde för rundradion vissa principer, som alltjämt är i kraft:

- staten skulle utfärda regler för verksamheten, men staten skulle inte själv ha hand om programmen
- staten skulle svara för sändaranläggningarna och för utsändningarna till allmänheten
- verksamheten skulle finansieras med särskilda licensmedel, vilka insamlas av staten, som sedan ur dessa medel beviljar anslag för såväl programverksamheten som för utsändningarna till allmänheten
- Radiotjänst skulle låta programverksamheten präglas av bl. a. saklighet och opartiskhet.

Värt att notera är också att i de ursprungliga åläggandena för Radiotjänst ingick att främja folkupplysningen och folkbildningsarbetet.

En annan sak att notera är att Radiotjänst inte hade rätt att ha en egen nyhetsredaktion. Nyhetsprogrammen skulle tillhandahållas av Tidningarnas Telegrambyrå (TT). Detta kan ses som en följd av det starka inflytande som pressen hade vid bildandet av företaget. Först 1947 fick Radiotjänst formell rätt att förmedla andra nyheter än sådana som erhållits via TT.

Ända fram till 1955 sände Radiotjänst endast ett radioprogram, men det året började en successiv utbyggnad av ett andra radioprogram. 1962 började man sända melodiradio från fem sändare – de första för det nuvarande program 3.

Reguljära tv-sändningar hade förekommit utomlands, bl. a. i Storbritannien, redan före andra världskriget. Efter viss försöksverksamhet fick Radiotjänst 1956 ensamrätt att sända tv-program i Sverige.

I samband med de stora förändringar rundradioverksamheten genomgick vid mitten av 1950-talet beslöt man att öka antalet intressenter i Radiotjänst för att därigenom ge företaget en starkare förankring i samhället. Aktie-

kapitalet ökades och ett antal folkrörelser tillkom som ny ägargrupp. Aktieinnehavet fördelades på följande sätt:

Press 40 procent
Näringsliv 20 procent
Folkrörelser 40 procent

Företagets namn ändrades i samband härmed 1957 till Sveriges Radio Aktiebolag.

1966 beslöt staten att Sveriges Radio skulle få en andra kanal för tv-program. I samband med detta beslöts om den organisation som nu gäller för Sveriges Radio.

Ett viktigt drag i den organisationen är, att tv-verksamheten delats upp på två programenheter, som vardera förfogar över en av de båda tv-kanalerna. De två tv-enheternas sändningar började 1969. Året därpå började – efter några års försöksverksamhet – sändningar i färg.

I anslutning till 1966 års reform ändrades åter fördelningen av aktieinnehavet i Sveriges Radio, nämligen till följande:

Press 20 procent
Näringsliv 20 procent
Folkrörelser 60 procent

1975 bildades Sveriges Lokalradio Aktiebolag som ett dotterbolag till Sveriges Radio. Dotterbolagets uppgift är att sända lokala ljudradioprogram inom 24 lokalradioområden. Sändningarna ska äga rum inom ramen för den ensamrätt som Sveriges Radio har att sända radioprogram. Verksamheten i dotterbolaget har startat 1977.

Statsmakterna har vidare beslutat att ett särskilt dotterbolag för utbildningsprogram ska bildas 1977, Sveriges Utbildningsradio AB. Det ska börja sina sändningar 1978.

2.2 Bestämmelser för radio och tv

2.2.1 Radiolagen

Den grundläggande författningen om rundradio är radiolagen (1966:755), senast ändrad 1975.

Lagen inleds med några begreppsförklaringar (1 §). Med *radiosändning* avses "ljud, bild eller annat meddelande" som sänds genom rymden i motsats till *trådsändning*, som sänds via en särskild ledare; ledaren kan exempelvis vara en kabel. *Rundradiosändning* definieras som "radiosändning eller trådsändning som är avsedd att mottagas direkt av allmänheten, om sändningen icke är avsedd endast för en sluten krets, vars medlemmar äro förenade genom en påtaglig gemenskap av annat slag än ett gemensamt intresse att lyssna på eller se sändningen". Med *radioprogram* menas i lagen innehållet i en sändning om detta inte bara består av "enkla meddelanden", vilka exemplifieras som meddelanden om tid, väderlek, nyheter och dylikt.

Enligt 3 § beslutar regeringen efter riksdagens hörande om avgifter för innehav av mottagare.

5 § innehåller bestämmelsen att endast det aktiebolag som regeringen bestämmer har rätt att besluta om vilka radioprogram som får förekomma i rundradiosändning i Sverige. Det aktiebolag som fått ensamrätten kan dock helt eller delvis överlåta denna rätt efter medgivande av regeringen. Regeringen får dessutom enligt ett tillägg gjort 1975 bestämma att aktiebolaget får överlåta sin ensamrätt till lokala ljudradioprogram till ett dotterbolag.

Ensamrätten ska utövas opartiskt och sakligt (6 §) och i övrigt efter riktlinjer i avtal med regeringen.

Inga myndigheter får granska radioprogram i förväg eller förbjuda sändning på grund av programmets innehåll (8 §). Däremot finns för efterhandsgranskning av program en särskild nämnd, radionämnden (7 §).

2.2.2 Radioavtalet

Enligt radiolagen ska det aktiebolag som erhållit ensamrätten att sända radioprogram ha ett avtal med staten som närmare reglerar hur sändningsrätten ska utövas.

Det nuvarande avtalet mellan staten och Sveriges Radio trädde i kraft den 1 juli 1967 och gäller, sedan det förlängts med ett år, till och med den 30 juni 1978.

Enligt radioavtalet åtar sig Sveriges Radio att bedriva programverksamhet för rundradion (2 §) medan staten åtar sig att genom televerket svara för distributionen (det vill säga utsändningen till allmänheten) av programmen samt för uppbörden av mottagaravgifterna (3 §).

Staten åtar sig vidare att årligen ställa erforderliga medel till förfogande för Sveriges Radios verksamhet. Sveriges Radio har huvudansvaret för den samlade planering, som ska utgöra grunden för anslagsframställningarna från företaget samt från televerket och byggnadsstyrelsen (14 §). Om Sveriges Radio under ett budgetår inte förbrukar hela det belopp som man fått för programverksamheten ska det överskjutande beloppet återbetalas (15 §).

Avtalet innehåller även bestämmelser om Sveriges Radios huvudorganisation. I anslutning därtill föreskrivs vidare att Sveriges Radio har att beakta de av staten 1966 godkända riktlinjerna vad avser "programhettornas självständighet och medelstilldelning, distriktens andel av programproduktionen, den tekniska enhetens organisation och finansiering samt vissa för programverksamheten gemensamma organ m. m." (4 §). Rundradions organisation behandlas närmare i avsnitt 2.3.

Programverksamhetens allmänna inriktning och innehåll berörs i flera paragrafer.

Sveriges Radio ska i första hand sända program gemensamma för hela landet (4 §).

Därutöver ska man sända särskilda program till utlandet (5 §). Man ska vidare sända särskilda utbildningsprogram (10 §) och under vissa förhållanden också meddelanden på begäran av myndighet (11 §).

Enligt avtalet ska programmen koordineras så, att man undviker att alltför likartade program samtidigt utsänds i de olika ljudradio- och tv-kanalerna (7 §).

Programmen ska vara omväxlande till karaktär och innehåll. De ska sålunda (6–7 §§):

- upplysa om nuets händelser
- orientera om kultur- och samhällsfrågor
- stimulera till debatt i sådana frågor
- tillgodose olika intressen i fråga om bland annat religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap
- skänka god förströelse och underhållning med beaktande av olika smakriktningar
- tillgodose även mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur.

I programverksamheten ska Sveriges Radio "hävda de grundläggande demokratiska värdena" (6 §). I avtalet 8 § anges vidare, att bestämmelserna i 6 § radiolagen om opartiskhet och saklighet ska tillämpas "med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i rundradion". I samma avtalsparagraf anges dessutom, att programverksamheten i sin helhet ska präglas av skäligen balans mellan olika åsikter och intressen.

Vidare innehåller avtalet ett antal föreskrifter av etisk natur. Sakuppgifter ska kontrolleras före sändning. Den enskildes privatliv ska respekteras. Felaktiga sakuppgifter ska beriktigas och tillfälle till genmäle ska ges den som har "befogade anspråk att bemöta ett påstående" (8 §).

Enligt avtalets 12 § får Sveriges Radio inte mot ersättning medge kommersiell reklam i programmen och inte heller sända program för vilken annan för företagets räkning betalat sändningsrätten.

I avtalets 13 § åläggs Sveriges Radio att ställa sig till efterrättelse artiklarna 1–5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradions användning i fredens intresse. Denna konvention tillkom inom Nationernas Förbund och ratificerades av Sverige 1938. Den har inte frånträtts av Sverige. Konventionen innehåller bl. a. att de fördragsslutande parterna förbinder sig att övervaka att sändningarna inte innebär "eggelse till krig".

Enligt 23 § ska ett särskilt avtal träffas om bolagets verksamhet vid krig. Enligt detta särskilda avtal ska Sveriges Radio vid krig eller krigsfara underställas regeringen och ingå som en självständig organisation i totalförsvaret. I största möjliga utsträckning ska emellertid även då gälla vad som föreskrivs för fredstid.

Slutligen innehåller avtalet bestämmelser om förfarande vid tvister om avtalets tolkning, vid brott mot avtalet från Sveriges Radios sida samt då avtalet upphör att gälla. I sistnämnda fall träder bolaget omedelbart i likvidation och dess tillgångar – utöver aktiekapitalet – tillfaller staten.

2.3 Rundradions nuvarande organisation

2.3.1 Huvuddragen

Rundradioverksamhet kan – med utgångspunkt i de svenska förhållandena – delas upp i programverksamhet och distribution av programmen. Rundradions programverksamhet sköts enligt radioavtalet och det särskilda lokalradioavtalet av Sveriges Radio AB och dess dotterbolag. För distributionen av

rundradioprogrammen svarar televerket. Viss medverkan har också byggnadsstyrelsen, som svarar för större investeringar i byggnader.

Sveriges Radio AB är numera inte bara ett producerande och sändande företag utan det utgör också moderbolaget i en koncern. Inom koncernen är verksamheten uppdelad på följande sätt.

Sveriges Radio anskaffar och sänder med ensamrätt riksprogram och regionala program i tv samt riksprogram i ljudradio. Denna verksamhet finansieras med mottagaravgifter med undantag för en del utbildningsprogram, som bekostas över statsbudgeten (utbildningsdepartementet). Dessutom sänder företaget radioprogram till utlandet. Den verksamheten finansieras också över statsbudgeten (utrikesdepartementet).

Sveriges Lokalradio AB anskaffar och sänder med ensamrätt (som moderbolaget överlåtit) lokala program i radio. Verksamheten finansieras med mottagaravgifter.

På motsvarande sätt kommer Sveriges Radio att till Sveriges Utbildningsradio AB överlåta en del av sin sändningsrätt, nämligen i vad avser utbildningsprogram i såväl radio som tv. Utbildningsradion kommer emellertid inte att få ensamrätt att sända utbildningsprogram utan sådana kommer även i framtiden att kunna sändas av Sveriges Radio. Utbildningsradions programverksamhet kommer att finansieras över statsbudgeten (utbildningsdepartementet). Denna programverksamhet sköts intill utgången av 1977 av Sveriges Radio och av TRU, som dock ej har sändningsrätt utan bara fungerar som producent.

2.3.2 Ägare till rundradion

Sveriges Radio

Aktiekapitalet i Sveriges Radio AB uppgår till 2 160 000 kr och är fördelat på 21 600 aktier.

Av aktierna tillhör 12 960 – 60 procent – 14 *folkrörelser* och samarbetsorgan för folkrörelser. Dessa aktier är fördelade på följande sätt.

| | |
|---|-------|
| Bygdegårdarnas Riksförbund | 58 |
| Folkets Husföreningarnas Riksorganisation | 239 |
| Kooperativa Förbundet | 2 175 |
| Kooperativa Gilllesförbundet | 200 |
| Landsorganisationen | 2 175 |
| Lantbrukarnas Riksförbund, ideell förening | 2 175 |
| Riksföreningen Våra Gårdar | 179 |
| Folkbildningsförbundet | 449 |
| Svenska Kyrkans Centralråd | 1 087 |
| Centralorganisationen SACO/SR | 293 |
| Sveriges Frikyrkoråd | 1 164 |
| Sveriges Nykterhetssällskaps Representantförsamling | 484 |
| Sveriges Riksidrottsförbund | 107 |
| Tjänstemännens Centralorganisation | 2 175 |

4 320 aktier – 20 procent – är fördelade på 15 *näringslivsorganisationer*.

| | |
|--|-----|
| Föreningen Sveriges Filmproducenter | 200 |
| Handelns Arbetsgivareorganisation | 100 |
| Handelskamrarnas Nämnd | 150 |
| Svenska Arbetsgivareföreningen | 650 |
| Svenska Bankföreningen | 200 |
| Svenska Försäkringsbolags Riksförbund | 200 |
| Sveriges Grossistförbund | 100 |
| Sveriges Hantverks- och Industriorganisation | 100 |
| Sveriges Industriförbund | 750 |
| Sveriges Köpmannaförbund | 100 |
| Lantbrukarnas riksförbund, förening upa | 750 |
| Sveriges Radiohandlares Riksförbund | 100 |
| Sveriges Radioleverantörer | 700 |
| Sveriges Redareförening | 200 |
| Teatrarnas Riksförbund | 20 |

Som synes är de ovan nämnda aktieägarna samtliga organisationer av folk- rörelse- eller intresseföreningskaraktär. Återstående aktier – 4 320 eller 20 procent – ägs av *tidningar* eller tidningssammanslutningar, i några fall av företag som inte längre själva ger ut någon tidning. Det sammanlagda antalet aktieägare i gruppen uppgår till 47. Följande ägare har fler än 100 aktier.

| | |
|------------------------------------|-----|
| Aftonbladet | 260 |
| Dagens Nyheter | 325 |
| Norrköpings Tidningar | 110 |
| Stockholms Tidningen | 168 |
| Svenska Dagbladet | 526 |
| Svenska Tidningsutgivareföreningen | 601 |
| Sydsvenska Dagbladet | 400 |
| Tidningarnas Telegrambyrå | 766 |
| Vestmanlands Läns Tidning | 100 |
| Östgöta Correspondenten | 180 |

Av det ovanstående framgår, att samtliga aktieägare är juridiska personer. Vid överlåtelse av aktie gäller hembudsskyldighet enligt bolagsordningen. Detta innebär att befintliga aktieägare måste erbjudas att inlösa aktien. Härigenom kan dessa förhindra att kretsen av aktieägare ökas.

Styrelsen för Sveriges Radio består av ordförande och tolv andra ledamöter jämte tolv suppleanter för dessa. Regeringen utser ordföranden och fem av de övriga ledamöterna samt fem suppleanter. Bolagsstämman väljer fem ledamöter och fem suppleanter. Slutligen utser de anställda genom tjänstemannaklubben två ledamöter och två suppleanter.

Sveriges Lokalradio

Sveriges Lokalradio AB utgör ett av Sveriges Radio helägt dotterbolag. Aktiekapitalet uppgår till 50 000 kr och är fördelat på 500 aktier. Aktie får inte överlätas utan regeringens medgivande.

Styrelsen består av nio ledamöter samt sex suppleanter. Regeringen utser ordföranden och fyra ledamöter samt tre suppleanter. Bolagsstämman – dvs. Sveriges Radio – utser två ledamöter och en suppleant. De anställda utser slutligen två ledamöter och två suppleanter.

Sveriges Utbildningsradio

Även Sveriges Utbildningsradio AB utgör ett av Sveriges Radio helägt dotterbolag. Styrelsen kommer att ha samma sammansättning och utses på samma sätt som i lokalradiobolaget.

2.3.3 *Enheterna inom Sveriges Radio*

2.3.3.1 Statsmakternas beslut

Sveriges Radios organisation är i sina huvuddrag bestämd i radioavtalet. I avtalets 4 § stadgas, att det för den direkta programverksamheten ska finnas fem programenheter, nämligen en för ljudradio, en för var och en av tv:s två programkanaler, en för utbildningsprogram samt en för utlandsprogram. Dessutom ska det finnas distrikt "till det antal bolaget bestämmer". Slutligen föreskriver avtalet att det ska finnas en teknisk enhet.

Av statsmakternas riktlinjer för Sveriges Radio framgår också motiven för valet av organisation.

Den allmänna bakgrunden var att statsmakterna ville åstadkomma en längre gående delegering av ansvar och befogenheter än vad som fanns inom det dåvarande företaget. Man ville därför ha programenheter som under företagsledningen och styrelsen skulle ha det direkta ansvaret för programmen. Syftet var att skapa förutsättningar för "rörelsefrihet och oberoende, variation och stimulerande tävlan, när det gäller idéer och utformning av programmen". Organisationen skulle också skapa vidgat utrymme för mångfald i produktionen.

För var och en av programenheterna skulle fastställas en kostnadsram. Det bör därvid observeras, att riktlinjerna angav att kostnadsramarna för de två tv-enheterna skulle vara lika stora. Inom kostnadsramarna skulle enheterna få göra sina dispositioner inte bara vad avser kostnader för teknik, lokaler och liknande kostnader som berör annan enhet inom företaget. Inom ramen för en långsiktig planering inom företaget skulle enheterna också själva bestämma över hur programmen skulle produceras, om de skulle göras med egna resurser eller om de på olika sätt skulle anskaffas utifrån.

Personalrekryteringen betecknades som viktig med hänsyn till programmens profil, och därför borde även den väsentligen delegeras till programenheterna.

Programenheterna måste enligt propositionen ges inflytande över utformningen och dimensioneringen av teknisk utrustning och lokaler, och detta borde bland annat åstadkommas genom att kostnaderna härför debiterades programenheterna internt inom företaget. Detta skulle också stärka kostnadsmedvetandet hos både programpersonal och tekniker.

Den allmänna utgångspunkten för den nuvarande organisationen var alltså, att programenheterna skulle ges stor självständighet inom ett samman-

hållet företag. Programmenheternas inflytande över ett sådant företagsgemensamt organ som den tekniska enheten skulle bl. a. ta sig uttryck i att man hade viss valfrihet vid köp av tjänster – det var programmenheten som skulle bestämma produktionsteknik, det var programmenheten som skulle avgöra om ett program skulle produceras inom eller utom enheten.

Även för distrikten skulle årliga kostnadsramar fastställas. De tilldelade medlen skulle användas dels för anskaffning och sändning av regionala program, dels för produktion av riksprogram för de centrala programmenheterna. De centrala programmenheterna fick således inga egna kostnader för att sända distriktsproducerade program, men skulle avgöra om och när de skulle sändas. För de centrala programmenheterna skulle det alltså bli ekonomiskt fördelaktigt att sända de distriktsproducerade programmen medan distrikten – som inte själva fattade beslut om sändning av riksprogram – skulle stimuleras att producera goda program.

Enligt riktlinjerna kunde programmenheternas självständiga ställning med fördel förenas med att några programfunktioner samordnades.

För det första borde evenemangsbevakningen samordnas, då dubbelbevakning ansågs vara ett meningslöst slöseri med pengar.

För det andra ansågs att man försöksvis borde inrätta en gemensam redaktion för den renodlade nyhetstjänsten. Denna nyhetsredaktion skulle få till uppgift dels att svara för egna korta nyhetsprogram av enbart faktagivande karaktär i radio och tv, dels att ge service åt programmenheternas egna nyhetsredaktioner på nyhetsområdet. Till den centrala redaktionen borde knytas korrespondenterna såväl utomlands som i distrikten. Motivet för denna centrala nyhetsredaktion var främst ekonomiskt och erfarenheterna fick visa om arrangemanget var ändamålsenligt eller om det borde ersättas med något annat.

För det tredje angavs, att de två tv-enheterna inte borde skaffa sig egna symfoniorkestrar utan i stället anlita ljudradions symfoniorkester.

Slutligen angavs i riktlinjerna, att samordning borde ske också av vissa inköp och anskaffningar. Ett gemensamt organ skulle inrättas för engagemang och för inköp av program. Likaså borde en gemensam organisation finnas för kontakter med andra rundradioföretag och med internationella rundradioorganisationer, såsom Eurovisionen och Nordvisionen. De här nämnda gemensamma organen skulle uteslutande ha en kommersiell och tekniskt samordnande funktion och inte medföra några inskränkningar av programmenheternas frihet att besluta om program eller medverkande.

Programverksamheten skulle alltså enligt riktlinjerna i betydande utsträckning delegeras till olika programmenheter. Ett företag där man medvetet byggt in så starka centrifugala krafter borde, enligt riktlinjerna, samtidigt ha en stark ledning.

Denna ledning skulle dels ha till uppgift att tillse, att företagets hela verksamhet svarade mot de mål statsmakterna ställt upp för programverksamheten, vari bland annat ingick samplanering för att öka publikens valfrihet. Dels skulle företagsledningen och dess verkställande direktör, radiochefen, ha det slutliga ansvaret för att verksamheten bedrevs rationellt och ekonomiskt. Slutligen skulle företagsledningen ha att tillsammans med programmenheterna och teknikenheten svara för den långsiktiga planeringen av rundradioverksamheten.

2.3.3.2 Den nuvarande organisationen

Den organisation som fastlades i radioavtalet och statsmakternas riktlinjer genomfördes successivt i början av den nu pågående avtalsperioden. Utöver de fem programenheter som avtalet ålade företaget att upprätta har en särskild enhet för nyhetsprogram skapats, Centralredaktionen.

I korthet framgår organisationen av fig. 2.1.

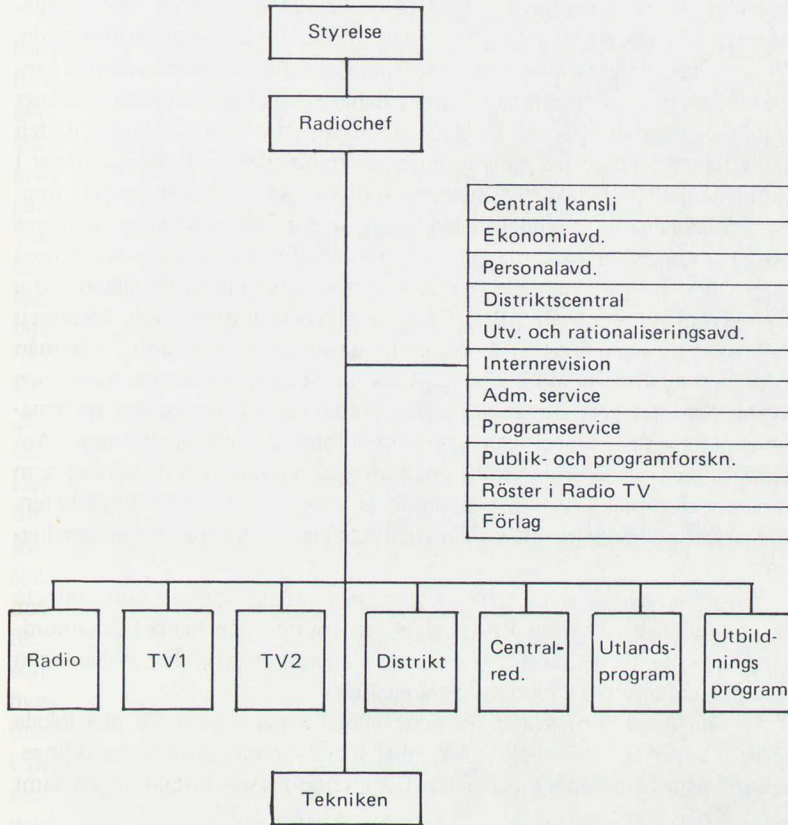


Fig 2:1 Sveriges Radios organisation

Styrelsen har det allmänna överinseendet över verksamheten och fattar viktigare principiella beslut då det gäller de olika enheternas uppgifter inom det samlade uppdrag som statsmakterna givit företaget. Den beslutar om anslagsframställning och budget och den utnämner de högsta befattningshavarna inom företaget. Vissa av styrelsens uppgifter har delegerats till ett arbetsutskott.

Verkställande direktör är radiochefen, som biträds av en vice radiochef. Radiochefen fattar sina viktigaste beslut i en direktion, bestående av chefer för bl. a. de större programenheterna.

Stabsorgan

Under radiochefen finns ett antal organ med företagsgemensamma uppgifter, huvudsakligen av stabskaraktär.

Stabsorganet för mer allmänna frågor är *Centrala kansliet*, som fullgör vissa av de uppgifter som enligt den gällande instruktionen åvilar radiochefen, exempelvis koordineringen av tv:s två kanaler. Centrala kansliet är uppdelat på flera sektioner, bland vilka märks *Allmänna sektionen*. Den handlägger dels allmänna juridiska frågor, dels frågor rörande långsiktspianering, dels vissa förhandlingar mellan Sveriges Radio och utomstående. Vidare finns *Programsektionen*, som handlägger företagsgemensamma programfrågor, viss samordning av evenemangsbevakning, partipresentationer inför val, programtablåer för de olika enheterna, yttranden till radionämnden samt frågor rörande de gemensamma programreglerna. Juridiska frågor i samband med programverksamheten handläggs också här, exempelvis upphovsrättsliga och yttrandefrihetsrättsliga frågor. *Internationella sektionen* sköter Sveriges Radios kontakter med rundradioföretag utomlands och med internationella organisationer som arbetar med rundradiofrågor, bland andra Europeiska radiounionen (EBU), Eurovisionen och Nordvisionen. Sektionen har också till uppgift att ge service åt företaget utomlands samt i viss mån åt programteam från andra företag på besök i Sverige. *Informationssektionen* svarar för företagets allmänna externa kontakter och framställer informationsmaterial åt företaget. Den utger också företagets personaltidning "Antennen" och till den hör också upplysningscentralen, den avdelning som tar emot klagomål och andra synpunkter på verksamheten från allmänheten. *Beredskapssektionen* handhar olika säkerhetsfrågor och beredskapsplaneringen.

Ekonomiavdelningen har stabsuppgifter på områden som rör budgetarbete och ekonomisk planering för företaget gemensamt; den har också samordningsuppgifter då det rör övriga enheters planering. I övrigt har avdelningen företagsgemensamma redovisningsuppgifter.

Personalavdelningen svarar för personalplaneringen samt för alla lokala förhandlingar inom företaget. Den innehåller även en personalutvecklingssektion som bland annat svarar för den interna personalutbildningen samt företagshälsovården.

För distriktets verksamhet finns *Distriktscentralen* som ett företagsgemensamt stabsorgan. Distriktets verksamhet behandlas vidare nedan. Övriga stabsorgan är Utvecklings- och rationaliseringsavdelningen (*URA*) samt *Internrevisionen*.

Företagsgemensamma serviceenheter

För ett antal servicefunktioner som har direkt anknytning till programverksamheten finns en särskild enhet, *Programservice*. I enheten finns ett *engagemangskontor* för tv, vilket sköter förhandlingarna med de medverkande i tv-programmen om ersättningar och arbetsvillkor i syfte att uppnå enhetlighet mellan tv:s två programenheter och att undvika fördrande konkurrens. Vidare finns en avdelning för *försäljning av tv-program* och en för *inköp av tv-program*, båda med uppgift att åstadkomma för företaget gynn-

sammaste villkor. Vidare finns inom enheten ett antal arkiv, nämligen *Grammofonarkivet*, vilket näst efter BBC:s är världens största, *Musikbiblioteket*, som förutom musiklitteratur innehåller noter och arrangemang till musik som uppförts av Sveriges Radio, *Pressarkivet*, ett *referensbibliotek* samt slutligen *TV-arkivet*, som innehåller filmer och band med tv-program från båda tv-enheterna. Slutligen finns inom enheten *STIM-centralen*, som sköter avgifterna till STIM och andra upphovsrättsorganisationer för all spelad musik i rundradion.

Enheten *Administrativ service* innehåller ett antal mera allmänna servicefunktioner. *Förvaltningsavdelningen* svarar bl. a. för fastighets- och kontorsförvaltning. Däri ingår även kontorstryckeri och telefonväxel. I enheten ingår vidare en avdelning för företagets *administrativa databehandling* med egen datacentral, samt vidare ett *statistikkontor*, som bl. a. framställer programstatistik och programkataloger. Slutligen ingår en avdelning för *transporter*, vari också ingår vaktmästeripersonalen.

Publik- och programforskningsavdelningen (*PUB*) svarar för såväl löpande som speciella publikundersökningar samt för forskning rörande massmedier, speciellt radio och tv. Avdelningen finansieras i sin helhet genom interdebitering och genom externa intäkter.

Teknikenheten

Den största enheten inom Sveriges Radio är *teknikenheten*. Inom denna finns en *stab* för ledning, planering och samordning. Inom avdelningen för *anläggningsteknik* bedrivs tekniskt utvecklingsarbete, testningar och försöksverksamhet med ny teknisk materiel och vidare svarar man för tekniska installationer. Avdelningen för *byggnadsteknik* svarar för såväl teknisk planering av byggnader (vid större projekt i samarbete med byggnadsstyrelsen) som för reparation av fastigheter, löpande installationer och smärre ombyggnader av lokaler. Avdelningen *Centralt inköp* handhar eller har överinseende över alla inköp av teknisk materiel inom företaget, således även i fråga om distrikten. De här ovan nämnda avdelningarna är företagsgemensamma och tilldelas medel direkt ur företagets budget. De övriga avdelningarna inom teknikenhetsen får sina kostnader täckta genom internbudgetering via programenhetsernas anslag.

Avdelningen för *ljudradioteknik* innehåller bl. a. ett bokningskontor för teknisk personal samt studiolokaler, en sektion för studioteknik, programförråd, sektion för specialteknik (bl. a. för sändningar som sker utanför radiohuset) samt en underhållssektion för löpande underhåll och tillsyn av apparatur.

För tv:s driftteknik finns flera avdelningar. Avdelningen för *ateljéteknik* svarar bl. a. för rekvisita, dekor och scenbyggnader samt för kostymering och sminkning av medverkande i programmen. Avdelningen för *filmteknik* tillhandahåller personal för filminspelningar, såsom ljud- och ljus tekniker, passare m. fl. (dock ej fotografer och scenografer, som finns inom programenhetserna) samt utrustning för inspelningarna. Vidare svarar den för bearbetning av filmerna, dvs. för framkallning, ljussättning och mixning. Avdelningen för *studioteknik* tillhandahåller personal och teknik för produktion

och sändningar av tv-programmen. Här finns bl. a. en OB-sektion som sköter den transportabla teknik som behövs för inspelningar utanför studiolokalerna (OB = Open air Broadcasting). Slutligen finns en avdelning för *underhållsteknik*, vilken svarar för tillsyn och skötsel av tv-tekniken.

Programenheter i Stockholm

Centralredaktionen bildades för att åstadkomma den samordning inom nyhetsverksamheten som 1966 års riktlinjer för organisationen angav. Den innehåller en *redaktion för radio- och tv-kommunikéer*, vilken svarar för korta nyhetsprogram i radio och tv men också för vissa samordningsuppgifter då det gäller nyhetsintaget till samtliga enheter inom företaget. Bl. a. sköter den beställning av nyhetsmaterial från andra företag som ingår i det europeiska tv-samarbetet. En särskild verksredaktion förser nyhetsredaktionerna med material från främst de centrala myndigheterna; viktigast här är den service som ges regionalradio- och regional-tv-redaktionerna i distrikten samt lokalradion. Vidare finns inom Centralredaktionen en *redaktion för tv-sport*. Slutligen sorterar *utlandsredaktionerna* i administrativt avseende under centralredaktionen.

Ljudradioenheten disponerar tre programkanaler. P 1 domineras av talprogram, såsom nyheter, samhällsprogram, teater, föredrag och uppläsningar. P 2 sänder dagtid främst olika utbildningsprogram och kvällstid främst seriös musik samt vidare program för invandrare. P 3 domineras av lätt musik och underhållning; i kanalen sänds program även nattetid.

Under enhetsledningen finns planeringsgrupper bestående av företrädare för de större redaktionerna. Vidare finns en *central programredaktion*, som svarar för programtablåer och den allmänna koordineringen av programmen. Redaktionen sköter också sändningsledningen och hallåttjänsten.

Inom enheten finns *radioarkivet*, som innehåller tidigare sända program, i första hand sådana som beräknas komma till ytterligare användning i den framtida programverksamheten.

De olika redaktionerna har fördelats på fem huvudområden. Inom *kulturområdet* finns redaktioner för vetenskap och forskning, för litterära och konstnärliga program, för teaterronder och filmprogram samt för religiösa program. Inom *aktualitetsområdet* finns redaktioner för radiosporten, för invandrarprogram (finska, serbokratiska, grekiska och turkiska) samt samhällsredaktionen och Ekoredaktionen. Inom *Musikradion* finns sektioner för olika specialområden, t. ex. för folkmusik, kammarmusik, orkestermusik men också för program om musik. Till Musikradion hör också Radions symfoniorkester, som med sina drygt 100 anställda utgör en fjärdedel av ljudradions hela personal. *Radioteatern* har endast en redaktion, medan det inom *underhållningsområdet* finns redaktioner för allmänna underhållningsprogram, för ungdomsprogram, för gramfonmusik samt för barnprogram. För kontakterna med distrikten finns en särskild programchef.

Programenheten för *TV 1* har utöver enhetsledning med tillhörande funktioner för personal och ekonomi en gemensam *planeringsavdelning*, som har till uppgift dels att besluta om sammansättningen av enhetens programutbud, dels att planera enhetens egenproduktion av program. Prövningen

av olika programprojekt sker i en särskild beredning. Inom avdelningen finns också studiomän, enhetens sändningsledning, fotografer och scenografer samt vidare ett kansli för extern produktion, bl. a. för inköp av program från andra företag. För den direkta programverksamheten i övrigt finns *nio redaktioner*: kulturredaktion, redaktion för dokumentärfilm, samhällsredaktion, redaktion för natur och vetenskap, musikredaktion, teaterredaktion, barnredaktion, Aktuellt-redaktionen samt Nöjesredaktionen.

Programenheten för *TV 2* har en annan uppbyggnad av de gemensamma funktionerna. Under enhetsledningen finns en *avdelning för administration*, som utöver gemensamma ekonomi- och personalfrågor också svarar för planeringen av enhetens egen programproduktion. Ansvar för programutbudet har *avdelningen för planering, marknadsföring och presentation*, som bl. a. innehåller sändningsledningen för enheten. En särskild avdelning finns för *administration av främmande produktion*. För den direkta programverksamheten i övrigt svarar *sex redaktioner*: Faktaredaktionen, som bl. a. producerar samhällsprogram, redaktionen för Invandrar-Dags, Rapport-redaktionen, en teater- och musikredaktion, en barnredaktion samt Nöjesredaktionen.

Enheten för *utbildningsprogram* har utöver ledning och ett antal centrala funktioner olika grupper för den direkta programproduktionen. Dessa grupper gör program i radio och tv för skilda stadier och inom skilda ämnesområden. En särskild sektion arbetar med vuxenutbildningsprogram. Till enheten hör också en särskild sektion för skolmateriel; dess verksamhet är självfinansierande. Enligt statsmakternas beslut ska enheten överföras till Sveriges Utbildningsradio.

Enheten för *utlandsprogram* är uppdelad på två redaktioner. Den mindre av dessa gör program för export, dvs. för försäljning till andra företag. Den större svarar för sändningarna av de svenska utlandsprogrammen i radio. Dessa sändningar sker på svenska, engelska, tyska, franska, spanska, portugisiska och ryska. Verksamheten finansieras över utrikesdepartementets huvudtitel i statsbudgeten.

Distriktsverksamheten

Enligt radioavtalet bestämmer Sveriges Radio själv antalet distrikt. Däremot har statsmakterna vid ett antal tillfällen uttalat sig om hur stor andel av programproduktionen som bör komma från distrikten. Det mål som för närvarande gäller är att distrikten ska svara för 30 procent av programproduktionen i rikssändningar.

Som framgått tidigare är distrikten nu direkt underställda företagsledningen och radiochefen. Stabsorganet för verksamheten är distriktscentralen. Antalet distrikt uppgår till elva nämligen

1. *Södra distriktet* (Malmö), som omfattar Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län;
2. *Västra distriktet* (Göteborg), som omfattar Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs och Skaraborgs län;
3. *Smålandsdistriktet* (Växjö), som omfattar Jönköpings län, Kalmar läns södra del samt Kronobergs län;

4. *Östra distriktet* (Norrköping), som omfattar Flens, Katrineholms, Nyköpings och Oxelösunds kommuner i Södermanlands län, Östergötlands län, Kalmar läns norra del samt Gotland;
5. *Mellansvenska distriktet* (Örebro), som omfattar Södermanlands län utom Flens, Katrineholms, Nyköpings och Oxelösunds kommuner samt Örebro och Västmanlands län;
6. *Stockholmsdistriktet* (Stockholm), som omfattar Stockholms och Uppsala län;
7. *Värmlandsdistriktet* (Karlstad), som omfattar Värmlands län;
8. *Gävle-Daladistriktet* (Falun), som omfattar Kopparbergs län och Gästrikland i Gävleborgs län;
9. *Nedre Norrlands distrikt* (Sundsvall), som omfattar Hälsingland i Gävleborgs län samt Västernorrlands och Jämtlands län;
10. *Västerbottens distrikt* (Umeå), som omfattar Västerbottens län; samt
11. *Norrbottnens distrikt* (Luleå), som omfattar Norrbottens län.

För de tyngre resurser som behövs för tv-produktionen har en del av distrikten sammanförts till tv-regioner. Antalet sådana uppgår till sju, nämligen

1. Regioncentral Malmö – Södra distriktet
2. Regioncentral Göteborg – Västra distriktet
3. Regioncentral Norrköping – Smålandsdistriktet och Östra distriktet
4. Regioncentral Örebro – Mellansvenska distriktet och Värmlandsdistriktet
5. Regioncentral Stockholm – programenheterna i Stockholm samt Stockholmsdistriktet
6. Regioncentral Sundsvall – Gävle-Daladistriktet samt Nedre Norrlands distrikt
7. Regioncentral Luleå – Västerbottens distrikt samt Norrbottens distrikt.

I fyra av regionerna – Malmö, Göteborg, Sundsvall och Luleå – sänds regionala tv-program, huvudsakligen bestående av nyheter. I övrigt har regionuppdelningen hittills inte fått någon större betydelse.

Distrikten har tilldelats personal och övriga resurser i mycket skiftande utsträckning. Helt dominerande är Västra och Södra distrikten med 32 respektive 27 procent av hela antalet anställda i distriktsorganisationen. Därefter följer Nedre Norrlands distrikt med sju procent av distriktsorganisationens personal. Minst är Stockholmsdistriktet, som endast svarar för regionala nyhetsprogram i radio.

Under 1977 överförs den nuvarande regionalradioverksamheten från distrikten till det nybildade lokalradiobolaget. Detta medför att distrikten trots vissa ökningarna på andra områden under budgetåret 1976/77 minskar med 85 tjänster.

Distrikten intar – i enlighet med statsmakternas riktlinjer – en självständig ställning och har egna distriktschefer, som under sig har såväl programpersonal som teknisk och administrativ personal. De större distrikten – Södra, Västra och Nedre Norrland – har delat upp verksamheten på skilda avdelningar för radio och tv. I de mindre distrikten bedrivs verksamheten mera integrerad mellan de två medierna. Stockholmsdistriktet leds av chefen för distriktscentralen.

Självfinansierande enheter

Sveriges Radios förlag samt programtidningen *Röster i Radio/TV* ska i princip vara självfinansierande, dvs. intäkterna av försäljning och andra externa inkomster ska täcka kostnaderna för verksamheten. Samma krav på självfinansiering ställs på skolmaterieförlaget inom enheten för utbildningsprogram.

Personalens fördelning

Av tabellerna 2.1 och 2.2 framgår hur Sveriges Radios personal fördelar sig på olika enheter och distrikt.

Tabell 2.1 Personalens fördelning på de olika enheterna inom Sveriges Radio enligt budget vid utgången av verksamhetsåret 1976/77.

| Enhet | Personal | |
|---|--------------|--------------|
| | Antal | % |
| <i>Gemensam administration och service</i> | 717 | 16,4 |
| Företagsledning och centralt kansli | 88 | 2,0 |
| Ekonomiavdelningen | 43 | 1,0 |
| Personalavdelning med personalutbildning | 88 | 2,0 |
| Utvecklings- o. rationaliseringsavd. | 6 | 0,1 |
| Internrevisionsavd. | 8 | 0,2 |
| Programservice | 157 | 3,6 |
| Administrativ service | 274 | 6,3 |
| Avd. f publik- och programunders. (PUB) | 53 | 1,2 |
| <i>Teknikenheten</i> | 1 325 | 30,3 |
| Ljudradions driftteknik i Stockholm | 196 | 4,5 |
| Tv:s driftteknik i Stockholm | 947 | 21,6 |
| Ledning och övrig teknik | 182 | 4,2 |
| <i>Programenheter i Stockholm</i> | 1 450 | 33,1 |
| Centralredaktionen | 89 | 2,0 |
| Ljudradion | 458 | 10,5 |
| TV 1 | 374 | 8,5 |
| TV 2 | 353 | 8,1 |
| Utbildningsprogramenheten | 107 | 2,4 |
| Utlandsprogramenheten | 69 | 1,6 |
| <i>Distriktsverksamheten</i> | 798 | 18,2 |
| <i>Självfinansierande enheter</i> | 86 | 2,0 |
| Förlaget | 16 | 0,4 |
| Röster i Radio/TV | 31 | 0,7 |
| Skolmaterieförlaget (hör till enheten för utbildningsprogram) | 39 | 0,9 |
| Totalt | 4 376 | 100,0 |

Tabell 2.2 Personalens fördelning inom Sveriges Radios distrikt enligt budget vid utgången av verksamhetsåret 1976/77

| Distrikt | Personal | |
|----------------------------|----------|-------------------------|
| | Antal | % av hela distriktpers. |
| Distriktscentralen | 8 | 1,0 |
| Södra (Malmö) | 216 | 27,1 |
| Västra (Göteborg) | 255 | 32,0 |
| Småland (Växjö) | 36 | 4,5 |
| Östra (Norrköping) | 43 | 5,3 |
| Mellansvenska (Örebro) | 43 | 5,3 |
| Stockholm | – | – |
| Värmland (Karlstad) | 27 | 3,4 |
| Gävle-Dala (Falun) | 33 | 4,1 |
| Nedre Norrland (Sundsvall) | 55 | 7,0 |
| Västerbotten (Umeå) | 31 | 3,9 |
| Norrbotten (Luleå) | 51 | 6,4 |
| Totalt | 798 | 100,0 |

Anm. Regionalradion avvecklas – i samband med lokalradiostarten – först under 1977/78 inom Södra distriktet, Västra distriktet och Smålandsdistriktet. I dessa distrikt uppstår troligen personalminskningar i förhållande till tabellens siffror.

2.3.4 Sveriges Lokalradio

Sveriges Lokalradio AB startar sin verksamhet successivt under 1977 i enlighet med det beslut riksdagen fattade 1975. Företaget ska svara för lokalradiosändningar i vart och ett av de 24 länen.

I *koncernbildningsavtalet*, som träffades i juni 1975 mellan staten och Sveriges Radio, förband sig Sveriges Radio att bilda ett dotterbolag för lokalradioverksamheten samt att till dotterbolaget överlåta "att med ensamrätt avgöra vilka ljudradioprogram som skall förekomma i lokal rundradiosändning från sändare här i riket". Skyldighet för lokalradioföretaget att iaktta de i koncernbildningsavtalet föreskrivna villkoren finns i ett särskilt *samarbetsavtal* mellan Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio.

I *koncernbildningsavtalet* föreskrivs vilka lokalradioområdena ska vara. De 24 områdena följer länsgränserna med undantag för att de norra delarna av Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs län sammanförts till ett lokalradioområde, Radio Trestad, medan de södra delarna av samma län bildar Radio Göteborg-Borås. Det ankommer på Sveriges Lokalradio att besluta om huvudort för lokalradioområdena.

Sveriges Radio ska i egenskap av moderbolag ha det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i dess helhet. Det ankommer på Sveriges Radio bl. a.

- att svara för den övergripande planeringen av rundradioverksamheten
- att till regeringen inge anslagsframställning för lokalradioverksamheten
- att besluta om budgetramar för Sveriges Lokalradio och att tilldela företaget medel i överensstämmelse med ramarna

- att bestämma om system för ekonomisk styrning och kontroll av lokalradions verksamhet.
- att fastställa de programregler som är gemensamma för hela rundradion
- att – om Sveriges Radio finner det lämpligt – företräda Sveriges Lokalradio i förhandlingar om kollektivavtal, upphovsrättsliga och liknande avtal samt i vissa viktigare avtal rörande programverksamheten
- att företräda Sveriges Lokalradio i det internationella radiosamarbetet.

Koncernbildningsavtalet anger särskilt, att Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio i personalpolitiskt hänseende utgör en enhet.

Vidare anges, att det i samsamarbetsavtalet ska finnas föreskrifter om vilket sändningsutrymme som lokalradion ska få.

Beträffande Sveriges Lokalradios programverksamhet föreskriver koncernbildningsavtalet bl. a. att den ska vara särskilt inriktad på lokal information och därvid belysa frågor som rör "kommuner, näringsliv, arbetsmarknad, utbildning, folkrörelser och kulturliv inom sändningsområdet". Programverksamheten ska i övrigt följa bestämmelserna i avtalet mellan staten och Sveriges Radio samt de riktlinjer som finns angivna i statsmakternas beslut om lokalradion.

Samsamarbetsavtalet, som träffades i januari 1976, innehåller i stor utsträckning samma bestämmelser som koncernbildningsavtalet. Därutöver anges bland annat att Sveriges Radios ljudradioenhet ska tillhandahålla lokalradion grammofonmusik eller därmed jämförliga musikprogram för utsändning av Sveriges Lokalradio. Härmed avses bland annat den "musiktäp" som ska utgöra inramning till lokalradioprogrammen.

Vidare föreskriver samsamarbetsavtalet att de båda företagen ska hålla varandra underrättade om respektive veckotablåer för programmen. Dessutom finns bestämmelser om att de båda företagen får utnyttja material från varandras programverksamhet i den mån detta inte kräver medgivande från tredje man samt att företagen ska bistå varandra med produktion av inslag för nyhetsprogram.

För de tjänster som Sveriges Radio utför åt Sveriges Lokalradio ska Sveriges Radio få ersättning motsvarande självkostnaderna.

Den centrala ledningen för Sveriges Lokalradio är placerad i Stockholm. Den innehåller i huvudsak rena stabsfunktioner.

Den sammanlagda personalen inom Sveriges Lokalradio kan efter den beslutade utbyggnaden beräknas uppgå till 360 personer. Bemanningen av lokalradioenheterna skiftar efter lokalradioområdenas särskilda förhållanden, men kommer i genomsnitt att bli omkring 15 anställda.

2.3.5 Sveriges Utbildningsradio

Sveriges Utbildningsradio AB bildas under 1977 och företagens verksamhet ska starta vid ingången av år 1978. Företaget bildas genom en sammanlagning av enheten för utbildningsprogram inom Sveriges Radio och av verksamheten vid TRU.

För närvarande (mars 1977) förbereds bildande av bolaget av en organisationskommitté som har till uppgift att utarbeta förslag till koncernbildningsavtal mellan staten och Sveriges Radio samt till samsamarbetsavtal mellan

Sveriges Radio och Sveriges Utbildningsradio. De båda avtalen avses vara av i princip samma innebörd som de olika avtalen rörande Sveriges Lokalradio.

2.4 Programverksamheten

2.4.1 Riksradio

Sändningarna av avgiftsfinansierade riksprogram i radion ska enligt Sveriges Radios budget uppgå till drygt 18 300 timmar under 1976/77. Av dessa timmar utgörs 270 av nyhetsprogram från Centralredaktionen och 2 750 av program producerade av distrikten. Återstoden, närmare 15 300 timmar, svarar ljudradioenheten för; av dessa utgörs 350 timmar av lätt musik som ska utgöra "tapet" för lokalradions sändningar.

Vidare sänds under året omkring 400 timmar utbildningsradio, som finansieras över statsbudgeten. Av dessa produceras omkring 70 av TRU och resten av Sveriges Radio.

Den sammanlagda sändningstiden för riksprogram i radion blir alltså omkring 18 700 timmar under året, vilket motsvarar i genomsnitt 360 timmar per vecka.

Programmets fördelning 1975/76 efter innehåll och programkanal framgår av tabell 2.3.

Tabell 2.3 Radioprogrammens fördelning efter innehåll och programkanal 1975/76. Timmar per vecka i rikssändningar. (Källa: Sveriges Radios årsredovisning 1975/76.)

| Innehåll | Programkanal | | | Summa |
|---|--------------|-----|-----|-------|
| | P 1 | P 2 | P 3 | |
| Kultur och samhälle | 48 | 0 | 2 | 51 |
| Finskspråkiga program | - | 7 | 0 | 8 |
| Invandrarprogram | - | 2 | - | 2 |
| Sport | 1 | 3 | 9 | 13 |
| Musik | 14 | 47 | 2 | 63 |
| Lätt grammofoonmusik | 1 | 1 | 69 | 70 |
| Annan underhållning | 7 | 0 | 55 | 62 |
| Ungdomsprogram | 1 | 1 | 13 | 15 |
| Radioteater | 5 | 0 | 1 | 6 |
| Barnprogram | 7 | 0 | 3 | 10 |
| Ekoredaktionen | 15 | 0 | 2 | 17 |
| Övriga nyheter | 7 | 1 | 7 | 15 |
| Vuxenutbildning | 0 | 8 | - | 8 |
| Övriga utbildningsprogram (ej avgiftsfinansierade) | 0 | 7 | 0 | 7 |
| Övriga program | 5 | 4 | 3 | 12 |
| Total sändningstid | 110 | 83 | 166 | 359 |

Anm. Utöver tabellens sändningstid förekom samsändningar med i genomsnitt åtta timmar per vecka. Inklusivt samsändningarna blev sändningstiden 367 timmar per vecka. Tabellen återger faktisk sändningstid som regelmässigt överstiger den budgeterade något.

2.4.2 Television

Enligt budgeten för 1976/77 ska TV 1 och TV 2 tillsammans sända riksprogram i tv under omkring 4 070 timmar, vilka fördelas lika mellan programenheterna. Med hänsyn till de stora kostnadsskillnaderna mellan olika typer av program skiljer man i budgeten mellan egenproducerade originalprogram, inköpta originalprogram och repriser.

Sändningstiden för egenproducerade originalprogram beräknas till nära 1 900 timmar, för inköpta originalprogram till 1 560 timmar och för repriser till drygt 620 timmar.

Av de egenproducerade originalprogrammen ska enligt budgeten omkring 480 timmar komma från distrikten och 170 timmar utgöras av nyheter och sportprogram från Centralredaktionen.

Ovan angivna siffror avser de avgiftsfinansierade programmen. Till dessa kommer de över statsbudgeten finansierade utbildningsprogrammen, vilka sammanlagt uppgår till omkring 430 timmar under ett år. Av dessa svarar Sveriges Radio för ungefär 300 timmar medan resten kommer från TRU.

Den sammanlagda sändningstiden för riksprogrammen i tv blir således omkring 4 500 timmar under ett år, vilket motsvarar i genomsnitt 87 timmar per vecka.

Programmets fördelning 1975/76 efter innehåll och programkanal framgår av tabell 2.4.

Särskilda regionala nyheter förekommer försöksvis inom följande fyra regioner, nämligen (1) Södra distriktet, (2) Västra distriktet, (3) Gävle-Daladistriktet och Nedre Norrlands distrikt samt (4) Västerbottens distrikt och Norrbottens distrikt.

Tabell 2.4 Tv-programmens fördelning efter innehåll och programkanal 1975/76. Timmar per vecka i rikssändning. (Källa: Sveriges Radios årsredovisning 1975/76.)

| Innehåll | Programkanal | | Summa |
|---|--------------|------|-------|
| | TV 1 | TV 2 | |
| Kultur, humanistisk vetenskap | 4 | 4 | 7 |
| Politik, samhälle, teknik, ekonomi | 3 | 4 | 7 |
| Sport och fritid | 4 | 4 | 8 |
| Naturvetenskap, medicin | 2 | 1 | 3 |
| Musik | 2 | 1 | 3 |
| Biografilm | 3 | 4 | 6 |
| Teater och övrig film | 3 | 3 | 6 |
| Barn- och ungdomsprogram | 5 | 5 | 10 |
| Nyhetsprogram, ej sport | 5 | 5 | 10 |
| Blandprogram (t. ex. Kvällsöppet, Sveriges Magasin) | 3 | 3 | 5 |
| Nöjesprogram, serier | 5 | 6 | 10 |
| Invandrarprogram | 3 | 0 | 4 |
| Ej avgiftsfinansierade utbildningsprogram | 7 | 1 | 8 |
| Övriga program | 1 | 1 | 2 |
| Total sändningstid | 52 | 41 | 93 |

Anm. Tabellen återger faktisk sändningstid, som regelmässigt överstiger den budgeterade något.

De regionala programmen sänds i TV 2 måndag–fredag under tio månader om året. Längden på programmen är tio minuter. Den sammanlagda sändningstiden under året blir omkring 130 timmar.

2.4.3 Lokalradio

Sveriges Radios distrikt har hittills svarat också för regionala radioprogram av i huvudsak nyhetskaraktär. Dessa sändningar har ägt rum i samtliga elva distrikt. Två av distrikten har haft två regionala program: Stockholmsdistriktet har också haft sändningar från Uppsala medan Östra distriktet (Norrköping) även haft sändningar på Gotland. Den sammanlagda programtiden uppgick till 4 125 timmar under 1975/76 och varierade mellan omkring 200 timmar (Uppsala) och 470 timmar (Norrboten).

I och med lokalradions tillkomst successivt under 1977 avvecklas de regionala radioprogrammen.

Sändningstiderna inom vart och ett av de 24 lokalradioområdena kommer att bli 10–15 timmar per vecka, det vill säga mellan drygt 500 och nära 800 timmar per år. Den sammanlagda sändningstiden då alla lokalradioenheter är i verksamhet kommer i inledningsskedet att bli omkring 15 000 timmar årligen. Nyheter och aktuella händelser inom lokalradioområdena kommer att dominera programmen, men det finns också utrymme för program av mera allmän karaktär.

2.4.4 Utlandsprogrammen

Den totala sändningstiden för de svenska radioprogrammen till utlandet uppgår till omkring 14 600 timmar årligen. Sändningarna sker på kortvåg. En FM-sändare i Stockholm distribuerar också sändningar av utlandsprogram, bl. a. som service för utländska medborgare i Stockholmsområdet.

Syftet med utlandsprogrammen är enligt radioavtalet att ge möjlighet för utländsk publik och särskilt för utlandssvenskar att genom rundradio erhålla information om och upprätthålla kontakt med Sverige.

Sändningarna äger rum på svenska, engelska, tyska, franska, spanska, portugisiska och ryska.

Varje sändning omfattar en halvtimme. På vardagarna inleds den med ett kort nyhetsprogram, som också innehåller pressöversikter. I övrigt innehåller programmen inslag om bland annat den politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och tekniska situationen och utvecklingen framför allt i Sverige men också i de övriga nordiska länderna. Man behandlar också svenska ställningstaganden och framträdanden i internationella organ och konferenser.

2.5 Finansiering, medelstilleddning, kostnader

2.5.1 Nuvarande finansiering

Mottagaravgifter

Den allmänna rundradioverksamheten har alltid finansierats med avgifter från innehavare av mottagarapparater. Storleken av avgifterna fastställs av regeringen efter riksdagens hörande.

Innehavare av tv-apparater betalar en allmän mottagaravgift, som också täcker innehav av radiomottagare. Den allmänna mottagaravgiften har sedan den 1 juli 1971 legat på 220 kronor per år. 1970 infördes en tilläggsavgift för färg-tv; denna avgift har aldrig ändrats och uppgår till 100 kronor per år. De som endast har radiomottagare betalar en särskild avgift som sedan 1969 varit 50 kronor per år.

Den särskilda ljudradioavgiften ska avskaffas fr. o. m. den 1 april 1978. De övriga avgifterna ska höjas från och med den 1 juli 1977. Den allmänna mottagaravgiften höjs med 60 till 280 kronor per år medan färg-tv-tillägget höjs med 20 till 120 kronor per år.

Praktiskt taget varje hushåll har en eller flera radiomottagare, medan ungefär 95 procent av hushållen beräknas ha tv-mottagare. År 1976 uppgick antalet allmänna mottagaravgifter till nästan tre miljoner. Antalet tilläggsavgifter för färg-tv var 1,6 miljoner. Antalet särskilda ljudradioavgifter var ca 220 000.

Ljudradioavgifterna svarar nu för mindre än två procent av intäkterna. Tillväxten av antalet tv-avgifter har varit snabb, men ligger nu nära sin mättnadspunkt. Idag kan alla ta emot TV 1, medan en procent av befolkningen ännu inte har tillgång till TV 2.

Ökningen av färg-tv-innehav har varit snabb. Hösten 1970 hade sex procent av befolkningen färg-tv-mottagare, medan siffran i november 1975 uppgick till 52 procent. Den snabba ökningen kommer sannolikt att hålla i sig ytterligare några år, medan tillväxten i antalet allmänna avgifter kommer att bli relativt liten. Antalet hushåll med enbart ljudradio kommer troligen att minska ytterligare.

Fondering och medelstilleddning

Sedan 1957 fonderas avgifterna. Från och med 1968/69 sker detta genom att medlen tillförs en för radio och tv gemensam fond, radiofonden, som förvaltas av televerket. Televerket har rätt att låna ur fonden för sin övriga verksamhet, och erlägger från och med 1963/64 ränta för lånade medel. Räntefoten fastställs av riksgäldskontoret.

Riksdagen har våren 1977 beslutat att fondmedlen successivt ska överföras till riksgäldskontoret för att redovisas på riksgäldsfonden. Bakgrunden är att televerket för att täcka tillfälliga likviditetsbehov disponerar en rörlig kredit i riksgäldskontoret om för närvarande 625 miljoner kronor. I första hand har dock televerket utnyttjat radiofonden som likviditetsförstärkning. Det är enligt utbildningsministern mer konsekvent att televerkets behov av likviditetsreserv helt och hållet täcks genom den rörliga krediten.

Medelstillsdelningen ur radiofonden är under innevarande år uppdelad på sju olika anslag. Av dessa tilldelas fyra Sveriges Radio, nämligen

- driftskostnader för den allmänna programverksamheten
- investeringskostnader för den allmänna programverksamheten
- driftskostnader för lokalradion
- investeringskostnader för lokalradion.

Två av anslagen tilldelas televerket, nämligen

- driftskostnader för programdistribution, m. m.
- investeringskostnader för rundradion.

Slutligen tilldelas ett anslag byggnadsstyrelsen, nämligen

- investeringsanslag för vissa byggnadsarbeten för Sveriges Radio.

De fyra anslagen till Sveriges Radio samt driftsanslaget till televerket beslutas av regeringen, dock först sedan regeringen redovisat sina överväganden för riksdagen, som därigenom bereds tillfälle att påverka beslutet.

De två investeringsanslagen till televerket och byggnadsstyrelsen beslutas däremot av riksdagen efter förslag från regeringen.

Enligt 5 § koncernbildningsavtalet mellan staten och Sveriges Radio rörande bildandet av lokalradion är det Sveriges Radio som ska bestämma om budgetramar för dotterbolaget och tilldela detta medel i överensstämmelse därmed. Regeringen bör därför inte tilldela Sveriges Radio något särskilt driftanslag för lokalradioverksamheten.

Samtliga ovannämnda anslag avser medel ur radiofonden, det vill säga avgiftsmedel. Utöver dessa förekommer två anslag som finansieras över statsbudgeten. Båda är avsedda för särskild programverksamhet inom Sveriges Radio, nämligen

- driftskostnader för skolprogramverksamhet (utbildningsdepartementet)
- driftskostnader för programverksamheten för utlandet (utrikesdepartementet)

Slutligen får televerket ett mindre anslag över statsbudgeten som ersättning för befrielser från mottagaravgifter för vissa handikappade.

Ettåriga budgetperioder

För rundradioverksamheten gäller för närvarande ettåriga budgetperioder. Sveriges Radios budgetår sammanfaller med det statliga, och behandlingen av anslagsframställningarna sammanfaller också i tiden med vad som gäller för de statliga myndigheternas äskanden.

För verksamheten beviljas fasta anslag, som i princip inte får överskridas. Vid beräkningen av anslagen för det nästkommande budgetåret tas hänsyn till tidigare inte beaktade kostnadsförändringar som inträffat under det pågående budgetåret och till sådana som kan förutses för det kommande budgetåret. Det åvilar Sveriges Radio och televerket att planera sin verksamhet så att det beviljade anslaget inte överskrids. Medel som inte förbrukats vid budgetårets utgång ska återbetalas till radiofonden.

2.5.2 Medelstilldelning 1976/77 och 1977/78

För budgetåret 1976/77 har anslag beslutats ur radiofonden på sammanlagt 1 034 miljoner kronor. Fördelningen framgår av tabell 2.5.

Tabell 2.5 Beslutade anslag ur radiofonden för 1976/77, milj.kr.

| Kostnadslag | Sveriges Radio | | Tele- verket | Byggnads- styrelsen | Totalt |
|-----------------------|-------------------------------------|------------------|-----------------|------------------------|---------|
| | Allm. pro- gramverk- samheten | Lokal- radion | | | |
| Driftskostnader | 742,0 | 36,3 | 131,4 | – | 909,7 |
| Investeringskostnader | 40,5 | 24,0 | 50,0 | 10,0 | 124,5 |
| Totalt | 782,5 | 60,3 | 181,4 | 10,0 | 1 034,2 |

För budgetåret 1977/78 kommer anslag att beviljas ur radiofonden enligt tabell 2.6. Utgångspunkten är att Sveriges Radio ska bedriva den allmänna programverksamheten i oförändrad omfattning och lokalradioverksamheten i planerad omfattning. För kostnadskompensation har beräknats ungefär åtta procent.

Tabell 2.6 Medelstilldelning för år 1977/78, milj.kr.

| Kostnadslag | Sveriges Radio | | Tele- verket | Byggnads- styrelsen | Totalt |
|-----------------------|-------------------------------------|------------------|-----------------|------------------------|---------|
| | Allm. pro- gramverk- samheten | Lokal- radion | | | |
| Driftskostnader | 786,2 | 83,3 | 148,0 | – | 1 017,5 |
| Investeringskostnader | 50,0 | 1,1 | 53,6 | 11,0 | 115,7 |
| Totalt | 836,2 | 84,4 | 201,6 | 11,0 | 1 133,2 |

Behållningen i radiofonden var i juli 1976 413 miljoner kronor och beräknas juli 1977 uppgå till ungefär 240 miljoner kronor. Intäkterna till fonden under 1977/78 beräknas till 1 116 miljoner kronor. Med ett uttag på 1 133 miljoner kronor skulle trots avgiftshöjningen ett underskott på 17 miljoner uppstå och därmed en minskning av behållningen i fonden till ungefär 225 miljoner kronor.

2.6 Radionämnden

För övervakning av att Sveriges Radio utövar sin ensamrätt till rundradiosändningar opartiskt och sakligt och i övrigt i enlighet med radioavtalets riktlinjer finns *radionämnden*. Nämnden är ett statligt organ och består av sju av regeringen utsedda ledamöter jämte suppleanter. För nämndens verksamhet finns en särskild instruktion (SFS 1967:449, ändrad senast SFS 1976:847).

Nämndens övervakning sker genom efterhandsgranskning av program

som sänts i radio och tv. Granskningen sker efter anmälan mot ett visst program eller på nämndens eget initiativ.

Radionämnden har ingen befogenhet att döma ut straff eller skadestånd. Enligt radioavtalets 19 § kan emellertid regeringen – om det finns skäl anta att Sveriges Radio brutit mot avtalet – påkalla utredning i frågan och även säga upp avtalet om utredningen ger anledning till det.

Det bör påpekas, att ett fällande eller kritiserande uttalande från radionämnden riktar sig mot företaget Sveriges Radio och inte mot den närmast berörda programenheten eller de närmast berörda medarbetarna. Det ankommer därför på Sveriges Radio att inom företaget vidta de åtgärder som krävs för att undvika att radionämnden får förnyad anledning till kritik.

Radionämnden övervakar alltså att Sveriges Radio följer bestämmelserna i radiolagen och radioavtalet. Yttrandefrihetsfrågorna i rundradion däremot regleras i *radioansvarighetslagen* (SFS 1966:449). Yttrandefrihetsbrott i radioprogram ska enligt denna bedömas på samma sätt som tryckfrihetsbrott. För varje program ska finnas en programutgivare, som är ansvarig för yttrandefrihetsbrott i programmet och som också – jämte programföretaget – har eventuell skadeståndsskyldighet. Mål om yttrandefrihetsbrott i radioprogram upptages i allmän domstol och behandlas på samma sätt som tryckfrihetsmål.

2.7 Rundradio utomlands – några exempel

2.7.1 Inledning

I de industrialiserade länderna växte rundradion fram i två etapper. Under den första etappen tog ljudradion gestalt. Den inträffade under decennierna efter det första världskriget. Under den andra efterkrigstiden kom tv:s genombrott. I utvecklingsländerna har i stort sett samma ordningsföljd förelegat, dock med stora individuella förskjutningar i tiden.

Det föreligger stora skillnader mellan olika länder i etermediernas organisationsformer och i de grundläggande relationerna till såväl statsmakt som lyssnare och tittare.

De system för rundradioverksamhet som växt fram från skilda politiska och ekonomiska utgångspunkter kan klassificeras på olika sätt. Somliga är monopolistiska, andra konkurrerande, somliga är helt statsfinansierade, andra är helt eller delvis beroende av reklamintäkter för sin verksamhet.

2.7.2 De nordiska länderna

De nordiska länderna kan i många hänseenden betraktas som en enhet mer än som ett antal stater med särpräglade sedvänjor och uppfattningar. Detta förhållande gäller rundradion i de nordiska länderna. Det råder dock skillnader på det organisatoriska planet. I det följande kommer såväl likheter som skillnader att uppmärksammas.

Danmark

Danmarks Radio (DR) är ett statsföretag med ensamrätt till radio och tv-sändningar i Danmark.

Högsta ledningen av företaget utövas av *radiorådet*, som år 1975/76 hade 27 medlemmar. Två av medlemmarna – ordföranden och vice ordföranden – utses av kulturministern, en medlem av ministern för offentliga ärenden; under det att tio medlemmar utses av de i folketingets finansutskott representerade politiska partierna. Sammanlagt 13 medlemmar – eller en mindre än majoriteten i radiorådet – utses alltså som representanter för staten. Tolv medlemmar utses av kulturministern på förslag av och som företrädare för de lyssnar- och tittarorganisationer som sedan länge varit verksamma i Danmark. Av dessa organisationer bildades en del ursprungligen på 1920-talet för att arrangera radioutsändningar. Slutligen utses två medlemmar av de fast anställda vid DR.

Radiatorådet fastställer bland annat de allmänna riktlinjerna för DR:s verksamhet inom de av radiolagen och de tilldelade medlen givna ramarna. Radiorådet utarbetar vidare förslag till budget för DR. Förslaget underställs kulturministern för godkännande. Den godkända budgeten tillställs folketinget för kännedom. Kostnaderna för DR:s verksamhet finansieras med mottagaravgifter med undantag för undervisningsprogrammen som bekostas med särskilda statsanslag. Mottagaravgifterna fastställs av folketinget efter framställning från radiorådet.

Beslut om inrättande eller indragande av tjänster fattas av kulturministern efter förslag från radiorådet. Avtal om löner och anställningsvillkor inom DR ska underställas samme minister för godkännande.

Rådet granskar DR:s programplaner i förväg. Ibland omfattar granskningen också enskilda program. Rådet behandlar också anmärkningar mot redan sända program och kan besluta om genmäle och beriktigande i anledning av sådana program.

Beslut av radiorådet i programärenden kan överklagas hos den nyligen inrättade *radionämnden*, som har tre medlemmar.

DR har tre ljudradiokanaler med en total sändningstid om 13 500 timmar (1974/75). Av dessa utgörs 1 000 timmar av regionala program som sänds i åtta regioner.

Tv sänds i en kanal. Sändningstiden uppgick 1974/75 till 2 300 timmar, varav hälften utgjordes av egenproducerade program.

Antalet fast anställda i DR är 2 500.

Finland

Yleisradio är ett statligt aktiebolag som genom koncession har monopol på radio- och tv-sändningar i Finland.

Trafikministeriet övervakar att koncessionens villkor uppfylls. Ministeriets representant har rätt att bevista och yttra sig på förvaltningsrådets och direktionens sammanträden.

Regeringen fastställer de avgifter som uttas för apparatinnehav. De influtna medlen tillförs en särskild, utanför statsbudgeten stående statlig radiofond, ur vilken medel anslås till rundradioverksamheten.

Verksamheten leds av ett *förvaltningsråd* med minst tolv medlemmar, valda av riksdagen under iakttagande av politisk proportionalitet för tre år. Det nuvarande antalet medlemmar i nämnda råd är 21.

Rundradions allmänna programverksamhet övervakas av förvaltningsrådet som tillsatt *tre programråd* (ett för ljudradion och två för tv) till vilka denna övervakande funktion har delegerats. Härutöver har förvaltningsrådet utsett nio finskspråkiga och fyra svenskspråkiga regionala programråd (*programnämnder*).

Programråden och programnämnderna har att övervaka att den av förvaltningsrådet godkända programpolitiken följs och att reglerna för programverksamheten efterlevs. De ska även granska och godkänna säsongsplanerna och bedöma de utsända programmen samt hos förvaltningsrådet göra framställningar som gäller programpolitik och programverksamhet.

Ljudradio

Yleisradio distribuerar två landsomfattande finskspråkiga och ett regionalt svenskspråkigt radioprogram. De finskspråkiga programmen omfattar i regel 18 timmars sändningstid per dygn. Under dagtid samsänder de båda kanalerna i stor utsträckning. Särskilda regionalprogram sänds under två timmar om dagen till landets 16 regioner över den ena finskspråkiga radio-kanalen och över det svenskspråkiga sändarnätet.

Tv

Finland får under 1970-talet två fullt utbyggda tv-nät. Det ena sändarnätet täcker redan praktiskt taget hela landet. Programtiden per vecka är något över 70 timmar, varav ungefär 40 timmar upptas av egenproducerade program. De svenska programmen sänds över TV 2-nätet och omfattar i regel någon timme per dag.

Omkring 20 procent av tv:s programtid köps av det privata, kommersiella bolaget Mainos-TV som sänder tv-underhållning och annonser men inga nyhetsprogram. Finländsk tv får således inkomster från reklamsändningar men huvudparten av inkomsterna kommer från mottagaravgifter.

Island

Rundradioverksamheten i Island sköts alltsedan starten 1930 av ett statsföretag, Ríkisutvarpid, med ensamrätt att distribuera ljudradio- och tv-program till allmänheten. Även kabeldistribution ingår i företagets verksamhet.

En generaldirektör som vid sin sida har en ljudradiochef och en tv-chef leder verksamheten. Riktlinjerna uppdras och kontrolleras av ett *radioråd* på sju personer som utses av alltinget på politiska grunder.

Verksamheten finansieras dels med licensavgifter, dels med annonsintäkter och avgifter för meddelanden från allmänheten. Företaget har också inkomster från sitt monopol på försäljning och reparation av mottagare.

Ljudradion i Island har endast ett, landstäckande riksprogram som pågår cirka 6 100 timmar per år. Ungefär hälften av programtiden anslås till musikprogram och kulturprogram, där litterära uppläsningar ur klassisk isländsk

och modern litteratur utgör ett markant inslag. Omkring 250 timmar per år anslås till annons-sändningar samt informationer och meddelanden av olika slag.

USAF (United States Armed Forces) disponerar en mellanvågsstation på det amerikanska basområdet i Keflavik. Den sänder huvudsakligen från USA importerade program dygnet runt.

Tv-sändningarna inleddes år 1966, sedan radioföretagen i de övriga nordiska länderna gemensamt hjälpt islänningarna att etablera verksamheten. Det var främst för att erbjuda ett alternativ till sändningarna från USAF:s tv-station i Keflavik som denna samnordiska aktion genomfördes.

Sändningstiden för den isländska televisionen, Sjónvarp, är cirka 1 150 timmar per år, eller 4 timmar per dag, torsdag oräknad. Denna dag är liksom månaden juli tv-fri. Sjónvarps egenproduktion utgör 40 procent, eller 460 timmar per år. Köp utifrån görs huvudsakligen i USA och i Storbritannien.

Sändningarna från den amerikanska basen i Keflavik är numera avskärmade och kan inte mottas utanför basområdet.

Norge

Ljudradio- och tv-verksamheten i Norge sköts av ett statligt företag, Norsk Rikskringkasting (NRK), som lyder under kirke- og undervisningsdepartementet vad gäller programverksamheten och under handelsdepartementet (telegrafstyrelsen) vad gäller den tekniska driften. Företaget får sin budget fastställd av stortinget. Mottagaravgifterna för ljudradio och tv bestäms av regeringen. Företagets inkomster utgörs förutom av nämnda avgifter också av den försäljningsskatt på 17 procent i grosshandelsledet som uttas på radio- och tv-mottagare och liknande material.

NRK:s verksamhet leds av en *styrelse* på fem medlemmar som utses av regeringen. Vid sin sida har styrelsen ett *kringkastingsråd* på 23 medlemmar jämte suppleanter. Stortinget väljer 12 av medlemmarna och deras suppleanter. Övriga 11 medlemmar jämte suppleanter utses av regeringen.

Inom rådet utser departementschefen *två programråd* – ett för ljudradio och ett för tv – med uppgift att ta ställning till 1) de allmänna riktlinjerna för NRK:s programpolitik, 2) ärenden som avser programfrågor, aktualiserade av rådet eller av radiochefen, och 3) ärenden av ekonomisk eller administrativ karaktär som föreläggs rådet.

Kringkastingsrådets plenarsammanträden är öppna för pressen, och rådet har härigenom blivit ett offentligt debattforum för radiopolitiska frågor. De båda programrådets sammanträden är däremot slutna. Härutöver har NRK inrättat elva lokala programråd om vardera fyra medlemmar.

Ljudradio

NRK har endast ett riksprogram för ljudradion med en sammanlagd sändningstid om cirka 9 500 timmar per år, varav 3 000 timmar regionala program.

Tv

Den norska tv:n sänder likaledes endast ett program, vars sändningstid uppgår till cirka 2 350 timmar per år. Härav uppgår de egenproducerade programmen till cirka 1 500 timmar.

2.7.3 Västeuropa i övrigt

Radioföretagen i det övriga Västeuropa visar en stor variation i fråga om organisation och grundläggande principer. I den följande redovisningen som omfattar några få länder lämnas en översiktlig bild av särskilt intressanta inslag i dessa länders rundradio.

England

BBC

Ljudradio- och televisionsverksamheten i England omhänderhades ursprungligen uteslutande av *British Broadcasting Corporation, BBC*, ett självständigt, icke vinstgivande public service-företag. BBC finansieras till största delen med de licensmedel för innehav av tv-apparater som allmänheten erlägger. BBC leds av en styrelse på tolv medlemmar som utses av regeringen för i regel fem år. Styrelsen fastställer BBC:s programpolitik i stort. Styrelsens beslut verkställs av generaldirektören och hans medarbetare i direktionen. BBC har omkring 26 000 anställda.

Ljudradio

BBC:s programverksamhet inom Storbritannien tar fyra landsomfattande sändarnät i anspråk. Härtill kommer ett växande antal lokalsändare. Regionala sändarnät finns dessutom i Skottland, Wales och Nordirland.

Två av BBC:s radiokanaler sänder huvudsakligen underhållningsprogram, musik, serieteater och sport. I den tredje kanalen sänds mera krävande musik- och talprogram för speciella lyssnargrupper. Den fjärde radiokanalen erbjuder utförligare nyhets- och andra informationsprogram med referat från parlamentsdebatter och andra politiskt betonade program.

De nytillkomna lokalradiostationerna har sina egna FM-sändare, som täcker omkring 80 procent av befolkningen i Storbritannien.

Dessa sändare distribuerar hela skalan av lokalt producerade program som vänder sig till de kommuner och befolkningsgrupper som betjänas av dessa sändare.

Slutligen har BBC en mycket omfattande verksamhet med utlandssändningar.

Tv

Tv-sändningarna började i Storbritannien så tidigt som år 1932. BBC disponerar över två programkanaler. BBC:s första tv-kanal planeras för att tillfredsställa en vidsträckt skala av intressen hos tittarna och den sänder ungefär 5 000 timmar per år. Den andra kanalen har ett mer specialiserat program-

utbud, särskilt i kvällssändningarna. Den sänder knappt 4 000 timmar per år, vartill kommer regionala program.

IBA

Sedan år 1955 distribueras tv-program också av Independent Television Authority, ITA, vars verksamhetsform saknar egentliga svenska motsvarigheter. Närmast kan den jämföras med en myndighet med starkt självständig ställning. I samband med att verksamheten 1973 utvidgades till att omfatta även ljudradiosändningar ändrades namnet till Independent Broadcasting Authority, IBA. Under IBA sorterar 15 regionala privata tv-bolag, samt ett antal regionala och lokala radiobolag. Bolagens verksamhet finansieras med reklamintäkter och till en del genom programförsäljning. IBA utformar regler men deltar också aktivt i planeringen av verksamheten inom de olika bolagen och kan på skilda sätt ingripa i programverksamheten. IBA:s styrelse om elva personer utses av regeringen. Antalet anställda vid de under IBA sorterande bolagen är 12 000.

Ljudradio

För närvarande finns 19 lokala ljudradiobolag inom IBA. Radioföretagen disponerar över både ultrakortvågs- och mellanvågssändare. De sänder i regel hela dygnet. Nyheter, reportage och musik är dominerande inslag. Reklamsändningarna begränsas till nio minuter per sändningstimme och utgörs av så kallade "spot advertisements", det vill säga korta reklaminslag. Ett särskilt nyhetsföretag, Independent Radio News, IRN, tillhandahåller ett omfattande nyhetsmaterial från in- och utland.

Tv

IBA:s tv-verksamhet är till skillnad från BBC:s regional. Den disponerar en tv-kanal.

IBA har fram till nu etablerat 15 självständiga tv-bolag, vart och ett inom sin bestämda region.

Från första början har ITV-systemet varit pluralistiskt och regionalt. IBA ska sörja för att konkurrens skapas mellan de olika programbolagen. Dessutom ska varje bolag sörja för att programutbudet inom den egna regionen tillfredsställer behoven och önskemålen hos tittarna i regionen.

Bolagens programutbud har tre olika ursprung. Först kommer de program som producerats inom regionen med bolagets egna resurser och för regionens egen publik. I huvudsak består de av lokala nyhetsprogram och de utgör huvudparten i de mindre programbolagens egenproduktion. Men alla bolag producerar även andra program: lättare underhållning, folkbildande, religiösa och dokumentära program samt tv-dramatik.

Den andra programkällan utgörs av program som framställs utanför ITV-systemet, inklusive biografilm och seriedramatik som inspelats på film för visning i tv – somliga inspelade i England eller i samväldet, andra i USA eller andra länder. Enligt IBA:s föreskrifter får det utländska materialet inte överstiga 14 procent av den totala sändningstiden.

Den tredje och mest betydelsefulla programkällan är den så kallade nätverksproduktionen. Den omfattar de nationella nyhetssändningarna, de väsentligaste dramatiska verken och serieproduktionerna, den lättare underhållningen av större format samt vissa kostnadskrävande dokumentärprogram och feature-program. Den huvudsakliga uppgiften att producera dessa program faller på de fem största bolagen – Thames, London Weekend, ATV, Granada och Yorkshire.

Nationella och internationella nyhetsprogram köper de olika tv-bolagen från ett gemensamt ägt, icke-vinstgivande företag, ITV News Ltd.

Annonser och reklamsändningar begränsas till i genomsnitt sex minuter per programtimme.

Västtyskland

Rundradioverksamheten i Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland) växte fram ur ockupationszonerna. Ofta hade den ockuperande makten startat radiosändningar och ur dessa grundades i varje delstat genom statsfördrag de nio olika rundradioorganisationer, som äger bestånd ännu idag.

De delstatliga företagen har en gemensam organisation, ARD, vilken har satt upp en rad samarbetsorgan för olika frågor och ämnesområden. Man har på tv-sidan grundat ett speciellt koordinerande organ, Deutsches Fernsehen. Detta organ gör upp typveckorna för de landsomfattande tv-programmen i kanal 1. Kanal 2, "Zweites Deutsches Fernsehen", ZDF, är däremot ett nationellt företag med uteslutande rikstäckande sändningar, alltså utan någon regional programverksamhet.

Rundradiofrågor tillhör kulturområdet och är decentraliserade till de olika delstatsparlamenten.

Det politiska inflytandet är stort inom styrelseorganen för de västtyska rundradioföretagen. Detta avspeglas i styrelser, programråd och utnämningar av högre programtjänstemän.

Västtyska lyssnare och tittare betalar licensavgifter som tillfaller ARD-stationerna, ZDF samt Deutsche Bundespost som sköter distributionen av programmen.

Programmen finansieras också genom reklam i både radio och tv. Sändningar inom ZDF är nationella och alltså är även reklamsändningarna nationella, medan reklamsändningarna inom ARD-gemenskapen är regionala.

Ljudradio

Varje delstatsföretag sänder tre ljudradioprogram. Program 1 sänder nyheter och informativa program, musik och underhållning dygnet runt. Program 2 har tyngdpunkten förlagd till klassisk musik med inslag av nyheter, kulturella program och liknande. Program 3 består till största delen av lätt musik och underhållning samt program på utländska språk riktade till de många gästarbetarna i Västtyskland.

Programbyte sker mellan de olika företagen. Kommersiell annonsering förekommer i de flesta delstatsföretags sändningar och pågår under begränsad tid.

Vid sidan av de delstatliga företagen inom ARD förekommer flera andra

företag som sänder ljudradioprogram inom Västtyskland. Deutsche Welle sänder utlandsprogram över hela världen medan Deutschlandsfunk är ett försök till en alltysk station med inriktning närmast på DDR. Båda är grundade av Bundestag. Kända privata men icke-kommersiella företag är Radio Free Europe och Radio Liberty. Voice of America har sändningar från Västtyskland och från Berlin sänder Rundfunk im amerikanischen Sektor Berlins, RIAS. En del av företagen sänder huvudsakligen på östeuropeiska språk. En privatägd kommersiell station, Europa N:o 1, är förlagd till Saarbrücken men har sina studiolokaler i Paris.

Tv

ARD:s rikssändningar omfattar ett eftermiddagsprogram, ett kvällsprogram och ett veckoslutsprogram. Mellan dessa fasta sändningar placeras delstatsföretagens egna regionala program på upp till två timmar per dag.

Den andra programkanalen omhänderhas av ZDF som administrativt är ett självständigt företag men står under offentlig kontroll. ZDF leds av ett programråd i vilket alla delstater är representerade. Sedan år 1964 utsänds också ett tredje tv-program av ARD. Sändningarna omfattar bland annat olika utbildningsprogram.

Österrike

Rundradioverksamheten i Österrike omhänderhas av ett statligt företag, Oesterreichischer Rundfunk, ORF. Österrikes federala struktur ska beaktas av ORF, så att alla delstater behandlas lika. ORF ska ställa särskild sändningstid till förfogande för vissa sammanslutningar, främst för de i nationalrådet representerade politiska partierna men även för andra intresseorganisationer. Denna sändningstid disponeras för så kallade Belangsendungen som omfattar tio minuter i veckan i tv och cirka 40 minuter i veckan i ljudradio. Sändningstiden för kommersiell reklam får uppgå till högst två timmar i veckan i tv och till 12 timmar i veckan i ljudradio. Söndagar och vissa helgdagar i övrigt är rundradion fri från reklamsändningar.

Ledningen för ORF utövas av fyra organ med olika uppgifter. Dessa är kuratoriet, generalintendenten, lyssnar- och tittarrepresentationen samt prövningskommissionen.

Kuratoriet består av 30 medlemmar, valda för tre år. De företräder de politiska partierna, förbundsrepublikens delstater, vissa regeringsorgan och kulturlivet, lyssnar- och tittarrepresentationen, samt ORF:s anställda.

Kuratoriet har vidsträckta befogenheter över ORF:s verksamhet. De tillsätter och avskedar ORF:s ledande funktionärer, godkänner de långsiktiga planerna för program, teknik, ekonomi och personal. Det fastställer vidare licensavgifter och reklamtariffer och arbetsordning för ORF:s anställda.

Generalintendenten är ORF:s högste funktionär som verkställer kuratoriets beslut och framlägger förslag till kuratoriet i en mängd angelägenheter. Under generalintendenten lyder tre programintendenter – två för tv och en för ljudradion – samt nio landesintendenter, en för varje delstat och två direktörer, en för tekniska och en för ekonomiska frågor inom företaget.

Lyssnar- och tittarrepresentationen har 35 medlemmar som delvis utses

av särskilda organisationer på näringslivets, kulturlivets och de kyrkliga och politiska sammanslutningarnas områden, delvis av förbundskanslern såsom företrädare för vetenskap, folkbildning, konst och andra intresseorganisationer. Representationens mandattid är tre år.

Prövningskommissionen är avsedd att utgöra förbundsrepublikens kontrollorgan över ORF. Den ska bestå av 17 medlemmar, varav nio ska vara domare.

Nederländerna

Både ljudradio och tv omhänderhas i Nederländerna av enskilda sammanslutningar och grupper som fått licens att producera och distribuera rundradiosändningar genom ministeriet för kulturella ärenden, rekreation och social välfärd. Åtta större sådana radiosammanslutningar existerar för närvarande. Organisationerna kan vara av såväl religiös som politisk karaktär och är i sin verksamhet inte underkastade krav på opartiskhet.

Organisationerna har ett gemensamt samarbetsorgan i Nederlanse Omroep Stichting, NOS, som också har egna sändningar. Varje organisation erhåller sändningstid i radio och tv i relation till medlemsantalet.

Samordningen av programmen från de skilda organisationerna sköts av NOS, som också tillhandahåller studios och teknisk service. Av NOS styrelse på 24 personer utses hälften av organisationerna, fjärdedelen av särskilda kulturella organisationer och återstoden av ministeriet.

Ljudradio

De tre ljudradiokanalerna sänder ungefär 22 000 timmar per år. Ungefär 70 procent av sändningstiden åtgår till de program som anordnas av de olika organisationerna och 25 procent användes till NOS:s program. Den kommersiella annonseringen begränsas till cirka 150 timmar per år.

Ett trådradionät inrättades i Nederländerna redan år 1926. Förutom de tre riksprogrammen erbjuder trådradion ett fjärde radioprogram med inslag från bl. a. utländska stationer. En särskild avgift uttages för trådradioabonnemanget.

Tv

I Nederländernas två tv-kanaler uppgår sändningstiden per år till 4 000 timmar. De olika radioorganisationerna disponerar härav 60 procent och återstoden används av NOS. Kommersiell reklam förekommer under 15 minuter per dag, dock ej på sön- och helgdagar.

Frankrike

Rundradion i Frankrike har genomgått flera förändringar efter andra världskrigets slut. I den senaste radiolagen av år 1974 decentraliserades beslutsfunktionerna inom radioföretaget. Verksamheten uppdelades på sju separata företag, nämligen ett distributionsföretag (Télédiffusion de France, TDF), ett nationellt ljudradioföretag (Radio-France, RF), tre nationella tv-bolag

(Télévision Française 1, TF 1; Antenne 2, A 2; France-Régions 3, FR3), ett produktionsbolag (Société Française de Production et de Création Audiovisuelle, SFP) samt ett audiovisuellt institut (INA). Programföretagen har formell frihet att föra en självständig programpolitik inom de ramar som radiolagen och de ministeriella instruktionerna ålägger dem. De senare är emellertid ganska detaljerade, exempelvis genom att ange sändningstiden för olika slag av program.

En parlamentarisk delegation för ljudradio och television utövar en övervakande funktion över programföretagens verksamhet. Rundradion finansieras i Frankrike huvudsakligen med mottagaravgifter och till högst en fjärdedel med reklamintäkter. Inkomsterna härav fördelas på sändarföretagen och programbolagen delvis på grundval av betygssättning av programmen genom en särskild kommission. Produktionsbolaget säljer sina tjänster efter företagsmässiga kalkyler.

Ljudradio

Ljudradioföretaget sänder sina rikstäckande program över tre kanaler samt regional melodiradio över nio storstadsdistrikt och kortvågsprogram till utlandet. Av de tre radiokanalerna ägnas en åt kulturbetonade program, en åt seriös musik under det att den tredje kanalen har ett varierat utbud med tonvikten på information.

Tv

Två av tv-bolagen har i stort sett samma inriktning på sina program och kommer därför att i viss utsträckning konkurrera med varandra om attraktiva inslag, exempelvis i fråga om idrottsreportage. Dubbeltäckning av sådana evenemang förekommer ej sällan. Det tredje tv-företaget, FR 3, producerar regionala program för ljudradion och för tv och lämnar i övrigt visst utrymme åt informerande program från ideella organisationer och sammanslutningar. Dessa program, Tribune libre, sänds fem dagar i veckan och har en programtid på 15 minuter. De har en marginell publik på två-tre procent av tittarna.

2.7.4 Östeuropa

Rundradion har i de östeuropeiska staterna utvecklats efter helt andra riktlinjer än i Västeuropa och i industriländerna i övrigt. Rundradion ingår liksom övriga massmedier i statsapparaten och används i det statsbärande partiets syften.

Östeuropas olika stater följer i stort det organisatoriska mönster som utvecklats i Sovjetunionen. Här har ansvaret för programverksamheten delegerats till rundradiokommittéer av verklig eller nästintill ministeriell status och med ekonomiskt stöd från offentliga anslag. Hos flera av dessa radioföretag ingår någon form av reklam eller annonser i sändningarna – oftast är det fråga om reklam för de statliga företagens produkter – men endast i Jugoslavien och Ungern utgör inkomsterna härav en påtaglig del av den totala budgeten.

Radioorganisationerna är uppdelade i avdelningar som har klart angivna, huvudsakliga funktioner: ljudradio, tv, yttre programverksamhet och bifunktioner (exempelvis förlagsverksamhet).

De socialistiska länderna i Östeuropa har alla två eller fler ljudradiokanaler samt regionalradiosändningar som når hela befolkningen. Alla dessa länder har en, men oftast två reguljära tv-kanaler. Många städer i Sovjetunionen har tre tv-kanaler och Moskva har fyra.

Differentiering av ljudradiosändningarna har påbörjats även i Östeuropa. Vanligtvis finns ett kontrasterande utbud: ett sändarnät distribuerar lättare underhållningsprogram, ett annat sänder ett mera seriöst material under det att ett tredje sändarnät tillhandhåller ett brett urval av musik. Andra stationer har inrättats för regionala eller lokala sändningar. Dygnet-runt-radio har börjat förekomma. I många länder fungerar ljudradion under åtminstone 20 timmar per dygn.

Ljudradio och tv förutsätts samarbeta snarare än konkurrera. Uppgifterna för ett andra tv-program växlar från land till land. I vissa länder är tonvikten lagd vid utbildning och undervisning – i andra återfinns ingen markerad skillnad i programinriktning mellan de båda tv-kanalerna.

Rundradioverksamheten i DDR kan tas som exempel. Den står under kontroll av statliga organ, ett för ljudradion och ett för televisionen. Den tekniska utrustningen omhänderhas av post- och telekommunikationsministeriet. Licensmedlen utgör den huvudsakliga inkomstkällan men reklam-sändningarna tillför verksamheten vissa belopp.

Två ljudradioprogram står till förfogande i DDR. Det ena sänder dygnet runt och det andras sändningar pågår i regel 14 timmar per dygn. Härutöver sänds lokala och regionala program, företrädesvis under förmiddagstimmar-na över ett tiotal stationer.

Televisionen disponerar två nät som sänder program under tretton respektive sex timmar per dygn. Programmen är likartade i de båda kanalerna. Inslaget av skolprogram och andra undervisande program är dock större i den ena kanalen. Här förekommer också repressändningar av sådana program som skiftarbetare och andra anställda med sena arbetstider inte får tillfälle att se vid det första sändningstillfället.

Språksplittringen komplicerar den östeuropeiska rundradioverksamheten. För att kunna tillgodose sina många folkslag och språkgrupper måste Sovjetunionen sända på inmot sjuttio olika språk och dialekter. I Jugoslavien sker sändningarna på tio olika språk.

2.7.5 Nordamerika

USA

Rundradioverksamheten i USA inleddes tidigare än i något annat land. Redan år 1920 påbörjades radiosändningar i begränsad omfattning. Konkurrensen om våglängder och sändningsfrekvenser var ytterst hård och en samhällelig reglering av förhållandena var snart påkallad. År 1927 inrättades Federal Radio Commission med uppgift att fördela våglängder, klassificera och lokalisera radiostationer och utfärda anvisningar rörande sändarnäten.

Något mer än 90 procent av de 6 300 allmänna radiostationerna i USA

är privatägda och uppbär sina inkomster från annonsering. Många av stationerna är knutna till något av de tre stora sändarnäten American Broadcasting Company, Columbia Broadcasting System och National Broadcasting Company. Annonstiden regleras inte centralt men den har frivilligt inskränkts till 16 minuter per sändningstimme. Förutom de fyra nyssnämnda sändarnäten finns det 135 regionala nät som omfattar från tre till 70 stationer. Över 500 radiostationer ägs av dagstidningar eller tidsskriftsföretag.

En icke-kommersiell radioverksamhet bedrivs över FM-stationer som ägs av colleges, universitet och privata stiftelser. Med federala medel bekostas radioprogram som tillhandahålls av National Public Radio (NPR).

Tv-sändningar inleddes som experiment redan på 1920-talet men först på 1950-talet började den stora expansionen. Omkring år 1950 fanns det i USA 97 tv-stationer i drift med sex miljoner mottagare i hemmen. Tio år senare fanns det 915 tv-stationer.

På grund av de höga produktionskostnaderna är nästan alla kommersiella tv-stationer anknutna till sändarnät. Deras genomsnittliga sändningstid uppgår till 17 timmar per dygn.

De icke-kommersiella stationerna som uppgår till något över 200, täcker mer än 80 procent av befolkningen med sina sändningar. Vissa av dessa stationer ägs eller understöds av colleges och andra undervisningsanstalter och tillhandahåller i första hand program för dessa. Av federala medel bekostade tv-program tillhandahålls av Public Broadcasting System (PBS).

Kanada

All rundradioverksamhet i Kanada är underkastad kontroll genom det statliga organet Canadian Radio Television Commission som också utarbetat riktlinjer för landets radiopolitik.

Jämsides med det federala radioföretaget Canadian Broadcasting Corporation (CBC) har Kanada också ett vidsträckt privatägt radiosystem. CBC finansieras till två tredjedelar genom offentliga anslag och i övrigt genom annonsinkomster.

De privatägda företagen är helt beroende av sina kommersiella intäkter. Inga mottagarlicenser förekommer.

CBC har två sändarnät för ljudradio – ett för de engelskspråkiga och ett för de franskspråkiga sändningarna. Dessutom sänds särskilda program till eskimåer och indianer i de nordliga regionerna av Kanada. Sedan några år tillbaka använder CBC en telekommunikationssatellit för att distribuera program från Toronto och Montreal till regionala mottagare som befinner sig på stora avstånd från de nämnda städerna.

De privata ljudradioföretagen disponerar ett stort antal radiosändare som företrädesvis sänder på engelska. Många av dessa radioföretag ägs av bokförlag och tidningsföretag.

Tv-verksamheten har i stort samma organisatoriska struktur som ljudradion och står under samma myndighets uppsikt och kontroll. Även här är sändarnäten uppdelade efter språk.

Omkring 70 olika privatägda tv-företag är verksamma i Kanada, de flesta med uteslutande lokala sändningar. Ett samarbete mellan de olika företagen

har etablerats. De utnyttjar härvidlag CBC:s länkförbindelser och andra distributionsnät, till exempel kabelförbindelser mellan olika befolkningscentra.

2.7.6 Några jämförelser

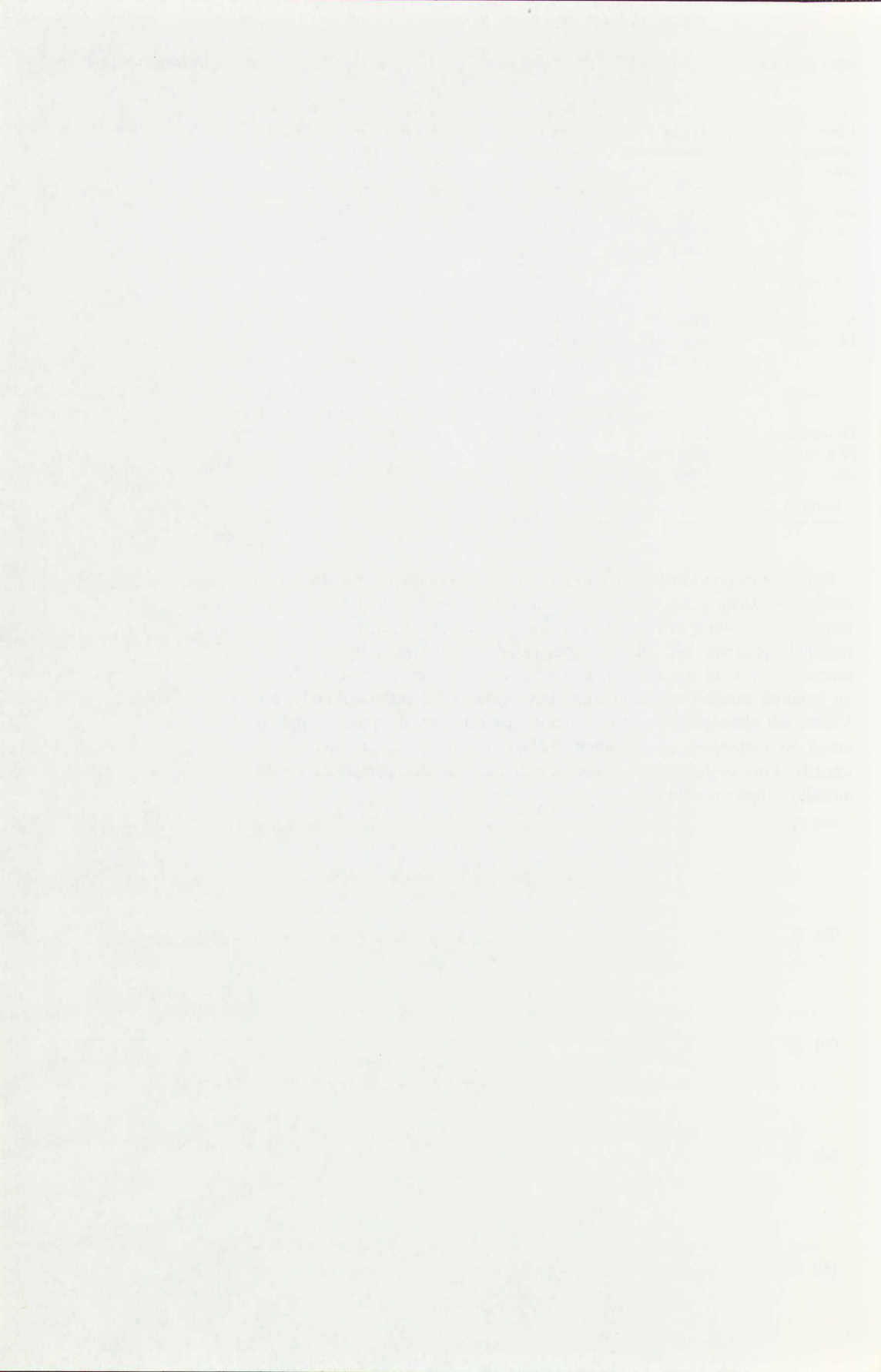
Avslutningsvis återges i tabellform uppgifter från några nordiska och västeuropeiska länder avseende folkmängd, sändningstider, andel egenproduktion i tv samt slutligen antalet i rundradioverksamheten anställda personer.

Tabell 2.7 Rundradio i olika länder 1974

| Land, invånar- antal | Typ av sändningar | Sändningstid timmar/år | | Andel egen- produktion i tv (i %) | Antal anställda |
|---|----------------------|------------------------|--------|---|--------------------|
| | | Ljudradio | Tv | | |
| Sverige 8.2 milj. | Riks | 18 100 | 4 800 | 57 | 4 350 |
| | Regional | 3 900 | 100 | | |
| | Lokal | — | — | | |
| Summa | | 22 000 | 4 900 | | |
| Danmark 5.1 milj. | Riks | 12 500 | 2 300 | 51 | 2 500 |
| | Regional | 1 000 | — | | |
| | Lokal | — | — | | |
| Summa | | 13 500 | 2 300 | | |
| Finland 4.7 milj. | Riks | 15 800 | 4 800 | 70 | 3 800 |
| | Regional | 2 800 | — | | |
| | Lokal | — | — | | |
| Summa | | 18 600 | 4 800 | | |
| Norge 4.0 milj. | Riks | 6 300 | 2 300 | 57 | 2 150 |
| | Regional | 3 100 | — | | |
| | Lokal | — | — | | |
| Summa | | 9 400 | 2 300 | | |
| Storbritannien 55.8 milj. BBC | Riks | 26 000 | 8 800 | 84 | 26 100 |
| | Regional | 6 200 | 2 800 | | |
| | Lokal | 75 500 | — | | |
| Summa | | 107 700 | 11 600 | | |
| IBA | Riks | — | — | 81 | 12 000 |
| | Regional | — | 9 300 | | |
| | Lokal | 124 800 | — | | |
| Summa | | 124 000 | 9 300 | | |
| Västtyskland 61.6 milj. (ARD+ZDF) | Riks | — | 7 000 | 67 | 20 100 |
| | Regional | 182 000 | 15 000 | | |
| | Lokal | — | — | | |
| Summa | | 182 000 | 22 000 | | |

| Land, invånar- antal | Typ av sändningar | Sändningstid timmar/år | | Andel egen- produktion- i tv (i %) | Antal anställda |
|-----------------------------|----------------------|------------------------|-------|--|--------------------|
| | | Ljudradio | Tv | | |
| Österrike 7.6 milj. | Riks | 18 300 | 5 200 | | |
| | Regional | 14 100 | – | | |
| | Lokal | – | – | | |
| Summa | | 32 400 | 5 200 | | 3 050 |
| Nederländerna 13.6 milj. | Riks | 20 800 | 4 000 | | |
| | Regional | 1 100 | – | | |
| | Lokal | – | – | | |
| Summa | | 21 900 | 4 000 | 72 | 5 200 |
| Frankrike 52.6 milj. | Riks | 21 900 | 7 600 | | |
| | Regional | – | – | | |
| | Lokal | 46 000 | – | | |
| Summa | | 67 900 | 7 600 | 62 | 13 700 |

Redovisningen i tabellen är starkt förenklad och jämförelser mellan olika länder bör därför göras med försiktighet. Definitionerna av riks-, regional- respektive lokalprogram är inte entydiga i de olika länderna. Lokala och regionala program kan ibland utgöra parallellsändningar i flera eller alla områden i ett land och de domineras ofta av billigare programformer. Sättet att beräkna andelen egenproduktion i tv skiftar också mellan olika länder. Vidare bör observeras att i en del länder har rundradioföretagen i uppdrag också att distribuera programmen; till skillnad från Sverige – där denna uppgift sköts av televerket – ingår därför motsvarande personal i antalet anställda inom rundradion.



3 Radio och tv bland andra massmedier

3.1 Konsumtion av olika massmedier

I Sverige är förutsättningarna ovanligt goda för en omfattande användning av massmedier. Utbildningsnivån är hög liksom levnadsstandarden, och vårt land är ovanligt enhetligt språkligt och kulturellt.

Massmediekonsumtionen är också mycket hög i Sverige. Dagstidningsläsandet är världens högsta, veckopressläsandet likaså. Ytterst få saknar tillgång till radio och tv. När det gäller den tid som genomsnittligt ägnas åt tv – och kanske också åt radio – intar Sverige dock inte någon topplats; länder med många kanaler och sändningar hela dygnet har tittartider som klart överstiger de svenska.

Producenter och utgivare av massmedier har ett eget intresse av att öka sin försäljning – dvs. vad som för konsumenterna är köp, lyssnande, tittande, läsande. När samhället ger stöd åt utgivningen av tidningar och tidskrifter, åt radio, tv, teater, film och övriga massmedier och kulturföretagelser, är det oftast för mottagarnas skull – för att de ska kunna ta del av, dra nytta av och stimuleras av dessa medier men inte i första hand för att öka konsumtionen.

Dagspress

I Sverige utges 181 dagstidningar och den sammanlagda upplagan är 4,9 miljoner exemplar, vilket blir 1,6 exemplar per hushåll.

Praktiskt taget varje vuxen svensk läser någon dagstidning. Den tid som ägnas åt dagstidningsläsning har beräknats till 47 minuter per dag, räknat i genomsnitt på hela den vuxna befolkningen.¹

Försäljningen har ökat från 430 exemplar per 1 000 invånare år 1945 till 570 exemplar 1976. Ökningen gäller främst kvällspressen, vilket återspeglas i att andelen lösnummersålda exemplar har ökat från tio till närmare 30 procent under perioden.

Film

Antalet biobesök har i den industrialiserade delen av världen minskat kraftigt efter tv:s genombrott. I Sverige har antalet minskat från 55 miljoner 1960

¹ Alla redovisade genomsnitts- eller andelsvärden är, om inte annat anges, beräknade på hela den vuxna befolkningen.

till ca 25 miljoner 1975. Samtidigt har antalet biografer minskat från 2 400 till knappt 1 300.

Biograffilmen är framför allt ungdomens medium; 15–24-åringarna svarar för mer än hälften av biobesöken. Män är i alla åldrar flitigare biobesökare än kvinnor.

Dessa siffror innebär inte att man ser mindre och mindre film. Säkert ser svenskarna fler filmer än någonsin genom de filmer som visas i tv.

Teater, musik och litteratur

Antalet besök på *sceneteatrarna* har under den senaste tioårsperioden ökat i jämn takt från två till drygt tre miljoner per år. Även antalet föreställningar har ökat. *De fria teatergruppernas* publik uppskattades år 1975/76 till 823 000, vilket är en ökning med en halv miljon på fem år. Under tioårsperioden har också teaterutbudet i tv ökat och gjort teater tillgänglig för allt flera.

En liknande tendens gäller *musiklivet*, där till exempel orkesterinstitutionernas årliga publik ökat från 400 000 till 575 000 under samma period, medan antalet konserter ökat från 550 till 1 300. Ett betydande tillskott har skett genom bildandet av Rikskonserter, omorganisationen av regionmusiken och tillkomsten av fria musikgrupper.

Denna ökning har ägt rum under en period då det samlade utbudet av musik i radio och tv också har ökat.

Ett annat sätt att få en uppfattning om storleken på teater- och konsertpubliken är genom intervjuer eller enkäter. Enligt statens kulturråd går 30 procent av den vuxna befolkningen under ett år på teater och cirka 20 procent på konsert. Den mest aktiva gruppen, de som går på teater eller konserter minst tio gånger under ett år, uppgår till en procent för vardera konstarten.

Utgivningen av böcker som vänder sig till allmänheten beräknas år 1975/76 ha uppgått till 2 000 titlar med en upplaga på 20 miljoner exemplar. Utlåningen vid *folkbiblioteken* har stadigt ökat och uppgick 1975/76 till 74 miljoner exemplar (92 miljoner om skolbiblioteken räknas in) mot cirka 30 miljoner 1960.

1974 såldes *grammofonskivor* för 410 miljoner kronor i Sverige, vilket motsvarar minst femton miljoner skivor. Bändad musik i kassetter såldes samma år för 20 miljoner och oinspelade band i kassetter för 70 miljoner kronor.

Radio och tv

Radio och tv är de tidsmässigt dominerande medierna och når varje vardag vardera tre fjärdedelar av befolkningen över nio år.

Radiopubliken är jämnt spridd över åldrarna men har ganska få 9–14-åringar. Visserligen har P 1-publiken minskat under senare år, men eftersom P 3-publiken samtidigt har ökat i snabbare takt, har radiopubliken totalt sett ökat.

Tv-publiken är också spridd över åldrarna. Ungdomar mellan 15 och 24 år tittar mindre medan barn och äldre tittar mer än genomsnittet. De unga

ensamstående tittar minst. Familjer med hemmavarande barn ser mycket på tv, vilket delvis kan förklaras av att man ofta får anpassa sitt tittande till de övriga familjemedlemmarna.

Flera undersökningar finns om hur mycket genomsnittssvensken lyssnar till radio och ser på tv. Resultaten av undersökningarna varierar något beroende på skillnader i intervju- och beräkningsmetoder. Enligt ett par av de nyare undersökningarna varierar omfattningen av *radiolyssnandet* mellan 60 och 110 minuter varje dag medan omfattningen av *tv-tittandet* varierar mellan 75 och 90 minuter per dag.

3.2 Konsumenterna

Kulturrådet har gjort en jämförande sammanställning som ger en god bild av tv:s stora räckvidd som *kulturmedium*. Den anger det antal gånger under ett år som människor deltagit i en viss kulturaktivitet och visar för 1974:²

| | ggr/år |
|---------------------|--------|
| långfilm i tv | 25–30 |
| teater i tv | 25–30 |
| boklån på bibliotek | 8–9 |
| musikprogram i tv | 7–8 |
| bio | 3 |
| musikdramatik i tv | 1 |
| studiecirkel | 1 |
| statliga muséer | 0,5 |
| teater | 0,5 |
| koncert | 0,1 |

Uppgifterna är naturligtvis ganska grova skattningar men ger ändå en rätt klar bild av tv:s överlägsna förmåga att nå stora publikker – lättillgängligheten hos mediet ger en stor räckvidd åt innehållet i programmen. Räckvidden erbjuder stora möjligheter men innebär också att man har rätt att ställa särskilda krav på tv.

Den mycket höga siffran för teaterpubliken i tv betyder säkerligen att det är genom tv som många människor först stiftar bekantskap med teater och det måste därför vara både viktigt och riktigt att ställa höga krav på tv-teatern. Den ger sannolikt också impulser till vidare kontakter med andra typer av teater.

Pressens möjligheter som kulturmedium är naturligtvis begränsade, eftersom den inte kan erbjuda läsarna kultur i annan form än i tryckta ord och bilder. I övrigt får den nöja sig med att i recensions- och nyhetsform bevaka kulturlivet.

Kulturaktiviteter i form av bio, levande teater, konserter, utställningar etc. är i mycket olika utsträckning tillgängliga för publiken. Geografiska hinder är de mest påtagliga, men det är också klart att brister i utbildning, kunskaper och vana vid en speciell kulturyttring fungerar som hinder.

Radio och tv har den oskattbara fördelen att kunna överbrygga geografiska hinder. De har också större förutsättningar än andra medier att kunna övervinna psykologiska och sociala hinder.

² Statens kulturråds anslagsframställning för budgetåret 1976/77.

Med en viss tillspetsning skulle man kunna säga, att den statliga eller statsunderstödda kulturen som bedrivs i institutionsform når en ganska begränsad publik av aktiva kulturkonsumenter, medan motsvarande kulturformer i radio och tv har en betydligt bredare sammansatt publik.

I de refererade beskrivningarna av hur människor tar del i kulturaktiviteter framstår tv som helt dominerande mätt i kvantitet. Den levande kulturen, direkt upplevd, har dock särskilda kvaliteter som går förlorade vid överföring via massmedier.

När det gäller publikens intresse för det *informativa innehållet i olika medier* visar en undersökning gjord av PUB i samband med 1973 års lokalradioförsök intressanta resultat.³ Andra liknande undersökningar har påvisat liknande mönster.

Undersökningen omfattar såväl radio och tv som tidningar. I rapporten delas publiken in i grupper efter hur lika personerna är varandra i massmedievanor. Principen är "att en medlem i viss grupp ska vara *mer* lik de andra medlemmarna i samma grupp än någon annan medlem av någon annan grupp". Grupperna kan sedan betraktas utifrån vilka typer av program personerna tagit del av och deras sammansättning vad avser bakgrundsdata som kön, ålder och utbildning.

Lokalradioundersökningen fick fram fyra ungefär lika stora grupper som klart skiljer sig åt i fråga om radio-, tv- och tidningsvanor.

Grupp 1 söker *nyheter* i samtliga medier. Förströelseprogram undviks. Den läser tidningarna mer än genomsnittet, men ägnar mindre tid åt radio och tv, med undantag för nyhetsprogram. Gruppen består till 70 procent av män. De högutbildade är överrepresenterade men de lågutbildades andel är lika stor som i hela urvalet. 15–24-åringarna är underrepresenterade och de över 45 år är överrepresenterade.

Grupp 2 karakteriseras av att den, enligt rapporten, *värjer sig mot informativt material*. Den läser tidningar mindre än genomsnittet, men ägnar förhållandevis mer tid åt familje- och underhållningsmaterialet i olika medier. Kvinnor utgör 80 procent av gruppen, andelen lågutbildade är högre och andelen förvärvsarbetande lägre än genomsnittet. Åldersmässigt avviker gruppen inte från befolkningen i stort.

Grupp 3 utmärks av att den ägnar lite tid överhuvudtaget åt etermedierna. Gruppen kännetecknas av det starka sportintresset och består till 90 procent av män. Ålder och utbildning har samma spridning som i hela befolkningen. Den ägnar något mer tid än genomsnittet åt tidningar och läser främst sport men även det allmänna nyhetsmaterialet.

Grupp 4 består av *högkonsumenter av etermedier* men med mindre markerad profil än de övriga grupperna. Tidningsläsning ägnar de relativt kort tid. Främst läser de lätta sidor men även ledare, kulturartiklar och insändare. Gruppen är yngre än genomsnittet, drygt 30 procent är 15–24 år, kvinnorna dominerar och utgör tre fjärdedelar av gruppen. Gruppen har färre förvärvsarbetande än befolkningen i stort.

I en sammanfattning säger rapportförfattaren, att materialet inte ger generell stöd åt den kumulativa effekt som andra forskare talat om. Med kumulativ effekt menas att den som är massmedieaktiv inom ett område också oftast är aktiv inom andra områden, den som läser mycket tidningar lyssnar också mycket på radio och tittar mycket på tv.

³ Madeleine Kleberg: Lokalradioförsöket 1973. Delrapport 6. SR/PUB nr 42–75/76.

De två grupper, 1 och 3, som läser tidningar mer än genomsnittet ägnar mindre tid än genomsnittet åt radio och tv. Inom radio och tv förefaller dock den kumulativa effekten finnas, liksom om man skiljer ut nyhetsintresse i allmänhet.

Tidskriftsutredningen redovisar i sitt betänkande (Ds Fi 1976:7) Stöd till organisationstidskrifter en undersökning där konsumtionen av tidskrifter jämförts med annan mediekonsumtion.⁴ Härav framgår att den grupp som inte läser några tidskrifter alls också är lågkonsumenter av alla andra medier utom P 3. Den grupp däremot som läser mycket av alla sorters tidskrifter, såväl populär-, organisations- som övriga tidskrifter konsumerar mycket av alla andra medier utom tv.

Mellan grupperna av hög- respektive lågkonsumenter av tidskrifter finns en för tidskriftsutredningen intressant mediepublik som söker sig till det informativa materialet. Denna publik utgöres av dem som läser antingen enbart organisationstidskrifter eller såväl organisationstidskrifter som andra tidskrifter (dock ej populärpress). De är högkonsumenter av morgontidningar och av samhällsorienterande material i morgontidningar, radions P 1 och tv.

Bland de människor som läser mycket populärpress finner man också högkonsumenter av kvällspress och av allmänt innehåll i morgontidningarna, radions P 3 samt tv.

3.3 Utvecklingslinjer

3.3.1 Inledning

Våra förslag om rundradions fortsatta utveckling är i första hand avsedda för en relativt kort tidsperiod. Samtidigt får man hålla i minnet att denna tid ingår i en långsiktig utveckling.

Utvecklingen de senaste tio åren är naturligtvis en viktig del av underlaget för bedömningar av den framtida utvecklingen. Men det vore en farlig förenkling att tro på en rätlinjig fortsättning av de just pågående förändringarna. Lika farligt brukar det vara att tro på de mest visionära förutsägelseerna om snabba, plötsliga och opåverkbara förändringar av vanorna.

Ofta har det varit de mer försiktiga prognoserna som varit de riktiga. Förändringarna inom massmedie- och kulturområdet har i regel gått ganska långsamt och allmänheten har inte varit beredd att avstå från de gamla medierna därför att ett nytt tillkommit. Snarare har man valt att utnyttja samtliga. Samtidigt befinner sig många massmedier i en ekonomiskt utsatt ställning och även små förändringar kan beröva dem underlaget för deras existens.

Antalet dagstidningar och deras inbördes konkurrensförhållanden är ungefär desamma idag som vid mitten av 1960-talet. Antalet tidningar har minskat med ett tiotal till drygt 140 och styrkeförhållandena mellan olika partiernas press har inte ändrats nämnvärt. Samma tidningar som var ekonomiskt svaga 1965 är fortfarande ekonomiskt svaga, de flesta har fått sitt läge försämrat mot sina starka och upplagemässigt större konkurrenter. Det statliga presstödet har byggts ut efter förslag av 1967 års och 1972 års pressut-

⁴ Ds Fi 1976:7, s. 76–79. Sammanfattning av rapporten "Tidskrifter i massmediasamhället" av Lennart Weibull, projektet Pressens funktioner i samhället.

redningar och uppgår nu i direkta bidragsmedel till omkring 200 miljoner kronor. Det statliga stödet kan sägas ha förhindrat eller i något fall fördröjt nedläggningar. Utan presstödet skulle säkerligen nedläggningarna blivit många. I länder utan statligt presstöd har koncentrationstendenserna varit mycket starkare än i Sverige.

Många bedömare hade räknat med att dagspressens situation skulle förändras på grund av konkurrensen från etermedierna, främst tv. Effekterna därav har uteblivit eller blivit mycket mindre än beräknat.

Det finns också exempel på områden där förändringarna varit stora. Filmen har till exempel drabbats hårt och biograferna har mindre än hälften av sin publik kvar. Populärpressen har tappat 10–15 procent av sin upplaga, medan damtidningarna har tappat en tredjedel. Radiolyssnandet har helt omfördelats och förskjutits till vardagmorgnar, lördagförmiddagar och till specialprogram med ganska små publikker.

Huvudorsaken till dessa förändringar är tv, som nu är helt dominerande kvällssysselsättning. Denna ställning har tv fått på en relativt kort tid och en del bedömare vill beteckna utvecklingen som dramatisk. Men även för tv – och radio – finns det anledning att peka på tröghetsfaktorer.

I Sverige började försöksverksamheten med tv först 1954, trots att tv-tekniken fanns utvecklad långt före andra världskriget och trots att några länder startade reguljära sändningar redan på 1930-talet. Färg-tv-sändningarna startade på allvar först 1970.

Sändningstiden i tv har under den senaste tioårsperioden ökat, men inte så mycket som man tämligen allmänt räknade med vid periodens början. Sändningstiden var 1966/67 i den dåvarande enda kanalen 40 timmar per vecka. Nu är den uppe i 80 timmar per vecka, vilket var vad statsmakterna angav som en första etappgräns för tvåkanalsystemet.

För radio och tv kan den slutsatsen dras, att även om tekniska förutsättningar har funnits för snabba förändringar, så har kostnaderna på både produktions- och mottagarsidan utgjort kraftigt hämmande faktorer.

De här slutsatserna om massmedierna bygger visserligen bara på bedömningar av vad som hänt under *en* tioårsperiod, vars gränser är godtyckliga. Självklart kan inte slutsatserna om den gångna utvecklingen ge ett entydigt svar om framtiden. Men det är motiverat att mana till försiktighet inför förväntningar om, eller farhågor för, att mycket stora eller mycket snabba förändringar skulle inträffa under en kommande tioårsperiod.

Även om det tycks vara så, att omvälvande förändringar på massmedieområdet behöver ganska lång tid för att fullt slå igenom, så är det långtifrån betydelselöst att man söker bedöma de tendenser som faktiskt finns.

Tv har kraftigt påverkat såväl den enskildes och samhällets liv som övriga massmedier, även om processen har sträckt sig över en längre period än tio år. Det är därför viktigt att värdera den utveckling som ägt rum och äger rum. Även om utvecklingen går långsamt är det viktigt att påverka den.

Utvecklingen inom det övriga kulturlivet har inte i sin helhet präglats av dramatik, men själva synen på kulturen har förändrats och kulturens roll i samhället har breddats. På flera områden har nya uttrycksmedel och nya former för publikkontakt kommit fram. När det gäller kulturstödet inriktning på skilda medier och dess omfattning inom olika aktiviteter blir det fråga om både samspel och motsättningar. Sålunda måste ökad tid för

att ta del i andra kulturaktiviteter till stor del tas från massmediekonsumtionen, som är den tidsmässigt dominerande sysselsättningen.

Rundradion är själv en faktor i kulturlivet, och televisionens framväxt har utgjort ett viktigt inslag i kulturutvecklingen. Rundradion är därvid starkt beroende av att kunna anlita den skapande förmåga och yrkesskicklighet som utvecklats inom det övriga kulturlivet. Man har vidare bland annat kunnat utnyttja färdiga verk och prestationer direkt i programverksamheten, främst grammofonskivor i ljudradion och biograffilmer i tv.

Överhuvudtaget är det viktigt att både det korta och det långa perspektivet finns med då våra förslag bedöms. På kort sikt är manöverutrymmet begränsat, men i det långa perspektivet blir förslagen mera betydelsefulla.

I det följande går vi igenom några områden med hänsyn tagen till olika effekter på radio och tv.

3.3.2 Dagspress

Samhällets insatser hittills för dagspressen kan närmast beskrivas som olika åtgärder för att förhindra nedläggningar och främja samarbete inom teknik och distribution. Syftet har varit att ge pressen förutsättningar att bibehålla sina nuvarande informativa och opinionsbildande funktioner.

Etermedierna och dagspressen kompletterar varandra. Om dagspressens situation skulle försämrats finns det risk för att krav ställs på att etermedierna i större utsträckning skulle åta sig uppgifter som nu sköts av dagspressen. Detta skulle kunna innebära, att några av de nu viktiga programuppgifterna måste eftersättas.

Dagspressen och etermedierna har delvis olika roller i ett större sammanhang. På dagspressen ställs inte samma krav på opartiskhet, vilket ger den större frihet då det gäller att kommentera händelser.

Dagspressen ger bland annat genom sin kommenterande och granskande verksamhet ett väsentligt underlag för etermediernas verksamhet i form av programstoff. Nedläggningar minskar mångfalden i kommentarerna och i granskningsmöjligheterna och drabbar därför också radio och tv.

För radio och tv utgör alltså dagspressen inget hot. Frågan är snarare om etermediernas fortsatta utveckling kan komma att utgöra ett hot mot dagspressen. Inte heller detta förefaller särskilt troligt så länge den inte berövas reklamintäkter genom att reklam tillåts i radio och/eller tv. Publiken torde uppleva dagspressen och etermedierna som värdefulla komplement till varandra – både i mera teknisk mening och med hänsyn till innehållet.

3.3.3 Kabel-tv

Kabel-tv är egentligen bara ett sätt att sprida tv-signaler, via kabel i stället för via eter, och ingår i själva verket i det nuvarande distributionssystemet för många hushåll. Via eter kommer signalerna till en centralantenn och förs sedan vidare via kabel. Om centralantennanläggningen anknys direkt till en sändare har man en kabel-tv-anläggning. Många kabel-tv-anläggningar utomlands har tillkommit på så sätt att man ville få bättre mottagningsförhållanden för etersända program och senare har man utnyttjat anläggningen också för distribution av kabel-tv-program.

När man talar om kabel-tv menar man oftast något annat än enbart en alternativ teknik till etersändningar.

Utrymmet i etern är begränsat. Detta begränsar i sin tur dels program-möjligheterna, dels möjligheterna till återkoppling, dvs. mottagarnas möjlighet att sända egna meddelanden eller "svara" på programmen.

När det gäller kabel-tv kan – åtminstone teoretiskt – antalet kanaler göras obegränsat stort. Detta ger ett utrymme för sändningar som är tillräckligt för att tillgodose alla rimliga krav på kommunikation. Det är just detta förhållande som gör att man gärna uppfattar kabel-tv som ett särskilt medium med speciella förutsättningar.

Det stora antalet kanaler ger publiken teoretiskt obegränsad valfrihet. Alla praktiska problem som hänger samman med brist på sändningsutrymme skulle försvinna. Det stora antalet kanaler skulle också ge möjlighet till återkoppling. Antalet sändare skulle kunna vara lika stort som antalet mottagare. I de visioner som förekommer har gränsen mellan massmedium och bildtelefon egentligen suddats ut.

Vad har då kabel-tv för utvecklingsmöjligheter?

Ett rikstäckande kabel-tv-nät skulle medföra mycket stora investeringskostnader, enligt en beräkning av televerket cirka tio miljarder kronor för ett envägsnät med tioalet kanaler. Ett sådant nät får anses oralistiskt av ekonomiska skäl under överskådlig tid, och redan av denna orsak kan kabel-tv inte ersätta de nuvarande etersändningarna av riks- och regional-tv-program.

För riks- och regional-tv-sändningar föreligger inte heller något behov av kabel-tv-anläggningar. De nuvarande två eterkanalerna kommer under den tid våra förslag avser att vara tillräckliga för de behov av sändningstider som vi kan förutse. Eftersom Sverige enligt internationella överenskommelsen har rätt till fyra tv-kanaler kommer det dessutom att finnas kvar en reserv av två kanaler i etern.

Vi har i yttrande över pressutredningens slutbetänkande avrått statsmakterna från att under de närmaste åren fatta beslut om byggande av ett riksomfattande kabel-tv-nät, främst med hänvisning till kostnaderna.

Om kabel-tv ska utvecklas skulle det vara för andra behov än för riks- och regional-tv. Vad som då skulle kunna komma ifråga är lokala sändningar, eventuellt begränsade till sammanhållna bostadsområden och i kombination med centralantennanläggningar. Man skulle härigenom kunna skapa möjligheter för ideella, religiösa, fackliga och politiska organisationer och folk-rörelser att bedriva viss programverksamhet. Vi är allmänt sett positiva till att etableringsrätten utvidgas i detta syfte, och vi behandlar frågan ytterligare i kapitel 8, avsnitt 8.4.

3.3.4 *Satelliter*

Nordiska ministerrådet (undervisnings- och kulturministrarna) har tillsatt en utredning under ledning av en statssekreterargrupp för att utreda frågor rörande överföring av radio- och tv-program mellan de nordiska länderna via direktsändande satellit.

Utredningen ska ta upp två huvudområden, det tekniska och det rättsliga/programpolitiska. Utredningen beräknas vara klar sommaren 1977, dvs.

i anslutning till att våra förslag beträffande den svenska rundradions fortsatta utveckling föreligger. Statssekreterargruppen har i januari 1977 lämnat en lägesrapport "Nordisk radio och television via satellit" (stencil, sekretariatet för nordiskt kulturellt samarbete, Köpenhamn).

Utvecklingen av *tekniken* för direktsändande satelliter har gått snabbare än man tidigare räknade med. Tekniska förutsättningar anses nu föreligga för att ta i bruk en sådan satellit för internordiska sändningar i början av 1980-talet.

Utgångspunkten för de nuvarande bedömningarna av de tekniska förutsättningarna för ett nordiskt satellitsystem har varit ett yttrande från statens delegation för rymdverksamhet över betänkandet (NU 1974:19) Tv över gränserna.

Delegationens yttrande innehöll bland annat följande. Ett direktsändande satellitsystem för spridning av de nordiska tv-programmen skulle sannolikt komma att bestå av två eller tre satelliter. Ett sådant system skulle ge fullständig täckning av hela Norden, inklusive Island med tillgång till fyra tv-kanaler per land, dvs. sammanlagt 20 kanaler. Vidare kunde man få tillgång till 10–20 radiokanaler per land. Systemet kunde dessutom användas för andra typer av telekommunikation.

I diskussionerna om en nordisk rundradiosatellit är det framför allt möjligheten att åstadkomma en total internordisk spridning av samtliga nordiska länders tv-program som väckt intresse. En förutsättning härför har emellertid varit att de nordiska länderna vid internationella förhandlingar fick ett tillräckligt antal frekvenser.

Internationella teleunionen (ITU) har sedermera, vid sin konferens i början av år 1977, tilldelat de nordiska länderna ett tillräckligt antal kanaler för att deras samtliga tv-program ska kunna distribueras till hela Norden.

För att kunna motta program som utsänds via det direktsändande satellitsystemet måste en särskild antennutrustning (inklusive frekvensomvandlare) anskaffas. Antennen kan anslutas individuellt till enskilda mottagare eller gemensamt till flera hushåll via centralantennanläggningen på ungefär samma sätt som skedde i Sverige när TV 2 infördes.

Kostnaderna för satellitsystemet har överslagsmässigt beräknats enligt följande. Investeringskostnaderna för själva satellitsystemet, inklusive stationer för sändning från mark till satellit, uppskattas till cirka 550 miljoner kronor.

Den väsentliga kostnaden ligger emellertid i den antennutrustning inklusive frekvensomvandlare som mottagarna behöver. Den samlade kostnaden härför beror delvis på hur stor andel av hushållen som är eller kan beräknas bli anslutna till centralantennanläggning, men torde under alla förhållanden uppgå till flera miljarder kronor för hela Norden. Till dessa investeringskostnader kommer så driftskostnaderna för satellitsystemet, det vill säga för markstationer och satellitkontroll. Dessutom får man räkna med att kostnader kommer att följa av de programpolitiska lösningar, som kommer att väljas.

Satellitsystemet beräknas fungera med full kapacitet i cirka sju år varefter det behöver förnyas.

Beträffande ekonomin kan följande allmänna bedömningar göras. Om investeringskostnaden för satellitsystemet verkligen stannar vid 550 miljoner kronor så kan man anta att Sveriges andel härav uppgår till cirka 200 miljoner

kronor (Sverige brukar svara för cirka 40 procent av samnordiska kostnader av liknande slag). Detta belopp är inte överväldigande stort, men för perspektivets skull bör likväl nämnas, att det är större än samtliga de investeringar som kan föräntas av våra förslag. I storleksordning motsvarar det ungefär kostnaderna för byggandet av en tredje markbunden svensk tv-kanal.

Det större problemet ligger i behovet av nya mottagarantennor på marken. Vi bedömer det inte som rimligt att de enskilda mottagarna skulle tvingas att snabbt skaffa sig nya antennenläggningar. Dessa kostnader bör spridas åtminstone på en period av tio år (en årlig kostnad om kanske 200–300 miljoner kronor för hela Norden kan då delvis motsvaras av återanskaffning som ändå hade ägt rum). Under en lång period kommer under sådana förhållanden det nuvarande sändarnätet att behöva användas för rikssändningar parallellt med sändningarna via satellit, och det innebär att man samtidigt får driftskostnader för båda systemen.

En fråga av mycket stor betydelse i detta sammanhang är givetvis huruvida satellitsystemet på längre sikt kan ersätta det nuvarande markbundna distributionsnätet helt eller delvis.

Våra förslag för tv:s fortsatta utbyggnad i Sverige innebär en markerad ökning av den regionala tv-verksamheten. Utsändning av regionala tv-program – liksom av lokalradioprogram – kan av tekniska skäl inte ske via direktsändande satellit utan måste även i framtiden gå över sändare på marken. Följaktligen förutsätter genomförandet av våra förslag att ett markbundet distributionsnät finns kvar även i framtiden. Även beredskapsskäl talar för att detta sändarnät bibehålles i ungefär den nuvarande omfattningen.

För Sveriges del torde det alltså vara klart att distribution via direktsändande satellit inte under överskådlig tid kan *ersätta* det nuvarande marknätet utan endast kan utgöra ett komplement – ett på många sätt säkert värdefullt komplement som kan användas både för nationell distribution och för internordisk spridning av program.

De *rättsliga* problemen i samband med en samsändande internordisk satellit finns samlade inom väsentligen följande områden:

- det programpolitiska ansvaret
- frågor rörande upphovsrätt och därmed jämställda rättigheter
- det straffrättsliga ansvaret för innehållet i sändningarna (ett speciellt problem här är skillnader i yttrandefrihetslagstiftningen vad avser meddelarskyddet)
- det skadeståndsrättsliga ansvaret för innehållet i sändningarna

Därtill kommer de hänsyn som måste tas till internationella folkrättsliga förpliktelser rörande utnyttjandet av den yttre rymden av vilka de nordiska länderna är eller kan bli bundna.

Samtliga de här angivna frågorna har betydelse för programpolitiken, men vår utgångspunkt är allmänt, att man måste finna lösningar som inte inkräktar på de nationella företagens självständighet och frihet. Med den utgångspunkten diskuteras de vidare programpolitiska konsekvenserna i det följande.

Det för vår del intressantaste är de *programpolitiska frågorna*. Som ett alternativ eller komplement till direkt distribution av samtliga nordiska tv-pro-

gram övervägs möjligheten att sända valda delar av utbudet i efterhand. Många olika lösningar och kombinationer är tänkbara för ett sådant redigerat nordiskt programutbud. Vare sig man väljer direktdistribution eller ett redigerat alternativ är det väsentligt att lösningen inte kommer i konflikt med viktiga programpolitiska krav eller med de kulturpolitiska mål som vi i vårt land vill hävda.

Målen för de allmänna nordiska strävandena är på kortare sikt att skapa förståelse för och sprida kunskap om de nordiska grannländerna. I första hand bör man följaktligen sträva efter en vidare spridning åt program som ger kunskaper om de nordiska grannländerna, dvs. åt program som ger information om och speglar samhälls- och kulturliv i de nordiska länderna. Detta skulle emellertid kunna åstadkommas redan med nuvarande teknik genom ökat samarbete och programutbyte mellan de nordiska rundradioföretagen. Det finns risker för att direktspridningen av grannlandsprogrammen medför att de i detta sammanhang värdefullaste programmen drabbas av en hårdare konkurrens från den utländska underhållning, de filmer och sportsändningar som också ingår i utbudet från grannländerna.

Man bör därför överväga att försöka åstadkomma viss samordning när det gäller inköp av icke-nordiska program för att undvika att dessa i praktiken får en mera dominerande ställning än nu. Den bedömningen borde kunna göras, att de nordiska tv-företagen i ökad utsträckning borde kunna koncentrera sig på att producera egna program och att köpa mindre utifrån. Frågor rörande behovet av en åtminstone grov koordinering av de olika ländernas tv-program bör också belysas. Till bilden hör också hanteringen av den reklam som förekommer i de finska och isländska tv-programmen. Allmänt sett menar vi att de programpolitiska och kulturpolitiska frågorna i samband med tillkomsten av en nordisk satellit måste belysas och diskuteras ingående innan några beslut fattas.

En nordisk satellit skulle givetvis medföra fördelar för vissa av de språkliga minoriteterna i Norden. Finskspråkiga i Sverige skulle kunna få tillgång till det finska utbudet, likaså skulle de svenskspråkiga i Finland kunna få tillgång till de svenska programmen. Samerna i Sverige, Finland och Norge skulle kunna ges en bättre total programservice än hittills om en samnordisk satsning gjordes i en gemensam kanal.

För den händelse den samnordiska satelliten inte kommer till stånd föreslår vi att man av hänsyn främst till den stora gruppen invandrare i Sverige överväger andra möjligheter att till Sverige direktöverföra finska tv-program. Det förslag som därvid förefaller ligga närmast till hands är att bygga en länkförbindelse över Ålands hav i kombination med ytterligare länkar och sändare i Sverige. Enligt en av Nordiska Ministerrådets TV-kommitté 1973 redovisad beräkning i betänkandet (NU 1974:19) TV över gränserna skulle investeringskostnaderna för en sådan förbindelse i dåvarande penningvärde ha uppgått till 15 miljoner kronor varvid man beräknade kunna nå 80 procent av de finska invandrarna i Sverige.

3.3.5 Videogram

Vi har enligt våra direktiv att inom ramen för nu gällande lagstiftning pröva olika möjligheter att lösa de upphovsrättsliga och ekonomiska problem som

följer av att de program Sveriges Radio producerat distribueras i nya former, varmed i praktiken främst avses videogram.

Sedermere har statsmakterna beslutat att tillsätta en särskild utredning för videogramfrågorna.

Vi kommer därför att nöja oss med att lämna en redovisning för de avtalsmässiga förhållanden som råder och för vad de innebär för möjligheterna att använda rundradions program för produktion av videogram. Detta görs i kapitel 8, avsnitt 8.1.

Vi hyser inga bestämda uppfattningar om videogrammens möjligheter att spela någon väsentlig kulturpolitisk roll. Under ett antal år framåt torde under alla förhållanden de betydande kostnaderna för avspelningsapparater och för programproduktion i förening med den bristande standardiseringen av utrustningen lägga hinder i vägen för en snabb utveckling av videogrammarknaden.

Även om så småningom användningen av videogram skulle bli omfattande tror vi inte att det skulle ha några stora effekter på konsumtionen av radio och tv. Videogrammen kan knappast ersätta etermediernas snabbhet. De valmöjligheter etermedierna erbjuder till låga kostnader kan videogrammen knappast tävla med.

Å andra sidan bör videogramproduktion kunna få betydelse för olika minoritetsgrupper, såsom vissa grupper handikappade, vilka av olika skäl i stor utsträckning är utestängda från andra kommunikationsformer. Likaså kan videogrammen komma att spela stor roll som pedagogiskt hjälpmedel.

Under alla omständigheter bör de möjligheter och komplikationer som är förenade med produktion och distribution av videogram ägnas aktiv uppmärksamhet i den framtida kulturpolitiken. Detta kommer också att ske genom den särskilda utredning i frågan som nyligen beslutats.

3.3.6 *Text-tv*

Text-tv utgör benämningen på en ny teknik som innebär att man kan få en text eller enklare grafiska bilder visade på tv-skärmen. Detta kan ske samtidigt som skärmen visar ett vanligt tv-program.

En sändare kan samtidigt distribuera signaler för flera – kanske ett hundratal – ”sidor” text-tv. Mottagaren kan själv avgöra vilken av sidorna han önskar ha visad. Text-tv:n lägger sig då över den vanliga tv-bilden, men utplånar inte denna.

De sidor som sändaren samtidigt distribuerar kan ha exempelvis följande innehåll. En sida kan vara innehållsförteckning till de övriga. Därefter kan några sidor redogöra för dagens och morgondagens program i kanalen, några sidor kan innehålla de senaste nyhetstelegrammen, andra aktuella sporttelegram. Ytterligare några sidor kan ägnas åt väderkartor med prognoser. Det här berörda användningsområdet avser kortare meddelanden som inte har något direkt samband med det samtidigt pågående tv-programmet.

En del av text-tv:ns sidor kan emellertid användas som ett direkt komplement till tv-programmen. Textsättning av utländska program till svenska kan ske med hjälp av text-tv. Mottagaren kan då själv avgöra om han vill ha programmet översatt. I ett sådant fall måste sändaren successivt mata fram ny text på den sida som innehåller översättningen.

På liknande sätt blir det möjligt att förse svenska program med svensk text till hjälp för döva och hörselhandikappade utan att andra tittare behöver bli störda därav. Översättningar av programmen kan också göras till andra språk; programmen skulle på så sätt bli mer tillgängliga för till exempel invandrare.

Text-tv befinner sig för närvarande på experimentstadiet. De hinder som finns mot ett genomförande är dock numera inte av teknisk utan av ekonomisk art.

Text-tv ger många av de fördelar som dagspressen idag har – valfrihet både beträffande vad man vill läsa och beträffande tidpunkten. Text-tv kan därför påverka dagspressens situation.

För vår del är bedömningen av text-tv klart positiv, eftersom den ger så stora möjligheter att öka tv:s service till olika minoritetsgrupper. Samtidigt måste man vara medveten om att stora redaktionella förstärkningar krävs för att tekniken ska bli meningsfull.

Problemen med införande av text-tv är delvis desamma som i fråga om satellitsändningar. Det kan inte vara rimligt att mer eller mindre tvinga allmänheten att snabbt skaffa sig tillsatser eller nya tv-apparater. Av det skälet bör text-tv som *ersätter* nuvarande textning införas först på relativt lång sikt.

Våra förslag angående text-tv finns i kapitel 8, avsnitt 8.5.

3.3.7 Film

Som framgått av avsnitt 3.1 har filmen under många år haft stadigt minskande publiksiffror. Under senare år synes dock den nedåtgående tendensen åtminstone ha avstannat.

Av betydelse för biografilmens utveckling är naturligtvis utformningen av samhällets filmpolitik i fråga om stöd till produktion och distribution av film. Även tv:s filmpolitik – antalet långfilmer, arten av filmer, visningstider m. m – torde spela en viss roll.

Den största betydelsen har dock sannolikt utvecklingen inom den internationella produktionen och distributionen, och därmed svenska importörers möjligheter att fritt kunna köpa attraktiv film.

Detta påverkar också filmrepertoaren i tv även om Sveriges Radio i flera avseenden är mindre sårbart: tv har inga lönsamhetskrav, importerar själv biografilm och har dessutom tv-filmrepertoaren att tillgå. Under alla omständigheter är det sannolikt att inköp av film blir dyrare för tv i framtiden.



4 Principiella utgångspunkter

4.1 Radio och tv i allmänhetens tjänst

4.1.1 *Massmedieideologisk grundsyn*

Det hör till den demokratiska traditionens grundläggande idéer att fri opinionsbildning i samhället, garanterad genom vidsträckt yttrande- och informationsfrihet, är nödvändig för ett demokratiskt styrelseskick. Medborgarna ska genom massmedier av olika slag ha tillgång till allsidig information och en mångfald åsikter ska komma till uttryck. Denna syn på opinionsbildningens och yttrandefrihetens betydelse utgör kärnan i *den frihetliga eller liberala massmedieideologin*. Eftersom en av mediernas viktigaste uppgifter är att kontrollera och granska överheten, har det också ansetts väsentligt att de har en i förhållande till statsmakterna fri och oberoende ställning. Före etermediernas genombrott var det främst pressen som fullgjorde dessa uppgifter.

Den politiska och ekonomiska utvecklingen under 1900-talet har emellertid i hög grad påverkat massmediernas möjligheter att fungera som informationsförmedlare, opinionsbildare och granskare i den frihetliga ideologins anda. Den åsiktskonkurrens och mångfald som systemet avsåg att stimulera har avsevärt motverkats genom den koncentration som ägt rum inom pressen trots en ökande total konsumtion, och många bedömare anser att de allt mäktigare massmedierna i själva verket mer eller mindre har satt systemet ur spel.

Utvecklingen visade att massmedierna inte kunde förverkliga den frihetliga ideologins mål på ett sätt som svarade mot de krav som man utifrån ett demokratiskt betraktelsesätt hade rätt att ställa. Friheten medför ansvar och utgående från mediernas ansvar och skyldigheter har gradvis utvecklats en mer sammansatt syn på deras roll och ställning i samhället. Den brukar kallas *samhällsansvarsideologin*.

Den utformning som rundradiosystemet fick i många europeiska stater när det nya mediet började etableras under 1920-talet, kan sägas förebåda denna utveckling. I själva verket innebar tillkomsten av dessa rundradio-system det första stora avsteget från den klassiska frihetliga modellen och i praktiken en tillämpning av samhällsansvarsideologin.

Även i de länder där man – i överensstämmelse med en frihetlig mediesyn

– ville ge radioföretagen en fri och oberoende ställning, uppfattade man nämligen från början mediet som en allmän nyttighet med speciellt ansvar mot samhället och publiken. Men man insåg att verksamheten inte kunde ges samma frihet som pressen utan behövde regleras på något sätt. Detta var en följd av den stora genomslagskraft radion ansågs ha och den faktiska inskränkning av etableringsfriheten som den begränsade tillgången på sändningsutrymme innebar.

I England utvecklade BBC redan på ett tidigt stadium det system för en fri och ansvarig rundradio som blev modellen även för Sveriges Radio. Det brukar kallas "public service broadcasting" eller – med en svensk term – rundradio i allmänhetens tjänst.

Idén om en rundradio i allmänhetens tjänst är i sin ursprungliga form framför allt förknippad med mediernas betydelse och ansvar för den fria opinionsbildningen i samhället, deras skyldighet att informera och orientera, granska och kontrollera – kort sagt deras roll i den demokratiska processen.

Samhällsansvarsideologin bygger vidare på samma idémässiga grund, men utvidgar mediernas ansvar till att också omfatta till exempel:

- förmedling av en rättvisande och representativ bild dels av de grupper som ingår i samhället, dels av samhällets mål och värden i stort
- förmedling av inlägg och idéer i den allmänna samhällsdebatten – inte minst udda eller främmande åsikter, minoriteters och andra utsatta grupper synpunkter.

Genomgående betonas sålunda mediernas ansvar för mål och uppgifter som främst anknyter till samhällets politiska funktioner, dvs. information och åsiktsbildning.

Men radio och tv har också ansvar för en fri, oberoende och aktiv kulturverksamhet. Likaväl som människorna har rätt att bli informerade i samhällsfrågor har de rätt till den stimulans, glädje och utmaning som kulturupplevelser kan ge. Detta ansvar har i och för sig accepterats men inte ägnats särskilt stor uppmärksamhet i den massmedieideologiska debatten.

Mångsidighet kommer att vara ett nyckelbegrepp när vi i fortsättningen diskuterar rundradions verksamhet. Vi använder mångsidighet som ett överordnat begrepp vilket i sig rymmer två aspekter: *bredd* och *mångfald*.

Med *bredd* avser vi både ämnesmässigt bred täckning, dvs. att många ämnen förekommer i programverksamheten, och att varje ämnesområde i sig ges bred täckning.

Med *mångfald* avser vi att de ämnen som behandlas i programverksamheten ska belysas utifrån skilda utgångspunkter, dvs. att olika infallsvinklar prövas.

Begreppet *pluralism* använder vi i samband med diskussioner kring olika organisatoriska lösningar och då i betydelsen "icke monolitisk", dvs. att beslut och bedömning görs på många olika punkter i organisationen varigenom många människor engageras i beslutsprocesserna och skilda värderingar kan göra sig gällande.

Betydelsen av att rundradioorganisationen har en i publicistiskt avseende fri och oberoende ställning kan inte överskattas. Endast en rundradio som i programverksamheten garanteras oberoende i förhållandet till statsmakterna, intressegrupper och olika organ i samhället kan på ett trovärdigt sätt

bära det ansvar för yttrande- och informationsfriheten som är nödvändigt för att säkra den fria åsiktsbildningen i en demokrati.

Den närmare regleringen av förhållandet mellan rundradioorganisationen och statsmakterna behandlar vi nedan i avsnitt 4.3 Här ska vi diskutera rundradions ansvar för yttrande- och informationsfriheten. Vi bygger i diskussionen delvis på den definition av dessa friheter som finns i Regeringsformen 2 kap. 1 §.

4.1.2 Yttrandefrihet

Yttrandefriheten är vars och ens frihet att meddela upplysningar och att uttrycka tankar, åsikter och känslor.

Mediernas särskilda ansvar för denna yttrandefrihet brukar vanligtvis i första hand förknippas med spridandet av upplysningar, dvs. information och åsikter. Det är information och åsikter som är grunden för nyhetsförmedling och nyhetskommentar, debatt, orientering och analys av viktiga samhällsfrågor. En radio och tv i allmänhetens tjänst har ansvar för att yttrandefriheten blir så stor som möjligt och att således skilda åsikter och uppfattningar kommer till uttryck och att olika tolkningsmöjligheter och infallsvinklar prövas.

Men yttrandefrihet omfattar också idéer, tankar och känslor och det är därför inte bara de informativa uppgifterna som berörs – yttrandefrihet är lika viktigt i rent konstnärliga framställningar.

Att förmedla och uttrycka upplevelser, känslor och stämningar, att stimulera fantasin och ge möjlighet till inlevelse och engagemang, är uppgifter som mediemässigt passar för radio och tv. Medierna har alltså stora möjligheter till framställningar i de konstnärliga uttrycksmedlens form som till exempel teater, musik och film. Kunskafer och idéer kan också på ett speciellt sätt göras levande och tydliga i radio och tv.

Dessa inneboende mediekvaliteter kan utnyttjas inom alla programområden, både de utpräglat kulturella eller kunskapsförmedlande och de som i första hand vill erbjuda meningsfull avkoppling, förströelse och underhållning.

Yttrandefriheten gäller både de tankar och känslor som ska förmedlas och de uttrycksformer man väljer för att gestalta dem. Detta är väsentligt, eftersom det inte sällan är just den speciella konstnärliga formen som kan vara kontroversiell och därför i särskilt hög grad behöver det stöd som hävdandet av yttrandefrihetens principer kan ge.

4.1.3 Informationsfrihet

Informationsfriheten är vars och ens frihet att inhämta och mottaga upplysningar och meningsyttringar.

Den är ett slags yttrandefrihetens naturliga spegelbild, men har både en aktiv, inhämtande och en mer passiv, mottagande sida. För radio och tv i allmänhetens tjänst är det särskilt den aktiva sidan av informationsfriheten som är viktig. Allmänheten behöver mediernas hjälp för att informationsfriheten ska bli meningsfull i lika stor utsträckning som när det gäller

ytrandefriheten. Visserligen står det var och en fritt att efterforska och inhämta upplysningar, men det är inte många som har möjlighet att utnyttja denna frihet. Här har medierna ansvar för att – som allmänhetens företrädare – aktivt inhämta uppgifter och meningsyttringar. En radio och tv i allmänhetens tjänst har ansvar för att tillhandahålla en så mångsidig och fullständig information som möjligt. Detta ansvar och hävdandet av informationsfrihetens principer innebär också ett krav på – och ett försvar för – den uppsökande och undersökande journalistiken.

4.1.4 *Den nya kulturpolitiken*

Som ovan framhållits har etermediernas kulturansvar inte ägnats någon särskild uppmärksamhet i den massmedieideologiska debatten. Däremot har, inte minst från statens och kommunernas sida, under det senaste årtiondet en rad åtgärder satts in eller påbörjats för att ge kulturen en mer aktiv och framskjuten plats i samhällslivet. Utgångspunkter för samhällets insatser finns numera utformade i de av statsmakterna fastställda målen för den statliga kulturpolitiken.

Statsmakternas beslut år 1974 om mål och riktlinjer för kulturpolitiken återfinns i den sk kulturpropositionen (prop. 1974:28, KrU 1974:15, rskr. 1974:248), som i huvudsak bygger på förslag från kulturrådet i betänkandet (SOU 1972:66) *Ny kulturpolitik*.

De senaste årens kulturpolitiska debatt har medfört en märkbar utvidgning av kulturbegreppet. Utvecklingen har påverkats av en sociologisk syn, enligt vilken begreppet kultur bör tillämpas som beteckning på den totala uppsättning av beteenden, vanor, roller och normer som en grupp eller ett samhälle har gemensamt. I enlighet med denna kultursyn har nya samhällsområden hänförs till kulturområdet.

I kulturpropositionen gjordes dock ingen definition av själva kulturbegreppet. Det vida begrepp som ofta används i debatten ansågs alltför omfattande och vagt för att kunna ligga till grund för ett konkret kulturpolitiskt reformarbete. Det är viktigare att avgränsa det kulturpolitiska området för att man ska kunna ange på vilka organ ansvaret för samhällets insatser ligger. Den vida kultursynen får dock betydelse genom att den påverkar målformuleringen och bestämmer den position kulturpolitiken har i en samhällelig reformpolitik.

Det kulturpolitiska området avgränsades, i huvudsak efter kulturrådets förslag, till att omfatta ordets, scenens, bildens och tonens områden, medier för kommunikation såsom radio och tv, verksamhet för att bevara och levandegöra kulturarv samt skapande verksamhet och kulturförmedling inom folkbildning och organisationsliv.

I kulturpropositionen formulerades och diskuterades målen för den statliga kulturpolitiken. Dessa mål ska vara vägledande för samhällets stöd till kulturområdet. De kan sammanfattas på följande sätt.

Ett grundläggande mål är att kulturpolitiken ska skydda yttrandefriheten och främja yttrandemöjligheterna, vilket innebär ett ansvar för samhället att främja mångsidigheten i kulturlivet. Det är också viktigt att motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet. Dessa strä-

vanden är viktiga för att frihet och reella möjligheter till konstnärlig och kulturell förnyelse ska skapas.

Av rättviseskäl och med hänsyn till kravet på variation och mångsidighet bör kulturpolitiken främja en decentralisering av verksamhet och beslutandeformer. Hög prioritet ska ges åt åtgärder som syftar till att öka människors möjligheter till egen kulturell aktivitet. De kulturpolitiska insatserna ska också, i syfte att bryta isolering och utestängdhet, utformas med hänsyn till eftersatta gruppers erfarenheter och behov.

I det kulturpolitiska ansvaret ingår också att tillvarata och levandegöra äldre tiders kultur samt att främja utbyte över nationsgränserna.

4.2 Rundradions uppgifter

4.2.1 Inledning

Vi ska i detta avsnitt med utgångspunkt i vår syn på en rundradio i allmänhetens tjänst närmare diskutera vilka massmedie- och kulturpolitiska uppgifter radio och tv bör ha. Vi ska i det sammanhanget också diskutera de kulturpolitiska målen, deras innebörd och hur de bör tolkas och tillämpas för rundradion.

Det bör då observeras att begreppet kulturpolitik används i vid bemärkelse och att målformuleringarna ska ses som ett ansvar för rundradioorganisationen att i sin allmänna programpolitik hävda vissa grundläggande principer som också är vägledande för det övriga kulturområdet.

Detta innebär inte att begreppet kultur kan användas som beteckning på hela programverksamheten. Då skulle tolkningen bli så allmän att ordet förlorade sin innebörd. Enligt vår uppfattning har rundradion såväl informativa som kulturella uppgifter. Den har ett ansvar att erbjuda publiken såväl informations- som upplevelseprogram. Någon gräns kan eller bör inte dras mellan dessa uppgifter, de betonar olika sidor av programverksamheten och av publikens behov, och de kompletterar varandra.

När vi i det följande närmare diskuterar rundradions massmedie- och kulturpolitiska uppgifter ska dessa ses som helheter avseende hela programverksamheten, men betoningen kommer av naturliga skäl att bli olika för olika områden. Det kommer också att framgå att de olika målen och uppgifterna sinsemellan har många beröringspunkter och att de delvis sammanfaller.

Tyngdpunkten i framställningen kommer att läggas på kulturuppgifterna, eftersom vi anser att dessa bör betonas och preciseras i förhållande till nuvarande situation. Rundradions ansvar som informationsmedium är allmänt accepterat och angivet i de dokument som hittills styrt verksamheten.

4.2.2 Rundradions uppgifter som informationsmedium

Pressutredningen har behandlat och preciserat de uppgifter som man anser väsentliga för massmedierna. Utredningen ansåg att det övergripande målet för mediepolitiken inte borde sökas inom massmedieområdet utan i sam-

hället i övrigt. I centrum måste ställas de demokratiska värdena. Massmedierna skulle medverka till att fördjupa den svenska demokratin.

Utredningen framhöll att uppgifterna gällde massmediesystemet i dess helhet. I praktiken blev det frågan om en rollfördelning där pressen och etermedierna, även när de utförde samma uppgifter, kompletterade varandra. Analysen ledde fram till att tidningarna inte hade kunnat ersättas av andra medier. Vi instämmer i denna bedömning.

För den demokratiska processen är det nödvändigt att medborgarna får den *information* som krävs för att orientera sig och ta ställning i förekommande politiska frågor, liksom att de förtroendevalda får en fortlöpande information om olika opinioner. I denna kontinuerliga upplysningsverksamhet spelar massmedierna en helt avgörande roll. Pressen har här större möjligheter genom sitt utrymme och genom sin lokala förankring över landet men också radio och tv har här viktiga uppgifter. Olika tidningsnedläggelser i förening med tillkomsten av lokalradion ökar rundradions betydelse. Radio och tv har sina fördelar i räckvidd, tillgänglighet och snabbhet. Det lilla formatet och presentationsformen synes också uppfattas som mer lätt-tillgängliga av stora publikgrupper som använder radio och tv som främsta informationskälla.

Massmedierna har vidare en viktig funktion när det gäller att *kommentera*, ta ställning, ge råd och söka verka opinionsbildande. Här har pressen en speciell uppgift bland massmedierna. En tidning är inte som radio och tv bunden av krav på opartiskhet. Men också etermedierna måste inom ramen för sitt ansvar ha skyldighet att kommentera händelser och skeenden samt att stimulera till debatt. I det syftet måste utrymme ges för olika åsikter och värderingar och för en omfattande medverkan av opinionsbildare utanför rundradion.

Självständiga massmedier har ett självklart ansvar att *granska* och kontrollera myndigheter, organisationer, företag och andra som har betydelse för beslut vilka berör medborgarna. Här har radio och tv genom mediernas uttrycksmedel och genomslagskraft särskilda möjligheter, vilka dock förenade med kraven på opartiskhet och saklighet fordrar ansvar. Etermedierna kan också på ett annat sätt än pressen utöva en granskningsroll genom att omedelbart inför publiken sammanföra makthavare och deras kritiker.

Massmedierna har vidare möjligheter att främja den för den politiska processen så viktiga *kommunikationen* inom och mellan olika politiska, fackliga och ideella grupper i samhället. Radio och tv kan bidra till kommunikationen genom att spegla och informera om olika grupper och därmed göra meningar och åsikter kända för andra. Detta gäller inte minst lokalradion. De har dock små möjligheter att främja den interna kontakten beroende på karaktären av envägskommunikation, trängseln i etern och det begränsade programutrymmet. Även kraven på saklighet och opartiskhet lägger hinder i vägen.

Sammanfattningsvis anser vi att radio och tv har unika möjligheter att uppfylla flera av de uppgifter som bör läggas på massmedierna i ett demokratiskt samhälle, och de har därmed ett stort ansvar för den fria åsiktsbildningen i samhället. Detta medför ett ansvar att informera och orientera publiken om olika samhällsfrågor och att spegla verksamheten inom olika delar av samhällslivet, men också att kritiskt granska och kontrollera makt-

havare och beslutsfattare. Vidare bör radio och tv med aktiv medverkan utifrån kommentera händelser och skeenden samt stimulera till debatt.

4.2.3 Rundradions kulturpolitiska mål och uppgifter

Målen för den nya kulturpolitiken är allmänt hållna och kan i varierande grad tillämpas på olika massmedie- och kulturformer. En tillämpning för rundradion kräver dock förtydliganden och nyanseringar.

De kulturpolitiska målen och rundradion

Att skydda *yttrandefriheten* och att *främja yttrandemöjligheterna* är grundläggande mål inom kulturområdet liksom inom det publicistiska området. Yttrandefriheten är en förutsättning för möjligheterna att garantera en fri och slagkraftig skapande verksamhet med utrymme för olika riktningar och tendenser. För att denna frihet ska kunna utnyttjas krävs tillgång till medier och uttrycksformer samt ekonomiska resurser. Det är därför ett kulturpolitiskt ansvar att släppa fram och stödja – utan att styra – sinsemellan olika strömningar. Tillämpat på rundradion innebär detta mål ett vidgat ansvar för yttrandemöjligheterna och en uppfordran till mer uppsökande verksamhet med utrymme för skapande krafter utanför rundradion och med ökade publikkontakter.

En nödvändig förutsättning för rundradions möjligheter att uppfylla sitt ansvar för yttrandefriheten är, som tidigare framhållits, att dess självständiga ställning även framgent garanteras. Statens stöd till rundradion består i att garantera denna självständiga ställning och att tillförsäkra den nödvändiga ekonomiska resurser. Men det är endast i samband med utarbetandet av mål och riktlinjer för rundradioverksamheten som staten ska ålägga ansvar för och ställa krav på programverksamheten. Det ligger sedan på programföretagets ansvar att uppfylla dessa under avtalsperioden.

Kravet på yttrandemöjligheter har också samband med målet att *motverka kommersialismens negativa verkningar*. Genom detta mål betonas att kravet på lönsamhet inte får avgöra kulturverksamhetens inriktning, omfattning och utbredning. Förekomsten av samhällsstödd kulturverksamhet som bedrivs utan vinstsyfte, dit rundradion måste räknas, är i sig ett led i strävandena att motverka kommersialismens negativa verkningar. Detta innebär att rundradion har ett ansvar för att söka frigöra sig från den konsumtionsbild som kommersiella marknader präglat och att erbjuda en bred icke-kommersiell kultur.

Ett viktigt kulturpolitiskt mål är att *möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse*. Det betonar vikten av att det konstnärliga skapandet garanteras frihet och möjligheter till experiment och förnyelse utan krav på ekonomisk vinning. Här kan etermedierna genom sin mångsidighet i uttrycksformer, sin ämnesmässiga bredd och sitt oberoende av vinstmotiv spela en viktig roll. Dessa egenskaper hos etermedierna medför enligt vår mening ett särskilt ansvar för kvaliteten i programverksamheten.

Ljudradion och televisionen är uttrycksformer för upplevelse och information med egna förutsättningar och begränsningar, men de verkar också

i samspel med andra former såsom press, teater, musik och bildkonst. Ljudradion och televisionen har därför ett ansvar både för att utnyttja och utveckla de egna uttrycksformerna och för att spegla och förmedla andra. Detta förutsätter att man anlitar och samarbetar med skapande krafter utanför rundradioorganisationen.

Målet att ge människor möjligheter till *egen skapande aktivitet* och att främja *kontakt mellan människor* har betonats starkt i kulturpolitiken. Det är dock svårare att tillämpa på etermedierna, som kännetecknas av envägs-kommunikation och individuellt mottagande. I stället kan etermedierna, främst tv, ofta verka passiviserande. Det finns emellertid en aktivitet och stimulans också hos upplevelser i lyssnandet och tittandet. Vad som kan göras är att skärpa kravet på gestaltning och bearbetning så att tillgängligheten och möjligheterna till inlevelse förbättras. Vidare kan rundradion genom bevakning och spegling stimulera de kulturaktiviteter som finns på annat håll.

Med det kulturpolitiska *decentraliseringsmålet* åsyftas främst en geografisk spridning av kulturverksamheten och en bredare förankring av besluts- och ansvarstagande. Det är motiverat av rättviseskäl och med hänsyn till kravet på variation och mångsidighet. För radio och tv ligger den geografiska räckvidden redan i mediernas karaktär. Därtill krävs emellertid också att man organiserar sin produktion så att man kan tillvarata den talang, det programstoff och de programmöjligheter i övrigt som landets olika delar erbjuder. Det är vidare, med tanke på mediernas starka genomslagskraft, väsentligt att det finns flera beslutsinstanser. En begränsning ligger dock i mediernas villkor. Framför allt tv är ett resurskrävande medium i förhållande till sitt programutrymme. En uppdelning av rundradioverksamheten på flera enheter bör förutsätta att dessa ges ett kulturansvar och tilldelas medel som gör det möjligt för dem att uppfylla detta ansvar. Annars kan en ökad decentralisering få effekter som strider mot andra kulturpolitiska mål.

Kulturpolitiken ska vidare, i syfte att bryta isolering och utestängdhet, *utformas med hänsyn till eftersatta grupperns erfarenheter och behov*. Radio och tv har genom mediernas räckvidd stora förutsättningar att med sin programverksamhet nå grupper som av geografiska, sociala eller språkliga skäl eller på grund av rörelsehinder eller annat handikapp är kulturellt eftersatta. Därvid bör eftersträvas att överbrygga olika grupperns praktiska hinder att mottaga programmen, till exempel när det gäller hörselskadade, synskadade samt invandrare och andra etniska minoriteter. Vidare har radio och tv ett allmänt kulturpolitiskt ansvar för att programmen är tillgängliga och begripliga.

I det kulturpolitiska ansvaret ingår också som en väsentlig del att främja ett *utbyte av erfarenheter och idéer över nationsgränserna*. Syftet är att vidga möjligheterna till kulturell förnyelse och att främja förståelsen mellan länder och folk. Därvid framhålls det viktiga inslag i det svenska samhället som invandrarna och främmande kulturmönster utgör. Radio och tv har enligt vår mening ett ansvar att spegla och förmedla men också att kritiskt granska och kommentera kulturutvecklingen i andra länder. Detta ansvar innefattar inte minst våra invandrades hemländer. Utbyte över gränserna ger möjligheter till värdefulla kunskaper och impulser, men innebär också risk för utslätning och en ensidig kulturpåverkan. Detta skärper rundradioorgani-

sationens ansvar för denna del av programverksamheten.

Kulturpolitiken ska vidare garantera att *äldre tiders kultur* tas tillvara och levandegörs. På detta område har andra institutioner, organisationer och föreningar inom bland annat kulturminnesvården en mer uppenbar roll att spela. Etermediernas möjligheter och ansvar ligger i att för en större publik kunna spegla och levandegöra vårt kulturarv. Vidare bör etermediernas egen verksamhet dokumenteras för eftervärlden.

Sammanfattningsvis anser vi att ljudradion och televisionen ska åläggas ett direkt kulturansvar. Målen för samhällets kulturpolitik bör i väsentliga delar tillämpas på rundradions verksamhet. Dessa medier har genom sin räckvidd, sin ämnesmässiga bredd och sin variation i uttrycksformer unika förutsättningar att spela en kulturpolitisk roll. Vi vill därvid ge kulturbergreppet en vid innebörd.

Rundradions kulturansvar

Från publikens synpunkt innebär kulturansvaret att etermediernas särskilda förutsättningar att *ge och förmedla upplevelser* måste tillvaratas och utvecklas. Det är därvid angeläget att de olika uttrycksformerna såsom ord, ton, bild, form, rörelse och dramatisk framställning utnyttjas och att kravet på kvalitet tillgodoses. Programverksamheten bör syfta till att stimulera, utveckla och frigöra den enskilda människan genom att erbjuda ett varierat, rikt, mångsidigt, spännande och underhållande kulturmaterial.

Detta kräver ett stort inslag av program med gestaltat innehåll inom olika programområden. Gestaltande program kan genom den ökade möjligheten till identifikation och inlevelse ge starkare och fördjupad upplevelse och samtidigt större begriplighet och förståelse av innehållet.

En viktig, ofta förbisedd, del av kulturansvaret är enligt vår mening att i programverksamheten tillgodose behovet av underhållning, och att därigenom öka programmets tillgänglighet och ge publiken stimulans och förströelse. Vi vill därvid betona att också de program som i första hand syftar till förströelse och avkoppling måste göras med ordentliga resurser. Kravet på kvalitet och tillgänglighet måste hävdas i all programverksamhet vare sig huvudsyftet är att förmedla ett budskap eller att skänka förströelse.

Från programföretagets synpunkt bör kulturansvaret i första hand innebära att rundradion ska bedriva en *egen skapande verksamhet*. Ljudradio och tv är självständiga medier med egna förutsättningar och begränsningar. De ger till exempel andra upplevelser än biograffilm, scenkonst och litteratur. Rundradion bör liksom andra kulturinstitutioner verka som ett kreativt centrum och främja skapandet av verk och prestationer för de egna medierna. Detta förutsätter också – med hänsyn till kraven på kvalitet, variation och förnyelse – att skapande krafter och idégivare utifrån anlitas i programverksamheten.

Men ljudradion och televisionen verkar också i *samspel med andra uttrycksformer* såsom press, teater, film, musik, litteratur och bildkonst. Programföretaget bör kunna spela en viktig roll som kvalitetsstimulerande samarbetspartner i kulturlivet. Etermedierna har genom mångsidighet och ämnesmässig bredd möjligheter att i samverkan med institutioner, grupper

och enskilda inom andra kulturformer utveckla ett ömsesidigt, stimulerande och kvalitetshöjande utbyte.

En viktig uppgift är att mångsidigt *spegla och bevaka utvecklingen inom kulturområdet*. Man kan tala om olika typer av bevakning, en som beskriver strömningar och idéer och en som beskriver aktuella kulturhändelser. Man kan också tala om en kreativ bevakning, som är uppsökande och syftar till att fånga upp och stimulera skapande verksamhet.

Vidare har programföretaget ett ansvar som *kulturförmedlare*. Radio och tv är i flera sammanhang goda distributionsmedier. Detta blir samtidigt ett led i bevakningsansvaret och samarbetet med andra delar av kulturlivet.

4.3 Rundradion och statsmakterna

I de nästföljande båda kapitlen kommer vi att lämna förslag om i vilka organisatoriska former rundradioverksamheten i framtiden ska bedrivas i Sverige. Vi vill emellertid redan i detta kapitel, som behandlar målen för verksamheten, fastställa ytterligare några grundläggande utgångspunkter för våra förslag.

En första utgångspunkt finns i de speciella förhållanden som är knutna till begreppet *sändningsrätt*.

I fråga om det tryckta ordet gäller att var och en har rätt att ge ut en tidning och att ge denna tidning det innehåll man önskar. Mångfalden inom pressen – som uppstår om allt fungerar väl – garanterar yttrande- och informationsfriheten.

Då det gäller rundradiosändningar är en fullständig etableringsfrihet omöjlig av rent praktiska skäl, främst på grund av utrymmesbristen i etern och de motsvarande begränsningar som finns i fråga om kabeldistribuerade sändningar. Eftersom rundradiosändningar – dvs. sändningar som riktar sig till allmänheten – alltså måste förbehållas endast ett begränsat antal företag får utgångspunkten vara att yttrande- och informationsfriheten måste garanteras genom regler för hur sändningsverksamheten ska bedrivas.

Med denna utgångspunkt blir det – oavsett om rätten till rundradiosändningar ges åt ett eller flera företag – naturligt att se på hela verksamheten som om den bedrevs av en enda organisation.

Inom denna organisation kan sedan de olika delarna ha en mer eller mindre fristående ställning i förhållande till varandra. De kan utgöra formellt fristående företag eller de kan utgöra delar av ett enda företag. Det centrala är att samhället måste se till att organisationens samtliga delar fungerar väl och att de samspejar på ett godtagbart sätt, allt för att det begränsade sändningsutrymmet ska utnyttjas på bästa sätt och ge största möjliga mångfald och bredd.

Mot den här angivna bakgrunden är det enligt vår mening något vilseledande att tala om att ett företag eller en organisation beviljas sändningsrätt. Vi anser att man egentligen har större skäl att tala om att organisationen från samhället har fått ett *uppdrag* att bedriva rundradioverksamhet. Detta uppdrag innehåller ett antal riktlinjer för hur verksamheten ska bedrivas och för vilken omfattning den ska ha. Samhället å sin sida

åtar sig att fullgöra vissa motprestationer, av vilka den viktigaste är att ställa medel till förfogande för verksamheten.

En andra utgångspunkt är att rundradion bäst fullgör sitt uppdrag gentemot samhället om verksamheten bedrivs i former som garanterar *oberoende*. Våra direktiv anger i själva verket detta som en förutsättning för vårt arbete:

”En allmän utgångspunkt för de sakkunnigas arbete bör vara, att de grundläggande villkor som sedan länge gällt för rundradioverksamheten i vårt land inte skall rubbas. Den frihet från kommersiella hänsyn och den självständiga ställning i förhållande till myndigheter och intressegrupper som är grundläggande för den gällande regleringen av rundradions programverksamhet framstår som omistlig också för den framtida verksamheten.”

Den yttrande- och informationsfrihet som man för pressens vidkommande eftersträvar genom tryckfrihetslagstiftningen får därför i fråga om rundradion garanteras på annat sätt.

Den samlade rundradioorganisationen måste bevara en gentemot utomstående grupper fri och oberoende ställning. Det är denna organisation i sin helhet som på eget ansvar ska utföra det uppdrag som samhället lägger på rundradion. Uppdraget innebär att organisationen i sin programverksamhet strävar efter att fullgöra ett antal allmänt formulerade uppgifter av betydelse för samhälls- och kulturlivet. På verksamheten i dess helhet måste därvid ställas krav på opartiskhet och saklighet men också på mångsidighet. Inom organisationen ska de anställda och andra medverkande garanteras journalistisk och konstnärlig integritet.

För att ange de villkor för rundradioverksamheten, som vi här har antytt grunddragen av, finns ett ganska omfattande regelkomplex. Reglerna är av skiftande slag och har tillkommit på olika sätt. Fyra nivåer kan särskiljas: lagar, avtal, riktlinjer och vägledande uttalanden.

De grundläggande reglerna finns i författningar som tillkommit genom riksdagens medverkan. Ett väsentligt inslag i dessa författningar är bestämmelser om programföretags integritet och om sådant företags förhållande till allmänheten. I huvudsak finns dessa regler i radiolagen och radioansvarighetslagen.

De väsentligaste reglerna om programverksamheten finns nu i två avtal mellan staten och Sveriges Radio – varav det ena reglerar förhållanden inom Sveriges Lokalradio. Avtalen är resultat av förhandlingar mellan regeringen och Sveriges Radio inom ramar som riksdagen givit vid sin behandling av de propositioner som föregått avtalen. Avtalen kan ändras genom överenskommelse mellan parterna om ändringen inte strider mot riksdagsbeslut.

I avtalen finns en föreskrift att programföretaget ska beakta av regeringen och riksdagen godkända riktlinjer. Dessa riktlinjer finns intagna i de av riksdagen antagna propositionerna. Riktlinjerna reglerar bland annat organisatoriska frågor. Samtidigt som riktlinjerna är mera detaljreglerande än lagar och avtal ger de programföretagen friare utrymme för tolkning och anpassning till ändrade förhållanden. De är avfattade som löpande text i propositionerna.

Det enskilda programföretaget måste givetvis inom ramen för författningar, avtal och riktlinjer självt detaljreglera frågor om organisation m. m. Vägledande för denna reglering kan bland annat vara sådana uttalanden

av statsmakterna eller utredningar som inte uttrycks i direkta bestämmelser eller riktlinjer.

Det nuvarande systemet med bestämmelser av olika art och på olika nivåer anser vi vara lämpligt. Det möjliggör enligt vår uppfattning en riktig avvägning av samhällets inflytande över verksamheten i självständiga programföretag. Det nuvarande systemet bör därför bestå med i huvudsak oförändrad grad av detaljreglering på de olika nivåerna.

De förslag vi kommer att lämna i det följande är självfallet av olika vikt, vilket bör avspegla sig i den nivå de erhåller bland bestämmelser och regler. Vi lämnar konkreta förslag till utformningen av lagar, andra författningar samt avtal i kapitel 11. Riktlinjenivån bör framgå av en framtida proposition och av riksdagens beslut i anledning därav. Den bör i stort återspegla vad som i sammanfattningen till detta betänkande sägs om programverksamhet, organisation och ekonomi. Vad som inte framgår av någon av de nu nämnda regelnivåerna tillhör alltså den grupp av rekommendationer och bedömningar från vår sida som bör kunna tjäna som vägledning vid programföretagens tillämpning av författningar, avtal och riktlinjer.

Krav enligt 1936 års konvention

Enligt 13 § i det nuvarande radioavtalet ska Sveriges Radio ställa sig till efterrättelse artiklarna 1–5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradios användning i fredens intresse. I 7 § koncernbildningsavtalet åläggs Sveriges Lokalradio samma förpliktelse.

Sveriges anslutning till konventionen beslöts 1938. Under detta och föregående år anslöt sig ett flertal europeiska stater samt vissa utomeuropeiska. I konventionen förbinder sig de fördragsslutande parterna "att förbjuda och i förekommande fall inom sina respektive områden ofördröjligen avbryta varje rundradioutsändning, som till men för det goda mellanfolkliga samförståndet är ägnad att egga invånarna i något område till handlingar stridande mot den inre ordningen eller säkerheten i en hög fördragsslutande parts område". Vidare förbinder sig parterna "att övervaka att utsändningar från stationer inom deras respektive områden icke innebära eggelse vare sig till krig mot en annan fördragsslutande part eller till åtgärder ägnade att leda därtill." För att "giva full verkan åt de genom artiklarna åtagna förpliktelserna förbinder sig de höga fördragsslutande parterna ömsesidigt att, till ledning för rundradiostationer under regeringens kontroll, utfärda lämpliga instruktioner och föreskrifter samt att övervaka, att dessa tillämpas av ifrågavarande stationer. I samma syfte förbinda sig de höga fördragsslutande parterna ömsesidigt att till ledning för självständiga rundradioföretag införa lämpliga bestämmelser antingen i stiftelseurkunden för ett nationellt institut eller i de villkor, som föreskrivs för ett koncessionsföretag, eller i de föreskrifter, som tillämpas å andra enskilda företag, samt att vidtaga erforderliga åtgärder för att trygga dessa bestämmelsers tillämpning."

Vi anser att konventionens föreskrifter förpliktar staten att övervaka och ingripa i ett programföretags verksamhet på ett sådant sätt att det är oförenligt med radiolagen och de villkor i övrigt som vi föreslår ska gälla för programföretag. Därför är det inte möjligt att förplikta programföretag att iaktta konventionens bestämmelser.

5 Utgångspunkter för den framtida organisationen

5.1 Allmänna krav på rundradions organisation

5.1.1 Inledning

I kapitel 4 har vi formulerat ett antal mål för rundradion. Dessa mål avser själva programverksamheten, det vill säga syftet med rundradion. Rundradions organisation bör självfallet utformas så att den såvitt möjligt bidrar till att förverkliga dessa mål. Organisationen ska dessutom ge förutsättningar för att målen ska nås effektivt och på ett ekonomiskt sätt.

Följande allmänna krav bör ställas på den organisation som ska gälla för rundradion. Den ska

- ge *självständighet och integritet* mot påtryckningar utifrån
- bidra till *mångfald* genom att ge stor självständighet och frihet åt medarbetare, redaktioner och programenheter
- underlätta *insyn* i verksamheten för allmänheten
- ge förutsättningar för hög *kvalitet* i programmen
- vara öppen för *medverkan* från fristående kulturarbetare, publicister och liknande grupper
- utvecklas i riktning mot större funktionell och geografisk *decentralisering*
- vara *rationell och effektiv*.

Vi ska i det följande diskutera hur kraven ska kunna översättas i organisationstermer. Därvid kommer vi också att belysa konflikter som finns mellan kraven.

5.1.2 *Självständighet och integritet*

Kravet på att rundradioorganisationen och dess olika delar ska ha en stark integritet och självständighet gentemot omvärlden är en självklar utgångspunkt för vårt arbete.

Massmedieföretag vinner ofta i självständighet och integritet på att de byggs upp som relativt stora enheter, vilka var för sig kan skapa ett starkt skydd mot yttre obehöriga påtryckningar. Detta gäller också för rundradion. Av samma skäl bör rundradioorganisationen ges möjligheter att själv fatta

beslut om hur resurserna ska fördelas mellan olika enheter och den bör också ges förutsättningar att själv bedriva ett både lång- och kortsiktigt planeringsarbete.

De anställda har ett starkt intresse av att skydda sin egen och därmed också rundradions publicistiska integritet. Man kan därför förmoda att den nya lagstiftningen om rätt till medbestämmande för de anställda stärker rundradioorganisationens integritet.

5.1.3 *Mångfald*

Den mångfald av skilda uppfattningar och synsätt som förekommer inom samhälls- och kulturlivet bör inte bara speglas i rundradions program, till exempel i nyhetsprogrammen. Rundradion bör själv bidra till mångfalden genom sitt samlade programutbud.

Förutsättningarna för att mångfald ska uppstå i programverksamheten blir troligen större i en organisation med fler sidoordnade och i förhållande till varandra självständiga enheter än i en hierarkiskt uppbyggd organisation.

Samtidigt måste framhållas, att om kravet på mångfald ska tillgodoses genom fristående och självständiga programenheter så finns det risk för att andra mål eftersätts. Möjligheterna att planmässigt åstadkomma bredd i programutbudet minskas samtidigt som riskerna för oplanerad dubbel- täckning av programstoff ökar. Det finns därför skäl som talar för att någon gemensam instans får avgöra inom vilka programområden kravet på bredd ges företräde framför kravet på mångfald.

För mångfalden är det viktigt att personer som inte är fast anställda i rundradioorganisationen ges möjligheter att medverka i programmen.

5.1.4 *Insyn*

Kravet på insyn i rundradioorganisationen hänger samman med att dess verksamhet kan sägas utgöra ett uppdrag från samhällets sida. Allmänheten kan därför resa anspråk på att få i stort sett samma inblick i hur ansvarsfördelningen och beslutsordningen är inom rundradioorganisationen som inom offentliga myndigheter. Kravet på insyn måste emellertid vägas mot kravet på integritet.

Insynen i verksamheten förbättras av att organisationsstrukturen präglas av klarhet och av att ansvarsförhållandena görs tydliga, såväl då det gäller ansvarsfördelningen inom organisationen som då det gäller förhållandet mellan organisationen och samhället. Bland annat bör det klart framgå vilka åtgärder som är en följd av beslut – till exempel i samband med anslags-tilldelning – från statens sida och vilka som är en följd av beslut från organisationens egen sida.

I någon mån påverkas möjligheterna till insyn av valet av verksamhetsform. För aktiebolag gäller fasta regler om den ekonomiska verksamheten. Motsvarande regler finns inte automatiskt i fråga om stiftelser.

5.1.5 Kvalitet

Uppfattningarna skiftar om vad som ingår i begreppet kvalitet, såväl då det gäller enskilda program som då det gäller den totala programverksamheten.

Den omständigheten att kvalitet är ett mångtydigt begrepp talar för en pluralistisk uppbyggnad av rundradioorganisationen. För att få mångfald i bedömningarna bör beslut om programmen självständigt kunna fattas av olika enheter.

Vi anser det också sannolikt att kvaliteten i programverksamheten påverkas gynnsamt av att organisationen utformas så att de anställda inom en programenhet har möjlighet att jämföra de egna programmen med vad som åstadkoms av en annan enhet med likartade uppgifter.

För att programmen på sikt ska behålla en hög kvalitet måste det finnas möjligheter till försöksverksamhet och skapande utvecklingsarbete. Vi tror att det är lättare att få den nödvändiga försöksverksamheten till stånd inom enheter som själva arbetar direkt med program än i en organisation där nya programförslag ska prövas i centrala instanser innan de får genomföras.

Det finns emellertid också kvalitetsfaktorer som talar för att de enheter som skapar programmen ska göras relativt stora.

Stora enheter har ett försteg då det gäller att genomföra stora programprojekt. Det är sannolikt lättare att inom en stor enhet kunna göra koncentrerade satsningar och att skapa resurser som snabbt kan flyttas mellan olika program.

Ett annat skäl för stora enheter är att de har bättre förutsättningar att systematiskt täcka ett helt programområde än flera små enheter som var för sig är självständiga.

Med stora enheter minskar också riskerna för en för publiken meningslös dubbeltäckning av programstoff och händelser.

Vidare anser vi det troligt att ljudradions och tv:s särart bäst kan utvecklas – till fördel för kvaliteten i båda medierna – om de ges en fri ställning i förhållande till varandra inom rundradioorganisationen.

Vi tror också att programkvaliten vinner på att olika personalgruppers verksamhet integreras inom programenheter och redaktioner. Företagsgemensamma organ för programverksamheten bör därför undvikas. All programpersonal, alltså även exempelvis bild-, ljus- och ljudtekniker, bör höra till programenheterna.

5.1.6 Medverkan i programmen av fria kulturarbetare med flera

Det är viktigt att rundradioorganisationen utformas på ett sådant sätt att den ger ett starkt skydd för de anställdas professionella ambitioner och utvecklingsmöjligheter. En viktig faktor för kvaliteten och mångsidigheten i programmen är också att rundradion är öppen för medverkan från fristående utövare av konstnärlig, publicistisk, vetenskaplig och därmed jämställd verksamhet. Medverkan från de senare grupperna är emellertid inte bara en fråga om kvalitet och mångfald i programmen. Den är också en fråga om yttrandefrihet i radio och tv, och vi tar därför här upp den under särskild rubrik.

Vi anser att det är viktigt att kulturarbetare, publicister och andra liknande grupper får tillfälle att så långt möjligt efter sina egna förutsättningar använda sig också av etermedierna för att ge ytterligare reellt innehåll åt yttrandefriheten. Detta bör ges rangen av ett självständigt mål för rundradioorganisationen.

Från organisatorisk utgångspunkt bör slutsatsen bland annat bli den, att rundradion inte bör skaffa sig egna teater- och musikensembler i så stor utsträckning att de kan svara mot programverksamhetens totala behov och att motsvarande försiktighet bör iaktas då det gäller att med fast personal tillgodose mera specialistbetonade funktioner i programverksamheten.

5.1.7 *Decentralisering*

Rundradions organisation bör präglas av såväl *geografisk* som *funktionell* decentralisering. De två kraver syftar sammantagna till att åstadkomma större mångsidighet – alltså såväl mångfald som bredd – i programverksamheten genom en pluralistisk organisation. Kravet på en decentraliserad verksamhet härrör främst ur vår syn på vilken prägel programverksamheten bör ha. Emellertid vill vi också peka på att regionalpolitiska skäl talar för en spridning över landet av programverksamheten. Radio och tv är kulturinstitutioner och lokaliseringen av rundradioenheter till en ort innebär därför direkt och indirekt en stimulans för kulturlivet där.

5.1.8 *Rationalitet och effektivitet*

Organisationen ska underlätta rationell produktion och administration och ett effektivt resursutnyttjande. Det innebär bland annat att organisationsstrukturen bör vara klar och logisk så att man kan skapa funktionella beslutslinjer.

De olika enheterna bör byggas upp så att de uppmuntras att bedriva ett eget planerings- och rationaliseringsarbete och så att de inte i onödan blir beroende av kontakter uppåt eller åt sidan i organisationen.

Organisationen bör vara anpassbar till nya förhållanden och till förändringar i verksamhetens omfattning.

Förslagen till förändringar i organisationen bör bedömas med hänsyn till både kortsiktiga och långsiktiga kostnader. Till de kortsiktiga hör därvid bland annat sådana kostnader som omställningen till en ny organisation medför och som uppstår under en inkörningstid.

5.2 Sveriges Radio och det nuvarande avtalet

5.2.1 *Inledning*

Det är uppenbart att Sveriges Radio är ett unikt företag, och unikt på flera olika sätt.

För det första ligger det unika självfallet i att Sveriges Radio tillsammans med sina dotterföretag är ensamt i landet om att sända program i radio och tv. Kravet att dagligen åstadkomma ett brett programutbud i båda medi-

erna tillsammans med det förhållandet att man bär totalansvaret för denna verksamhet i Sverige skapar alldeles speciella förhållanden. Verksamheten berör dagligen nästan hela landets befolkning, som ska förses med nyheter, kulturupplevelser, underhållning och förströelse. Den som är missnöjd med Sveriges Radios program kan inte välja att utnyttja något annat programföretag i stället och just detta gör att kraven på företaget blir särskilt stora och att det har en mycket utsatt position i allmänhetens intresse och i samhällsdebatten.

Sveriges Radio är också unikt genom bredden i sin verksamhet. Inget annat massmedieföretag i landet bedriver en så mångskiftande verksamhet i förening med ansvar för mångfald och bredd inom vart och ett av verksamhetsområdena. Företaget har inte bara de normala publicistiska uppgifterna att informera, granska och bevaka samhälls- och kulturliv. Det ska också bedriva skapande verksamhet på alla kulturområden och har härför bl a en egen symfoniorkester och egen teaterverksamhet. Utöver den egentliga programverksamheten bedriver företaget massmedieforskning och gör publikundersökningar. Det ger också ut tidningar och producerar skolmaterial och böcker.

Vidare är Sveriges Radio unikt genom den teknik som behövs för programverksamheten. Redan en snabb blick på den mängd olika funktioner som finns inom Sveriges Radio idag gör det klart att rundradioverksamheten är komplicerad och ställer stora krav på organisation och administration. Särskilt påfallande är den stora mängd av starkt specialiserade funktioner av vilka många var för sig är unika för företaget. Varje programområde ställer sina särskilda krav, som återspeglas i skillnader i de olika redaktionernas organisation och arbetssätt. Teknikenhetens olika avdelningar har uppgifter som skiftar från kvalificerat tekniskt utvecklingsarbete över skapande bild- och ljudproduktion till ateljéteknik för scenbyggande och rekvisita.

Ett företag för vilket så speciella förutsättningar gäller är givetvis svårt att jämföra med andra verksamheter vid bedömningar av lämplig organisation och effektivitet. De unika uppgifterna leder till att det saknas måttstock i Sverige.

I debatten kritiserar ofta Sveriges Radio för att företaget skulle vara för stort. I den kritiken kan ligga åtminstone två saker.

För det första kan man mena att Sveriges Radio inte behöver vara så stort, och därmed kostnadskrävande, för att utföra sina nuvarande uppgifter. Svårigheterna att belysa den frågan antyds i vad vi här ovan sagt om det unika i Sveriges Radios situation och om svårigheterna att anställa jämförelser med andra verksamheter.

För det andra kan man mena att Sveriges Radios verksamhet blir dyr därför att organisationen är så omfattande. Då menar man att personalen och kostnaderna skulle kunna minskas om Sveriges Radio delades upp i flera företag. Det kan emellertid i sammanhanget vara intressant att placera Sveriges Radio bland andra stora svenska företag. Till Sveriges Radios årsredovisning för 1975/76 finns fogad en uppsats som bl a behandlar den frågan. Därav framgår att Sveriges Radio i fråga om omsättning hamnar på 89:e plats bland svenska företag och i fråga om antal årsanställda på 62:a plats. Som en jämförelse kan nämnas, att tidningsföretaget Dagens

Nyheter/Expressen med anknytning till Bonnierkoncernen då det gäller omsättning ligger på 84:e plats och då det gäller antal anställda på 66:e plats i samma lista. I uppsatsen dras slutsatsen, att Sveriges Radios storlek ur företags- och samhällsekonomisk synvinkel med de använda måtten framstår som mindre uppseendeväckande.

En tänkbar möjlighet att åstadkomma en allmän bedömning av effektiviteten i Sveriges Radios organisation och verksamhet är att man jämför med rundradioföretag i andra länder. En flyktig sådan jämförelse kan göras med ledning av de uppgifter som lämnas i kapitel 2, avsnitt 2.7. Därav framgår att Sveriges Radio med hänsyn till sändningstiderna i radio och tv har en personal som ungefärligen motsvarar den som finns i företag med likartade sändningstider. Det är emellertid svårt att göra sådana jämförelser meningsfulla, dels därför att de institutionella förhållandena är olika i skilda samhällen, dels därför att syftet med verksamheten – att producera, anskaffa och sända program i radio och tv – kan uppfyllas på så många olika sätt kvantitativt och kvalitativt.

Kostnadsjämförelser i syfte att mäta effektiviteten mellan rundradioföretag i olika länder är mycket svåra att genomföra och behäftas med stora osäkerheter. Bland annat därför har vi avstått från att söka göra några sådana. De skulle kräva att man kan rensa bort olikheter som förorsakas av skillnader i kostnadsläge utanför företagets kontroll, i lönestruktur, i sociala system, i skattesystem och så vidare. Inte heller jämförelser av personalåtgången inom rundradioföretagen i olika länder ger så mycket. Delvis beror detta på svårigheter att få fram enhetlig statistik, delvis beror det på att även här institutionella skillnader finns mellan olika länder, till exempel i allmän utbildningsnivå och yrkesskicklighet men också i de fackliga organisationernas uppfattningar och ställning.

Den största svårigheten vid internationella jämförelser är emellertid olikheter i programverksamheten. Här spelar programsammansättningen stor roll. Genomsnittskostnaderna för olika typer av program skiljer sig kraftigt, vilket vi närmare belyser i kapitel 9. Sättet för anskaffning av programmen är också väsentligt för kostnaderna, särskilt gäller det tv. Det är avsevärt billigare att köpa program från andra företag än att själv producera dem. Andelen reprisar påverkar kostnaderna kraftigt, liksom vilka typer av program som repriseras.

Till sist måste man se kostnaderna för programverksamheten som ett uttryck för en ambitionsnivå inte bara inom det enskilda programföretaget utan också i det samhälle vari det verkar. Vad kräver det svenska samhället av radio och tv i kvalitet, bredd och mångfald, vilken roll ska rundradion spela i samhällsdebatten och kulturlivet och, slutligen, vad får verksamheten kosta?

Sveriges Radios organisation måste alltså bedömas med hänsyn till de krav statsmakterna har formulerat för verksamheten. Statsmakterna har i avtal och riktlinjer också givit föreskrifter om hur organisationen i sina huvuddrag ska vara utformad. En genomgång av Sveriges Radios verksamhet bör därför innehålla en bedömning av hur företaget fullföljer det givna uppdraget. I det följande avsnittet ska den frågan behandlas.

5.2.2 Problem i den nuvarande organisationen

5.2.2.1 Inledning

Sveriges Radios nuvarande organisation bygger på vad radioavtalet föreskriver och på statsmakternas riktlinjer. Innebörden framgår av kapitel 2.

Den organisation som Sveriges Radio ålades att införa genom 1966 års beslut kan inte betecknas som enkel och fri från inbyggda konflikter. Detta kan nu knappast förväntas av någon organisation för rundradion, och det är troligen inte heller ett självklart mål. Det är därför naturligt om vissa av de riktlinjer som statsmakterna beslutade inte kunnat omsättas i verklighet på riktigt det sätt som en gång förutsattes.

5.2.2.2 Kompetensfördelning företagsledning – programenheter i programfrågor

Grundsyftet med den nuvarande organisationen var att delegera det direkta ansvaret för programverksamheten till programenheter, som skulle ha stor självständighet inom organisationen. Samtidigt ålades företagsledningen ansvaret för att programverksamheten av företaget i dess helhet bedrevs i enlighet med statsmakternas riktlinjer. Dessutom ålades företagsledningen samordningsuppgifter i form av fördelning av sändningstider för olika programkategorier och vidare borde företagsgemensamma programregler utformas. Vi kan inte finna annat än att Sveriges Radio såväl i skriftliga instruktioner som i den löpande verksamheten på detta område lyckats väl med att finna en lämplig kompetensfördelning mellan programenheterna och företagsledningen i riktlinjernas anda. Interna konflikter har förekommit, men de har varit förvånansvärt få.

Avvägningsproblemet har i korthet lösts på följande sätt. Inom företagsledningen inriktas styrelsens beslutanderätt på programregler samt mål och långsiktiga planer för programenheterna. Radiochefen beslutar om årliga verksamhetsplaner för programenheterna och om programutbudsplanerna ner till säsongsnivå; i dessa planer ingår också principbeslut om den tidsmässiga koordineringen av programmen. Vidare fattar radiochefen vid behov beslut om hur enskilda program ska koordineras. Han beslutar dessutom i viktigare programpolicyfrågor samt i övrigt i sådana programfrågor "beträffande vilka han med hänsyn till sitt ansvar . . . finner det påkallat" (citater från Arbetsordning för Sveriges Radio). Hänvisningen till radiochefens ansvar syftar på hans tillsynsansvar för den samlade programverksamheten. Slutligen är det radiochefen som fattar beslut om innehållet i yttranden till radionämnden.

I alla övriga frågor fattar programenheterna beslut. Som exempel kan nämnas programprojektplaner, veckoplaner för programutbudet, om och när ett distriktsproducerat program ska sändas samt anskaffning av främmande produktion.

5.2.2.3 Kompetensfördelning programenheter – distrikt i programfrågor n-

Utöver uppgiften att producera och sända regionala program (efter lokalradions tillkomst endast i tv) ska distrikten enligt de statliga riktlinjerna producera program för rikssändningar inom kostnadsramar som fastställs av företagsledningen. De centrala programenheterna har att avgöra om och i så fall när de distriktsproducerade programmen ska sändas; de centrala programenheterna har inga kostnader för sådana program.

Avsikten med konstruktionen är att ge största möjliga självständighet åt både distrikten och programenheterna. Distrikten ska ha möjlighet att själva pröva programuppslag och att genomföra programprojekt. Under valfritt stadium under projektets utveckling kan man vända sig till programenheterna för att efterhöra deras intresse för att sända programmet. Detta kan eventuellt också göras först när programmet föreligger färdigt. Då det gäller tv har distrikten två programenheter att vända sig till, men då det gäller radio bara en. Programenheterna å sin sida har i princip full valfrihet då det gäller att anta programförslaget eller det färdiga programmet. Konflikterna uppstår naturligtvis då man gör olika bedömningar i ett distrikt och i de centrala programenheterna. De tillspetsas av att Sveriges Radios ekonomi aldrig har varit sådan att man haft råd till omfattande kassationer av färdiga program.

Att arbeta på ett programprojekt som de centrala programenheterna förklarat sig inte vara intresserade av är för distriktet inte stimulerande, att få ett färdigt program förkastat kan vara ännu värre. Man kan inom distrikten ha anledning att uppleva sin frihet som fiktiv: det blir de centrala programenheternas bedömningar som till sist blir avgörande för vad som sänds och man befinner sig allmänt i underläge i förhållande till redaktionerna i Stockholm.

De centrala programenheterna å sin sida har ett krav på sig att sända distriktsproducerade program i viss omfattning och kan också på andra sätt uppleva att deras valfrihet då det gäller de distriktsproducerade programmen inte är fullständig; i varje fall riskerar man alltid konflikter och offentliga debatter om man avvisar ett program. Det faktum att de distriktsproducerade programmen inte medför några kostnader för de centrala programenheterna kan få effekter motsatta vad som avsågs med konstruktionen. I stället för att medföra valfrihet att anta eller förkasta ett distriktsproducerat program – vilket avsågs befrämja kvaliteten – kan den leda till att de centrala programenheterna inte anser sig ha råd att avstå från ett program som man helst inte skulle vilja sända.

Om de centrala programenheterna inte skulle söka påverka och styra programproduktionen i distrikten skulle programmen och programförslagen därifrån vara tillkomna utan hänsyn till krav på balans i det samlade utbudet. Samtidigt förekommer inom massmedievärlden påtagliga modevågor, bland annat på det sättet att vissa händelser, ämnen och uttrycksformer tidvis är populära bland journalister och producenter. Detta gör att program som tillkommer utan samordning och styrning gärna handlar om samma ämnen och därtill gör det på ett likartat sätt.

Vår uppfattning är att de olika programenheterna och distrikten fram-

gångsrikt har strävat efter att finna goda samarbetsformer och att man funnit rimliga balanspunkter då det gäller att åstadkomma den avsedda friheten och självständigheten både för distrikten och programenheterna. Distrikten har accepterat viss styrning från programenheterna i Stockholm och de senare har accepterat att ge ett betydande utrymme åt de programbedömningar som gjorts i distrikten. Vi har emellertid också förstått att man inom de centrala programenheterna delvis betraktar de distriktsproducerade programmen som ett "inmalningstvång" och att det innebär ett särskilt problem för de centrala enheterna att själva producera eller på annat sätt anskaffa de program som krävs för att det samlade programutbudet ska bli mångsidigt. Samtidigt upplever man inom distrikten osäkerhet om man kan få sina program sända.

Sammanfattningsvis finner vi alltså att det nuvarande systemet efter vissa inledande problem kommit att fungera ganska väl. Däremot menar vi att de spänningar som finns i systemet kommer att visa sig omöjliga att hantera om man ökar den nuvarande distriktsandelen av produktionen väsentligt. För närvarande uppgår den till omkring 30 procent av de egenproducerade programmen.

Vi kommer att föreslå att de regionalt producerade programmen ska öka väsentligt i både radio och tv under den tid som våra förslag avser och vi finner det självklart att den ökningen ska fortsätta även därefter. Vi vill därför redan här tala om att vi kommer att föreslå förändringar i organisationen vad avser förhållandet mellan de regionala producerande enheterna och de enheter som fattar beslut om sändning av program.

5.2.2.4 Kompetensfördelning enheter – företagsledning i personalfrågor

I riktlinjerna för Sveriges Radio framhålls att frågor om rekrytering av personal och avgöranden i andra personalfrågor väsentligen borde delegeras till programenheterna. Skälet var att programenheten i så hög grad är beroende av personalrekryteringen. Det är givet att programmen starkt påverkas i sin profil av de enskilda personer som skapar dem och att programenhetens allmänna profil därför blir beroende av vilka personer som finns i redaktioner och på andra platser inom enheterna.

Olika omständigheter utanför företagets kontroll har emellertid gjort att intentionerna i riktlinjerna inte kan efterlevas fullt ut. Lagen om anställningstrygghet har gjort det svårare för programenheterna att anställa medarbetare på frilansbasis. Den har bland annat lett till att företaget centralt måste skaffa sig kontroll över hur mycket de olika programenheterna anlitar icke anställd personal för att företaget – som ju bär det samlade arbetsgivaransvaret – inte ska ådra sig anställningsskyldighet. De reellt minskande anslagen till Sveriges Radio har tillsammans med reglerna om anställningstrygghet lett till att programenheterna vid tillsättning av tjänster ofta varit hänvisade till att ta de nya medarbetarna från en för företaget gemensam turordningslista över personer som uppfyller kraven för rätt till företräde vid anställning.

Överhuvudtaget har utvecklingen under senare år medfört att ansvaret för personalpolitiken centraliserats inom Sveriges Radio liksom inom andra

företag. Detta har medfört minskad självständighet för företagets olika delar i detta avseende och då också för programenheterna.

5.2.2.5 Förhållandet tekniken – programenheterna

Radioavtalet anger att den tekniska personalen ska samlas i en företagsgemensam enhet. Detta gäller i praktiken i fråga om de egentliga driftavdelningarna i Stockholm. Den tekniska personal som är placerad i distrikten ingår i respektive distrikts organisation.

Skälet för att tekniken hålls samlad i en enhet är i huvudsak ekonomiskt/rationellt och hänger direkt samman med huvudprinciperna för organisationen i övrigt. Störst betydelse därvidlag har det förhållandet att tv organiserats i två programenheter som båda har den väsentliga delen av sin produktion förlagd till Stockholm. Under sådana förhållanden och med hänsyn till den trots allt ganska begränsade omfattningen av de egenproducerade tv-programmen har det inte ansetts ekonomiskt försvarligt att klyva den tekniska driften på de två tv-enheterna. Det skulle kräva kraftiga dubbleringar i Stockholm såväl av lokaler och utrustning som av personal.

Riktlinjerna framhåller att de som har ansvaret för programproduktionen också måste ha inflytande på utbyggnad, utrustning och dimensionering av studiolokaler samt på val av utrustning för programproduktionen, det vill säga på funktioner som nu sorterar under teknikenheten. Detta inflytande ska bland annat uppnås genom att teknikens kostnader för programverksamheten genom interndebitering avräknas från programenheternas anslag. Därvid ska också observeras, att programenheterna enligt riktlinjerna skulle ha frihet att välja produktionssätt och också att lägga produktionsuppdrag utanför Sveriges Radio.

Det måste konstateras, att programenheterna inte har fått det stora och direkta inflytande över teknikenheten som riktlinjerna torde ha avsett. Det är visserligen uppenbart att den tekniska utrustningen och tekniken i övrigt anpassas till programverksamhetens krav, men det sker i stor utsträckning efter centrala beslut, särskilt i frågor av stor och långsiktig betydelse. Kostnaderna för tekniken interndebiteras programenheterna på det sätt riktlinjerna föreskriver, men enheterna har också fått göra stora garantiåtaganden gentemot teknikenheten av innebörd att man förbinder sig att utnyttja tekniska resurser av skilda slag i viss på förhand bestämd omfattning. Dessa modifieringar av riktlinjerna har gjorts i syfte att få ett optimalt utnyttjande av tekniken och är enligt vår uppfattning ingenting att kritisera. De hänger framför allt samman med organisationen av tv-verksamheten. Teknikenheten måste dimensionera personal och utrustning efter båda tv-enheternas behov, och i den mån deras önskemål blir oförenliga måste något företagsgemensamt organ medla mellan dem och eventuellt fatta beslut som går emot den ena eller båda enheterna. Teknikenheten måste dessutom gentemot programenheterna ställa krav på att resurser som byggts upp också utnyttjas på ett rationellt sätt, och därför måste man skaffa sig garantier för att programenheterna täcker uppkommande kostnader. Dessa skulle i annat fall få täckas med centralt tilldelade anslag, och det skulle ytterligare urholka programenheternas ansvar för att den tekniska driften sköts rationellt.

Teknikenheten innehåller flera funktioner som direkt påverkar den löpande programverksamheten. Den berörda personalen borde därför integreras i programenheternas verksamhet och ha möjligheter att påverka denna, men detta försvåras av att programenheterna och tekniknheten är självständiga i förhållande till varandra. Vi tror att detta innebär övervägande nackdelar och bidrar till att viktiga kvaliteter i ljud- och bildframställning kommer på undantag i programverksamheten. Vi anser därför att man bör sträva efter en organisation där ansvaret för den tekniska driften läggs direkt hos programenheterna.

5.2.2.6 Tv-enheternas förhållande till varandra

Riktlinjerna anger mycket klart att de två tv-enheterna ska arbeta under likvärdiga förhållanden så att de på lika villkor kan konkurrera med varandra. Riktlinjernas klara angivelse om lika villkor har hindrat att företagsledningen – med något undantag – ger de båda enheterna skilda uppdrag i programverksamheten. Den har lett till att båda enheterna har precis samma skyldigheter vad beträffar mångsidigheten i programmen och också till att de har förlagt sina sändningar till i stort sett samma tidpunkter.

Vår uppfattning är att konkurrensaspekten bör ges minskad betydelse som utgångspunkt för programenheternas verksamhet. Det enda objektivt mätbara att tävla om är publikstorlekar och i viss mån kvantitativt mätbara omdömen från publiken, och om bedömningen av programenheternas verksamhet sker uteslutande utifrån sådana uppgifter kan mindre publikgruppers intressen och olika smaker eftersättas. Vad vi hellre vill ta fasta på i riktlinjerna för den nuvarande organisationen är möjligheterna till mångsidighet genom spridning av beslutanderätten i programfrågor. Härigenom skapas också möjligheter till jämförelser av kvaliteten hos olika enheters program. Mångsidighet och kvalitetsjämförelser förutsätter emellertid inte att programenheterna arbetar under likvärdiga villkor; delvis kan de rent av skadas härav genom risker för minskad bredd. Vi kommer att belysa detta närmare i kapitel 7.

En annan följd av kravet att de båda programenheterna ska arbeta under lika villkor är att de hämmas att ta initiativ i frågor som rör mera långsiktig och övergripande planering. Alla större förändringar måste komma att i lika mån gälla båda programenheterna, och för att de ska genomföras krävs därför att båda enheterna är ense och att företagsledningen – samt ibland även tekniknheten – kan övertygas. Likställighetskravet lägger också hinder i vägen för en programenhet att få medel från företagsledningen för speciella programprojekt eftersom de ekonomiska ramarna för enheterna ska vara lika stora. Av liknande skäl har knappast programenheterna något intresse av att ta initiativ till utveckling av distriktens verksamhet; båda har samma åläggande från företagsledningen då det gäller att sända distriktsproducerade program.

5.2.2.7 Ljudradions ställning, utlandsprogrammen

För den renodlade ljudradioverksamheten finns inom Sveriges Radio två programenheter, nämligen ljudradioenheten och enheten för utlandspro-

grammen. Vidare befinner sig just nu lokalradiobolaget under uppbyggnad.

Av de många kontakter vi haft har framgått, att det inom ljudradioenheten finns en utbredd opinion för att ljudradion helt skulle skiljas från tv och bilda ett självständigt företag. Orsaken är missnöje med ljudradions ställning inom den nuvarande organisationen. Man menar att den har kommit i skuggan av tv.

Påståendet att ljudradion befinner sig i tv:s skugga är otvivelaktigt riktigt på många sätt, men det är svårt att peka ut några tydliga orsaker i den nuvarande organisationen. Uppenbart är att när Sveriges Radios verksamhet förekommer i den allmänna debatten, så rör det sig nästan alltid om tv. Detta förhållande leder till att tv-frågorna kräver en speciell uppmärksamhet från företagsledningens sida. Tv är också det i särklass mest resurskrävande mediet och detta kan möjligen – såsom det ibland har påståtts – leda till att styrsystemen inom företaget är uppbyggda på ett sätt som mera passar tv än ljudradion. Konstruktionen med tv-verksamheten uppdelad på två enheter medför också att företagsledningen särskilt måste ägna sig åt tv-frågorna. Bland annat gäller det koordineringen av tv-programmen. Ljudradions motsvarande problem kan normalt klaras inom enheten.

I och för sig borde det förhållandet att företagsledningen faktiskt ägnar sig mest åt tv ge förutsättningar för ljudradion att skapa sig en mera markerat självständig ställning och profil. Här finns emellertid ett antal hinder i organisationen.

Ljudradions driftteknik – liksom tv:s – ingår i teknikenheten, och är alltså formellt företagsgemensam. Ljudradion och tv har gemensam distriktsorganisation, direkt underställd företagsledningen. Här har för övrigt ljudradioenhetens ställning ytterligare försvagats av att de resurser som ingått i distrikten för regionalradion överförts till det nya lokalradiobolaget. Utrikeskorrespondenterna är också via centralredaktionen företagsgemensamma. Såväl ljudradioenhetens som tv-enheternas självständiga ställning skulle otvivelaktigt stärkas om de här berörda funktionerna delades upp på de båda medierna.

Enheten för utlandsprogrammen har sändningar endast i radio men enheten svarar också för viss tv-produktion, nämligen för försäljning. Som tidigare nämnts är verksamheten finansierad över statsbudgeten och sorterar under utrikesdepartementets huvudtitel. Motiven för denna verksamhet är i första hand att sprida kunskap om Sverige utomlands och att ge utlands-svenskar möjligheter att följa utvecklingen i Sverige. Trots det särskilda syftet bör verksamheten bedrivas enligt samma regler för programmen som Sveriges Radios övriga verksamhet, och det är därför angeläget att de som arbetar inom enheten har fortlöpande och ingående kontakter med Sveriges Radios verksamhet i övrigt. Bland annat denna omständighet talar för att utlandsprogrammen bör upphöra som självständig enhet och i stället ingå som en avdelning inom ljudradioenheten. Detta skulle dessutom gynna förutsättningarna för personellt samarbete mellan riks- och utlandsprogrammen, och förändringen blir särskilt naturlig om avdelningen för ljudradioteknik överförs till ljudradioenheten. Organisationsförändringen kräver emellertid att redovisningssystemet särskiljer kostnaderna för utlandsprogrammen.

5.2.2.8 Nyhetsverksamheten: Centralredaktionen och övriga nyhetsredaktioner

Riktlinjerna för Sveriges Radio är särskilt utförliga i fråga om nyhetsverksamheten. De mynnar ut i att företaget försöksvis ska hålla vissa av funktionerna inom nyhetsverksamheten samlade i ett företagsgemensamt organ. Tveksamheten på denna punkt torde vara orsaken till att frågan inte nämns i avtalet. De företagsgemensamma funktioner som riktlinjerna anger har samlas i Centralredaktionen.

Det var främst ekonomiska orsaker som låg bakom riktlinjernas anvisningar. Sveriges Radio har gjort en utvärdering av tv:s verksamhet under tvåkanaltiden för åren 1969–1974, benämnd KANUT. Resultatet publicerades 1975 i skriften "Tvåkanalsystemet i tv". Där redovisas bland annat beräkningar av vad en förändrad nyhetsverksamhet skulle kosta. Med ledning av dessa kan det uppskattas, att en totalt samordnad nyhetsverksamhet inom tv – alltså en sammanslagning av TV 1:s Aktuellredaktion med TV 2:s Rapportredaktion samt med de delar av Centralredaktionens verksamhet som berör tv – skulle innebära en årlig kostnadsminskning om ungefär 5,6 miljoner kronor i 1974 års penningvärde. En totaluppdelning av Centralredaktionen – dock med TV-sporten som en för båda enheterna gemensam redaktion – på de övriga nyhetsredaktionerna skulle också medföra en kostnadsminskning, med omkring 1,4 miljoner kronor. KANUT:s beräkningar ger alltså vid handen att den nyhetslösning som riktlinjerna angav inte skulle vara den ekonomiskt mest förmånliga.

Centralredaktionen måste betecknas som en klar avvikelse från de huvudlinjer som drogs upp för den nuvarande organisationen. Den minskar programenheternas självständighet på ett vitalt område. Därtill får existensen av en självständig telegramredaktion sägas ha inneburit otympligheter för programmen i både radio och tv. Nyhetsverksamheten behandlas ytterligare i kapitel 7, men redan här vill vi markera att de berörda omständigheterna föranleder oss att föreslå att centralredaktionen ska upplösas och dess verksamhet fördelas i första hand på övriga nyhetsredaktioner.

5.2.2.9 Planeringsverksamheten

Enligt radioavtalet ligger huvudansvaret för den samlade planeringen av rundradioverksamheten på Sveriges Radio, som har att bedriva den i nära samarbete med berörda myndigheter, det vill säga i första hand med leverket som svarar för distribution och sändaranläggningar. Riktlinjerna talar uttryckligen om behovet av långtidsplanering och anger att sådan behövs för åtminstone en femårsperiod. Långtidsplaneringen ska utföras av företagsledningen tillsammans med programenheter och teknikenheten.

Enligt vår uppfattning är en av de största bristerna i verksamheten för närvarande just den otillräckliga långtidsplaneringen för rundradioorganisationen i dess helhet. För detta kan dock inte i första hand Sveriges Radio lastas. En långtidsplanering förutsätter bland annat att beslut kan fattas i enlighet med utarbetade planer eller på grundval av olika framlagda planeringsalternativ. Detta förutsätter i sin tur att för verksamheten kan fattas åtminstone preliminära beslut om ekonomiska ramar på sikt. Statsmakterna

har hittills inte varit beredda att förse Sveriges Radio med dessa planeringsförutsättningar. Enligt vår mening är det bland annat nödvändigt att rundradioverksamheten kan bedrivas inom ramen för en flerårsbudget, och vi kommer att lämna förslag härom i kapitel 9.

Vi menar emellertid också, att Sveriges Radios nuvarande inre organisation försvårar den planering som riktlinjerna begär. Såväl den lång- som kortsiktiga planeringen bör i första hand utgå från önskemål och behov som uppstår inom programverksamheten. Det naturliga är därför enligt vår uppfattning att programheterna ska spela en initiativtagande roll i planeringsverksamheten. För detta ger den nuvarande organisationen dåliga förutsättningar. Detta framgår redan av hur Sveriges Radios resurser är fördelade. I kapitel 2, tabell 2.1, finns uppgifter om bland annat personalens fördelning på olika enheter. Av tabellen kan utläsas att endast en dryg fjärdedel av Sveriges Radios hela personal finns inom de tre stora centrala programheterna TV 1, TV 2 och Ljudradion. I teknikenheten ensam finns en större personal, 30 procent. Distriktsverksamheten har omkring 20 procent och företagsledning och gemensamma serviceorgan tillsammans omkring 15 procent.

Siffrorna visar att programheterna knappast kan bedriva någon planering av övergripande slag var för sig. Huvuddelen av de resurser de behöver för sin egen verksamhet befinner sig utanför enheten. På tv-sidan hämmas dessutom, som framgått tidigare, planeringen av den inbyggda förutsättningen att båda programheterna ska tilldelas lika stora resurser. Enligt vår bedömning kan man inte förvänta sig att programheterna ska kunna spela någon aktiv roll i planeringsarbetet om de inte tillförs en större andel av resurserna inom företaget. Detta talar för att delar av den nuvarande teknikenheten förs till respektive programheter och att man i största möjliga utsträckning i övrigt delar upp de programproducerande enheterna – det vill säga distrikten och centralredaktionen – på de egentliga programheterna.

5.2.2.10 Sammanfattning och slutsatser

Sveriges Radio har enligt vår uppfattning nära följt de riktlinjer för verksamheten och organisationen som statsmakterna 1966 antog i samband med att det nu gällande radioavtalet träffades. Vi är av den allmänna uppfattningen att företaget inom de ramar statsmakterna dragit upp på ett rimligt sätt balanserat och utjämnat de spänningar som finns inbyggda och att organisationen fungerar väl. Vi har riktat uppmärksamheten på ett antal problemområden och i vissa fall förutskickat att vi kommer att föreslå förändringar av organisationen. I flertalet fall rör det sig om förslag som närmast har karaktären av justeringar; de rubbar inte grundvalarna i det nuvarande systemet. I ett par fall kommer emellertid vår granskning att kräva omfattande förändringar. Ett gäller problemet med distrikternas förhållande till de centrala programheterna. Vi kommer att föreslå en avsevärd utbyggnad av den regionala programverksamheten, och vi anser att den nuvarande organisationen inte är anpassad för att klara de påfrestningar som då uppstår. Ett annat gäller planeringsverksamheten, där vi anser att rundradioorganisationen och de enheter som är huvudansvariga för programverksamheten

måste spela en mycket mera aktiv roll än hittills.

Redan dessa två punkter ger oss anledning att diskutera mera djupgående förändringar av hela rundradioorganisationen och att alltså inte ha som principiell utgångspunkt att frågan bara gäller hur det nuvarande företaget Sveriges Radio ska omorganiseras för att svara mot framtida krav.

Ytterligare skäl för en mera förutsättningslös behandling av organisationsfrågorna är det förhållandet att det i den politiska debatten – bland annat i riksdagen – förekommit krav på en total omorganisation av rundradion genom en upplösning av det nuvarande företaget Sveriges Radio. Vi kommer i nästa kapitel att framföra våra förslag om hur de olika enheterna inom rundradion ska vara organiserade och hur deras ställning ska vara i förhållande till varandra. I de följande avsnitten av detta kapitel lämnar vi förslag på ytterligare ett antal punkter som enligt vår uppfattning är oberoende av hur organisationen i övrigt byggs upp.

5.3 Avgränsning av organisationsförslagen

Staten har nyligen fattat beslut om lokalradio och utbildningsradio. Vi ser därför inget skäl till att närmare gå in på hur dessa verksamheter var för sig ska organiseras internt.

Vi förutsätter därför att *Sveriges Lokalradio* i huvudsak ska behålla sin nuvarande inre uppbyggnad och regionala indelning och vi förutsätter också, att verksamheten ska ha den huvudsakliga allmänna inriktning som nyligen fastställts och som ännu inte kunnat bli prövad i genomförd verksamhet.

Det på grundval av riksdagens beslut bildade aktiebolaget *Sveriges Utbildningsradio* har i avvaktan på våra förslag givits ställningen av dotterbolag till Sveriges Radio. Enligt riksdagens uttalande ska det nya aktiebolagets slutliga ställning avgöras i samband med prövningen av våra förslag om rundradions framtida utveckling.

Vår uppfattning är att Sveriges Utbildningsradio bör inta en särskild ställning inom den samlade rundradioorganisationen. Dess verksamhet ska inte grunda sig på journalistiska värderingar utan på främst pedagogiska och utbildningspolitiska bedömningar, och den kommer därför att avsevärt skilja sig från rundradions övriga programverksamhet, såväl till syfte som till utformning.

Sveriges Utbildningsradio måste rimligen anpassa sin verksamhet till den utbildningspolitik som bedrivs av samhället och utgöra ett instrument för denna politik. Det innebär att man på skilda sätt bör samarbeta med de olika statliga och kommunala myndigheter som är ansvariga för utbildningspolitikens genomförande samt också med de organisationer som med samhällets stöd svarar för andra typer av utbildningsinsatser, bland annat med studieförbunden.

Då det gäller de renodlade skolprogrammen måste man exempelvis följa de av staten fastställda läroplanerna om programmen ska vara användbara för sitt syfte. I den mån programmen ingår som en del av centrala läromedel i samhällsorienterande ämnen ska de i förväg objektivitetsgranskas av läromedelsnämnden vid skolöverstyrelsen.

Utbildningsradions särskilda ställning markeras ytterligare av att dess verksamhet ska finansieras över statsbudgeten. Det innebär att dess verksamhet anslagsprövas på samma sätt som annan statlig verksamhet.

Då det gäller Sveriges Utbildningsradio har ännu inga beslut fattats om verksamhetens närmare uppbyggnad och organisation. Detta sker successivt under 1977 i särskild ordning.

Vi kommer alltså att begränsa våra förslag till att avse hur lokalradion och utbildningsradion organisatoriskt ska vara anknutna till rundradion i övrigt, inom vilka områden samarbete ska förekomma med den övriga rundradion och slutligen hur sändningstiderna bör förhålla sig till den övriga rundradions.

Vi har inte funnit någon anledning att föreslå några principiella förändringar av de uppgifter som *televerket* har i rundradioverksamheten, och våra förslag i organisatoriskt avseende kommer därför endast att marginellt beröra verket.

Vår principiella uppfattning att staten har ett yttersta ansvar för hur den samlade rundradioorganisationen fungerar är väl förenlig med att ett avgränsat område förbehålls för annan programverksamhet än sådan som bedrivs på statligt uppdrag. Vi anser att det föreligger förutsättningar för en viss sådan friare verksamhet på lokal nivå och lämnar i kapitel 8 förslag om den fortsatta behandlingen av frågan om en sådan verksamhet, som vi benämner *särskild ljudradio* och *särskild tv*. Dessa förslag går emellertid inte närmare in på organisatoriska frågor.

Med de här gjorda avgränsningarna kommer våra förslag i organisatoriskt – liksom i ekonomiskt och programmässigt – avseende att omfatta i huvudsak den verksamhet som nu bedrivs av Sveriges Radio.

5.4 Rundradions förhållande till staten, sändningsrätten

5.4.1 Inledning

Som framgått av kapitel 4 slår våra direktiv fast, att rundradions självständiga ställning i förhållande till myndigheter och intressegrupper är omistlig också för den framtida verksamheten.

Det är alltså klart enligt direktiven att rundradioorganisationen ska behålla den fristående ställning den har idag. Detta bör då också markeras genom valet av verksamhets- och organisationsform och genom valet av huvudmän för verksamheten och bestämmandet av huvudmännens inflytande vid exempelvis val av styrelse. Av betydelse för detta val är också hur man på andra punkter ordnar förhållandet mellan staten och rundradioorganisationen.

I sammanfattning finns följande förbindelselinjer mellan staten och rundradion

- lagstiftning om yttrandefriheten
- särskild lagstiftning om rundradio (radiolagen, radioansvarighetslagen)
- avtal om programverksamhetens allmänna innehåll och inriktning liksom om organisationens huvuddrag

- riktlinjer antagna av riksdagen och som enligt avtalet ska beaktas av rundradioorganisationen beträffande verksamheten och organisationen
- granskning i efterhand av radio- och tv-program genom radionämnden
- distribution av radio- och tv-program via ett av staten genom televerket ägt sändarnät
- finansiering av verksamheten genom avgifter som bestäms av staten samt insamlas och fonderas av staten
- beviljande av medel till verksamheten av staten ur de fonderade avgiftsmedlen

De här angivna förbindelselinjerna mellan rundradioorganisationen och staten föreslår vi ska finnas i framtiden. På några punkter – bland annat då det gäller medelsbeviljningen – kommer vi att föreslå åtgärder som är avsedda att stärka rundradioorganisationens integritet och handlingsfrihet, men det ändrar inte väsentligt på förhållandet att samhällets inflytande i flera avseenden är betydande. Det är därför särskilt angeläget att man vid valet av verksamhets- och organisationsform tillser att det finns andra klara markeringar av rundradioorganisationens självständiga ställning.

5.4.2 Sändningsrätt för ett eller flera företag

En utgångspunkt för rundradioorganisationen i Sverige för närvarande är att ett företag, Sveriges Radio, med ensamrätt avgör vilka problem som ska sändas i rundradio. Ensamrätten finns inskriven i radiolagens 5 §.

Med hänsyn till inrättandet av särskilda företag för lokalradio och för utbildningsradio är det tveksamt om begreppet ensamrätt längre är meningsfullt att använda för en beskrivning av situationen för rundradion i Sverige.

Statsmakernas beslut att inrätta ett särskilt företag för lokalradiosändningar innefattar att detta företag får rätt att sända program inom sitt område. Visserligen är Sveriges Lokalradio ett dotterföretag till Sveriges Radio och visserligen har lokalradioföretaget formellt sett inte fått sin sändningsrätt direkt av staten utan genom överlåtelse av en del av den sändningsrätt som tilldelats Sveriges Radio. Beslutet om lokalradion var likväl av provisorisk karaktär i dessa delar och innebär att statsmakterna håller frågan öppen om en framtida självständig sändningsrätt för lokalradioföretaget. Om lokalradion skulle fortsätta att vara dotterbolag till Sveriges Radio angavs nämligen vara en lämplighetsfråga, vars slutliga lösning fick bero i avvaktan på våra förslag om den samlade rundradions utveckling. Då det gäller sändningsrätten har det hela tiden varit klart att lokalradion faktiskt skulle ha egen sådan – med egen beslutanderätt om och självständigt ansvar för programinnehållet. Anordningen att lokalradion sänder sina program inom ramen för Sveriges Radios ensamrätt får därför ses som en övergångslösning, anpassad till den gällande lagstiftningen.

I och för sig kan det sägas, att inom den koncern som bildas av Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio har lokalradioföretaget ensamrätt till lokala radioprogram och Sveriges Radio till alla andra program. I praktiken blir inte gränsen särskilt klar. Lokalradion kan och bör knappast hindras från att sända ett visst program från flera eller alla lokalradiosändare samtidigt.

På motsvarande sätt bör det vara möjligt för Sveriges Radio att i enstaka fall sända radioprogram över endast delar av Sverige.

I och med att Sveriges Utbildningsradio börjar sina sändningar 1978 blir oklarheten om ensamrättens innebörd än större. Sveriges Radio kommer fortfarande att ha möjlighet att sända utbildningsprogram, och sådana kan alltså sändas av två företag även om de befinner sig inom samma koncern. – Det kan för övrigt erinras om att i TRU-kommitténs förslag om ett nytt företag för utbildningsprogram ingick att företaget skulle ha självständig sändningsrätt och att detta förslag också återfanns i regeringens proposition i frågan.

Massmedieutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1975:49) Massmediegrundlag att någon ensamrätt för ett företag att sända rundradio-program inte skulle finnas inskriven i grundlag eller allmän lag. Utredningen föreslog i stället att regeringen genom ett koncessionsbeslut skulle kunna ge ett företag sändningsrätt. I lag skulle då inte finnas något hinder för att sändningsrätt gavs till flera företag. Även för massmedieutredningen var sålunda ensamrätten till rundradiosändningar inte en principfråga utan en lämplighetsfråga.

Vi har i våra remissyttranden över såväl TRU-kommitténs som massmedieutredningens förslag anslutit oss till tanken att självständig sändningsrätt skulle kunna ges flera företag. I yttrandet över TRU-kommitténs förslag tillstyrkte vi att det föreslagna utbildningsprogramorganet – dvs det nuvarande Sveriges Utbildningsradio – skulle få självständig sändningsrätt. I yttrandet över massmedieutredningens betänkande tillstyrkte vi förslaget att staten genom koncessionsbeslut skulle ge rätt till rundradiosändningar.

Vi kan alltså konstatera att det finns ställningstaganden från statens sida som ifrågasätter den hittills gällande principen om att all sändningsrätt i rundradion ska tilldelas ett enda företag och att det också har förekommit förslag om att denna princip helt ska frångås.

Vår uppfattning är, som tidigare framgått, att det inte finns några principiella skäl som talar för att ett enda företag ska äga ensamrätt till alla rundradiosändningar. Samtidigt har vi i kapitel 4, avsnitt 4.3, konstaterat att rätten att sända rundradioprogram inte kan göras allmän och att den måste tilldelas företag genom särskilt beslut från samhällets sida. Den princip vi vill hävda är att staten har det slutliga ansvaret för att rundradion organiseras så att den kan fungera väl och i enlighet med samhällets behov. Det är därför staten som har det slutliga ansvaret också för att rundradioorganisationens olika delar samspelar med varandra på ett tillfredsställande sätt. Från denna utgångspunkt ser vi det inte som någon central *principiell* fråga om de i rundradioorganisationen ingående delarna har ställning som juridiskt fristående enheter eller om de hålls samman i en enhet. Beslutet om hur rundradion ska vara organiserad bör i stället avgöras efter en bedömning av hur man bäst ska tillgodose ett antal andra viktiga principer och krav, vilka redovisas i inledning till detta kapitel.

5.4.3 *Sändningsrättens innebörd*

Innan diskussionen förs vidare bör vi klargöra vad vi lägger in i begreppet sändningsrätt.

För det första finns det anledning att klargöra skillnaden mellan att producera och att sända ett rundradioprogram. Den nuvarande ensamrätten för Sveriges Radio och dess dotterbolag omfattar endast rätten att besluta om vilka program som får *sändas* från sändare i Sverige. Andra får alltså *producera* program. I själva verket förekommer också i sändningarna i Sverige ett stort antal program som inte producerats av Sveriges Radio. Till sådana program hör bland annat det stora antal tv-program som Sveriges Radio köper av främmande bolag inom och utom landet. Hit hör också i viss mån samproduktioner med andra företag, till exempel inom ramen för det nordiska samarbetet. Vidare kan nämnas spelfilmer och ett stort antal andra filmer som producerats av andra företag men för vilka visningsrätten i svensk tv köpts av Sveriges Radio. Överföringar från andra rundradioföretag av både ljudradio- och tv-program hör också hit, liksom i viss mån överföringar från offentliga föreställningar. Vidare kan hit räknas den ofta förekommande gramfonmusiken i programmen. Listan över exempel på program eller programinslag som producerats av andra än Sveriges Radio kan förlängas.

Sändningsrätten innebär alltså en rätt att besluta om vilka program som ska sändas – antingen det är fråga om program som företaget självt producerat och bestämt innehållet i eller om färdiga program som anskaffats utifrån – samt att besluta när programmen ska sändas inom ramen för den sändningstid man disponerar. För att det ska vara meningsfullt att säga, att ett företag har sändningsrätt måste alltså krävas, att inget organ utanför företaget kan fatta beslut om programurvalet eller programsammansättningen eller om vilka program som ska sändas vid olika tidpunkter under den tid som företaget disponerar.

Den sändningsrätt som Sveriges Radio har idag går något vidare än den ovan angivna. Visserligen äger inte Sveriges Radio sändaranläggningarna – det gör staten genom televerket – men företaget äger i praktiken *all sändningstid* i de programkanaler som televerket tillhandahåller för rundradion. Det innebär, att Sveriges Radio har fullständig frihet att placera sina program i de olika kanalerna under dygnets olika timmar. Sveriges Utbildningsradio och Sveriges Lokalradio kommer i framtiden att disponera sändningstider i samma distributionskanaler som Sveriges Radio. Var dessa sändningstider ska ligga får – inom de ramar som statsmakterna fastställt – avgöras av sändningsföretagen. Resultatet blir alltså, att en del av den frihet som Sveriges Radio nu har försvinner. Företaget kommer inte längre att självt kunna besluta hur distributionskanalerna i sin helhet ska användas. Detta förhållande rubbar likväl inte det centrala i begreppet sändningsrätt, sådant vi har angivit det ovan. Först om något av företagen inte självt får avgöra vilka program som ska sändas under de tider som tilldelats företaget har sändningsrätten trätts för när; detta skulle exempelvis komma att inträffa om något av företagen skulle ges beslutanderätt över de övriga i frågor som berör den tidsmässiga koordineringen av programmen.

5.5 Huvudalternativ för rundradions organisation

5.5.1 *Inledning*

Såsom framgår av sammanfattningen i avsnitt 5.2.2 har vår granskning av Sveriges Radios nuvarande organisation tillsammans med den allmänna debatten om rundradion givit oss anledning att behandla frågorna om rundradions framtida organisation på ett förutsättningslöst sätt. Den diskussion vi har fört om den framtida organisationen har följt två huvudlinjer.

Enligt den ena huvudlinjen ska man även i fortsättningen ha en i huvudsak sammanhållen organisation för hela rundradion med undantag för utbildningsradion, beträffande vilken gäller särskilda förhållanden (se avsnitt 5.3).

Enligt den andra huvudlinjen ska organisationen delas upp på olika företag, som ska vara helt självständiga i programverksamheten.

En radikalt ny organisation medför omställningsproblem och införandet av helt nya rutiner och styrsystem. Detta innebär särskilda påfrestningar för verksamheten och för de personer som nu är verksamma inom rundradion och det innebär också övergångsvis merkostnader och effektivitetsförluster. Olika kontakter vi haft med företrädare för de anställda inom Sveriges Radio har också gjort det klart att de inte önskar en omfattande omstrukturering av organisationen. Omständigheter av här berört slag måste givetvis vägas in vid ett slutligt ställningstagande till olika förslag om rundradioorganisationens framtida utformning, även om diskussionerna av olika tänkbara modeller kan göras helt förutsättningslösa.

5.5.2 *Programproduktion, sändningsbeslut*

En intressant tanke har varit att söka utforma rundradioorganisationen på så sätt, att flera var för sig fristående enheter har att på skilda sätt *anskaffa och sända* program, medan ett antal andra fristående enheter svarar för *produktionen* av de svenska programmen. En sådan uppgiftsfördelning kan göras såväl om enheterna ingår som delar i ett gemensamt företag som om de var för sig utgör självständiga företag.

Delvis fungerar Sveriges Radio redan idag på det sättet, i synnerhet TV 1 och TV 2. Av de tv-program som sänds i genomsnitt under en dag är mindre än 30 procent enheternas egna originalproduktioner. Återstoden utgörs av program som kommer från distrikten (12–13 procent) eller från Centralredaktionen (fyra procent), av program som inköpts från annat företag (nära 40 procent) eller av reprisar (15 procent). Större delen av programmen har man alltså valt ur vad som erbjuds av andra producenter eller från ett lager av tidigare sända program.

Det finns också utländska förebilder till ett system där man gått längre än i det svenska då det gäller att skilja sändningsbesluten från besluten om programproduktionen. Ett sådant system tillämpas för de engelska reklamfinansierade tv-program som sorterar under Independent Broadcasting Authority, vilket presenteras i kapitel 2, avsnitt 2.7.

Mera konkret skulle man kunna tänka sig att det fanns två eller flera självständiga företag eller enheter inom såväl radio som tv, enbart för *sändning* av program som köpts från andra företag, såväl svenska som utländska. Vidare skulle det finnas ett antal *programproducerande* svenska företag, som

kunde erbjuda sina färdiga program till sändningsföretagen. De sändande företagen skulle då välja ur ett utbud av såväl svenska som utländska program och ha som enda uppgift att sammanställa bästa möjliga samlade programutbud. De producerande företagen skulle ha flera avnämare att vända sig till. Systemet skulle alltså vara mycket pluralistiskt.

I princip skulle systemet mycket likna det som de statliga riktlinjerna anvisat för förhållandet mellan distrikten och de centrala programheterna i dagens Sveriges Radio. Genomfört inom Sveriges Radio skulle det innebära att distrikten formellt blev likställda med redaktionerna i Stockholm i förhållandet till de avdelningar som fattar beslut om sändning av programmen.

En förutsättning för att systemet skulle fungera och leda till bättre program för publiken är emellertid att man accepterade att ett stort antal färdiga program kasserades åtminstone för rikssändningar. Detta skulle bli mycket kostsamt och dessutom innebära att produktionsbolagen skulle komma att arbeta under ekonomiskt mycket osäkra förhållanden med risk för att de skulle avstå från såväl ekonomiskt som innehållsmässigt djävare satsningar. Troligen skulle de också söka skaffa sig någon typ av garantier från de sändande företagen för att försäljning verkligen kom till stånd, och därmed skulle de sändande bolagen på förhand komma att styra produktionerna. Så snart detta inträffar har systemet förlorat sin mening.

Vi har efter överväganden av olika alternativ kommit till den slutsatsen att rundradioorganisationen inte bör byggas upp på grundval av principen om en uppdelning på skilda enheter av produktion och sändning av programmen. Ett sådant system skulle innebära påtagliga risker både för försämrad kvalitet och för dyrare verksamhet. I de olika organisationsalternativ som vi diskuterar i det följande har vi tvärtom utgått från att beslut om produktion och om sändning av program i största utsträckning bör fattas inom en och samma enhet. Denna uppfattning har också varit avgörande för vår inställning till hur den regionala verksamheten bör vara uppbyggd i framtiden.

Vår syn på hur förhållandet bör vara mellan beslut om produktion och beslut om sändning av program innebär givetvis inte någon negativ inställning från vår sida mot köp av program från främmande företag. Tvärtom anser vi att det är en fördel att goda främmande program får utgöra ett inslag i sändningarna. Dessutom är det så att rundradions möjligheter att bedriva en framgångsrik inköpspolitik avsevärt förbättras av att man alltid har goda möjligheter att själv producera program. Man blir då inte i så stor utsträckning beroende av det utbud som kan finnas på marknaden.

5.5.3 *Självständiga programföretag*

En uppdelning av det nuvarande Sveriges Radio i flera självständiga företag skulle innebära att man ökade pluralismen i rundradioorganisationen. Syftet är framför allt att öka mångfalden i programverksamheten. De självständiga programföretagen skulle själva få fatta beslut som påverkar programverksamheten på områden där de nuvarande enheterna inom Sveriges Radio är beroende antingen av riktlinjer eller planer från företagsledningen eller av någon annan programenhet. Vart och ett av företagen skulle på egen hand svara för att det uppfyllde de krav som statsmakterna ställt på pro-

gramverksamheten. Eventuellt skulle statsmakterna kunna vara mindre precisa i sina krav på vart och ett av företagen än man nu är när det gäller Sveriges Radio och i stället räkna med att det pluralistiska systemet i sig åstadkom inte bara mångfald utan också bredd i programmen och att företagen tillsammans utan styrning skulle kunna leva upp till det kulturansvar som bör gälla för rundradion i dess helhet. Områden där självständiga företag skulle ha större frihet än de nuvarande programenheterna är – förutom organisation, ekonomi och personal – sådana som interna programregler, det samlade programutbudets sammansättning, den tidsmässiga placeringen av olika program samt beslut om eventuell koordination av programmen med andra företag. För att mångfalden ska öka – vilket ju är ett huvudsyfte – bör dessutom kravet på opartiskhet och balans rent allmänt minska och i varje fall inte gälla för vart och ett av företagen på det sätt som är fallet med Sveriges Radio. Eventuellt kunde man genom val av olika ägare, styrelser och medarbetare eftersträva att företagen ska företräda olika intressen och åsikter. Ett sådant system finns exempelvis i Nederländerna (se kapitel 2, avsnitt 2.7).

Det centrala motivet för uppdelningen är att markera en ökad självständighet för programverksamheten. Detta utesluter inte att organisationen på andra sätt förblir sammanhållen. Man kan därför tänka sig att organisationen utformas på flera skilda sätt vad avser möjligheterna till samverkan och samarbete på andra områden än sådana som direkt griper in i programmen.

Helt fristående företag

En tänkbar organisationsmodell är att programverksamheten sköts av juridiskt helt självständiga företag. Vart och ett av företagen ska då erhålla medel från staten som svarar mot samtliga driftskostnader för programverksamheten – också för sådana som avser utnyttjande av teknik, service och lokaler som behövs för programverksamheten. Företagen kan ges frihet att själva besluta om dessa funktioner ska finnas inom företaget eller om de ska köpas utifrån. Det bör i så fall också vara möjligt att programföretagen bildar ett eller flera gemensamma serviceföretag. Sådana serviceföretag kan bildas med olika ägarkombinationer på skilda orter. Programföretagen skulle då också ha stor frihet att besluta om till vilka orter de ville förlägga programproduktionen och eventuellt också utsändningarna av programmen.

Den här skisserade modellen är dock av mera teoretisk karaktär. Den hade möjligen varit tänkbar om det gällt att bygga upp helt nya företag från grunden. Nu är utgångsläget att vi har en rundradioorganisation för vilken finns betydande anläggningar och en omfattande personalorganisation. Kostnaderna för rundradion är sådana att de verksamhetsökningar vi föreslår är begränsade och inte utgör underlag för att skapa en helt ny och till den nuvarande parallell organisation. Vi måste därför i våra förslag utgå från de personella och tekniska resurser som finns och lämna de förslag om förändringar som är önskvärda och samtidigt kostnadsmässigt acceptabla.

Vi är dessutom av den uppfattningen att samhället inte bör överlåta till rundradioföretagen ensamma att besluta i frågor som rör långsiktiga in-

vesteringar i lokaler, teknik och sändare och inte heller i alla frågor som rör verksamhetens lokalisering och geografiska uppdelning. Visserligen anser vi att planeringsansvaret ska ligga inom rundradioorganisationen, men planeringen ska ske på grundval av riktlinjer från statsmakterna. Det gäller bland annat riktlinjer för programverksamhetens kvantitativa utveckling och dess geografiska fördelning. Vidare bör framgå ramarna för större investeringar i lokaler och teknik.

Om man alltså har flera självständiga programföretag måste statsmakterna antingen ange planeringsdirektiv för vart och ett av företagen eller också för företagen tillsammans.

Om vart och ett av programföretagen ska bli föremål för enskilt beslut från statens sida i vad avser större och för den mera långsiktiga verksamheten styrande investeringar måste de statliga besluten bli relativt detaljerade. Detaljeringsgraden ökar i princip med antalet företag. Det kan därvid också tänkas att staten finner anledning att ge direktiv om i vilken utsträckning samverkan mellan de olika programföretagen ska förekomma vid utnyttjandet av tekniska och lokalmässiga resurser. Detta skulle också kräva större löpande ingripanden i rundradions verksamhet än vi finner önskvärda. I många fall skulle de statliga besluten också komma att innebära eller i varje fall kräva en avvägning mellan de skilda intressen som avsiktligt eller oavsiktligt kommer till uttryck i de självständiga programföretagens verksamhet.

För att undvika de ovan angivna problemen kan man söka få till stånd samordning av teknik och annan service inom rundradioorganisationen, dock fortfarande med syftet att företagen ska vara självständiga i programverksamheten. Denna samordning kan antingen åstadkommas så att de olika programföretagen förs samman som dotterbolag i en koncern, i vilken ingår samtliga produktionsresurser för rundradion, eller genom att staten bildar – eller låter programföretagen bilda – ett särskilt serviceföretag, från vilket programföretagen sedan kan köpa sådana funktioner som de inte självständigt disponerar över.

Gemensamt serviceföretag

Om ett särskilt servicebolag bildas, så kan i det sammanföras väsentliga basresurser för programverksamheten. I fråga om dimensioneringen av dessa resurser liksom i fråga om deras lokalisering skulle staten i princip kunna ge riktlinjer utan att direkt ingripa i programföretagens verksamhet. Programföretagen skulle köpa tjänster av serviceföretaget i den utsträckning tilldelade anslag medgav det, och serviceföretaget skulle genom rent affärsmässig prissättning söka åstadkomma att alla dess resurser utnyttjades optimalt. Någon direkt styrning av programföretagens verksamhet skulle då inte ske via någon annan resursdimensionering än det sammanlagda anslag som tilldelades företaget.

Ett allmänt problem med ett särskilt serviceföretag är att avgöra vilka funktioner som bör ingå i det. Vi har gjort en genomgång av olika funktioner inom Sveriges Radio för att bedöma vad som från olika utgångspunkter kan vara rimligt att förlägga till ett sådant serviceföretag. Den allmänna förutsättningen för genomgången var att tre rikstäckande företag skulle ska-

pas, varav två för tv och ett för radio. De två tv-företagen skulle ha varsin regional organisation och även i övrigt arbeta under likartade förutsättningar. De funktioner som därvid fördes till serviceföretaget var dels sådana som bedömdes ha relativt liten betydelse för programverksamhetens självständighet, dels sådana som skulle kräva omfattande dubbleringar av personal om de skulle delas mellan programföretagen. Bland de funktioner som vid genomgången bedömdes böra föras till serviceföretaget ingick tv:s driftteknik i hela landet, ljudradiotekniken i de nuvarande distrikten, vissa övriga tekniska avdelningar, bland annat stabsfunktionen, flertalet arkiv, PUB, Röster i Radio/TV samt fastighetsförvaltning och ADB.

Trots att flera funktioner förutsattes bli uppdelade med kraftiga personalökningar som beräknad följd skulle omkring 40 procent av rundradions samlade personal enligt denna bedömning komma att hamna i serviceföretaget. Detta skulle därmed komma att bli det personal- och resursmässigt dominerande inom rundradioorganisationen. Det från principiell utgångspunkt allvarligaste var emellertid att flera av de funktioner som av kostnadsskäl bedömdes vara nödvändiga att placera i serviceföretaget i alla fall är av direkt betydelse för programverksamheten, exempelvis de olika arkiven som i det här sammanhanget snarast är att betrakta som programkällor. Vidare skulle sammanförandet av bland annat vissa grupper av den tekniska personalen i ett särskilt företag lägga hinder i vägen för den integrering av flera personalgrupper i programenheterna som vi eftersträvar.

Alternativet med ett fristående serviceföretag har alltså vissa förtjänster, främst därigenom att de statliga planeringsbesluten via detta företag inte behöver bli direkt styrande för det enskilda programföretagets verksamhet. Som framgått har det emellertid också flera nackdelar.

Koncernbildning

I vår genomgång av olika alternativ med självständiga programföretag har vi också diskuterat tanken att låta rundradions programföretag bilda en koncern. Koncernledningens uppgift skulle endast vara att söka åstadkomma en rent teknisk och administrativ samordning av rundradioverksamheten utan att blanda sig i utformningen av dotterföretagens egentliga programverksamhet. Koncernledningen skulle därmed väsentligen ha samma uppgifter som styrelsen och radiochefen i det nuvarande Sveriges Radio. Dock skulle den inte bära något ansvar för den långsiktiga samplaneringen för programverksamheten eller för att koncernen i sin helhet uppfyllde några fastställda krav i fråga om programverksamheten, möjligen med undantag för vissa rent kvantitativa krav.

Fördelen med koncernbildning vid en jämförelse med de andra här behandlade alternativen, där programverksamheten bedrivs av fristående företag, är framför allt att rundradioorganisationen själv får möjligheter att fördela olika slag av resurser mellan de olika företagen inom organisationen, att den själv kan bedriva en lång- och kortsiktig planeringsverksamhet och att den själv svarar för att de olika ingående företagen följer planeringsbesluten. I alla dessa avseenden kan krav från statsmakterna rikta sig till koncernen och behöver inte direkt beröra det enskilda programföretaget.

På dessa administrativt-tekniska områden har alltså en koncern på det

hela taget samma förutsättningar till samplanering som det nuvarande Sveriges Radio; här har den alltså knappast vare sig större eller mindre förtjänster.

Frågan är då om en koncern bättre än ett sammanhållet företag skulle kunna ge de ingående delarna frihet i programverksamheten. Svaret måste vara, att det beror på vad man bestämmer sig för i fråga om den frihet som dotterföretagen i en koncern ska ha respektive om den frihet programenheterna i ett sammanhållet företag ska ha. Huvudfrågan blir därmed egentligen om man ska ge någon instans inom rundradioorganisationen ett samlat ansvar för programverksamheten eller om organisationens olika delar var för sig ska ha frihet att utforma programmen efter mera allmänna riktlinjer från statens sida.

På den frågan har denna genomgång av olika tänkbara rundradioorganisationer med självständiga programföretag inte givit något svar. De slutsatser vi dragit efter ingående överväganden innebär emellertid att det behövs en samordning av tekniska och allmänna servicefunktioner inom den samlade rundradioörelsen, framför allt av ekonomiska skäl. Detta gör att man inte bör skapa en organisation med från varandra helt fristående företag. Inte heller bör man söka lösa samordningsproblemen genom att skapa ett särskilt serviceföretag. Förutsättningen för att man genom ett sådant företag ska kunna undvika en fördyrad verksamhet är att det görs så stort att det kommer att dominera rundradioverksamheten och att denna i praktiken kommer att styras från serviceföretaget även om det inte är avsikten. Skapandet av ett serviceföretag innebär också att man – vid en jämförelse med förhållandena inom Sveriges Radio idag – måste göra en ytterligare uppsplittring av de olika personalkategorier som direkt medverkar i programverksamheten. Av de här diskuterade organisationsalternativen för fristående programenheter förefaller en koncernbildning lämpligast. Skillnaden mellan det nuvarande Sveriges Radio och en koncernbildning är eller behöver inte vara stora på det tekniskt-administrativa området. Dotterföretagens (dvs programföretagens) självständighet i programverksamheten kan regleras i samma utsträckning som gäller för de nuvarande programenheterna i Sveriges Radio.

5.5.4 Ett sammanhållet företag

Vid våra diskussioner om den lämpliga utformningen av den framtida rundradion är det framför allt två saker som varit avgörande för vårt slutliga ställningstagande då det gäller hur organisationens olika delar ska förhålla sig till varandra. Den *första* avgörande punkten har varit *integriteten* för hela organisationen, för dess olika delar samt för dem som är verksamma inom organisationen. Den *andra* avgörande punkten har gällt behovet av ett *samlat ansvar för programverksamheten*. De båda frågorna hänger delvis ihop.

Det är uppenbart, att en organisations förmåga att motstå olika slag av påtryckningar utifrån beror på dess samlade styrka. Det är också uppenbart att styrkan hänger samman med storleken på organisationen men också med hur enhetlig den ter sig utåt. Om rundradioorganisationen skulle bestå av flera självständiga företag skulle vart och ett av dem sannolikt lättare kunna utsättas för påtryckningar av skilda slag; den mest drastiska formen

vore att statsmakterna vid medelstilledningen tog hänsyn till hur det enskilda företaget bedrivit sin programverksamhet. Om rundradioorganisationen blev pluralistisk i den meningen att olika programföretag fick skilda politiska profiler, skulle sannolikt bedömningen av varje åtgärd från statens sida rörande ett enskilt företag färgas av hur företaget förhöll sig till partierna i regering och riksdag. Därvid utgör en koncernbildning en mer löslig organisationstyp än ett utåt sammanhållet företag och ger möjligheter till särbehandling av olika delar inom koncernen.

Vad som skiljer ett juridiskt avgränsat aktiebolag från en enhet i ett företag är bland annat att aktiebolaget har en egen styrelse. Om det är ett uttalat syfte att åstadkomma ökad mångsidighet i programverksamheten uppstår frågan om det är en styrelse som ska skapa denna. Det skulle i så fall förutsätta att styrelsen påverkade redaktionerna i deras arbete eller åtminstone gav dem skilda förutsättningar i deras arbete. Detta skulle vara problematiskt med hänsyn till kravet på programverksamhetens journalistiska och publicistiska integritet inom organisationen.

Rundradions centrala uppgift är att sända program som motsvarar publikens skilda behov och önskemål. Även om vi inte hyser någon starkt tillförsikt inför möjligheten att genom systematisk planering åstadkomma en från alla synpunkter helt tillfredsställande programsammansättning tror vi ändå att en övergripande planering och överblick av det totala utbudet har de bästa förutsättningarna att motsvara publikens behov och önskemål. På samma sätt behövs oundgängligen en viss tidsmässig koordination av programmen för att publiken ska få goda möjligheter att ta del av programmen. Åtskilliga minoritetsgrupper behöver särskild uppmärksamhet, och även detta kräver planering och samordning. Dubbelbevakning av händelser och dubbeltäckning av programstoff bör förekomma bara i den utsträckning det bedöms som meningsfullt; alltså behövs en instans som har ett samlat material för att göra sådana bedömningar.

Det är emellertid inte bara publikens intressen som behöver skyddas. Rundradion har ett kulturpolitiskt ansvar bland annat på det sättet att man ska främja olika kulturyttringar och ge arbetsmöjligheter åt skilda grupper av kulturarbetare. Även detta kräver planerade och i viss mån samordnade insatser från rundradions sida.

Vi anser, sammanfattningsvis, att de många skilda kraven på rundradion bäst kan tillgodoses om det slutliga ansvaret för programverksamheten behålls samlat inom rundradioorganisationen och att detta också kan ske under starkt skydd för verksamhetens integritet. Detta leder oss till slutsatsen att verksamheten även i framtiden i huvudsak bör hållas samlad i ett enda företag. Det nuvarande rundradioföretaget Sveriges Radio bör därför bestå för de verksamheter som nu finns i företaget, dock med undantag för utbildningsradion.

Samtidigt är det viktigt att mångfalden i programverksamheten säkerställs. Inom Sveriges Radio bör därför olika åtgärder vidtas för att ytterligare stärka den självständiga ställning som programenheterna enligt det nu gällande avtalet och 1966 års riktlinjer ska åtnjuta. För att uppnå detta kommer vi i det följande att framlägga förslag till flera förändringar av Sveriges Radios inre uppbyggnad.

6 En ny organisation

6.1 Huvuddragen i en ny organisation för Sveriges Radio

6.1.1 *Avgränsning av Sveriges Radios uppgifter*

Vår diskussion i föregående kapitel om olika tänkbara organisationsalternativ för den framtida rundradioverksamheten i Sverige mynnade ut i att verksamheten i huvudsak bör hållas samlad i ett enda företag, alltså i Sveriges Radio.

Vårt ställningstagande grundar sig på lämplighetsskäl. Den omfattning av rundradioverksamheten som vi lämnar förslag om innebär – som kommer att framgå av de följande kapitlen – inte några kraftiga ökningarna totalt sett av sändningstider eller av programproduktion. Med de begränsade resurser som står till buds är det angeläget för publikens skull att sändningstiderna används på ett planmässigt sätt, och detta anser vi sker bäst i ett samlat företag. Det innebär också ett antal andra fördelar, såsom vi berört tidigare.

Våra förslag om hur Sveriges Radio bör vara uppbyggt är inriktade på att ytterligare stärka programenheternas självständighet inom företaget och på att decentralisera verksamheten.

Vi anser också att Sveriges Radios uppgifter bör begränsas till att avse vad som i mera strikt bemärkelse faller inom begreppet "rundradio i allmänhetens tjänst". Med formuleringar hämtade från våra direktiv innebär det en rundradio som präglas av frihet från kommersiella hänsyn och av självständighet i förhållande till myndigheter och intressegrupper och som är skyldig att iaktta krav på opartiskhet och saklighet.

I föregående kapitel, avsnitt 5.3, har vi redovisat vår uppfattning att *utbildningsradion* måste anses inta en särställning inom den samlade rundradioverksamheten eftersom den ska tjäna som ett instrument för samhällets utbildningspolitik.

Såvitt vi kan bedöma kommer utbildningsradion inte att kunna få det slag av självständighet och integritet som rundradion i övrigt bör tillförsäkras. Vi anser därför att det finns avsevärda risker med att utbildningsradion ges ställningen av ett företag eller enhet juridiskt och formellt infogad i Sveriges Radio. Det skulle kunna leda till en urholkning av Sveriges Radios integritet.

Vi föreslår därför, att Sveriges Utbildningsradio ges ställning som ett helt självständigt företag. Det samarbete som lämpligen bör förekomma med

rundradion i övrigt kan enligt vår mening lösas med särskilda samarbetsavtal. Sådana bör finnas bland annat för fördelning av sändningstider samt för samarbete vid programproduktionen. Sålunda bör utbildningsradion ges möjligheter till regional programproduktion med utnyttjande av den övriga rundradions personella och tekniska resurser.

Vi har haft samråd med den särskilda organisationskommitté som tillsatts för bildandet av Sveriges Utbildningsradio och därvid delgivit den vår uppfattning om företagets framtida formella ställning.

Bildandet av *lokalradion* innebär att det tillkommit en ny regional organisation inom rundradion. Under våra diskussioner om vilka uppgifter som bör ligga inom Sveriges Radio har vi också behandlat frågan om lokalradions organisatoriska ställning. Det finns skäl som talar för att även den skulle ges en helt fristående ställning som självständigt företag inom rundradion så att den kan ta vara på och utvecklas efter sina egna förutsättningar.

Vi har emellertid funnit att övervägande skäl talar för att lokalradion tills vidare får fortsätta att organisatoriskt höra ihop med Sveriges Radio i nuvarande former, alltså som ett dotterföretag. Det främsta skälet för denna uppfattning är att lokalradion – i så fall efter vissa resursförstärkningar – bör kunna ges viktiga uppgifter då det gäller den regionala produktionen av radioprogram för rikssändningar. Denna fråga kommer vi att behandla ytterligare i avsnitt 6.2. Vi vill emellertid samtidigt betona att den egentliga lokalradioverksamheten bör få möjligheter att ordentligt etablera sig och att finna sina egna former innan den betungas med omfattande andra uppgifter, såsom att exempelvis *helt* överta den regionala produktionen av program för riksljudradion. Vi anser därför att lokalradion tills vidare bör behålla sin nyligen beslutade organisation och sina nuvarande huvudsakliga uppgifter.

Besluten om vilka uppgifter lokalradioföretaget ska ha för riksprogrammets räkning bör fattas efter bedömningar av hur riksljudradions distriktsorganisation ska utformas. De mera övergripande besluten bör därför fattas av en koncernledning som står ovanför såväl lokalradion som riksljudradion.

I ett längre perspektiv anser vi att det finns anledning att överväga att låta lokalradion överta inte bara uppgiften att svara för all regional produktion av riksprogram utan också att låta den få en egen kanal för utsändning av programmen. Denna fråga kan emellertid inte bli aktuell förrän möjligheter föreligger att införa en fjärde programkanal i radion.

Mot bakgrund av den här förda diskussionen anser vi att Sveriges Radio även under den kommande avtalsperioden som väsentliga uppgifter bör ha att svara för produktion och sändningar av riksprogram och av utlandsprogram i radio samt för produktion och sändningar av såväl riksprogram som regionala program i tv. För lokalradioverksamheten bör även i fortsättningen finnas ett särskilt dotterföretag, som emellertid också bör ha till uppgift att producera en del av riksprogrammen i ljudradion. Utbildningsradion bör däremot göras till ett helt självständigt företag.

6.1.2 *Den regionala verksamheten*

Huvuddelen av Sveriges Radios verksamhet är förlagd till Stockholm. Detta gäller inte bara för företagsledning och centrala administrativa funktioner

utan också för programverksamheten.

Av tabell 2.1 framgår, att av Sveriges Radios personal bara knappt 20 procent tillhör distriktsorganisationen. Tas hänsyn också till de omkring 350 personer som ska komma att ingå i Sveriges Lokalradios verksamhet utanför Stockholm så blir ändå inte mer än 25 procent av rundradios totala personal förlagd utanför Stockholm.

Det finns flera skäl som talar för att man måste acceptera att en betydande del av rundradios verksamhet är förlagd till Stockholm.

Även om det kan finnas anledning att för delar av organisationen framhålla andra synpunkter, talar övervägande skäl för att de centrala ledningsenheterna i huvudsak placeras i Stockholm.

Då det gäller programverksamheten är det uppenbart att Stockholm i egenskap av huvudstad och landets största tätort måste ha en speciell ställning. Stockholm utgör centrum för den politiska och ekonomiska verksamheten i landet och där finns också det rikaste utbudet på kulturlivets område. Ingen annan ort kan jämföras med Stockholm då det gäller omfattningen av programunderlag för riksprogrammen. Därtill kommer att den stora befolkningen i Stockholm och de till Stockholmsregionen hörande kommunerna har berättigade anspråk på att få egna regionala program i såväl radio som tv.

Sedan detta konstaterats måste vi emellertid i alla fall komma till den bedömningen att det råder en alltför kraftig obalans inom rundradioorganisationen mellan den verksamhet som är förlagd till Stockholm och den som bedrivs i landet i övrigt. Vi kommer därför att föreslå att programverksamheten ute i landet byggs ut väsentligt på olika områden. Förslagen har den närmare innebörden att programproduktionen i Stockholm ska vara oförändrad till sin volym men att den ska utökas på övriga orter. Vi anser oss därvid inte ha underlag för att föreslå något slutligt mål för en lämplig fördelning av programproduktionen. Vi betraktar emellertid våra förslag endast som en etapp, representerande vad vi anser som den med hänsyn till de ekonomiska ramarna möjliga utbyggnaden under den kommande avtalsperioden.

Statsmakterna och Sveriges Radio själv har sedan länge strävat efter att åstadkomma en utbyggnad av den regionala verksamheten. Besluten från 1966 innebar att statsmakterna uttryckte en klar vilja att stärka distriktens ställning såväl organisatoriskt som volymmässigt. Som en allmän riktlinje angavs då att distrikten borde svara för 25 procent av företagens egenproduktion av program. Genom senare uttalanden har man höjt målet till omkring 30 procents distriktsproduktion, och det målet är också förverkligat av Sveriges Radio.

Bildandet av Sveriges Lokalradio får ses som ytterligare ett uttryck för statsmakternas vilja att sprida programverksamheten till olika delar av landet. Beslutet markerar också en vilja att sprida beslutsfattandet inom rundradion.

Sveriges Radio har på egen hand och utan föregående beslut från statsmakternas sida påbörjat regionala tv-sändningar från fyra orter i landet och har vid flera tillfällen begärt medel för att utöka verksamheten.

Det är också påfallande att Sveriges Radio vid fördelningen av drifts-anslagen trots de senaste årens ekonomiska svårigheter har lyckats skapa

utrymme för personalförstärkningar inom distrikten. Även då det gäller investeringar har distrikten intagit en relativt gynnad ställning inom företaget. När vi därför föreslår en utbyggnad av den regionala verksamheten i framtiden så utgör det en fortsättning och ett påskyndande av en redan pågående utveckling.

När det först gäller ljudradion, så innebär redan lokalradions tillkomst en kraftig utökning av den regionala verksamheten. Vi lämnar inga egna förslag om den fortsatta utvecklingen av lokalradion eftersom vi anser att sådana förslag bör bygga på någon tids erfarenheter av denna nystartade verksamhet. Det kan emellertid antas att lokalradion kommer att genomgå en successiv utbyggnad i framtiden.

För ljudradions del begränsar vi alltså våra förslag till att avse riksprogrammen, men på det området föreslår vi en kraftig ökning av de distriktsproducerade programmen – totalt med omkring 60 procent.

I fråga om tv kommer vi att föreslå dels införandet av ytterligare regionala program och också en utökning av sändningstiderna för dessa program, dels en ökning av andelen regionalt producerade program i rikssändningarna. Förslagen tillsammans kommer totalt att innebära mer än en fördubbling av den regionala tv-verksamheten.

Redan under den tid våra förslag avser kommer andelen regionalt producerade allmänna program (dvs andra program än nyheter, väder och sport) i tv att öka från nuvarande omkring en tredjedel till över 40 procent. Som ett etappmål på något längre sikt bör enligt vår uppfattning den regionala produktionen av allmänna program i rikssändningar bli lika stor som stockholmsproduktionen.

De här i korthet lämnade uppgifterna om storleksordningen av den programproduktion utanför Stockholm som vi föreslår utgör viktiga förutsättningar för våra förslag om Sveriges Radios framtida organisation.

6.1.3 *Synpunkter*

I föregående kapitel gjordes en översiktlig genomgång av de problem som finns i Sveriges Radios nuvarande organisation och vidare diskuterades vilka allmänna krav som borde ställas på en svensk rundradioorganisation. Mot bakgrund härav och av de förslag till utveckling av den samlade programverksamheten som vi lämnar – de behandlas utförligare i kapitel 7 – har vi preciserat ett antal mera detaljerade utgångspunkter för hur Sveriges Radios organisation bör förändras för framtiden.

Den viktigaste utgångspunkten för Sveriges Radios organisation är att det även i framtiden ska finnas tre stora programenheter för den allmänna programverksamheten, nämligen en enhet för ljudradio och två för tv. Denna uppdelning av verksamheten som grundar sig på 1966 års beslut har vi inte funnit någon anledning att söka förändra. Däremot föreslår vi flera betydande förändringar då det gäller programenheternas uppbyggnad och verksamhet.

A Programmenheternas självständighet

Sveriges Radios organisation bör vidareutvecklas i riktning mot ytterligare ökad självständighet för programmenheterna vad avser såväl programverksamheten som organisationen och ekonomin.

Ett av syftena med 1966 års beslut om Sveriges Radios organisation var att delegera ansvaret för den direkta programverksamheten till företagets programenheter. Statsmakterna tänkte sig att programmenheterna för att nå den avsedda självständigheten skulle ha ett direkt inflytande också över planeringen av företagets resurser i övrigt. Särskilt skulle detta gälla den företagsgemensamma tekniken.

Tabell 2.1 (se kapitel 2, avsnitt 2.3.3.2) redovisar personalens fördelning mellan olika enheter inom Sveriges Radio. Av tabellen framgår, att de sex programmenheterna i Stockholm tillsammans har endast omkring en tredjedel av Sveriges Radios samlade personal. Störst är ljudradioenheten med tio procent av personalen, men av denna utgörs omkring en fjärdedel av symfoniorkestern, vilken delvis är att betrakta som företagsgemensam.

Den största sammanhållna enheten inom Sveriges Radio är teknikenheten, som ensam har nästan en tredjedel av personalen. Den är alltså i det närmaste lika stor som programmenheterna tillsammans. Distrikten, som är direkt underställda radiochefen och som har en självständig ställning i förhållande till programmenheterna i Stockholm, har tillsammans knappt en femtedel av företagets personal. Företagsledningen, den gemensamma administrationen och företagsgemensamma serviceorgan omfattar omkring en sjättedel av hela personalen.

Redan de här angivna relationerna mellan olika enheters personalstyrka ger intryck av att programmenheterna organisationsmässigt inte har någon stark ställning inom Sveriges Radio. Detta allmänna intryck bekräftas – såsom framgår av kapitel 5, avsnitt 5.2 – vid en närmare genomgång av verksamheten inom Sveriges Radio. Visserligen har programmenheterna stor frihet att bestämma om sin verksamhet inom de ramar företagsledningen drar upp, men det förefaller uppenbart att de inte har stora möjligheter att påverka ramarnas utseende och än mindre att påverka den mera långsiktiga utvecklingen av den samlade verksamheten inom företaget. I denna mening har programmenheterna aldrig fått den självständiga ställning som avsågs med 1966 års beslut. På vissa områden har självständigheten alldeles uppenbart blivit mindre. Det gäller personalpolitiken, där den allmänna utvecklingen har lett till att det företagsgemensamma ansvaret hos företagsledningen alltmera understrukits. Det gäller också förhållandet till teknikenheten, gentemot vilken programmenheterna har tvingats att binda sig vid långsiktiga åtaganden som begränsat deras rörelse- och handlingsfrihet. Inte heller har programmenheterna och distrikten kunnat få den avsedda självständiga ställningen i förhållande till varandra.

Programmenheternas självständiga ställning i organisationsavseende stärks genom bland annat följande åtgärder:

- programmenheterna bör förses med administrativa resurser som kan svara för programmenhetens egna interna behov av bl a service, administrativ styrning samt lång- och kortsiktig verksamhets- och resursplanering

- programenheterna bör tilldelas anslag för hela sin verksamhet och själva få besluta om medlens användning inom allmänna ramar från företagsledningen
- programenheterna bör själva fatta alla beslut om sättet för anskaffning av de program som ska sända, dvs de beslutar självständigt om vilka program som ska produceras inom enheten, vilka som ska anskaffas från annan enhet inom företaget och vilka som ska anskaffas från annat företag; de beslutar också självständigt om vilka program som ska sparas för kommande behov, alltså om arkivering; de beslutar vidare självständigt om utformningen av sina kontakter med olika programkällor, såsom nyhetsbyråer och andra rundradioföretag och organisationer
- programenheterna bör ha egen distriktsorganisation för att få program och programunderlag från skilda delar av landet; saknar de egen sådan organisation bör de ha frihet att själva besluta om hur motsvarande material ska anskaffas
- programenheterna bör ha självständiga nyhetsredaktioner, och bör själva bestämma om utformningen av korrespondentorganisationen inom och utom Sverige och om sättet för nyhetsintaget i övrigt samt om nyhetsprogrammets utformning
- programenheterna bör ha egna tekniska resurser, för både produktion och sändning av program, vad avser såväl personal som utrustning och lokaler.

Ett angeläget önskemål är att ljudradion får en självständigare ställning inom Sveriges Radio. Detta syfte uppnås automatiskt genom att programenheternas självständighet ökar, eftersom ljudradion ska utgöra en egen programenhet även i fortsättningen.

B Distriktens produktion, självständighet och möjligheter till inflytande över programsändningarna

Problemen i det nuvarande förhållandet mellan programenheterna och distrikten måste bli alltmera besvärande ju större roll distriktens programproduktion spelar för det samlade programutbudet. Redan de förslag vi lämnar om en ökande programproduktion i distrikten kräver en översyn av deras förhållande till programenheterna i Stockholm och med ytterligare ökningar av distriktsproduktionen blir en omorganisation av Sveriges Radio helt nödvändig.

Av hänsyn till det samlade programutbudet och för att hushålla med resurserna måste de nuvarande distriktens programproduktion planeras och samordnas mera. Utbyggnaden av verksamheten på de olika orterna måste också planeras med hänsyn till sina effekter på den samlade programverksamheten.

Samtidigt är det viktigt att verksamheten i distrikten kan behålla en självständig prägel för att därigenom bidra till pluralismen inom Sveriges Radios organisation. Det är dessutom angeläget att distriktens ställning stärks genom att de i större utsträckning får inflytande över sändningsbesluten.

Dessa tre önskemål är svårförenliga och vi kan inte se någon annan lösning

på problemet än att den regionala verksamheten ges en ställning som gentemot programenheternas ledningar blir likvärdig med den som de olika redaktionerna i Stockholm nu har. Dessa är inom programenheterna huvudsansvariga var och en för sitt angivna område såväl vad avser programproduktionen som programutbudet. Förändringen skulle alltså innebära att den regionala verksamheten å ena sidan blev föremål för ökad samordning då det gäller programproduktionen men å andra sidan fick större inflytande över sändningsbesluten.

För de angivna syftena är bl a följande saker väsentliga:

- vart och ett av distrikten bör ha tillräckliga administrativa resurser för de egna interna behoven av bl a service, administrativ styrning och egen lång- och kortsiktig planering
- vart och ett av distrikten bör för sin samlade verksamhet tilldelas ett rambelopp, som man självständigt förfogar över
- inom ramen för de allmänna uppgifter som anges av den för distrikten gemensamma ledningen bör vart och ett av distrikten självständigt besluta om innehållet i de program som produceras för rikssändning och i de program som distrikten själva sänder regionalt
- distrikten bör ges förstärkta möjligheter till inflytande över besluten om rikssändningar av de program man producerat; i dessa frågor bör distrikten i varje fall inte vara underställda någon annan enhet som själv producerar program och därför bör distrikten ingå i den enhet som fattar sändningsbesluten
- rambeslut beträffande distriktens programproduktion liksom andra eventuellt nödvändiga samordningsbeslut bör fattas av en instans som är gemensam för distrikten.

C Integration av personal inom programverksamheten

Som framgått tidigare är Sveriges Radios organisation för närvarande präglad av att programenheterna är ganska små och av att merparten av den personal som behövs för även den direkta programverksamheten befinner sig utanför programenheterna.

Distriktsverksamheten är i sig ett exempel på en funktion som befinner sig utanför programenheterna; distrikten medverkar i programverksamheten men de och programenheterna är självständiga i förhållande till varandra. Samtidigt utgör distrikten emellertid exempel på att rundradioverksamheten kan organiseras med ett stort mått av integration mellan olika personalgrupper. Vart och ett av distrikten är försett med exempelvis egen teknik och teknisk personal liksom med övrig servicepersonal för programverksamheten. I de mindre distrikten har inte heller någon uppdelning gjorts mellan ljudradio och tv ens av journalister och producenter; detta har emellertid ägt rum i de största distrikten, vilket antyder att en sådan uppdelning är behövlig så snart verksamheten når en större volym.

I Stockholm har emellertid en långtgående uppdelning av skilda funktioner gjorts. De sex programenheterna innehåller utöver ledning och administration huvudsakligen rent redaktionell personal. Undantagen är främst studiomän, fotografer, redigerare och scenografer inom tv-enheterna. Den tekniska per-

sonalen i övrigt – och det är den helt övervägande delen – för den direkta programverksamheten finns däremot i den särskilda teknikenheten, varifrån den bokas ut för längre eller kortare tid eller för särskilda uppdrag till programenheterna och deras redaktioner. Flera av de olika arkiven har som främsta uppgift att utgöra källor för programmen men de befinner sig ändå utanför programenheterna, främst inom enheten Programservice vari ingår ytterligare ett antal servicefunktioner för programverksamheten som gjorts företagsgemensamma.

Den nuvarande Centralredaktionen är ett exempel på ett företagsgemensamt organ som främst sysslar med programverksamhet; den har nu ställning av särskild programenhet och har direkta programuppgifter i de tre huvudenheternas programkanaler, där den svarar för telegramnyheter och kortare kommunikéer. Den ger också de övriga nyhetsredaktionerna viss service. Nyhetsverksamheten behandlar vi utförligare i kapitel 7, avsnitt 7.7, men redan det mera allmänna resonemang som här förs är tillämpligt också på Centralredaktionen. Vi föreslår därför att den upphör som självständig enhet och att dess personal fördelas på de tre stora programenheterna.

Vi anser det vara viktigt att så stora grupper som möjligt av den personal som arbetar inom den direkta programverksamheten även organisatoriskt integreras med personalen i de stora programenheterna. De får på så sätt ökade möjligheter att utifrån sina utgångspunkter påverka programverksamheten och förutsättningarna blir också större för att deras eget arbete anpassas till programverksamhetens behov. Vi räknar med att detta ger förutsättningar för en förbättrad programkvalitet.

Vi anser därför att man bör sträva efter att personal överförs från enheter som nu är företagsgemensamma inom Sveriges Radio till programenheterna. Detta innebär också att programenheternas verksamhets- och ansvarsområde ökar, och det bidrar därmed till att stärka programenheternas ställning i och med att deras beroende av företagsledning, företagsgemensamma organ och inte minst av de övriga programenheterna minskar.

Framför allt anser vi att den del av drifttekniken som avser programproduktionen bör överföras till programenheterna. Detta vållar inga särskilda problem på ljudradiosidan, där det redan inom teknikenheten finns en särskild avdelning för ljudradiotekniken.

På tv-sidan däremot är problemen svårare. De två tv-enheterna i Stockholm delar på teknikenhetens tjänster. En uppdelning av de berörda avdelningarna – som omfattar över 900 anställda – på de två tv-enheterna skulle föranleda mycket betydande kostnader för dubbleringar i Stockholm av såväl personal som utrustning och lokaler. Den med hänsyn härtill enda acceptabla lösningen för tv:s driftteknik skulle därför – med nuvarande organisation av tv-enheterna – vara antingen att den behölls som en företagsgemensam enhet eller också att den i sin helhet överfördes till den ena tv-enheten. Denna fick då vid behov sälja tekniktjänster till den andra tv-enheten.

D Planeringsverksamheten

Statsmakterna bör ge allmänna direktiv för den översiktliga planeringen av rundradions utveckling i Sverige. Inom ramen för dessa direktiv bör

huvudansvaret för planeringen läggas på Sveriges Radio. Företaget bör därvid – liksom nu – ha i uppgift att samordna också televerkets planering på området med sin egen. Det är emellertid enligt vår uppfattning viktigt att planeringsverksamheten ägnas ökad uppmärksamhet och omsorg. Vi behandlar denna fråga vidare i kapitel 9, avsnitt 9.3.

Även planeringsverksamheten inom Sveriges Radio måste vidareutvecklas och ägnas ökad uppmärksamhet. Det är därvid viktigt att resursplaneringen nära kopplas samman med bedömningar av programverksamhetens behov på lång och kort sikt. Det är därför nödvändigt att programmenheterna spelar en mera aktiv roll än hittills i planeringsverksamheten, och de måste då ges förutsättningar för att spela denna roll.

Detta innebär i sin tur att åtskilliga av de funktioner som nu är företagsgemensamma måste inbegripas i programmenheternas planeringsarbete. Det gäller exempelvis de nuvarande distrikten och deras utbyggnad. Det gäller också i varje fall driftavdelningarna inom den nuvarande teknikenheten. Det är uppenbart att programmenheternas planeringsverksamhet skulle hämmas av att de inte själva i sig inrymde de funktioner som de planerar för. I nuläget, när tekniken är företagsgemensam, är det snarast denna som svarar för den tekniska planeringen efter sin egen avvägning av de olika önskemål som programmenheterna kan ha framfört. På motsvarande sätt torde det förhålla sig med distrikten, vilkas utveckling nu sker på det hela taget alldeles oberoende av de synpunkter och önskemål man kan ha från programmenheternas sida.

6.1.4 Förslag

Med de utgångspunkter vi redovisat i det föregående avsnittet har vi utformat vårt förslag till ny organisation för Sveriges Radio. I sina huvuddrag framgår organisationen av figur 6.1. Den innebär följande.

För den direkta programverksamheten bör finnas tre programenheter, nämligen

Ljudradion för riksprogram i radio med produktionsresurser i hela landet

TV S för riksprogram i tv, omfattande produktionsresurser i Stockholm

TV R för riksprogram och regionala program i tv, omfattande produktionsresurser för tv runtom i landet

För lokalradioverksamheten behålls *Sveriges Lokalradio* som ett dotterföretag till Sveriges Radio.

Programmenheterna bör samarbeta med varandra för utbyte av program och tjänster av skilda slag. I ett sådant samarbete bör också lokalradion delta.

De nuvarande elva *distrikten* i Sveriges Radio omorganiseras på följande sätt. Tv-verksamheten förs i sin helhet till TV R och uppdelas där på *nio regioner*, vilka dels *producerar* tv-program *för rikssändningar*, dels *var och en sänder regional-tv*. Ljudradioverksamheten samlas i en egen distriktsorganisation, som ingår i ljudradioenheten.

Centralredaktionens nuvarande uppgifter fördelas på de tre programmenheterna, som också tillförs Centralredaktionens nuvarande personal. Det innebär främst att den personal som inom Sveriges Radio skött de renodlade telegramnyheterna kommer att integreras med personalen vid de övriga

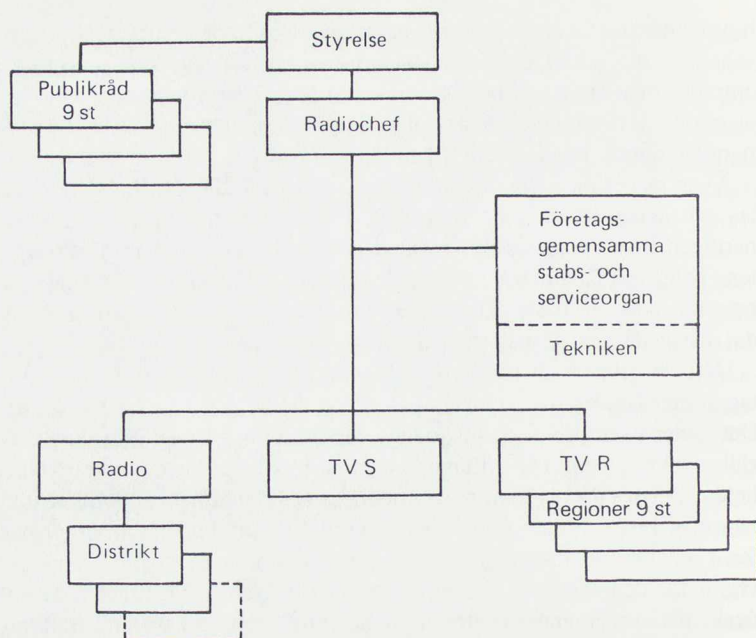


Fig. 6:1 Schematisk bild av förslaget till ny organisation för Sveriges Radio

programenheternas nyhetsredaktioner. Det innebär också att programenheternas nyhetsredaktioner bli får organisera sin egen utlandsbevakning. Den nuvarande TV-sporten bör organisatoriskt placeras i en av tv-enheterna men sändningarna bör förekomma i båda tv-kanalerna.

Enheten för *utlandsprogrammen* upphör som självständig enhet och infogas i ljudradioenheten.

De driftavdelningar och sektioner inom den nuvarande *teknikenheten* som arbetar med *produktion* av program överförs till respektive programenhet, alltså avdelningen för ljudradioteknik till ljudradioenheten och de olika driftavdelningarna för tv till TV S. De driftsektioner som har hand om utsändningen av programmen kan dock, om så bedöms lämpligast av Sveriges Radio, behållas som företagsgemensamma, och bör i så fall stanna inom teknikenheten. TV R:s teknik för programproduktion kommer i huvudsak att finnas inom tv-regionerna. Viss teknik behövs emellertid också i Stockholm, och det bör stå Sveriges Radio fritt att avgöra var sådan teknik ska höra hemma organisatoriskt – inom TV R eller inom TV S (och därvid hyras av TV R) eller möjligen inom teknikenheten.

Teknikenheten bör bestå, men med minskade uppgifter. Enheten bör ha det övergripande ansvaret för den tekniska kvaliteten i programverksamheten, för den tekniska utbildningen, kunnandet och yrkesskickligheten inom företaget samt för standarden och enhetligheten hos den tekniska materielen och utrustningen liksom för tekniskt utvecklingsarbete. Dessutom ska under enheten fortfarande sortera de avdelningar som inte är verksamma med programproduktion.

I fråga om *ytterligare service* för programverksamheten, såsom exempelvis arkiv av skilda slag, avdelningar för försäljning och inköp av tv-program och liknande finner vi inte anledning att lämna några konkreta förslag.

Sveriges Radio bör dock pröva om det är lämpligt att i samband med övriga organisationsförändringar överföra även de här berörda funktionerna till programenheterna.

I organisationen bör ingå *nio publikråd* för diskussion och utbyte av synpunkter på programverksamheten (se vidare kapitel 6, avsnitt 6.5).

Televerket bör även i fortsättningen svara för distributionen av Sveriges Radios och den övriga rundradions program samt för uppbörden av mottagaravgifterna.

Byggnadsstyrelsen bör på samma sätt som nu svara för uppförandet av större byggnader för rundradion.

Radionämnden bör liksom nu svara för eftergranskning av program i rundradion.

6.2 Ljudradion

Programenheten för ljudradio ska liksom hittills svara för riksprogrammen i radion och vidare, efter införlivande av enheten för utlandsprogram, också för sändningarna av radioprogram till utlandet.

Vi anser oss inte ha anledning att lämna konkreta förslag om hur ljudradioenheten ska vara organiserad internt, dock med undantag för de punkter vi tar upp i det följande. – I kapitel 7 lämnar vi ett antal förslag om programverksamheten i ljudradion, och en del av de förslagen bör ge anledning till en kritisk genomgång av den nuvarande organisationen. Detta anser vi emellertid bör ingå i det löpande ansvaret för såväl Sveriges Radio som för programenheten själv.

Vi föreslår att ljudradion i framtiden ska ha en egen *distriktsorganisation*, skild från tv:s regionala organisation. Som nämnts tidigare föreslår vi en kraftig utökning av distriktsproduktionen av riksprogram. Även med hänsyn tagen till denna ökning förefaller det rimligt att ljudradion inte bevarar egna kontor på samtliga de orter där Sveriges Radio nu har distriktskontor. Vi utgår ifrån att det på de minsta produktionsorterna är mest rationellt att till lokalradion överföra de efter dennas start återstående personella och materiella ljudradioresurserna. På dessa orter bör alltså ljudradion anlita i första hand lokalradion för att få program för rikssändningar, bland annat av nyhetsinslag, men samarbete ska också kunna ske med TV R. Givetvis finns heller inga hinder mot att ljudradion på orter där man väljer att ha egna distriktskontor i alla fall administrativt och tekniskt samarbetar med antingen lokalradion eller med TV R, så att man delar på lokaler, utrustning, service och liknande. Sådant samarbete ska då grunda sig på den ömsesidiga nyttan och det får inte inkräkta på någondera partens frihet då det gäller programverksamhetens innehåll och utformning.

Det är angeläget att arbetet inom ljudradioenheten organiseras så att distriktens självständighet inom enheten inte blir mindre än den de nuvarande distrikten åtnjuter. Distrikten bör därför tillförsäkras i princip samma ställning inom enheten som redaktionerna nu har, det vill säga att i praktiken själva bestämma över vilka program som ska sändas. Vissa rambeslut för fördelningen av programuppgifter behövs emellertid; dessa beslut bör fattas av enhetsledningen.

Sveriges Radios Symfoniorkester bör även i fortsättningen ingå i ljudradioenheten. Den bör ha en egen konstnärlig ledning och som nu användas också av de övriga programenheterna (se vidare kapitel 7, avsnitt 7.6.2.)

Ljudradion är också den störste användaren av grammofonmusik, och Sveriges Radio bör därför överväga att organisatoriskt placera *grammofonarkivet* där, givetvis med möjligheter för övriga programenheter och för lokalradion att köpa tjänster därifrån.

Ljudradions egen nyhetsredaktion bör i fortsättningen svara för *telegramnyheterna* och bör härför få förstärkning med motsvarande personal från den nuvarande Centralredaktionen. Ljudradion bör också ha möjlighet att skaffa egna *utrikeskorrespondenter*; härvid bör man ha möjlighet sluta samarbetsavtal med övriga programenheter och i lämpliga fall också med andra radioföretag.

I enheten bör vidare ingå en avdelning för *utlandsprogram*; detta bör öka förutsättningarna för programutbyte och för byte av tjänster mellan redaktionerna för riks- respektive utlandsprogrammen. Det utgör också en markering av att enhetliga programregler bör gälla för de båda slagen av sändningar.

I ljudradioenheten bör slutligen ingå avdelningen för *ljudradioteknik* som nu finns i teknikenheten. Det bör emellertid ankomma på Sveriges Radio att pröva om det är lämpligast att behålla funktionerna för utsändning av programmen samlade i en gemensam avdelning inom teknikenheten.

6.3 Tv

6.3.1 *Inledning*

Våra förslag om hur tv-verksamheten i framtiden ska vara uppbyggd innebär kraftiga förändringar av den nuvarande organisationen. Det är angeläget att understryka att de två tv-enheterna bör bedriva ett omfattande samarbete med varandra. Detta samarbete ska inte bara förekomma under den ganska långa övergångstid som fordras för att få organisationen helt genomförd (se vidare kapitel 10), utan det ska enligt vår uppfattning vara en permanent företeelse.

TV S, som har sina egna produktionsresurser koncentrerade till Stockholm, ska alltså ha möjlighet att producera program i alla delar av landet. Ofta kan detta ske med rörlig teknik (OB-teknik), men det ska också vara möjligt för TV S att köpa tjänster från TV R.

TV R ska efter en övergångstid – och med undantag för nyhetsredaktionen – ha praktiskt taget alla sina produktionsresurser förlagda till åtta tv-regioner utanför Stockholm. TV R bör emellertid också ha möjlighet att utnyttja TV S:s produktionsresurser i Stockholm genom köp av tjänster.

De båda tv-enheternas sändningsledningarna ska enligt vårt förslag finnas i Stockholm, och av kostnadsskäl bör de ha gemensam teknik för utsändning av programmen till televerkets distributionsnät.

Som närmare kommer att framgå av kapitel 7 föreslår vi också att dagsändningar ska förekomma i tv. Sändningarna bör innehålla program från båda tv-enheterna. Eftersom parallellsändningar bör undvikas behövs här

samordning mellan de båda tv-enheterna. Vi utgår ifrån att denna samordning kan åstadkommas utan ingripande från företagsledningen; under alla förhållanden förutsätter den ett nära samarbete mellan sändningsledningarna och planeringsavdelningarna inom programenheterna.

Vi utgår också ifrån att ett löpande samråd i bland annat koordinationsfrågor även i övrigt ska förekomma mellan de två tv-enheterna inom riktlinjer som anges av företagsledningen.

De två tv-enheterna bör ha ett i huvudsak likartat programuppdrag från företagsledningen men de kommer att ha att utföra det under klart skilda förhållanden genom att de får helt olikartade organisationer. Ett mål bör vara att de båda enheterna får likvärdiga förutsättningar att utföra sina uppdrag, och detta innebär sannolikt att de med hänsyn till de skilda förhållandena i övrigt behöver tilldelas olika ekonomiska, personella och tekniska resurser. Avvägningen av de två tv-enheternas skilda behov blir därför en viktig fråga för företagsledningen.

6.3.2 TV R

Vi föreslår att tv-verksamheten utanför Stockholm ska byggas ut väsentligt. Dels ska andelen regionalt producerade program i rikssändningar öka, dels ska regional-tv införas i nio *tv-regioner* i landet samtidigt som sändningstiden härför ska öka.

Vi föreslår följande regionindelning för tv:

| | Geografisk omfattning | Tusental invånare (avrundat till 50-tusental) | |
|---|-----------------------|---|-------|
| 1. <i>Södra regionen</i> | Kronobergs län | 150 | |
| Huvudort: Malmö | Blekinge län | 150 | |
| Ytterligare fast produktionsort: Växjö | Kristianstads län | 250 | |
| | Malmöhus län | 750 | 1 300 |
| 2. <i>Västra regionen</i> | Hallands län | 200 | |
| Huvudort: Göteborg | Göteborgs o Bohus län | 700 | |
| Ytterligare fast produktionsort: Karlstad | Älvsborgs län | 400 | |
| | Skaraborgs län | 250 | |
| | Värmlands län | 300 | 1 900 |
| 3. <i>Östra regionen</i> | Östergötlands län | 400 | |
| Huvudort: Norrköping | Jönköpings län | 300 | |
| | Kalmar län | 250 | 950 |
| 4. <i>Mellansvenska regionen</i> | Södermanlands län | 250 | |
| Huvudort: Örebro | Örebro län | 250 | |
| | Västmanlands län | 250 | 800 |
| 5. <i>Stockholmsregionen</i> | Stockholms län | 1 500 | |
| Huvudort: Stockholm | Uppsala län | 250 | |
| | Gotlands län | 50 | 1 800 |
| 6. <i>Gävle-Dalaregionen</i> | Kopparbergs län | 300 | |
| Huvudort: Falun | Gävleborgs län | 300 | 600 |
| 7. <i>Nedre Norrlandsregionen</i> | Västernorrlands län | 250 | |
| Huvudort: Sundsvall | Jämtlands län | 150 | 400 |

| | Geografisk omfattning | Tusental invånare (avrundat till 50-tusental) | |
|---|--------------------------|--|-----|
| 8. <i>Västerbottensregionen</i> Huvudort: Umeå | Västerbottens län | 250 | 250 |
| 9. <i>Norrbottnsregionen</i> Huvudort: Luleå | Norrbottns län | 250 | 250 |

Vid utformningen av förslaget till regionindelning har vi tagit stor hänsyn till Sveriges Radios nuvarande distriktsindelning och till i vilka orter det nu finns resurser uppbyggda för tv-produktion och tv-sändningar. Alla orter där det nu finns regioncentraler, samt därtill Falun och Umeå, ska enligt vårt förslag komma att utgöra huvudort i en region. Beträffande Växjö och Karlstad, där det nu finns distriktskontor, föreslår vi att de ska utgöra fasta produktionsorter inom Södra respektive Västra regionen.

Det är främst av kostnadsskäl vi föreslår att antalet tv-regioner ska begränsas till nio under den kommande avtalsperioden. Styrande har varit framför allt önskemålet att erhålla lämpliga områden för regional-tv-sändningar. Driftkostnaden för en 20-minuterssändning av regional-tv under fem dagar i veckan året runt beräknar vi till omkring tio miljoner kronor under förutsättning av att produktionsresurserna även kan användas för riksprogram, så att de fasta kostnaderna kan slås ut på flera programtimmar är enbart på regional-tv-sändningarna.

Ser man enbart till befolkningsciffrorna i de av oss föreslagna regionerna så kan man konstatera kraftiga skillnader. I Norrland skapas i vårt förslag regioner med ner till omkring 250 000 invånare medan Stockholmsregionen samt Södra och Västra regionerna får betydligt över en miljon invånare. Vi anser att hänsyn är motiverad till de särskilda förhållandena i Norrland. Till ytan kommer de tre Norrlands-regionerna att tillhöra de största.

Vi är emellertid medvetna om att en del av de regioner vi föreslår dels har väl stor befolkning, dels inte utgör särskilt väl avgränsade och homogena enheter. Framför allt i fråga om sydöstra Sverige och Västsverige är förslaget inte helt tillfredsställande. Vi har diskuterat möjligheten att skapa en särskild region för sydöstra Sverige, bestående av de tre Smålandslänen samt Blekinge. Vi har också diskuterat möjligheten att dela den mycket stora Västra regionen i en nordlig och en sydlig del. De här diskuterade alternativen förutsätter emellertid enligt vår mening att antalet tv-regioner ökas. Att någon av de orter som nu har regioncentral inte skulle bli huvudort i en region anser vi vara uteslutet. De ökade kostnaderna som ett större antal regioner skulle föra med sig har vi inte velat inrymma i våra förslag, men vi anser att det är en naturlig utveckling på sikt att ytterligare tv-regioner bildas. Vi förordar därför att det inför en senare avtalsperiod övervägs att inrätta bland annat de nya tv-regioner som vi här har diskuterat.

Vi föreslår att de nio tv-regionerna organisatoriskt sammanförs och att de ska utgöra den ena tv-enheten -TV R- för produktion och utsändning av tv-program. Därvid bör Stockholmsregionen inom TV R enbart bestå av programenhetens nyhetsredaktion samt av redaktionen för regional-tv

i Stockholm. Övriga produktionsresurser i Stockholm förs samman till den andra programenheten för tv, TV S.

TV R kommer alltså att bestå av tv-regionerna. Detta ger förutsättningar för att programverksamheten inom tv-regionerna blir mera samordnad än den är idag. Samtidigt kan samordningen ske helt utifrån de olika regionernas samlade förutsättningar och önskemål. Organisationen medför också att sändningsbesluten kan fattas i nära anslutning till regionernas programproduktion.

Inom TV R bör regionerna ges ungefär samma självständiga ställning vad avser programproduktionen som de nuvarande distrikten har. Det innebär att de bör ha egen budget, personal och teknik som de själva beslutar över inom de ramar som enhetsledningen anger.

Inom TV R:s ledningsenhet bör finnas redaktionella ledningar för olika programområden med uppgift att söka åstadkomma samordning mellan regionernas programproduktion inom respektive område. Vi tänker oss att det i första hand ska vara möjligt att åstadkomma den för det samlade programutbudet nödvändiga samordningen genom överläggning och samråd mellan redaktionsledningarna och de olika regionerna. Först om detta visar sig vara omöjligt bör man överväga att ge redaktionsledningarna någon form av beslutanderätt över vad som ska produceras i de skilda regionerna. Beslut om inköp av program från andra företag eller från TV S bör fattas av redaktionsledningarna, som därigenom har goda möjligheter att balansera eventuella ensidigheter i regionernas programutbud, som man inte lyckas undvika genom samrådsförfarandet.

TV R:s nyhetsredaktion bör som tidigare nämnts vara förlagd till Stockholm eftersom detta ger stora praktiska fördelar. Huvuddelen av innehållet i de rikssända nyheterna bygger på material från utländska nyhetsbyråer eller radioföretag och på material från de centrala politiska instanserna i Stockholm.

Det kan nämnas att vi diskuterat frågan om lokalisering av ledningen för TV R till annan ort än Stockholm. De skäl som anförts för en sådan lokalisering har i första hand varit att den skulle utgöra ett bidrag till mångfalden i programmen men också till att tv-enheternas profil blev mera olika.

Vi betvivlar att skillnader i lokalisering av tv-enheternas ledningar skulle ge de avsedda effekterna. Det är inte meningen att någon av tv-enheterna ska ha någon speciell prägel av den ort dit ledningen är förlagd. Risken för att det skulle bli så är särskilt liten i fråga om TV R eftersom den då det gäller egenproduktionen ska basera sig på alla regioner i landet, utom just Stockholm, som i princip inom enheten bara ska sända regional-tv och nyheter. Det finns då ingen anledning att ge någon annan region en särställning genom att dit lokalisera programenhetens ledning.

Vi har emellertid gjort överslagsmässiga beräkningar av de kostnader som skulle uppstå vid en placering av TV R:s ledning till annan ort än Stockholm. Därvid har vi utgått ifrån att även sändningsledningen och teknikavdelningen för utsändandet av enhetens program bör finnas på den ort där ledningen är placerad. Skälen härför är att sändningsledningen utgör en integrerande del av enhetens programverksamhet och att den inte kan avskiljas därifrån utan risker för oklarheter i de interna rutinerna med ökade risker för misstag i programpresentationer och sändningsbeslut. Ännu mindre är det lämpligt

att skilja på sändningsledning och det rent tekniska utsändandet av programmen. Våra överslagsberäkningar ger vid handen att lokaliseringen av en tv-enhetsledning till annan ort än Stockholm skulle beröra omkring 200 personer. Den skulle – genom behov av dubbleringar av tjänster främst inom tekniken – leda till ett ökat personalbehov motsvarande omkring 60 tjänster. Driftskostnaderna skulle öka med sex-sju miljoner kronor årligen och nettokostnaderna för de behövliga investeringarna skulle bli i storleksordningen 25 miljoner kronor.

De anförda omständigheterna föranleder oss inte till att räkna med annat än att den centrala ledningen för TV R ska ligga i Stockholm.

6.3.3 *TV S*

Som framgått av föregående avsnitt föreslår vi att TV R i Stockholm inte ska ha några andra produktionsresurser än de som behövs för nyhetsverksamheten och för regional-tv. Alla övriga produktionsresurser för tv i Stockholm ska enligt vårt förslag sammanföras till en särskilt programenhet, TV S.

TV S bör organisatoriskt kunna vara uppbyggd på i princip samma sätt som de nuvarande TV 1 och TV 2, dock med den skillnaden att i TV S kommer att ingå även de avdelningar inom den nuvarande teknikenheten i Stockholm som arbetar med produktion av tv-program. I TV S ska ingå en nyhetsredaktion, vilken som stomme kan ha endera av de nuvarande nyhetsredaktionerna. De allmänna programredaktionerna bildas av tjänster som nu finns i TV 1:s och TV 2:s övriga redaktioner.

Frågor som rör överflyttandet av produktionsresurserna för tv i Stockholm till TV S behandlas vidare i kapitel 10, avsnitt 10.2.3.

6.4 Regionala publikråd

6.4.1 *Inledning*

Vi anser det angeläget att rundradion på olika sätt vidgar sina kontakter med allmänheten och med skilda publikgrupper. De viktigaste kontaktpunkterna finns i och för sig i den löpande programverksamheten (se härom vidare i kapitel 7, avsnitt 7.5.2) men vi finner det också motiverat att vissa av kontakterna sker på ett mera organiserat och formaliserat sätt. Det är i det sammanhanget man ska se vårt förslag i det följande (6.5.3) att bolagsstämman ska utnyttjas som ett kontaktorgan i programfrågor. Aktieägarna ska därvid ses som representanter för den samlade publiken och genom sina olika organisationsanknytningar företräda skilda intressen hos publiken.

Det är också angeläget att se till att kontaktverksamheten får god spridning såväl geografiskt som hierarkiskt. Det är viktigt att nå nivåer under företagsledningen men också under de centrala instanserna i de organisationer som i egenskap av aktieägare i Sveriges Radio företräder publiken och dess intressen.

Vi föreslår därför att ett antal regionala publikråd inrättas för att fungera som kontaktorgan med rådgivande uppgifter rörande programverksamheten.

Vi ser vårt förslag om publikråd närmast som en försöksverksamhet, som

behöver utvärderas efter förslagsvis tre år. Karaktären av försöksverksamhet bör bland annat markeras genom att de olika publikråden kan ges något skiftande utformning, arbetssätt och uppgifter. Det förslag till utformning som vi presenterar nedan bör därför ses som en normalmodell, som sedan kan varieras.

Den regionala indelningen av rådens verksamhetsområde bör vara densamma som vi ovan föreslagit för TV R. Det innebär således att nio publikråd inrättas.

6.4.2 Uppgifter

Publikrådets uppgift ska vara att lämna synpunkter på programmen och på programplanerna. De ska ha en rådgivande funktion och inte ha befogenhet att fatta beslut i något avseende som rör programverksamheten, dess planering och genomförande.

Däremot bör råden få så stora egna ekonomiska och personella resurser att de kan beställa undersökningar och själva besluta om omfattningen av diskussionsunderlag och liknande och i sådana frågor alltså inte vara hänvisade enbart till de bedömningar som görs av Sveriges Radio. De bör därför ha tillgång till en egen sekretariatsfunktion, som gör förberedelser för sammanträdena, sammanställer information och utför vissa smärre undersökningar. Råden bör också ha möjlighet att anordna större offentliga diskussioner och konferenser i programfrågor.

Rådets sammanträden bör vara offentliga och äga rum två-tre gånger per år.

6.4.3 Sammansättning

Råden bör bestå av 15 ledamöter. De bör utses av Sveriges Radio efter nominering från olika inbjudna föreningar och organisationer med verksamhet i regionen. Personliga suppleanter bör finnas.

Det sammanlagda antalet ledamöter i de nio råden uppgår således till 135. Sveriges Radio bör uppmärksamma att fördelningen av samtliga platser blir sådan att den speglar skilda organisationers omfattning och betydelse. Tonvikten bör läggas på organisationer av folkrörelsekaraktär. De nominerade organisationerna behöver inte vara företrädare som aktieägare i Sveriges Radio. Utrymme bör exempelvis kunna lämnas åt handikappgrupper, åt språkliga minoriteter som är starkt företrädare i respektive region, åt föräldraföreningar, pensionärsorganisationer, företrädare för friluftslivet och åt politiska föreningar. Nomineringarna bör komma från organ verksamma på regional nivå.

Ledamöternas mandattid bör vara tre år och råden bör successivt förnyas. Vid utseende av nya ledamöter bör Sveriges Radio tillse att man tar vara på möjligheterna att variera medlemsammansättningen.

6.4.4 *Placering inom Sveriges Radio*

Det är viktigt att fastslå att publikråden ska vara gemensamma för hela rundradion och inte var för sig arbeta med radio eller tv eller med speciella programområden eller uteslutande med verksamheten i den region där de rekryteras.

Råden ska alltså behandla programverksamheten i samtliga enheter inom Sveriges Radio men också inom Sveriges Lokalradio. Vid sammanträdena bör företagsledningen vara företräd lik som de olika enheter som verkar inom den region rådet omfattar. Råden bör också ha möjlighet att till sammanträdena kalla enskilda befattningshavare inom Sveriges Radio.

Publikråden bör ingå i Sveriges Radios organisation och vara direkt underställda styrelsen. De bör som nämnts ha ett gemensamt sekretariat som svarar för att sammanträdena förbereds enligt rådets direktiv, dock inom de resursramar som styrelsen angivit. Styrelsen bör också utarbeta instruktioner för rådets verksamhet och därvid se till att en önskvärd variation uppstår mellan råden i fråga om utformning och arbetssätt.

6.5 Sveriges Radios ställning

6.5.1 *Verksamhetsformen*

Att Sveriges Radio idag bedriver verksamheten i aktiebolagsform kan visserligen sägas ha en i första hand historisk bakgrund. Företaget startade på 1920-talet som ett aktiebolag, och de grupper som då började verksamheten finns fortfarande representerade bland ägarna till företaget. Likväl kan sägas, att det faktum att man inte i grunden ändrat på konstruktionen är ett uttryck för att den ansetts utgöra en rimlig avvägning mellan kraven på inflytande från staten och samhället å den ena sidan och kravet på publicistisk och konstnärlig frihet för företaget å den andra sidan.

Kravet på att rundradioverksamheten ska bedrivas i former som skyddar den konstnärliga och publicistiska integriteten utesluter enligt vår mening att Sveriges Radio ges ställningen av myndighet eller att den överhuvudtaget specialregleras i offentliga författningar. En sådan förändring av Sveriges Radios ställning skulle ändra den nuvarande balansen och öppna möjligheter till ett alltför stort statligt inflytande över verksamheten.

Då en offentligrättslig specialreglering av verksamheten är utesluten återstår att överväga om det finns någon anledning att ändra rundradions nuvarande privaträttsliga ställning som aktiebolag. Vi har i enlighet med våra direktiv allvarligt prövat om några fördelar skulle stå att vinna vid en övergång till stiftelseform, dvs till en icke statsägd stiftelse. Vår slutsats är att en sådan förändring åtminstone för närvarande skulle medföra övervägande nackdelar.

För det första anser vi det vara ett skydd för organisationens integritet att den har en form som överhuvudtaget inte behöver specialregleras utifrån. För aktiebolagsformen finns väl beprövade rättsliga regler, som bygger på aktiebolagslagen. Aktiebolagslagen ger på en gång yttre stadga åt verksamheten och en lämplig frihet för organisationen att själv besluta om verksamhetens närmare utformning. För stiftelseformen finns för närvarande

inte samma ramlagstiftning. Detta medför, att man i en stiftelseurkund måste ange ett betydande antal bestämmelser som motsvarar dem som finns i aktiebolagslagen. – Beträffande aktiebolagslagens tolkning och tillämpning finns en omfattande praxis som organisationen kan begagna sig av och också stödja sig på gentemot omvärlden. Hur tolkningen av bestämmelserna i en stiftelseurkund ska göras kan i många fall bli en mera öppen fråga.

För det andra motsvaras ägarna till ett aktiebolag av huvudmännen i en stiftelse. De regler som i aktiebolagslagen finns om formerna för och omfattningen av ägarnas inflytande anser vi vara väl ägnade att åstadkomma den balans mellan olika intressen som vi eftersträvar för rundradioorganisationens del. Formerna för huvudmännens inflytande i en stiftelse får med nuvarande lagstiftning bestämmas i varje enskilt fall. Vi anser även på denna punkt att det för Sveriges Radios integritet är en fördel med den stadga som aktiebolagsformen erbjuder.

För det tredje befinner sig stiftelseformen för närvarande under utredning, och det är därför oklart hur den kan komma att utformas på sikt (Stiftelseutredningen, Ju 1975:01). I denna utredning kommer man särskilt att pröva lämpliga former för stiftelser med uppgifter på det kulturella området av ungefär det slag som Sveriges Radio har. Vi anser det därför riktigt att stiftelseutredningens förslag avvaktas innan det på nytt prövas huruvida rundradioorganisationen ska bedriva sin verksamhet i stiftelseform.

Sammanfattningsvis anser vi att aktiebolagsformen ger tillfredsställande och beprövade regler för den administrativa och ekonomiska verksamheten och för formerna för insyn. Vi föreslår därför att rundradioverksamheten även under den kommande avtalsperioden ska bedrivas i aktiebolagsform.¹

Samtidigt förordar vi att stiftelseutredningen i sitt arbete särskilt beaktar de krav som måste ställas på stiftelseformen om den ska vara lämplig för en verksamhet av den typ som en rundradioorganisation har att bedriva. I detta sammanhang vill vi peka på den typ av "non-profit corporations" som på senare tid har utvecklats utomlands och som kan passa just för rundradion.

6.5.2 Ägarna

Sveriges Radio AB ägs för närvarande av sammanlagt 78 aktieägare, utgörande tidningar och tidningssammanslutningar, folkrörelser samt sammanslutningar inom näringslivet. Staten äger inga aktier i företaget. Detta få ses som ett uttryck för en medvetet eftersträvd fördelning av inflytande över företaget och verksamheten.

Vi anser att den nuvarande konstruktionen med ägandet av Sveriges Radio spritt på ett stort antal organisationer i det svenska samhället är lämplig. Den utgör en motvikt till det statliga inflytande som finns på en rad andra punkter. Samtidigt utgör konstruktionen också på andra sätt en garanti för verksamhetens oberoende och integritet. Genom att ägandet getts en så vid spridning till organisationer med skilda målsättningar är risken liten för att någon enskild organisation eller en grupp av organisationer skulle kunna använda sin ställning som ägare för att försöka utöva ett obehörigt inflytande över verksamheten. Ett sådant agerande från någon ägargrupps sida skulle sannolikt väcka starka reaktioner från övriga ägargrupper.

¹ Frågan om Sveriges Radios verksamhetsform belyses ytterligare i rapport 1976:22 "Myndighet, Stiftelse eller Aktiebolag" från statskontoret.

Inte heller förefaller det vara sannolikt att en majoritet bland ägarna skulle kunna vidta åtgärder som på ett allvarligt sätt skulle vara emot en minoritets intressen. Den yttersta reaktionen från minoritetens sida i ett sådant fall skulle väl vara att man inte längre vill vara med att bära sin del av ansvaret för rundradions verksamhet och därför hembjuder sina aktier till försäljning.

Samma möjlighet för aktieägarna finns givetvis om staten skulle fatta beslut i fråga om rundradion som någon eller några av ägarna inte anser sig kunna acceptera. Detta lägger också hinder i vägen för att staten skulle vidta åtgärder som skadar företagets integritet.

Slutsatsen blir alltså, att den nuvarande konstruktionen innebär goda garantier för att rundradion med starkt oberoende och stark integritet kan bedriva sin verksamhet i överensstämmelse med värderingar och regler som finner stöd i den helt överväldigande delen av den svenska opinionen.

Den nuvarande ägarsammansättningen får delvis ses som historiskt betingad och har sin bakgrund i omständigheterna kring bildandet av AB Radiotjänst på 1920-talet (se kapitel 2, avsnitt 2.1). På några punkter är den diskutabel.

Viss kritik har förekommit beträffande pressens innehav av aktier. Man har pekat på att huvuddelen av tidningarna har politisk anknytning och att fördelningen därvidlag är sned samt vidare på de koncentrationstendenser som förekommer inom massmedieföretagen. Man har vidare menat att det är principiellt felaktigt att pressen som delvis befinner sig i en konkurrenssituation till etermedierna skulle ha något ägarinflytande över rundradioorganisationen. Som exempel på att detta ägarinflytande verkligen kan medföra risker pekar man ofta på att företrädarna för pressens intressen bland aktieägarna länge motarbetade att dåvarande Radiotjänst skulle skaffa sig en egen och självständig nyhetsförmedling, som direkt skulle minska betydelsen av medverkan från Tidningarnas Telegrambyrå (TT) och indirekt skulle komma att utgöra ett hot mot pressens dåvarande monopolställning som nyhetsförmedlare.

Förslag har också framförts om att vidga kretsen av aktieägare inom folkörelsegruppen för att få en ännu bredare förankring i samhället. I anslutning därtill har det också ifrågasatts om inte ett antal kulturarbetarorganisationer borde ges ställning som aktieägare.

I de utfrågningar vi haft med skilda grupper inklusive representanter för Sveriges Radios nuvarande aktieägare har det inte framkommit någon entydig uppfattning om att den nuvarande aktieägarsammansättningen skulle innebära några faktiska nackdelar. Även om vi anser att det finns fog för en del av den kritik och de förslag som förekommit finner vi dock att övervägande skäl talar för att man inte nu ska vidta några åtgärder för att få till stånd större förändringar av aktieägarsammansättningen. Den enda förändring vi vill föreslå är att regeringen upptar förhandlingar med de tidningsföretag som inte längre ger ut några tidningar i syfte att få deras aktier överlåtna till pressens organisationer.

I sammanhanget bör nämnas att vi räknar med att Sveriges Radios verksamhetsform under alla förhållanden kommer att ses över som en följd av stiftelseutredningens arbete. Om verksamhetsformen därvid förändras bör man från grunden pröva vilka huvudmännen bör vara för rundradioverksamheten i landet.

6.5.3 Ägarnas befogenheter

Innebörden av aktieägarskapet i Sveriges Radio skiljer sig från vad som är normalt i näringslivet. Det ska inte syfta till att tillföra verksamheten nödvändigt kapital och det ska därför inte heller i någon väsentlig grad utgöra en kapitalplacering med krav på förräntning.

Förhållandet bör i stället även i fortsättningen vara det, att det reella ekonomiska ansvaret för finansieringen av rundradioverksamheten vilar på staten. Verksamheten ska i allt väsentligt bekostas med avgifter varav erforderliga medel ställs till Sveriges Radios förfogande genom beslut från statens sida.

Sveriges Radios ägare ska alltså inte ha något egentligt eget ekonomiskt intresse i verksamheten. Det intresse för ekonomin som man förväntas ha är av mera allmän natur, nämligen att aktieägarna i egenskap av företrädare för stora samhällsgrupper ska vaka över att verksamheten sköts på ett ekonomiskt riktigt sätt. Det är därför inte av enbart formell betydelse att bolagsstämman i Sveriges Radio har att ta ställning till verksamhetens förvaltning och ekonomi.

Den främsta uppgiften för ägarna får emellertid anses vara av mera ideell natur, nämligen att bära sin del av ansvaret för att rundradioverksamheten sköts på det sätt som bäst överensstämmer med samhällets intressen. Därvid blir det en särskild uppgift för aktieägarna att utgöra en motvikt till det inflytande staten har över verksamheten.

Enligt vår uppfattning bör denna balans mellan inflytande för staten och aktieägarna på samma sätt som nu komma till uttryck också vid valet av styrelse för Sveriges Radio. Ledamöterna bör alltså som nu utses av både staten och aktieägarna.

Det är emellertid viktigt att understryka, att lika litet som staten får vidta åtgärder som kan göra intrång på företagens eller enskilda anställdas publicistiska och konstnärliga integritet, lika litet får aktieägarna göra det. Det måste alltså dras en klar gräns för hur långt aktieägarinflytandet över Sveriges Radios verksamhet får sträcka sig.

Vi anser, att gränserna för aktieägarnas inflytande i princip är klart uppdragna i aktiebolagslagen. I denna anges, att det allmänna överinseendet över verksamheten tillkommer bolagsstämman, att ledningen för bolaget tillkommer styrelsen och att ansvaret för bolagets löpande förvaltning tillkommer den verkställande direktören.

Den principiella ansvarsfördelning mellan de olika beslutande organen som förekommer idag i Sveriges Radio och som har sin grund i aktiebolagslagen anser vi vara den riktiga även i framtiden.

Innebörden av den arbetsfördelningen är att aktieägarna inte direkt kan ingripa i företagens ledning eller löpande förvaltning. Beslut i sådana frågor ska alltså inte fattas på bolagsstämorna. Däremot har företagsledningen skyldighet att informera en stämma i alla frågor där stämman så begär och stämman har också rätt att diskutera den information som lämnats liksom frågor som i övrigt berör företaget.

Vi anser att det är värdefullt om bolagsstämman aktiveras till diskussioner om Sveriges Radios verksamhet, också då det gäller programverksamheten. Sådana diskussioner kan enligt vår uppfattning bidra till att programverk-

samheten fortlöpande belyses och granskas kritiskt utan nämnvärda risker för att programmedarbetarnas integritet träds för när. För Sveriges Radios del bör sådana diskussioner vara av värde också därför att de ger möjligheter till förankring av företagets verksamhet bland ägarorganisationerna och därmed till ökad förståelse för programverksamheten och dess villkor.

Bolagsstämman bör alltså i framtiden spela rollen av ett centralt debattforum. I denna egenskap bör stämman sammanträda minst två gånger årligen.

6.6 Sveriges Radios ledning

6.6.1 *Styrelsesammansättningen*

Vi har haft ingående diskussioner om formerna för att utse styrelseledamöter inom Sveriges Radio. Bland annat har övervägts *dels* att staten skulle utse alla styrelseledamöterna (utöver dem som utses av personalen), *dels* att riksdagen i stället för regeringen skulle utse de statliga styrelseledamöterna.

Det huvudsakliga skäl som har anförts för att staten skulle utse samtliga styrelseledamöter är att man på det sättet skulle få ökad klarhet om ansvarighetsfrågorna inom företaget.

Oklarhet i detta avseende har sagts råda om aktieägarna utser en del av ledamöterna medan andra utses av staten. De statliga utsedda ledamöterna skulle vara ansvariga såväl mot bolagsstämman som i förhållande till staten, medan de av bolagsstämman utsedda ledamöterna skulle vara ansvariga endast inför bolagsstämman.

Enligt vår uppfattning har det inte kunnat visas att den nuvarande styrelsesammansättningen inom Sveriges Radio i praktiken har förorsakat några problem.

Vi anser inte heller att någon ökad klarhet i ansvarsförhållandena skulle uppstå om alla styrelsemedlemmar inom Sveriges Radio utsågs av staten. Snarare ser vi här risker för minskad klarhet i hur ansvarighetslinjerna löper. I en sådan situation skulle nämligen *alla* styrelsemedlemmar vara ansvariga såväl mot bolagsstämman som mot staten. Om endera av dessa parter därvid anser att styrelsen inte skött sina uppgifter på ett godtagbart sätt, så uppstår oklarheter i möjligheterna att reagera. Bolagsstämman kan vägra att bevilja styrelsen ansvarsfrihet, men den kan inte avsätta någon av ledamöterna. Staten kan låta bli att ge styrelsen förnyat mandat men kan inte ställa någon enskild ledamot till ansvar eller vägra att bevilja styrelsen ansvarsfrihet.

För övrigt bör frågan om ansvarsförhållandena i här berört avseende jämföras med vad som gäller för personalens representanter i Sveriges Radios styrelse eller med verksamheten i de olika partssammansatta organ som blir allt vanligare i arbetslivet. Vi kan inte se att frågan om olika ansvarsförhållanden för av staten respektive för av bolagsstämman utsedda styrelseledamöter i det sammanhanget skulle vålla några särskilda problem.

Avgörande för vårt ställningstagande till förmån för ett bibehållande av en ordning där de enskilda styrelseledamöterna väljs av bolagsstämman och av staten har varit uppfattningen att det nuvarande systemet utgör en lämplig balans mellan ägarinflytande och statligt inflytande. Därvid vill vi särskilt erinra om de övriga former för inflytande som staten har över

organisationen. Om staten skulle utse alla ledamöterna i styrelsen skulle detta sannolikt upplevas som en form av olämplig politisering av Sveriges Radios ledning; i varje fall skulle misstankar härom lätt finna stöd. I den public service-uppgift som radio och tv har ligger också att granska alla makthavares verksamhet i samhället, inte minst den statliga verksamheten. Om staten skulle utse hela styrelsen skulle detta kunna upplevas som en ändring i förutsättningarna för denna granskning. Programverksamheten skulle sannolikt överhuvudtaget förlora i trovärdighet.

Ett annat viktigt skäl för att bibehålla den nuvarande ordningen är att vi anser det väsentligt att aktieägarna verkligen upplever sig ha ett starkt ansvar för Sveriges Radios verksamhet och integritet. Om de fråntas rätten att utse ledamöter i styrelsen urholkas ägarfunktionen på ett allvarligt sätt.

Det huvudsakliga skälet för tanken att riksdagen skulle utse de statliga representanterna i Sveriges Radios styrelse har varit, att riksdagen på ett mera rättvist sätt än regeringen skulle kunna spegla åsikterna hos landets befolkning. Detta skulle vara av särskild betydelse då det gäller att avgöra vem som ska få utöva styrelsefunktioner i ett massmedieföretag. En central uppgift för ett sådant företag är nämligen att på ett opartiskt sätt spegla debatt och åsikter. Argumentet påminner alltså om det vi ovan anfört för att bolagsstämman ska utse en del av ledamöterna.

En genomgående princip i den maktfördelning som i grundlagen görs mellan riksdag och regering är att det är regeringen som ska svara för den verkställande makten. Det är inte förenligt med denna princip att förbehålla åt riksdagen att utse Sveriges Radios styrelse. Om Sveriges Radios styrelse skulle utgöra en trogen återspeglning av partiernas ställning i riksdagen skulle det säkerligen också upplevas som en klar och olämplig politisering av organisationens ledning.

Vi föreslår därför att de statliga styrelserepresentanterna i Sveriges Radio även i fortsättningen ska utses av regeringen.

Vi föreslår att regeringen ska utse samma antal ledamöter i Sveriges Radios styrelse som nu dvs ordföranden samt fem ytterligare ledamöter. Bolagsstämman ska likaledes som nu utse fem ledamöter. Därjämte har personalen rätt att utse två ledamöter. Som styrelsens fjortonde ledamot föreslår vi att radiochefen ska ingå ex officio. Han bör såsom nu utses av styrelsens övriga medlemmar.

Vi räknar med att styrelsearbetet ska intensifieras på grund av de ökande planeringsuppgifterna och bedömer det därför som viktigt att alla ledamöter i största utsträckning deltar i alla uppgifter som faller på styrelsen. Styrelsen bör därför inte ha några suppleanter utöver de lagstadgade två för personalrepresentanterna. Vidare bör av samma skäl inte något arbetsutskott bildas inom styrelsen.

Våra förslag innebär att styrelseuppdrag inom Sveriges Radio blir väsentligt mera arbetskrävande än hittills. Det krävs därför av styrelseledamöterna att de kan avsätta mycket tid för uppdraget.

6.6.2 Styrelseuppgifterna

Redan aktiebolagslagen anger att styrelsen ska leda företagets verksamhet medan verkställande direktören ska svara för den löpande förvaltningen. Denna fördelning av olika uppgifter på ledande och verkställande organ kan sägas gälla generellt på olika nivåer i ett företag: en mera allmän ledningsuppgift tillkommer organ sammansatta av förtroendemän medan verkställigheten och den löpande förvaltningen tillkommer tjänstemän eller organ sammansatta av tjänstemän, exempelvis en direktion.

De exakta gränserna mellan å ena sidan ledning och å andra sidan löpande förvaltning är emellertid ganska flytande, och aktiebolagslagen ger här ganska stora friheter åt det enskilda företaget att självt avgöra var denna gräns ska gå. Inom publicistiska företag har man anledning att göra gränsdragningen särskilt strikt. Företagsstyrelsen bör överhuvudtaget inte blanda sig i det löpande redaktionella arbetet. Dess uppgifter ska främst avse övergripande planering och alltså väsentligen ligga på det administrativa och ekonomiska området.

En sådan strikt gränsdragning mellan styrelseuppgifter och uppgifter för de anställda ska enligt vår uppfattning prägla Sveriges Radio även i framtiden.

Vad gäller programverksamheten bör alltså styrelsens uppgift vara att – inom de ramar som radiolag och avtal mellan företaget och staten ger – ange allmänna riktlinjer samt att övervaka att dessa riktlinjer efterlevs. Riktlinjerna ska vara av allmän natur och ge stor frihet åt de anställda inom programenheterna att under enhetschefens ledning närmare utforma programverksamheten.

I övrigt ska styrelsen ansvara för utformningen av företagets organisation och för att det kan fungera effektivt och ekonomiskt. Enligt vår uppfattning är det därvid viktigt att styrelsen tar ett särskilt ansvar för den lång- och kortsiktiga planeringen av verksamheten. Även om statsmakterna antar vissa övergripande riktlinjer för utvecklingen under en avtalsperiod, är det för Sveriges Radios integritet viktigt att det är företaget självt som har initiativet när det gäller att närmare precisera en sådan planering. Det bör självt ta fram planeringsunderlaget och presentera olika alternativ, som ska vara underbyggda i verksamhetens egna behov och förutsättningar.

6.7 Fördelning av beslutsbefogenheter mellan företagsledning och programenheter

En avsikt med de förändringar av Sveriges Radio som vi föreslår är att stärka programenheternas självständighet och allmänna ställning inom företaget.

Därför föreslår vi vissa förändringar av beslutsbefogenheterna inom Sveriges Radio i riktning mot ett ökat kompetensområde för programenheterna.

Vi har därvid fört detaljerade diskussioner om förutsättningarna för att flytta olika typer av beslutsfunktioner med utgångspunkt i den arbetsordning som Sveriges Radios styrelse antagit och som gäller för företaget internt. Vi vill emellertid från början understryka, att det inte bör ankomma på

statsmakterna att göra några preciserade uttalanden om fördelningen av beslutsbefogenheterna inom företaget. Beslut i sådana frågor bör fattas av företagsledningen och på dess fulla ansvar för att verksamheten ska bedrivas effektivt och ekonomiskt. Statsmakterna bör endast ange de allmänna riktlinjerna för kompetensfördelningen mellan de viktigaste organen inom företaget.

Styrelsen bör inte syssla med den direkta programverksamheten på annat sätt än att den anger de allmänna målen för företagets och programenheternas verksamhet och planer för hur verksamheten bör genomföras, vilket också innefattar beslut om de interna programreglerna. Styrelsens huvuduppgifter bör ligga på det administrativa, ekonomiska och tekniska området och även där framför allt avse övergripande beslut rörande planeringen av verksamheten. Styrelsen bör också besluta i viktiga personalfrågor. Dessa innefattar allmänna riktlinjer för personalpolitiken men också beslut om de viktigaste tjänsterna, i fråga om programenheterna dock endast tjänsterna som enhetschef.

Ansvaret för verkställigheten av styrelsens beslut vilar i första hand på radiochefen. Han bör därvid – som nu – besluta om programutbudsplaner ner till säsongsnivå samt om riktlinjer för koordinationen mellan de olika programenheterna. Närmare bestämt bör radiochefens beslutsansvar i programfrågor avse sådana viktiga förhållanden som den samlade sändningstidens fördelning, krysspunkter till skydd för publiken samt skydd för nyheter och barnprogram. Han har därtill ett tillsynsansvar för företagets totala programutbud och bör i anslutning till det ha en allmän befogenhet att besluta i sådana programfrågor beträffande vilka han med hänsyn till sitt ansvar finner det påkallat. Det ingår i radiochefens ansvar att också tillse att programenheterna får den avsedda självständigheten i programverksamheten, och radiochefen måste därför givetvis utöva sina beslutsbefogenheter med beaktande härav.

Programenheterna bör allmänt sett ges ökade beslutsbefogenheter. Då det först gäller programverksamheten bör de ges friare händer beträffande koordinationen av programmen; radiochefens beslutanderätt bör i huvudsak endast avse de nyssnämnda riktlinjerna för ett år eller en säsong. Inom dessa riktlinjer bör ansvaret i princip ligga på programenheterna. Med hänsyn till hur programenheterna i framtiden kommer att vara uppbyggda bör de själva i fortsättningen kunna fatta beslut även om sådana stora programprojekt som nu faller under radiochefens beslutanderätt. Självklart förutsätter detta ett tillfredsställande mått av samråd mellan programenheterna.

Normalt bör det också vara den enskilda programenheten som för Sveriges Radio avger yttrande till radionämnden i ett programärende och som vidtar de åtgärder inom enheten som radionämndens utslag kan ge anledning till. Endast om frågan berör hela företaget eller flera programenheter bör det vara radiochefen som avger yttrandet.

Programenheterna bör vidare – i den utsträckning det är möjligt med hänsyn till den arbetsrättsliga lagstiftningen och därpå grundade avtal – besluta om uppbyggnaden av den interna organisationen samt rörande inrättande av tjänster och anställning av personal inom den egna enheten. Givetvis har enheten därvid att hålla sig inom ramen för de personalpolitiska riktlinjer som gäller för företaget som helhet. Likaså bör programenheterna

själva få besluta om investeringar som endast rör den egna enheten; ifråga om teknisk utrustning dock efter samråd med teknikenheten.

En viktig uppgift blir också att planera utvecklingen av den egna verksamheten och att medverka i företagsledningens övergripande planeringsverksamhet. När det gäller det ekonomiska ansvaret är det angeläget att styrelsens och företagsledningens styrningsbehov kommer till uttryck genom rambeslut. Det bör i största möjliga utsträckning ankomma på programenheterna själva att planera för och besluta om användningen av tilldelade resurser, vari också ingår rätten att utnyttja företagsgemensam fast egendom.

6.8 Ledningen för programenheterna

Vi har ingående diskuterat frågan hur programenheterna i framtiden bör ledas med hänsyn till förändringen av organisationen och med hänsyn till de ökade och mer kvalificerade uppgifterna för programenheternas ledningar.

Vi tänker då främst på viktigare frågor rörande programplanering, enskilda program, ekonomi, teknik och administration. Meningen är inte att på programenhetens nivå minska på beslutspridningen utan att i de för enhetens verksamhet betydelsefullaste frågorna kvalificera och bredda ledningens kompetens.

I och för sig är flera av de nya ledningsuppgifterna av den omfattning och principiella karaktär att de kunde motivera medverkan av förtroendemän. Vi har därför diskuterat olika typer av konstruktioner, främst då möjligheten att införa en *styrelse* för var och en av programenheterna. Denna enhetsstyrelse skulle då i sin helhet utses av Sveriges Radios styrelse.

Samtidigt har vi varit helt eniga i utgångspunkten att programverksamhetens integritet kräver att en styrelse med inslag av utomstående inte får befatta sig med den löpande programverksamheten. Införandet av en ledning av detta slag för programenheterna förutsätter därför att man kan dela upp ärendena å ena sidan i sådana som enbart avser administration, teknik och ekonomi och å andra sidan i sådana som berör den löpande programverksamheten samt att det för respektive ärenden finns två olika ledningsfunktioner. En noggrann genomgång av olika tänkbara ärenden har emellertid visat att en sådan uppdelning blir i det närmaste omöjlig att upprätthålla när man befinner sig så långt ner i företaget som inom programenheterna. Skulle man ändå göra den och därvid dra en strikt gräns för vad som kan beröra programverksamheten skulle antalet ärenden för enhetsstyrelsen bli så litet att den knappast skulle kunna motiveras. Det finns då också risker för att styrelsen mot alla ursprungliga avsikter i annan riktning skulle sträva efter att öka sitt befogenhetsområde. Rent allmänt tillkommer också risken för att en styrelse innebär tyngre beslutsrutiner och minskar möjligheterna att fatta snabba beslut.

De anförda omständigheterna gör att vi avvisar förslaget om att förse programenheterna med internstyrelser eller någon annan liknande typ av ledning med externt förtroendemannainslag.

Samtidigt kvarstår behovet att ge ökad tyngd och förankring åt ledningen för programenheterna. Vi har därför stannat för att föreslå att programen-

heterna i fortsättningen ska ledas av en särskild *ledningsgrupp* utsedd av Sveriges Radios styrelse bland de anställda inom enheten. I spetsen för ledningsgruppen ska finnas chefen för programenheten, som ska ha det verkställande ansvaret inom gruppen. I denna bör vidare finnas företrädare för teknisk och ekonomisk sakkunskap inom enheten samt, inom ljudradion och TV R, också företrädare för den regionala verksamheten. Till ledningsgruppen bör vidare höra representanter för de anställda. Ledningsgruppen bör dessutom själv kunna besluta om att till sig – för en längre period eller för enstaka tillfälle – ansluta personer inom eller utom enheten med en särskild kompetens som gruppen själv bedömer som värdefull för programverksamheten. En sådan person bör – om gruppen så bestämmer – kunna medverka i gruppen med full beslutanderätt.

6.9 Sveriges Radio, lokalradion och utbildningsradion. Sändningstider

I avsnitt 6.1.1 har vi föreslagit, att *utbildningsradion* ska få ställning av ett från Sveriges Radio helt fristående företag. Företaget bör alltså upphöra att vara dotterbolag till Sveriges Radio. Det finns emellertid anledning till samarbete på flera punkter mellan de båda företagen då det gäller såväl programproduktion som fördelning av sändningstider, och det kan därför finnas skäl att samarbetsfrågorna regleras i ett särskilt avtal. Som utgångspunkt för ett sådant samarbetsavtal mellan två självständiga programföretag bör kunna tjäna det avtalsförslag som för närvarande är under utarbetande av en särskild organisationskommitté för utbildningsradion.

Däremot bör det koncernbildningsavtal som kommer att träffas mellan Sveriges Radio och staten angående bildandet av Sveriges Utbildningsradio AB upphöra att gälla och ersättas av ett separat avtal mellan staten och det självständiga utbildningsprogramföretaget.

I avsnitt 6.1.1 har vi vidare föreslagit, att *lokalradion* även under den kommande avtalsperioden ska utgöra ett dotterbolag till Sveriges Radio. Det främsta skälet härför är att vi, som framgår av avsnitt 6.2, föreslår att lokalradion på flera orter ska kunna fullgöra de uppgifter som annars skulle ankomma på ljudradioenhetens distriktsorganisation. Den samhörighet som enligt vår uppfattning finns mellan Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio har vi markerat genom att föreslå att staten tecknar det nya radioavtalet med de två företagen gemensamt. Detta avtal ersätter då dels det nuvarande radioavtalet mellan Sveriges Radio och staten, dels det särskilda koncernbildningsavtalet angående lokalradion mellan Sveriges Radio och staten.

Vi föreslår vidare att koncernförhållandet mellan de två bolagen ytterligare markeras genom att Sveriges Radio som ensam aktieägare ges rätt att genom bolagsstämman utse samtliga ledamöter i Sveriges Lokalradios styrelse med undantag för representanterna för de anställda. – Vi utgår då från att Sveriges Radio tillser att lokalradioföretagets styrelse får en sammansättning med bred geografisk förankring.

Vårt förslag till nytt radioavtal återfinns i kapitel 11, avsnitt 11.3.1. Av

avtalsförslaget och den därtill fogade kommentaren (avsnitt 11.5.1) framgår våra förslag till närmare ansvars- och uppgiftsfördelning inom koncernen Sveriges Radio. Vad vi här särskilt vill framhålla är att Sveriges Radio i egenskap av moderföretag ska ha det övergripande ansvaret för verksamheten inom koncernen liksom för planeringsverksamheten.

I ett särskilt samarbetsavtal mellan de båda företagen ska bland annat finnas regler om fördelningen mellan de båda bolagen av den sändningstid som tilldelats koncernen av staten.

För närvarande disponerar Sveriges Radio i kraft av sin ensamrätt över all sändningstid för rundradioprogram i Sverige. Inom ensamrättens ram har man överlåtit en del av sin sändningsrätt till Sveriges Lokalradio.

I och med att Sveriges Utbildningsradio omvandlas till ett självständigt programföretag måste också detta företag ges självständig rätt att sända rundradioprogram. Vårt förslag i kapitel 8 om *särskild ljudradio* respektive *särskild tv* förutsätter att flera organisationer kan ges självständig sändningsrätt. Frågan om hur flera företag och organisationer ska kunna ges självständig sändningsrätt måste enligt vår uppfattning lösas med utgångspunkt i att staten principiellt betraktas som den som innehar all sändningsrätt. Det är därför staten som ytterst har att besluta hur sändningstiderna ska fördelas mellan olika företag.

Vad beträffar förhållandet mellan å ena sidan Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio och å andra sidan Sveriges Utbildningsradio är det emellertid av rent praktiska skäl inte lämpligt att staten fattar beslut om detaljer i fråga om sändningstider och sändningstillfällen i de gemensamma programkanalerna.

Den ordning vi föreslår innebär i stället i praktiken att staten i samband med medelstilldelningen till Sveriges Utbildningsradio anger omfattningen av företagets sändningstider i ljudradio och tv.

Därefter får Sveriges Radio och Sveriges Utbildningsradio i förhandlingar söka komma överens om hur utbildningsradions sändningstider närmare ska placeras i de två tv-kanalerna och i de tre ljudradiokanalerna. All den sändningstid som därvid inte tilldelas utbildningsradion ska anses tillhöra Sveriges Radio och av koncernen kunna disponeras för Sveriges Radios och Sveriges Lokalradios sändningar.

Vi utgår ifrån att det ska visa sig möjligt för företagen att nå för dem båda acceptabla överenskommelser genom förhandlingar om fördelningen av sändningstider och vi lämnar därför inte något förslag till utformning av det eller de särskilda koncessionsavtal som kan bli nödvändiga om företagen inte kan nå någon överenskommelse.

Inom koncernen Sveriges Radio är det moderföretaget som har beslutanderätten över sändningstidens närmare fördelning. Det ligger därvid i koncernansvaret att tillse att lokalradion tilldelas för dess syfte lämpliga och tillräckliga sändningstider.

7 Programverksamheten

7.1 Allmänna programpolitiska synpunkter

Inledning

Vi har i kapitel 4 redovisat de principiella utgångspunkterna för våra förslag om rundradions programverksamhet. Vi har därvid anslutit oss till den massmedieideologiska uppfattningen om en rundradio i allmänhetens tjänst och redovisat de massmediepolitiska och kulturpolitiska uppgifter som rundradion enligt vår mening bör ha.

I kapitlen 5 och 6 har vi behandlat rundradions nuvarande organisation och lämnat förslag om en framtida utformning av organisationen.

Med utgångspunkt i dessa ställningstaganden ska vi i detta kapitel närmare diskutera olika programpolitiska problem och principfrågor samt lämna förslag till förändringar av programverksamheten.

De programpolitiska mål och uppgifter som vi angivit för rundradion i kapitel 4 innebär i stor utsträckning en kodifiering av nuvarande verksamhet. På flera viktiga områden innebär de dock en uppfordran till förändringar. Vi ger nedan en översiktlig beskrivning av våra ändringsförslag i anslutning till de grundläggande målen.

Ansvar mot publiken

Rundradions grundläggande programansvar gentemot publiken är att erbjuda program som ger *information* och *upplevelser*. Det bör i programverksamhetens omfattning, utformning och inriktning finnas en balans mellan dessa typer av program.

Information och upplevelser är funktioner som svarar mot olika sidor av publikens behov och intressen. De svarar också mot olika delar av programverksamheten, alltifrån nyhets- och faktaprogram till kulturprogram såsom teater och musik. Någon gräns bör dock inte dras mellan dem. Liksom ett reportage kan ge rika och stimulerande upplevelser kan en teaterföreställning ge värdefull och djupgående information.

De informativa programmen har fått en särställning i det gällande avtalet, medan kultur- och upplevelseprogram inte givits samma vikt.

Vi anser att radio och tv bör ges större möjligheter än hittills att spela

en roll i såväl *informationspolitiskt* som *kulturpolitiskt* avseende.

Därför bör rundradion också åläggas ett direkt *kulturansvar*. Radions och tv:s särskilda förutsättningar att ge och förmedla upplevelser måste bättre tillvaratas.

Vikten av att programverksamheten syftar till att *stimulera och aktivera* tittare och lyssnare bör starkare betonas. Den tid som den enskilde ägnar åt radio och tv bör kunna bli mer innehållsrik och givande. Detta ställer krav på gestaltning och bearbetning.

En viktig del av kulturansvaret är också att i programverksamheten tillgodose behovet av *underhållning* och att därigenom öka programmets tillgänglighet och ge publiken stimulans och förströelse.

Etermedierna, framför allt tv, påverkar genom sin lättillgänglighet och slagkraft i uttrycksformerna människors föreställningar och värderingar. Det bör höras till rundradions grundläggande ansvar i ett demokratiskt samhälle att hävda den enskilda människans *integritet, värdighet och lika värde*.

Radio och tv ska erbjuda *barn och ungdom* en mångsidig programverksamhet som stimulerar och aktiverar, med ett särskilt ansvar att undvika schabloner, fördomar och spekulativa eller råa våldsinslag.

Radio och tv bör ta ökad hänsyn till olika *eftersatta gruppers* intressen, behov och förutsättningar. Man bör därvid eftersträva att förbättra olika handikappgruppers möjligheter att motta programmen.

Rundradion bör också ha *en internationell inriktning*. Radio och tv bör i programverksamheten sträva efter att ge och förmedla värdefulla kunskaper och impulser från olika länder och skilda kulturella miljöer och att motverka risker för utslätning och ensidig kulturpåverkan.

Det är angeläget att radio och tv betraktas som *självständiga medier* med egna – för publiken värdefulla – kvaliteter och att deras skilda förutsättningar och uttrycksmedel tillvaratas.

Radion är ett mångsidigt medium. Snabbheten och tillgängligheten ger lyssnaren en service och en valfrihet som tv inte kan erbjuda. Koncentrationen på ljudet och dess uttrycksmedel ger möjligheter till upplevelser som är unika för radion.

Tv är vårt största och mest mångsidiga bildmedium. Tillgången till bild, färg, ljud och rörelse ger i förening med mediets tillgänglighet uttrycksmöjligheter som andra bildmedier saknar. Tv bör enligt vår mening i större utsträckning kunna utnyttja de uttrycksmöjligheter som bilden erbjuder.

Programverksamheten ska också syfta till att *utveckla* radio och tv som medier för information och upplevelser, och möjliggöra experiment med programformer, innehåll och uttrycksformer så att mediernas fördelar tas tillvara.

Kontakter med personer och grupper utanför rundradion

För att kunna uppfylla sina programåligganden måste radio och tv *vidga sina kontakter* i olika former med grupper och personer utanför rundradioorganisationen.

Sveriges Radios ställning som publicistiskt organ och kulturinstitution medför i sig ett ansvar för att ge utrymme åt olika åsikter och att samarbeta med *skapande krafter utanför rundradioorganisationen*.

Dessutom medför kraven på fler upplevelseprogram och strävan efter förnyelse att *kulturarbetare och andra fristående yrkesutövare* måste få bättre arbetsmöjligheter i radio och tv.

Rundradion bör även i övrigt arbeta för att bygga ut yttrandemöjligheterna genom att ge röst åt många människor och genom att stimulera ett åsiktsutbyte. *Publikkontakter* av olika slag bör främjas.

Radio och tv bör främja kommunikationen i samhället genom att olika yttringar och aktiviteter bättre speglas i medierna. Detta gäller framför allt *kulturlivet* och *organisationslivet*.

Programproduktionen bör – som vi framhållit i tidigare kapitel – ytterligare *decentraliseras*. Detta är angeläget för att det programstoff och den talang som finns i olika delar av landet bättre ska kunna tillvaratas.

7.2 Kvalitetskrav

7.2.1 Kvalitetsbegreppet

Ett av våra huvudförslag är att skapa resurser och andra förutsättningar för en höjd kvalitet i programverksamheten. Eftersom kvalitet i detta sammanhang är ett omdiskuterat och mångtydigt begrepp är det angeläget att närmare ange vilken innebörd vi lägger i det. Genomgången gör dock inte anspråk på fullständighet.

Som en central del i begreppet ingår kravet på programkvalitet, det vill säga idéns, verkets, manuskriptets och prestationens kvalitet. Därmed avses professionellt utförande av yrkesskickliga personer. Andra kvaliteter som spontanitet eller genuinitet är också viktiga. Dessutom bör den totala programkompositionen också uppfylla krav på kvalitet.

En annan sida av kvalitetsbegreppet är att programmen måste vara i olika bemärkelser tillgängliga för publiken. De bör vara begripliga, vilket kan underlättas genom gestaltning av innehållet och genom konstnärlig och journalistisk bearbetning. De bör vara meningsfulla för publiken vilket, med tanke på publikens blandade och mångsidiga sammansättning, förutsätter variation och bredd i innehåll och form. Vidare måste programmen nå publiken, vilket kan underlättas med en medveten repris- och repertoarpolitik.

Men detta räcker inte. Radio och tv måste också vara föregångare och nyskapare. De måste söka erövra nya områden och finna nya infallsvinklar och uttrycksmöjligheter.

Från denna diskussion kan man härleda flera kvalitetsfaktorer av vilka den kanske viktigaste är möjligheten att anlita fristående yrkesutövare i programverksamheten. Detta är angeläget för såväl programkvaliteten, tillgängligheten som möjligheten till förnyelse. Vi kommer i slutet av detta avsnitt att ytterligare behandla frågan om medverkan utifrån i programmen.

Men kvalitetsförbättringar genom ökad journalistisk och konstnärlig bearbetning måste också göras av den fast anställda personalen. Det betyder att ökat stöd måste ges till personalutveckling, vidareutbildning och rörlighet mellan redaktioner och kanaler samt mellan centrala och regionala programenheter. Rörligheten bör kunna utsträckas till verksamheter utanför radio och tv.

Kravet på förnyelse är viktigt. En för snäv hushållning med knappa resurser riskerar att leda till överdriven försiktighet och till satsning på det säkra och konventionella. Ett ökat utrymme bör därför ges åt olika former av experimentverksamhet. Man måste då vara beredd på att försök kan misslyckas. Överhuvudtaget bör möjligheten att avbryta projekt eller kassera program accepteras i större utsträckning än hittills. Radio- och tv-produktion är av den karaktären att programidéer ofta måste prövas och dra kostnader innan deras bärkraft kan konstateras.

Även en ökning av sändningstiden kan vara en kvalitetsfaktor genom att den ger utrymme för större bredd och mångfald, förutsatt att den kombineras med ökade ekonomiska resurser. Annars finns risk för en uttunning av programmen eller en inte programmässigt motiverad övergång till billigare programformer.

En ökning av bredden och mångfalden kan emellertid göras också inom oförändrad sändningstid. Detta torde dock i regel kräva ökade programmedel, eftersom bristerna vanligen är en följd av för små resurser. Som en illustration kan tas teaterområdet där en återgång från serier till enstaka pjäser inom oförändrad sändningstid skulle kunna medföra ökad bredd och mångfald, men sannolikt också innebära ökade kostnader.

Begreppet kvalitet rymmer sålunda flera delbegrepp och egenskaper hos såväl den samlade produktionen som hos ett enskilt program. Gemensamt för dessa olika faktorer är att de reser anspråk på mer pengar. Det finns alltså ett samband mellan kvalitet och ekonomiska resurser. Men kravet på kvalitet innebär naturligtvis också en uppfordran för Sveriges Radio att inom givna resurser sträva efter högre kvalitet.

7.2.2 Programkvalitet och publikjakt

När det nuvarande tvåkanalsystemet infördes i tv, varnade många för att den åsyftade stimulerande tävlingen i praktiken skulle bli en jakt efter höga publiksiffror i stället för en tävling om kvalitet, där recensioner, uppmärksamhet och olika publikreaktioner skulle vara måttet på hur man lyckades.

När man vill utvärdera de första sju-åtta åren av ett nytt system för tv och av en delvis ny roll för radion, måste några grundläggande fakta noteras. För det första har nästan alla invånare tillgång till både radio och tv. För det andra är de totala publiksiffrorna för radio och tv mycket höga. Omkring fyra av fem invånare lyssnar på radio och tittar på tv varje dag. För det tredje är den tid som den enskilde genomsnittligt ägnar åt radio och tv relativt lång – mellan en och två timmar per dag för såväl radio som tv.

Radio och tv framstår alltså som fast förankrade i svenska folkets vanor och liv. Tv-tittande är den dominerande kvällssysselsättningen – hälften av den disponibla tiden mellan kl 18 och 22 på vardagar ägnas åt tv-tittande. Radiolyssnandet är störst på morgonen men radion har även på andra tider ganska stora lyssnarskaror.

Dessa faktorer borde – i förening med rundradions oberoende av vinstmotiv – innebära att Sveriges Radio inte behöver ägna sig åt att med spekulativa metoder söka nå höga publiksiffror.

Kritik för förflockning och publikjakt

Det finns emellertid kritiker som hävdar att denna starka ställning och de höga lyssnar- och tittarsiffrorna uppnåtts genom publikjakt och att dagens programtablåer är ett exempel på just detta. De kritiserar givetvis inte de höga publiksiffrorna i sig, men anser att bakom dem finns ett inslag av spekulativt tänkande, där åtgärder som antas leda till höga publiksiffror ges företräde före åtgärder som gör program kvalitativt bättre.

Kritikerna brukar därvid också hänvisa till den stora vikt som man anser att producenter och andra ansvariga på Sveriges Radio lägger vid undersökningarna av programmens publikstorlek.

Det stora antalet serier och långfilmer i tv och repertoarvalet i melodiradion brukar anföras som exempel på programinslag som syftar till att i första hand locka publik till programmen. En sådan kritik brukar också riktas generellt mot förströelseprogram. Det har hävdats att antalet sådana program har ökat på bekostnad av andra mer seriösa program, och att detta är ett uttryck för en förflockning eller en kommersialisering av programverksamheten.

KANUT:s utvärdering

Sveriges Radio har i sin utvärdering av tv-verksamheten under tvåkanaltiden (KANUT) tagit upp denna kritik till behandling. I avsikt att granska om kritiken för kommersialisering av programverksamheten hade någon grund ställde KANUT upp fyra punkter som skulle belysas:

- 1 Utvecklingen av program inriktade på att nå stor publik – i första hand "breda" underhållningsprogram
- 2 De tider på vilka olika programtyper har sänts
- 3 Samordningen av programmen
- 4 Utvecklingen av enskilda program, programtyper och genrer

KANUT arbetade med en indelning av programmen i information och underhållning. Till underhållningen räknade man programsektorerna biograf-film, nöjesprogram och sport, medan sektorer som blandprogram, teater och musik hänfördes till gruppen "resterande programtyper".

Undersökningen visar – som belysning av punkt 1 – att underhållningsprogrammen har minskat och blandprogrammen har tillkommit som en ny grupp. I varje fall för TV 1 gäller emellertid att underhållningen minskat även om blandprogrammen räknas dit.

Som sammanfattning på punkt 2 säger KANUT att det inte finns grund för en generell kritik mot att tv skulle ha missgynnat de informativa och seriösa programmen genom mindre attraktiva sändningstider. Teater och nyheter har varit de mest gynnade programkategorierna.

Samordningen – punkt 3 – har inte gynnade underhållningsprogrammen men däremot blandprogrammen enligt det sätt KANUT mäter konkurrensen. Lättast konkurrens hade nyhetsprogrammen i TV 1 och teatern i TV 2, svårast konkurrens hade nöjesprogram, biograffilm och övrig fiction i TV 1 samt natur och vetenskap, politik och samhälle och biograffilm i TV 2.

Under punkt 4 diskuterar KANUT främst ökningen av blandprogram

och serier. Beträffande blandprogrammen redovisar utredningen att den inom sig rymmer olika åsikter men konstaterar att programmen bör ses som komplement till mer genomarbetade – och kostnadskrävande – fak-taprogram.

KANUT förklarar ökningen av svenska tv-serier delvis med produktions-ekonomiska motiv men anser att ökningen inte är ett uttryck för förflack-ning.

Seriernas andel inom teater och ”övrig fiction” har ökat sedan enka-naltiden. Andelen detektiv- och westernprogram minskade under tvåka-naltidens startår, men har sedan åter ökat. Bland olika förklaringar nämner KANUT att man anpassat sig till publiksmaken, att man fått svårare att finna andra programtyper för import och att en upptrappning av förströ-elseväld i biograffilmen skett parallellt. Att både TV 1 och TV 2 irfört fasta programrubriker för dessa genrer kan medföra risker konstaterar KANUT, genom en ”alltför långt gående anpassning till den publiksmak som kom-mersiella intressen utnyttjar och utbildar i biografalongerna” (s 123).

KANUT visar också oro inför utvecklingen inom de stora tv-bolagen i Europa och USA. Genom att de har ekonomiska problem kan man befara att de ”i än högre grad än hittills kommer att göra så billiga produktioner som möjligt samtidigt som detta allt oftare skall fungera som en minsta gemensamma nämnare för den stora publiken. I en sådan utveckling kom-mer det självfallet att bli svårare för Sveriges Radio att köpa in tillräckligt mycket program av tillfredsställande kvalitet” (s 123). Någon diskussion om möjligheterna att i större utsträckning köpa från andra länder finns inte i KANUT. Inte heller tas det dominerande anglosaxiska utbudet upp som ett problem.

KANUT:s slutsats efter hela genomgången är att inga egentliga belägg har hittats för påståendena att en förflackning av programutbudet i stort skulle ägt rum.

Radioutredningens synpunkter

Allmän bedömning

Som synes har kritiken mot Sveriges Radio för publikjakt och förfackning i stor utsträckning gjorts i kvantitativa termer. Mängden av en viss pro-gramkategori och publikstorleken för vissa program har tolkats som uttryck för en kommersialisering. Sveriges Radio å sin sida har i KANUT tillbaka-visat kritiken i första hand med kvantitativa mått. Däremot för man i detta sammanhang inte något resonemang om begreppet kvalitet i programmet.

I den allmänna debatten ställs begreppet kvalitet ibland som kontrast till publikstorlek – det som är kvalificerat anses inte kunna nå en stor publik och det som tilltalar en stor publik anses inte kunna äga de goda egenskaper som endast en liten krets förmår uppfatta. Ibland tillämpas det omvända betraktelsesättet – likhetstecken sätts mellan kvalitet och stor publik.

Resonemang utefter båda dessa tankelinjer blir förr eller senare ofuktbara – man antyder förekomsten av en ”finkultur” och en ”populärkultur” och menar att dessa bara undantagsvis tangerar varandra.

Vi anser att ett sådant synsätt är olyckligt och kan få negativa följder.

Å ena sidan kan det innebära att behovet av underhållning nedvärderas och att därmed program som syftar till att ge förströelse och avkoppling ges för små ekonomiska resurser. Å andra sidan kan det till exempel leda till att den som i programform vill framföra ett angeläget ärende helt bortser från tillgängligheten och därmed avskärmar många människor från innehållet. Kraven på kvalitet och tillgänglighet bör ställas på all programverksamhet vare sig huvudsyftet är att förmedla ett budskap eller att ge förströelse.

Underhållning

Vi anser att underhållning är ett viktigt och angeläget inslag i programverksamheten, inte bara som särskild programform utan också som en naturlig del av radio- och tv-produktionen inom många olika programområden.

Program som uteslutande eller främst är avsedda att roa och förströ publiken utgör ett markant inslag i såväl radions som tv:s verksamhet.

Radions underhållningsprogram rör sig över ett stort område. Talprogrammen omfattar bland annat frågesport och telefonprogram, uppläsningar och sketcher men även stort anlagda teaterföreställningar gjorda för att underhålla. Inom musiken hänförs till underhållningsprogrammen i första hand ett stort utbud av lättare grammofonmusik, varmed främst brukar avses genrer som dans- och schlagermusik. På musikteaterns område rör det sig om visor, kupletter och andra musikformer samt om musicals, operetter och liknande i det större formatet. Musik och tal blandas också i olika programformer – estradprogram, önskeprogram, kåserier och program där musiken ges en utförligare presentation än i den rena melodiradion.

Flera av underhållningsprogrammen i radio har mer eller mindre bearbetade flyttats över till tv. Radion har på detta sätt tvingats till en förnyelse men den har också utarmats genom att det varit etablerade program med för radion stor publik som tv lagt beslag på. Detta övertagande av programformer från radion kan också ses som bristande fantasi hos tv.

För tv typiska underhållningsprogram finns bland de flitigt förekommande serierna, som kan vara av följetongskarakter eller bestå av avslutade avsnitt. Det rör sig bland annat om genrer som familjekomedier och kärleksskildringar, deckare och westernserier. Även flera teaterföreställningar och biograffilmer har som huvudsyfte att underhålla. I tv förekommer liksom i ljudradion artistprogram och shower samt frågesport och panelprogram.

Att erbjuda publiken underhållande program som ger stimulans, förströelse och avkoppling är en självklar uppgift för en rundradio i allmänhetens tjänst. Att sådana program vänder sig till stora grupper och också når en stor publik är naturligt och behöver inte uppfattas som publikjakt.

Det väsentliga är istället enligt vår mening att kraven på kvalitet och mångsidighet hävdas också på detta område. Det förutsätter bland annat goda ekonomiska resurser och tillgång till medarbetare och medverkande som kan bearbeta och gestalta de manus och annat material som används.

Det stora publikunderlaget motiverar också en genomtänkt syn på programmen och vaksamhet beträffande innehållet. Vi avser därmed inte att programmen ska bli mer nyttoinriktade, pedagogiska eller "samhällstillvända". Vi menar däremot att fördomar, våldsmentalitet och icke-demokratiska

värderingar inte ska få breda ut sig under täckmanteln "underhållning". Vi kan citera TV 1-chefen Håkan Unsgaards artikel i skriften "Sveriges Radio inför 1970-talet" för att illustrera vad vi menar: "Det är slutligen angeläget att tv-programmen slår vakt om humanitära värden och ideal: respekt för människovärde, avståndstagande från brutalitet och våldsmentalitet, positiv attityd till tolerans och fördomsfrihet."

Serier

Inte heller förekomsten av serier i programverksamheten får tolkas som ett uttryck för förläckning utan att man närmare analyserar utbudets sammansättning. Serier är en för etermedierna – främst tv – väl lämpad programform, och flertalet serier håller också en god kvalitet. Problemet är främst att en omfattande förekomst av serier dels minskar utrymmet för enstaka program och därmed ger sämre mångsidighet, dels binder publiken och försvårar möjligheterna att följa med och få sammanhang.

En undersökning utförd av PUB¹ visar att andelen följetongsserier i tv (beräknad på den totala programtiden efter kl 18.30) var 16 procent i oktober 1976, vilket utgjorde i det närmaste en fördubbling jämfört med november 1975. Av undersökningen framgår också att följetongsserier är mer populära än tv-programmen i genomsnitt. Till detta bidrar, förutom programmens egna egenskaper, sådana faktorer som att programmen bygger på varandra i kontinuitet och sänds på bestämda dagar och tider, och därigenom efter hand blir mer kända och etablerade för en allt större publik. En faktor är vidare, framhålls det, att det sociala trycket att se en populär serie "måste bli allt svårare att motstå ju längre serien framskrider. Att 'vara informerad' är en nödvändighet för att kunna vara på samma våglängd som omgivningen".

Ökningen av andelen serier under tvåkanaltiden kan ses som ett sätt att skaffa stora publik. Viktigare skäl torde dock vara att serier i regel är fördelaktiga för tv-kanalerna från planeringsmässig, praktisk och ekonomisk synpunkt. I det refererade fallet kan en förklaring också vara att TV 2 – som svarar för en stor del av ökningen – har lagt in ett antal utländska serier kl 18.30 på vardagarna, i syfte att lansera de regionala nyhetssändningarna och Rapport.

Vår slutsats av det ovan sagda är att den serieverksamhet som nu bedrivs i tv inte kan bedömas entydigt och generellt. Från såväl publikens som Sveriges Radios synpunkt har serier fördelar, men inrymmer också flera problem.

Vad som bör göras är att ge ökade resurser som möjliggör en större mångsidighet, och en bättre balans i utbudet mellan serier och enstaka program. Detta berörs i våra förslag om inköpsverksamheten.

7.2.3 Programkvalitet och ansvar mot publiken

Vi anser att höga publiksiffror inte är något avgörande mått på om ett program har varit bra eller inte. En allmän strävan efter höga publiksiffror främjar inte den sorts programkvalitet som enligt vår mening bör eftersträvas. Sveriges Radio behöver inte heller, med sitt oberoende av vinstmotiv och

¹Karin Hallberg – Jan Nordberg, Tv:s publik oktober 1976, SR/PUB nr 17 – 1976/77.

med tanke på radions och tv:s fasta förankring i svenska folkets vanor och liv, ägna sig åt en sådan strävan.

Ett viktigare mål för programverksamheten är enligt vår mening att stimulera och aktivera tittare och lyssnare. Den tid som ägnas åt radio och tv ska vara mer innehållsrik och givande för den enskilde. Detta är ett önskemål som kräver resurser för genomarbetning och gestaltning. Programmen borde kunna bli mer "träffsäkra". Även om varje enskilt sådant program inte får så stor publik, skulle behållningen för den intresserade bli större.

Vi ser det således inte som ett mål för rundradion att öka den tid som den enskilde ägnar åt radio och tv. Den tiden är redan nu rätt lång, och många anser att radio och tv är ett hinder för andra sysselsättningar och för umgänge och samvaro.

Man måste också beakta att publiken inte är enhetlig. Den rymmer inom sig många olika intressen och behov, och olika förutsättningar att tillgodogöra sig programmen. Den kan inte heller indelas i klara grupper. Olika intressen måste tillgodoses, men ingen enskild lyssnare eller tittare kan göra anspråk på att hela tiden få sina intressen beaktade. Större hänsyn bör tas till grupper som idag är eftersatta.

Men det är även viktigt att ha som utgångspunkt att den enskildes intressen inte en gång för alla är formade och fastlåsta. De kan påverkas och förändras. Därför bör den långsiktiga programplaneringen utformas så att publiken stimuleras och ges möjligheter att ta del av program av olika slag. Den pedagogiska insatsen och informationen om alternativ, programtider och kanaler är därför viktig.

Vi anser sammanfattningsvis att det är viktigare att öka den enskildes behållning av olika program än att öka den tid var och en ägnar åt tv. Därför föreslår vi förstärkningar av vissa delar av programverksamheten och ökade resurser för en höjning av *programkvaliten*. Målet för programplaneringen bör vara att ge publiken möjligheter att ta del av program av olika slag och att i ökad utsträckning kunna välja tidpunkt för sin radio- och tv-konsumtion. Ökad hänsyn måste också tas till olika *eftersatta grupper* intressen, behov och förutsättningar.

Vi är naturligtvis medvetna om att insatser för eftersatta grupper också kommer andra tillgodo, och att de därigenom till exempel kan leda till att personer som redan är högkonsumenter av radio och tv ytterligare ökar sin konsumtion. Dessa och andra möjliga effekter av ökad sändningstid behandlas i en nyligen utgiven rapport från PUB.² Det viktiga är emellertid att rundradion i sin programpolitik strävar efter att för olika delar av publiken öka valfriheten och behållningen av de enskilda programmen.

Program som ger en större behållning kan, som redan framhållits, bland annat åstadkommas genom större resurser för gestaltning och bearbetning och genom att man får möjlighet att oftare kunna kassera inspelade program eller att avbryta programprojekt. Större valfrihet och tillgänglighet kan uppnås genom en ökad och mer medveten reprisverksamhet, vilket vi behandlar i avsnitt 7.4.1.

Gestaltning innebär att med konstnärliga uttrycksmedel inför publiken skapa eller återskapa ett skeende eller ett sammanhang. Genom gestaltning kan man göra olika skeenden och även problem, tankar, idéer och erfarenheter levande och tydliga för publiken genom att ge dem en form som möjlig-

² Karin Hallberg. Publikens förväntade reaktioner på ökad sändningstid i tv och radio; Sveriges Radio/PUB, Nr 15 - 76/77.

gör nyansering och utförlighet i skildringen och inlevelse från publikens sida. Den kan också vara ett medel att uttrycka och förmedla känslor och stämningar.

Genom dessa förutsättningar kan gestaltande program ge publiken engagerande och roande upplevelser, som genom möjligheterna till identifikation och igenkännande kan ge ökade och fördjupade insikter och samtidigt stimulera fantasin och utveckla förmågan till inlevelse.

Gestaltning kan också användas för att åskådliggöra samtidsfrågor. Händelser och samhällseliga förändringar kan behandlas inte bara i nyhets- och faktaredovisning utan också som teater, film, sketcher, visor eller som dramatiserade inslag i nyhets- och faktaprogram.

Gestaltning är dyrbar att åstadkomma jämfört med enklare redovisningsformer. Men det finns många exempel på hur gestaltning av samtidsfrågor gjort dessa tillgängliga och begripliga för många människor som annars skulle gått förbi dem eller inte förstått frågornas egentliga konsekvenser. Ett exempel är TV 1-teaterns föreställning "Det löser sig" som behandlade en fabriksnedläggelse på ett sätt som gjorde problem för de enskilda människorna och för samhället påträngande begripliga. Den gången hade TV 1 sitt samhällsprogram "Studio S" samordnat med tv-teaterföreställningen, och den sammanlagda informations- och opinionseffekten ökade därmed sannolikt.

I begreppet *bearbetning* räknar vi in tillgång till goda manus och goda medarbetare, goda möjligheter till research, till repetitioner, till klippning och till textning och översättning av slutprodukten men också till kassering efter- som experiment (som är viktiga för kvalitet och förnyelse) ibland misslyckas.

Vi vill framhålla att vår strävan till höjd programkvalitet inte gäller någon särskild programsektor. Alla programformer bör få goda möjligheter till gestaltning och bearbetning.

De allmänna kvalitetssynpunkter på rundradioprogrammen som vi anlagt måste sålunda också avse de program som syftar till förströelse och avkoppling. Önskemålet om förstärkta resurser för genomarbetning och gestaltning av programstoffet måste således starkt understrykas beträffande underhållningen i radio och tv. Detsamma gäller kravet på förnyelse av generna. Detta förutsätter att en väsentlig vidgad krets av medverkande anlitas i programverksamheten för manus, redaktionell medverkan och medverkan i programmen. Bland annat innefattar detta ett ansvar att i etermedierna tillvarata och utveckla scengenerer såsom varité, kabaret och liknande.

7.2.4 *Inköpsverksamheten*

En stor del av programmen i tv utgörs av så kallad främmande produktion – varmed avses tv-program och filmer som har initierats och producerats utanför Sveriges Radio. Merparten utgörs av utländsk produktion.

Inköp och visning av främmande program är en viktig del av programverksamheten, som dock enligt vår uppfattning inte tilldelats tillräckliga ekonomiska och administrativa resurser.

Vi föreslår en förstärkning av inköpsorganisationen i syfte att åstad-

komma en mer medveten inköpspolitik med ökad kvalitet, en breddning av inköpen till fler länder och fler producenter och en ökad bearbetning av inköpta program. Detta är angeläget för att kunna motverka utslätning och ensidig kulturpåverkan och för att öka tillgängligheten.

Inköp av främmande produktion ska vara motiverad av programmässiga och kulturpolitiska skäl. Ökad geografisk, språklig och kulturell spridning bör eftersträvas, liksom ett ökat inslag av enstaka program.

Vad som bland annat kan göras för att tillgodose vårt önskemål är större resurser för resor och programbedömningar till länder där få inköp nu görs. Härmed följer också ökade krav på översättning, textning, spedition etc. Vidare är det önskvärt med bearbetning av främmande program för att öka tittarnas utbyte. Viktigt är till exempel dubbning av fler utländska barnprogram, så att även inte läskunniga barn kan följa med. Dubbning av barnprogrammen innebär att dialogen översätts och anpassas efter filmen, skådespelare engageras, ljudet redigeras och så vidare, vilket allt innebär att kostnaderna kan bli jämförbara med egenproduktion.

7.2.5 Medverkan av fristående yrkesutövare i programverksamheten

Vi anser att en omfattande medverkan av fristående yrkesutövare i radio och tv är nödvändig för att främja programkvalitet, variation och förnyelse i programverksamheten. För etermedierna med deras mångsidighet och ämnesmässiga bredd är det av största vikt att kunna anlita skapande krafter och idégivare från olika områden i samhället. Sveriges Radio har inte möjlighet och resurser att fast anställa sådana krafter i den utsträckning som enligt vår mening svarar mot kraven på kvalitet i programverksamheten. Med hänsyn till behovet av förnyelse vore det inte heller önskvärt. Väsentliga kvaliteter kan också utvinnas av samspel och växelverkan mellan personer inom och utom Sveriges Radio med deras skilda erfarenheter och kunskaper samtidigt som det stimulerar och utvecklar de medverkande parterna. Därtill kommer att kravet på yttrandefrihet förutsätter en bred medverkan i radio och tv av personer utanför företaget.

Den typ av medverkan vi anser nödvändig bör omfatta skapande krafter och idégivare, som genom sina talanger, kunskaper, erfarenheter och uttrycksformer inom ett visst område kan främja kvalitet i programverksamheten, och som inte är fast anställda inom Sveriges Radio. Vi syftar främst på personer som någorlunda kontinuerligt och yrkesmässigt ägnar sig åt skapande verksamhet. En sådan medverkan kan närmare definieras som verk och prestationer av skapande och utövande konstnärer samt konstnärlig, publicistisk och vetenskaplig medverkan i andra former såsom programresearch, redaktionsmedverkan och programmedverkan som värd, diskussionsdeltagare, expertis etc.

Vi anser sålunda att i första hand konstnärlig verksamhet bör hävdas som frilansområde. Det främsta skälet är att kravet på förnyelse ur publikens synvinkel är större på det konstnärliga fältet än på andra områden. En omfattande och kontinuerlig medverkan av fria kulturarbetare är också nödvändig för att upprätthålla kraven på bredd, variation och programkvalitet, särskilt inom sektorer såsom film, teater, musik, litteratur, konst, underhållning, barnprogram och andra gestaltande programformer. Det bör gälla beställ-

ningar och utläggningar till och medverkan vid programutformning av olika kategorier skapande konstnärer. Det bör också gälla medverkan och framträdande i medierna av utövande konstnärer.

Frilansmedverkan ger uttrycks- och arbetsmöjligheter åt kulturarbetare och andra som inte eftersträvar fast anställning inom Sveriges Radio. Vi vill därvid erinra om det stora kulturpolitiska ansvar som åvilar företaget genom att det är en av de största arbetsgivarna på kulturområdet och för vissa grupper den allra största.

Överhuvudtaget är radio och tv väsentliga uttrycksmedel för kulturarbetarna, och tillgången till etermedierna är av synnerligen stor vikt för dem i deras yrkesverksamhet. Som ledande kulturinstitution har Sveriges Radio ett självklart ansvar att stimulera och tillvarata den talang och yrkesskicklighet som finns inom olika delar av landet.

Konstnärlig, publicistisk och vetenskaplig medverkan i andra former såsom programresearch och redaktionsmedverkan bör också av kvalitets- och yttrandefrihetsskäl i vid utsträckning ske genom personer som inte är anställda inom Sveriges Radio.

Det finns här skäl att även betona vikten av att olika röster kan komma till tals i rundradions spegling av och kommentarer till samhällslivets yttringar. Krönikor, magasin och liknande program bör sålunda inte domineras av fast anställda medarbetare, utan debatten måste ges ökad bredd och variation.

Det bör därvid påpekas att den allmänna programpolitiken, liksom även upplevelseprogram och kulturinslag i såväl radio som tv bör göras till föremål för kritisk granskning i radio och tv. Det är viktigt att också Sveriges Radios egna produktioner inom kultursektorn kan tagas upp till behandling genom medverkan av fristående kritiker och experter, liksom givetvis också att publikrepresentanter bör få möjlighet att komma till tals.

Vi anser att särskilda åtgärder är motiverade för att garantera medverkan av skapande krafter utifrån. Vikten av sådan medverkan i radio och tv har också i olika sammanhang framhållits av företrädare för statsmakterna och Sveriges Radio. Trots detta har den minskat under senare år. Detta kan förklaras av två förhållanden som inträffat under samma period.

Den minskning av Sveriges Radios programresurser som har skett under de senaste åren har i stor utsträckning gått ut över frilansmedverkan, som utgjort budgetens nästan enda elastiska del. Det är i första hand manuskriptbaserade gestaltande programformer som har drabbats. Detta förhållande har kritiserats i den allmänna debatten, inte bara av representanter för kulturarbetarna utan också av andra som hävdar att radio och tv innehåller allt färre engagerande och underhållande program.

Vidare har tillämpningen av lagen om anställningsskydd med dess regler om turlisteordning och företrädesrätt fått till följd att Sveriges Radio anlitat färre fristående yrkesutövare än tidigare.

Lagen om anställningsskydd är värdefull för de anställdas sysselsättningsstrygghet, men såsom den tillämpats drabbar den indirekt de grupper som av olika skäl inte önskar fast anställning inom rundradion. Vi vill framhålla vikten av att också de fristående yrkesutövarnas sysselsättningsmöjligheter skyddas.

Vi anser att skyldigheten att anlita skapande krafter utifrån är så viktig för programverksamheten att den ska markeras i Sveriges Radios avtal med

staten. Detta innebär ett krav på företaget att planera och organisera sin verksamhet på ett sätt som möjliggör en omfattande medverkan av fristående yrkesutövare.

Vi vill här också framhålla att denna fråga ytterst hänger samman med en viktig princip för Sveriges Radios personalpolitik. En utökad frilansmedverkan och på sikt en ökad andel frilansproduktion medför att utrymmet för fast anställning inte bör öka i samma takt som de totala resursökningar vi föreslår. Eftersom vi uttalar oss för en ökad frilansmedverkan av programpolitiska skäl anser vi att Sveriges Radio ska använda en mindre andel av sina resurser för fast personal.

Vi har övervägt att föreslå en kvotering innebärande att en viss minsta del av budgeten endast får användas för att engagera fristående yrkesutövare inom vissa angivna områden. Fördelen med en sådan metod är att medel som är tänkta för frilansmedverkan inte kan gå till andra ändamål.

Kvotering är emellertid ett stelt instrument, särskilt som programformererna förändras och vidareutvecklas. Det är svårt att fånga det område man vill skydda i en definition som är tillräckligt klar för att användas till praktiskt bruk. En avgränsning kan också i en inte avsedd utsträckning drabba frilansmedverkan som inte är kvoterad. Det är vidare svårt att fastlägga en rimlig nivå och dessutom risk för att en vald miniminivå blir en riktlinje. Vidare minskar Sveriges Radios ansvar för fördelningen av medel, vilket skulle kunna strida mot våra förslag i övrigt.

Genom att markera ansvaret för frilansmedverkan i avtalet tar man bättre hänsyn till rundradions behov av frihet och flexibilitet i planeringen. Utan en kraftfull tillämpning finns dock risk för att en sådan bestämmelse blir helt verkningslös. Därför bör möjligheten till kvotering hållas öppen och kunna övervägas om avtalsbestämmelser inte får avsedd effekt.

7.3 Särskilda programfrågor

7.3.1 Inledning

I radiolagen och i avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio finns angivna de uppgifter som företaget, och dotterbolaget Sveriges Lokalradio, ska fullgöra i programverksamheten. Övervakningen av att företagen efterlever bestämmelserna sköts av den av regeringen tillsatta radionämnden, som har att granska redan sända program. Nämnden får däremot inte granska program i förväg.

Radionämnden är alltså den myndighet som har samhällets uppdrag att bedöma huruvida Sveriges Radio följer givna regler i programverksamheten. Vi finner det nuvarande systemet lämpligt även för framtiden och anser det viktigt att myndighetsbedömningen av Sveriges Radios verksamhet sker på grundval av i förväg uppställda regler, sådana de återfinns i lagar och avtal.

Under perioden den 1 januari 1971 – den 30 juni 1976, dvs. under fem och ett halvt år, har radionämnden fattat 2 250 beslut i granskningsärenden. I 76 fall (3,4 procent) har nämnden därvid kommit fram till att det granskade programmet i ett eller flera avseenden strider mot lag och/eller avtal. I

180 fall (8,0 procent) har nämnden funnit att programmet visserligen inte stått i strid med lag och/eller avtal, men ändå innehållit sådana brister att nämnden funnit anledning rikta kritik mot det. Övriga 1 994 (88,6 procent) friades eller avvisades av nämnden. Det är endast en mindre del av det samlade programutbudet som blivit anmält till radionämnden eller som av annan anledning granskats av denna. Den sammanlagda programtiden under de 5,5 åren uppgick till cirka 130 000 timmar. Under ett år (1972/73) granskade radionämnden 3,4 procent av de 4 100 timmarna tv-program och 0,3 procent av de 15 800 timmarna radioprogram. (Ds U 1974:7 Radionämnden. Breddad granskning och ny organisation, s 50–54).

Den enda rimliga bedömning som enligt vår mening kan göras av de ovanstående siffrorna är att Sveriges Radios programutbud sett som en helhet stått i god överenskommelse med radiolag och nu gällande avtal om programverksamheten. Radionämnden har heller aldrig väckt frågan att man från regeringens sida skulle företa några åtgärder mot företaget för brott mot avtalet om programverksamheten. Radionämndsutredningen gör den bedömningen, att om "programverksamheten . . . mera genomgående har tenderat att bryta mot kraven på opartiskhet och saklighet, så borde detta rimligen ha resulterat i en större andel fällda och kritiserade program än dem som undersökningen ger vid handen."

Ansvarsfördelningen mellan staten och Sveriges Radio ger företaget stor frihet vid utformandet av programverksamheten. Detta innebär att lagar och avtal anger ganska vida ramar inom vilka företaget och dess anställda har ett betydande handlingsutrymme. Även detta förhållande bör enligt vår mening bestå. Men det medför naturligtvis att utrymmet för kommentarer till och kritik mot Sveriges Radios program också blir stort innanför de ramar som lagar och avtal drar upp.

Det är därför naturligt att Sveriges Radios programverksamhet kritiskt granskas och livligt diskuteras i den allmänna debatten och i massmedierna.

Mot bakgrund av erfarenheterna från den nu pågående avtalsperioden lämnar vi förslag om vilka regler som bör formuleras för nästkommande avtalsperiod och om hur de bör tillämpas. En utgångspunkt för oss är därvid att Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio samt de anställda inom företagen ska ha i princip samma frihet i programverksamheten som under den nuvarande avtalsperioden. Vi ser det alltså inte som en uppgift för staten att söka detaljreglera programverksamheten.

Vi kommer i det följande att redovisa ett antal områden där diskussionen om Sveriges Radios verksamhet under 1970-talet varit särskilt livlig. Det är därvid naturligt att vi kommer att uppehålla oss främst vid kritik som framförts. Detta får inte undanskymma att det i debatten om Sveriges Radio ofta i grund och botten har funnits en positiv värdering av programverksamheten.

Den kritik som har förekommit har främst riktat sig mot *innehållet* i programmen. Den har gällt enskilda program eller programserier, ibland hela genrer eller rent av hela programutbudet. Det gäller främst frågan om saklighet och opartiskhet i programverksamheten. Vi har sökt bidra till belysningen av den frågan genom två undersökningar, vilkas huvudsakliga innehåll vi redovisar i det följande, nämligen dels (Ds U 1976:13) Tv:s utlandsrapportering, som utförts av professor Jörgen Westerståhl och universi-

tetslektor Rutger Lindahl, dels (Ds U 1976:12) Programarbetarens dilemma, som utförts av universitetslektor Lars Grahn, docent Bengt Nerman och universitetslektor Sverker Tirén.

7.3.2 Saklighet och opartiskhet. Radioutredningens undersökningar

7.3.2.1 Debatten senare år

Den vanligast förekommande kritiken mot radio- och tv-programmen har gällt påstådda brott mot radiolagens krav på saklighet och opartiskhet i programverksamheten. Kritiken har kommit från olika håll och skiftat till mål och innehåll. Nyhets- och samhällsprogrammen har oftast kritiserats för att de skulle vara "vänstervridna" – avsiktligt eller oavsiktligt från berörda redaktioners och medverkandes sida. Andra delar av programmen – främst underhållningsprogram och filmer – har oftare kritiserats för påstådd "högervridning", som då vanligen skulle ta sig uttryck i ett slappt anammande av ett västdominerat, av kommersiella värderingar präglad utbud, såsom deckare, western-filmer och underhållningsserier i tv.

Kritiken för "vänstervridning" får sägas ha varit den kvantitativt övervägande och den som mer eller mindre gått in i det allmänna medvetandet. Då denna kritik ofta har gällt konkreta punkter i program eller programserier är den lättast att dokumentera. Den har dessutom ganska ofta resulterat i anmälningar till radionämnden. Denna typ av kritik nådde en kulmen under 1970-talets första år och sammanföll i tiden med tv:s uppdelning i två kanaler.

I något fall har hela programserier påståtts brista i saklighet och opartiskhet. Ett exempel på det senare är den serie som sändes i TV 1 hösten 1971 med rubriken "Från socialism till ökad jämlikhet". Det var en serie om åtta program och ett debattprogram som analyserade den svenska arbetarrörelsens utveckling från marxistiska utgångspunkter. Radionämnden behandlade hela denna serie efter anmälan och lät bland annat tre sakkunniga forskare var för sig lämna yttrande om serien. Utslaget i radionämnden blev fällande; serien hade enligt nämnden inte tillräckligt tydligt redovisat utgångspunkter och tillvägagångssätt och den efterföljande debatten kunde inte på ett tillfredsställande sätt kompensera detta.

I fallet "Från socialism till ökad jämlikhet" kunde inte några allvarliga sakfel påtalas, men det finns andra program där en omfattande offentlig debatt anklagat program för sådana fel. Programmen har anmälts till Radionämnden och där fällits för att de ansvariga inte, som radioavtalets § 8 säger, hade kontrollerat att lämnade uppgifter var korrekta.

I februari 1970 sände TV 2 programmet "Nils Johan Andersson", en pjäs om det statliga företaget NJA som gått även på Dramaten och andra scen-teatrar. Radionämnden ansåg, att Sveriges Radio i pjäsen lämnat felaktiga sakuppgifter och att den debatt som följde på pjäsen inte kunde frita företaget från kritik mot att den var osaklig.

Ytterligare ett program från 1971 i TV 2 ledde till kritik för vänstervridning och det var programmet "Har du hört vad som hänt?" I det programmet, som till sin form var en politisk satir, ingick en scen där August Lindberg, före detta ordförande i LO, undertecknar Saltsjöbadsavtalet. I tv-programmet

framställdes Lindberg som berusad, vilket upprörde många människor, särskilt dem som visste att han var en övertygad nykterist. Programmet ledde till en diskussion om vilka uttrycksformer som kunde anses tillåtna för den politiska satiren i radio eller tv – då det gäller teater eller tryckt skrift hade inte motsvarande starka kritik uppkommit. Radionämnden konstaterade, att programmet stred mot både radiolag och avtal eftersom en felaktig beskrivning gjorts och att det därmed brutit mot saklighetskravet.

Kritik har också några gånger riktats mot programledarens kommentarer i eller efter ett program. TV 2 sände hösten 1972 ett barnprogram – Pojken med flöjten – där en replik efter programmet upprörde många föräldrar. Kommentaren gällde vattenbufflar, som förekommit i programmet, och drog en parallell till kriget i Vietnam, där amerikanska helikopterpiloter uppgavs skjuta vattenbufflar. Den gången friade radionämnden programmet med fyra röster mot tre.

7.3.2.2 Tidigare undersökningar av opartiskhet och saklighet

Sveriges Radio och radionämnden har vid flera tillfällen givit professor Jörgen Westerståhl i uppdrag att granska vissa programinslag för att därigenom ge ett underlag för bedömning av om kraven på saklighet och opartiskhet iakttagits i berörda program. Medan radionämnden vanligen granskar enskilda programinslag har Westerståhls undersökningar varit av mera generell natur och gällt hela serier av programinslag: Vietnamrapporteringen under en månad 1968, Den svenska valrörelsen 1968, LKAB-konflikten 1970, Norrmalmstorgsdramat 1973 och Portugalbevakningen i maj-juli 1975.

I samband med dessa undersökningar har Westerståhl utvecklat ett analyschema omfattande tre nivåer. På den högsta nivån förekommer enbart begreppet *objektivitet*. Detta begrepp återfinnes inte i radiolag eller avtal och används enbart som en sammanfattning av de två nyckelbegreppen på den andra nivån, *saklighet* och *opartiskhet*. På den tredje nivån uppdelas sedan dessa båda begrepp i ytterligare ett antal underkategorier: *sanning* och *relevans*, resp. *balans/ickepartiskhet* och *neutral presentation*. Vid sidan av de nämnda kraven som alltså ses som ett utflöde ur objektivitetskravet, gäller också andra mål för programverksamheten.

Själva undersökningarna har bestått i att programinnehållet klassificerats i bestämda kategorier, t. ex. efter använda källor, efter presentationsform, med hänsyn till behandlat sakområde, behandlad aktör, perspektiv på aktör etc. Den generella karakteristiken av programinnehållet har lagts till grund för en bedömning av om de angivna objektivitetsnormerna iakttagits i rimlig utsträckning eller inte.

Sanningskravet, som har med de källkritiska frågorna att göra, är i viss mening grundläggande men har, närmast på grund av undersökningarnas karaktär, inte blivit föremål för något mera ingående studium.

När det gäller relevanskravet har Westerståhl gjort jämförelser mellan olika mediers rapportering och därvid som norm ofta utgått från den nyhetsvärdering som med måttliga variationer tillämpas av västerländska nyhetsmedier.

När balanskrav ska tillämpas, t. ex. vid spegling av en debatt, är det ofta lätt att mäta vilket utrymme berörda parter får. Även vad de inom den

givna ramen får säga, i förhållande till vad de vill säga, kan i många fall närmare belysas. När det gäller t. ex. vanlig nyhetsförmedling kan balanskrav i de flesta fall inte uppställas, utan där faller Westerståhl tillbaka på ett mindre strikt krav på ickepartiskhet.

Kravet på neutral presentation har tolkats som ett krav på att Sveriges Radio inte får identifiera sig med en viss part eller ta avstånd från en annan. Det är alltså här fråga om själva uttryckssättet i rapporteringen, inte om sakbehandlingen.

Genom mängden av undersökningar har Westerståhl kommit att i någon mån dominera diskussionen om objektivitet vid behandlingen av samhällsfrågor i massmedierna och särskilt i Sveriges Radios program. Westerståhls undersökningsmetoder har emellertid också blivit föremål för kritik. Det har bl. a. hävdats att kravet på opartiskhet har kommit att alltför mycket dominera över kravet på saklighet. Vidare har Westerståhls accepterande av de västerländska nyhetsvärderingsprinciperna ifrågasatts.

Vi har givetvis inte anledning att ta ställning till metodfrågor av detta slag, men vill i föreliggande sammanhang understryka två saker. Det är för det första önskvärt att metodutvecklingen, när det gäller objektivitetsundersökningar, på allt sätt främjas. För det andra anser vi det väsentligt att undersökningar som ur saklighets- och opartiskhetssynpunkt belyser större avsnitt av Sveriges Radios programutbud även fortsättningsvis kommer till stånd. De kan på ett värdefullt sätt komplettera debatten om opartiskhet och saklighet i enskilda program.

De två särskilda undersökningsuppdrag som vi givit och som nedan i korthet refereras bör ses mot denna bakgrund.

7.3.2.3 Undersökningen om tv:s utlandsrapportering

På uppdrag av radioutredningen har Jörgen Westerståhl, tillsammans med Rutger Lindahl, studerat tv:s utlandsrapportering med utgångspunkt i radiolagens regler om saklighet och opartiskhet. Syftet var inte att avge omdömen om eller karakterisera enskilda program eller programserier, utan att ge en generell karakteristik av hela rapporteringen.

Rapporten är utgiven av radioutredningen och bär rubriken "TV:s utlandsrapportering. En undersökning avseende perioden 1 februari – 1 juli 1975" (Ds U 1976:13).

Rapporten behandlar fyra centrala frågeställningar.

- urval av nyheter (jämförelse mellan tv, radio och TT)
- rapporteringens innehåll (sakområden, aktörer och arenor)
- belysning av aktörerna (positiv, negativ, neutral)
- sammanfattande kanäljämförelse

Urvalet av nyheter studeras från olika utgångspunkter. Lindahl och Westerståhl undersöker bland annat hur stor andel av nyhetsmaterialet som är dagsaktuell respektive tidsaktuell och hur stor andel som är dubbelrapporterad respektive unik för en viss nyhetsredaktion.

Av de kommenterande nyhetsprogrammen hade Aktuellt 39 procent dagsaktuella inslag och Rapport 41 procent. Andelen tidsaktuella inslag var 8 procent i Aktuellt och 5 procent i Rapport. Över hälften av inslagen i båda

programmen hamnade i en mellangrupp med blandat dags- och tidsaktuellt innehåll.

Dubbelrapporteringen mellan olika nyhetsprogram i radio och tv måste bli ganska omfattande, antingen det är fråga om självständiga redaktioner eller ett samordnat system. Dubbelrapporteringen mellan Aktuellt och Rapport å ena sidan och centralredaktionens nyheter i tv (TV-nytt) och i ljudradions P3 (nyhetssammandrag kl. 23) å andra sidan visar följande:

- av P3:s nyhetsinslag fanns 72 procent också i TV-nytt
- av P3:s nyhetsinslag fanns 34 procent också i Aktuellt eller Rapport
- av TV-nytt:s nyhetsinslag fanns 48 procent också i P3 (P3 hade sammanlagt 1 025 nyhetsinslag och TV-nytt 1 534)
- av Aktuells och Rapport:s nyhetsinslag fanns 43 procent också i P3 (Aktuellt hade 495 inslag och Rapport 521 inslag. Om de dubbelrapporterade händelserna räknas bort hade programmen tillsammans 809 nyhetsinslag.)
- över hälften av inslagen i Aktuellt och Rapport är unika, dvs. de rapporteras inte i det andra programmet. För Aktuellt är andelen 56 procent och för Rapport 58 procent (andelarna är beräknade på en bas där de tidsaktuella nyhetsinslagen *inte* ingår)
- av de dubbelrapporterade ämnena har Aktuellt och Rapport i en tredjedel av fallen utnyttjat olika infallsvinklar och i två tredjedelar av fallen lika infallsvinklar
- i 18 procent av alla sändningsdagar innehåller Aktuellt och Rapport inga gemensamma nyhetsinslag:
 - 35 procent av sändningsdagarna innehåller de ett gemensamt;
 - 29 procent av sändningsdagarna innehåller de två gemensamma;
 - 13 procent av sändningsdagarna innehåller de tre gemensamma;
 - 3 procent av sändningsdagarna innehåller de fyra gemensamma och i
 - 2 procent av sändningsdagarna innehåller de fem gemensamma nyhetsinslag.

Den geografiska täckningen av världen föranleder Lindahl och Westerståhl att framhålla tre regioner som svagt täckta – Östeuropa, Latinamerika och Australien/Oceanien. Det sistnämnda området tycks inte heller uppmärksammas av andra nyhetsmedier i Sverige; inte ens i TT:s omfattande telegammal finns särskilt mycket material därifrån. Om Östeuropa och Latinamerika däremot har TT sänt ut ett ganska stort antal nyheter, som inte tagits upp i TV-nytt eller kommenterats i Aktuellt eller Rapport. Journalistiskt arbete i Östeuropa möter speciella svårigheter, bland annat begränsningar både i utrikeskorrespondenternas rörelsefrihet och i fråga om möjligheten att kontrollera eller komplettera tillgängliga telegram.

Rapporteringens innehåll behandlas i tre avseenden – ämnesområde, arena (var i världen) och aktör. Undersökningen innehåller också en uppdelning efter presentationsform. Centralredaktionens sändningar i radio och tv utgörs helt av telegram, medan de övriga nyhetsredaktionernas program domineras av kommentarer, reportage och intervjuer. Aktuellt och Rapport hade båda cirka 40 procent Studioingress/kommentar, cirka 35 procent Reportage/kommentar och cirka 25 procent Reportage/intervju.

Utlandsmaterialet har delats in i mellanstatliga och inomstatliga nyheter, och där finns det skillnader mellan de kommenterande programmen och telegramsändningarna. TV-nytt har lika många mellanstatliga som inomstatliga nyheter medan Aktuellt, Rapport och Centralredaktionens P 3-ny-

heter har två tredjedelar inomstatliga, och samhällsredaktionernas och övriga redaktioners utlandsmaterial i tv hade 85 procent inomstatliga händelser.

Påtagliga skillnader mellan nyhetsredaktioner och övriga redaktioner framträder också vid jämförelser mellan vilka sakområden som behandlas. Nyhetsprogrammets största kategori är allmänna inrikespolitiska förhållanden, politiska organisationers verksamhet och allmänna utrikespolitiska förhållanden. Fakta- och samhällsprogrammens största kategorier är sociala och kulturella förhållanden. Men medan telegramredaktionerna och de kommenterande redaktionerna inbördes är ganska lika i sin fördelning på ämnen, så framträder en tydlig profilering i de andra programmets fördelning.

TV 1 har mycket material om ekonomiska förhållanden i olika länder medan TV 2 i stället har mer av allmänna inrikespolitiska förhållanden.

De geografiska områden som dominerar rapporteringen är Västeuropa med 30–35 procent av de kommenterande nyhetsredaktionernas och övriga redaktioners material och 40–45 procent av telegramredaktionernas, Asiens (främst Indokina) andel är 30 procent av de kommenterande redaktionernas material, 14 procent av övriga redaktioners material och 20 procent av telegramredaktionernas material och Nordamerikas andel (främst USA) mellan 7 och 10 procent av materialet hos samtliga redaktioner utom TV 2:s övriga redaktioner, som ägnat Nordamerika 16 procent av utrymmet. Resultaten för Östeuropa är av särskilt intresse. Rapport ägnade 1,7 procent av sitt utrymme åt östeuropanyheter, Aktuellt 4 procent, telegramredaktionerna omkring 3 procent medan de övriga redaktionerna ägnade 11 respektive 13 procent åt Östeuropa. Även Afrika förekom oftare i de övriga programmen än i de renodlade nyhetsprogrammen, medan däremot Latinamerika inte av någon redaktion rönt större uppmärksamhet – TV 2:s övriga program hade den högsta andelen eller 5 procent.

Liksom fallet var med ämnesinnehållet i programmen så gäller om den geografiska fördelningen att fakta-, samhälls- och övriga redaktioner i viss mån kan kompensera brister i de dagliga nyhetsprogrammen och markera en intresseinriktning för programmenheten. Som exempel kan nämnas behandlingen av Östeuropa i både TV 1 och TV 2, Afrika i TV 1 och Nord- och Sydamerika i TV 2.

I fråga om arenor och aktörer säger Lindahl och Westerståhl att "utlandsrapporteringen täcker ett stort antal arenor och aktörer men att endast ett fåtal av dem får något större programutrymme. Tv:s rapporter om utlandet berör . . . totalt 75 procent av de i förväg listade tänkbara arenorna (samtliga stater samt vissa sammanslutningar av stater). Det får anses vara ett högt värde . . . Samtidigt är emellertid koncentrationen till de större arenorna mycket markerad. De tio största upptar således mellan 60–70 procent av den totala programtiden i Aktuellt och Rapport och mellan 50–60 procent i TV-nytt och i de båda kanalerna totalt sett." Och vidare: "USA:s totalt dominerande ställning i tv:s utlandsrapportering – som aktör på olika arenor – framstår klart. Det utrymme som ägnas rapportering om Kina är däremot anmärkningsvärt litet." (s 24 och 28.)

Vid genomgången av innehållet i nyhetssändningarna gjordes också bedömningar av vilka perspektiv – positiva, negativa och neutrala – som dominerar de sammanhang i vilka aktörerna förekommer. Resultatet blev med den begagnade kodningen av materialet, att för samtliga redaktioner do-

minerar det negativa materialet (krig, kriser, hunger och våldsamma konfrontationer) starkt över det positiva; relationerna varierar från 2 1/2 gånger så mycket negativt som positivt till 7 1/2 gånger så mycket negativt som positivt. Andelen neutralt material är hela tiden stor, som regel i samma storleksordning som den negativa.

Störst andel negativa perspektiv i nyhetsförmedlingen har Västberlin, Grekland, Spanien, Chile, Etiopien, Indien, Japan, Rhodesia, Kambodja, Danmark, 'Palestina' och USA. Jämnare fördelning har Förenade Arabrepubliken, Nordvietnam, Sverige (som aktör utomlands), Sovjetunionen och Polen. Ser vi på hur dessa länder omnämns av andra så kvarstår och förstärks den negativa övervikten för USA (och även för Portugal) medan Sovjetunionen har en jämnare balans. Som ett exempel på hur materialet påverkas av dess karaktär och ursprung, visar rapporten att TV 1:s samhällsredaktion hade tio gånger så mycket positivt som negativt om Sovjetunionen. Orsaken var en finsk serie om Sovjetunionen som helt dominerade denna grupp.

Lindahl och Westerståhl sammanfattar avsnittet om perspektivbalansen på följande sätt: "Som det mest anmärkningsvärda resultatet framträder den starkt avvikande perspektivbalansen mellan å ena sidan de västliga demokratierna och å andra sidan de kommunistiska staterna. Vissa välkända förhållanden kan anföras som förklaring till detta resultat. I slutna stater förmedlar de officiella informationskällorna väsentliga positiva nyheter och informationer från andra håll kan vara svåra att anskaffa. I de västliga demokratierna är däremot nyhetsflödet rikare än någon annanstans och samtidigt ger de nyhetsvärderingsprinciper som tillämpas normalt en stark framtoning av det negativa stoffet. Huruvida andra faktorer än de som har att göra med tillgången på nyheter och gällande nyhetsvärderingsprinciper också påverkat perspektivbalansen är en fråga som inte kan avgöras på grundval av den utförda undersökningen; härför hade erfordrats ett kompletterande studium av nyhetskällor och andra medier" (s 38-39).

Författarna erinrar i detta sammanhang också om Sveriges Radios skyldighet att hävda de demokratiska värdena. Detta krav har enligt ett utslag av radionämnden inte ansetts böra påverka den egentliga nyhetsförmedlingen. Vilken roll kravet att hävda de demokratiska värdena i övrigt skall spela är enligt författarna inte klarlagt.

Fyra stater - Portugal, Sydvietnam, Sovjetunionen och USA - får en utförligare analys i rapporten. I Portugalrapporteringen blir alla specificerade parter oftare negativt omnämnda än positivt. Den "jämaste balansen" har det socialistiska partiet och de väpnade styrkornas rörelser, MFA, medan för kommunister, högergrupper och övriga vänstergrupper de negativa omnämningarna starkt dominerar.

I Sydvietnammaterialet är det särskilt skillnaderna mellan Thieu-regimen (i Saigon) och PRR-sidan som framträder. För Thieu-regimens olika aktörer överväger klart de negativa perspektiven medan motsatsen gäller för PRR-sidan. Författarna påpekar, att Sydvietnamrapporteringen mest bestod av krigshändelser och att det då är naturligt att den som har motgångar får ett starkt inslag av negativa perspektiv.

Sovjetunionenrapporteringen domineras av fyra aktörer, där samtliga utom "regering/partiledning" har fler positiva än negativa omnämningar. För Sovjetunionen gäller det tidigare påpekade specialförhållandet med den

finskproducerade tv-serien som mest tar upp "icke-officiella" eller "övriga officiella" aktörer och då med positiv prägel. Detta förhållande, plus att den politiska oppositionen i Sovjetunionen knappast alls behandlas, belyser problemet med nyhetsförmedling från slutna stater av Sovjetunionens typ. Det finns visserligen en liten andel inslag från oppositionen, men dessa, som genomgående var negativa, uppgår inte ens till en promille av det totala Sovjetmaterialet och påverkar därför inte totalbilden.

För USA slutligen registrerades sex aktörer, vilka samtliga utom utrikesminister Kissinger erhöll till övervägande del negativ belysning.

USA har, som tidigare nämnts, den största övervikten för negativa perspektiv – relationen 35 procent negativa och 5 procent positiva. De neutrala utgjorde således 60 procent, vilket är ungefär samma andel som Portugal (57 procent), Sydvietnam (59 procent) och Sovjetunionen (72 procent) hade.

De sammanfattande jämförelserna av redaktionernas program ger mycket höga samband: Aktuellt och Rapport får vid undersökning av i vilken mån samma "sak", "aktör" och "arena" behandlats under perioden korrelationsvärdena 0,98, 0,96 och 0,95 (det använda måttet Robinson's A går mellan 0 och 1). Jämförelser mellan faktaredaktioner och övriga redaktioner på TV 1 och TV 2 ger korrelationsvärden mellan 0,77 och 0,94.

När Aktuellt och Rapport jämfördes dag för dag var den gemensamma andelen material mellan 28 och 43 procent med huvudinnehållet uppdelat på drygt 1 000 nyhetsinslag. I den senare mera översiktliga jämförelsen avseende hela femmånadsperioden är innehållet uppdelat på cirka 175–250 aktörer, 180 arenor, 31 sakområden och 3 slags perspektiv. Härvid framstår alltså programmen som utomordentligt lika.

Åtskilligt talar enligt författarna för att det sistnämnda mättningsresultatet kan vara direkt användbart, när det gäller att bedöma hur programinnehållet ter sig från TV-publikens synpunkt. Man förutsätter då att publikens intresse främst koncentreras på en viss aktör, en viss arena etc. Upplevelsen av likheter i programutbudet mellan olika redaktioner och kanaler blir i så fall beroende av hur ofta en och samma aktör, arena etc förekommer i de olika programmen. (S 43–44.)

De betonar också, att nyhetsredaktionerna inte har ett helt fritt val – arena, aktör och sak är redan ihopkopplade med varandra. Därför är det inte förvånande, att höga korrelationsmått uppnås också då variablerna kombinerade två och två jämförs med varandra. Värdena sjunker något men är fortfarande höga. Då tre variabler kombineras sjunker korrelationerna ytterligare. Några specialjämförelser visar att överensstämmelserna är störst för de mest frekventa variablerna.

Att Aktuellt och Rapport, studerade över en så lång period som här gjorts, framstår som så lika förklarar Lindahl och Westerståhl med att de tillämpar i stort sett samma nyhetsvärderingsprinciper.

Slutsatsen blir, att det "knappast är meningsfullt att helt allmänt uttala sig om likheter eller skillnader mellan redaktioner och kanaler i Sveriges Radio. I stället måste man precisera vad det är i programinnehållet som skall jämföras och vilken tid jämförelsen skall omfatta. Nöjer man sig med att göra en jämförelse exempelvis av vilka aktörer, arenor och sakområden som behandlas i Aktuellt och Rapport under en längre tidsperiod blir intrycket av likhet överväldigande. Riktigt däremot uppmärksamheten

på hur de olika komponenterna i händelseförloppet sätts samman och kommenteras dag för dag blir skillnaderna påtagliga." (s 46.)

"Praktiskt kan denna analys ge ett bidrag till diskussionen om mångfald och bredd i första hand i de kommenterade nyhetsprogrammen. Existensen av två kommenterande nyhetsredaktioner ger otvivelaktigt en mångfald i fråga om nyhetsurval och infallsvinklar som kommer till uttryck i mellan hälften och tre fjärdedelar av utlandsmaterialet, vid en jämförelse nyhetsinslag för nyhetsinslag. Är man däremot intresserad av bredden i utlandsrapporteringen, blir det naturligt att knyta an till en längre tidsperiod och då framgår att existensen av två självständiga redaktioner inte på något mera markerat sätt bidrar till att öka denna bredd. Prioriterar man kravet på bredd i nyhetsutbudet, dvs. en täckning av mera nyheter eller flera aktörer, arenor, sakområden etc, synes en lösning vara en samordning av nyhets-sändningen.

Mångfalden och bredden i TV:s utlandsrapportering beror också på övriga redaktioners programverksamhet. Såsom förut framhållits fyller de redaktioner som inte är nyhetsredaktioner en påtaglig, kompletterande uppgift i dessa avseenden. En uppdelning av ansvaret för telegramrapporteringen på två kanalspecifika redaktioner torde däremot medföra en minskning av bredden i telegramutbudet." (s 46-47.)

7.3.2.4 Programarbetarens dilemma – en studie i Sveriges Radios samhällsprogram

Radioutredningens andra undersökning av saktlighets- och opartiskhetsproblem har utförts av Lars Grahn, Bengt Nerman och Sverker Tirén. De är alla litteraturvetare och verksamma vid journalisthögskolan i Stockholm. Undersökningen behandlar vissa samhälls- och magasinprogram och gör det med helt andra vetenskapliga metoder än Lindahl och Westerståhl. Grahn, Nerman och Tirén väljer ut ett litet antal program, som de efter ingående studium av programkatalogen (förteckning över sända program) finner särskilt intressanta. Dessa få program ägnar de en ingående undersökning med närmast litteraturvetenskapliga metoder. Studien är inriktad på att visa hur föreställningar om publiken och det journalistiska uppdraget kommer till uttryck i första hand genom programledarens handlande i programmen. Deras analyser och slutsatser görs enbart i form av skriftliga kommentarer och resonemang – inte i tabeller och siffror som den förra undersökningen.

Det dilemma som rubriken handlar om avser i första hand de spänningar som finns mellan avtalets krav på att upplysa om nuets händelser och att stimulera till debatt. Programledarens roll blir särskilt svår i program som vill stimulera till debatt och i program som författarna menar karakteriseras av en aktiv hållning till ämnesval, medverkande och publik. Av de studerade programmen är "Insyn" snarare än "Kvällsöppet" och "Lördags" snarare än "Barnjournalen" aktiva, undersökande program där redaktionen haft resurser för research och planering och själv driver programmet efter en genomtänkt plan.

Grahn, Nerman och Tirén diskuterar också radionämndens praxis, vilken de tycker sig kunna iakttaga har skärpts just när det gäller programledarens

roll. Nämndens huvudregel verkar – enligt författarna – vara, att programledaren ska vara neutral och balanserad. Rapporten innehåller emellertid också exempel på där radionämnden friat partiska programledare med hänvisning till programmets art eller där nämnden på annat sätt visat, att man gjort ett undantag från sin huvudregel.

Rapportens författare skriver i avsnittet Slutsatser och önskemål, att det är önskvärt att göra en bredare bedömning av saklighets- och opartiskhetsfrågorna, en bedömning som inte bara tar fasta på det rent verbala beteendet i programmen. De har själva valt att jämföra en undersökande, självständig inställning med en mera passiv, "imiterande" inställning. Författarnas grundläggande värdering är, att den förra inställningen "bäst tjänar att erbjuda material för opinions- och värdebildningen i den demokratiska processen".

Följande punkter anges i rapporten som särskilt väsentliga vid bedömningen av saklighets- och opartiskhetsfrågor i samhällsprogram:

1. *Sättet att välja och lägga upp sitt ämne.* "Vi har iakttagit en viktig och intressant kontrast mellan å ena sidan program där redaktionen själv väljer sina ämnen, söker en motivering för dessa och strukturerar sin verklighetsbeskrivning – dvs. där man medvetet tar ansvaret för innebörden i de meddelanden man sänder ut – och å andra sidan program som präglas av ett 'passivt' ämnesval där man övertar ämne, motivering och tolkning från andra håll (andra massmedier), ofta utan att detta beroende anges eller diskuteras." (S 107.) I det förra fallet intar programarbetarna *en egen hållning* med risk för att bli uppfattade som partiska i konventionell mening.

Även de som intar en mer passiv hållning kan emellertid bli partiska genom att i diskussioner, eller konflikter, låta någon part komma till tals i större utsträckning än andra. "Å andra sidan kan de relativt lätt försäkra sig om att framstå som oklanderligt opartiska om de ser till att parter och intressen får framträda på ett sätt som enligt gängse uppfattning motsvarar deras plats och styrka i en allmän debatt som redan är etablerad på andra håll, i andra medier. Men denna typ av opartiskhet behöver inte innebära – och detta är ett viktigt resultat av undersökningen – att ämnet blivit behandlat på ett sakligt och pedagogiskt tillfredsställande sätt.

Verklig klarhet om sakfrågorna kanske inte alls har skapats hos publikens flertal, bara därför att ett program speglar ('imiterar') de beskrivningar, intressen och tolkningar som redan trätt fram i den offentliga diskussionen eller därför att de självklara parterna i en konflikt har fått säga sitt.

I själva verket kan ett sådant 'opartiskt' program sägas ta ställning för en redan etablerad verklighetsbeskrivning och *emot* de intressen och synpunkter som kanske inte haft möjlighet att göra sig hörda. Här finns en partiskhet som är svårare att upptäcka och som därför inte lika lätt kommer under radionämndens ögon, bland annat därför att det kan vara nästan omöjligt att i en viss situation mobilisera den part som inte fått sina synpunkter beaktade. De 'parter' det här kan vara fråga om – till exempel läkemedelskonsumenter, omyndigförklarade mentalpatienter, arbetare som *ännu inte* drabbats av yrkesskador – är sällan organiserade och har därför inte artikulerat sig inför offentligheten. Kanske har de inte ens själva upptäckt att de är intressenter ('parter') i den problematik som behandlas i ett program." (S 107–108.)

Den programledare som förhåller sig aktiv till ämnet kommer just därigenom att upptäcka nya parter, nya intressen och "kanske blir han t. o. m. den förste som formulerar en viss problematik i termer av intressekonflikt". Eftersom han då troligen betonar de nya aspekterna kan detta se ut "som ett ställningstagande och framstå som i konventionell mening pariskt, trots att avsikten var att få fram en *ännu mer saklig och perspektivrik* skildring än de gängse på området". (S 108.)

2. *Sättet att uppfatta publikreaktionen.* Programarbetarna kan se publiken som människor för vilka mediekonsumtionen är ett mål i sig eller ett medel för deras orientering i verkligheten. Ser man tittarna och lyssnarna mest som passiva mottagare, som i det första fallet, är man sannolikt inte benägen att tillskriva dem något egentligt eget ansvar för den kommunikationsprocess som massmedierna ger impulser till. "Förväntar man sig inte något aktivitet från deras sida gäller det ju för programmakaren att göra innehållet så förenklat att det går fram också till de mest passiva." (S 108.)

Den föreställning som programmakaren har om publiken kan också bli en självuppfyllande profetia: genom att konsekvent förenkla och lägga till rätta sina framställningar kan man mana fram just den passiva och oansvariga tittarhållning som man från början tagit för given.

"Också det motsatta sättet att uppfatta lyssnarna och tittarna – som uppmärksamma och sökande – fungerar förhoppningsvis på liknande sätt, dvs. som förebild och självuppfyllande spådom." Ser man publiken som medagerande i en kommunikationsprocess måste också en del av ansvaret läggas på den. Och just därför är det, skriver författarna, "viktigt från allmän demokratisk synpunkt att de som arbetar med samhällsprogram i rundradion ser på sin publik som mogna medborgare, myndiga att själva ta ställning till de beskrivningar och de värderingar som framförs i programmen". (S 109.)

Utgår man från, att publiken själv kan ta ställning, värdera och gå in i debatt, behöver inte "tendensen" i enskilda program bli någon alarmerande sak. "På denna viktiga punkt kan emellertid de nuvarande programreglerna och radionämndens tolkning av avtal och andra instruktioner i viss mån hindra programarbetarna från att se sin publik på ett moget och realistiskt sätt. I dessa regler utgår man nämligen ensidigt från att publiken skall skyddas mot eventuella skevheter eller tendentiösa framställningssätt. Man resonerar som om den vore ett slags hjälplöst objekt för den information och de värderingar som uttrycks i programmen. Därför har dessa regler och instruktioner förmodligen också bidragit till att utbreda synen på radio- och tv-publiken som en passivt konsumerande och lättledd skara." (S 109.)

3. *Sättet att i programmet visa sin relation till stoffet och uppgifter.* En bedömning av sättet att i programmet visa sin relation till stoffet och uppgiften måste alltid göras mot programmets helhet och syfte. Många kontroversiella program har sin grund i intressemotsättningar mellan parter med mycket olika uttrycksförmåga och social prestige. "I program som syftar till att lyfta fram 'röstsvaga' grupper eller individers perspektiv krävs en särskild medvetenhet och energi från programarbetarnas sida. Sålunda kan ... en uppgift för journalisten eller programledaren vara att söka upprätta en sådan parts auktoritet, dvs. att aktivt stödja och uppmuntra en person som har svårt att på ett självklart sätt agera i egen sak i ett massmedium." (S 109.)

"Ett sådant agerande från en programledares sida uppfattas gärna som

'partiskt'. Men vi menar att det snarare kan innebära att programledaren *undviker* en obalans i helhetsintrycket. Att aktivt stödja en medverkande som talar utifrån en svagare position är ofta nödvändigt för att rimlig balans skall åstadkommas i ett program." (S 110.)

Instruktioner och tolkning

Grahn, Nerman och Tirén menar att radionämndens fixering vid programledarrollen får vissa besvärande konsekvenser. "Tidigare tolkades kravet på opartiskhet så att programutbudet i sin helhet under viss tid skulle präglas av balans och mångsidighet. Den praxis som radionämnden mer och mer har utvecklat innebär emellertid att man ställer alltmer uttalade krav på balans och neutral presentation i de enskilda programmen. Nämnden kan här vara i färd med att lägga fast en tolkning av opartiskhetskravet som i längden kommer att verka hämmande på programarbetarnas möjligheter att skapa nya och pedagogiskt effektiva programformer. Nämnden kommer då mer att värna om opartiskheten än om orienteringen i och debatten om samhälls- och kulturfrågor. Kanske beror detta på att det är lättare att 'döma' efter regler som man tolkar som förbud än efter regler som måste utvecklas i krav på vad som bör och skall göras men som inte görs." (S 110.)

"Mot bakgrund av de resonemang vi fört i denna studie förefaller det vara av största vikt att radionämnden i en framtida ex officio-granskning fäster betydande avseende vid de krav som ställs upp i avtalets § 6 andra stycket, om skyldigheten att orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt att *stimulera till debatt* kring sådana frågor, och § 8 första stycket, om att bestämmelserna om opartiskhet och saklighet skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion." Om radionämnden betraktade dessa formuleringar som *påbud* för Sveriges Radio skulle de medverka till en utveckling av rundradions journalistiska uppgifter.

Vidare menar författarna, att kravet på opartiskhet och saklighet måste tolkas på olika sätt för olika programtyper. "Det kan vara naturligt att man tynger mer på balans- och neutralitetskravet i bland- och diskussionsprogram. I fråga om mer genomarbetade reportage, dokumentärer och insändarprogram bör man kunna hävda radions skyldighet att orientera och stimulera till debatt om kultur- och samhällsfrågor. Sådana program bör vara fritagna från de strängare krav på neutral utformning och neutralt uppträdande från programledarens sida. Kravet på saklighet gäller naturligtvis i alla typer av program." (S 111-112.)

Rapporten avslutas med konstaterandet, att samhällsprogram för att tydligt och engagerat nå fram till publiken med ett väsentligt innehåll behöver mer resurser i form av tid och arbete. "Den ekonomiska situationen för rundradion är visserligen problematisk för närvarande. Men just därför är det, menar vi, särskilt viktigt att betona att kvaliteten på samhällsprogrammen inte får offras. Kravet på god samhällsorientering är en fråga av vidare innebörd än verksamhetens finansiering på kort sikt." (S 112.)

7.3.2.5 Slutsatser

Radiolagen stadgar, att Sveriges Radio har att utöva sin ensamrätt opartiskt och sakligt. Det nuvarande avtalet mellan staten och Sveriges Radio anger i 8 § att bestämmelsen i radiolagen ska tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i rundradion, samt vidare att programverksamheten i sin helhet ska präglas av skäligen balans mellan olika åsikter och intressen.

De båda refererade undersökningarna ger var för sig ett bidrag till belysningen av möjligheterna och svårigheterna att i tillämpningen uppnå de mål som finns i radiolagen och avtalet.

Ett av de mera uppmärksammade resultaten i Westerståhl och Lindahls undersökning är att man påvisat en bristande balans i rapporteringen från å ena sidan "öppna" samhällen, beträffande vilka den i västvärlden gängse nyhetsvärderingen fullt ut kan göra sig gällande, och å andra sidan "slutna" samhällen – representerade av bland annat Östeuropa och Kina – från vilka nyhetsrapporteringen begränsas och styrs av myndigheterna. Följden blir att bilden av de "öppna" samhällena tycks bli klart mera negativ, av de "slutna" samhällena mera positiv. Enligt vår mening bör man av undersökningsresultatet på denna punkt i första hand dra slutsatsen att Sveriges Radio måste göra ytterligare ansträngningar att spegla och kritiskt granska skeendet i "slutna" samhällen. I den utsträckning detta inte kan ske genom direkt bevakning, får det göras på de indirekta vägar som kan finnas.

Beträffande resultatet av Grahn, Nerman och Tiréns undersökning har vi särskilt fäst oss vid den analys författarna har gjort i sin sammanställning av kraven på opartiskhet och saklighet med kraven på att programverksamheten ska stimulera till debatt kring nuets händelser och kultur- och samhällsfrågor. De möjligheter och svårigheter i tillämpningen, som författarna visat på, är enligt vår mening av stort intresse såväl för programmedarbetarna som för radionämnden.

7.3.3 Könsrollsfrågor i programmen

Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor har i en skrivelse till radioutredningen i oktober 1974 anhängit att radioutredningen i förslaget till avtalstext eller i riktlinjer för Sveriges Radio ger företaget i uppgift att verka för jämställdhet mellan män och kvinnor. Denna uppgift bör enligt delegationens uppfattning innebära, "att Sveriges Radio informerar om mäns och kvinnors situation, motverkar fördomar och – inte minst i underhållningsprogram – strävar efter att visa nya mönster för män och kvinnor. Uppgiften bör också omfatta avvägningen mellan olika programtyper."

Vi anser att redan det nuvarande avtalet mellan staten och Sveriges Radio innehåller bestämmelser, som ger företaget möjligheter att i programverksamheten ta ställning mot fördomar och för jämställdhet mellan könen, det vill säga att verka i den riktning delegationen begärt. Vi syftar främst på stadgandet i 6 §, första stycket: "Bolaget skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena."

Motsvarande bestämmelser föreslår vi ska införas i radiolagen, 6 §, eftersom det är ett viktigt krav som bör gälla alla programföretag med sänd-

ningsrätt. Vi har dessutom eftersträvat att ge bestämmelsen ett något mer preciserat innehåll.

Således har vi formulerat kravet som en skyldighet för programföretag, att hävda *dels* det demokratiska statskicketets grundidéer, *dels* principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet. (Se förslag till ändring av radiolagen 6 § jämte kommentar, Kapitel 11, avsnitten 11.2.1 och 11.4.1).

I detta sammanhang är det den senare aspekten av demokratibegreppet som är relevant, och vi har i kommentaren till den föreslagna ändringen av radiolagen angivit att bland annat hävdandet av jämställdhet mellan män och kvinnor hör till demokratibegreppet i denna mening. Här om idag de flesta i Sverige vara ense, men det råder förvisso skilda uppfattningar om hur denna värdering ska tillämpas i olika fall.

Det bör dock framhållas att radiolagens krav i detta hänseende ska gälla som en principiell regel för den samlade programverksamheten och att det ankommer på programföretaget att självständigt tolka dess närmare innebörd.

Även om ett programföretag givetvis bör iaktta försiktighet med enskilda program, som kan motverka jämlikhet mellan könen är det inte rimligt eller ens möjligt att helt undvika sådana program eller programinslag.

En stor del av den äldre litteraturen, dramatiken, filmen etc är givetvis präglad av sin tids tänkesätt, vilket ofta innefattar fördomar och schablonartade beskrivningar av kvinnors – och mäns – beteenden och uppgifter i samhället. Självfallet måste Sveriges Radio få utnyttja detta äldre material.

Samma sak gäller för kulturyttringar från andra miljöer i vår egen tid. Det ingår i programföretagens uppgifter att spegla de faktiska förhållandena och attityderna i andra kulturkretsar även om dessa inte överensstämmer med den syn om råder i Sverige. Det måste dessutom även i framtiden vara en skyldighet för rundradion att spegla de yttringar av fördomsfulla attityder i könsrollsfrågor som förekommer i Sverige, liksom debatten i dessa frågor.

Däremot bör det med den av oss föreslagna förändringen av radiolagen bli svårt att försvara ett passivt och på bristande medvetenhet byggt bruk av fördomar, förenklningar, schabloner och för något kön förnedrande och felaktiga skildringar i några delar av programverksamheten.

7.3.4 Övriga programfrågor

7.3.4.1 Alkoholbruk i programmen

En av de punkter, där programmen i framför allt tv råkat ut för kritik, gäller återgivandet av scener, där de uppträdande dricker alkohol. I mera officiell form har denna kritik framförts av alkoholpolitiska utredningen.

Alkoholpolitiska utredningen arbetade med sikte på att begränsa alkoholkonsumtionen. I det avsnitt av betänkandet (SOU 1974:91) Alkoholpolitik, som behandlar informationen om alkohol, berördes också massmediernas attityder till alkoholbruket. Utredningen gjorde därvid bedöm-

ningen beträffande Sveriges Radio att inslag av "information i tillåtande riktning" är vanliga, speciellt i mera populära program och främst i tv.

Alkoholpolitiska utredningen hade under sitt arbete begärt ett uttalande av Sveriges Radio om programpolitiken i frågor som rör alkohol. I sitt svar anförde Sveriges Radio bland annat att avgörande för företagets principinställning var radiolagens krav på opartiskhet i programverksamheten. Med tanke på möjligheterna till icke önskvärd påverkan iakttog man emellertid varsamhet beträffande alkoholbrukets spegling i programmen.

Alkoholpolitiska utredningen menade för egen del (s 184) att en stor del av programverksamheten inte stod i god överensstämmelse med det alkoholpolitiska program som statsmakterna antagit. Därför förordade utredningen, att statsmakterna skulle uppdra åt radioutredningen att i förslag till nytt avtal mellan staten och Sveriges Radio ta in "villkor som garanterar att programutbudet beträffande alkohol kommer att stå i överensstämmelse med statsmakternas alkoholpolitik".

Vi avstyrkte i vårt remissyttrande alkoholpolitiska utredningens här reviderade förslag.

Vi ansåg, att utredningens förslag skulle medföra, att Sveriges Radio gjordes till ett språkrör för statsmakterna på alkoholpolitikens område. Förslaget stod därför inte i överensstämmelse med utgångspunkterna för vårt arbete.

Vår uppfattning är, att Sveriges Radio redan har en faktisk skyldighet att vara varsam med hur alkoholbruket speglas i radio- och tv-programmen även om det inte är särskilt utsagt i radiolagen och avtalet. Denna skyldighet grundar sig framför allt på det allmänna samhällsansvar, som åligger företaget. I det nuvarande avtalet uttrycks detta som en skyldighet för Sveriges Radio att bedriva programverksamheten "med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället" (avtalet, 6 §).

I våra förslag har vi särskilt betonat betydelsen av rundradions samhällsansvar och de närmare bestämmelserna om programverksamheten i vårt förslag till avtal har detta ansvar som utgångspunkt (se förslag till avtal, 12 §, 1 st jämte kommentar; Kapitel 11 avsnitten 11.3.1 och 11.5.1).

Det finns även andra områden där programföretag med hänsyn till samhällsansvaret får anses ha motsvarande skyldighet att visa varsamhet. Det gäller till exempel bruket av tobak och narkotika.

I detta sammanhang finns det emellertid anledning att även beröra den varsamhet och hänsyn som det finns anledning att iaktta när man i programverksamheten skildrar olika sociala problem och människor med avvikande socialt beteende, till exempel alkoholister och narkomane. Vi anser att programföretaget här måste anses ha skyldighet att motarbeta – eller i varje fall inte självt bidra till – en fördomsfull och förenklad framställning.

Kravet på varsamhet i programutbudet i berörda avseenden måste också ställas mot andra krav på programmen – att de ska spegla verkligheten och den pågående debatten på skilda områden, att de ska ge upplevelser och skänka förströelse. Det är uppenbart – och kan lätt konstateras i det dagliga programutbudet – att få program kan klara sig utan kritik från någon av de angivna utgångspunkterna. Vi tvivlar på att det är möjligt att formulera regler som innefattar en för alla situationer godtagbar avvägning mellan de olika kraven.

7.3.4.2 Våldsinslag i programmen

Under årens lopp har frågan om förekomsten av våld i massmedierna blivit mycket diskuterad. Då det gäller etermedierna är det återigen tv som härvidlag särskilt kommit i blickpunkten.

Rädda Barnens Riksförbund har startat en kampanj mot förekomsten av våld i massmedier och vill särskilt skydda barnen mot skadlig påverkan från massmedievåld. Förbundet har bett att radioutredningen ska undersöka möjligheterna av "våldsfri sändningstid" i tv och har begärt att det i avtalet ska skrivas in att Sveriges Radio i sin programverksamhet särskilt ska beakta behovet av att barn skyddas mot våldspåverkan.

Publikundersökningar visar att barn upp till 14-årsåldern är flitiga tv-tittare och att deras tittande inte begränsar sig till barn- och ungdomsprogram eller till tidig kvällstid. 9-14-åringar ser till exempel på tv lika mycket som vuxna efter 21.30. (Cecilia von Feilitzen: Barn och tv i socialiseringsprocessen. Några resultat från nordisk forskning, SR/PUB nr 28-75/76, sid 1-2.)

Inslag av våld i radio och framför allt i tv kan vara mönsterbildande. Det kan vara fråga om att efterhärma ytliga beteenden men också om en djupare liggande normbildning, som gör våldet legitimt. Massmedievåld kan också verka avtrubbade, vilket innebär att den som sett mycket våld i massmedier kan sluta reagera negativt mot våld i verkligheten och kan få svårare att hysa medkänsla med dem som blir drabbade av våld.

Massmedievåld kan alltså leda direkt till våld i verkligheten men också framkalla ångest och skräck hos barn.

Vi har därför stor förståelse för krav av den typ som framförts av Rädda Barnens Riksförbund och vi delar också uppfattningen, att det är verklighetsfrämmande att rekommendera föräldrarna att stänga av tv:n. Rädda Barnen menar att det särskilt är tiden mellan kl 16 och kl 20 som på grund av arbetstiderna är svår för föräldrarna att bevaka.

Det är uppenbart att massmedievåldet ökat under senare år – på film, i serier, i böcker och även som "rekvisita" i viss popmusik. Vi tror oss också kunna säga, att Sveriges Radio i någon mån följt med i denna upptrappning, även om det fortfarande troligen är så att Sveriges Radio vid en internationell jämförelse visar sig vara återhållsamt och även vid en jämförelse med andra massmedier inte innehåller de grävsta formerna av underhållningsvåld. Däremot har man inte väjt för att i andra sammanhang behandla och återge verklighetsvåld.

Att på det sätt som Rädda Barnen föreslår reglera frågan om våld genom bestämmelser i radioavtalet är ganska komplicerat. Det är svårt att formulera bestämmelser som riktar sig mot de typer av brutalitet, känslolöst och spekulativt våld som rimligen inte bör förekomma, utan att man samtidigt lägger hinder i vägen för en fullt legitim och enligt vår mening nödvändig behandling av våldet som företeelse.

Framför allt måste man värna om möjligheterna att i programmen på olika sätt skildra och återge det våld som är en faktisk del av verkligheten och av människors villkor, antingen det sker i dramats fiktiva form eller genom direktrapportering från till exempel krigsskådeplatser.

Visserligen finns det knappast några bestämmelser i det nuvarande ra-

dioavtalet eller i radiolagen som direkt hänsyftar på förekomsten av våld i programmen. Vi anser emellertid att föreskrifterna angående rundradions samhällsansvar innebär ett allmänt krav på varsamhet med våldsinslag.

Härtill kommer att programföretagen – som tidigare nämnts – enligt vårt förslag till ny lydelse av 6 § radiolagen ska hävda principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet. Bestämmelsen får uppfattas bland annat som ett krav på måttfull användning av våldsinslag i underhållningen. Samtidigt lägger den inte hinder i vägen för konstnärligt väl motiverat våld i teaterpjäser och liknande program och inte heller för spegling och granskning av våld som en företeelse i samhället (se kapitel 11 avsnitt 11.4.1).

Vi finner det angeläget att Sveriges Radio fortsätter att ägna frågan om förekomsten av våld i programmen stor uppmärksamhet och att man är vaksam på vilka effekter det kan ha framför allt på den unga publiken. – I sammanhanget vill vi särskilt framhålla vårt förslag i avsnitt 7.2 om förstärkta resurser för inköp av främmande program. Detta förslag bör skapa bättre möjligheter att undvika det importerade underhållningsvåldet.

7.4 Övriga krav på programverksamheten

7.4.1 *Sändningstider och reprispolitik. Dagblock i tv*

För att Sveriges Radio ska uppfylla sin roll är det inte tillräckligt att producera och sända intressanta och bra program. Publiken måste också kunna ta emot programmen och förstå dem.

Svenska folkets dygnsrytm – tider för uppstigande, avresa från hemmet, hemkomst, sänggående – är ganska väl kartlagd. Stora grupper åker iväg till arbete eller studier men stora grupper är i bostaden under dagen.

Uppgifter av detta slag är en utgångspunkt för programplaneringen inom Sveriges Radio. Vissa programformer har blivit så fast etablerade att de utgör en del av rutinerna i människornas vardag. Radion har så länge sänt nyheter, väderrapporter, andakter och musik på morgnarna att det blivit en fast punkt i tillvaron. Numera tas de upprepade nyhetssändningarna och andra morgonprogram för självklarheter, likaväl som det blivit självklart med flera nyhetssändningar i tv varje kväll.

Sveriges Radios programstruktur har blivit allt finmaskigare, tagit in allt flera grupper. Det går inte att lägga programtablåer som om alla arbetade mellan klockan 8 och 17 och som om alla gick och lade sig klockan 22.45. Över en miljon människor arbetar på oregelbunden och obekvämt arbetstid, vilket kan innebära ständigt kvälls- eller nattarbete, skiftesarbete, veckoslutsarbete eller oregelbundna arbetstider efter turlista. Dessa grupper har svårt att följa programmen i radio och tv, särskilt serieprogram av olika slag. De har också svårt att bedriva studier på sin fritid och att vara med i föreningsverksamhet och i vanligt umgänge. De förefaller vara utsatta för ett starkt slitage i både social och medicinsk betydelse, vilket bekräftas av en rad undersökningar om arbetsförhållanden, trivsel, hälsa, rörlighet och av olika försök att mäta förankring i tillvaron, självkänsla och liknande.

Det är lätt att argumentera för att dessa grupper med oregelbunden arbetstid måste ges bättre möjligheter att lyssna och titta på samma program som andra grupper, men det är svårt att hitta sändningstider som tillgodoser dem. Det går i själva verket inte att lösa problemet bara med speciella sändningar för dessa grupper. Det måste i stället vara en kombination av flera sändningstider och utvidgad reprisverksamhet.

Vi föreslår därför att Sveriges Radio ska införa ett särskilt *dagblock* i tv. Detta dagblock ska utgöra ett alternativ till kvällsprogrammet och utformas i samarbete mellan de två programenheterna för tv. De lämpligaste tidpunkterna för dagsändningar av program – särskilt på vardagar – kan man inte bedöma förrän verksamheten blivit väl etablerad och man hunnit studera publikens reaktioner. Det ankommer därför på Sveriges Radio att göra denna bedömning med hänsyn till successivt uppkommande krav och önskemål.

Ett dagblock i tv skulle vara betydelsefullt också för många andra grupper än för dem som har oregelbundna arbetstider. För hemarbetande och för pensionärer skulle det innebära ökad valfrihet. För dem som bor i pensionärshem, vårdas på sjukhus eller befinner sig i andra liknande omständigheter kan ett dagblock innebära den enda möjligheten att följa tv-programmen.

Vårt förslag om ett dagblock i tv är alltså avsett att i främsta rummet tillgodose ett antal särskilda behov hos grupper som visserligen är betydande men som inte utgör någon majoritet hos befolkningen. Vi räknar därför inte med att dagblocket ska få tittarsiffror av samma storleksordning som kvällsprogrammen.

Dagblocket bör ha blandad sammansättning och bestå av såväl informativa som underhållande och engagerande program samt av både förstasändningar och repris. En kommenterande nyhetssändning, kortare än kvällsprogrammens, bör ingå, och de serier som pågår bör ha ett av sina sändningstillfällen på dagtid eller på sådan tid som underlättar för personer med oregelbundna arbetstider att följa dem.

En utvidgad reprispolitik måste emellertid omfatta mycket mer än detta dagblock i tv. Både i radio och tv måste *hela* publiken få ökad valfrihet beträffande *när* den ska lyssna och titta på programmen. För en stor del av de producerade programmen bör det redan från början vara inlagt en *snabbpris*, så att publiken kan planera in radio- och tv-konsumtionen i sin övriga verksamhet. En snabbpris bör ligga inom en vecka och för många program redan inom ett dygn från första sändningen. Snabbprisernas uppgift är att göra radio och tv mer tillgängliga i rent tidsmässigt avseende. Därmed minskar dessa mediers nackdelar gentemot tidningar, film, teater, skivor, böcker etc.

Snabbpriserna är inget nytt förslag utan en verksamhet som redan finns och som för radion har en ganska stor omfattning. Rundradion bör alltså gå vidare på den redan inslagna vägen. I tv har Sveriges Radio gjort ett försök med dagrepsor under 1975 och 1976. Publiken uppgick till några procent, vilket inte bör uppfattas som ett misslyckande. Dels nådde antagligen inte informationen om dessa program ut till de målgrupper vi tidigare diskuterat, dels bestod sändningarna enbart av repris. Ett dagblock med kanske hälften förstasändningar och med ett kommenterande nyhetsprogram bör kunna få en stadig publik inom de angivna målgrupperna. I varje

fall bör det göras nya ansträngningar med ordentlig annonsering under en längre period.

En annan del av reprispolitiken kan kallas *specialrepriser*. Det är också något som redan förekommer och består i återutsändning av program som väcker särskild uppmärksamhet eller som får aktualitet genom någon inträffad händelse, eller av program som drabbats av en svår konkurrent i annat medium eller i annan programkanal. Oftast är det kanske stora sporthändelser som konkurrerar, ibland kanske underhållningsprogram som drar till sig en stor publik.

En tredje form av repriser kan kallas *repertoarrepriser*, vilka utgörs av återutsändningar varje år eller med ännu längre mellanrum. Egenproducerad teater eller inköpta kvalitetsprogram, serier, långfilmer, underhållningsprogram m. m. bör läggas in i en repertoar. Barnprogram är bra exempel på program som kan repriseras när publiken förnyats. Satsningar som "Trollflöjten", "Raskens" och "Någonstans i Sverige" och inköpta program som "Familjen Ashton" och kvalitetslångfilmer bevarar sina goda egenskaper och lämpar sig för sändningar med längre mellanrum.

7.4.2 Koordination

Radio och tv har olika kanalstruktur och därmed inom sig olika problem hur programmen ska placeras tidsmässigt och vilka program som ska sändas samtidigt i olika kanaler. Koordination är benämningen på den samordnande funktionen i första hand mellan de två tv-kanalerna, men den kan lika väl användas för radion och för samordning mellan radio och tv.

Koordinationen har en dubbel funktion. *Dels* ska den utgöra en hjälp för lyssnare och tittare att nå största möjliga valfrihet mellan olika program. Detta innebär att koordinationen ska tillse att för publiken olyckliga programkollisioner undviks, att programmen förläggs till tider som är lämpliga för olika publikgrupper – t. ex. att nyhetsprogrammen i radio och tv är rimligt fördelade över dygnet – samt att programmen byts samtidigt i de olika kanalerna. *Dels* ska koordinationen bidra till att förverkliga olika programpolitiska målsättningar, i form av att vissa program ges skydd mot samtidig hård konkurrens i någon annan kanal, och i form av att vissa program ges en speciell lansering.

Koordination av programmen mellan två eller flera programenheter inom Sveriges Radio förutsätter att beslut i hithörande programfrågor kan fattas av ett organ ovanför dessa enheter. Hur statsmakterna tänkte sig att företagsledningens befogenheter i detta avseende borde vara vid införandet av den nuvarande organisationen för Sveriges Radio framgår av följande citat ur 1966 års proposition:

"För att programenheterna skall få den självständighet som är önskvärd bör samordningen av programplaneringen i princip begränsas till fördelning av sändningstider på olika huvudkategorier, exempelvis nyheter, underhållning, teater etc. Det blir företagsledningens uppgift att se till att denna samordning kommer till stånd. Med en sådan ordning uppnås att *program av samma typ inte sänds på samma tid* och att man får de *gemensamma ut- och ingångar* mellan programmen som behövs för att publiken på ett smidigt sätt skall kunna växla mellan kanalerna."

Tv:s båda programenheter har i princip samma programuppgifter och sänder på det hela taget under samma tider. Därför har det varit nödvändigt att från företagsledningens sida lägga ner särskild omsorg på koordinationen av de två enheternas program. Denna koordination sköts löpande inom Sveriges Radios centrala kansli.

Som framgått av det ovanstående citatet från 1966 års proposition och som vidare framgår av det nu gällande avtalet föreställde man sig från början att en huvuduppgift för koordinationen var att tillse att likartade program inte sändes samtidigt. Erfarenheter framför allt från tv-sidan har emellertid föranlett modifieringar av denna så kallade "kontrastprincip". Den har så småningom kompletterats med ytterligare ett antal förutsättningar:

- Nyhetsprogrammen bör ges visst skydd
- Olika programtyper bör spridas över olika dagar och tider
- Varierande programkombinationer ska åstadkommas
- Barnprogram ska skyddas
- Större egenproducerade satsningar bör skyddas
- Målveten reprisering; reprisering bör sändas på annan tid än originalsändningen
- Koordinering av enskilda program bör föredras före koordinering av programkategorier

I KANUT säger man om dessa koordinationsprinciper som tillämpas sedan 1974/75, att "valfriheten omdefinierats; från början betydde valfrihet det samma som möjlighet att välja mellan två olika programtyper, numera innebär den att tittaren under en period ges många varierande valmöjligheter." (s 112.)

Inom radion tillhör alla tre kanalerna samma programenhet. Till en del kan man beteckna samordningen mellan kanalerna som en engångskoordination. Var och en av de tre kanalerna har fått en huvudsaklig karaktär, och redan därigenom förhindras i viss utsträckning kollisioner mellan program av likartat slag. Emellertid pågår också inom radions programenhet ett fortlöpande koordineringsarbete, även om det normalt inte väcker något uppseende utanför enheten.

Lokalradions start innebär förändringar för riksprogrammets del. Den förändring som är mest omedelbar är att riksprogrammen dagligen förlorar flera timmar av den mest attraktiva lyssnartiden i den kanal som nu har den största publiken. Detta måste medföra ganska omfattande ommöbleringar i riksradios sändningstider. Dessutom skulle sannolikt särskilt på nyhetssidan en konkurrens om publiken mellan lokalradion och riksradien vara till publikens nackdel. De som gärna vill lyssna till de lokala nyhets-sändningarna bör inte få sina möjligheter försämrade att ta del av riks- och utrikesnyheter. Även om lokalradions sändningstider ännu är ganska begränsade har de berört känsliga programtidpunkter med omfattande följder för programtablerna, av vilka många får ses som exempel på nödvändig koordination.

Syftet med all koordination är att ge publiken bättre valmöjligheter och bättre service. Den innebär att man försöker använda Sveriges Radios *samtliga* programkanaler på bästa möjliga sätt från publikens utgångspunkter, inte att varje kanal för sig ska nå bästa möjliga resultat för publiken. Därför

innebär koordinationen en begränsning av programenheternas handlingsfrihet. Samtidigt talar andra skäl för att programenheterna ska ges ökad självständighet, och vi anser att huvudregeln bör vara att programenheterna själva ska besluta om programutbudets sammansättning och tidsmässiga placering. Vi har därför haft ingående diskussioner om vilka principer som bör gälla för koordinationen av programmen.

Vi har funnit att i några avseenden är en grundläggande koordination av programmen i samtliga kanaler nödvändig av hänsyn till publiken och att denna koordination måste ankomma på företagsledningen i Sveriges Radio. För det första måste företagsledningen fatta de allmänna och mera långsiktiga rambesluten om de totala sändningstiderna för de olika programenheterna och om den allmänna inriktningen av enheternas programverksamhet. För det andra måste företagsledningen fatta vissa mera konkreta beslut om principerna för koordinationen mellan de olika enheternas program. Dessa beslut bör vara av mera långsiktig karaktär och avse till exempel typveckor för en period av ett år eller en säsong. De bör omfatta så kallade krysspunkter, det vill säga gemensamma tidpunkter för programväxlingar, samt vidare principer för skydd av nyhets- och barnprogram.

Inom ramen för de riktlinjer och principer som fastställts av företagsledningen ska programenheterna ha full frihet att själva besluta om placeringen av olika program. Vi utgår emellertid ifrån att de kommer att handla i samråd och följaktligen frivilligt åstadkomma en viss ytterligare koordination av programmen. Sådant samråd måste givetvis förekomma mellan de två programenheterna för tv då det gäller sammansättningen av det dagblock som vi föreslår. Det bör också förekomma samråd i fråga om placeringen av nyhetsprogrammen; på den punkten menar vi att det är önskvärt att man åstadkommer större tidsmässig åtskillnad mellan de två stora nyhetsprogrammen på kvällarna i tv än för närvarande. Samråd kan också vara motiverat för evenemangsbevakning och för lansering av eller skydd för större programsatsningar.

Allmänt vill vi uttala, att vi anser att de koordinationsprinciper som Sveriges Radio nu tillämpar är rimliga, men att vi inte finner att statsmakterna har någon anledning att binda företaget vid att tillämpa just dessa principer även för framtiden. Det bör i stället vara en uppgift för företaget och framför allt för programenheterna att fortsätta att pröva sig fram med ledning av erfarenheter och med hänsyn till nya omständigheter som tillkommer. Bland annat ställer ändrade programformer nya krav också på koordinationen.

7.5 Programmen och publiken

7.5.1 Särskilda publikgrupper

Rundradion har ett självklart ansvar för att programverksamheten är tillgänglig för alla. I vårt förslag till nytt avtal framhåller vi det särskilda ansvar radio och tv har för skilda minoritetsgrupper.

De ökade kvalitetskrav som vi vill lägga på programverksamheten bör också kunna främja olika minoriteters möjligheter att ta del av programmen.

Program för språkminoriteter

Radio och tv är mycket viktiga medier för de invandrare som kommer till Sverige eftersom deras förmåga att läsa svenska dagstidningar eller på annat sätt informera sig genom skriftligt material på svenska är starkt begränsad. Antingen dessa grupper avser att stanna i Sverige eller bara är här för något år, har samhället ett självklart ansvar för att de ges goda möjligheter att orientera sig om svenska förhållanden liksom att bevara och utveckla sin hemlandskultur. Radio och tv erbjuder därvid mycket stora möjligheter som hittills bara delvis kunnat tas till vara.

Rundradion måste också ha ett ansvar gentemot de svenskar som talar annat språk än svenska – främst gäller det finskspråkiga och samiska språkgrupper.

Program för språkminoriteter sänds både i radio och tv. Radion har dels en finsk redaktion med 14 medarbetare, dels en invandrarredaktion för program på grekiska, turkiska och serbokroatiska med tillsammans 11 medarbetare, dels ett par personer i norrbottensdistriktet som gör program på finska och samiska.

TV 1 har en invandrargrupp inom Aktuellredaktionen och TV 2 en särskild redaktion – Invandrar-Dags. TV 1-gruppen på 9 personer gör program på finska, grekiska, turkiska och serbokroatiska; TV 2-gruppen på 10 personer gör program på grekiska och serbokroatiska.

Radion sänder 7,5 timmar finska program per vecka och 2,3 timmar andra invandrarprogram per vecka. TV 1 sänder 3,3 timmar invandrarprogram och TV 2 0,3 timmar invandrarprogram per vecka. (Dessa siffror avser 1975/76. Sedan dess har tiden ökat för invandrarprogram.)

Internationella jämförelser visar att den finskspråkiga minoriteten i Sverige får ett jämförelsevis stort och ambitiöst programutbud. Däremot förefaller inte Sveriges Radio vara särskilt väl framme då det gäller andra språkliga minoriteter, även om under det sista året en förbättring kommit till stånd (Se bl. a. Taisto Hujanen: Immigrant Broadcasting and Migration Control in Western Europe, Tammerfors Universitet No 33/1976, s 25–57.).

Vi föreslår förstärkningar av programmen för invandrare och språkliga minoriteter. Dessa program ska inte innefatta bara nyheter utan alla slags program, producerade på det egna språket. Reportage, barnprogram och teater kan nämnas som några angelägna typer av program som också bör produceras direkt på minoritetsspråken.

För nyhetsprogrammen bör också en fortsatt förstärkning göras. Antalet finskspråkiga i Sverige beräknas uppgå till mellan 250 000 och 300 000. Dessa har rätt till en ordentlig service i form av dagliga nyhetsprogram i riks-sändningar. Lokalradion i de områden där det finns finskspråkiga grupper av större omfattning ska också ge dessa en god service på finska. Att invandrar-na själva är angelägna om både riks- och lokalprogram har framförts vid överläggningar med radioutredningen.

Samråd bör etableras med invandrarorganisationerna beträffande programmens innehåll och utformning men Sveriges Radio ska självklart ha samma ansvar och samma beslutanderätt för dessa program som för andra program.

I fråga om särskilda sameprogram hänvisar vi till beslut som riksdagen har fattat under våren 1977.

Program för handikappade

De handikappades största svårigheter ligger ofta inte i det egentliga handikappet utan i den sociala isolering som det leder till.

De utestängs till stor del från det allmänna utbildningsväsendet, från den vanliga arbetsmarknaden och från en stor del av fritidens umgängesliv, föreningsliv, kulturliv osv. De blir bundna till sina bostäder eller i allvarigare fall till institutioner och de hänvisas kanske helt till umgänge med andra handikappade.

Handikapputredningens betänkande (SOU 1976:20) Kultur åt alla behandlar radio- och tv-programmens betydelse för fysiskt och psykiskt handikappade och framför bestämda önskemål om *program om*, *program för* och *program med handikappade i radio och tv*.

Program om eller med handikappade vänder sig till alla och avsikten med dem är att bryta de handikappades isolering genom att andra får större kunskaper om deras situation och därmed förhoppningsvis mindre osäkerhet och blyghet i kontakten med dem.

Program för handikappade förekommer redan och är uppskattade av sina respektive målgrupper. Synskadade har ett eget program i radion med information i olika frågor, och hörselskadade har dels ett textsatt nyhetsprogram i veckan och en textad daglig nyhetssändning, dels någon gång också teckentolkade program.

De handikappade vill självklart bevara och utveckla de specialprogram som nu finns, men de vill också att helst alla program ska göras tillgängliga för dem.

Sveriges Radio bör enligt vår mening fortsätta och utveckla det samarbete som finns med de handikappades organisationer om textsättning, specialprogram, hjälpmedel, sättet att läsa nyheter, att tala i radio, att illustrera etc. Allmänna långsiktiga åtgärder som kan bidra till ökad tillgänglighet är ökad omsorg om språket och tekniska förbättringar av ljud och bild.

Vi anser liksom handikapputredningen att fler svenska tv-program bör textsättas.³ Selektiva system – främst text-tv – kan bli ett mycket värdefullt bidrag för de handikappades möjligheter att ta del av tv-program (se vidare kapitel 8, där förslag lämnas om text-tv). Döva och hörselskadade bör få hjälp av allmänna medel för att täcka sina kostnader för ett eventuellt system för text-tv.

Det förslag vi lämnar om reprispolitiken med en utökning av bland annat snabbpriserna möjliggör en ökad textsättning av svenska tv-program. Textning av nyhetssändning med telegramläsning har framförts som ett angeläget krav från de hörselskadade. Det bör särskilt påpekas att simultan textsättning av direktsända program inte kan genomföras. Detta beror bland annat på att det är omöjligt att simultant i klartext skriva ut vare sig en ordagrann eller en nedkortad version av ett talat inlägg.

Det finns emellertid också nackdelar med textsättning för stora publikgrupper. Text till svenska program kan ofta verka störande för många människor som trots att de hör och uppfattar talet inte kan frigöra sig från texten som inte kan vara lika uttömmande och nyanserad som originaldialogen.

Det störande moment som textsättningen kan utgöra kan emellertid elimineras om text-tv införs.

³ Enligt en rapport från PUBs projekt Samhällsinformativa meddelanden i etermedierna behöver döva inte texter med längre exponeringstid för att förstå innehållet, utan snarare språkförenkling. Även psykiskt utvecklingsstörda och den stora grupp som mer tillfälligt har psykiska besvär, depressioner och dylikt, invandrare och lågutbildade har nytta av språkförenklad textning.
Carina Nilsson: Information åt alla. PUB nr 10 1976/77.

7.5.2 Allmänna publikkontakter

Vi har i olika sammanhang i våra förslag framhållit vikten av att rundradion, de olika programenheterna och de anställda får ett starkt skydd för sin journalistiska och konstnärliga integritet och att organisationen i sin helhet väl kan hävda sin självständighet utåt. Detta är förutsättningar för att radio och tv ska kunna fullgöra sina uppgifter att informera, att kommentera och att granska med det oberoende som är nödvändigt för att verksamheten ska behålla allmänhetens förtroende.

Det är emellertid också nödvändigt att radio och tv speglar och bevakar olika opinioner och aktiviteter i samhället på ett sådant sätt att de som deltar i dem eller företräder dem kan känna igen sin verklighet i programmen. Detta är enligt vår uppfattning väl förenligt med kravet på självständighet och integritet för rundradion; vi vill hävda att förutsättningarna för en bra bevakning och spegling förbättras av att rundradions integritet är en självklar utgångspunkt för alla berörda.

För att inte rundradions självständiga ställning ska övergå i självtillräcklighet – eller kunna uppfattas som sådan – är det viktigt att den har ett vitt förgrenat kontaktnät med allmänheten och dess företrädare i olika avseenden och att de programansvariga har goda insikter i och kunskaper om olika delar av samhällslivet, bland annat kulturliv och organisationsliv.

En del av dessa kontakter bör ske i mera organiserade former – viktigast kanske de regionala publikråden – mellan Sveriges Radio och olika organisationer. Denna fråga har vi behandlat i kapitel 6.

Viktigast är emellertid att samhällslivets olika delar återspeglas i den löpande programverksamheten. Det är framför allt på detta plan som det är viktigt att öppenhet råder mellan å ena sidan rundradion och å andra sidan kulturliv och organisationsliv. Samtidigt måste återigen understrykas betydelsen av rundradions integritet, för att också företeelser inom kulturliv och organisationer ska kunna bli föremål för information och kritisk granskning och kommentar.

7.5.3 Medverkan av publiken

Den helt övervägande delen av kontakterna mellan allmänheten/publiken och Sveriges Radio sker genom det dagliga programarbetet. Medarbetarna söker genom sådana kontakter uppslag, hjälp, sakkunskap och information av värde för programmen. Dessa kontakter sker emellertid helt naturligt på medarbetarnas villkor, och allmänhetens medverkan blir på olika sätt filtrerad innan den kommer till uttryck i programmen.

Flera försök har gjorts att ge allmänheten bättre möjligheter att komma till tals i programmen. Som exempel kan nämnas olika slag av insändarprogram i både radio och tv. Flera debattprogram har haft som uttalat mål att ge allmänheten möjligheter att framföra åsikter, bland annat i form av kritik mot Sveriges Radio. Studio K i TV 1 var ett exempel på ett sådant program. I radion utgör programmet OBS! Kulturkvarten sedan lång tid ett forum för debattinlägg i skiftande frågor. Deltagarna i detta program har dock oftast varit etablerade debattörer. Programmet Öppen kanal har den senaste tiden väckt

stor uppmärksamhet som ett exempel på hur man framgångsrikt kan ge plats för allmänhetens röst i programverksamheten.

Vår åsikt är att program av ovan exemplifierat slag är värdefulla och att rundradion bör fortsätta att utveckla olika former av sådan publikmedverkan. På detta område tillkommer ännu bättre möjligheter genom lokalradion. Samtidigt är det klart att i inget av de lämnade exemplen har rundradions medarbetare överlämnat det slutliga ansvaret för programmen till någon representant för allmänheten.

Tanken att ge enskilda personer utanför rundradioorganisationen möjligheter att själva göra program är principiellt tilltalande, och på senare år har det riktats ett stort intresse mot så kallad *public access*. Begreppet har givits mycket varierande betydelse och omges ibland med mycket starka förväntningar. Det centrala i *public access*-begreppet, dvs. allmänhetens tillgång till och deltagande i mediernas utbud, ligger i att innehållet ska bestämmas av enskilda eller grupper i publiken och inte av de professionella journalisterna.

Uppfattningarna om möjligheterna att bredda demokratin genom att i viss utsträckning ställa etermedierna till förfogande för allmänheten går starkt isär.

Å ena sidan hävdas, att medierna bara kommer att utnyttjas av sådana som redan har möjligheter att komma till tals, de med god utbildning och förmåga att formulera sig på olika sätt. Vidare skulle – i fråga om etermedierna – den begränsade tillgången på sändningstid omöjliggöra att alla grupper som kan tänkas vara intresserade skulle få komma till tals. Det måste därför under alla förhållanden bli fråga om ett urval, som måste utföras av någon. De system som reglerar rundradion i Västeuropa och också i Sverige begränsar möjligheterna att överlåta ansvaret för innehållet i programmen på andra än anställda i ett rundradioföretag.

Å andra sidan hävdas att *public access* skulle ge goda förutsättningar att förstärka samhällsdebatten på vanliga människors villkor. *Public access* skulle ge ytterligare möjligheter att låta enskilda och grupper yttra sig i egen sak eller komma till tals om saker som engagerar dem starkt. Detta skulle kunna vara av stor betydelse för att vidga den reella yttrandefriheten.

Många länders radio- och tv-bolag har gjort försök med *public access* av vilka en del bedömts som lyckade. I Danmark har den s. k. Bandverkstan, som startade 1975, nu permanentats. Där får utomstående söka upp arbetsutskottet för Bandverkstan med sina programförslag. De fem i arbetsutskottet, två från Danmarks Radio och tre utomstående som tidigare gjort program i Bandverkstan, beslutar om idén ska förverkligas. Under 1975 fick man 350 förslag, av vilka 120 godkändes och resulterade i 100 program som sändes i Danmarks Radio.

Finland har också gjort försök med *public access* inom TV 1:s redaktion för särprogram. Där har omfattningen varit mindre än i Danmark och försöken har nu lagts ner. De finska programmen hade en programtid om upp till två timmar medan de danska hade mellan tio minuter och en timme.

Även i Sverige har det gjorts försök med att ge publiken verkliga möjligheter att delta i programproduktionen. I försöket med kabel-tv i Kiruna arbetade man med detta som en av sina målsättningar och TRU (som också var en av huvudmännen för Kirunaförsöket) har i Södertälje startat en försöksverksamhet med liknande syfte. De tidigare försöken med lokalradio

i Sverige gav också möjlighet till vissa experiment i denna riktning och den nya lokalradion kommer säkert att i olika former fortsätta sådan försöksverksamhet. Inte minst intressanta är de "understationer" som finns i Södertälje och Borås, som ska sända över begränsade områden och fungera som komplement till sändarna i Stockholm och Göteborg.

Vi anser oss inte kunna förorda att Sveriges Radio ska åläggas att ställa viss programtid till förfogande för program av så kallad public access-typ. Vi anser emellertid att det finns anledning att ta fasta på de olika erfarenheter som hittills vunnits på skilda håll och att stimulera till experiment med olika former av vidgat publikdeltagande i olika program. Vi vill alltså föreslå att Sveriges Radio utvidgar sina försök på området.

Vi tror dock inte, att public access-program kommer att locka stora publik; de utländska erfarenheterna tyder på att de har svårt att klara sig i direkt konkurrens med tekniskt professionellt gjorda program, där public access-programmen vid direkt jämförelse verkar valhänta och bristfälliga. Men det är inte med teknisk kvalitet de ska locka lyssnare och tittare, utan med innehållet, där engagemang i en fråga uppväger brister i andra avseenden.

7.5.4 Kulturlivet

Kulturlivet är ett viktigt område för rundradions bevakning. Det är angeläget att den långsiktiga kulturutvecklingen speglas i medierna och att publiken i olika delar av landet får ökad kännedom om och kontakt med den kulturverksamhet som bedrivs. Detta kan skapa ökat intresse för olika kulturaktiviteter. Här har också etermedierna särskilda förutsättningar att spela en roll som kvalitetsstimulerande samarbetspartner.

I den allmänna debatten har kritik riktats mot omfattningen och inriktningen av Sveriges Radios kulturbevakning. Framför allt inom kulturlivet har man hävdats att den på flera områden är för sporadisk och dåligt speglar den verksamhet som bedrivs.

Vi anser att kritiken i viss mån är befogad, och att framför allt tv bör kunna spela en mer aktiv roll än hittills. En slående brist är att tv, trots sina mediemässiga förutsättningar, så dåligt bevakat och speglat utvecklingen inom olika grenar av bild- och formkonsterna. Detta är så mycket mer anmärkningsvärt under en period då det är en allmän kulturpolitisk strävan att öka dessa konstarters betydelse för utformningen av samhällsmiljön.

Möjligheterna till en bred och fortlöpande kulturbevakning förutsätter bland annat en öppenhet och en bred orientering inom olika kulturområden hos producenter och andra medarbetare på rundradion. Vi anser därför att större hänsyn bör tas till detta område vid rekrytering och internutbildning.

Inom den regionala och lokala programverksamheten bör också ett ökat ansvar tas för att bevaka och spegla den kulturverksamhet som bedrivs i olika delar av landet.

Man kan urskilja olika former av kulturbevakning. En form syftar till att spegla kulturutvecklingen och beskriva strömningar och tendenser, vilket kan ske i olika gestaltande och genomarbetade program. En annan innebär bevakning av aktuella kulturhändelser, till exempel genom reportage, re-

gelbundna magasin, inslag i nyhetsprogram eller genom evenemangssändningar. Man kan också tala om en uppsökande, kreativ bevakning som syftar till att fånga upp och ge impulser till skapande verksamhet. Detta är samtidigt en sida av rundradions samarbete med fristående producenter.

7.5.5 *Folkrörelserna*

Folkrörelserna utgör ett för såväl opinionsbildningen som kulturpolitiken viktigt inslag i samhällslivet. De borde därför kunna vara näraliggande som impulsgivare och programunderlag för rundradion. Förhållandet mellan folkrörelserna och Sveriges Radio uppfattas emellertid allmänt som relativt dåligt. Det finns en ömsesidig misstänksamhet mellan parterna.

Det har framhållits i debatten att denna misstänksamhet hos folkrörelserna delvis kan föras tillbaka på att man uppfattar radio och tv som konkurrenter i viktiga avseenden. Folkrörelsernas möjligheter att utföra massmediefunktioner som information och opinionsbildning anses ha försvårats när dessa funktioner blivit etablerade i rundradioverksamheten. Inom radio och tv å andra sidan hyser många misstroende mot folkrörelserna. De uppfattas ofta som ett hot mot den egna verksamhetens frihet. Kritik mot radio/tv från folkrörelserna ses inte sällan som försök till obehöriga påtryckningar.

De dåliga relationerna mellan Sveriges Radio och folkrörelserna torde dock främst kunna förklaras av de olikheter som finns i mål, organisation och arbetssätt. Folkrörelserna skiljer sig från rundradion genom sin idé- och intresseinriktning, sin decentraliserade uppbyggnad, tvåvägskommunikationen, det långsamma genomslaget i arbetssätt och den starkare inriktningen på vardagsnära ämnen och amatörverksamhet.

Även med hänsyn tagen till dessa skillnader har kritik riktats mot båda parterna. Folkrörelserna har kritiserats för bristande insikt i rundradions villkor och dålig förståelse för journalistiskt arbetssätt. Sveriges Radio å sin sida har kritiserats för att försumma den del av verkligheten som folkrörelserna utgör. Detta förhållande sägs delvis bottna i bristande kunskaper hos programmedarbetarna. Vidare hävdas att bevakningen är ensidigt inriktad på kritiska inslag, medan det vardagliga arbetet i folkrörelserna sällan bevakas.

Vi vill först framhålla att folkrörelserna och etermedierna på grund av angivna olikheter inte alltid är naturliga samarbetspartners. Förhållandet mellan dem bör inte heller vara alltför förtroligt eftersom folkrörelserna är en del av den verklighet som det ingår i Sveriges Radios uppgift som massmedium att kritiskt granska. För båda parterna ska dessutom en självständig ställning i förhållande till offentliga myndigheter, andra organisationer, intressegrupper och enskilda intressen vara grundläggande villkor för verksamheten.

Vi anser dock att det finns fog för kritiken att Sveriges Radio i viktiga avseenden försummat folkrörelserna. Att spegla och förmedla en mångsidig bild av folkrörelserna och deras arbete bör vara ett led i rundradions bevakningsansvar. Folkbildningsverksamheten och den kollektiva skapande verksamheten bör speglas som ett led i kulturbevakningen. Bland skapande verksamheter av intresse i programverksamheten kan nämnas arbete och framförande i teatergrupper, olika former av instrumentensemble och kö-

rer. Det är främst lokalradion som bör kunna spela en roll för dessa bevakningsuppgifter.

Vidare finner vi det rimligt att insatser görs för att inom rundradion öka kunskaperna om folkrörelserna. Detta kan ske genom att detta område bättre beaktas vid rekrytering, internutbildning och vid engagemang av tillfälliga medverkande.

Vi anser det också värdefullt att man ökar möjligheterna till kontakter för utbyte av information och erfarenheter mellan företrädare för rundradion och folkrörelserna. Sådana kontakter är naturligare och mer meningsfulla på det lokala planet. Regelbundna lokala eller regionala programkonferenser där producenterna deltar är en möjlighet som vore värd att prövas.

7.5.6 Lokal och regional produktion

Utvecklingen inom Sveriges Radio under innevarande avtalsperiod har i många avseenden präglats av en geografisk decentralisering genom att självständiga distrikt har skapats och fått ökande resurser.

Distriktens produktion har ökat starkt och deras andel av egenproduktionen uppgår i dag till omkring 30 procent, både i radio och tv. Införandet av lokalradion innebär en markant decentralisering av radioverksamheten i landet.

Denna utveckling mot en allt mer decentraliserad produktion och en omfördelning av planering och beslutsfattande från central till regional nivå, bör fortsätta och förstärkas.

Det främsta skälet för denna decentralisering är att den skapar förutsättningar för större mångsidighet i programverksamheten. Impulser, idéer och talanger från hela landet kan komma till uttryck i programmen. Decentraliseringen ökar företagets kontaktyta varigenom olika värderingar, skiftande erfarenheter och kunskaper kan utnyttjas till fördel för bredden och mångfalden i programverksamheten, för yttrandefriheten i radio och tv.

Emellertid finns det självklart en rad andra skäl för att i ökad utsträckning decentralisera programverksamheten.

Radio och tv har ansvar för att ta tillvara det programstoff och den talang som finns i olika delar av landet. Radio och tv har också ansvar för att spegla och levandegöra kultur och livsstil i olika landsdelar. Detta innebär inte att regionernas produktion ska begränsas till stoff som ger uttryck för deras särart. Programunderlaget är inte statiskt utan utvecklas och förändras kontinuerligt i takt med samhällets omvandling. Omlokaliseringar av ämbetsverk och näringslivets strukturförändringar påverkar programunderlaget liksom den pågående decentraliseringen av kulturlivet.

Ett viktigt mål för den allmänna programverksamheten är att spegla och kommentera utveckling och händelser i olika delar av landet. Tillkomsten av lokalradio och den av oss föreslagna utbyggnaden av regional-tv kan ses som led i en pågående förstärkning av lokal och regional bevakning. Det är samtidigt viktigt att man inte försvagar bevakningen från olika delar av landet för riksprogrammen.

Att motverka brister i nyhetsförmedlingen, att öka kunskaperna om den egna regionen och att öka samhörigheten var viktiga motiv vid beslutet

om införandet av lokalradio. Vi anser att man också vid den fortsatta utbyggnaden av regional-tv ska ta sikte på dessa mål och därvid ge utrymme även för allmänna program.

Våra förslag angående utbyggnaden av regional-tv under den kommande avtalsperioden innebär i korthet att regionala nyhetsändningar, av ungefär den typ som nu förekommer i fyra av Sveriges Radios regioner, successivt införs i samtliga de av oss föreslagna nio regionerna. I fullt utbyggt skick ska dessa sändningar omfatta 20 min/dag, fem dagar i veckan under hela året.

Den föreslagna utbyggnaden medför att nyhetsredaktioner med resurser för kontinuerlig nyhetsbevakning byggs upp inom var och en av de nio regionerna. Sett i ett längre tidsperspektiv bedömer vi detta som den kanske viktigaste delen i våra förslag om decentralisering. Genom att resurser byggs upp för en kontinuerlig basproduktion skapas nämligen grundläggande förutsättningar för en vidareutveckling av programverksamheten i regionerna. Denna bör enligt vår uppfattning i framtiden inriktas på att omfatta även allmänna program för regional utsändning.

Den ökande och kontinuerliga programproduktionen bör också vara värdefull för att förbättra de anställdas yrkeserfarenheter och kunnande. Det bör rimligen också bli väsentligt lättare att rekrytera kvalificerad personal. Vi räknar därför med att våra förslag om utökad programproduktion i regionerna ska leda till ett bättre och bredare programutbud därifrån.

Särskilt i de nuvarande små regionerna kommer våra förslag att leda till stora förändringar. Tillkomsten av regional-tv och den ökande produktionen av riksprogram förutsätter större personella och tekniska resurser. Redan härigenom kommer de mindre regionerna att bli mera jämbördiga med storstadsregionerna.

7.6 Förslag inom olika kulturområden

7.6.1 *Inledning*

Vi har i våra förslag till avtal och riktlinjer betonat rundradions kulturansvar. I enlighet därmed har vi föreslagit fler gestaltande program, en ökad kulturbevakning, ett vidgat samarbete med det övriga kulturlivet och en mer omfattande medverkan av fristående kulturarbetare i programverksamheten.

Vi behandlar nedan mer utförligt några programområden som utgör viktiga och etablerade inslag i programverksamheten och i kulturlivet, och som också berörs i våra direktiv, nämligen musik, teater och film. Men kulturansvaret gäller naturligtvis också andra områden såsom bild- och formkonst och litteratur.

När det gäller bild- och formkonsten har vi redan framhållit att tv genom sina mediemässiga förutsättningar bör kunna spela en större roll än hittills. En mer medveten användning av bilden som uttrycksmedel bör kunna ge utrymme för mer attraktiva och tillgängliga program. Därvidlag utgör tendenser och aktiviteter inom olika grenar av bild- och formkonsterna såsom måleri, teckning, fotografi och arkitektur ett utmärkt programunderlag. Men

framför allt bör fler bildskapare ges möjligheter att göra egna program och att experimentera med bild, färg och form.

Detta förutsätter bland annat att fler fristående bildkonstnärer engageras, men också att det bildkunnande som finns inom tv bättre utnyttjas. Ett hinder för en sådan utveckling är att teknikerna på tv inte tillhör program-enheterna.

7.6.2 Musikverksamheten

Musikvanor och musikanvändning

Intresset för musik är mycket stort i Sverige. Närmare hälften av befolkningen betraktar sig själva som mycket intresserade av musik av något slag. Endast en liten minoritet är inte alls intresserad enligt tillgängliga undersökningar.

Intresseinriktningen skiljer sig mellan olika människor med avseende på musikgenrer och musikformer. Skillnaderna är individuella och beror i hög grad på skillnader i uppfostran och uppväxtmiljö och därmed olika kontaktmöjligheter med musik. Ibland finns det motsättningar mellan olika generationer, vilket är tydligast i fråga om gammal dansmusik och popmusik. Under senare årtionden synes musikintresset ha breddats något, i den meningen att fler människor har upptäckt och blivit intresserade av andra genrer.

Sättet att använda musik varierar också. Musiken kan ge skönhetsupplevelser, förmedla känslor och stämningar och även budskap, den kan aktivera eller ge förströelse och avkoppling. Musiken kan upplevas enskilt men också användas i social kontakt och i samband med rörelse eller ritual. Den kan också finnas som en del i miljön, ett obemärkt inslag som inte märks förrän den upphör.

Det finns inget direkt samband mellan musikgenre och musikens funktion. Olika genrer, såsom till exempel klassisk konstmusik, folkmusik eller visor, kan ge såväl starka känsloupplevelser som god avkoppling. Uttrycken lätt och seriös musik anger enligt vår mening inga särskilda genrer utan funktioner som musiken har för lyssnaren. Vissa genrer används dock oftare än andra mer medvetet. En sådan musik kan genom sin sammansatthet och rika uttryck ha kvaliteter som kräver aktivt lyssnande för att till fullo kunna uppskattas. Motsatsen gäller för den på senare tid allt vanligare bakgrunds-musik som produceras för den enda funktionen att tjäna som ljudkuliss, till exempel i varuhus, hotell och arbetsplatser, och även i radio.

Den dominerande kontaktmöjligheten med musik och därmed den viktigaste faktorn för människors musikvanor och musikintresse är massmedier som radio och tv, skivor och kassetter. Det är sannolikt att dessa medier har ökat människors intresse för och behov av att lyssna till musik, särskilt inom de genrer som är rikliga i dessa medier. Det är också troligt att de bidragit till en breddning av musikintresset genom att de kan erbjuda olika genrer för en stor publik. Det kan vidare hävdas att massmedierna också genom krav på internationell spridning och stor publik påverkar innehållet i musiken – tyvärr ofta i utslätande riktning. Sålunda har till exempel den latinamerikanska musiken länge nått oss via nordamerikanska filter.

Sveriges Radios nuvarande musikverksamhet

Ljudradions musikprogram produceras huvudsakligen av två olika avdelningar. Musikavdelningens, eller *musikradions*, repertoar består väsentligen av så kallad seriös musik eller konstmusik. Man har sektioner för orkestermusik, kammarmusik, vokalmusik, men också för folkmusik och jazz samt för program om musik. *Underhållningsavdelningen* består av fyra redaktioner – radiounderhållningen, grammofonredaktionen, ungdomsredaktionen och barnredaktionen – som alla gör musikprogram, främst grammofonredaktionen som svarar för melodi- och nattradion. Repertoaren är huvudsakligen dansmusik, schlager, visor, popmusik och jazz eller vad som vanligen kallas lätt musik eller underhållningsmusik.

Musikradions sändningstid är drygt 3 000 timmar per år, varav huvuddelen, eller cirka tre fjärdedelar ligger i P 2, medan resten huvudsakligen ligger i P 1. Underhållningsavdelningens sändningstid är drygt 8 000 timmar per år, varav andelen musikprogram kan beräknas uppgå till cirka tre fjärdedelar. Programmen ligger nästan uteslutande i P 3.

Den egentliga bakgrunden till denna struktur kan sägas vara melodiradions tillkomst år 1961. Denna programverksamhet, som syftade till att ge publiken ett alternativ till de piratsändningar med kommersiell reklam som då förekom, skulle enligt statsmakternas önskemål huvudsakligen bestå av "lätt musik på grammofon". År 1966 inrättade sedan Sveriges Radio på eget initiativ musikradion för konstmusikrepertoaren.

Denna inriktning kvarstår alltså i huvudsak i dag även om Sveriges Radio i viss utsträckning frångått den rena melodiradion. Under de senaste åren har de båda avdelningarna också bedrivit ett visst repertoarsamarbete.

De båda *tv-kanalerna* har vardera en programavdelning för musik med ansvar för genrebredd. Musiken spelar dock en undanskymd roll i tv (tre å fyra procent av programtiden). Program med musikinslag produceras också av teater-, nöjes- och barnredaktionerna.

Bedömning av nuvarande verksamhet

Sveriges Radio är landets största musikinstitution, och etermedierna utgör med sin oöverträffade räckvidd och sin genomslagskraft människors främsta kontaktmöjlighet med musik. Detta lägger enligt vår mening ett stort ansvar på Sveriges Radio för en kvalificerad och mångsidig musikverksamhet.

I den musikpolitiska debatten har kritik riktats mot framför allt ljudradions musikverksamhet. Programverksamheten har, hävdar man, kännetecknats av ett alltför stelt genretänkande där ofta skarpa gränser dragits mellan olika genrer och former i musikpresentationen. Behovet av förnyelse och utvecklandet av programformer har också försummats. Musikalet anses ha varit konventionellt. Melodiradion har kritiserats för att ha ett alltför stort inslag av en kommersiellt lanserad pop-, schlager- och dansmusik, medan musikradion har kritiserats för att vara alltför starkt inriktad på den äldre europeiska repertoaren. Vidare har hävdats att radion dåligt speglar och stimulerat det aktiva musiklivet i landet.

Den anförda kritiken grundar sig i första hand på olika detaljundersökningar genom systematiskt lyssnande och på iakttagelser, erfarenheter och

starka upplevelser hos personer och grupper verksamma inom musik- och kulturlivet. Den har inte kunnat grundas på någon generell inträngande studie i ämnet. Utformningen av Sveriges Radios programstatistik ger inte tillräckligt underlag för en bedömning och företaget har inte heller i något sammanhang mer utförligt bearbetat, analyserat och presenterat sitt material.

Mot bakgrund av de krav man bör kunna ställa på programföretaget är den framförda kritiken enligt vår mening i huvudsak befogad. Man bör dock hålla i minnet att vissa av de kritiserade förhållandena – främst indelningen i lätt och seriös musik – delvis är en följd av en tillämpning av statsmakternas rekommendationer i samband med och efter melodiradios tillkomst. De riktlinjer som nu finns i proposition och radioavtal är emellertid mycket kortfattade och vaga, och de lämnar betydande handlingsutrymme för musikverksamhetens inriktning. Sålunda bör uttrycket lätt musik enligt vår mening inte jämföras med vissa musikgenrer utan ses som en funktion musiken har för lyssnaren.

Under senare år har också en förändring till större öppenhet och ökad bredd och variation av repertoar och programformer kunnat noteras. Vi vill också framhålla att ljudradion med sitt programutrymme innehåller ett stort antal musikgenrer och musikformer, och att man på flertalet områden strävat efter kvalitet i musikvalet.

Synpunkter och förslag

Särskilt radion är ett utmärkt musikmedium som har ett stort programutrymme och dessutom en god ljudkvalitet som gör det mycket lämpat för musikåtergivning. Tv kan genom kombinationen av bild och ljud förstärka musikupplevelsen och ge den nya dimensioner.

Vi vill hävda musikens plats i programverksamheten som ett programområde med egenvärde och identitet som kan ge människan värdefulla och stimulerande upplevelser, alltifrån aktivt känslöengagemang till förströelse och avkoppling.

Vi vill markera den vikt vi fäster vid musiken genom att redovisa det förslag till målformuleringar för musikverksamheten i ljudradio och tv som arbetats fram inom utredningen. Sådana formuleringar bör vara till stöd för Sveriges Radio i uppfyllandet av programansvaret. Formuleringarna bör ses som våra rekommendationer för företagets tolkning och bearbetning.

Målet för musikverksamheten är att ge alla människor möjlighet att uppleva god musik av skilda slag. Det är väsentligt att olika vägar prövas för att nå kontakt med olika grupper av lyssnare och att programformerna anpassas härtill. Musikupplevelser bör erbjudas inom en skala från aktivt lyssnande till förströelse och avkoppling. Kravet på kvalitet måste tillgodoses inom alla genrer och former av musikprogram.

Mångsidighet

Musik inom olika genrer och från olika kulturmiljöer ska presenteras. Minoritetsyttringar och exklusiva repertoarinslag ska beredas plats i musikverksamheten. Kommerciella styrningar av musikutbudet bör undvikas och så långt möjligt motverkas. Sär-

skild uppmärksamhet bör ägnas åt framförande av musik som inte finns inspelad på grammofonskiva eller liknande.

Mångsidigheten innebär ett ansvar för uttrycksmöjligheterna och yttrandefriheten på musikområdet. Skilda artister och ensembler bör ges möjlighet att också genom etermedierna vända sig till en publik.

Musikverksamheten i rundradion ska hålla nära kontakt med musiklivet i landet, den ska vara öppen för olika impulser, regelbundet samarbete med landets musikinstitutioner och musikorganisationer samt i betydande omfattning ge utrymme för medverkan av frilansartister, enskilda eller i grupp.

Tillgänglighet

En genomarbetad, pedagogisk och lättillgänglig presentation av musikprogrammen ska eftersträvas. Ovanliga eller exklusiva musikyttningar bör ges en sådan presentation att de blir tillgängliga även för andra än specialintresserade lyssnare. Möjligheten att – framför allt genom tv – ge miljöanknytning åt musikpresentationer bör tillvaratas.

Val av sändningstider och en väl avvägd reprispolitik har betydelse för tillgängligheten. Stor hänsyn bör tas till lyssnar- och tittarvanor. Genom en mediemässig musikpresentation bör största möjliga öppenhet och begriplighet eftersträvas.

Stimulans

Rundradion bör sträva efter att stimulera musikintresset och att främja ett aktivt musikval hos publiken. Musikverksamheten bör ge impulser till aktivt lyssnande men också till egenmusicerande i amatörsammanhang, inom körlivet etc. Reportage och information om musiklivet kan ha stor stimulanseffekt. Rundradion har ett ansvar för en sådan spegling liksom för en aktiv musikdebatt. Detta måste bygga på en fortlöpande bevakning av musiklivet.

Musikverksamheten ska ta initiativet till repertoarförnyelse genom beställning av ny musik inom skilda genrer. Det är viktigt att kvalitetsambitioner gör sig gällande även för musik som främst är avsedd för förströelse eller avkoppling.

Sekundära musikfunktioner

Utom rena musiksändningar förekommer musik som bakgrund och stöd i många program, särskilt inom tv: teater, film, reportage osv. Det är viktigt att också bakgrundsmusik ägnas aktiv omsorg, att hög kvalitet eftersträvas för alla sådana musikinslag och att möjligheterna att beställa specialkomponerad musik tas till vara också i dessa sammanhang.

De föreslagna formuleringarna kan tolkas som en uppfordran till att i ökad utsträckning samarbeta med och spegla det övriga musiklivet, anlita skapande krafter och ge utrymme åt levande musikinslag.

För att kunna uppfylla dessa krav behöver rundradion ökade ekonomiska resurser, främst för det ökade inslaget av levande musik. Ljudradion behöver en lång sammanlagd sändningstid för att önskvärt utrymme ska kunna ges åt olika musikgenrer och musikformer. Vidare behövs också utrymme i programtablerna för lång sammanhängande sändningstid framför allt för konstmusikens behov och för att tidskrävande presentationer typ musikteater, temakvällar, bevakning av evenemang etc. skall kunna genomföras.

Mot bakgrund av de angivna målen vill vi ifrågasätta ljudradions organisatoriska uppdelning på seriös och lätt musik och motsvarande renodling

av musikpresentationen i olika kanaler. Det innebär ett stadfästande av en konstlad delning mellan "musik" och "melodier" och bidrar till att bygga upp hindrande murar mellan olika genrer, musikformer och lyssnargrupper. Det innebär vidare att vissa mellangenrer saknar naturlig hemortsrätt och riskerar att hamna utanför.

I en rapport från utredningens kulturgrupp framfördes synpunkten, att så länge de ekonomiska resurserna inte är avsevärt större än de är för närvarande, hämmas Sveriges Radios möjligheter till ett omfattande samarbete med det övriga musiklivet av att man är bunden till sina egna ensembler, främst symfoniorkestern.

Inom gruppen framfördes som alternativ till nuvarande ordning att radioorkestern skulle göras till en fri självstyrande stiftelse, finansierad genom statsbidrag och med bestämda uppgifter och inriktning.

Vi har inte funnit anledning att föreslå ändrat huvudmannaskap för radioorkestern. De musikpolitiska fördelar som därigenom skulle kunna vinnas bör kunna uppnås genom att rundradion ges resurser som möjliggör ett vidgat samarbete med det övriga musiklivet. Dessutom bör orkestern ges vidgade uppgifter utanför ljudradion.

Radioorkestern är en av landets allra främsta orkestrar. Det är angeläget att den fungerar som en tillgång för hela programverksamheten och att den även kan möta sin publik i direktkontakt. Den bör således spela i radio och tv och göra offentliga framträdanden i olika delar av landet. Den bör ha en bred och varierad repertoar, med viss inriktning på musik som inte finns inspelad, främst svensk musik. I dessa syften bör orkestern ges en självständigare ställning inom ljudradioenheten med egen konstnärlig ledning.

Tillkomsten av musikstudion är viktig i sammanhanget. Därigenom får radioorkestern en egen arbetslokal. Vidare kan orkesterns offentliga konserter i Stockholm förutom med radiosändningar i ökad utsträckning kombineras med tv-sändningar och även med grammfoninspelningar. Vi vill dock här framhålla att musikstudion även ska vara en resurs för den samlade musikverksamheten inom Sveriges Radio.

7.6.3 Teater och film

7.6.3.1 Radioteater och tv-teater

Inledning

Vi vill inledningsvis framhålla att begreppet teater används i flera vitt skilda bemärkelser. Den levande teatern som framförs på scen i direkt kontakt med en publik skiljer sig från etermedieteatern som når mottagaren via radio och television. Radioteatern är med sin koncentration på ljudet som uttrycksmedel en unik form för dramatisk framställning med sina egna möjligheter och begränsningar. På tv-sidan är läget mer sammansatt och komplicerat.

TV-teater innebar ursprungligen främst studioinspelningar av scendramatik. Under 1960- och 70-talen har man inom Sveriges Radio utvecklat ett tv-drama med verk direkt skrivna och tänkta för mediet, och man har

därvid i viss utsträckning övergått från studioteknik till film. I tv-sammanhang är film ett produktionsalternativ till elektronik, men också en programform. Eftersom dessutom fria filmare i allt större utsträckning arbetar direkt för tv kan någon gräns mot begreppet tv-film inte dras.

Av praktiska skäl kan man dock använda uttrycket tv-teater varmed man brukar avse de program som tv:s teaterredaktioner producerat eller köpt. Dit hör då så olika genrer som vardagsrealistiska serieproduktioner, tv-versioner av litterära och sceniska verk samt verk skrivna för mediet, inspelade genom film, studioteknik eller blandteknik. Teaterprogram produceras och köps också av nöjes- och barnredaktionerna. Av distrikten är det huvudsakligen Göteborg som producerar teater.

I tv visas också biograffilm, det vill säga långfilmer som producerats för biografbruk. Gränser mot tv-film blir dock allt svårare att dra, främst genom det ökande antalet samproduktioner. I ett särskilt avsnitt *Filmen och tv* behandlar vi biograffilmen och den del av tv-filmen som består i utläggningar till fria filmare. Denna sammankoppling motiveras av att dessa två former utgör den samlade arbetsmarknaden för filmproducenter.

Bedömning av nuvarande verksamhet

Talteater i radio och tv är gestaltande programformer som ger publiken rika möjligheter till engagerande, stimulerande och roande upplevelser. De har genom sina uttrycksmedel särskilda möjligheter att göra tankar, känslor och erfarenheter levande för publiken. De kan också ge kvalificerad information och ibland till och med i högre grad än andra programformer ge insikter i komplicerade och svårfångade skeenden och sammanhang.

Sveriges Radio har också arbetat med att utveckla radioteatern och tv-teatern som kvalificerade och självständiga programformer. Tv-teatern har etablerat sig som skapande programform och faktor i kulturlivet. Radioteatern har genom sin relativt enkla teknik och sin i förhållande till andra teatrar stora produktion kunnat spela, och spelar fortfarande trots minskad produktion, en mycket viktig roll som producent av gestaltande program och samtidigt som introduktör av svenska dramatiker och utländsk scen- och radiodramatik.

Bilden innehåller emellertid också brister och negativa inslag. Den egna produktionen av teater har påtagligt minskat i samband med de senaste årens ekonomiska nedskärning och minskade frilansmedverkan i radio och tv. Detta gäller inte minst radioteatern för vilken nedgången också inleddes tidigare. I tv har vidare sändningarnas och singelproduktionernas längd behövt begränsas av hänsyn till koordinationen. Minskade ateljéresurser har också försvårat möjligheterna till stora studioproduktioner, bland annat av klassiker.

Den stora ökningen av andelen serier i tv är enligt vår mening inte helt programmässigt motiverad. Det finns fördelar med serier, framför allt möjligheterna att dramatisera skildringar, främst av episk karaktär, som är svåra att anpassa till enstaka pjäser. Serier kan också ge utrymme för en fördjupad människo- och miljöskildring. Å andra sidan kan serieformen minska tillgängligheten genom att den binder publiken och försvårar möjligheterna

att följa med och få sammanhang. Expansion för serierna minskar dessutom utrymmet för enstaka pjäser.

Vidare har televisionen enligt vår mening inte i önskvärd utsträckning speglat och bevakat det allmänna teaterlivet.

Musikteatern skiljer sig i väsentliga delar från talteatern. Det karakteristiska är naturligtvis musiken som ett bärande element. Det är en stiliserad konstform som har sin styrka i att kunna gestalta känslor och stämningar. Genom kombinationen av musik och teater är den stora operan en komplicerad konstform som bland annat kräver ett rum som klarar en viss akustisk volym. Den är därför oftast personalkrävande och dyr att producera. Antalet scener och ensembler i landet är också mindre än inom talteatern.

Detta kan delvis förklara att opera så sällan förekommer i tv. I radio görs däremot sändningar tämligen regelbundet, ofta genom direktöverföringar. I musikteaterdebatten förs en fortlöpande diskussion om operans villkor i tv. Därvid har önskemål framförts om fler överföringar av scenföreställningar, men framför allt har man betonat vikten av att en tv-opera utvecklas så att konstformens fördelar ännu bättre ska kunna tillvaratas. Man har i det sammanhanget också framhållit det utvecklingsarbete med olika former av kammaropera och uppsökande musikteater som sedan några år pågår i olika delar av landet samt den musikteaterverksamhet som bedrivs av olika fria grupper.

Musikteater i radio och tv är liksom talteater en väsentlig upplevelseskapande programform och i högsta grad programmässigt motiverad. Den utveckling mot skapande av ett självständigt radio- och tv-drama som tal-dramatiken genomgått har ingen motsvarighet inom musikteatern. När det gäller tv kan den dock utvecklas på ett annat sätt, där Trollflöjten visar en möjlig väg med sitt framhävande av det visuella och det dramatiska innehållet som stöd åt musiken.

Synpunkter och förslag

Vi vill framhålla radioteatern och tv-teatern som självständiga program- och kulturformer. Vi vill också peka på teaterns stora betydelse som gestaltande program och vill hävda dess plats i programutbudet. Teaterverksamheten i radio och tv måste tilldelas sådana resurser att den kan erbjuda en mångsidig och kvalificerad repertoar, och att den kan utveckla sina programformer. Detta förutsätter också att radio och tv har möjligheter att engagera medverkande utifrån.

Många människor har sin enda eller huvudsakliga kontakt med teater via radio och tv. Detta understryker vikten av att verksamheten ges ordentliga resurser.

Det är därför angeläget att den under senare år nedgående tendensen bryts och att volymen av den egna produktionen åter ökar till minst den nivå som tidigare varit möjlig. Detta är nödvändigt för att en önskvärd mångsidighet i repertoar och programformer ska kunna uppnås.

Produktionen av teater, främst i tv, förutsätter ofta en lång skapande process och komplicerade tekniska resurser. Det är därför viktigt att man på detta område kan bedriva experiment, och att man kan avbryta projekt som under arbetets gång visar sig sakna bärkraft.

Ett annat väsentligt krav är att radio och tv i programtablåerna och i koordinationen beaktar teaterns behov av sammanhängande programtid.

Det är vidare ett viktigt önskemål att publiken i olika delar av landet får ökad kännedom om och kontakt med den direkta scenteaterverksamhet som bedrivs. Detta förutsätter att framför allt tv i ökad utsträckning speglar teaterutvecklingen och bevakar teaterhändelser i olika delar av landet.

Därför anser vi att Sveriges Radio också i olika former ska söka samarbete med olika institutioner och ensembler. Vid valet av projekt ska naturligtvis kravet på kvalitet och de programmässiga möjligheterna vara vägledande. Vi finner det i detta sammanhang – av skäl som nedan redovisas – lämpligt att Sveriges Radio och andra berörda parter särskilt verkar för att det i tv ska förekomma inspelningar från scenen (s. k. transmissioner) av föreställningar från de statliga teatrarna Dramaten och Operan.

Det ovan sagda måste också i väsentliga delar gälla olika former av *musikteater* och *dans*, även om bilden här delvis är annorlunda. Överföringar från scenen är en vanligare programform inom framför allt opera och balett än inom taldramatiken. Detta är programmässigt motiverat. Rundradion bör dock också arbeta med att utveckla olika musikteater- och dansformer för etermedierna.

7.6.3.2 Samproduktion mellan rundradion och scenteatrarna

I våra direktiv hävdas att teatrarna hittills har utnyttjats i radio och tv endast i begränsad utsträckning. Det bör, framhålls det, vara möjligt att ”i större utsträckning än som skett lägga ut medieanpassad produktion på teatrarna. De sakkunniga bör noggrant pröva olika former för samarbete mellan teatrarna och Sveriges Radio och redovisa preciserade förslag om hur detta samarbete skall kunna utvecklas.”

Direktiven bygger på ett förslag från kulturrådets första betänkande⁴. Utgångspunkten för rådet var Sveriges Radios betydande roll som kulturförmedlare och mediernas stora geografiska och sociala räckvidd, medan kulturinstitutioner såsom scenteatrarna når ojämförligt färre och huvudsakligen är koncentrerade till de större städerna.

Kulturrådet framhöll att Sveriges Radio utöver sina egna produktioner i ökad utsträckning borde medieanpassa scenföreställningar för etersändning samt göra direktöverföringar från teatrarnas ordinarie föreställningar.

Dessa frågor har ingående diskuterats i utredningsarbetet. Diskussionerna har främst gällt huruvida det är önskvärt med ett ökat antal samproduktioner mellan Sveriges Radio och scenteatrarna och huruvida detta måste åstadkommas genom ett formaliserat samarbete.

Vår grundläggande bedömning är, som tidigare betonats, att radioteatern och tv-teatern ska ses som självständiga konstformer.

I frågan om att medieanpassa scenföreställningar för etersändning genom att göra särskilda versioner av dem i studio eller på annan inspelningsplats lämnar vi inga konkreta förslag. Omfattningen av det samarbete som faktiskt förekommer i detta avseende betraktar vi i huvudsak som tillfredsställande från kultur- och programpolitisk synpunkt.

⁴ SOU 1972:66 Ny kulturpolitik.

Däremot anser vi att möjligheterna att genom transmissioner överföra scenföreställningar i tv inte tillvaratagits i önskvärd utsträckning. Vi anser det angeläget att åtminstone ett begränsat antal transmissioner från statliga scener förekommer i tv.

I utredningsarbetet har framförts ett antal argument för och emot ett ökat samarbete kring samproduktioner. När det gäller möjligheterna till transmissioner i tv har från företrädare för Sveriges Radio, scenteatrarna och scenkonstnärernas organisationer flera kritiska synpunkter redovisats, av vilka vi nedan återger de enligt vår mening viktigaste.

Transmissioner kan ge publiken mindre upplevelse och sämre kvalitet. Instuderingar som har gjorts för scenen förlorar sin slagkraft i tv. Scenteater bygger på ett samspel mellan scen och publik som inte kan överföras. Tv-dramatik bygger på närhet och ett "mindre" spel, vilket är svårt att uppnå från en uppsättning avsedd för scenen. Därigenom kan utformningen av en transmission komma att strida mot upphovsmännens ideella rätt. Det är svårt för dramatiker, regissörer, skådespelare m. fl. att vid instuderingen för scenföreställning överblicka de konstnärliga effekterna vid direktöverföring.

Endast en del av scenteatrarnas repertoar är lämplig eller möjlig att transmittera: vissa föreställningar kan av ovan angivna skäl vara konstnärligt olämpliga för överföring; det är omöjligt för Sveriges Radio att köpa tv-rättigheter till vissa pjäser ur den etablerade repertoaren – typ moderna klassiker; vidare kan det förekomma att hänsyn till bestämmelser i lagar och avtal skulle kräva strykningar och ändringar i scenföreställningen, framför allt när det gäller samtidspjäser.

En svårighet är vidare att tv-teatern på grund av sin tekniska komplexitet måste ha en mer långsiktig repertoar- och produktionsplanering än scenteatrarna, vilka i regel planerar på säsongsbasis.

Vi är medvetna om de nackdelar, risker och problem som är förknippade med att sända transmissioner i tv. Dessa faktorer har också framhållits i den kritiska remissopinionen mot kulturrådets förslag om fler samproduktioner mellan Sveriges Radio och scenteatrarna.

Det är emellertid enligt vår uppfattning angeläget att ta vara på de fördelar som finns. Olika utländska och svenska erfarenheter har också visat att transmissioner kan göras bra. Det är också viktigt att kravet på kvalitet upprätthålls genom att transmissionerna noggrant förbereds och planeras.

Det främsta skälet för att sända fler transmissioner i tv är enligt vår mening att en större och delvis ny publik från hela landet får möjligheter att se kvalificerade föreställningar från scenteatrar. Därigenom får den också kontakt med en delvis ny repertoar, framför allt genom sådana uppsättningar som Dramaten, Operan och andra stora institutioner kan erbjuda.

Genom transmissioner kan man också ge stimulerande teaterreportage och genom de därvid gjorda inspelningarna till eftervärlden bevara viktiga och intressanta scenföreställningar.

Vi anser att det är fullt möjligt att bedriva en verksamhet med transmissioner av scenföreställningar i tv som på samma gång kan tillvarata fördelarna och undvika och motverka redovisade nackdelar.

Vi ska i kapitel 8 lämna ett förslag till hur ett uppdrag till rundradion bör utformas, och även redovisa några avtalsfrågor som har samband därmed. Uppdraget bör utformas som ett försök vars erfarenheter utvärderas efter

förslagsvis tre år.

Vi anser att transmissioner i första hand bör ske från de statliga teatrarna Dramaten och Operan, men det är viktigt att uppdraget utformas så att det inte begränsar utrymmet för samarbete i andra former eller med andra teatrar.

7.6.3.3 Filmen och tv

Frågan om filmen och tv är komplicerad och kontroversiell. Den berör två olika områden, nämligen visning av biograffilm i tv samt produktion och visning av film avsedd för tv. Det finns skillnader mellan biograffilm och tv-film: de ger olika upplevelser, har olika repertoar, når delvis olika publik. Det finns ändå ett släktskap mellan dem, de kan från tv-publikens synpunkt tjäna som ersättning för varandra. En viktig beröringspunkt är att de två filmformerna utgör den dominerande delen av den samlade arbetsmarknaden för filmbolag och fria filmare.

Det har hävdats att visning av biograffilm i tv innebär en konkurrens för dels visning av annan film i tv, dels visning av biograffilm på biografer, främst i landsorten. Det är också sannolikt att själva förekomsten av tv, men också i viss utsträckning visning av biograffilmer i tv, innebär en konkurrens för biograferna.

En mångsidig filmverksamhet på bio och i tv är en kulturpolitisk fråga. Det är angeläget att pröva vad Sveriges Radio genom sin programpolitik för biograffilm kan och bör göra för att förbättra människors möjligheter till kontakt med en bred och mångsidig biograffilmrepertoar, och vad som kan göras för att stimulera och tillvarata de kreativa krafterna för skapande av tv-film.

Två i sammanhanget intressanta avtal har under de senaste åren träffats mellan rundradion och biograffilmen. År 1975 ingick Sveriges Radio och Svenska Filminstitutet ett avtal om en försöksverksamhet med produktion av film för visning på biograf och i tv. År 1976 träffade Sveriges Radio och filmbranschens organisationer ett avtal angående visning av biograffilm i tv.

Bedömning av verksamheten

Vi anser att tv, med hänsyn till tillgängliga medel, i sin produktionsutläggning till fria filmare väl motsvarat det ansvar för kvalitet i programmen och för stimulans och samarbete med de kreativa krafterna som kan ställas på den egna filmproduktionen. De flesta fria filmare arbetar också huvudsakligen för tv-mediet.

Det nya produktionsavtalet mellan Sveriges Radio och filminstitutet bör också kunna fungera som en form att stimulera filmproduktion. Fördelarna med avtalet är att fler filmare får möjlighet att också arbeta med biograffilm, och att de får ännu en instans att vända sig till. En nackdel kan vara den konstnärliga kompromissen som följer av att göra film för två medier samtidigt. Vi vill också starkt betona att det endast får utgöra en bland flera former för tv:s samarbete med fria filmare.

Vi anser inte att den kraftiga expansion av biografilmvisning i tv som skett under den senaste tioårsperioden har varit helt programmässigt motiverad. Denna sektor har givits för små ekonomiska resurser i förhållande till den långa programtiden. Tv visar ofta kvalificerad och underhållande biografilm, och man gör också en värdefull filmpolitisk insats genom att introducera filmer i Sverige. Alltför många filmer har emellertid karaktär av programutfyllnad. De mer ambitiösa satsningarna förläggs dessutom ofta till sen kvällstid då få har möjlighet att se dem.

Synpunkter och förslag

Vi vill betona vikten av att televisionen, av kvalitets- och yttrandefrihetsskäl, bedriver en bred och kontinuerlig utläggningspolitik. Detta förutsätter en öppenhet för ideer och impulser utifrån, och att Sveriges Radio planerar och organiserar sin produktionsapparat så att utrymme ges för samarbete med fria filmare. Detta är ett av de allra viktigaste områdena för den medverkan av fristående yrkesutövare i programverksamheten som vi pläderar för i avsnitt 7.2.5.

Vi anser vidare att visning av biografilm i tv i större utsträckning ska planeras utifrån kulturpolitiska utgångspunkter. Vi lämnar nedan ett förslag till hur principer för sådan visning kan utformas. Formuleringarna ska ses som våra rekommendationer för tv:s tolkning och bearbetning.

Visning av biografilm är en viktig del av tv:s kulturverksamhet.

Endast filmer av god kvalitet bör visas. Begreppet kvalitet ges därvid en vid syftning; inte bara konstnärlig, utan även social, historisk och annan kvalitet innefattas. En ökad bredd bör eftersträvas med avseende på tidsepoker och på länder och kulturområden.

Vidare bör filmens totala situation i landet beaktas av Sveriges Radio vid planering av filmvisning i tv. En stor del av biografpubliken är ungdomar mellan 15 och 30 år. Tv:s roll blir i hög grad kompletterande, dels i fråga om utbudet för dem som sällan eller aldrig går på bio, dels i fråga om alternativen för de biobesökande ungdomarna. Filmländer som har svårt att nå kommersiell distribution i Sverige och kvalificerade filmskapare vilkas verk bedöms ha svaga kommersiella förutsättningar bör ägnas uppmärksamhet.

Självfallet är biografifilmen också ett underhållningsinslag i tv; därtill bör också finnas ett folkbildningselement. Visning av i varje fall mer värdefulla filmer bör för att ökad tillgänglighet ska uppnås förenas med introduktioner, kommentarer eller samtal. Filmkrönikan är en för tv väl lämpad programtyp, vars omfattning därför bör öka.

Det är ett viktigt filmpolitiskt krav att människor har möjlighet att se film på biograf. En väsentlig del av biografilmvisningen på mindre orter sker i föreningsägda samlingslokaler och drivs utan vinstsyfte. Planeringen av biografilmvisning i tv har betydelse för möjligheterna att visa kvalitetsfilm på biograferna, särskilt på små orter med litet publikunderlag. Vi anser därför att representanter för tv och filmbranschen bör ha regelbundna samråd för information och åsiktsutbyte.

Möjligheten att maximera antalet långfilmer som årligen visas bör övervägas.

I kapitel 8 ska vi närmare redovisa och diskutera de avtals- och samarbetsfrågor som har samband med våra programpolitiska och filmpolitiska önskemål.

7.7 Förslag om nyhetsverksamheten

7.7.1 Avtalet och nyhetsverksamheten

De informativa programmen har getts en särställning i det nu gällande radioavtalet. Sveriges Radio har följt statsmakternas intentioner genom olika specialåtgärder för nyhetsprogrammen. Nyhetsprogrammen har till exempel fått visst skydd mot attraktiva program i andra kanaler och de har också getts publikmässigt bra sändningstider.

Det var huvudsakligen kostnadsskäl som angavs när Sveriges Radio fick sin nuvarande nyhetsorganisation, där alla telegramnyheter inom företaget handhas av en centralredaktion, som dessutom har vissa samordningsuppgifter. Den lösning som statsmakterna annars eftersträfvade innebar en fullständig uppdelning av hela nyhetsverksamheten på ljudradio, TV 1 och TV 2. Nu har dessa tre programenheter var sin kommenterande nyhetsredaktion och dessutom ger Centralredaktionen och Tidningarnas Telegrambyrå (TT) telegramnyheter – Centralredaktionen i både radio och tv, TT bara i radio.

7.7.2 Sveriges Radios nyhetsverksamhet idag

Ljudradio

I radion sköts nyhetsverksamheten på svenska av två egna redaktioner – Ekoredaktionen och Centralredaktionen – samt av TT.

Ekoredaktionen är den enda kommenterande nyhetsredaktionen, och den har sex längre sändningar, varav fem i P 1 och en i P 3. Den senare, som ligger kl 16.45, infördes hösten 1976.

Centralredaktionen har femton sändningar, varav fjorton i P 3 och en i P 2. Några av sändningarna sker i samarbete med Ekot. Sändningen kl 16.45 kan kallas en gemensam eller integrerad sändning där ett helt genomfört samarbete sker mellan Ekoredaktionen och Centralredaktionen.

TT har sammanlagt sex sändningar, varav fyra i P 1 och två i P 3. Numera är samtliga TT-sändningar helt fristående; tidigare inleddes vissa Ekosändningar med telegram från TT.

Nyhetssändningar på finska, grekiska och serbokroatiska förekommer sju gånger under dagen i P 2. För de finska sändningarna, som förekommer tre gånger dagligen, finns en särskild redaktion. För de två andra språken, som har två sändningar var, finns en gemensam redaktion.

Regionalradions sändningar, för närvarande fyra om dagen, håller på att ersättas av *lokalradiosändningar* vilka placeras på morgon, lunch och tidig kvällstid, och görs av tjugofyra stationer.

Tv

I tv har varje programenhet sitt eget kommenterande nyhetsprogram, *Aktuellt* i TV 1 och *Rapport* i TV 2, som sänder varsitt halvtimmesprogram på kvällstid.

Centralredaktionen sänder ett kort nyhetsprogram i vardera tv-kanalen

varav ett är textat. Dessa nyhetssändningar får enligt beslut av Sveriges Radios styrelse inte innehålla rörliga bilder.

I TV 2 sänds också *regionala tv-nyheter* över fyra av sju regioner. Programmen sänds fem dagar i veckan och är tio minuter långa. I mellersta Sverige, där regionala tv-nyheter inte produceras, visas någon av de andra regionernas sändningar.

Lokalradion

Under 1977 startar Sveriges Lokalradio sändningar från 24 stationer. Varje lokalradiostation får 10–15 timmars sändningstid per vecka i P 3. Sändningarna ska omfatta bland annat lokala nyheter, opinionsspeglande program och annan information.

Lokalradion har förutsättningar att bli det snabbaste nyhetsmediet inom sitt område och kan – liksom en utbyggd regional tv – bli ett utmärkt medium för kommentarer, granskning och debatt.

Publiksiffrorna för regional och lokal radio och tv tyder på att de har stark dragningskraft på publiken. Därför bör lokalradions start innebära en vitalisering av nyhetsförmedlingen, och erfarenheterna av lokalradion bör noga analyseras för att man ska kunna bedöma när och hur en framtida utbyggnad av lokalradion bör ske.

Nyhetsprogrammen och publiken

Generellt har nyhetsprogrammen en stor och stabil publik. I radion har visserligen Ekosändningarna i P 1 tappat lyssnare medan de korta sändningarna i P 3 fått ökat antal, men inom respektive kanal utgör nyhetsprogrammen regelmässigt publiktoppar. En rad undersökningar, gjorda både inom och utom Sveriges Radio, tyder på att publiken också har stort förtroende för radio och tv som nyhetsmedier.

Projektet "Pressens funktioner i samhället", som bedrivs vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, har nyligen i en forskningsrapport beskrivit tv som ett viktigt informationsmedium, särskilt i nationella frågor och särskilt för människor med dålig samhällsorientering. *Tv är de informationssvagas medium*, skulle man kunna sammanfatta det avsnittet. (Lennart Weibull: Samhällsorientering och masskommunikation. Psykologiskt försvar nr 74, Stockholm 1976.)

7.7.3 Allmänna synpunkter

Vi har diskuterat möjligheten att göra de två kommenterande nyhetsprogrammen i tv mer olika till sitt innehåll än nu.

Ett förslag har varit att låta ett sent nyhetsprogram i tv bli mer krävande vad beträffar förkunskaper, mer inriktat på utrikesmaterial och hårdare sovrat i fråga om övriga nyheter. Det tidiga nyhetsprogrammet skulle då – eventuellt i direkt samarbete med regionerna – bli mer inrikesbetonat och mer grundligt orienterande i fråga om de ämnen som behandlas.

En fördel har denna modell – bredden ökar genom att de två nyhetspro-

grammen blir mindre dubbeltäckande än nu, och fler ämnen bli behandlade. För publiken blir specialiseringen ytterligare ett skäl till att ta del av båda nyhetsprogrammen.

Publiken ska emellertid kunna nöja sig med att titta på det ena programmet för att få en hygglig helhetsbild av dagshändelserna. I specialiseringsmodellen måste den mycket intresserade titta på båda programmen och då blir tv ännu mer än nu ett hinder för andra sysselsättningar och intressen.

Mot en specialisering kan också göras andra allvarliga invändningar. Modellen bygger delvis på en skiktning av publiken, de mer kunniga får sitt specialprogram sent på kvällen med en fyllig utrikesöversikt som de mindre kunniga går miste om eller eventuellt inte kan tillgodogöra sig.

Överhuvudtaget liknar uppdelningen den som finns i många länders dagspress. Denna uppdelning bidrar troligen till att befästa sociala skillnader och skillnader i kunskaper. Att svensk dagspress inte är skiktad på samma sätt anser de flesta vara en fördel.

Radio och tv måste ta sin uppgift som basinformationsmedier med största allvar och med stor insats av fantasi och energi göra sina nyhetsprogram begripliga. Detta måste gälla inte minst utrikeshändelserna. Därför tror vi inte att den beskrivna specialiseringen skulle vara till fördel för dem med sämst överblick, med de minsta egna resurserna till tolkningar och med de sämsta grundkunskaperna. Radio och tv måste anstränga sig för att leva upp till rollen som de informationssvagas medier. Olika vägar måste prövas, men just denna uppdelning av nyhetsprogrammen tror vi inte gagnar dessa syften.

Enligt KANUT skilde sig Aktuellt och Rapport avsevärt från varandra till sitt innehåll. Framför allt gällde detta när man gick närmare in i materialet och jämförde vilka aspekter av ett händelseförlopp som togs upp till behandling. "Pluralismen har således blivit väl belagd i dessa studier" sammanfattar KANUT denna genomgång.

Att många kritiker och en stor del av publiken ändå tycks anse att programmen är lika förklarar KANUT med att man "speciellt observerar och minns de dagar och perioder då stora händelser inträffar (till exempel krigsutbrottet i Mellanöstern). Andelen som tittar på båda programmen är då ofta högre än annars och dubbelbevakningen troligen också mer omfattande." (s 75).

7.7.4 Förslag

En eller flera nyhetsredaktioner

Vi anser, att det är en stor fördel med en nyhetsorganisation där flera redaktioner arbetar med nyhetsförmedling. Flera redaktioner innebär att variation garanteras beträffande såväl urvalet av nyheter som presentationen av dem och att redaktionerna kompletterar och korrigerar varandra. Vetskapen om att man inte är enda nyhetsredaktion inom det egna mediet bör också vara ett argument för att inom redaktionen ge utrymme för specialister eller specialbevakning av vissa frågor. Därmed för man in tidsaktuellt material i nyhetsförmedlingen.

Vi förordar alltså en organisation där viss mångfald garanteras genom att två från varandra fristående nyhetsredaktioner ska finnas inom både radio och tv men där också bredden blir acceptabel.

Skulle det bara finnas en nyhetsredaktion så bör denna självklart kunna erbjuda en stor bredd. Inga resurser används för dubbelbevakning och de personella insatserna kan styras så att stor spridning av ämnen, intervjuade personer och synpunkter garanteras.

Vi menar emellertid att denna – teoretiskt maximala – bredd av olika skäl inte bör eftersträvas.

För det första måste även vid en-redaktionslösningen flera nyhetstider erbjudas publiken. I tv måste det, som nu, finnas ett nyhetsprogram tidigt på kvällen och ett senare på kvällen. Dessa två program kan inte göras helt olika för att uppnå stor bredd i nyhetstäckningen. Publiken kan inte tvingas att titta på båda programmen för att få en bild av skeendet. I stället måste upprepningar ske mellan de båda programmen, och då kan det diskuteras vilket som är att föredra: två redaktioners skilda beskrivningar av en viss händelse eller en redaktions beskrivning upprepad två gånger. Det första alternativet är enligt vår mening klart att föredra även om det är något dyrare.

För det andra finns det en uppenbar och allvarlig risk med en-redaktionslösningen. Denna redaktion kommer att få en dominerande ställning i nyhetsförmedlingen och dess medarbetare kan bli utsatta både för överdriven, okritisk tilltro och för försök till otillbörlig påverkan. Redaktionen och dess ledning kan i ett sådant läge tänkas inta en officiös och försiktig hållning för att undvika konflikter med etablerade grupper och inflytelserika källor. Dessa etablerade grupper och inflytelserika källor har i sin tur bara en redaktion att vända sig till inom tv, och bedömer det sannolikt som viktigt att "hålla sig väl" med denna och kommer då att på olika sätt försöka upprätthålla nära relationer till medlemmar av redaktionen. Detta kan i sin tur leda till en journalistik präglad av utslätning och skenbar objektivitet.

En felbedömning gjord av denna enda nyhetsredaktion i tv får också konsekvenser som är svåra att korrigera. Särskilt gäller detta skeenden som ligger vid sidan av de stora dagsaktuella frågorna, och där det kan dröja länge innan säkra uppgifter finns att tillgå.

Den typ av nyhetsförmedling som vi här beskrivit präglar många länders radio- och tv-bolag. Vi har velat visa vilka risker som finns och vi menar att det i längden är publiken som drabbas. Detta gäller vare sig den okritiskt godtar den enda presenterade bilden av skeendet eller blir misstänksam mot den snedhet i urval och presentation och den självcensur som systemet kan medföra och därmed blir skeptisk till hela nyhetsförmedlingen. Exempel på sådana brister i förtroendet för massmedier finns i både diktaturstater och i demokratier av västerländsk modell.

Vi anser, att ett öppet samhälle bättre gagnas av att massmedierna ger sammansatta och ibland motstridiga bilder, beskrivningar och tolkningar av skeendet än av att det bara presenteras en version, som kanske bygger på en osjälvständig journalistik, där redaktionen inte tillräckligt kritiskt granskat källornas uppgifter.

Om radio och tv vore likvärdiga medier, både för allmänheten och för uppgiftslämnare, skulle det kunna tänkas räcka med den pluralism som en stor nyhetsredaktion för radio och en stor nyhetsredaktion för tv innebär. I våra förslag försöker vi ge radion en självständig ställning och sådana resurser, att den verkligen ska kunna utnyttja sina särskilda företrädare som nyhetsförmedlare. Men det innebär naturligtvis ändå inte någon garanti för att

ett ökat antal människor både kommer att lyssna på radions nyhetsprogram och titta på tv:s nyhetsprogram. Vi förordar därför en organisation, där inom varje medium en viss pluralism garanteras.

Det kan vara skäl att här påpeka, att den utvärdering som Sveriges Radio gjort av tvåkanaltiden i KANUT i allt väsentligt stöder de förslag som vi för fram om nyhetsverksamheten. Den stimulerande tävlan som är grundtanken i den tvåkanalmodell vi har, upplevdes av producenterna på nyhetsredaktionerna – till skillnad från de flesta andra producenter – som något positivt. Möjligheten till direkta och dagliga jämförelser finns ju också för nyhetsredaktionerna men egentligen inte för några andra redaktioner.

Den av oss förordade modellen med två likvärdiga redaktioner som båda har uppdraget att vara heltäckande i nyhetsförmedlingen kommer sannolikt att medföra större skillnader i programinnehållet än nu. Programmen kan ges en skiftande form, antalet inslag per dag kan variera, liksom telegrammens placering och användning, inramningen i studion och antalet medverkande. Med större resurser för utrikesbevakningen ökar också förutsättningarna för variation i nyhetsurval och nyhetspresentation.

Eftersom vi föreslår ett större tidsavstånd mellan de två huvudsändningarna i tv på kvällstid, blir tillgången till nyhetsmaterial och kommentarer ytterligare något olika för de två redaktionerna. Den senare sändningen kan exempelvis hinna med uppföljningar eller kommentarer till det första programmet.

Den nuvarande nyhetslösningen uppfyller de flesta av våra önskemål – men inte alla. Såväl inom radio som tv finns i själva verket tre nyhetsredaktioner. Men mellan de redaktioner som sysslar med kommentarer – Eko-, Aktuell- och Rapport-redaktionerna – och dem som sysslar med enbart faktanyheter i telegramform – Centralredaktionen och TT – har dragits en konstlad och svårhanterlig skiljelinje.

Radion har undan för undan minskat de konflikter som ligger inbyggda i organisationen genom att låta TT-sändningarna få fristående tider utan efterföljande Ekosändningar och genom ett allt närmare samarbete mellan Centralredaktionen och Ekot. Det senaste exemplet är den nya sändningen i P 3 kl 16.45 som görs i samarbete mellan Ekoredaktionen och Centralredaktionen.

Tv har en för publiken svårförklarlig uppdelning, där Centralredaktionen inte getts möjlighet att utnyttja rörliga bilder och där Aktuellt och Rapport egentligen inte ska få läsa korta nyhetsmeddelanden i sina sändningar.

Eftersom även en kommenterande nyhetsredaktion måste följa nyhetstelegrammen under dagen och därmed göra en stor del av det arbete som Centralredaktionen gör, så har inte heller den arbets- och kostnadsbesparing som förutsattes med Centralredaktionen uppnåtts. Vi förordar därför en lösning, där de kommenterande redaktionerna själva tar hand om telegramredigering och telegrams läsning. Det behöver inte innebära ett samlat telegramblock som nu i början eller i slutet av en sändning. I stället kan telegrammen integreras i sändningarna eller placeras på det sätt som blir naturligt med utgångspunkt från övriga inslag i nyhetsprogrammet.

Vi vill ha nyhetssändningar ungefär till det antal och med den utspridning över dygnet som nu gäller. En utökning föreslår vi dock: i det av oss förordade dagblocket i tv ska ingå ett nyhetsprogram. Vi vill alltså att de nuvaran-

de tre kommenterande nyhetsredaktionerna också får till uppgift att ge telegramnyheter och därvid svara för utformningen av de korta nyhetssändningar som även i fortsättningen ska finnas. Centralredaktionens programuppgifter ska alltså fördelas på Ekot, Aktuellt och Rapport.

Därutöver bör TT-sändningarna finnas kvar i radion. De ska ha egna tider och få en sådan kanal- och tidsmässig placering, att de kan bidra till den pluralism som tagits som utgångspunkt för våra förslag. Eftersom Sveriges Radio och TT också under senare tid haft ett gott samarbete, utgår vi ifrån att TT får möjligheter till en egen utveckling som producent av nyhetsprogram för ljudradion och att lämpliga samarbetsformer mellan de båda företagen etableras.

TT-sändningar i tv bedöms inte vara något realistiskt förslag för närvarande, men om text-tv-tekniken utvecklas kan TT mycket väl anlitas som producent av sådana sändningar.

Utrikesbevakningen i radio och tv

Vi anser att en försämring av utrikesbevakningen skett de senaste åren. Resurserna har begränsats, vilket främst kan avläsas i ett minskat antal utrikeskorrespondenter och i en bristfällig nyhetstäckning av framför allt Östeuropa, Afrika, Latinamerika och Asien.

För att ge radio och tv bättre möjligheter till löpande självständig bevakning av skeendet i världen bör två åtgärder vidtas. Den första och viktigaste åtgärden är att ge större resurser, så att utrikesredaktionerna får bättre möjligheter att informera om och kommentera skeendet i världen. Detta kan åstadkommas genom förstärkta hemmaredaktioner (med möjligheter att sända ut reportrar) eller genom utökning av korrespondentnätet. Detta hade för några år sedan en större omfattning än det har idag.

Den andra åtgärden är att ge programenheterna inom radio och tv självbestämmanderätt i fråga om hur utrikesbevakningen ska organiseras, så att medierna får möjlighet att arbeta på bästa sätt utifrån de egna förutsättningarna.

Främsta skälet till att vi vill ge radio och tv denna självständighet är att radio och tv arbetar helt olika och har olika krav. Radion med sina många sändningar behöver en kontinuerlig bevakning med snabba rapporter och är sannolikt bäst betjänt av ett ganska finmaskigt nät av i huvudsak fasta korrespondenter. Tv kan nöja sig med ett mindre antal korrespondentorter varifrån man med rörliga team gör mer genomarbetade inslag och program från olika platser inom bevakningsområdet. På många håll utomlands strävar man efter just en sådan uppdelning. Uppdelningen är emellertid möjlig att genomföra först om antalet korrespondenter ökar.

Det är viktigt och nödvändigt att utrikeskorrespondenterna får arbeta också med mer långsiktiga programprojekt, för sändning i särskilda program eller som längre inslag i nyhetsprogrammen. Lindahl och Westerståhls undersökning visar att samhällsprogram, faktaprogram och övriga samhällsprogram är viktiga genom sin breddning av de områden och ämnen som tas upp. Under dessa omständigheter blir mediernas olika förutsättningar ännu mer uppenbara.

Varje programenhet bör få organisera sin utrikesbevakning på det sätt man finner lämpligt till följd av de särskilda förutsättningar som gäller. Självklart innebär detta inte något förbud mot samarbete på utrikesområdet mellan radio och tv. Tvärtom räknar vi med att ett sådant samarbete kommer att finnas även i fortsättningen – av ekonomiska och praktiska skäl – men att det då sker med utgångspunkt i vad som för redaktionerna i varje enskilt fall ter sig mest fördelaktigt.

Regional-tv

För närvarande sänds regionala tv-program för endast en del av landet. Detta förhållande är orimligt i längden. En del regioner är också mycket stora och den korta sändningstiden – tio minuter per vardag – gör det omöjligt att ge en god nyhetstäckning.

Att få till stånd en väl utbyggd regional-tv är givetvis en uppgift på lång sikt, men redan under den närmast förestående avtalsperioden bör några viktiga steg kunna tas.

De regionala tv-sändningarna bör byggas ut så att de täcker hela landet och programmen bör förlängas till omkring 20 minuter per vardag året runt. Som framgår av kapitel 6, avsnitt 6.3, föreslår vi att regional-tv inträttas i nio regioner.

I första hand bör programmen innehålla nyheter från och om regionen men vid sidan därav bör även andra program och programformer kunna förekomma. Vi har strävat efter att regional-tv ska få sådana resurser att de regionala tv-programmen bättre än nu kan fylla sin uppgift att spegla händelserna i regionerna och att utgöra komplement till övriga nyhetsmedier.

Som vi redan framhållit tyder publiksiffrorna för regional och lokal radio och tv på att de har stark dragningskraft på publiken. Lokalradions start bör innebära en vitalisering av nyhetsförmedlingen, den lokala debatten och även allmänhetens intresse för olika lokala samhällsfrågor. Regional-tv kommer – om den får ordentliga resurser – att liksom lokalradion utgöra en stimulans för nyhetsverksamheten i stort och för allmänhetens intresse för samhällsutveckling och debatt.

Även regional-tv är underkastad kravet på saklighet och opartiskhet och måste därför spegla skilda opinioner och låta olika åsiktsriktningar komma till uttryck. Regional-tv blir därför liksom lokalradion särskilt betydelsfull i områden med svag eller politiskt snedfördelad press.

Tidsaktuella program

Med hänsyn till den samlade nyhetsförmedlingen är det viktigt att också de tidsaktuella programmen i radio och tv får bättre resurser. Dessa programtyper – exempelvis Studio S, Tidsbild, Dokument utifrån, Jobbet, Världen och vi, Öppen kanal – görs i samarbete med andra redaktioner eller av nyhetsredaktionerna själva, och de bidrar idag till att öka bredden i nyhetsförmedlingen.

Sändningstider för nyhetsprogrammen

Radion har nu sina nyhetssändningar spridda mellan kl 05.00 och kl 23.00, tv sina mellan kl 17.25 och kl 22.30. Vi anser, att nyhetsförmedlingen inom dessa tidsintervall är tillräckligt omfattande men att ytterligare någon nyhetssändning förlagd till andra tider bör införas.

Nattpubliken får nu i stort sett bara ett lättare musikprogram i radion. Vi anser, att flera radioprogram bör sändas under natten – mer varierad musik, talrepriser och även någon nyhetssändning.

Det programblock på dagtid som vi föreslagit i tv bör också innehålla ett nyhetsprogram. Nyhetsprogrammen på kvällen ligger nu ganska nära varandra i tid, det första slutar kl 20 och det andra börjar kl 21. Många människor är förhindrade att titta vid båda dessa tillfällen, och de skulle ges bättre möjligheter om programmen tidsmässigt särades mer. För programplaneringen skulle en sådan förändring innebära fördelar. Långfilmer och teater och vissa andra program anses inte böra ligga samtidigt som ett nyhetsprogram och ofta får de inte plats mellan nyhetsprogrammen. Nyhetsprogrammen bör alltså placeras så att de normalt inte hindrar program som kräver längre sändningstid; detta krav gäller också ljudradion.

Sportprogrammen i radio och tv

Sportbevakningen sköts nu i radio av en egen, från nyhetsredaktionerna fristående redaktion. I tv är det Centralredaktionen som sköter sportprogrammen genom en särskild redaktion. Vi anser, att denna uppdelning fungerat väl och att sportredaktionerna även i fortsättningen bör vara fristående från nyhetsredaktionerna. Likaså bör sportprogrammen även i fortsättningen ha egna, fasta tider. De kommenterande nyhetsprogrammen bereder i varierande utsträckning plats för sportinslag, gjorda av sportredaktionerna, liksom för reportage och inslag gjorda av den egna redaktionen. Denna uppdelning innebär att både bredd och pluralism tillgodoses även inom sporten. Sporten som folkrörelse, sportens ekonomiska sidor och motionsidrotten ligger i det gränsområde som kan bli bevakat av både sportredaktionerna och av nyhets- och samhällsredaktionerna inom radio och tv, vilket vi anser vara en fördel. Hur sportredaktionen i tv ska inordnas i den av oss förordade organisationen av tv-enheterna bör, som vi framhållit i kap 6, avgöras av Sveriges Radio.

Evenemangsbevakningen, kontakter med nyhetsbyråer, väderreportering m. m.

Evenemangsbevakningen samordnas nu under ledning av Centralredaktionen. Vi föreslår, att programenheterna i fortsättningen tar över ansvaret för radions och tv:s evenemangsbevakning.

Kontakter med nyhetsbyråer och vissa internationella organ har hittills också legat på Centralredaktionen. Vi anser, att dessa kontakter i fortsättningen bör ligga på programenheterna i den utsträckning detta inte föranleder några betydande merkostnader.

Vi har inga särskilda förslag om ändringar av väderrapporteringen i radio

och tv. Nyhetsredaktionerna inom radio och tv, både lokalt, regionalt och för hela landet, bör emellertid vara oförhindrade att pröva andra lösningar än de nuvarande, med eller utan medverkan av SMHI.

7.8 Programstrukturen i radion

7.8.1 Den nuvarande kanalstrukturen

De avgörande besluten angående ljudradions framtida utveckling fattades redan 1964 i samband med att statsmakterna beslöt om utbyggnaden av ett tredje rikstäckande FM-nät. När denna avslutats skulle en systematisk differentiering av programutbudet genomföras i huvudsak enligt ett förslag som presenterats av 1960 års radioutredning.

Utgångspunkten för ljudradions programplanering skulle vara en strävan efter att ge publiken största möjliga valfrihet. Den valfrihet man ville uppnå var närmast att de tre kanalerna vid varje given tidpunkt skulle tillfredsställa olika intressen, vilket innebar att någon form av kompletterande eller kontrasterande programsättning skulle tillämpas. Det finns två huvudprinciper härför:

- | | |
|---------------------|--|
| Växlingsprincipen | Det totala innehållet i parallella kanaler är likartat sett över en tidsperiod, medan kanalerna vid varje enskild tidpunkt erbjuder program med kontrasterande innehåll. |
| Renodlingsprincipen | Det totala innehållet i parallella kanaler är kontrasterande, med en uppdelning på "lätta" respektive "seriösa" kanaler. |

Enligt förslag från 1960 års radioutredning beslöts att *renodlingsprincipen* skulle tillämpas för ljudradion. Utredningens förslag byggde bland annat på följande antaganden om publikens beteende, som accepterades av statsmakterna:

- att* intresset för ljudradio var mindre än för tv
- att* publiken beträffande ljudradio valde kanal snarare än ett enskilt inslag
- att* blandat innehåll i kanalerna skulle leda till publikbortfall eftersom många då skulle välja att överhuvudtaget inte lyssna på radio
- att* det skulle vara mycket svårt att informera publiken om innehållet i blandade kanaler.

Av främst kulturpolitiska skäl ansåg man egentligen att kontrastplanering enligt växlingsprincipen generellt var bättre. Det främsta skälet härför torde ha varit antagandet att de seriösare och mer krävande programmen skulle få en större publik, om de förekom i en blandad kanal, än om de placerades i en renodlat seriös kanal.

Denna princip ansågs emellertid efter tv:s tillkomst inte längre gälla för ljudradion, och man hävdade nu att blandade kanaler skulle leda till vikande publikunderlag för detta medium. Några undersökningar eller andra uppgifter till stöd för denna uppfattning åberopades inte, men statsmakterna och Sveriges Radio tycks ha varit ense på denna punkt. För att behålla

åtminstone en del av publiken skulle man renodla programsättningen i de tre ljudradiokanalerna. En liknande utveckling mot differentierat utbud i radion pågick vid denna tid också i flera andra länder med "public service" system.

Både de förslag 1960 års radioutredning lade fram och statsmakternas beslut 1966 dominerades av frågan om televisionens utbyggnad. Med den inriktning direktiven hade givit utredningens arbete koncentrerades intresset kring tv:s speciella problem, och frågan om ljudradions uppgifter hamnade litet i skymundan.

Utredningen behandlade i huvudbetänkandet den roll ljudradion skulle kunna spela i en framtid där tv dominerade ännu mer markant än tidigare, och man hävdade att ljudradion skulle bibehållas vid en relativt stor omfattning. Ändå var det en påfallande blygsam och föga dynamisk roll man tilldelade ljudradion. Den grundläggande synen på förhållandet mellan de bägge etermedierna framgår av följande principuttalande:

"Publikens intresse är i första hand inriktat på televisionen. Genom att kunna tala till två av våra sinnen där ljudradion bara når ett har televisionen, och kommer sannolikt alltid att ha, den större attraktionskraften. Dess kostnadsnivå är därtill mångdubbelt högre, och större förändringar måste såväl praktiskt som finansiellt planeras och genomföras på lång sikt. Därför bör en samlad planering närmast utgå från televisionens situation och behov, varvid den smidigare och billigare ljudradion till omfång och inriktning anpassar sig till tv-utvecklingen. Denna tankegång har varit bestämmande för vårt arbete." (Radions och televisionens framtid i Sverige, SOU 1965:20, sid. 173.)

Vi anser inte att ljudradion skall ha denna passiva roll i förhållande till tv. Radions villkor har utan tvivel förändrats radikalt sedan tv infördes, men den har inte spelat ut sin roll och den bör inte betraktas som ett medium främst för små publikker med specialintressen.

Riksradians programutbud och kanalstruktur måste visserligen anpassas till den verklighet där lokalradio och tv ofta är mer attraktiva, men vi anser att riksradiation även i framtiden har mycket betydelsefulla uppgifter att fylla.

7.8.2 Radions möjligheter

Den framtida inriktningen och omfattningen av radions verksamhet bör enligt vår mening bygga på att mediet får utvecklas efter sina egna förutsättningar och därför i minsta möjliga utsträckning ska tyngas av hänsyn till och beroende av tv.

Radion bör betraktas som ett självständigt medium med egna – för publiken värdefulla – kvaliteter. Under större delen av dygnet är radion utan konkurrens från tv, men det är naturligtvis en realitet att publikintresset under kvällstid både nu och framdeles i betydande utsträckning koncentreras kring tv:s utbud. Även under denna tid kan emellertid radion erbjuda många delpubliker ett mångfasetterat, stimulerande och attraktivt utbud.

Radion har en rad fördelar jämfört med tv. I motsats till tv engagerar radion enbart ett av våra sinnen – hörseln. Detta brukar i allmänhet uppfattas som en svaghet hos radion, men det kan också vara en styrka. Mycket av det vi uppfattar som radions mediespecifika fördelar har samband med denna kvalitet.

Mottagarsituationen

Man kan syssla med något annat samtidigt som man lyssnar vilket i en mängd situationer är en stor fördel. Lyssnandet ger större valfrihet och kan kännas mindre påträngande.

Man kan också lyssna ganska oberoende av var man befinner sig, eftersom radion är ytterst tillgänglig. Många slags lyssnande ställer dessutom små krav på yttre arrangemang.

Det kan också finnas en intimitet i lyssnarsituationen som ligger samtalet nära. Detta slags lyssnande är mer krävande men erbjuder möjligheter som är specifika för radion.

Koncentration i uttrycksmedlen

Frånvaro av störande eller distraherande moment och den koncentration på ljudet och dess uttrycksmedel som radion erbjuder kan i många sammanhang bidra till intensitet och djup i upplevelsen.

Musiken är kanske det mest framträdande exemplet härpå, men även lyrikuppläsningar och liknande kan utnyttja fördelarna av en koncentration på ljuden, tonerna och orden.

Lyssnandet kan också ge frihet för den egna fantasin att medverka – frihet att fylla i och bygga vidare på det blott antydda. Radioteater och ljudkollage är exempel på uttrycksformer som tar fasta på denna kvalitet hos radiomediet.

Här bör det finnas rika möjligheter till vidareutveckling och tillfällen att upptäcka nya spännande uttrycksformer.

Produktionsvillkoren

Enkel teknik vid både inspelning och redigering gör att radion kan arbeta snabbt och påpassligt. Den programadministrativa apparaten är jämförelsevis okomplicerad och produktionen är billig. Nyhetsbevakning är ett exempel på en verksamhet som verkligen kan utnyttja dessa egenskaper. Tillgång till en telefon räcker, medan tv kräver filmning, framkallning, flygtransport eller kostsamma överföringar via länk eller satellit.

Lätthanterligheten och frånvaron av en stor och hämmande produktionsapparat gör radion väl lämpad för medverkan från allmänheten. Den förhållandevis billiga produktionen ger även speciella möjligheter till mångfald.

Lång sändningstid

Radioverksamhetens volym i kombination med de relativt låga kostnaderna ger stora möjligheter till bredd. En mängd önskemål och krav kan tillgodoses, till exempel när det gäller program för minoriteter och eftersatta grupper och direktsändningar från olika typer av evenemang.

Sportsändningar, telefonväkterier och andra programtyper som kräver lång sändningstid för att vara riktigt meningsfulla lämpar sig också väl för radion. Detta gäller inte minst program som syftar till att ge allmänheten tillgång till mediet, public access (se avsnitt 7.5.3).

7.8.3 Lyssnarna och programmen

Sedan den nuvarande kanalstrukturen infördes i december 1966 har naturligtvis en del förändringar gjorts beträffande utbudets sammansättning i de olika programkanalerna, och olika programtablåer har tillämpats. Under de senaste åren har man gjort vissa försök att ge kanalerna ett mer blandat innehåll. Sålunda har inslagen av tal successivt ökat i P 3 och den rena melodiradion förekommer nu i mindre omfattning än tidigare, samtidigt som musikrepertoaren har breddats, bland annat till följd av att musikradion och melodiradion inlett ett samarbete. I P 3 sänds dessutom sedan hösten 1976 reguljära kommenterande nyhetsprogram från Ekoredaktionen.

Kanalstrukturen har i viss mån påverkats av att lokalradion i februari 1977 börjat med sina sändningar i P 3-kanalen, och i framtiden får man dessutom räkna med att placeringen av sändningarna från Sveriges Utbildningsradio kommer att få effekter på programplanering och kanalstruktur.

När det gäller riksprogrammet är dock grundstrukturen i huvudsak oförändrad och det planeras i princip fortfarande i tre sinsemellan innehållsmässigt renodlade och kontrasterande programkanaler.

Radions totala publik är alltjämt mycket stor och har inte minskat under senare år. En genomsnittlig dag har radion lika stor publik som tv – cirka fem miljoner människor – men lyssnandets inriktning och publikens sammansättning har ändrats. Lyssnandet bland de yngre (upp till 24 år) har sålunda minskat och framför allt de informativa programmen och verksamheten inom kultursektorn har drabbats av publikbortfall. Huvuddelen av dessa program sänds i P 1 och denna kanal har successivt förlorat många lyssnare. Publiken under vardagar minskade från 34 procent i mars 1972 till 25 procent i mars 1975, vilket motsvarar en minskning med drygt 600 000 människor. Få i de yngre åldersgrupperna lyssnar på P 1.

Det är ett problem att publikunderlaget minskat så pass kraftigt för viktiga delar av utbudet, och vi anser att det mot denna bakgrund är tveksamt om radion nu på ett tillfredsställande sätt fyller den avsedda funktionen att informera och stimulera till debatt i viktiga kultur- och samhällsfrågor.

Det hittillsvarande systemet med innehållsmässigt ganska strikt differentierade programkanaler begränsar väsentligt radions möjligheter att pröva nya konstruktiva lösningar för att komma till rätta med dessa problem liksom för att utveckla ljudradions egna förutsättningar överhuvudtaget. Radion bör därför under kommande avtalsperiod ha betydligt större frihet att sammansätta programutbudet, bland annat i syfte att öka möjligheterna för lyssnarna att få del av ett rikt och varierat utbud. Det kan också vara rimligt att radion i viss utsträckning får koncentrera sig på uppgifter och programområden som är speciellt lämpliga för detta medium.

Programföretagets frihet att självt bestämma hur programutbudet ska komponeras i de olika kanalerna ökar också möjligheterna att ta hänsyn till radions varierande tidsbundna roller.

Det är ett känt faktum att radiolyssnandets omfattning och inriktning har nära samband med lyssnarnas levnadsvanor, dygnsrytm och liknande faktorer. Vanliga arbetsdagar anses sålunda traditionellt morgonen, lunchtid och tidig kvällstid vara de mest publikattraktiva tiderna. Under veckosluten är de flesta människor lediga och har därför också andra vanor och behov

när det gäller att lyssna på radio. På sommaren använder många människor radion på ett helt annat sätt än under övriga tider av året etc.

Radion har alltså olika roller och funktioner vid olika tider på dygnet, olika dagar i veckan och i viss utsträckning även under olika tider av året. Dess roller varierar för olika grupper av lyssnare och det finns naturligtvis många alternativa "bästa sändningstider" utanför de stora traditionella blocken. För alla dem som av något skäl inte vill eller kan titta på tv är till exempel kvällstid mycket lämplig lyssnartid, och minoriteter och eftersatta grupper har sina önskemål och krav.

För att så många som möjligt ska få del av ett rikt och varierat utbud är det därför viktigt att de olika programkategorierna sänds vid alternativa tider under dygnet och veckan.

Omfattande och planerad reprisverksamhet är ett sätt att ge en bättre service, liksom sändning på nya tider.

Sammanfattningsvis anser vi således att programföretaget bör ges stor frihet att avgöra vilken sammansättning man vill ge utbudet i de olika programkanalerna, men planeringen bör ske utifrån en helhetssyn som tar hänsyn till bland annat mediets särskilda egenskaper och radions roller vid olika tider på dygnet. Vi utgår från att riksradios programutbud i princip alltid ska kunna sändas samtidigt i minst två kanaler.

Planering i genremässigt varierande block vid olika tider kanske bättre motsvarar dessa krav än planering i differentierade kanaler. Det bör emellertid också vara möjligt att låta ett varierat och allsidigt utbud omväxla med specialinriktat eller renodlat i samma kanal beroende på tid, veckodag m. m. Av hänsyn till publiken bör dock strukturförändringar inte genomföras för snabbt eller för ofta, och det är viktigt att man ger allmänheten mycket god information i samband med planerade omläggningar.

Med tanke på lyssnarnas möjligheter att orientera sig i kanalernas utbud kan det vara rimligt med en tämligen fast planering kring regelbundet återkommande block, fasta nyhetstider etc. Genom sin rörlighet och snabbhet lämpar sig radion emellertid utomordentligt för olika typer av direktrapportering och direktsändning av evenemang, och man bör vid planering ta hänsyn till de möjligheter detta erbjuder. Utbudet bör således inte vara för hårt låst i strikta programtablåer utan erbjuda möjligheter till rörlighet och flexibilitet inom och mellan de fasta blocken.

7.8.4 *Sändningstider, antalet programkanaler*

De förslag vi i det föregående har framfört om programverksamheten i radio måste i många fall översättas till krav på ökade sändningstider. Sådana krav leder över till frågan hur olika program ska kunna placeras vid skilda tidpunkter i de tillgängliga programkanalerna.

Den sammanlagda sändningstiden i ljudradios nuvarande tre radiokanaler uppgår till omkring 360 timmar per vecka, och teoretiskt kan därför sändningstiden i dem ökas med drygt 140 timmar per vecka upp till det maximala antalet 504 timmar. Visserligen anser vi att det finns klara skäl för att radion ska få ökade sändningstider, som då kommer att förläggas också till

sena kvällar och nätter, men vi anser det inte motiverat att täcka alla dygnets timmar i alla tre kanalerna.

Den allvarligaste begränsningen för programplaneringen är emellertid det förhållandet att vissa tider på dygnet är lämpligast för flera olika typer av program. I den trängsel som uppstår vid dessa tidpunkter kan inte alla publikkrav och -önskemål tillgodoses.

Sedan länge har vissa tidpunkter på dygnet räknats som bästa sändningstid för radion. Det gäller dels morgonen (omkring kl. 06.00–08.00), dels lunchtid (kl. 12.00–13.00), dels sen eftermiddag (kl. 17.00–19.00) på vardagar. Under veckoslut och helger gäller andra bedömningar. De angivna tidpunkterna anses framförallt lämpliga för nyhetsprogram, väderleksrapporter och olika typer av specialmeddelanden (t. ex. börsrapporter). Publikens lyssnarvanor och levnadsvanor i övrigt ger fullt stöd för att dessa tidpunkter intar en särställning.

Uttalade anspråk finns på att flera andra typer av program ska placeras på de angivna bästa sändningstiderna. Lokalradion ska enligt fattat beslut ha sina program placerade där. Vid kontakter vi haft med TRU har framkommit önskemål om att åtminstone några utbildningsprogram bör förläggas dit. Vi anser att det är viktigt att också invandrarna kan få nyheter på sina språk under någon del av bästa sändningstid, vilket innebär flera efter varandra följande program med sammantaget ett betydande behov av tid. Vi anser också att det är viktigt att man även under bästa sändningstid kan lyssna till något annat än olika typer av aktualiteter. I varje fall bör det alltid finnas möjlighet att lyssna till något musikprogram och också till något annat mera allmänt program.

Det är lätt att visa att de olika önskemålen och kraven på placering av program av skilda slag under bästa sändningstid är omöjliga att förverkliga i de nu tillgängliga tre programkanalerna. Så länge ljudradion bara har tillgång till tre programkanaler måste därför många program förläggas till tidpunkter som inte är de lämpligaste för lyssnarna.

Enligt vår uppfattning är det därför angeläget att i framtiden skapa ökat sändningsutrymme under vissa tider på dygnet genom att införa en fjärde radiokanal, P 4. Vi vill understryka, att syftet med denna fjärde kanal alltså endast är att under begränsade tider göra det möjligt att tillgodose väsentliga lyssnarbehov som inte kan rymmas inom de nuvarande tre kanalerna.

I dagsläget saknar Sverige frekvenser för att införa en fjärde radiokanal och vi kan därför inte nu föreslå byggandet av ett sändarnät för P 4. Vi finner det emellertid angeläget att förutsättningar skapas för ett senare beslut om att införa P 4. Vi föreslår därför att televerket får i uppdrag att verka för att Sverige tilldelas erforderliga frekvenser vid de förestående internationella förhandlingarna i frågan, såvida den inte automatiskt löses i samband med ett beslut om en internordisk satellit. Enligt uppgift från televerket kan ett sändarnät för P 4 tas i bruk två till tre år efter beslut om dess byggnad.

Införandet av P 4 skulle också ge förutsättningar för en total omstrukturering av radions programkanaler. Det skulle exempelvis bli möjligt att då låta lokalradion få disponera en egen programkanal och att i samband därmed överföra ansvaret för all programverksamhet i radion utanför Stockholm till lokalradioföretaget.

Så länge P 4 inte finns anser vi att lokalradion inte bör tilldelas sändningsutrymme utöver det man kommit överens om med Sveriges Radio, nämligen 20 timmar per vecka.

Vi anser inte heller att utbildningsprogrammen i radio kan ökas väsentligt. Riksdagen har i sitt beslut om utbildningsradion uttalat sig för att verksamheten tills vidare ska ske i oförändrad omfattning. Under de senaste åren har utbildningsprogrammen omfattat i genomsnitt omkring 15 timmar per vecka, och vi räknar med att den volymen blir oförändrad så länge inte ökat sändningsutrymme skapats genom P 4.

Invandrarprogrammen har idag en sammanlagd sändningstid om cirka 10 timmar per vecka. Vi föreslår att den verksamheten ska ökas kraftigt, nämligen till 30 timmar per vecka för att ge utrymme åt fylligare nyhetsprogram men främst åt program av mera allmän karaktär.

För övriga program föreslår vi en sändningstidsökning av drygt tio procent, eller omkring 40 timmar, för tillgodoseende av de olika krav och önskemål vi tidigare framfört. Denna ökning av sändningstiden anser vi i sin helhet bör tilldelas verksamheten utanför Stockholm.

En jämförelse mellan de faktiska sändningstiderna under det senaste verksamhetsåret, 1975/76, och sändningstiderna då våra förslag kan vara fullt genomförda, det vill säga vid mitten av 1980-talet, finns i tabell 7.8.

Tabell 7.8 Radio: timmar per vecka 1975/76 och på 1980-talet

| Program | 1975/76 | Ökning | Mitten 1980-talet |
|---|---------|--------|----------------------|
| Reserverat för lokalradio (musiktapet) | 0 | 20 | 20 |
| Utbildningsradio | 15 | 0 | 15 |
| Invandrarprogram | 10 | 20 | 30 |
| Övriga program varav distriktsproducerade | 335 | 40 | 375 |
| | 65 | 40 | 105 |
| Total sändningstid | 360 | 80 | 440 |

Vårt förslag till sändningstider innebär att det kan finnas möjligheter att välja mellan tre olika program vid alla tidpunkter på dygnet från mycket tidig morgon till åtminstone midnatt. Dessutom finns utrymme för att två programkanaler har sändningar nattetid under veckoslut och helger samt att en kanal – som nu – sänder dygnet runt hela veckan.

7.9 Programstrukturen i tv

7.9.1 *Det nuvarande tvåkanalsystemet*

Ett av de främsta syftena med införandet av en andra tv-kanal var att öka publikens valfrihet. Den modell som statsmakterna beslöt om 1966 innebar bland annat att programmenheterna – TV 1 och TV 2 – i princip gavs samma uppdrag och att deras utbud skulle vara sammansatt enligt

växlingsprincipen, där det totala innehållet per enhet under en tidsperiod (till exempel ett år) var likartat. Valfriheten för publiken skulle uppnås genom att tillämpa kontrasterande programsättning, så att program av samma typ inte sändes samtidigt, och man eftersträvade också vissa gemensamma in- och utgångar mellan program. Statsmakternas riktlinjer innebar egentligen inte något bestämt åliggande för enheterna beträffande sändningstidens fördelning, men systemet med konkurrens och den önskade valfriheten för publiken ledde till parallellsändning under kvällstid, då man anses ha den största potentiella publiken.

Publikens valfrihet var således – ytterst schematiskt uttryckt – en möjlighet att under så kallad bästa sändningstid välja mellan ett "tungt" program i den ena kanalen och ett "lätt" i den andra, till exempel mellan information och förströelse. Eftersom statsmakternas intentioner uppenbarligen inte var att publiken skulle "välja bort" det seriösa, informativa utbudet, måste konstruktionen bland annat bygga på en förväntan att publiken skulle visa stor "kanaltrohet", dvs. att tittarna skulle stanna kvar i den kanal där de börjat och därigenom under kvällen få del av ett blandat utbud. Man diskuterade inte närmare möjligheten att publiken kunde tänkas växla mellan kanalerna för att därigenom tillgodogöra sig de mest attraktiva programmen.

Detta var dock just vad som inträffade, och följderna av detta programval blev att publiken för många informativa program minskade. För att motverka detta informationsbortfall har Sveriges Radio under senare år successivt förändrat principerna för koordinationen, och i praktiken tillämpas inte längre den renodlade kontrastprincipen. Man använder nu en mer flexibel programsättning, varvid man försöker bevara valfriheten utan för många av kontrastplaneringens nackdelar.

Publikens valfrihet skulle emellertid ökas inte enbart genom den ökade sändningstiden utan även genom att programutbudet skulle bli mer varierat. En stimulerande tävlan mellan de bägge tv-kanalerna förväntades leda till "mångsidighet och mångfald" i programverksamheten. Innebörden av dessa begrepp är väl inte alldeles klar men med *mångsidighet* torde man närmast ha avsett ämnesmässig bredd och olika programtyper medan man med *mångfald* avsåg att olika infallsvinklar borde prövas, flera människor engageras och olika åsikter kommer till uttryck.

Konkurrensen avsågs i första hand vara en faktor som skulle stimulera till högre kvalitet, men den tolkades av Sveriges Radio också som en uppmaning till olikheter, profilering mellan programenheterna. Samtidigt är det uppenbart att systemet inte tillåter så väldigt stora olikheter, eftersom enheterna i princip tilldelats samma uppdrag.

7.9.2 Den framtida kanalstrukturen i tv

Det ekonomiska utrymmet för reformer av rundradioverksamheten är begränsat, och våra förslag innebär därför måttliga öknings av resurser och sändningstid. Det är mot bakgrund av att omfattningen av den totala sändningstiden även i framtiden kommer att vara ganska begränsad, som vi gör våra bedömningar om den framtida kanalstrukturen och planeringen av programutbudet i tv.

Vi har inte funnit anledning att frångå systemet med två i princip självständiga programenheter, vilka ges i huvudsak lika uppgifter och villkor. Vi har visserligen föreslagit att TV R:s utbud – när det gäller egenproduktionen – ska baseras främst på regionernas produktion. Men utbudet ska vara likvärdigt, även om det inte behöver ha samma programsammansättning, och principen om enheternas självständighet ska inte rubbas. Fördelarna med ett tvåkanalsystem av detta slag är framför allt att det är pluralistiskt. Beslut och bedömningar görs av två programledningar, olika redaktioner och grupper inom enheterna. Fler människor engageras i beslutsprocessen, olika värderingar tillämpas och detta leder till ökade chanser för att skiftande infallsvinlar och nya idéer utnyttjas.

Som vi tidigare framhållit är det viktigt att programverksamheten präglas av vidsträckt yttrande- och informationsfrihet. Mångfald, både när det gäller åsikter och konstnärliga uttrycksformer, är en förutsättning härför, och vi anser det därför väsentligt – inte minst med tanke på tv:s stora genomslagskraft – att behålla ett i huvudsak pluralistiskt uppbyggt tvåkanalsystem.

Den närmare utformningen av ett sådant system kan emellertid varieras på flera sätt och vi vill presentera en modell för ökad samordning genom att programenheterna ges något olika uppgifter. Huvudsyftet med denna samordning är att öka möjligheterna till ämnesmässig bredd och täckning samt att nå nya grupper med ett bredare utbud.

Det finns flera olika sätt att genomföra en begränsad samordning, men vi vill i första hand peka på två möjligheter; programmässig och tidsmässig.

Programmässig samordning

En renodlad kanalkonkurrens av det slag som i princip infördes genom 1966 års beslut innebär mindre möjligheter till ämnesmässig bredd och täckning än i ett samplanerat system.

Systemet innebär att i princip samma krav på mångsidighet, balans och opartiskhet gäller för bägge programenheterna, såväl beträffande programmen totalt som för varje ämnesområde.

För den totala programverksamheten innebär detta – som vi tidigare påpekat – att programprofilen i stort sett bör vara likartad i de båda kanalerna, även om vissa olikheter förekommer (sålunda har TV 1 genomgående haft större andel ”natur och vetenskap” och TV 2 större andel ”politik och samhälle” än grannkanalen).

För utbudet inom ett bestämt ämnesområde gäller i princip att vardera programenheten måste iaktta ett krav på heltäckning och detta måste således ske på teoretiskt sett hälften av den totala disponibla sändningstiden. Systemet är skapat för att tillföra utbudet mångfald, men möjligheterna att ge en bred och fullständig täckning blir mindre än i ett samplanerat system.

Mångfald, men även ämnesmässig bredd, är positiva kvalitetskriterier inom alla programområden. Det finns dock enligt vår uppfattning en del områden, där den bredare täckning som en samplanering kan åstadkomma förefaller att vara väsentligare än den mångfald som skapas genom att båda programenheterna har exakt samma uppdrag.

Som exempel på sådana programområden kan vi nämna sport, religion,

minoritetsprogram och musikteater (för sporten gäller redan i nuvarande system en särskild ordning).

För programområden där en bredare täckning kan bedömas som det väsentligaste, anser vi att programföretaget bör få frihet att genomföra en praktisk tillämpbar och förnuftig uppdelning av programuppgifterna för att förhindra onödig dubbelbevakning.

För andra programområden däremot är dubbelbevakning både nödvändig och önskvärd för den mångfald som eftersträvas. Detta gäller speciellt programverksamheten inom de områden som är betydelsefulla för den fria politiska och kulturella opinionsbildningen i samhället och där det följaktligen är särskilt viktigt att tillämpa principerna om vidsträckt yttrandefrihet och rätt till information. Hit hör sådana områden som nyheter, politik och samhälle, teater med flera och beträffande dessa ska programmenheterna sålunda även framdeles ha samma uppdrag.

Tidsmässig samordning

Det nuvarande tvåkanalsystemet med dess starka betoning av konkurrens mellan programmenheterna och valfrihet för publiken har helt naturligt lett till att bägge kanalerna valt att placera huvuddelen av sina program på kvällstid, då man har den största potentiella publiken.

När det gäller sändningstidens fördelning finns dock uppenbara möjligheter till viss samordning mellan kanalerna utan att rubba den pluralistiska grundstrukturen.

I våra förslag har vi särskilt beaktat olika åtgärder för att nå nya grupper med ett bredare urval, och vi tror att ökad reprisverksamhet och sändning på nya tider är viktiga härvidlag. En tänkbar lösning på dessa problem är att kanalerna fördelar sin sändningstid på något olika sätt, exempelvis genom att den ena börjar eller slutar tidigare än den andra. En sådan tidsmässig saxning kan förlänga den tid av dygnet då tv-sändningar pågår utan att för den skull minska valfriheten under den mest publikattraktiva tiden på kvällen. Detta har också varit utgångspunkten för vårt förslag om ett särskilt dagblock i tv.

De ovan nämnda samordningsmöjligheterna kan kombineras på olika sätt. Graden och arten av samordning ska anges i de beslut om enheternas mål på lång sikt vilka fattas av företagsledningen, som har det övergripande ansvaret i hithörande frågor. Inom ramen för de uppdrag enheterna därvid tilldelas, ska dessa sedan självständigt ansvara för verksamheten.

I den utsträckning som viss programmässig samordning genomföres gäller att bestämmelser i lagar och avtal som berör krav på mångsidighet och balans i utbudet och liknande i tillämpliga delar måste avse det samlade utbudet.

Vid planeringen av programmen i tv anser vi det inte nödvändigt att tillämpa principen med kontrasterande programsättning, även om det många gånger kan vara lämpligt att samtidigt sända olikartade program. Företagsledningen bör ges det övergripande ansvaret för att den samlade utbudsplaneringen utgår från en helhetssyn som tar sikte på att publiken inte bara ska välja det redan välbekanta utan stimuleras att möta nya upplevelser,

värderingar och kunskaper. Detta är en ambitiös målsättning men den kan ändå vara en riktningangivelse och ett uttryck för vad vi anser vara ett viktigt syfte med programverksamheten.

7.9.3 Sändningstider

De förslag vi framfört angående programverksamheten i tv kan inte genomföras inom ramen för den nuvarande sändningstiden. Rikssändningarna i tv har under de senaste åren omfattat cirka 4 200 timmar per år, eller ungefär 80 timmar i veckan. Vi bedömer att sändningstiden bör öka till cirka 100 timmar i veckan för att våra förslag ska kunna genomföras. De regionala tv-sändningarna inkluderas inte.

Vi vill understryka att sändningstidsökningen *inte* motiveras av en ambition att nå större publikert utan främst av en önskan att ge bättre service och att nå nya grupper.

7.10 Radionämnden

7.10.1 Granskningen av program

Radionämnden (RN) ska genom efterhandsgranskning av program som sänts ta ställning till hur dessa överensstämmer med de regler och riktlinjer för programverksamheten som finns angivna i radiolagen och i radioavtalet. Nämnden fungerar därigenom både som ett kontrollorgan för statsmakterna och som en instans dit allmänheten kan vända sig med klagomål och anmälningar beträffande programverksamheten. Genom att nämndens beslut i konkreta fall drar upp gränserna för vad som från normsynpunkt är godtagbara program fungerar radionämnden också indirekt som ett skydd för Sveriges Radios integritet och publicistiskt oberoende ställning.

Kontrollen av att programföretag med sändningsrätt följer bestämmelserna i 6 §, radiolagen samt i de avtal som närmare reglerar denna rätt bör även i framtiden utövas av ett fristående granskningsorgan. Vi anser att denna kontroll bör ske genom efterhandsgranskning av sända program. Granskning ska därvid kunna ske *dels* efter anmälan från allmänheten *dels* på granskningsorganets eget initiativ (*ex officio*). Vi föreslår dessutom att en ändrad ordning införs beträffande beriktigande och genmäle (se förslag till avtal, 17 §; Kapitel 11, avsnitt 11.3.1.)

Huvudprincipen för gransknings- och kontrolluppdraget bör vara att uppdraget avser programverksamheten. Endast de bestämmelser i radiolagen och i avtal mellan staten och programföretag som direkt avser mål och regler för programverksamheten ska tillämpas av granskningsorganet. Vad som stadgas i avtal angående programföretags organisation, anvisande av medel, personalpolitik och liknande hör inte till området för granskningsuppdraget.

Det skulle i och för sig vara önskvärt att direkt i instruktionen för granskningsorganet ange vilka bestämmelser i programavtal som ska tillämpas vid dess granskning. Detta är dock inte praktiskt genomförbart, eftersom det i framtiden kommer att finnas avtal utöver det med Sveriges Radio-

/Sveriges Lokalradio. Avtalen bör emellertid utformas så att det klart framgår vilka bestämmelser som omfattas av granskningen. Som exempel vill vi peka på det förslag till avtal mellan Sveriges Radio/Sveriges Lokalradio och staten, som vi presenterar. I detta avtal är det bestämmelser och riktlinjer i 12–18 §§ samt 25 och 26 §§ som ska tillämpas vid granskningen av programverksamheten.

I princip ska hela den programverksamhet för vilken ett programföretag erhållit sändningsrätt kunna göras till föremål för nämndens granskning. För Sveriges Radio/Sveriges Lokalradio innebär det att, förutom riks- och regionalprogram samt lokalradioprogram så ska de program som huvudsakligen är avsedda att mottas i utlandet granskas.

7.10.2 Systematisk och breddad granskning

Som vi tidigare framhållit är det väsentligt att granskningsorganets verksamhet bedrivs både genom granskning av program efter anmälan från allmänheten och genom granskning som organet självt tagit initiativ till. För att utreda bland annat frågan om hur en breddad och systematisk initiativgranskning skulle kunna genomföras tillkallades våren 1973 inom utbildningsdepartementet en särskild utredningsman – regeringsrådet, tillika ordföranden i radionämnden, Bengt Wieslander – som i december 1974 överlämnade sitt betänkande (DsU 1974:7) Radionämnden – Breddad granskning och ny organisation. I betänkandet diskuteras ingående hur den icke-anmälningsstyrda granskningsverksamheten (ex officio-granskningen) kan systematiseras och utvidgas. Utredningsmannens förslag bygger bland annat på att programmen kategoriseras på bestämt sätt och att vissa av dessa programkategorier prioriteras för granskning. Enligt förslaget ska den totala granskningsinsatsen inom olika kategorier dessutom följa särskilda riktlinjer angående omfattningen och fördelningen av granskningen.

Enligt vår uppfattning får det närmast ankomma på det framtida granskningsorganet att besluta om formerna för systematisk och breddad initiativgranskning m. m., men det kan vara befogat att låta utredningsmannens förslag utgöra underlag för en försöksverksamhet.

7.10.3 Granskningsverksamhetens utformning

Vid våra överväganden angående den närmare utformningen av granskningsverksamheten i framtiden har vi prövat det principförslag som presenterades i det ovan nämnda betänkandet "Radionämnden – Breddad granskning och ny organisation".

Förslaget byggde på att den nuvarande radionämndens två huvudfunktioner – att vara *dels* kontrollorgan för statsmakterna, *dels* en instans dit allmänheten kan vända sig med klagomål – hålls organisatoriskt isär. Detta skulle uppnås genom att radionämnden blev ett renodlat bedömningsorgan av domstolskaraktär och att ett nytt, fristående granskningsorgan inrättades för att fungera som övervakande/initiativtagande organ och som klagoinstans för allmänheten.

Det nya granskningsorganet skulle kallas "radioombudsman" eller eventuellt "det allmännas radioombudsman" (RO) och systemet skulle fungera på följande sätt:

RO är en från radionämnden helt skild myndighet med egen kansliorganisation. Alla anmälningar mot program passerar RO. RO har ansvaret för att programverksamheten granskas planmässigt och enligt gällande bestämmelser. Utan att vara bunden av direktiv från radionämnden ska RO fatta alla beslut om granskning av program utan anmälan. Nämnden kommer alltså inte att ta upp ärenden på eget initiativ.

Alla ärenden förbereds vid RO:s kansli. Sedan ett ärende förberetts meddelar RO beslut. Beslutet kan antingen innebära att ärendet sakligt avgöres eller att RO för upp ärendet i radionämnden. De ärenden som RO avgör får inte vara principiellt betydelsefulla eller eljest av större vikt. RO får meddela friande eller kritiserande beslut men inte fällande. Programföretaget får möjlighet att hos radionämnden överklaga ett av RO meddelat kritiserande beslut. En anmälare kan på samma sätt överklaga RO:s friande eller kritiserande beslut under förutsättning att saken rör anmälaren själv. I en icke helt obetydlig del av ärendena blir alltså radionämnden andra instans.

I de ärenden som avgörs av nämnden får RO en ställning som motsvarar åklagarens i ett brottmål. Handläggningen av ärendet sker vid en muntlig förhandling där RO fungerar som åklagare och programföretaget får ställning av tilltalad och biträds eventuellt av ett juridiskt ombud. Förhandlingen blir muntlig och offentlig. Tidsåtgången per avgjort ärende blir väsentligt större om ärendet avgörs vid förhandling istället för vid föredragning.

Förutom den eftersträvade funktionsuppdelningen och de mera domstolsmässiga arbetsformerna i radionämnden skulle man med detta system uppnå att nämndens arbete koncentreras till de principiellt viktigare ärendena. Man skulle också få möjligheter att kvantitativt sett utvidga granskningsverksamheten.

Vi har emellertid funnit att avgörande skäl talar mot detta sätt att organisera granskningsverksamheten.

Det viktigaste skälet mot att en RO inrättas är att denne skulle få funktioner motsvarande en åklagare i det allmänna rättsväsendet. Det skulle alltså bli RO som fattar beslut om utredningar och om ex officio-granskning. Dessa beslut anser vi bör fattas av ett förtroendemannaorgan, dvs. av radionämnden.

Beslut av RO kan enligt förslaget i vissa fall överklagas varigenom man skapar ett administrativt tungrott system med två prövningsinstanser. Den granskningsfunktion som eftersträvas inom rundradioområdet och som således skulle fullgöras av RO och radionämnden, är också av annat slag än de uppgifter för vilka ombudsmännen (JO, KO och NO) tillkommit. Inte heller PO och Pressens opinionsnämnd kan jämföras med detta eftersom de utgör en självsaneringsinstitution för pressen. Vi anser inte att domstolsmässiga arbetsformer i radionämnden är lämpliga för det slags granskning som det här är frågan om.

Vi vill i stället förorda ett annat alternativ som diskuteras av utredningsmannen och som innebär att vissa beslutsbefogenheter överflyttas till en tjänsteman i nämnden (kanslichef). Liksom alternativet med en fristående RO innebär detta möjligheter till utvidgad granskningsverksamhet och en väsentligt minskad arbetsbörda för nämndens ledamöter som kan koncentreras på de principiellt viktiga ärendena.

Granskningsverksamhetens organisation ska enligt detta kanslichefsalternativ fungera på följande sätt:

Kanslichefen är en tjänsteman, som är anställd vid nämndens kansli. Han handlägger sådana ärenden och frågor som nämnden delegerat till honom. Nämnden ska hänskjuta sådana ärenden eller grupper av ärenden som inte är av större vikt eller principiell betydelse till avgörande av kanslichefen. Innan ett visst ärende avgjorts kan nämnden återta delegationen. I praktiken torde den nya organisationen innebära att kanslichefen, sedan ett ärende förberetts, antingen fattar ett slutgiltigt friande beslut eller ett beslut att ärendet ska avgöras av nämnden. Av samtliga ärenden torde mera än hälften kunna avgöras genom ett friande beslut av kanslichefen. Kanslichefens slutliga beslut meddelas på nämndens vägnar. Detta innebär att nämnden inte formellt kan överpröva ett friande beslut av kanslichefen. Kanslichefen övertar även de beslut som kan fattas under handläggningen av ett ärende och som i nuvarande organisation meddelas av ordföranden. Kanslichefen är dock inte behörig att infordra yttranden från programföretag. Det är här bl. a. fråga om beslut om att program ska granskas på nämndens eget initiativ och att besvara anmälningar eller andra skrifter av sådan beskaffenhet att de uppenbart faller utanför nämndens prövning. Det ska betonas att inrättande av kanslichef inte innebär att nämndens möjlighet att självmant uppta program till prövning upphör. Nämnden har kvar denna möjlighet och har tillsyn över kanslichefens verksamhet även i denna del. De ärenden, som inte avgörs genom ett friande beslut av kanslichefen, avgörs efter föredragning inför nämnden. En sådan föredragning är inte offentlig. I mera väsentliga ärenden görs föredragningen av kanslichefen och i övriga ärenden av en sekreterare i nämnden.

Förutom att denna lösning enligt vår uppfattning bättre passar den granskningsfunktion radionämnden ska svara för, torde den bli väsentligt mindre kostnadskrävande än alternativet med en fristående RO, bl. a. därför att endast en kansliorganisation behövs.

Vi föreslår således att radionämndens verksamhet utformas i enlighet med det ovan redovisade alternativet med kanslichef. I avseende på handläggningen av ärendena och tillsättandet av kanslichefen har vi i några detaljfrågor en uppfattning som avviker från de förslag som redovisats i DsU 1974:7. Till dessa frågor återkommer vi i samband med motiveringen till vårt förslag till instruktion för radionämnden (se kap. 11, avsnitt 11.4.2).

Publicering av radionämndens beslut

För att stärka radionämndens ställning anser vi att särskilda bestämmelser angående skyldighet för programföretag att på lämpligt sätt publicera nämndens beslut bör införas. Således ska programföretaget åläggas att i radiosändning publicera beslut av radionämnden enligt vilket företaget brutit mot bestämmelser i 6 §, radiolagen eller i avtal mellan staten och programföretaget (så kallade fällande beslut).

En paragraf med denna innebörd har vi infört i vårt förslag till avtal mellan staten och Sveriges Radio/Sveriges Lokalradio. (18 §.)

Det kan nämnas att Sveriges Radio nyligen infört nya interna bestämmelser angående publicering av radionämndens beslut. Beträffande nämndens fällande beslut innebär dessa föreskrifter i korthet att besluten ska publiceras av ljudradions EKO-redaktion, TV 1:s Aktuellt-redaktion respektive TV 2:s Rapport-redaktion, beroende på var det berörda programmet

eller programinslaget ursprungligen sändes. Motsvarande bestämmelser gäller beslut som berör centralredaktionen och utlandsprogrammet.

7.10.4 Beriktigande och genmäle

De nu gällande reglerna för beriktigande och genmäle finns i radioavtalet, 8 § 5 st:

”Felaktig sakuppgift skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Beriktigande och plats för genmäle skall ges utan oskäligt dröjsmål.”

Skillnaden mellan beriktigande och genmäle framgår av avtalets formuleringar men kan också beskrivas på följande sätt:

Beriktigande – avser fakta, sakuppgifter och anknyter till radiolagens krav på saktlighet

Genmäle – avser angrepp mot åsikter eller person och anknyter till radiolagens krav på opartiskhet.

I praktiken visar det sig dock ofta att situationen inte är så renodlad. Vissa felaktiga sakuppgifter är skadliga för eller berör på annat sätt enskilda eller organisationer medan andra sådana uppgifter, t. ex. om vetenskapliga fakta, är helt neutrala i detta hänseende. Svårigheten ligger i att kunna skilja mellan fakta och åsikter, att skilja mellan uttalanden som kan kräva beriktigande och påståenden som kan föranleda genmäle. De flesta samhällsdebatrerande program torde åskådliggöra denna svårighet.

I det nuvarande systemet har granskningsorganet – radionämnden – inte befogenhet att meddela Sveriges Radio några direktiv om införande av genmäle eller beriktigande. Detta följer av principen om Sveriges Radios ensamrätt och radionämndens ställning som efterhandsgranskande organ. Radionämnden är överhuvudtaget inte behörig att meddela föreskrifter om de framtida programmets innehåll eller utformning. Radionämnden kan dock i efterhand pröva om t. ex. ett beriktigande borde ha medgivits i de fall Sveriges Radio vägrat, men nämndens prövning kan också gälla frågor om ett beriktigande som givits varit korrekt, och om det skett tillräckligt skyndsamt. Instruktionen för radionämnden innehåller ingen bestämmelse om nämndens handläggning av frågor om genmäle eller beriktigande. Avtalets uttryck ”utan oskäligt dröjsmål” har dock av nämnden tolkats så, att alla sådana frågor ska behandlas med förtur.

Radionämnden behandlar årligen mycket få ärenden angående beriktigande och genmäle (endast tre–fyra stycken), men det säger egentligen inte särskilt mycket *vare sig* om i vilken omfattning önskemål och krav på beriktigande och genmäle faktiskt framförs till Sveriges Radio *eller* om det verkliga behovet. Trots vissa interna regler på detta område tycks det inte heller finnas någon enhetlig praxis inom Sveriges Radio för att behandla dylika framställningar. Med hänsyn till denna frågas betydelse för relationerna mellan programföretagen och den allmänhet de ska tjäna anser vi att detta är otillfredsställande.

Vi har övervägt olika lösningar för att stärka rätten till beriktigande och genmäle. Vi har därvid – i likhet med majoriteten inom massmedieutredningen – kommit till slutsatsen att denna fråga inte bör regleras i lag. Våra

förslag utgår därför från att rätten till beriktigande och genmäle förstärks genom att nya bestämmelser införes *dels* i avtal mellan staten och programföretag *dels* i förordning med instruktion för radionämnden.

Förslagen bygger på principen att den primära prövningen av anspråk på beriktigande eller genmäle ska ligga hos programföretaget. Genom bestämmelse i avtal ålägges emellertid programföretaget skyldighet att *genast underrätta* radionämnden *dels* när begäran framställs (denna måste göras skriftligen av den som saken rör och inges till programföretaget senast sex månader efter sändning av det program som anmärkningen avser) *dels* när programföretagets beslut i ärendet fattats.

Sådant beslut bör omfatta inte enbart programföretagets ställningstagande utan även skälen till detta. Underrättelse till nämnden ska ske även i de fall då programföretaget bifallit begäran. Det åligger därefter radionämnden att ex officio granska programföretagets beslut och nämndens prövning är därvid inte begränsad till de skäl företaget anfört för sitt beslut utan ska omfatta en fullständig bedömning av om bifall till begäran varit befogad.

I de fall radionämnden finner att programföretags beslut beträffande genmäle eller beriktigande strider mot reglerna måste programföretaget i radiosändning publicera nämndens beslut. Detta är en följd av vårt tidigare nämnda förslag att i avtal mellan staten och programföretaget införa en allmän bestämmelse angående skyldighet att publicera radionämndens fällande beslut.

I ärende som gäller beriktigande eller genmäle kan ett sådant offentliggörande betraktas som i det närmaste likvärdigt med att beriktigande eller genmäle medgivits, och det är troligt att programföretag i många fall väljer att dessutom sända det begärda beriktigandet eller genmälet.

I de förslag till avtal och förordningar som vi presenterar, har bestämmelser med ovan angiven innebörd intagits *dels* i avtalet mellan staten och Sveriges Radio/Sveriges Lokalradio 17 § *dels* i förordningen om instruktion för radionämnden, 3 och 4 §§. Den allmänna bestämmelsen om skyldighet för programföretag att publicera nämndens fällande beslut har införts i det ovan nämnda avtalet, 18 §.

8 Övriga frågor

8.1 Avtals- och samarbetsfrågor

8.1.1 *Lagstiftning om upphovsrätt*

Sveriges Radio har huvudavtal med flera upphovsrättsorganisationer anslutna till konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS). Utformningen av dessa avtal är beroende av den svenska upphovsrättslagstiftningen som i sin tur är beroende av internationella konventioner på området. Sveriges Radio har vidare samarbetsavtal med vissa institutioner och organisationer inom kulturlivet.

Enligt lagen om upphovsrätt (URL) har den som skapat ett konstnärligt, musikaliskt eller litterärt verk i princip ensamrätt att förfoga över verket bl. a. i form av offentligt framförande, exempelvis i radio eller tv. Upphovsrätten kan helt eller delvis överlåtas genom avtal eller gåva. Det vanligaste är dock att upphovsmannen upplåter viss del av rätten (t. ex. förlagsrätt eller uppföranderätt).

I 22 § andra stycket URL finns en inskränkning i upphovsrätten som grundar sig på rundradions praktiska behov. Där föreskrivs att om rundradioföretag med upphovsmannaorganisation, som företräder ett flertal svenska upphovsmän inom sitt område, har slutit avtal om rätt till sändning av medlemmars litterära eller musikaliska verk, får företaget därigenom också rätt att sända utgivna sådana verk av upphovsmän inom samma område som inte tillhör organisationen. För sådant bruk ska ersättning utgå till den enskilde upphovsmannen. Denna har möjlighet att i förväg förbjuda sådant utnyttjande.

En utövande konstnär (dvs skådespelares, musikers etc) framförande av ett litterärt eller musikaliskt verk får inte utan dennes samtycke tas upp på fonogram, film eller liknande. Det får heller inte utan överenskommelse därom sändas i radio/tv eller genom kabelöverföring från den lokal där framträdandet sker göras direkt tillgängligt för allmänheten.

Om en grammofonskiva eller annan ljudupptagning används vid radio-/tv-sändning inom en skyddstid om 25 år från det att upptagningen skedde har den utövande konstnären och framställaren av upptagningen rätt till ersättning (47 § URL). Denna rätt görs gällande av framställaren.

8.1.2 Avtal med upphovsrättsorganisationer

Inledning

Sveriges Radios avtal med upphovsrättsorganisationerna har karaktären av nyttjanderätts- och frilansavtal och reglerar ersättning för olika former av medverkan och utnyttjande av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer.

Sveriges Radio är anslutet till Svenska Arbetsgivareföreningen via Teatrarnas Riksförbund, som förhandlar med olika upphovsrättsliga organisationer. Andra medlemmar i Teatrarnas Riksförbund är bl. a. de statsunderstödda teater- och musikinstitutionerna, privatteatrar och Skådebanan.

Litteratur

Sveriges Radio och *Författarförbundet* har ett avtal för ljudradio och tv som innehåller dels fasta tariffer för *framförande* av redan utgivna verk – vilket är en förutsättning för tillämpningen av bestämmelsen i 22 § andra stycket URL på ickemedlemmars verk – dels minimitariffer för tidigare icke utgivna verk, föredrag och personlig *medverkan*.

Utöver honorar för den första sändningen utgår ersättning för *repriser*, utlandsöverföring och utlandsförsäljning. Två repriser inom 30 dagar ersätts vardera med en tredjedel av honoraret för den första sändningen. Övriga repriser ersätts med samma belopp som det ursprungliga honoraret.

Teater och film

Dramatikerförbundet

Sveriges Radio har ett avtal med Dramatikerförbundet som bl. a. reglerar *ersättning för sändning* av dramatiska verk och översättningar av sådana i radio och tv. Det innefattar också verk som inte skrivits direkt för medierna, där ersättningen endast uppgår till 50 procent såvida inte författaren själv levererar färdigt radio- eller tv-manus. Beställningsarvode kan utgå i vissa fall.

Två *snabbrepriser* inom 30 dagar ersätts vardera med hälften av honoraret för första sändningen. Efter 30 dagar utgår fullt honorar för repriser. Mot en årlig ersättning till förbundet får Sveriges Radio använda korta avsnitt (under 2 minuter) såväl i ljudradion som i tv.

Teaterförbundet

Med Teaterförbundet har Sveriges Radio flera olika avtal för vardera ljudradio och tv och gällande för olika yrkesgrupper.

När det gäller tv finns avtal rörande artister (skådespelare, sångare och dansare), regissörer, koreografer och scenografer. För ljudradion finns motsvarande avtal.

För artister regleras ersättning för *sändning av och yrkesmässig medverkan* i pjäser, operor, baletter, uppläsningar och andra program. Avtalen för regissörer, som gäller engagemang per program, reglerar ersättning för ut-

sändning och regiarbete. Samma principer som för regissörer gäller också koreografer och scenografer.

Bestämmelserna om *reprisersättning* är olika för ljudradio och tv. I ljudradion är reprisersättningen för var och en av två snabbrepriser som sänds inom 30 dagar en tredjedel och för övriga repriser hälften av honoraret för den första sändningen. Några bestämmelser om snabbrepriser i tv finns inte. Alla repriser ersätts där med hälften av honoraret. Vissa reduktionsmöjligheter finns dock för skol-tv-program.

Sveriges Radio kan använda korta avsnitt av tv-program (under två minuter) mot erläggande av en årlig summa till Teaterförbundet att användas för bland annat sociala ändamål.

Vid *överföring av program till andra länder* utgår särskild tilläggsersättning. När det gäller *ljudradion* är tillägget per land och sändningstillfälle 20 procent av honoraret för första sändningen. Totala tillägget ska dock aldrig överstiga 100 procent. Det sagda gäller inte överföring av dramatiska program i Norden, där tillägget är 50 procent per land och sändningstillfälle.

När det gäller *tv* ska för *eurovisionssändningar* tillämpas bestämmelser i avtal mellan europeiska radiounionen EBU och de tre internationella artistfederationerna (FIA, FIM och FIAV). Tillägget utgår som procent på ersättningen för den första sändningen enligt särskild skala. Sålunda är t. ex. tillägget vid överföring till Västtyskland 40, till Frankrike 27,5 och till Nederländerna sju procent. Inom Norden är tillägget för överföringen till ett eller två tv-företag 50, till tre företag 70 procent. Sammanlagda procenttalet för överföring får dock aldrig understiga 25 procent. Bestämmelserna gäller också Musikerförbundet.

Det finns också mellan Sveriges Radio och Teaterförbundet ett avtal, till vilket även Musikerförbundet är anslutet, som reglerar ersättning till medverkande vid *försäljning av visningsrätt* av tv-program till utländska rundradioföretag. Tilläggsaget beräknas även här som procent på grundersättningen, dock efter en annan skala. Sålunda är tillägget vid försäljning till Västtyskland 40, till Frankrike 20, till Nederländerna åtta procent. Inom Norden gäller dock samma procentsatser som vid överföring.

Vidare finns ett avtal angående filmfotografer som engageras av Sveriges Radio på frilansbasis. Avtalet gäller engagemang per arbetsdag eller för visst uppdrag. Om engagemangstiden överstiger sex månader blir kollektivavtalet med SIF tillämpligt.

Musik

Musikerförbundet

Sveriges Radio har två huvudavtal med Musikerförbundet. Det ena, som ingår i det kollektiva riksavtalet mellan Teatrarnas Riksförbund och Musikerförbundet, gäller *fast anställda musiker*, dvs främst radioorkestern, och innehåller regler om anställningstider, tjänstgöringsskyldighet, minimilöner m. m.

Det andra avtalet reglerar *ersättning för medverkan* av tillfälligt engagerade musiker och korister. När det gäller framföranden i Sveriges Radios regi inkluderar grundersättningen förstasändning, och varje repris ersätts med

ett bestämt belopp i kronor. När det gäller överföringar utgår ersättning med ett visst belopp för varje inspelning/utsändning. Vidare finns ett specialavtal för tillfälligt engagerade kammarmusiker.

STIM

Med Föreningen Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) har Sveriges Radio ett avtal om ersättning för *utnyttjande* av de musikaliska verk med tillhörande sångtexter som STIM innehar rätten till. Ersättningen utgår med en årlig summa och gäller för en viss total sändningstid.

IFPI

Sveriges Radio och svenska gruppen av IFPI (the International Federation of the Phonographic Industry) har träffat ett avtal rörande *ersättningen för utsändning av inspelad musik* enligt 47 § URL. IFPI representerar därvid Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation (SAMI). Ersättningen delas lika mellan IFPI och SAMI.

Det bör observeras att framställare och utövare inte kan motsätta sig utnyttjande enligt 47 § URL och att de därmed, vid hävdandet av sin ersättningsrätt, inte har andra tvångsmedel mot sin motpart än de som kan bli följden av ett domstolsförfarande. Ersättningens storlek har också fastställts av domstol och inte genom förhandlingar mellan parterna.

Sveriges Radio behöver emellertid inte betala till framställaren för uppspelning av s. k. oskyddad musik, dvs upptagningar som är minst 25 år gamla eller kommer från länder som inte ratificerat den s. k. Romkonventionen som reglerar detta skydd. Till dessa länder hör USA. Detta innebär att det är dyrare för Sveriges Radio att spela nyare svenska grammofonskivor än att spela äldre skivor och skivor från exempelvis USA.

Enligt beslut av Sveriges Radios styrelse ska i nattradion endast spelas oskyddad musik. Detta beslut har starkt kritiserats inom musiklivet, bland annat i en skrivelse till radioutredningen från teaterförbundet och musikerförbundet.

Andra organisationer

Som ovan framgått regleras ersättning till tonsättare och textförfattare för framförande av tidigare utgivna verk genom STIM-avtalet. Förhandlingar pågår med *Föreningen Svenska Tonsättare* och *Föreningen Svenska Populärauktorer* om avtal rörande beställningar. Sveriges Radio har inte heller något avtal med *Svenska Tonkonstnärsförbundet*, som organiserar vissa solister, dirigenter och andra yrkesmusiker.

Bild- och formkonst

Med Bildleverantörers förening har Sveriges Radio ett avtal som gäller fotografier i nyhetsprogram och liknande. I fråga om övriga fotografier råder f. n. ett avtalslöst tillstånd.

Förhandlingar pågår med *Konstnärernas Riksorganisation, Föreningen Svenska Tecknare* och *Svenska Fotografernas förbund* om ett huvudavtal för visning av konstnärliga verk och fotografier i tv.

Sveriges Radio har inte heller avtal med andra grupper inom detta område, såsom *Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare* eller *Privatpraktiserande Arkitekters Sektion inom SAR*.

Avtal med de anställda inom Sveriges Radio

Sveriges Radio har träffat uppgörelse med SIF angående de fast anställdas upphovsrätt. Som huvudregel gäller att den anställda överlåter på Sveriges Radio, med beaktande av upphovsrättslagens bestämmelser om ideell rätt, upphovsrätten till i tjänsten utförda verk och prestationer för utnyttjande i företagets verksamhet. Detsamma gäller rätten till fotografisk bild. Programarbete som den anställda mot särskild ersättning utför utanför sin tjänst ingår i den totala överlåtelsen.

Ersättningen utgår med ett årligt belopp till SIF-klubben för fördelning mellan de kategorier av medarbetare som utför upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer för programverksamheten.

Övrigt

När det gäller *icke avtalsbundna prestationer* varierar bestämmelserna. Man utgår emellertid från avtalsprinciper och en viss praxis har utvecklats, exempelvis för intervjuer. Om särskild reprisersättning ska utgå tillämpas bestämmelserna i teaterförbundsavtalen.

Vid *inköp* av program betalas i allmänhet rätten till endast en sändning. Repriser brukar ersättas med 50 procent.

De olika avtalen baseras på principen om betalning i förhållande till utnyttjande. Ett alternativ, som dock är relativt ovanligt, är friköp eller ersättning i ett för allt. Ett friköpsförfarande innebär en större grundersättning. En svårighet för parterna är därvid att finna en lämplig storlek på ersättningen eftersom det är mycket svårt att bedöma programmets framtida utnyttjandevärde.

Under denna rubrik bör också nämnas att det finns en överenskommelse med *upphovsrätsorganisationerna* och *Handelsflottans kultur- och fritidsråd* rörande distribution av Sveriges Radios program i andra former än etersändning till ombordanställda på svenska handelsflottans fartyg.

Sveriges Radios avtal med SIF-klubben inbegriper också överföring till videogram, men utnyttjandet är begränsat till rundradioändamål, undervisningsändamål vid offentliga utbildningsinstitutioner och folkbildningsorganisationer i Sverige samt distribution till ombordanställda på svenska fartyg.

Några andra avtal som reglerar användningen av Sveriges Radios program utanför etermedierna finns inte.

Inom den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet (TRU-kommittén) förekommer i viss utsträckning friköp av rättigheterna av de medverkande i programmen för distribution via videogram.

8.1.3 Samarbetsavtal

I den mån framträdanden av kulturinstitutioner i radio och tv förekommer sker detta genom frivilliga överenskommelser mellan Sveriges Radio och respektive institution. Det kan dock i detta sammanhang noteras att utbildningsministern i kulturpropositionen 1974:28 (s. 330) i enlighet med kulturrådets synpunkter hävdade att de statliga teatrarna Operan och Dramaten har "tre huvuduppgifter nämligen att spela på hemmascenerna, turnera i olika delar av landet samt framträda i radio och TV".

Sveriges Radio har ett samarbetsavtal med *Operan*. När det gäller ljudradio har Sveriges Radio rätt att, efter särskild överenskommelse med Operan om antalet föreställningar, direkt eller genom inspelning överföra Operans föreställningar mot en särskild ersättning per föreställning. När det gäller tv träffas uppgörelse om sändningsrättigheter och ersättning från fall till fall.

Med *orkesterinstitutionerna* har Sveriges Radio samarbetsavtal, vilka innebär att orkestrarna mot särskild ersättning ställs till Sveriges Radios förfogande i viss angiven utsträckning.

Skyldighet att medverka i radio och tv finns redan i de *kollektivavtal avseende teateranställda* vid de statsunderstödda teatrarna som träffas mellan Teatrarnas Riksförbund och Svenska Teaterförbundet. Teaterpersonalen har inflytande över dessa framträdanden genom att via sitt fackförbund med Sveriges Radio träffa överenskommelse om ersättnings storlek.

Sveriges Radio har ett avtal med *teaterförbundet* om ersättning till solister vid Operan för medverkan i scenföreställningar som överförs i ljudradion. Diskussioner har förts om ett liknande avtal för tv-överföringar.

I *kollektivavtalet* mellan Teatrarnas Riksförbund och Svenska Musikerförbundet *avseende fast anställda musiker* och även i avtalet om tillfälligt engagerade musiker föreskrivs en skyldighet att medverka vid inspelningar, upptagningar och överföringar för återgivande i ljudradio och tv. För detta utgår särskilda lönetillägg.

För några år sedan fanns mellan *Teatrarnas Riksförbund* och Sveriges Radio ett samarbetsavtal som i första hand gällde utbyte av personella och tekniska resurser mellan scenteatrarna och Sveriges Radio. Avtalet sades upp på initiativ av teatrarna. Några diskussioner om ett nytt avtal synes inte förekomma.

Efter initiativ från utbildningsministern har år 1975 ett avtal om försöksverksamhet med filmproduktion slutits mellan Sveriges Radio och *Svenska Filminstitutet*. Parterna tillskjuter för första året fem miljoner kronor vardera till en fond som handhas av filminstitutet. Omkring 70 procent av medlen ska användas för produktion av biograffilmer. Dessa ska efter en karenstid på i allmänhet 18 månader visas i tv. Varje projekt ska i förväg godkännas av Sveriges Radio.

Sveriges Radio och *Filmbranschens Samarbetskommitté* har år 1976 träffat ett ramavtal som i första hand reglerar ersättning för visning av biograffilm i tv men som också anger att kontinuerliga överläggningar för ömsesidig information ska ske.

8.1.4 *Sammanfattning*

Sammanfattningsvis kan sägas om de upphovsrättsliga avtalen att vissa områden är ganska väl täckta av avtal. Det gäller bl. a. ersättningen för nyttjanderätten i programmen till litterära och musikaliska verk som ursprungligen skapats för andra medier, där man funnit generella former för ersättning. Detsamma gäller ersättningen till utövande musiker för utnyttjande av inspelningar och överföringar från musikevenemang.

Däremot finns inte, med ett undantag, generella avtal för utnyttjande av teaterpersonalens prestationer vid transmissioner av scenföreställningar. Det har framhållits från berörda parter att inga planerade samarbetsprojekt spruckit på grund av svårigheter att komma överens om ersättningen. Där- emot har vissa förhandlingar tagit mycket lång tid på grund av det stora antalet parter. På senare tid har man dock med hjälp av de fackliga organisationerna kunnat reducera antalet förhandlingar kring varje projekt.

När det gäller medverkan med prestationer och verk avsedda direkt för radio och tv är ersättningsfrågorna reglerade i avtal med flera upphovs- mannaorganisationer. Tonsättare, filmskapare och de flesta kategorier bild- och formkonstnärer har däremot inga sådana avtal.

För den nystartade lokalradion finns ännu inga avtal om medverkan i programmen.

8.1.5 *Överväganden och förslag*

8.1.5.1 Upphovsrättsliga avtal

Vi vill betona att lösningen av de avtalsproblem som finns på kulturområdet är en uppgift för de berörda parterna. Vi vill dock peka på och ge allmänna synpunkter på olika avtalsproblem som har samband med viktiga program- politiska och kulturpolitiska önskemål.

Inledningsvis vill vi deklarerat att ett väl täckande system av överens- komelser mellan rundradioföretag och upphovsmannaorganisationerna är en nödvändig förutsättning för att verk och prestationer i en önskvärd om- fattning ska kunna användas i programverksamheten, till publikens fromma.

När det gäller nya verk och prestationer direkt avsedda för mediet innebär en generell avtalsreglering fördelar för båda parterna. Man kan i förväg över- blicka kostnader respektive intäkter och man slipper föra ett stort antal tidsödande förhandlingar om varje projekt, vilket underlättar medverkan i programmen av kulturarbetare som inte eftersträvar fast anställning inom rundradion.

När det vidare gäller rundradions utnyttjande av redan utgivna verk in- nebär en avtalsreglering dessutom för Sveriges Radio att programplaneringen underlättas och för upphovsmännen ett skydd mot otillbörligt ekonomiskt utnyttjande. Detta gäller verk som inte kräver någon väsentlig mediean- passning, såsom litterära och musikaliska verk enligt författarförbunds- och STIM-avtalen.

Något annorlunda ställer det sig för t. ex. dramatiska verk och prestationer gjorda för scenen. Här krävs att inblandade upphovsmän ger sitt individuella samtycke till att deras arbete används i ett annat medium. Det är emellertid

viktigt att parterna finner mer generella former för ersättning till de medverkande, t. ex. genom avtal av den typ Sveriges Radio har med Teaterförbundet om ersättning till medverkande vid radiotransmissioner från Operan.

Särskild reprisersättning till upphovsmännen utgår vid flertalet egenproducerade kulturprogram. Detta är motiverat som ersättning för utnyttjande av icke friköpta verk och prestationer och motverkar samtidigt ett överdrivet användande av äldre program av sparsamhetsskäl. Samtidigt finns en risk för att egenproducerade kulturprogram i mindre utsträckning än andra program sänds som snabbrepriser. Därmed försvåras möjligheterna att föra en konsekvent reprispolitik, som syftar till att med ett brett och varierat programval nå dem som inte hade möjlighet att se eller höra förstasändningen.

Vi föreslår i detta betänkande en ökad reprisverksamhet med fler snabbrepriser, som planeras i anslutning till förstasändningen, i regel inom en vecka och vid annan tidpunkt på dygnet. Denna ökande andel snabbrepriser bör i hög grad avse egenproducerade kulturprogram. Rundradion bör i sina förhandlingar med upphovsmännens organisationer sträva efter en förhandlingslösning för en sådan typ av regelbundna och planerade snabbrepriser.

Ett annat kulturpolitiskt problem sammanhänger med de upphovsrättsliga villkoren för ersättning till artister, musiker och grammofonproducenter när grammofonmusik spelas i radio och tv. Som tidigare nämnts har Sveriges Radio beslutat att, i besparingssyfte, under vissa tider endast spela så kallad oskyddad musik. Enligt vår mening får grammofonmusikrepertoaren inte styras av ekonomiska hänsyn. Musikvalet i radio och tv ska – vilket vi framhållit i våra förslag om musikverksamheten – motiveras av kraven på kvalitet och mångsidighet.

Från kulturpolitisk synpunkt utgör också villkoren för programutbytet mellan olika länder ett problem. Generellt gäller att priserna vid köp och försäljning av program mellan de olika programföretagen är mycket låga i förhållande till produktionskostnaderna. Som tidigare nämnts ska vidare Sveriges Radio vid försäljning eller överföring till utländskt programföretag som regel betala särskild ersättning till de medverkande upphovsmännen. De sammanlagda kostnaderna för försäljningen kan därvid ibland bli större än intäkterna.

De nämnda faktorerna motverkar spridning av svenska kulturprogram till andra länder, och Sveriges Radio stimuleras inte heller att satsa särskilt på program som skulle ha speciella förutsättningar att nå en internationell publik.

Priserna på den internationella marknaden för programmen baseras inte på en marknads- eller kostnadsbedömning. I stället har det skapats pris-schabloner, enligt vilka stora rundradioföretag – med stor potentiell publik – betalar högre priser än små företag. För Sveriges del innebär detta en relativt gynnad ställning vid inköp av främmande program. Samtidigt skapar språket svårigheter att finna en internationell marknad för svenska program. Sammantaget innebär dessa omständigheter att det för Sveriges Radio blir ganska billigt att köpa utländska program samtidigt som de höga kostnaderna för produktionen av egna kulturprogram som regel helt måste täckas av företaget självt. Vid ekonomiska nedskärningar kan detta leda till minskning av produktionen av svenska kulturprogram till förmån för ökade inköp av

utländska program. Inom musikdramatiken har det inträffat att en svensk operaföreställning nått den svenska publiken via framträdande utomlands som sänts av ett utländskt programföretag och av detta köpts av Sveriges Radio.

Avtalssituationen på kulturområdet är beroende av den upphovsrättsliga lagstiftningen, som i sin tur är beroende av internationella konventioner på området. Vi anser att avtalsparterna har nått fram till hyggliga tekniska lösningar när det gäller frågan om användningen av upphovsrättsligt skyddade verk och prestationer i programverksamheten. Avtal finns med flera upphovsrätsorganisationer, de reglerar ersättning för olika former av medverkan och utnyttjande. Möjligheterna att teckna avtal med andra upphovsrätsorganisationer bör också tillvaratas.

8.1.5.2 Samarbetsavtal

Frågan om samarbetsavtal har aktualiserats av våra förslag om ett omfattande samarbete mellan rundradion och olika delar av kulturlivet.

Vi vill framhålla att utformningen av avtal också på detta område är en uppgift för parterna.

Vi vill inte på något kulturområde ge några förslag om upprättande av generella samarbetsavtal. Formerna för samarbetet bör variera efter de yttre omständigheterna. Kulturlivet är föränderligt och rundradions programformer under ständig vidareutveckling. Det är därför önskvärt att undvika bindningar som låser en struktur. Det kan även finnas en risk för att samarbetsavtal kan tjäna som alibi för Sveriges Radio och därigenom motverka ett samarbete med den fria sektorn som hamnar utanför avtalen. Samarbete kan vara ekonomiskt avtalsbundet men bör i regel ej vara fastlagt i kvantitativa termer. Möjligheter att avtalsvägen, t. ex. genom ramavtal, främja relationerna till det icke-institutionella kulturlivet bör dock beaktas.

Musik

Det som ovan allmänt sagts om samarbetsavtal gäller i hög grad musiklivet. De gällande samarbetsavtalen med orkesterföreningarna innebär en utgångspunkt för ett samarbete med orkesterlivet ute i landet. Samarbetet försvåras emellertid bl. a. av skillnaderna mellan Sveriges Radios distriktsindelning och orkesterinstitutionernas geografiska spridning, samt av distriktens bristande, och sinsemellan varierande, personella resurser för musikproduktioner.

Men radion och tv måste också ge utrymme för frilansande musiker och sångare i mindre ensembler och grupper. Samarbetsavtal kan därför inte bli en generell lösning inom musiklivet, som rymmer många olika former av ensembler och utövare. Det är en bättre väg att i målformuleringar fastslå rundradions ansvar för ett samarbete med det breda musiklivet.

Det är därvid angeläget att rundradion håller sig ajour med och upprätthåller relationer också till musiklivet utanför institutionerna. Detta kan delvis ske via de samarbetsorganisationer som finns på olika områden, t. ex. för fria musikgrupper, körer, jazzmusiker och spelmän. Dessutom bör man beakta de möjligheter som finns att främja samarbete genom utformningen av de fackliga ramavtalen.

Teater

Det mest omfattande samarbete som bedrivs på teaterområdet avser Sveriges Radios möjligheter att för sina egna produktioner anlita skådespelare och annan personal som är anställd på olika scenteatrar. Ett sådant samarbete är nödvändigt för att en kvalificerad teaterproduktion ska kunna upprätthållas. Det samarbete som därvidlag förekommer i Göteborg kan framhållas som en framkomlig väg åtminstone för platser med en mer omfattande teaterproduktion.

En möjlighet kan också vara att rundradion samarbetar med olika mindre ensembler med särskilda projekt för radio eller tv.

Men samarbete mellan Sveriges Radio och scenteatrarna bör när det gäller tv också kunna avse scenteatrarnas föreställningar, genom särskilda medieanpassade tv-versioner eller genom transmissioner i tv.

Som framhållits i kapitel 7, avsnitt 7.6.3.2, anser vi det angeläget att åtminstone ett begränsat antal transmissioner från statliga scener förekommer i tv. Vi lämnar här i punktform ett förslag till hur ett uppdrag till Sveriges Radio bör utformas. I förslaget, som delvis baseras på erfarenheter från Danmark, anges också villkor som måste uppfyllas och hänsyn som bör tas vid transmissioner. Uppdraget bör ses som våra rekommendationer att omsättas i verksamhet av Sveriges Radio som ett försök, vars erfarenheter utvärderas efter förslagsvis tre år.

- Möjligheter att transmittera scenteater i tv ska tillvaratas av Sveriges Radio. Det bör varje år förekomma transmission av föreställningar åtminstone från Dramaten och Operan.
- Transmissioner av scenteater i tv ska ses som en särskild programform, skild från tv-teater. Det bör därför framhållas att transmissionerna inte får inskränka på antalet och omfattningen av Sveriges Radios egna produktioner.
Kravet på kvalitet vid transmissioner måste hävdas.
- Sveriges Radio, teaterns konstnärliga ledning och representanter för de medverkande konstnärerna ska inom ramen för uppdraget vara överens om val av föreställning och om tidpunkt för transmission. Hänsyn ska därvid tas till teatrar som har verket på sin aktuella eller planerade repertoar.
- Upphovsmännens ideella rätt till sina verk och prestationer är självklara och måste respekteras. Instuderingen är gjord för scenen. Vid överföringen till tv måste skydd mot förvanskning och skydd för konstnärernas integritet garanteras.
- Parterna bör i sina förhandlingar sträva efter att nå mer generella former för ersättning till medverkande.
- Upptagningarna av föreställningarna får i enlighet med lagen om upphovsrätt ej utan upphovsmännens tillstånd användas för andra ändamål, exempelvis genom videogram.

Film

Vi har i kapitel 7, avsnitt 7.6.3.3, redovisat våra synpunkter beträffande visning av biografilm i tv och beträffande samspelet mellan rundradion och filmområdet. Som ovan framgått har Sveriges Radio slutit ett avtal

med Filmbranschens Samarbetskommitté som i första hand reglerar ersättningsfrågor för biograffilmvisning.

Vi anser att de inbördes förhållandena mellan Sveriges Radio och filmlivet organisationer även framdeles bör vara reglerade genom avtal. Ett avtalslöst förhållande kan på längre sikt kulturpolitiskt få olyckliga konsekvenser.

Genom ett sådant avtal blir behovet av att i enlighet med filmutredningens förslag inlemma tv i filmavtalet mellan staten och filmbranschens organisationer mindre aktuellt. Ett sådant inlemmande skulle dessutom förutsätta en ingående omprövning av avtalets utgångspunkter och innehåll. Det kan dock bli aktuellt när filmavtalet löper ut år 1983.

När det gäller filmproduktion vill vi i första hand erinra om den vikt vi har lagt vid att Sveriges Radio har ett omfattande samarbete med fria filmare.

Sveriges Radio bör i organiserad form samverka med Svenska Filminstitutet för att ta ett kulturpolitiskt ansvar och för att få insyn och inflytande inom den viktiga del av kulturområdet som filmen utgör.

När det gäller produktion av film kan det nya produktionsavtalet utgöra en lämplig form för samarbete mellan tv och filminstitutet. Det ger filmarna ännu en instans att vända sig till. Vidare bör parterna samarbeta om ett ömsesidigt utnyttjande av tekniska produktionsresurser.

Samproduktioner av film för visning dels på bio, dels i tv, bör främjas.

8.1.5.3 Utnyttjande av Sveriges Radios program för spridning i nya former

De olika avtal Sveriges Radio har ingått på det upphovsrättsliga området tar främst sikte på den egna programverksamheten. De gäller alltså etersändningar av upphovsmännens verk och prestationer i Sverige men också i andra länder. Det finns därför stora olösta problem när det gäller att sprida programmen i andra former än etersändning.

Det finns f. n. endast ett område där utnyttjandet av Sveriges Radios program i andra former än etersändning är reglerat i avtal, nämligen för användning på handelsflottans fartyg. Detta är otillfredsställande eftersom angelägna behov finns också på andra områden, exempelvis inom folkbildningen.

Önskemål om att få utnyttja Sveriges Radios program i den egna verksamheten har rests från flera håll, exempelvis från folkrörelser (särskilt från studieförbundens företrädare) och från myndigheter och organisationer som företräder olika kulturområden.

Det är – som framgått av den här lämnade redogörelsen – förknippat med stora svårigheter att förvärva rätt att spela in och i andra former än etersändning sprida radio- och tv-program. Härför krävs förhandlingar med ett stort antal parter. Att träffa avtal om generella ersättningsnormer på olika områden mellan brukare och rättsinnehavare är för närvarande svårt på grund av osäkerheten då det gäller att bedöma programmens framtida nyttjandevärde. Här torde bland annat tveksamheten om en kommande utveckling på videogramområdet spela en betydande roll.

Enligt vad vi erfar ska den särskilda videogramutredning som statsmakterna beslutat tillsätta behandla hithörande problem.

8.2 Publikundersökningar och massmedieforskning

8.2.1 Den nuvarande publik- och programforskningen inom Sveriges Radio

Programföretag har ett självklart ansvar för och intresse av att följa hur den lyssnande och tittande publiken tar emot programmen samt att i en bredare bemärkelse analysera hur programverksamheten svarar mot förväntningar och mål. Det viktigaste organet inom Sveriges Radio härför är Publik- och programforskningsavdelningen, SR/PUB, som startades i blygsam omfattning på 50-talet. Sin nuvarande form och inriktning fick PUB i samband med företagets omorganisation 1969.

Avdelningen har för närvarande sammanlagt 53 tjänster, varav 25 för forskare. För 1976/77 är kostnaderna för verksamheten 6,4 miljoner kronor, varav Sveriges Radio står för ca 5,3 miljoner medan från externa anslag och uppdrag kommer ca 1,1 miljoner. De externa uppdragsgivarna är till övervägande delen offentliga myndigheter, utredningar och institutioner. I jämförelse med 1972/73 har PUB:s verksamhet skurits ned, men avdelningen är ändå den största samlade institutionen i landet som sysslar med undersökningar och forskning på massmediområdet.

PUB är underställd radiochefen. Till sin hjälp har denne en ledningsgrupp med representanter för olika programenheter och organ som beställer tjänster hos avdelningen. I ledningsgruppen diskuteras och fattas alla viktigare beslut om PUB, som inte kräver styrelsens eller arbetsutskottets godkännande.

Sveriges Radio har fastställt följande allmänna mål för PUB:

- att öka och sprida kunskapen om radions och televisionens kända och möjliga verknings sätt med utgångspunkt från kunskap om masskommunikationsprocessen,
- att ge underlag för beslut i frågor som rör radio och tv på policy-, planerings- och produktionsnivå,
- att ge underlag för diskussioner om radio, tv och övriga massmedia inom och utanför företaget.

De *publikräkningar* avdelningen genomför ger en statistisk bild av publikutfallet, men dessa data är av begränsat intresse utan vidareanalyser och förklaringsförsök. *Övriga publikundersökningar* – som i regel är interna eller externa uppdrag – omfattar främst frågor som anknyter till någon viss del av utbudet och utgår oftast från publikräkningarna. Syftet kan vara att ge planeringsunderlag, att ge material att använda i program eller att följa upp olika program. De mer *principiellt och teoretiskt inriktade undersökningarna* är av mer långsiktig natur än uppdragen och de är ofta delprojekt, sammanhållna av en vidare föreställningsram. Hit hör några stora projekt som studierna kring de så kallade informationsklyftorna i samhället, människan som mottagare av information, barn och radio och tv, samt ett projekt kring förklaringsmodeller rörande etermediekonsumtionens omfattning och inriktning.

Både publikräkningarna och de publikundersökningar som utförs på uppdrag är viktiga förutsättningar för den övriga delen av verksamheten: publikräkningarna genom att de ofta bildar utgångspunkt för jämförande och

mer djupgående undersökningar, uppdragen därför att de ofta innebär ett första närmande till nya undersökningsområden.

Bland de viktigare externa beställarna av undersökningar under budgetåren 1973/74 och 1974/75 var TRU, Riksbankens jubileumsfond och Skolöverstyrelsen, men även studie- och folkbildningsförbund, Nordiska Ministerrådet och några större offentliga utredningar svarade för beställning av flera undersökningar.

8.2.2 Sveriges Radio och massmedieforskningen i framtiden

Enligt vår mening bör undersökningar, utvecklingsarbete och forskning på publik- och programrådena även framgent vara ett ansvar och en angelägenhet för Sveriges Radio. Företaget måste ha fria händer att som ett led i uppföljningen och bedömningen av sin egen verksamhet avgöra omfattningen och inriktningen av denna undersöknings- och forskningsinsats. En sådan intern service är normal och nödvändig. Det vore därför olämpligt om vi på detta område skulle föreslå detaljreglering av företagsledningens ansvarsområde.

Publik- och programforskning kräver såväl praktiska undersökningar, det vill säga publikräkningar och övriga publikundersökningar, som mer principiellt och teoretiskt orienterade studier. De senare studierna är också mycket värdefulla som stimulans för den övriga verksamheten inom avdelningen. Det är svårt att ersätta avdelningen med tillfälligt inkallade forskare eller genom utläggning av uppdrag till andra, utomstående institutioner.

Det kan emellertid inte anses vara önskvärt att Sveriges Radio är ensam eller ens dominerande beställare och producent av undersökningar och forskning på etermedieområdet. Tillsammans med pressutredningen föreslog vi i skrivelse i maj 1975 till utbildningsdepartementet att en särskild utredning om massmedieforskningen skyndsamt skulle göras. För radioutredningens del anförde vi därvid bland annat följande:

”Det finns (emellertid) skäl som talar för att frågan om PUB:s ställning bedöms i ett vidare perspektiv än det som faller inom radioutredningens uppdrag. Så länge PUB sorterar under Sveriges Radio är det naturligt att dess forsknings- och undersökningsverksamhet koncentreras till den verksamhet som bedrivs av företaget, dvs till etermedierna. Det finns skäl att överväga, om inte en framtida forskningsorganisation bör tillgodose ett mera övergripande fält, nämligen också övriga massmedier, dvs främst pressen, samt samspelet mellan olika massmedier.

PUB:s nuvarande ställning som avdelning inom Sveriges Radio gör det mindre lämpat för uppgifter inom den allmänna massmedieforskningen. Sveriges Radio kan lätt uppfattas som en part i detta vidare sammanhang. Så länge PUB sorterar under Sveriges Radio måste dessutom företaget vid sin avvägning av avdelningens verksamhet ta hänsyn till de ekonomiska behoven hos andra delar av företagets verksamhet.

PUB:s verksamhet i dag utgörs emellertid endast till en begränsad del av sådan grundforskning som kan anses motivera en fristående ställning från Sveriges Radio. Å andra sidan är en stor del av verksamheten sådan att den utgör ett direkt underlag för utvärdering av företagets löpande verksamhet och därmed ett nödvändigt underlag för dess planering. Denna del

av verksamheten bör självklart även i fortsättningen ligga kvar inom Sveriges Radio.

En fråga blir då om det är möjligt och lämpligt att dela upp PUB:s verksamhet i en del som närmast är av egentlig forskningskaraktär och som bör göras fristående från Sveriges Radio – och en del som närmast är av utvecklingskaraktär – och som därför inom ramen för ett stabsorgan bör planeras och beslutas av Sveriges Radio. Det förefaller sannolikt att en uppdelning av denna typ kan medföra vissa avgränsningsproblem. Det är rimligt att antaga att många av de projekt som PUB sysslar med visar sig ha starkare eller svagare inslag av båda typerna.”

Den föreslagna utredningen tillkallades i december 1975 med uppdrag att lämna förslag om massmedieforskningens framtida organisation.

Det går inte att dra en klar gräns mellan den forsknings- och undersökningsverksamhet som faller under företagets direkta ansvar och sådan verksamhet som bör bedrivas vid andra institutioner. Men vi utgår från att företaget kommer att anpassa sina egna insatser på detta område till den situation som uppstår när – såsom vi hoppas – samhället på grundval av den numera färdigställda massmedieforskningsutredningen kraftigt ökar resurserna för massmedieforskningen vid universitet och högskolor. Det är naturligt att Sveriges Radio då för att få sina behov tillgodosedda i större utsträckning än nu uppträder som en kvalificerad *beställare* av sådan forskning hos universitetsorganisationer och inriktar sina egna insatser huvudsakligen på undersöknings- och utvecklingsarbete.

8.3 Sveriges Radios arkiv

8.3.1 Nuvarande arkiv och bibliotek

Arkiv- och biblioteksverksamheten vid Sveriges Radio är av betydande omfattning. Beståndet går i sina äldsta delar tillbaka till år 1925 då AB Radiotjänst startade. Sveriges Radios arkiv innehåller dels program och programmaterial som inspelats på ljudband, videoband eller film, dels gramofonskivor, tidningsartiklar och olika typer av handlingar. De sistnämnda omfattar såväl administrativa handlingar som handlingar med anknytning till programverksamheten. Vid Sveriges Radios arkiv och bibliotek fanns vid årsskiftet 1975/76 cirka 125 tjänster.

Rätten att arkivera radio- och tv-sändningar regleras delvis i upphovsrättslagstiftningen. Radioföretag har rätt att göra så kallade efemära inspelningar, varmed menas inspelningar i utsändningstekniskt syfte. Bestämelsen innebär att om radio- eller tv-företag har rätt att utsända verk så har man också rätt att på vissa villkor spela in verket för bruk vid egna utsändningar. Enligt tillämpningskungörelsen till upphovsrättslagen och fotografilagen skall sådana inspelningar göras med företagets egen tekniska utrustning. Inspelningarna får i princip inte överlämnas till annan. Inspelningen får bevaras högst ett år och användas högst fyra gånger och ska därefter förstöras. Detta gäller dock inte om radio- eller tv-företaget kommer överens om annat med upphovsmannen. Om upptagningen har dokumentariskt värde får den även utan samtycke från upphovsmannen överlämnas till Sveriges Radios arkiv för förvaring.

Den mesta arkiveringen inom Sveriges Radio grundar sig emellertid på inköp eller avtal. Vad som arkiveras enligt upphovsrättslagstiftningen är bara sådant som har dokumentariskt värde.

Inom Sveriges Radio finns följande centrala arkiv- och biblioteksenheter med uppgift att ge service åt företagets övriga enheter: Radioarkivet, Tv-arkivet, Grammofonarkivet, Dokumentarkivet, Pressarkivet, Referensbiblioteket, Musikbiblioteket, Tekniska biblioteket, Effektarkivet, Informationssektionens bildservice samt Röster i Radio/TV:s bildarkiv. Därjämte har Statistikkontoret och STIM-centralen vissa uppgifter sammanhängande med företagets arkivering.

Dokumentarkivet sorterar under enheten Administrativ service och Radioarkivet under Ljudradion. Tekniska biblioteket ingår i Teknikens kansli och de två särskilda bildarkiven i respektive Röster i Radio/TV:s och Informationssektionens organisation. Övriga nämnda enheter ingår i avdelningen Programservice.

Radioarkivet

Radioarkivet förvarar de icke kommersiella inspelningarna, dvs inspelningar av radions sändningar, ljudupptagningar från tv-sändningar samt vissa inspelningar från utländska radioföretag och ljudarkiv och privata samlingar. Radions äldsta inspelningar är från 1931, då ett inspelningsverk installerades. Fram till 1950-talet gjordes flertalet inspelningar på lackskiva. Inspelningarna har senare överförts på ljudband.

Radioarkivet omfattar cirka 64 000 ljudband med en årlig accession om cirka 4 000 ljudband. Materialet används i stor utsträckning i det dagliga programarbetet. 1974/75 förekom från Radioarkivet cirka 8 000 lån, vartill kommer Programförrådets utlåning, som senast redovisade år uppgick till cirka 40 000 lån. *Programförrådet* är ett "mellanarkiv" som administrativt hör till ljudradiotekniken, och där materialet ligger ett år innan det överförs till vederbörande arkiv eller utgallras.

Radioarkivet har 9,5 tjänster.

Tv-arkivet

Tv-arkivet innehåller cirka 22,7 miljoner meter 16 mm film, cirka 1,4 miljoner meter 35 mm film, cirka 8 500 videoband samt cirka sju miljoner stillbilder. Vidare finns i arkivet textband och ljudband till filmer. Övervägande delen av film- och videobandmaterialet har producerats för tv. Vidare finns filmmaterial som ursprungligen producerats för biografändamål. Utlåningen från Tv-arkivet omfattar cirka 300 lån/dag. Av Tv-arkivet utges en databaserad katalog över arkivets huvudbestånd samt en över icke använt journalfilmsmaterial.

Tv-arkivet har 40 tjänster.

Grammofonarkivet

Grammofonarkivet anskaffar, katalogiserar och vårdar alla kommersiella inspelningar på grammofonskiva och ljudband som behövs för programverk-

samheten. Beståndet omfattar cirka 650 000 grammofonskivor varav cirka 160 000 är 78-varvsskivor, samt cirka 1 500 fonografacylindrar och 1 000 rullar för självspelande pianon. Den årliga accessionen omfattar cirka 20 000 grammofonskivor.

I princip finns flera exemplar av varje inspelning, dels ett så kallat programexemplar, som tjänar som arkivexemplar och ej får lånas ut, dels ett varierande antal lyssningsexemplar, som utnyttjas av producenterna. Programexemplaren uppgår till cirka 35 000 LP-skivor och cirka 25 000 45-varvsskivor, vilka sammanlagt upptar cirka 300 hyllmeter.

Av grammofonarkivet utges en databaserad katalog över arkivets huvudbestånd samt en katalog över 78-varvsskivor.

Lyssningsexemplaren, som då skivan är ny kan förekomma i 3–8 exemplar, gallras efter hand i samband med minskad efterfrågan. Varje år utgallras 4–5000 skivor, vilket ungefärligen motsvarar 20 procent av den årliga accessionen. Den årliga nettotillväxten av arkivet är alltså 15 000 skivor. En hyllmeter omfattar cirka 150 skivor. Varje års accession kräver därmed 100 hyllmeter. Befintliga lokaler tillgodoser inte de nuvarande behoven. Möjligheterna att bereda plats för grammofonarkivets tillväxt utreds för närvarande.

Grammofonarkivet har 38 tjänster.

Dokumentarkivet

Dokumentarkivet arkiverar protokoll, räkenskaper, korrespondens och ekonomiska handlingar från Sveriges Radios samtliga enheter. Vidare finns här programmanuskript (pjäser, föredrag, debatter, nyhetsprogram) samt vissa pressklipp. Dokumentarkivet bistår övriga enheter i arkiveringsfrågor.

Dokumentarkivet har 7 tjänster.

Pressarkivet

Pressarkivet insamlar, systematiserar, arkiverar och tillhandahåller artiklar ur svensk och utländsk press, som kan vara av intresse för programverksamheten. Materialet, som hämtas ur ett 80-tal tidningar, främst svensk och nordisk dagspress, berör framför allt personer, in- och utrikespolitik samt sociala och kulturella frågor.

Beståndet omfattar cirka 750 000 artiklar, förvarade på microfiche, som tar i anspråk ett minimalt utrymme. Den årliga accessionen omfattar cirka 80 000 artiklar.

Pressarkivet har 9 tjänster.

Referensbiblioteket

Biblioteken har skönlitteratur och facklitteratur i alla ämnesområden utom musik och teknik. Litteratur i dessa ämnen finns i Musikbiblioteket, respektive Tekniska enhetens kansli. Beståndet omfattar totalt cirka 40 000 volymer.

Referensbiblioteket har 7,5 tjänster.

Musikbiblioteket

Musikbiblioteket anskaffar notmaterial till programverksamheten genom köp, lån, förhyrning eller egen framställning. Notmaterialet omfattar cirka 1 600 hyllmeter. Viss del av beståndet, till exempel inkomna manuskript och den egna produktionen av notmaterial, är av arkivkaraktär. Referensmaterial föreligger som regel i ett exemplar, medan för praktiskt bruk avsedda noter anskaffas i nödvändigt antal exemplar.

Musikbiblioteket ger vidare genom sitt litteraturbestånd om cirka 300 hyllmeter service åt program, programartiklar och notiser.

Musikbiblioteket har 13 tjänster.

8.3.2 *Arkivens tillväxt*

De resurser arkiv- och biblioteksverksamheten binder inom Sveriges Radio är relativt betydande. Den sammanlagda personalkostnaden vid de i det föregående beskrivna arkiv- och biblioteksenheterna är enligt 1975/76 års budget cirka 10 miljoner kronor. TV-arkivet och Grammofonarkivet medför personalkostnader enligt 1975/76 års budget om respektive cirka 3 miljoner kronor och 2,8 miljoner kronor.

Storleken av bestånden vid de olika enheterna har framgått vid den föregående beskrivningen. Ett genomgående drag synes vara att nuvarande lokaler för verksamheten endast räcker några år framåt med hänsyn till förväntade accessioner till bestånden.

Behovet av att ha arkivbeståndens tillväxt under kontinuerlig uppmärksamhet kan exemplifieras med följande överslagsmässiga beräkning av hur Radioarkivet kan komma att växa under en kommande tioårsperiod.

Under tio-årsperioden 1964–1974 ökade arkivet med cirka 1 100 hyllmeter och omfattade det senaste året 1 800 hyllmeter. Den årliga tillväxten var alltså i genomsnitt 110 hyllmeter. Den genomsnittliga sändningstiden under tioårsperioden var knappt 20 000 timmar årligen, varav knappt 3 000 timmar regionala program.

Under en kommande tioårsperiod kan den sammanlagda årliga sändningstiden beräknas öka till närmare 40 000 timmar årligen, varav cirka 18 000 timmar lokalradio. Om Sveriges Radio ska svara också för arkiveringen av lokalradions program och om arkiveringsprinciperna inte förändras, så skulle arkivtillväxten under nästa tioårsperiod bli ungefär dubbelt så snabb som under föregående period. Det skulle innebära en årlig tillväxt om cirka 220 hyllmeter årligen eller för hela tioårsperioden 2 200 hyllmeter. Detta i sin tur innebär att det nuvarande arkivbeståndet vid mitten av 1980-talet skulle ha mer än fördubblats till omkring 4 000 hyllmeter.

En motsvarande överslagsberäkning i fråga om tv-arkivet ger vid handen att också det vid mitten av 1980-talet skulle vara mer än dubbelt så stort som nu. Därvid har den nuvarande sändningstiden om 80 timmar per vecka antagits ökad till 100 timmar per vecka.

Dessa överslagsberäkningar bygger på att hittillsvarande arkiverings- och gallringsprinciper tillämpas. En hårdare gallring av befintligt och nytillkommande material samt en eventuell överföring av visst material till annat arkiv skulle alltså medföra en långsammare tillväxt.

Storleken av de kommande leveranserna nödvändiggör överväganden om hur företagets arkivproblem på sikt bör lösas. Då vidare Sveriges Radios arkiv växer från år till år, växer följaktligen också de resurser dokumentationsverksamheten binder, proportionellt mer än övrig verksamhet.

Två alternativ synes föreligga. Det ena är att öka gallringen i arkivmaterialet, såväl i det redan befintliga materialet som i det material som kontinuerligt inkommer i framtiden. Med gallring förstås förstörande av handlingarna ifråga. Med hänsyn till företagets behov av dokumentation för programbehov och behovet av material för forskning och annat studium anser vi det felaktigt att lösa tillväxtproblemen i samband med arkivering av program och programmaterial genom ökad gallring.

Det andra alternativet är en omprövning av formerna för hur kostnaderna för arkivering i fortsättningen ska täckas. I nuläget bärs kostnaderna helt genom avgiftsfinansiering. Detta sker oavsett om arkiveringen sker till följd av programbehov eller forskningsbehov. Vi anser inte att det ska vara Sveriges Radios uppgift att bekosta det senare slaget av arkivering. Ur samhällets och forskningens synpunkt är det väsentligt att klarhet råder över var ansvaret för arkivering av radio- och tv-material för forskningsbehov ligger.

Det i radio och tv sända materialet berör alla människor i vårt land. Det torde också intressera forskning på ett stort antal områden, vilket medför att man bör ha en hög ambitionsnivå vad gäller det material som ska arkiveras. Det är också av vikt att skilja på arkivhandlingar i mer konventionell mening och de unika produkter, som programmaterialet utgör. I princip bör en total arkivering av programbeståndet äga rum, på samma sätt som nu sker av allt i Sverige utkommet tryck, varav arkivexemplar förvaras vid de vetenskapliga biblioteken. Att Sveriges Radio skulle bära kostnaden för arkiveringen av material, som enbart bevaras till följd av forskningsbehov finner vi inte rimligt ur kostnad ϕ och ansvarssynpunkt.

/s-

8.3.3 Arkiv för ljud och bild

Dataarkiveringskommittén (DAK) har i sitt delbetänkande (SOU 1974:94) Bevara ljud och bild behandlat bland annat arkiveringsfrågor som berör ljud- och bildupptagningar hos Sveriges Radio. Förslagen berör tekniska, rättsliga, organisatoriska och ekonomiska frågor samt gallringsfrågor rörande Sveriges Radios arkivering.

Dataarkiveringskommittén anser det vara av stor vikt att information, opinionsbildning, kulturella framställningar m m som läggs fram inför offentligheten genom radio och tv och andra medier, som till exempel spelfilm och grammofonskivor, bevaras i en omfattning som någorlunda motsvarar vad som gäller tryckta skrifter. Även om man i princip bör sträva efter en total arkivering utesluter detta enligt kommittén inte viss gallring. Även bortsett från dubletter, reprisar i radio och tv och liknande kan det visa sig nödvändigt att nedbringa arkivbeståndet genom utgallring av mindre väsentligt material.

I fråga om riksprogrammen för radiosändningarna anser man att en total arkivering knappast blir dyrare än en partiell. En total arkivering av tv-

sändningarna skulle däremot ställa sig kostsam och man föreslår därför gallring av repris och vissa delar av övrigt material, sammanlagt cirka 40 procent av det sända materialet.

Dataarkiveringskommittén föreslår att en särskild arkivinstitution för ljud- och bildupptagning inrättas. Vid den föreslagna arkivinstitutionen ska radio- och tv-sändningar liksom ljud- och bildupptagningar som görs tillgängliga för allmänheten genom fonogram, spelfilm och videogram arkiveras. Arkivinstitutionen ska också ha möjlighet att motta redan befintligt material. Förslaget gäller således dels *kontinuerlig arkivering*, det vill säga löpande arkivering av radio- och tv-sändningar från och med en viss tidpunkt, dels *arkivering av redan befintligt material*. Det förra materialet ska inlevereras i enlighet med vissa av kommittén föreslagna författningar här- om. Rörande det senare materialet föreslår man att avtal och överens- kommelser träffas om leveranser.

I vårt remissyttrande över det ovan nämnda betänkandet tillstyrkte vi att en gemensam arkivinstitution inrättas med i huvudsak den arbetsin- riktning som Dataarkiveringskommittén föreslagit. Vi vidhåller denna upp- fattning.

Programarkivens snabba tillväxt och programföretagets ökade kostnader för arkiveringen kräver nämligen – som vi tidigare framhållit – att någon form för avlastning kommer till stånd.

Det föreslagna arkivet för ljud och bild skulle uppenbarligen avlasta pro- gramföretaget en del inte obetydliga arkiveringskostnader. Därigenom skulle man också motverka att programföretaget tvingas tillämpa enligt vår mening oacceptabelt hårda gallringsprinciper vid arkiveringen. Ett arkiv av detta slag är självfallet också av stor betydelse för forskningen vilket starkt betonas också av massmedieforskningsutredningen i en skrivelse (1976-06-22) till chefen för utbildningsdepartementet.

Såväl av hänsyn till forskningen som av allmänt kulturhistoriska skäl är det alltså angeläget att det föreslagna arkivet för ljud och bild snart etableras.

I enlighet med Dataarkiveringskommitténs förslag torde det vara lämpligt att en särskild organisationskommitté tillkallas. Denna bör bland annat ha till uppgift att närmare studera hur samarbetet mellan arkivmyndigheten och Sveriges Radio ska bedrivas.

8.3.4 Arkivering för programbruk och arkivering för forskning

Programarkiven är för Sveriges Radio en ytterst viktig källa i programarbetet. Färdiga produkter som ligger i arkiven kan vid behov tas fram och sändas på nytt. Frekvensen av arkivbeståndets utnyttjande för programbehov med- för att programarkiven bör ses som en integrerad del av Sveriges Radios resurser.

Det vid Sveriges Radio förvarade arkivbeståndet kan principiellt uppdelas i material, som arkiveras för programbehov och material som arkiveras för forskningsbehov. Vi har ovan konstaterat att det mot bakgrund av radio- och tv-arkivmaterialets unika karaktär och detta materials stora intresse för forskning och allmänhet inte är rimligt att programföretaget ska bära

kostnaden för arkivering av material, som enbart bevaras till följd av forskningsbehov.

En uppdelning av arkivbeståndet i material, som bevaras till följd av programbehov eller forskningsbehov, medför emellertid vissa problem.

Det är inte entydigt vad som menas med begreppen "arkivering för forskningsbehov" respektive "arkivering för programbehov" och svårigheter kan därför föreligga att fastställa till vilkendera gruppen ett arkivbestånd är att hänföra. Man kan således tänka sig att arkivbestånd utnyttjas för forskning och att resultatet av denna forskning utnyttjas av programföretaget för dess planering av nya program. Viktigare än detta är emellertid att mycket av det som arkiverats till följd av programbehov också kan bli aktuellt för forskningsbehov.

En större del av Sveriges Radios nuvarande arkivbestånd kan i själva verket anses vara arkiverat för både program- och forskningsbehov.

Materialet har i första hand blivit omhändertaget av företaget för förvaring till följd av programbehov. Så länge dessa programbehov kvarstår bör enligt vår uppfattning företaget bära kostnaderna för arkivering. Då motivet att bevara materialet för programbehov kan anses ha bortfallit och då sannolikheten är låg för att materialet kommer att användas för programbehov bör den eventuella fortsatta arkiveringen inte ske på företagets bekostnad.

Det material som arkiveras av Sveriges Radio för programbehov bör dock göras tillgängligt för forskning. Vi förutsätter därför att avtal slutes mellan den föreslagna arkivmyndigheten och Sveriges Radio om den ersättning som företaget bör erhålla för kostnader i samband härmed.

I ett längre tidsperspektiv framstår det som önskvärt att Sveriges Radios arkiv inte växer obegränsat. Härvid bör man överväga om det är lämpligt med en principiellt angiven maximigräns för Sveriges Radios arkivtillväxt, t ex angiven som en procentuell andel av företagets totala resurser. När denna gräns är nådd skulle det i sådant fall ankomma på Sveriges Radio att med beaktande av programverksamhetens behov överföra arkivbestånd till det föreslagna arkivet för ljud och bild. Frågan när arkivbestånd ska bli föremål för leveransöverväganden torde kunna behandlas enligt schablonregler på så sätt exempelvis att olika typer av arkivbestånd blir leveransaktuella ett visst antal år efter respektive arkivbestånds tillkomst. Vi förutsätter att det ska vara företagets sak att ta ställning till om ett maxisystem ska införas och hur det i sådant fall ska tillämpas.

Utgallring – det vill säga förstörande – av radio- och tv-sändningar samt övriga arkivhandlingar, som Sveriges Radio inte längre anser sig behöva arkivera för programbehov, bör ske först efter det att den föreslagna arkivmyndigheten eller en eventuell organisationskommitté beretts tillfälle ta ställning till om materialet i fråga bör bevaras för forskningsbehov.

Arkivmyndigheten bör inte ha rätt att betinga sig ersättning för övertagande av arkivbestånd från Sveriges Radio. Inte heller bör företaget ha rätt att uppbära ersättning för sålunda överlämnat material.

8.4 Vidgad etableringsrätt för lokal programverksamhet i radio och tv

8.4.1 Tidigare förslag

I flera olika sammanhang har under senare år framkommit önskemål om möjlighet att bedriva viss programverksamhet i radio och tv vid sidan av den verksamhet som för närvarande med ensamrätt bedrivs av Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio (allmän rundradio). Redan 1960 års radioutredning framlade förslag om så kallad *särskild rundradio* vilket var ett samlande begrepp för alla de mer specialiserade verksamheter som inte rymdes inom Sveriges Radios ram. Huvudinriktningen för denna särskilda rundradio skulle vara att tillgodose utbildningens och undervisningens behov samt skilda önskemål från folkrörelser och organisationer. Särskilt framhålls den betydelse som särskild rundradio kunde få för folkrörelserna och det fria organisationsväsendet.

Statsmakternas beslut år 1966 angående rundradions fortsatta verksamhet innebar i princip att förslaget om särskild rundradio sköts på framtiden. En del av de behov och problem som berördes har dock behandlats inom ramen för TRU-kommitténs arbete och av 1969 års rundradioutredning (RUT 69).

Flera motioner i riksdagen har behandlat frågor om vidgad etableringsrätt. I massmedieutredningens betänkande (SOU 1975:49) Massmediegrundlag, diskuterades möjligheten att införa särlagstiftning för vissa enklare typer av radiosändningar. Utredningen tänkte sig att sådan lagstiftning skulle gälla till exempel vidare-sändning av radioprogram, sändningar för undervisningsändamål samt för syn- eller hörselskadade.

I reservation till betänkandet förekom förslag om en betydligt större etableringsfrihet när det gäller sändningar av begränsad geografisk räckvidd. Enligt reservanternas mening borde sändningar från bland annat folkhögskolor, kristna och ideella organisationer kunna tillåtas.

Utöver dessa önskemål om vidgad etableringsfrihet för etersänd radio och tv har den starka utbyggnaden av centralantennanläggningar under senare år lett till att önskemål framförts om att få möjlighet att utnyttja dessa för kabel-tv-sändningar, således inte bara för vidareutsändning av Sveriges Radios program. Sändningar via centralantennanläggning kan relativt lätt anordnas genom att en sändaranläggning, till exempel videobandspelare eller elektronkamera, kopplas in och program kan då distribueras till alla mottagare som är anslutna till centralantennen.

8.4.2 Principiella utgångspunkter

Vi har inte i uppdrag att lämna förslag i frågor som rör vidgad rätt till sändning av radio- och tv-program. Dessa frågor är emellertid av betydelse för hur man ska avgränsa den rundradioorganisation som vi lämnar förslag om och de berör också rundradioorganisationens uppgifter.

Såsom framgår av kapitel 4 är det vår uppfattning, att den allmänna rundradion har begränsade möjligheter på gruppkommunikationens område, det vill säga då det gäller de speciella kontakter som behövs inom olika grupper.

Kravet på opartiskhet för rundradion ger också begränsningar i programverksamheten; den kan inte få utgöra språkrör för olika grupper i samhället. Slutligen riktar sig rundradioorganisationens program till hela befolkningen inom stora geografiska områden med tyngdpunkt på rikstäckande program. Enligt våra förslag kommer tv inte att sändas över mindre områden än regioner som består av ett eller flera län, och lokalradion vänder sig normalt inte till mindre publik än den som bor i ett län.

Det finns därför behov på det lokala planet som inte tillgodoses av den allmänna rundradion, och som enligt vår mening inte heller *kan* tillgodoses av denna. Ideella, religiösa, fackliga och politiska folkrörelser och organisationer har sålunda behov att nå både sina egna medlemmar och allmänheten med program som lokalt informerar om och anknyter till den egna verksamheten.

Vi är allmänt sett positivt inställda till att etableringsrätten utvidgas så att en programverksamhet av detta slag kan komma till stånd i radio och tv. Härför krävs emellertid ändringar och kompletteringar i den gällande lagstiftningen. Det torde dessutom vara önskvärt att ingående belysa konsekvenserna av olika lösningar.

Då frågan inte ingår i vårt utredningsuppdrag har vi inte ansett det lämpligt att lämna ett fullständigt förslag till hur den ska lösas. Vi vill dock – utifrån de utgångspunkter vi har – belysa några av de problem som finns och antyda möjligheter till hur de kan lösas. Innan beslut fattas bör frågan i sin helhet göras till föremål för särskild utredning, kompletterad med försöksverksamhet.

Den verksamhet vi här avser kommer vi att benämna *särskild ljudradio* respektive *särskild tv*.

8.4.3 Särskild ljudradio

För den särskilda ljudradion bör möjligheter öppnas för localsändningar med begränsad geografisk räckvidd inom det FM-band som nu är tillgängligt för vanliga rundradiosändningar. Televerket har på vår begäran undersökt olika alternativ för att inrätta radiostationer för detta ändamål. Inom det aktuella frekvensområdet torde det enligt de uppgifter vi fått från televerket vara möjligt att inrätta drygt 200 radiostationer med begränsad geografisk räckvidd. Enligt ett av televerket undersökt alternativ angående sändarnas fördelning skulle det härigenom vara möjligt att etablera en sändare i varje kommun med över 10 000 invånare. I några större kommuner som till exempel Stockholm, Göteborg, Malmö, Sundsvall och Umeå skulle flera sändare kunna etableras. I en framtid kan ytterligare frekvenser komma att tilldelas Sverige, och därmed ökar också utrymmet för sändningar av särskild ljudradio. På motsvarande sätt ökar utrymmet om rundradioprogrammen i framtiden kan sändas via satellit.

Inom ramen för de frekvenser som för närvarande eller inom överskådlig framtid kan finnas tillgängliga kan man inte ge principiell etableringsfrihet för särskild ljudradio. Det är därför uppenbart att man måste skapa regler för hur sändningsrätten ska fördelas. Två frågor av grundläggande betydelse är därför:

- Vem ska få sända i den särskilda ljudradion?
- Vem ska meddela sändningstillstånd (koncession)?

Rätt att bedriva särskild ljudradioverksamhet bör kunna ges till ideella, religiösa, fackliga och politiska organisationer och folkrörelser.

Syftet med programverksamheten ska – som tidigare nämnts – vara att ge dessa organisationer, föreningar etc förbättrade möjligheter att kommunicera med medlemmar och andra intresserade. Sändningarna ska ingå som ett naturligt led i den ordinarie verksamheten och kan vara både av tillfällig art och mer regelbundet återkommande.

Tillstånd att bedriva särskild ljudradioverksamhet (koncession) bör kunna meddelas av för ändamålet särskilt inrättade regionala eller lokala koncessionsnämnder. Koncession ska endast kunna meddelas grupper och organisationer som utgör juridiska personer. Tillståndsgivningen bör kunna ske enligt ett ganska okomplicerat och relativt standardiserat förfarande. De närmare reglerna för koncessionsförfarandet, och de kriterier som ska tillämpas, bör fastställas av regeringen. Televerket ansvarar för frekvensfördelningen och andra frågor som har med sändarna att göra – till exempel deras styrka och geografiska placering.

Sändningarna bör kunna ske antingen över sändare som organisationen själv äger eller via sändare, där organisationen hyr tid. Det senare förfarandet synes vara det mera realistiska under den närmaste framtiden, då frekvensutrymmet är begränsat.

Tänkbart är att kommuner – ensamma eller flera tillsammans – har intresse av att bygga lokala radiostationer för att därmed ge föreningar och organisationer service.

8.4.4 Särskild tv

Möjligheter att sända särskild tv bör skapas genom att utnyttja centralantennanläggningar för kabel-tv-sändningar.

Problemen i samband med särskild tv blir därför delvis av annat slag än beträffande särskild ljudradio. Den programverksamhet som avses kan således bedrivas utan den begränsning av antalet sändare som tillgången på frekvenser innebär vid etersändning, eftersom alla centralantennanläggningar i princip kan användas för kabel-tv-sändningar genom anslutning av en sändaranläggning.

Etableringsfriheten begränsas följaktligen inte i nämnvärd utsträckning av tekniska faktorer, men detta slags kabel-tv-sändningar är att betrakta som rundradiosändningar, och tillstånd att bedriva verksamheten krävs sålunda.

Ett problem som kräver noggrann belysning i detta sammanhang är hur sändningarna ska avgränsas geografiskt. För särskild ljudradio sker detta främst genom sändarnas geografiska placering och styrka, medan det beträffande särskild tv måste bli en fråga om centralantennanläggningens omfattning. En anläggning kan idag omfatta allt från en enstaka fastighet med något tiotal lägenheter till stora bostadsområden med kanske tusentals lägenheter. Möjligheter finns också att sammanbinda flera anläggningar med varandra.

Det torde också vara realistiskt att räkna med att intresset för att skapa mycket omfattande centralantennanläggningar ökar om möjligheten att sända särskild tv införes. Detta intresse kan också komma att öka om det nordiska tv-samarbetet via satellit blir verklighet.

Rätt att bedriva särskild tv-verksamhet bör tillerkännas samma slags grupper och organisationer som tidigare nämnts beträffande särskild ljudradio och i samma syfte.

Koncessionsförfarandet bör i princip också vara detsamma som för särskild ljudradio och ska som nämnts ovan bygga på att sändningarna är rundradiosändningar.

Vi vill i detta sammanhang påpeka att innebörden av detta begrepp är något osäkert beträffande vissa ganska speciella typer av kabel-tv-sändningar mot bakgrund av en av högsta domstolen under 1976 meddelad dom avseende kabel-tv-sändningar i ett bostadsområde. Den utredning som enligt vårt förslag närmare ska granska bland annat koncessionsförfarandet bör därför överväga en ändring av radiolagen i syfte att undanröja denna osäkerhet.

Reglering av ägarinflytandet

Vi anser att det är otillfredsställande att ägaren till en centralantennanläggning – vare sig det gäller en enskild fastighetsägare eller en juridisk person – i kraft av sitt ägande ska ha rätt att ensam avgöra *vem* som ska få utnyttja anläggningen för sändningar och kanske också *vad* som får sändas.

I första hand är detta ett problem som hänger samman med avgränsningen av begreppet rundradiosändning. För de sändningar som ska räknas som rundradiosändningar skulle problemet kunna lösas genom att ägare till centralantennanläggningar måste förbinda sig att *antingen* upplåta den för sändning till *alla* föreningar eller grupper som fått tillstånd *eller helt avstå* från att utnyttja anläggningen för kabel-tv-sändningar. Ägaren fråntas inte sin beslutanderätt, samtidigt som riskerna för mannamån och diskriminering undanröjs.

8.4.5 Regler och ansvar

Utöver de frågor angående tillståndsgivning och sändare med mera som vi berört i föregående avsnitt vill vi peka på några problem som behöver närmare belysning.

Regleringen av ansvaret för radioprogram som förekommer i särskild ljudradio respektive särskild tv hör till de problem som den av oss föreslagna utredningen måste lösa. Detta kan göras på olika sätt, men i princip är det fullt tänkbart att ansvaret regleras på samma sätt som för den allmänna rundradion, således genom bestämmelserna i radioansvarighetslagen. Härför krävs i första hand tillämpningsföreskrifter angående vem som ska vara programutgivare och hur register över dessa ska föras.

Radiolagens bestämmelser angående opartiskhet i programverksamheten äger uppenbarligen inte tillämpning på den verksamhet som avses. Ideella och politiska organisationer etc måste naturligtvis ha rätt att framföra uppfattningar och idéer utan krav på partsbalansering.

Kravet på saklighet är dock i viss mån relevant även för detta slags sändningar, och därför kan bestämmelser angående beriktigande och genmäle övervägas.

Förbudet mot förhandsgranskning ska gälla. Däremot ska bestämmelserna angående *hävandet av det demokratiska statsskickets grundidéer* med mera, som anges i vårt förslag till förändrad lydelse av 6 §, radiolagen, inte gälla för programverksamheten i den särskilda ljudradion, respektive den särskilda televisionen.

Förbud att sända reklam mot betalning ska gälla eftersom vi utgår från att denna verksamhet inte ska finansieras genom kommersiell reklam. Det är uppenbart att risken är ganska stor för att reklam ändå på olika sätt kan förekomma i detta slags programverksamhet. Problemet bör uppmärksammas, och man måste vara medveten om att de grupper och organisationer som bedriver verksamheten inte har samma kraft att hävda sin integritet i detta avseende som till exempel Sveriges Radio.

Regler för programverksamheten kan – i den utsträckning sådana ska finnas – antagligen enklast fastställas genom bestämmelser i koncessionsbesluten. Förutom reklamförbud och eventuella regler angående beriktigande och genmäle är det kanske rimligt att inskränka reglerna till allmänna bestämmelser av publiceringsetisk karaktär, till exempel integritetsskydd och kontroll av sakuppgifter.

Radionämndens uppgifter som eventuellt granskningsorgan även för den särskilda ljudradion och televisionen hör till de frågor som en utredning måste behandla. Med tanke på nämndens allt mera utökade uppgifter är det tveksamt om nämnden bör ha befattning med sändningar i särskild ljudradio och särskild tv.

Eftersom radiolagens opartiskhetskrav inte ska gälla för denna verksamhet och vi förutsätter att koncessionsbesluten inte innehåller bestämmelser angående programmets innehåll och sammansättning, balans i utbudet eller andra ålägganden av programpolitisk art är det troligt att krav på beriktigande och genmäle blir de vanligaste frågor som radionämnden skulle ha att avgöra. Möjligen skulle koncessionsnämnderna kunna handlägga dessa ärenden. Frågan om efterhandsgranskning måste dock noga belysas i det fortsatta beredningsarbetet.

8.5 Text-tv

8.5.1 Inledning

Vi har i kapitel 3, avsnitt 3.6 kortfattat redogjort för den nya teknik som kallas text-tv. Text-tv är ett selektivt tekniskt system som skulle göra det möjligt att erbjuda en förbättrad minoritetsservice genom textsättning av program, och skulle dessutom kunna ge förbättrad nyhetsservice.

De tekniska förutsättningarna finns redan. System för text-tv har utvecklats bland annat i England där BBC och Independent Broadcasting Authority (IBA) sedan flera år bedriver försöksverksamhet med systemet CEEFAX/ORACLE. Även i Sverige förekommer viss försöksverksamhet i samarbete mellan televerket och Sveriges Radio. Televerket har dessutom utvecklat

ett eget system, särskilt anpassat för textsättning. Det torde vara fullt möjligt att finna tekniskt och ekonomiskt acceptabla lösningar beträffande *sändning* av text-tv i Sverige.

På mottagarsidan är situationen något mer komplicerad. För att vanliga tv-apparater ska kunna användas till text-tv krävs en tillsats, som beräknas komma att kosta omkring 2 000 kr. Om tillsatsen byggs in i apparaten från början blir kostnaden dock betydligt lägre, och man kan räkna med att en tv-mottagare med text-tv-tillsats i serietillverkning skulle bli endast 400–500 kr dyrare än en apparat utan denna tillsats. Ett mer omfattande utnyttjande av text-tv torde därför förutsätta att allmänheten successivt skaffar nya apparater.

Den förbättrade service som ett införande av text-tv avser medföra, förutsätter emellertid framför allt en ganska betydande insats när det gäller *produktion*. Vi ska i följande avsnitt diskutera några olika typer av textsättning och nyhetsservice.

8.5.2 Textsättning av program

Det kanske viktigaste skälet för införande av text-tv – åtminstone i ett kortare tidsperspektiv – är enligt vår mening den förbättrade minoritets-service som därigenom skulle kunna erbjudas. Denna är av två slag: textsättning för hörselhandikappade och textsättning för språkliga minoriteter.

Textsättning för hörselhandikappade

Denna typ av textsättning inriktas i första hand på att göra svenska program mer tillgängliga för döva och hörselskadade. En viss modifiering av de existerande tekniska systemen krävs för att göra text-tv lämplig för textsättning av detta slag. Det gäller bland annat bokstävernas storlek, som bör göras större än vad som nu är möjligt.

I ett kortare tidsperspektiv – innan de nuvarande apparaterna kunnat bytas till mottagare direkt avsedda att motta text-tv – måste de döva och hörselskadade få möjlighet att skaffa den ganska dyrbara tillsatsen. De bör enligt vår uppfattning få ersättning av allmänna medel härför.

Textsättning av svenska program förekommer redan nu i viss utsträckning och ska enligt våra förslag utökas oavsett om text-tv införes eller inte. Möjligheten att använda det selektiva text-tv-systemet skulle emellertid enligt vår uppfattning innebära att det blev betydligt lättare att öka antalet textade program, särskilt beträffande förstasändningarna. Det bör dock påpekas att problemet med simultan textsättning av direktsända program *inte* löses genom införande av text-tv. Skälet för att sådan textsättning inte kan genomföras är nämligen att det är omöjligt att simultant i klartext skriva ut vare sig en ordagrann eller en nedkortad version av ett talat inslag. Av skäl som angivits i avsnitt 7.5.1 bör man vid detta slag av textsättning bearbeta språket i syfte att åstadkomma enkelhet och tydlighet.

Textsättning för språkliga minoriteter

Syftet med detta slags textsättning är att göra – i första hand – de svenska programmen mer tillgängliga för invandrare genom *översättning från svenska till olika minoritetsspråk*. Denna service erbjuds i dag endast i mycket begränsad omfattning och då inom ramen för invandrarredaktionernas program. En utökning förutsätter att man har tillgång till ett selektivt system som text-tv.

Textsättning av utländska program

Även den i dag vanligaste typen av textsättning, det vill säga *översättning till svenska från olika främmande språk*, kan naturligtvis distribueras via text-tv. Fördelen blir då främst att man själv kan bestämma om man vill ha programmen textsatta eller inte.

Eftersom en text-tv-tillsats beräknas komma att kosta omkring 2 000 kr är det emellertid inte rimligt att redan nu övergå till att distribuera detta slags textsättning via text-tv. Man skulle ju då mer eller mindre tvinga allmänheten att skaffa dyra tillsatser eller helt nya apparater. I framtiden kan tillsatserna till en rimlig kostnad byggas in som standard i mottagarna, och i ett längre tidsperspektiv kan man därför tänka sig att även textsättning av översättningar från främmande språk sänds via text-tv.

8.5.3 *Nyhetservice*

Text-tv lämpar sig väl för överföring av telegramnyheter, sportresultat och liknande nyhetsmeddelanden som kan framställas i relativt enkla och korta texter eventuellt med hjälp av diagram och tabeller. För att ge en uppfattning om det utrymme som erbjuds kan vi nämna att i CEEFAX/ORACLE-systemet omfattar en textsida 24 textrader med vardera 40 tecken och den täcker då hela tv-skärmen. Även väderkartor med prognoser kan sändas i text-tv.

Fördelen med text-tv i dessa sammanhang är att man själv kan välja den tidpunkt då man önskar utnyttja den nyhetsservice som text-tv erbjuder. Innehållets kvalitet, och det kan för nyhetsprogrammen då gälla bland annat hur färska nyheter man presenterar, är självfallet helt beroende av hur stora redaktionella resurser man är beredd att satsa på denna service.

Det är i framtiden fullt tänkbart att erbjuda nyhetsservice via text-tv på regional basis.

8.5.4 *Förslag om text-tv*

Vi anser att de möjligheter som text-tv erbjuder – framför allt när det gäller förbättrad service till de hörselhandikappade – är så väsentliga att systemet successivt bör införas i Sverige. Samarbetet mellan televerket och Sveriges Radio bör därför bedrivas med sikte på att lösa de tekniska problemen i samband härmed.

För Sveriges Radios del innebär införandet av text-tv framför allt att redaktionella resurser måste byggas upp för att klara den utökade verk-

samheten beträffande textsättning och nyhetsservice. Vi vill dock framhålla att när det gäller textsättning för hörselhandikappade förutsätter redan våra allmänna förslag om programverksamheten att denna verksamhet ska öka. Resurser härför måste således skapas oavsett om text-tv införes eller ej.

Redaktionella enheter för textsättning av program – vilka för närvarande i första hand utför översättning till svenska från olika främmande språk – finns redan i dag inom programenheterna TV 1 och TV 2. I framtiden bör dessa byggas ut inom TV S och TV R så att man klarar den ökade textsättningen för hörselhandikappade och en kommande verksamhet med textsättning på minoritetsspråk.

När det gäller den utökade nyhetsservicen med överföring av telegramnyheter m. m. hör den naturligen samman med nyhetsredaktionernas verksamhet och bör även organisatoriskt vara en del av nyhetsredaktionerna inom TV S respektive TV R. Emellertid är detta också en verksamhet som ligger nära till hands för Tidningarnas Telegrambyrå (TT), och vi anser att även detta företag ska kunna få möjlighet att – om man så önskar – sända nyheter via text-tv. Samarbete mellan Sveriges Radio och TT bör kunna ske på liknande sätt som nu gäller för TT:s nyhetssändningar i ljudradion.

Med hänvisning till vad vi ovan anfört angående införandet av ett system för text-tv i Sverige, anser vi att det i första hand bör användas till textsättning för hörselhandikappade, i andra hand för nyhetsservice och för textsättning på minoritetsspråk och först i tredje hand för att ersätta den nuvarande textsättningen av program på främmande språk.

9 Kostnader, finansiering och medelstildelning

9.1 Sveriges Radios kostnadsstruktur

9.1.1 Olika kostnadsslag

Som framgått i kapitel 2, avsnitt 2.5.2 har rundradioverksamheten i drifts- och investeringskostnader för budgetåret 1976/77 tilldelats sammanlagt 1 034 miljoner kronor av avgiftsmedel. Därav går 783 miljoner kronor till Sveriges Radio för den allmänna programverksamheten, 60 till lokalradion, 181 till televerket och 10 till byggnadsstyrelsen. Av skattemedel har utgått 12 miljoner kronor till utlandsprogrammen och 22 till utbildningsprogram-enheten.

I detta avsnitt behandlas endast Sveriges Radios driftskostnader för den allmänna programverksamheten. För budgetåret 1976/77 disponerar företaget ungefär 745 miljoner kronor för detta ändamål. Därav beräknas ungefär tre fjärdedelar gå till den direkta programverksamheten i form av personalkostnader, teknikkostnader och programomkostnader. Övriga funktioner såsom service, information, förvaltning och administration svarar sålunda för ungefär en fjärdedel.

Sveriges Radios kostnadsstruktur är i hög grad löneberoende. Produktion av radio- och tv-program är en publicistisk och konstnärlig verksamhet som kräver stora personella insatser, inte bara av fast anställd personal utan också av fristående yrkesutövare. För tv är vidare omkostnader för teknik en tung post.

De senaste årens stora kostnadsökningar har, i förening med statsmakternas återhållsamma bedömning av medelsbehovet, resulterat i att främst personalkostnaderna – direkta löner och lönebikostnader – kommit att uppta en växande andel av budgetutrymmet, medan de mer rörliga omkostnaderna fått skäras ner. I synnerhet har ökningen av lönebikostnaderna varit stora. En jämförelse mellan 1969/70 och budgeten för 1976/77 i fråga om andelarna av olika kostnadsslag (tabell 9.1) visar klart förskjutningarna.

Lönebikostnaderna har under perioden fördubblat sin andel, från 9 till 17 procent. Programkostnaderna ska inrymma medverkan av fristående yrkesutövare och köp av alla slags rättigheter medan de tekniska omkostnaderna avser teknisk förbrukningsmateriel såsom band, film och ateljématerial. Dessa kostnader, vilka utgör huvuddelen av de så kallade rörliga programmedlen, har sedan 1969/70 minskat från 34 till 28 procent av budgetutrymmet.

Tabell 9.1 Kostnadsjämförelse mellan 1969/70 och budgeten för 1976/77, procent av driftskostnaderna

| Kostnadsslag | 1969/1970 | 1976/1977 |
|----------------------|-----------|-----------|
| Personalkostnader | 46 | 56 |
| Dir. löner | 37 | 39 |
| Lönebikostnader | 9 | 17 |
| Programkostnader | 24 | 21 |
| Allmänna omkostnader | 20 | 16 |
| Tekniska omkostnader | 10 | 7 |
| Totalt | 100 | 100 |

Personalkostnadernas ökande andel av den totala budgeten är i och för sig ingenting unikt för rundradion. Men Sveriges Radio kan på kort sikt inte påverka kostnadsstrukturen annat än inom vissa marginaler.

Genom sina förpliktelser som rundradioföretag och som ensam arbetsgivare inom stora områden av sin verksamhet är det svårt för Sveriges Radio att annat än på flera års sikt påverka personalkostnaderna. Kortsiktiga nedskärningar går då ut över kostnadsposter, för vilka företaget inte har några bestämda åtaganden.

9.1.2 *Kostnader för programheterna*

Under den gångna tioårsperioden är det främst två huvuddrag som dominerat verksamhetsinriktningen. Det ena är den kraftiga utbyggnaden av distriktsverksamheten i enlighet med riksdagens uttalanden dels för att en ökad andel av riksprogrammen ska produceras i distrikten, dels för att upprätthålla regionala ljudradiosändningar i hela landet.

Det andra huvuddraget är uppbyggnaden av TV 2, som i och med utgången av budgetåret 1972/73 var fullt genomförd.

Personalökningen i företaget har från och med år 1973 nästan uteslutande använts för distriktsutbyggnaden.

Kostnaderna för de programproducerande enheterna, inklusive deras resurser för teknisk drift, uppgår till drygt 600 miljoner kronor, vilka fördelas på följande sätt.

Tabell 9.2 Kostnader för olika programheter år 1976/77

| Enheter | Milj.kr. | Andel i procent |
|-----------------------|----------|-----------------|
| Distriktsverksamheten | 160 | 26 |
| TV 1 | 144 | 24 |
| TV 2 | 147 | 24 |
| Ljudradioenheten | 125 | 21 |
| Centralredaktionen | 31 | 5 |
| Totalt | 607 | 100 |

Medelstildelningen till enheterna motsvaras av prestationskrav uttryckta i timmar programtid. Huvudprincipen är att de olika enheterna ska få likvärdiga resurser i förhållande till sändningstiden. För år 1976/77 är det sammantagna kravet på enheterna när det gäller rikssändningar 78 timmar per vecka i tv och 352 i ljudradion. Därutöver ska distrikten producera program för regionala sändningar, 2,8 timmar per vecka i tv och 62 i ljudradio.

Distriktens andel av rikssändningarna planeras i budgeten. Under de senaste åren har den för tv planerats till cirka 30 procent av den egna utlokaliseringbara produktionen, det vill säga av vad som bedöms kunna produceras utanför Stockholm. För ljudradion har den planerats till 25–30 procent av den utlokaliseringbara sändningstiden.

Under dessa år har den verkliga distriktsandelen varit högre än den planerade. Under budgetåret 1975/76 svarade distrikten för ungefär 3 400 timmar rikssändningar i ljudradion, vilket är cirka 650 timmar mer än planerat. I tv var distriktens egen produktion 580 timmar eller 65 mer än planerat.

Skillnaden beror på att distrikten – och det gäller framför allt de mindre – har valt att producera fler timmar av billigare programtyper.

9.1.3 Kostnader för olika programkategorier

I detta avsnitt beskrivs kostnader för olika programformer såsom egen och främmande produktion, original och repris och för olika programområden. Därvid belyses olika kostnadselement och varför kostnaderna kan variera mellan och inom olika programområden. Ett syfte med redovisningen är också att presentera underlag för våra beräkningar av kostnaderna för utbyggnaden av programverksamheten.

Vi har från Sveriges Radio fått uppgifter om kostnader för olika programkategorier baserat på budgeten för år 1976/77. Det måste noteras att underlaget endast består av verksamheten i Stockholm.

Distrikten tilldelas lika stora resurser i förhållande till sändningstiden, men de har en annan utbudsprofil och därmed andra genomsnittskostnader än Stockholm. Därtill kommer som nämnts ovan att de själva inom givna ramar valt en annan produktionsinriktning.

Det bör också framhållas att kostnadsnivåerna är avspeglingsbilder av dagens förhållanden med en viss produktionsvolym och en viss organisation. Nivåerna kan påverkas vid en expansion och blir beroende av hur snabbt den sker, av hur stor den blir, och av hur organisationsformen förändras.

I kostnaderna för de olika programkategorierna ingår alla de kostnadsslag som täcks av de olika programenheternas budgetar. Enheternas kostnader för den direkta programverksamheten, vilka beräknas utgöra 90–95 procent, kan direkt hänföras till respektive programområde. De övriga kostnaderna har fördelats i relation därtill eller efter sändningstiden.

Kostnader för tv-program

För tv-beräkningarna utgörs underlaget av 1976/77 års budget för de båda tv-enheterna i Stockholm och för tv:s andel av centralredaktionens tid och

resurser. I tabell 9.3 redovisas timkostnader och sändningstid för de flesta programkategorierna.

Tabell 9.3 Kostnader för olika programkategorier i tv

| Program- kategorier | Kostnader per timme (tusental kr) | | | Sändningstid tim per år | | |
|------------------------|--------------------------------------|----------------|----------|----------------------------|----------------|----------|
| | Egen prod. | Främ. prod. | Repriser | Egen prod. | Främ. prod. | Repriser |
| Förkunnelse | 61 | 16 | | 9 | 4 | |
| Fakta | 221 | 36 | 8 | 175 | 244 | 126 |
| Teater | 1 150 | 34 | 66 | 30 | 104 | 28 |
| Musik | 245 | 46 | 25 | 48 | 43 | 10 |
| Barn | 231 | 35 | 22 | 132 | 157 | 129 |
| Nöjen | 340 | 31 | 21 | 127 | 373 | 90 |
| Blandprogram | 72 | | | 152 | | |
| Långfilm | | 46 | 14 | | 262 | 36 |
| Sport | 53 | 46 | | 194 | 196 | |
| Rapport/Aktuellt | 164 | | | 296 | | |
| Tv-nytt | 53 | | | 120 | | |

Den vägda genomsnittskostnaden uppgick, i avrundade tal, för egenproduktion av allmänna program till 200 000 kronor, för inköp av främmande produktion till 40 000 kronor och för repriser till 20 000 kronor per timme.

Kostnaderna för den egna produktionen varierar starkt mellan och inom olika programsektorer. Detta innebär att den vägda genomsnittskostnadens storlek i hög grad beror på hur sändningstiden fördelas mellan olika programformer.

Men genomgående gäller att det är avgjort dyrare för Sveriges Radio att själv producera program än att köpa dem. Detta sammanhänger inte bara med att det är dyrt att hålla egen personal och egna produktionsresurser och att själv anlita medverkande – särskilt i ett litet land som Sverige – utan också med gällande principer för köp av tv-program.

Priserna på den internationella marknaden för tv-program baseras inte på en marknads- eller kostnadsbedömning. I stället har det skapats pris-schabloner, enligt vilka stora rundradioföretag – med stor potentiell publik – betalar högre priser än små företag. För Sveriges Radios del innebär detta en relativt gynnad ställning vid inköp av utländska program.

Under senare år har man kunna notera tendenser till tydliga reella prisökningar för tv-film på den internationella marknaden, varför det är sannolikt att utländska program blir reellt dyrare för Sveriges Radio i fortsättningen. Detta kommer dock inte att rubba den markanta kostnadsskillnaden mellan egen och främmande produktion för likartade programtyper.

Även vid inköp av film från svenska producenter har Sveriges Radio ett fördelaktigt läge genom att tv är den största avnämaren och på vissa områden uppträder som ensam köpare. I fråga om svensk biografilm är ersättningsvillkoren för visning i tv numera reglerade i ett avtal mellan Sveriges Radio och filmbranschen.

När det gäller den egna produktionen är sport och blandprogram av typen Kvällsöppet och Sveriges Magasin billiga programkategorier medan teater

är den avgjort dyraste. Övriga programområden ligger relativt nära genomsnittskostnaden.

Men det är viktigt att observera att flera av programområdena inom sig kan rymma vitt skilda programformer. Detta gäller i särskilt hög grad programmen för barn, som endast har målgruppen gemensam, och nöjesprogrammen, som endast har syftet gemensamt. Dessa områden kan innehålla kostnadsmässigt så olika programtyper som teaterproduktioner och studiosamtal.

Även kategorin teater rymmer inom sig olika programtyper, alltifrån klassiker till modern teater. Mycket stora satsningar som Trollflöjten kräver särskilt stora resurser.

Det är av ovan angivna skäl mer meningsfullt att tala om lätt och tung produktion. Som *tung produktion* kan man beteckna olika former av gestaltande program som kräver manuskript och annan konstnärlig medverkan, lång produktionstid och stora tekniska resurser. Dit hör opera, balett och drama, teater för barn, skriven och dramatiserad underhållning och påkostade artistprogram.

Kostnadsmässigt nära den tunga produktionen ligger genomarbetade dokumentärer och samhällsprogram som kräver lång förberedelse och stora insatser av research.

Det grundläggande kostnadskrävande elementet i gestaltande program ligger i själva redovisningsformen. Man redovisar ett skeende eller ett sammanhang genom att med medverkande och dekor bygga upp och återge det inför publik, istället för att referera eller analysera det. Sedan kan kostnaderna variera högst väsentligt beroende på form och innehåll. Krav på äkthet och rätt miljö i teateruppsättningar medför särskilda behov av ateljéresurser eller av naturliga miljöer och därmed sammanhängande kostnader för resor, transporter och traktamenten. Det ställer därigenom särskilda krav på tidsplaneringen, samtidigt som det innefattar många riskmoment. Detta innebär att tv-dramatik från produktionssynpunkt är mer järnförbar med scentheater eller biografilm än med andra former av tv-produktion.

Som *lätt produktion* kan man definiera program som kräver litet inslag av manuskript och ateljéresurser. Dit kan bland annat räknas studiodebatter, riksdagsreferat, sportevenemang, instrumentalmusik och vissa magasinprogram. Dessa programtyper sänds ofta direkt och i ett sammanhang. De kräver relativt små tekniska resurser, och de drar låga eller inga ersättningskostnader till rättsinnehavare och medverkande.

Till den kostnadsmässiga *mellankategorin* kan i första hand räknas nyhetsprogrammen och filmade program, typ reportage. Ansvar för en regelbunden och mångsidig bevakning och därmed behovet av en väl fungerande basorganisation är den grundläggande kostnadsfaktorn för nyhetsredaktionerna.

Kostnaderna för repriserna består huvudsakligen av upphovsrättsliga ersättningar till medverkande utifrån. De är därmed högre för egenproducerade kulturprogram än för faktaprogram och inköpta program.

Reprisersättningarna vid egenproduktion utgår som en viss andel av honoraret för den första sändningen. Allmänt kan sägas att kostnaden för en repris motsvarar hälften av medverkandekostnaderna för produktionen. Närmare kostnadsrelation mellan förstasändning och repris framgår inte av

tabellen som inte särredovisar repriser av egna och främmande program. Som en belysning kan som exempel från ett tidigare år inom kategorin teater nämnas att enbart de externa kostnaderna vid reprisering av Någonstans i Sverige uppgick till ca 50 000 kronor per timme.

När det gäller förhållandet mellan lätt och tung produktion är det värt att notera, dels att andelen tung produktion räknad i timmar genomgående har minskat inom olika enheter sedan 1970-talets första år, dels att Stockholm och de större distrikten har en betydligt större andel tung produktion än de mindre distrikten, vilka inte har de tekniska och personella resurserna därför.

För TV 1 har andelen tung produktion minskat sedan början av 1970-talet från i runda tal 15 procent till 6–8 procent under de senaste åren. För TV 2 har den minskat från 15–18 procent kring åren 1972 och 1973 till 13 procent år 1975/76. I Göteborg är tendensen likartad, men där har man kunnat hålla en relativt hög andel tung produktion. Detta har möjliggjorts bland annat genom en viss övergång från programformer kring medelkostnadsnivån till en ökad andel lätt produktion, såsom Sveriges Magasin och Kvällsöppet. I de små distrikten låg andelen tung produktion som bäst på 6–8 procent och har sedan minskat markant. I de flesta av dessa distrikt dominerar programformer som ligger kring medelkostnadsnivån. Detta sker naturligtvis till en del av resursskäl, men också genom att man i de mindre distrikten huvudsakligen arbetar med filmade program för att ha en kontinuerlig sysselsättning.

Kostnader för radioprogram

För beräkningarna av kostnaderna för radioprogram utgörs underlaget av 1976/77 års budget för ljudradioenheten i Stockholm och för ljudradions andel av centralredaktionens tid och resurser. I tabell 9.4 redovisas timkostnader och sändningstid för olika programkategorier.

Den vägda genomsnittskostnaden uppgick för förstasändningar av egenproduktion till 11 000 kronor och för repriser till 3 000 kronor per timme. I ljudradion förekommer inte främmande program i samma mening som i tv. Köp och utbyte av band och direktöverföringar sker i viss utsträckning, främst ifråga om musik, men detta redovisas inte här.

Grammofonmusiken kan dock betecknas som en form av främmande produktion. Det är också den billigaste programformen, där praktiskt taget hela kostnaden utgörs av ersättningar till tonsättare samt framställare och medverkande, medan radions egna produktionskostnader för sådana sändningar är mycket små.

Teater är den dyraste programformen. Med sin koncentration på ljudet som uttrycksmedel är radioteatern dock mycket billigare än andra teaterformer.

Nyheter är i radiosammanhang en förhållandevis dyr programform vilket sammanhänger med att den nödvändiga basorganisationen kostnadsmissigt väger tyngre här.

Även på ljudradioområdet är det mer meningsfullt att i kostnadsavseende skilja på lätt och tung produktion. Särskilt kategorierna barn och underhållning är mycket blandade. Här kan dock sägas att den långa sändnings-

Tabell 9.4 Ljudradion. Kostnader för olika programkategorier

| Program- kategorier | Kostnad per tim (tusental kr) | | Sändningstid tim per år | |
|----------------------------|----------------------------------|----------|----------------------------|----------|
| | Egen prod. | Repriser | Egen prod. | Repriser |
| Religion | 9 | 1 | 224 | 23 |
| Vetenskap och forskning | 23 | 1 | 144 | 95 |
| Litteratur och konst | 13 | 2 | 311 | 204 |
| Teaterronden | 19 | 1 | 49 | 35 |
| Eko | 28 | 1 | 705 | 101 |
| Sport | 13 | | 460 | |
| Telegramnyheter | 13 | | 389 | |
| Invandrarprogram | 16 | 1 | 189 | 131 |
| Finska program | 9 | 3 | 381 | 13 |
| Samhällsprogram | 16 | — | 349 | 163 |
| Musikradion | 9 | 5 | 2 388 | 595 |
| Teater | 76 | 14 | 93 | 113 |
| Underhållning | 10 | 2 | 872 | 178 |
| Ungdomsprogram | 9 | 2 | 367 | 64 |
| Barn | 17 | 3 | 226 | 167 |
| Grammofonprogram | 4 | 3 | 4 234 | 363 |

tiden och den låga genomsnittskostnaden för underhållning ger en klar antydning om ett stort antal och en stor andel billiga programformer.

Som *tung radioproduktion* kan man beteckna program som kräver insatser såsom manuskript, research och konstnärlig medverkan. Dit hör radiodramatik, levand musik, teater för barn, skriven radiounderhållning, påkostade artistprogram och genomarbetade samhällsprogram. *Lätt produktion* är framför allt grammofonprogram och telefonväktarprogram.

Repriskostnaderna avser liksom för tv huvudsakligen upphovsrättsliga ersättningar för medverkan av fristående yrkesutövare. Flera uppspelningar av samma grammofonskiva räknas däremot inte som repris, och radions kostnader för själva uppspelningen blir densamma vid varje tillfälle.

Även inom ljudradion finns en klar skillnad i programprofil mellan Stockholm och distriktet. Detta belyses av några uppgifter om distriktets andel av den utlokaliseringbara sändningstiden enligt statistiken för år 1975/76. I P 1 var distriktets andel 28 procent, i P 2 fem procent, och i P 3 hela 50 procent.

9.2 Finansiering

9.2.1 Avgiftsfinansiering eller skattefinansiering

När det gäller finansiering av rundradions framtida verksamhet framhålls i direktiven att vi i våra bedömningar ska utgå ifrån att "verksamheten liksom hittills i huvudsak skall finansieras genom mottagaravgifter samt att reklamfinansiering även i fortsättningen skall uteslutas".

Vi har däremot övervägt det lämpliga i att föreslå en skattefinansiering

av vissa delar av verksamheten som ett sätt att minska behovet av avgiftshöjningar. Vi har främst tänkt på delar av televerkets medverkan i rundradioverksamheten, nämligen den rena distributionen av färdiga program. Kostnaderna härför uppgår för närvarande till omkring 100 miljoner kronor årligen.

En förutsättning för att någon del av rundradioverksamheten skulle finansieras över statsbudgeten har i våra bedömningar varit att rundradioorganisationens integritet och självständiga ställning gentemot statsmakterna inte får äventyras. Vi har emellertid funnit att även den rena programdistributionen kan, om än marginellt, påverka programproduktionen och därmed rundradioorganisationens integritet. Vi förordar därför att televerkets medverkan även i fortsättningen finansieras med avgiftsmedel.

Utbildningsprogrammen ska enligt riksdagens beslut läggas samman till ett företag, Sveriges Utbildningsradio AB, som i sin helhet ska finansieras över statsbudgeten. Utlandsprogrammen bör enligt vår uppfattning även i fortsättningen finansieras över statsbudgeten, eftersom de vänder sig till andra publikgrupper än dem som erlägger mottagaravgifter i Sverige.

En tungt vägande synpunkt mot en skattefinansiering av den övriga rundradion är att utgifterna för den i budgetbehandlingen skulle kunna bedömas i relation till andra statsutgifter, som inte sammanhänger med rundradioverksamheten som sådan. Motivet till att utbildningsprogrammen skattefinansieras är att dessa etersändningar ska avvägas i förhållande till andra utgifter inom utbildningssektorn.

Ett annat väsentligt skäl sammanhänger med det treåriga budgetsyste-
m som vi föreslår för rundradion. De delar av verksamheten som skattefinansieras skulle även framdeles komma att vara underkastade ettåriga budgetprövningar. Den helhetssyn och långsiktplanering som det föreslagna systemet avser att stimulera skulle härigenom motverkas.

Vi förordar således att alla kostnader för den allmänna rundradioverksamheten även i fortsättningen betalas av avgiftsmedel via radiofonden. Kostnaderna för radionämnden, som för närvarande bestrids av avgiftsmedel, bör däremot enligt vår mening i fortsättningen täckas via statsbudgeten.

Nämndens kostnader för budgetåret 1976/77 beräknas uppgå till 700 000 kronor. En förstärkning är nödvändig med hänsyn till den förändrade organisation med utökade arbetsuppgifter som vi föreslår för nämnden. Den erforderliga ökningen av personal och teknisk utrustning kan beräknas kosta närmare 250 000 kronor.

9.2.2 *Kontroll och inkassering av avgifter*

Vad gäller inkassering av mottagaravgifterna och kontroll av att de erlagts har vi inte funnit några avgörande ekonomiska eller principiella skäl som talar för att Sveriges Radio eller någon annan instans tar över televerkets nuvarande arbete. Den nuvarande ordningen fungerar väl och kostnaden per inkasserad avgift är liten.

Alternativa sätt för uppörd har övervägts, bland annat via den allmänna deklarationen, men har inte visat sig lämpliga.

Vi har också diskuterat avgiftsskolningen och olika sätt att reducera

den. Den nuvarande omfattningen kan inte beräknas exakt, men televerket uppskattar att undanhållna avgifter motsvarar ungefär 55–60 miljoner kronor per år.

Kontrollen av avgiftssmitningen genomförs med ett 40-tal kontrollörer spridda i landet, men med en viss koncentration till storstäderna. Under senare tid har televerket uppspårat 35–40 000 smitare och dåliga betalare per år. Från televerkets sida sägs att insatserna för att spåra skolkare ger god effekt. På senare år har man påmint om avgifterna i tv-programmen till exempel genom "Anslagstavlan". Dessutom har lokalpressen tagits till hjälp framför allt genom pressmeddelanden, vilket ytterligare förbättrat effekten. Enligt uppgift planerar televerket att öka insatserna mot skolkning genom fler kontrollörer och genom ökad information om avgifterna.

Vi anser inte att det föreligger några direkta behov av ytterligare kontrollåtgärder utöver de ovan beskrivna. Dock finns det anledning att, med beaktande av de stora summor som årligen undandras radiofonden, peka på den betydelse som uppbörds- och kontrollverksamheten har för att reducera smitningen. En aktivare uppföljning längs nuvarande linjer torde vara möjlig, med insatser från såväl Sveriges Radio som televerket. En skärpning av straffsatsen för smitning och underlåtenhet att lämna uppgifter till televerket kan också vara motiverad.

9.2.3 Beslutsinstans för finansiering och medelstildelning

Frågorna om mottagaravgifternas storlek, anslagstilldelningen och de långsiktiga målen och ramarna för Sveriges Radios verksamhet har ett nära samband med varandra. Besluten i dessa frågor bör därför fattas av samma instans. Vi finner det naturligt att riksdagen har det yttersta ansvaret för centrala ekonomiska beslut beträffande rundradion liksom när det gäller olika former av offentlig verksamhet.

Vi föreslår därför att riksdagen på grundval av proposition från regeringen ska besluta om såväl mottagaravgifter som om drifts- och investeringsanslag till Sveriges Radio och övriga delar av rundradioorganisationen. Därvid vill vi särskilt understryka vikten av att sådana beslut sker i nära anslutning till ställningstaganden beträffande den långsiktiga planeringen av rundradioverksamheten. Denna fråga behandlas vidare i följande avsnitt.

9.3 Medelstildelning och ekonomisk planering

9.3.1 Nuvarande förhållanden

En väsentlig utgångspunkt för våra förslag är att ge Sveriges Radio ett så stort självständigt planeringsansvar som möjligt samt att ge företaget ökad rörlighet och större möjligheter att utveckla sin verksamhet. Dessa krav kan enligt vår mening inte uppfyllas med det nuvarande systemet med ettåriga budgetperioder.

Anslagsförfarandet och budgetåret för rundradioverksamheten sammanfaller i tiden med vad som gäller för statliga myndigheter. I fråga om innehållet i besluten föreligger dock viktiga skillnader. Till skillnad från Sve-

riges Radio får myndigheterna för lönekostnadsförändringar för statliga tjänster liksom för förhöjda sociala avgifter som regel automatiskt kompensation i form av rätt till anslagsöverskridanden eller tilläggsanslag. Motsvarande gäller för de statliga kulturinstitutioner som bedrivs i bolags- eller stiftelseform, såsom Dramatiska teatern och Rikskonserter.

Under senare år har de beräkningar av kostnadsutvecklingen som anslagstilldelningen till Sveriges Radio byggt på kommit att ligga betydligt under de verkliga kostnadsökningarna. Svårigheter att undvika sådana effekter är stora eftersom anslagsframställningen inges nästan två år före utgången av den period för vilken medlen är avsedda. Detta tillsammans med ovissheten om medelstillelningen för de därefter följande budgetåren innebär uppenbara hinder för en god långsiktig planering.

Ett annat problem är det förhållandet att statsmakternas definitiva besked om medelstillelningen kommer så tätt inpå budgetårets början att också Sveriges Radios kortsiktiga planering blivit osäker.

Svårigheterna i planeringen av verksamheten understryks ytterligare av skyldigheten att återbetala de medel som inte förbrukats under budgetåret. Därigenom kan tilldelade medel inte alltid användas på det mest rationella sättet innan budgetåret löper ut. Inte heller stimulerar det Sveriges Radio att spara där så är möjligt eftersom vinsten därav inte tillfaller företaget.

Mot bakgrund av de problem som är förknippade med det nuvarande sättet för medelstillelningen har vi diskuterat nya metoder för hur rundradioorganisationen ska tilldelas medel och vilka styrinstrument som statsmakterna bör ha för att på sin nivå kunna kontrollera den ekonomiska utvecklingen.

9.3.2 *Alternativa sätt för medelstillelning*

Vi utgår ifrån att riksdagen i framtiden ska fatta beslut om mottagaravgifternas storlek. Rundradioorganisationen kommer alltså lika litet som nu att själv ha möjlighet att direkt påverka sina intäkter. Under sådana förhållanden måste organisationen ges rimliga garantier för kompensation för sådana kostnadsökningar som den inte själv kan råda över. Det gäller här främst de ökningar i personalkostnaderna som svarar mot förändringar i det allmänna löneläget på arbetsmarknaden. Rundradioorganisationen befinner sig i detta avseende i samma situation som offentliga myndigheter utan egna inkomster och bör därför ges en i sak lika stor ekonomisk trygghet.

Behovet av att rundradioorganisationen kan undvika drastiska förändringar av fast anställd personal och frilansmedverkan som följd av otillräckliga medel för personalkostnader understryks ytterligare av att den får anses ha ett särskilt ansvar som praktiskt taget enda arbetsgivare på en stor del av sitt verksamhetsområde.

Enligt vår uppfattning måste medelstillelningen ske i sådana former att rundradioorganisationens integritet inte hotas. Detta innebär att organisationen själv måste ges ett grundläggande ansvar för verksamhetsplaneringen. Vi har därför avvisat möjligheten att statsmakterna skulle fastställa antalet tjänster inom organisationen eller på annat sätt reglera detta, vilket emellertid torde framstå som en i praktiken närmast ofrånkomlig förutsättning för

att kompensation direkt och automatiskt skulle kunna beviljas för öknin­gar av lönekostnaderna.

I det följande presenteras tre olika alternativ för medelstillelningen till rundradioorganisationen. De syftar till alla till att förbättra organisationens planeringsmöjligheter och att inom rimliga ramar öka det ekonomiska oberoendet. Samtidigt tillförsäkras de staten vissa styrmedel i form av möjligheter att utfärda riktlinjer inom ramen för vilka den ekonomiska planeringen ska genomföras.

Det första alternativet bygger på tanken att ett rimligt ekonomiskt oberoende kan skapas inom ramen för en *treårig avgiftsperiod*: statsmakterna bestämmer avgifterna för en treårsperiod och rundradioorganisationen får förfoga över samtliga avgiftsmedel som inflyter under perioden. *Det andra alternativet* innebär vad gäller sättet för medelstillelningen ingen principiell skillnad mot dagens system med ettåriga budgetperioder, utan syftar till att förbättra planeringen genom krav på att rundradioorganisationen varje år redovisar långsiktiga verksamhetsplaner, vilka statsmakterna åtminstone i princip ska ta ställning till. Ett sådant ställningstagande är avsett att ge företaget en viss garanti mot oförutsedda kostnadsökningar.

Det tredje alternativet, vilket vi för fram som vårt förslag, bygger på tankegångar som fördes fram redan i 1960 års radioutredning. Verksamheten bör planeras för *rullande perioder om tre budgetår*, inom vilken ram rundradioorganisationen ges betydande frihet att disponera sina resurser.

Alternativ 1: Treårig avgiftsperiod med rätt för rundradioorganisationen att disponera hela avgiftsbeloppet

Alternativet innebär att Sveriges Radio, tillsammans med televerket, får rätt att disponera de avgiftsmedel som flyter in. Det förutsätter att ansvaret för ekonomin under varje treårsperiod helt och hållet ligger på Sveriges Radio. Den nuvarande radiofonden kan avskaffas; det blir företagens sak att efter eget bedömande göra överflyttningar av medel mellan olika budgetår inom treårsperioden.

Statsmakterna ger för varje treårsperiod riktlinjer för verksamhetens omfattning och utveckling samt fastställer avgiftsnivån för samma period.

Någon ändring av avgiftsnivån ska inte ske under avgiftsperioden och inte heller ska någon kompensation för oförutsedda kostnadsökningar ske med andra medel än de inflytande avgifterna. De inflytande avgiftsmedlen – liksom eventuella ränteintäkter – kan därför mycket väl överblickas för en sådan period.

Detta alternativ innebär att statsmakterna endast vart tredje år tar ställning till rundradioverksamheten. På så sätt stärks Sveriges Radios oberoende och integritet under avgiftsperioden. Samtidigt kan det antas leda till ett ökat intresse från riksdagens sida att inför varje ny treårsperiod ägna rundradions framtid en ingående behandling.

Rundradioorganisationen (inklusive televerket och byggnadsstyrelsen) måste intensifiera sin planering och får i konsekvens härmed ett bättre beslutsunderlag. Det är nödvändigt för att undvika att dess verksamhet vid slutet av treårsperioden har en inriktning och omfattning (och därmed också

kostnadsnivå), som låser utgångsläget inför nästa treårsperiod på ett för statsmakterna inte önskvärt sätt.

En definitiv fördel för Sveriges Radio är att intäkterna för hela perioden relativt säkert kan beräknas och att de i sin helhet kan disponeras och avvägas för hela verksamheten. Detta bör kunna leda till en mera samlad bedömning av hur medlen ska fördelas mellan olika slag av kostnader, exempelvis mellan drifts- och investeringskostnader, och vad gäller driftskostnaderna, mellan programverksamhet och programdistribution. För närvarande fattas besluten i skilda former: televerkets och byggnadsstyrelsens investeringsanslag beslutas av riksdagen, Sveriges Radios investeringar av regeringen. Ingen del av dessa medel är utbytbara mot driftsmedel.

Den främsta invändningen mot alternativet är att det i praktiken torde vara omöjligt att med tillräcklig säkerhet överblicka kostnadsutvecklingen tre år framåt. Sannolikt är risken störst för en underskattning av kostnadsutvecklingen. För att med någon säkerhet kunna undvika den nämnda situationen skulle avgiftshöjningarna mellan perioderna behöva bli stora, så att man vid periodens början får möjlighet att bygga upp en mycket stor reserv.

För det första kan statsmakterna av hänsyn till avgiftsbetalarna antas vara obenägna att fatta beslut om så stora avgiftshöjningar att rundradioorganisationen erhåller betryggande marginaler. För det andra måste ett sådant beslut bygga på att man faktiskt redovisar en tro på att de automatiska kostnadsökningarna skulle bli stora under den kommande treårsperioden. För det tredje kan icke önskvärda effekter uppstå om det visar sig att man felbedömt kostnadsutvecklingen. Om Sveriges Radio mot slutet av perioden finner att man disponerar över stora reserver finns starka incitament till att man expanderar verksamheten för att förbruka medlen. Detta skulle binda den samlade verksamheten till en icke önskad hög nivå inför nästkommande avgiftsperiod och tvinga fram nya stora avgiftshöjningar. Skulle å andra sidan underskott uppkomma tvingas antingen staten att träda emellan eller rundradioledningen att göra nedskärningar i verksamheten.

Vi anser att nackdelarna väger tungt över fördelarna i detta alternativ. För Sveriges Radio är det en mycket osäker uppgift att för en så lång period åta sig att stå för en fastställd verksamhetsvolym till ett givet fast pris med tanke på svårigheten att förutse förändringar i den allmänna pris- och löneutvecklingen. Det finns en risk för att både statsmakterna och Sveriges Radio mera skulle inrikta sig på att vaka över att inte periodens totala kostnader överskrider de totala intäkterna än att ägna sig åt en framåtsyftande planering av verksamheten.

Alternativ 2: Krav på förbättrad långtidsplanering inom ramen för nuvarande system för medelstillelning

Den nuvarande ordningen för medelstillelning bygger på årliga beslut från statsmakterna och på årliga anslagsframställningar från rundradioorganisationen med beaktande av riktlinjer som antagits av regering och riksdag.

Idéerna bakom alternativ 2 har hämtats från olika förvaltningsutredningar som presenterats under senare år, framför allt budgetutredningens betän-

kande (SOU 1973:43) Budgetreform. Där sägs, att en utökad planering som anger fler handlingsalternativ är en bättre metod att åstadkomma långsiktighet i budgetprocessen än till exempel en förlängning av den formella budgetperioden.

Alternativ 2 innebär, att rundradioorganisationen i sina årliga framställningar presenterar förslag till alternativa utvecklingsplaner, som av regeringen får en klarare behandling än de får för närvarande. Därmed kan de tjäna som ett precist planeringsdokument för organisationen.

Sveriges Radio ska i detta alternativ göra en korttidsplan för de närmaste tre-fem åren och en perspektivplan med längre horisont. I båda planerna bör finnas olika utvecklingsalternativ. Konsekvenserna av de olika alternativen ska klart anges, uttryckta i insatser av skilda produktionsresurser. Det förutsätts att regeringen årligen uttalar sig om vilket utvecklingsalternativ som organisationen ska inrikta sig på för sin fortsatta planering. Därmed får organisationen också anvisningar om vilka ekonomiska ramar man har att räkna med, dock utan att statsmakterna formellt blir bundna för mer än ett år i taget. Eftersom rundradioorganisationen inte kan påverka sina intäkter och på kort sikt endast i ringa grad sin kostnadsstruktur är det, som förut nämnts, väl motiverat med en utbyggd garanti för kompensation för avtalsenliga höjningar av den anställda personalens löner och därmed sammanhängande ökningar av de sociala avgifterna. Den närmare utformningen av kompensationen anges nedan i samband med beskrivningen av det tredje alternativet.

I alternativ 2 behålls rundradiofonden och ges samma funktion som nu, det vill säga att tjäna som buffert mellan de årligen inflytande avgifterna och kostnaderna för rundradioverksamheten.

Vi har funnit att de fördelar som kan utvinnas av alternativ 2 inte är tillräckligt stora och framför allt inte tillräckligt säkerställda för att det ska kunna läggas fram som vårt förslag. Fördelarna består av en höjning av kraven på planering, vilket ger såväl rundradion som statsmakterna bättre beslutsunderlag. Detta åsamkar å andra sidan organisationen en växande börda utan att ge något säkerställt handlingsutrymme för mer än ett år i taget. Inte heller skulle alternativet ge några garantier för att statsmakterna kan ge hållfasta direktiv för vilket planeringsalternativ organisationen ska följa under den kommande femårsperioden.

Alternativ 3: Utredningens förslag: rullande treårig budgetplanering

Principiell uppbyggnad

Verksamhetsplanen omfattar de avgiftsfinansierade delarna av rundradioorganisationen och avses innehålla följande rubriker:

- intäkter till fonden
- investeringar uppdelade på Sveriges Radio, televerket och byggnadsstyrelsen
- driftskostnader uppdelade på Sveriges Radio och televerket
- över- och underskott samt behållning i radiofonden.

Sveriges Radio ska till varje års anslagsframställning utarbeta alternativa treårsplaner för verksamheten. Dessa verksamhetsplaner ska i princip innehålla ett alternativ med oförändrad medelstilldelning samt ett eller flera förslag om kvalitets- och/eller kvantitetsförändringar. Dessa verksamhetsplaner ska alltså "rulla" i den meningen att de för varje år kompletteras med intäkter, kostnader och verksamhetsplan för ett nytt år, så att den gällande planen hela tiden omfattar tre år.

Statsmakterna ska varje år fatta beslut om treårsplan för verksamheten. Sedan planen fastställts ska Sveriges Radio och televerket ha frihet att i fråga om drift och investeringar besluta inom ramen för planen. De ska ha möjlighet att förskjuta utgifter över budgetårsgränserna (i båda riktningar) inom treårsramen till följd till exempel av planeringsförändringar och i övrigt efter eget bestämmande göra sådana förändringar i verksamheten som faller inom ramen för den löpande treårsplanen.

Den av statsmakterna årligen fastställda verksamhetsplanen ska innehålla kostnader angivna i det penningvärde som motsvarar det första årets kostnadsnivå. Som underlag för verksamhetsplanen måste Sveriges Radio och televerket göra noggranna kostnadsanalyser. Även om den av statsmakterna godkända planen genom procentuella schablontal anger förändringar av verksamhetens samlade omfattning måste underlaget bygga på detaljerade uppgifter om vad som för den aktuella treårsperioden ska gälla i fråga om antal sändningskanaler, sändningstider, medeltimkostnader (=programkvalitet), investeringar i form av byggnader, teknisk apparatur, inventarier och annan utrustning, samt bedömningar av behovet av personal och medverkan av fristående yrkesutövare.

Rundradioorganisationen ska erhålla kompensation för förändringar i personalkostnaderna enligt en schablonmetod. Den bygger på att man fastställer en bas på vilken man beräknar kostnader för löneökningar och vissa andra personalkostnadsökningar inom rundradioorganisationens avtalsområde. Denna bas kan i och för sig fastställas tämligen godtyckligt, men det kan vara lämpligt att den i utgångsläget i avrundat tal överensstämmer med verkliga löne- och lönebikostnader som rundradioorganisationen vid det tillfället faktiskt har och som det allmänt sett är rimligt att inbegripa i kompensationsunderlaget. Förslag om vilka kostnader som bör medräknas vid fastställande av basen lämnas nedan. Det kan vidare vara lämpligt att statsmakterna från tid till annan reviderar sammansättningen av basen med hänsyn till förändringar i fördelningen av olika kostnadsslag inom rundradioorganisationen.

Vi har medvetet valt att utforma kompensationen för lönestegringar enligt en schablonmetod. En direkt koppling av kompensationen till den faktiska lönekostnaden eller den faktiska totala personalkostnaden bör undvikas, bl. a. därför att i så fall ett beslut från statsmakternas sida skulle kunna innebära ett fastställande av hur stor andel av Sveriges Radios verksamhet som ska utföras av fast personal. Detta minskar företagets rörelsefrihet och kan också komma att utgöra ett hot mot den programpolitiska friheten.

Då kompensationsbasen första gången fastställs bör den uttryckas som ett avrundat antal miljoner kronor, utgörande en del av det totala driftsanslaget till Sveriges Radio. Kompensationen för inträffade ökning av löne- och lönebikostnader bör få formen av ett procentuellt tillägg på kompen-

sationsbasen. Tillägget ska svara mot de vid centrala förhandlingar fastställda löneökningarna inom Sveriges Radios avtalsområde och ska vidare ta hänsyn till förändringar av sociala avgifter och andra av staten eller i avtal beslutade arbetsgivaravgifter. Vi utgår från att parterna ska kunna komma överens om hur denna penningfaktor ska beräknas. Det förhöjda beloppet kommer att utgöra ny kompensationsbas, uttryckt i ett nytt antal miljoner kronor, vid oförändrad verksamhet inför nästkommande budgetår.

Om statsmakterna beslutar om förändring av verksamhetsvolymen kan kompensationsbasen ökas eller minskas i den omfattning som verksamhetsförändringen motiverar. Det föreslagna budgetsystemet är sålunda också ett styrinstrument som kan användas när statsmakterna vill förändra verksamhetens omfattning, även när det gäller minskad verksamhet eller rationaliseringar. Om statsmakterna till exempel fattar ett beslut om att nedskärningar bör göras på någon sektor kan man minska kompensationsbasen i motsvarande grad. Det är emellertid viktigt att framhålla att varje sådan förändring måste föregås av ett klart och tydligt beslut och att den måste genomföras med god planering.

Vi har övervägt att uttrycka kompensationsbasen som ett procenttal av det totala årliga anslaget för Sveriges Radios drift i stället för som ett absolut antal miljoner kronor. Emellertid finns då risk för att man behöver göra årliga översyner av kompensationsbasen beroende på att löne- och lönebikostnaderna ofta förändras snabbare än övriga kostnader och därigenom kan åstadkomma rubbningar i förhållandet mellan det totala driftsanslaget och den del av kostnaderna för vilka man avser att ge den automatiska kompensationen.

Utän direkt samband med kompensationsbasen ska Sveriges Radio själv bestämma antalet anställda och fördelningen av dem på olika verksamhetsområden. Löne- och lönebikostnader för de anställda behöver alltså inte överensstämma med kompensationsbasen, men eftersom företaget inte får annan kompensation än den som beräknas på kompensationsbasen löper det naturligtvis en betydande risk att råka i ekonomiska svårigheter om de faktiska lönekostnaderna kraftigt överskrider basen.

Basen för den garanterade kompensationen för kostnadsstegringar ska enligt vår mening bestå av sådana lönekostnader som företaget inte självt råder över, det vill säga centralt fastställda löner och av riksdagen beslutade sociala avgifter av skilda slag. Hit hör direkta löner och obligatoriska lönebikostnader¹ samt försäkringskostnaderna för SPP. I 1976/77 års budget motsvarade dessa kostnader 55–60 procent av de totala driftskostnaderna.

Fristående kulturarbetare som medverkar i programmen får ersättning från Sveriges Radio enligt avtal eller kontrakt av varierande innehåll. Det finns generella avtal mellan Sveriges Radio och flera upphovsrättsorganisationer som reglerar ersättningen för frilansmedverkan. I vissa fall tecknas avtal eller kontrakt för enskilda program eller programserier. Det finns skäl för att betrakta dessa medverkandekostnader på samma sätt som löner – de är delvis utbytbara mot lönekostnader. Vi har också övervägt att ta med denna kostnad i kompensationsbasen i enlighet med det programpolitiska målet att hävda frilansmedverkan. Vi har dock avvisat detta, framför allt av det skälet att Sveriges Radio inom denna sektor är prisledande och i många fall helt dominerande som arbets- och uppdragsgivare. Dessutom bör det förhållandet

¹ Dessa utgörs av folkpensionsavgift, ATP, sjukförsäkring, yrkesskadeförsäkring, arbetslöshetsförsäkring, allmän arbetsgivaravgift, avgifter för arbetsmarknadsutbildning, delpension, vuxenutbildning och barnomsorg.

att företaget får kompensation för den fast anställda personalens löner kunna främja frilanssektorn genom att den inte på samma sätt som hittills behöver användas som buffert för icke-kompenserade lönekostnader.

För kostnader som inte ingår i den ovan behandlade kompensationsbasen ska Sveriges Radio inte erhålla någon automatisk kompensation. Företaget får i stället i varje års anslagsframställning göra en uppskattning av inträffade och förväntade kostnadsstegringar samt beräkna det kommande årets medelsbehov i enlighet härmed. Oförutsedda kostnadsstegringar som går utöver vad som tilldelats företaget ska inte leda till anslagshöjningar under budgetåret.

Praktisk utformning

Den årliga anslagsframställningen ska i praktiken bestå av alternativa verksamhetsplaner för den kommande treårsperioden. Till dessa bör vara fogade perspektivplaner för en mera långsiktig utveckling av rundradioverksamheten.

Den naturliga utgångspunkten för förslagen till verksamhetsplaner blir statsmakternas beslut föregående år. Detta beslut täcker de två första åren av den period som förslagen om de treåriga verksamhetsplanerna ska omfatta. I ett fortvarighetstillstånd är det alltså i praktiken främst från och med det tredje året som väsentliga nya verksamhetsförändringar kan komma i fråga.

Förslagen till verksamhetsplaner bör bygga på relativt detaljerat underlag som också ska redovisas. Förslagen om förändringar av verksamheten ska bygga på uppgifter om sändningstid för olika slag av program.

Sändningstiden bör i underlaget fördelas *dels* efter

- rikssändningar för ljudradio och tv
- regionalsändningar för tv med specificering av sändningstiden i de olika regionerna
- lokalradiosändningar med specificering av sändningstiden i de olika lokalradiområdena,

dels efter kategori, det vill säga efter

- originalsändningar av egen produktion
- originalsändningar av främmande produktion
- repris.

I verksamhetsplanerna bör motsvarande uppgifter anges som intervall för att ge företaget önskad rörelsefrihet.

När det gäller de egenproducerade programmen bör vidare i underlaget för verksamhetsplanerna redovisas

- planerad produktionsvolym på olika orter
- ungefärlig fördelning på olika programområden
- väsentligare förändringar av produktionsförhållandena.

Underlaget till verksamhetsplanerna bör därjämte innehålla uppgifter om *personalbehov* med en grov fördelning på olika verksamhetsområden. Personalkostnaderna bör vidare redovisas med planerad fördelning mellan fast an-

ställd personal och medverkan av fristående yrkesutövare. Vidare bör övriga, rörliga, programmedel anges.

Ovanstående uppgifter ska redovisas med kostnadsuppskattningar. Föreslagna verksamhetsförändringar ska vara försedda med beräkningar av såväl drifts- som investeringskostnader för åtgärderna.

Investeringskostnaderna ska vara fördelade mellan programproduktion och programdistribution, samt vidare mellan investeringar för i huvudsak återanskaffning och investeringar för ny eller utökad verksamhet.

Kostnadsberäkningarna för de alternativa verksamhetsplanerna ska slutligen föras med redovisade antaganden för sådana kostnadsförändringar som inte avses täckta genom den tidigare behandlade automatiska kompensationen.

De olika verksamheternas inverkan på radiofondens behållning bör – i kombination med de långsiktiga perspektivplanerna – belysas i en ”rullande” femårsprognos. Av denna prognos ska framgå behov av förändringar av mottagaravgifterna.

Den automatiska kompensationen för de schablonmässigt beräknade ökningarna av lönekostnader och sociala avgifter bör av praktiska skäl beviljas av regeringen efter ett allmänt bemyndigande av riksdagen.

Det här behandlade alternativet för medelstillelning bygger på en öppen redovisning från Sveriges Radios sida. Eftersom det inte föreligger några formella krav på att anvisade medel måste förbrukas inom varje enskilt budgetår kan betalningsförskjutningar göras, oförutsedda kostnadsförändringar kompenseras över budgetårsgränserna samt planeringsförändringar ske, allt under förutsättning att de håller sig inom fastställda ramar för perioden. Uppkommer överskott eller underskott under ett visst budgetår bör det salderas i budgeten för det följande budgetåret. Förutsättningen bör i princip vara att varje treårsperiod i stort sett visar en balanserad budget.

Beträffande överskott i rundradioorganisationens verksamhet bör generell skattebefrielse utverkas. En annan möjlighet är att överskott i verksamheten formellt återföres till rundradiofonden per budgetårsskifte och därefter omedelbart åter ställs till organisationens förfogande.

Vi har övervägt att föreslå gränser för hur stora betalningsförskjutningarna mellan olika budgetår kan få vara, men har funnit att något behov av sådana gränser egentligen inte föreligger. Det ligger nämligen i organisationens eget intresse från planeringssynpunkt att begränsa sådana förskjutningar. Vi förutsätter härvid att de särskilda investeringsanslagen behandlas i särskild ordning, som idag, det vill säga att utgifterna kan förskjutas till det budgetår när de förfaller till betalning.

Fördelar med alternativ 3

- Sveriges Radios kortsiktiga planering underlättas väsentligt genom garantin för schablonmässig kompensation för vissa höjningar av personalkostnaderna.
- Sveriges Radio och televerket måste intensifiera sin planering på både kort och lång sikt och får som följd därav ett bättre planeringsunderlag genom den av statsmakterna antagna ”rullande” treåriga verksamhetsplanen.

- Sveriges Radio får ett ökat ansvar för den långsiktiga utvecklingen och ett större handlingsutrymme för att förverkliga statsmakternas intentioner och företagens egna planer inom treårsplanens ramar.
- Statsmakternas beslutsunderlag förbättras då det gäller att bedöma verksamhetens inriktning och finansiering.

Nackdelar med alternativ 3

- Statsmakterna måste binda sig tre år framåt för verksamhetsnivån. Detta kan leda till ökade krav på kontroll av att verksamheten hålls inom de givna direktiven. Eftersom treårsplanen "rullar" och alltså årligen granskas av statsmakterna finns emellertid möjligheter till rimlig kontroll och revidering.
- Vid diskussioner inom utredningen har framhållits risken för att Sveriges Radio skulle föra över frilansmedverkande grupper till personalstaten eftersom kostnaderna för direkta löner ingår i kompensationsbasen. En sådan fastlåsnings skulle stå i strid med önskemålen om en ökad och mer mångsidig medverkan av fristående yrkesutövare i programverksamheten.

9.3.3 *Sammanfattning och slutsats*

Av den tidigare redogörelsen framgår, att alternativen 2 och 3 har vissa grundläggande likheter, främst genom att det är statsmakterna som genom årliga medelstillelningar ur rundradiofonden har ett löpande ansvar för verksamhetens finansiering. Alternativ 1 skiljer sig från de övriga därigenom att Sveriges Radio får frihet att disponera över samtliga mottagaravgifter under en viss tidsperiod.

Alternativ 1 ger Sveriges Radio för stor frihet under för stor osäkerhet. Genom att lägga ansvar på företaget för förhållanden som det inte kan kontrollera, nämligen intäkterna och lönenivåökningarna, kan det alltför lätt råka i ohållbara situationer.

Alternativ 2 och 3 bygger båda på uppfattningen att Sveriges Radio inte ensam kan bära ansvaret för den lönenivåökning som företaget inte kan påverka. Personalen är den väsentligaste resursen i verksamheten, och därutöver ställer samhället krav på att rundradion ska ge arbetsmöjligheter åt frilansmedverkande kulturarbetare. Då Sveriges Radio inte kan påverka sina intäkter genom att höja mottagaravgifterna utan i praktiken tilldelas anslag på ungefär samma sätt som gäller för annan offentlig verksamhet, är det enligt vår mening motiverat att företaget jämställs med statliga myndigheter och institutioner när det gäller kompensation för höjda lönekostnader.

Alternativ 3 ställer de största kraven på planeringsaktivitet och ger samtidigt större trygghet för Sveriges Radio genom att statsmakterna binder sig för treåriga budgetperioder, medan alternativ 2 endast medför bindande beslut för ett år i sänder.

Vi anser det angeläget att Sveriges Radio ges betydligt större möjligheter till en långsiktig löpande planering och att företaget därmed får ökad rörlighet och bättre förutsättningar att utveckla sin verksamhet. Vi föreslår därför

att ett budgetsystem enligt alternativ 3 införs för rundradioorganisationen. Därigenom kan man undvika den låsning och de svårigheter i övrigt som är förknippade med det nuvarande ettåriga budgetsystemet.

9.4 Kostnadsberäkning

9.4.1 Inledning

I kapitel 7 har vi presenterat de överväganden beträffanden inriktning av programverksamheten som vi bedömer väsentliga. Eftersom diskussionen där omfattar såväl bakgrund som motiveringar är det tillfyllest att i detta sammanhang endast punktvis upprepa förslagen med angivande av våra kostnadsberäkningar.

Våra förslag kräver ökade resurser, dels för en förstärkning av nuvarande verksamhet, dels för en ökad sändningstid i både radio och tv.

När det gäller sändningstiden anser vi att ljudradions rikssändningar bör ökas till ungefär 400 timmar² per år, vilket innebär ett tillskott på cirka 60 timmar. Detta ska inrymma en ökad produktion i distrikten och en ökad satsning på minoritetsprogram. För tv föreslås en ökning av rikssändningarna från 80 till ungefär 100 timmar per vecka. Denna ökning ska huvudsakligen ge utrymme för en ökad reprisering med ett dagblock i tv och en ökad produktion i regionerna. Vidare föreslår vi en kraftig utökning av de regionala tv-sändningarna.

Uppbyggnaden bör ske *successivt* under den kommande avtalsperioden som vi föreslår ska vara sju år. *Det bör observeras att de kostnadsökningar som vi nedan beräknar avser den höjning av verksamhetsnivån som bör vara uppnådd vid periodens slut.* Under perioden bör således trappstegsvisa höjningar ske. Hur dessa ska läggas ut redovisar vi i kapitel 10, avsnitt 10.3.

Perioden löper från år 1978/79 till 1984/85. Utgångspunkten för våra förslag är verksamhetsnivån år 1976/77, och kostnadsberäkningarna är gjorda i samma års kostnadsnivå. Vi förutsätter att Sveriges Radio före och under perioden får compensation för sina löpande kostnadsökningar.

Vi vill betona att våra kostnadsberäkningar sker med utgångspunkt i budgeterad sändningstid och genomsnittskostnad.

Vi har i det sammanhanget diskuterat sändningstid som prestationsmått. Det är inget bra mått, men vi har inte kunnat finna något bättre alternativ. I syfte att underlätta planeringen och att undvika låsningar bör sändningstidskravet ses som en riktlinje, från vilken avvikelser kan ske inom givna ramar. Vid sidan av den planerade sändningstiden bör utrymme finnas för så kallade special events, det vill säga större evenemang som direktsänds och som inte är kända vid planeringstillfället.

Vi har från Sveriges Radio fått material om kostnader för olika typer av program, baserade på 1976/77 års budget för den verksamhet som bedrivs i Stockholm. Detta material har presenterats och diskuterats i avsnitt 9.1.3. Kostnaderna för de olika programkategorierna har där redovisats som *programenhetskostnad*, det vill säga de inkluderar alla de kostnadsslag som belastar respektive programenhets budget. Därutöver har vi också beräkningar av *totalkostnaden* för de olika kategorierna, vilken innebär att också företagets

² Därtill kommer cirka 40 timmar för lokalradion och utbildningsradion.

gemensamma kostnader för de centrala stabs- och serviceorganen har fördelats på programkategorierna.

Detta material utgör underlag för våra kostnadsberäkningar. Vi har stannat för ett timpris som utgör ett medelvärde av programenhetskostnaden och totalkostnaden. Programenhetskostnaden ger troligen en underskattning av de verkliga kostnaderna eftersom expansionen förmodligen kommer att medföra behov av viss utökning av den centrala administrationen. Används totalkostnaden erhålls å andra sidan troligen en överskattning av expansionens kostnader, genom för stora pålägg för den centrala administrationen.

Det är angeläget att också göra några påpekanden till begreppet timkostnader. Det kan ge ett intryck av exakthet, som ger anledning till förväntningar om alltför precisa beräkningar av totalkostnaden för expansionen. Kostnadsnivåerna är, såsom vi framhållit i avsnitt 9.1.3, avspeglingar av *dagens* förhållanden med en viss produktionsvolym och en viss organisation.

Vi vill därvid framhålla att möjligheter finns till en mer rationellt driven verksamhet. Ett syfte med våra organisationsförslag är att underlätta rationell administration och ett bättre resursutnyttjande. Det innebär bland annat att organisationsstrukturen bör vara klar och logisk så att man kan skapa funktionella beslutslinjer.

Syftet med vårt förslag om ett nytt budgetsystem med rullande treårsperioder är att ge rundradion bättre möjligheter till en god långsiktig planering och därmed bland annat bättre kännedom om disponibla medel och större möjligheter att utnyttja dessa på ett för programverksamheten ändamålsenligt sätt.

Våra förslag om en utbyggnad av programverksamheten bör också ge utrymme för ett mer rationellt utnyttjande av administrativa och andra centrala resurser som bättre kan anpassas efter programproduktionens behov. Därmed kan fasta kostnader fördelas på en större produktion. Förutsättningarna för detta bör öka genom att utbyggnaden ska ske successivt.

Framför allt våra förslag om en ökad tv-produktion i regionerna och inrättandet av TV R bör ge förutsättningar för en mera rationellt och planmässigt bedriven verksamhet i regionerna. Det är angeläget att sådana möjligheter tillvaratas för att TV R ska kunna erbjuda ett mångsidigt utbud med olika typer av produktion och därmed kunna bli jämbördig med TV S.

9.4.2 *Televisionens ökade driftskostnader*

Följande sex poster ingår i televisionens expansion i den tidsmässiga ordning som vi föreslår dem genomförda:

1. En ökning av reprissändningarna utgör basen för det föreslagna *dagblocket i tv* under vardagar. Det är mindre troligt att dess införande skulle innebära särskilt stora administrativa eller personella resurskrav, varför det kan införas omedelbart och i ett sammanhang. Reprissändningarna bör utgöra en fjärdedel av sändningstiden, vilket kräver en ökning med 13 timmar till 25. De ska avse såväl egen som främmande produktion. Beräknad kostnad är 16 miljoner kronor, varav 1–2 miljoner har beräknats för den nyhetssändning som ska ingå i blocket.

2. Under denna punkt samlar vi flera synpunkter som diskuterats mycket i utredningen och som tidigare redovisats i olika avsnitt av kapitel 7. Vi väljer här att sätta en sammanfattande rubrik för de åtgärder som vi finner rimliga, nämligen *förstärkning av programverksamheten*. Syftet är att göra kvalitetsfrämjande insatser på olika programområden. Vi är självfallet medvetna om att kvalitetsbegreppet är mångtydigt och även kan inbegripa ökad sändningstid, för att ge utrymme för nya programområden och programformer. Denna kvalitetsaspekt får emellertid anses tillgodosedd genom den ökade sändningstid som vi också föreslår. Även om det inte finns något absolut och garanterat samband emellan pengar och kvalitet är ökade resurser ett väsentligt villkor för god kvalitet.

Här nedan behandlas ett antal åtgärder som i ekonomiska termer kan uttryckas som förstärkning av programverksamheten inom oförändrad sändningstid. Det är omöjligt att göra några precisa ekonomiska beräkningar av vad skilda åtgärder kostar. Vi har istället valt att för radio och tv avsätta ett ekonomiskt utrymme om 50 miljoner kronor, vilket fördelas på såväl nu pågående verksamhet som på den utökade sändningstiden. Den pågående verksamheten tillgodoräknas detta tillskott som ett engångsbelopp, "förstärkning av nuvarande programverksamhet" (se tabell 9.5). Tillkommande sändningstid tillgodoräknas förstärkningen genom proportionella påslag på kostnadsschablonerna.

En förstärkning av resurserna inom nedan specificerade verksamhetsområden anser vi, som framgått bland annat av kapitel 7, kunna bidra till en kvalitetshöjning av tv-utbudet, i enlighet med olika kvalitetskrav som vi vill lägga på verksamheten.

- Förstärkning av utrikesbevakningen genom ökat antal korrespondenter eller förstärkta hemmaredaktioner. Omfattningen bör återställas till den nivå som tidigare varit möjlig. Starka skäl talar emellertid för en ytterligare förstärkning, eftersom flera undersökningar har påvisat att stora områden är otillräckligt bevakade (jämför Lindahl-Westerståhls undersökning).
- Ett ökat inslag av gestaltande och genomarbetade program är angeläget och kostar pengar. Det förutsätter bland annat en ökad medverkan av fristående yrkesutövare i programverksamheten. Sådan medverkan har påtagligt minskat i samband med den ekonomiska nedskärningen under senare år. Vidare krävs ökade insatser av programresearch och fler möjligheter till experiment med program och programformer.
- Fler repriser av egenproducerade kulturprogram, såsom teater och underhållning, betyder att kostnadsschablonen för repriser behöver justeras uppåt. Reprisering av egenproducerad teater är billig jämförd med förstasändningen, men den är dyrare än andra repriser.
- Bättre resurser för inköp och bearbetning av främmande program. Vad som i första hand kan göras för att tillgodose vårt önskemål om en aktivare och mer varierad inköpsverksamhet är större resurser för resor och programbedömning till länder där få inköp nu görs.

- Ökad textsättning av svenska tv-program för hörselskadade är angelägen för att programmen skall bli mer tillgängliga för fler människor. Det aktualiserar också behovet av teknisk och språklig bearbetning.
Av den totala ramen på 50 miljoner som avsatts för förstärkning av programverksamheten faller 33 miljoner på tv, varav 26 miljoner på redan pågående verksamhet, medan 7 miljoner fördelas proportionellt på tillkommande verksamheter.
- 3. För regionernas tv-produktion föreslås en kraftig utökning bestående av tre element, varav det första är en utbyggnad av de *regionala nyhetssändningarna* till nio regioner. Jämfört med nuvarande försöksverksamhet i fyra regioner medför detta ökade kostnader på 19 miljoner kronor. Kostnaden baseras på en schablonberäkning av tillkommande resursbehov och sändningsomkostnader. Utbyggnaden måste fördelas över flera år och kopplas ihop med utbyggnaden av tv-regionernas kapacitet för riksproduktion.
- 4. Ökningen av *tv-regionernas riksprogramproduktion* sammanhänger med vårt förslag om en regionbaserad tv-enhet, TV R. Sändningstiden bör öka med cirka 260 timmar per år eller cirka fem timmar per vecka. Baserat på schablonen för egenproduktion beräknas kostnaden för denna expansion sluta på 59 miljoner kronor. Utbyggnaden förutsätts ske successivt under flera år.
- 5. Ökningen av antalet *främmande program* blir förhållandevis liten. Kostnaden för en ökning med två timmar per vecka har vi med gällande schabloner uppskattat till fyra miljoner kronor.
- 6. Denna punkt avser den andra etappen i utbyggnaden av *de regionala tv-sändningarna*, till 20 minuter per dag, fem dagar i veckan under hela året. Med samma beräkningssätt som i punkt 3 ovan kommer denna sändningstidsökning att kosta 38 miljoner kronor. Som framgår i kapitel 7 vill vi hålla möjligheten öppen för att denna tillkommande sändningstid kan disponeras på annat sätt, till exempel genom längre regionala utsändningar vid färre tillfällen.

Totalt beräknas våra förslag för televisionen kosta 169 miljoner kronor.

9.4.3 *Ljudradions ökade driftskostnader*

Följande två poster ingår i ljudradions expansion i den tidsmässiga ordning som vi föreslår dem genomförda.

1. Med motsvarande motiv som redovisats för tv under punkt 2, förordar vi en *förstärkning av programverksamheten* för ljudradion, såväl för riks- som lokalproduktionen. Vi beräknar 17 miljoner kronor härför, varav 15 miljoner faller på nu pågående verksamhet och 2 miljoner läggs till sändningstidsökningen.
- Förstärkning av utrikesbevakningen genom att ljudradion ges möjligheter att skaffa ett eget nät av utrikeskorrespondenter. Härutöver är

en ytterligare förstärkning motiverad för att förbättra ljudradions utrikesbevakning i övrigt.

- Ett ökat inslag av gestaltande och genomarbetade program är angeläget också för ljudradion och kräver samma typ av insatser som för tv: ökad frilansmedverkan, mer programresearch, experiment och utveckling av nya former och uttrycksätt. Ett ökat samarbete med musiklivet ute i landet kommer bland annat att leda till ett ökat inslag av levande musik i ljudradion. Radioteaterns programmedel har påtagligt minskat under 1970-talet vilket drabbat omfattningen av den egna produktionen, och radiounderhållningen har en liten andel manuskriptbaserade genomarbetade programformer. Liksom för tv är det också väsentligt med experiment och utvecklingsarbete inom ljudradion.
2. Ljudradions sändningstid för riksprogrammen bör ökas med 60 timmar i veckan till 400 för att möjliggöra en större produktion i distriktet och en kraftig satsning på minoritetsprogram. Den föreslagna ökningen ger utrymme för en höjning av distriktets andel till minst 35 procent av den utlokaliseringbara sändningstiden och för 20 timmar mer minoritetsprogram i veckan. Ökningen ska också innefatta repriserna. Vi har beräknat kostnadsökningen till cirka 30 miljoner kronor, och därvid utgått från en reprisandel på ungefär en fjärdedel.

Totalt beräknas alltså expansionen för ljudradion kosta 47 miljoner kronor.

9.4.4 Övriga driftskostnader

Förutom de ovan redovisade kostnaderna för radions och tv:s programverksamhet föranleder våra förslag vissa andra driftskostnadsökningar, som dock är förhållandevis små. Det gäller regionala publikråd, text-tv och televerkets driftskostnader för den tillkommande sändningstiden. Vi har uppskattat dessa kostnader till cirka tio miljoner kronor.

Den försöksverksamhet med regionala publikråd som föreslås i kapitel 6, avsnitt 6.4 beräknas kosta två miljoner kronor. De löpande driftskostnaderna för användningen av ett system för text-tv är svåra att beräkna. De beror på när systemet kan införas och på vilken omfattning verksamheten kan få under avtalsperioden. Vi har här räknat med tre miljoner kronor. Televerkets ökade driftskostnader har beräknats till fem miljoner kronor. De torde bli marginella bland annat av det skälet att en stor del av de tillkommande tv-programmen beräknas ligga på tider, när tv redan sänder testbilder.

Här kan också erinras om att vi föreslår att vi föreslår att radionämndens verksamhet ska finansieras med skattemedel, vilket motsvarar ett kostnadsbortfall på 0,7 miljoner kronor.

9.4.5 Sammanställning och kommentar

De beräknade driftskostnaderna för våra utbyggnadsförslag har sammanställts i tabell 9.5.

Tabell 9.5 Sammanställning av driftskostnadsökningar för avtalsperioden (miljoner kronor)

| <i>Television</i> | | | |
|--|----|-----|-----|
| 1. Dagblock | | 16 | |
| 2. Förstärkning av programverksamheten | | 33 | |
| a) nuvarande verksamhet | 26 | | |
| b) expansionen | 7 | | |
| 3. Regional-tv, etapp 1 | | 19 | |
| 4. Riksprogramproduktion i regionerna | | 59 | |
| 5. Främmande produktion | | 4 | |
| 6. Regional-tv, etapp 2 | | 38 | |
| Summa tv | | 169 | 169 |
| <i>Ljudradio</i> | | | |
| 1. Förstärkning av programverksamheten | | 17 | |
| a) nuvarande verksamhet | 15 | | |
| b) expansionen | 2 | | |
| 2. Distriktens riksprogram | } | 30 | |
| Minoritetsprogram | | | |
| Summa ljudradio | | 47 | 47 |
| Övriga driftskostnader | | | 10 |
| Totalt | | | 226 |

Vi har valt att för våra beräkningar använda timkostnadsschabloner. Det är en praktisk och hanterlig metod. Vi är medvetna om att det finns andra, mer detaljerade, sätt att beräkna kostnader för en utbyggnad. Med timkostnadsschabloner är det svårt att täcka alla önskemål, framför allt sådana som inte kan mätas i sändningstid. Vi vill emellertid betona vikten av att insatser som syftar till att höja programmets kvalitet genomförs, samtidigt som vi vill framhålla att önskemålen om sådana insatser och om ökad sändningstid hänger samman, och att båda är nödvändiga för att de redovisade förslagen ska kunna genomföras. Liksom en höjning av timkostnadsschablonen är viktig för att fler gestaltande och genomarbetade program ska kunna genomföras måste den tillkommande sändningstiden innehålla en större andel sådana program. Förslaget om en mer medveten reprispolitik förutsätter såväl en ökad sändningstid som större resurser för de enskilda programmen.

Vi vill i detta sammanhang ånyo framhålla att den föreslagna utbyggnaden bör ge utrymme för ett mer rationellt utnyttjande av fasta resurser, varför ytterligare medel bör kunna frigöras för direkt programproduktion.

9.4.6 *Investeringskostnader*

De investeringskostnader som föranleds av våra förslag har beräknats till ett engångsbelopp på sammanlagt omkring 100 miljoner kronor, varav omkring 90 miljoner kronor avser byggnader och tekniska inventarier i regionerna och cirka tio miljoner kronor avser televerkets behov av investeringar i sändarnät för regional-tv.

Den helt dominerande delen avser sålunda de investeringar som behövs

i regionerna för att möjliggöra den föreslagna ökade produktionen för såväl rikssändningar som regional-tv. Detta investeringsbehov har vi med ledning av uppgifter från Sveriges Radio beräknat till omkring 80 miljoner kronor, varav cirka 25 miljoner avser byggnader och cirka 55 miljoner avser tekniska inventarier. Därvid har vi bland annat förutsatt att Sveriges Radio även framdeles ska hyra lokaler på vissa orter.

På många orter blir det emellertid nödvändigt att göra egna investeringar för att möjliggöra en ökad andel tung produktion i regionerna och därmed ge TV R förutsättningar för ett mer mångsidigt utbud med olika program- och produktionstyper. Som framhållits i kapitel 6, avsnitt 6.3.1 får man dock – för den avtalsperiod som våra förslag omfattar – realistiskt räkna med att regionkanalen behöver utnyttja produktionsresurser i Stockholm genom köp av tjänster.

Televerket behöver ökade investeringsmedel för att anpassa sändarnätet till den föreslagna indelningen för regional-tv. Nya sändare behöver byggas i Södermanlands län och i den östra delen av Kronobergs län. Vidare kan vissa kompletteringar bli nödvändiga i olika delar av landet, främst i de norra regionerna. Vi har uppskattat dessa kostnader till cirka tio miljoner kronor.

För text-tv beräknas de ökade investeringsbehoven bli marginella. Sveriges Radio och televerket bedriver redan ett investerings- och utvecklingsarbete. De kännbara extrakostnaderna ligger här på mottagarsidan.

Sveriges Radio och televerket får årliga investeringsanslag för att täcka det löpande investeringsbehovet och kostnader för återanskaffning och reparation. Dessa anslag ligger för vardera Sveriges Radio och televerket i storleksordningen 50 miljoner kronor per år. Sådana anslag kommer naturligtvis att utgå även i fortsättningen, och de kan sägas utgöra basen på vilka kostnaderna för våra förslag läggs.

Vi har i våra kostnadsberäkningar inte beaktat andra förändringar av det löpande investeringsbehovet än sådana som föranleds av våra förslag om utbyggnad av rundradioverksamheten. Vi har sålunda inte behandlat frågan om huruvida ett förändrat behov av återanskaffningar och reparationer skulle motivera en höjning av den nuvarande medelsnivån.

Vi vill dock här nämna att Sveriges Radio har anmält behov av en höjd återanskaffningsnivå. Som främsta skäl anför man att den kraftiga och snabba expansionen av tv-verksamheten i samband med uppbyggnaden av TV 2 i slutet av 60-talet och början av 70-talet till en stor del skedde i provisoriska lokaler och att den utrustning som då anskaffades gradvis behöver ersättas mot början av 1980-talet.

I samband med behandlingen av investeringskostnader för rundradion vill vi också erinra om den i betänkandet TV över gränserna rekommenderade utsändningen av finska tv-program i Sverige, vilken vi har berört i kapitel 3, avsnitt 3.3.4. Sändare och länkförbindelser, inklusive en länkförbindelse över Ålands hav, skulle kräva en investering som, uppräknad till dagens penningvärde, kan beräknas kosta omkring 20 miljoner kronor.

10 Förslagens genomförande

10.1 Inledning

10.1.1 *Nya bestämmelser*

Genomförandet av de förslag vi framlagt i det föregående kräver i flera avseenden nya eller förändrade bestämmelser. Dessa föreslår vi ska gälla *från och med den 1 juli 1978*.

Beträffande de viktigaste bestämmelserna framlägger vi preciserade förslag, vilka återfinns i kapitel 11. De viktigaste författningsändringarna avser *radiolagen* och *instruktionen för radionämnden*.

Vi föreslår vidare att det nuvarande radioavtalet mellan staten och Sveriges Radio samt koncernbildningsavtalet mellan staten och Sveriges Radio angående lokalradion ska ersättas av ett enda *avtal mellan staten, Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio*. Det nya avtalet föreslår vi ska gälla till och med den 30 juni 1985, det vill säga för en period av sju år. Vi anser att en sådan period bör vara tillräcklig för att bedöma behovet av förändringar av den organisation som kommer att gälla för den närmaste framtiden. Dessutom bör det vid mitten av 1980-talet finnas förutsättningar att bedöma vilka krav som ställs på rundradioorganisationen till följd av ny teknik, varmed vi främst avser rundradiosatelliter.

10.1.2 *De materiella förslagen: ett successivt genomförande*

Våra olika förslag om ändringar av rundradios organisation liksom av verksamhetens omfattning och inriktning kan inte genomföras på en gång i och med att ett nytt avtal börjar löpa mellan staten och programföretagen. Bland annat lagstiftningen om medbestämmande i arbetslivet motiverar en längre förberedelsestid för en omorganisation.

Framför allt våra förslag om förändringar av programenheternas organisation kräver omfattande förberedelser för att kunna genomföras smidigt. Särskilt gäller detta förändringen av de två tv-enheterna, vilken dessutom enligt vår uppfattning bör genomföras först när programverksamheten i tv-regionerna är tillräckligt omfattande för att svara för merparten av TV R:s egenproduktion.

Vidare anser vi det vara viktigt att den utökning av rundradioverksamheten som vi föreslår sker i lugn takt, så att det inte uppstår ryckighet i planeringen eller i resursanspråken. Detta är enligt vår uppfattning också en förutsättning för att investeringarna ska kunna göras på ett välplanerat sätt.

I de följande avsnitten kommer vi att lämna förslag till tidsplan såväl för genomförandet av organisationsförändringarna som för ökningen av verksamhetens omfattning.

10.2 Tidsplan för en ny organisation

10.2.1 *Lagen om medbestämmande i arbetslivet*

Lagen om medbestämmande i arbetslivet (MBL) ger nya förutsättningar för hur organisationsförändringar av det slag vi föreslår ska genomföras även då det gäller Sveriges Radio och dess dotterföretags verksamhet. Således innebär MBL att arbetsgivare är skyldig att förhandla med de anställdas organisation innan han beslutar om viktigare förändringar av sin verksamhet samt att kollektivavtal kan slutas mellan parterna om medbestämmanderätt för de anställda i frågor som avser ingående eller upphörande av anställningsavtal, ledningen och fördelningen av arbetet och verksamhetens drivande i övrigt.

Undantag från MBL:s tillämpningsområde finns främst i lagens 2 och 3 §§.

Av 2 § framgår att undantag gäller frågor som rör verksamhetens mål och inriktning om verksamheten är av religiös, vetenskaplig, konstnärlig eller av annan ideell natur eller om den har kooperativt, fackligt, politiskt eller annat opinionsbildande ändamål. Denna paragraf är tillämplig på rundradion.

Det andra undantaget framgår av 3 §. Innehåller lag eller med stöd av lag meddelad författning särskild föreskrift som avviker från MBL, så gäller den föreskriften. Beträffande rundradion innebär denna paragraf att undantag från medbestämmandelagen kan finnas – förutom i t ex associations-, skatte- och bokföringslagstiftning som gäller alla likartade företagsformer – i författningar som reglerar rundradioverksamheten. Hit hör främst radiolagen.

Förhandlingar enligt MBL kan aldrig leda till ändring i ett *gällande* radioavtal. En ändring i ett sådant avtal kan göras endast efter förhandlingar mellan dem som slutit avtalet, alltså mellan staten och vederbörande programföretag. I den mån inte de tidigare angivna undantagen från MBL leder till annat kan förhandlingar med de anställda föras under en radioavtalsperiod enbart om tillämpningen av radioavtalet.

De förhandlingar enligt MBL som har intresse i detta avsnitt är sådana som ska föras innan staten och programföretagen undertecknar nytt radioavtal. Genom de nämnda undantagen blir lagen tillämplig endast beträffande en del av de frågor som regleras i radioavtalet och de riktlinjer som avtalet hänvisar till. I de avseenden som lagen är tillämplig ska förhandlingar mellan programföretaget och de anställda ske innan programföretaget undertecknar nytt radioavtal.

Om inte annat har bestämts i kollektivavtal mellan parterna har programföretaget sk primär förhandlingsskyldighet. Detta innebär att företaget inte kan besluta om viktigare förändring av sin verksamhet utan att ha fört och avslutat förhandlingar med de anställda. Förhandlingar av denna typ bör kunna föras mellan Sveriges Radio och dess dotterföretag å ena sidan och de anställdas organisationer å den andra sidan redan i samband med att programföretagen avger remissvar på vårt betänkande.

Med hänsyn till det speciella förhållandet mellan rundradion och staten kan det vara praktiskt att ingående överläggningar sker mellan staten, programföretagen och de anställda under arbetet med propositionsskrivningen. Förutsättningar kan därigenom finnas för samförstånd om innehållet i radioavtalet. Genom detta kan de förhandlingar som formellt ska föras när riksdagen antagit propositionen och regeringen presenterat ett utkast till avtal bli av mera formell natur.

Vi anser inte att Sveriges Radio för de båda programföretagen ska ingå kollektivavtal om medbestämmanderätt i sådana frågor som bör regleras i radioavtal eller till dem hörande riktlinjer för verksamheten. Genom ett kollektivavtal av denna art kan staten bli nödsakad att tillgripa lagstiftning för att skydda det i demokratisk ordning fastställda inflytande som riksdag och regering anser sig böra ha över programföretagens verksamhet.

Då det gäller de förhandlingar som bör föras mellan programföretagen och de anställda inför tecknandet av radioavtal med staten är det givetvis enbart sådana bestämmelser som berör förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare som bör bli föremål för överläggningar, och bland dessa bestämmelser ska enligt MBL 2 §, undantag göras för sådana som avser verksamhetens mål och inriktning.

Som exempel på vad vi därvid anser tillhöra verksamhetens mål och inriktning vill vi nämna sådana saker som utbildningsradions och lokalradions ställning som självständigt företag respektive dotterföretag, programenheternas självständiga ställning inom Sveriges Radio, den allmänna uppgiftsfördelningen mellan programenheterna liksom antalet programenheter och huvudstrukturen i deras organisation, samt den regionala indelningen av verksamheten. Till mål och inriktning hör vidare givetvis de bestämmelser i avtalet som direkt avser programverksamheten, varvid särskilt bör uppmärksammas att vi föreslår att ett självständigt mål för denna ska vara att anlita fristående utövare av konstnärlig, publicistisk, vetenskaplig och annan därmed jämförbar verksamhet.

10.2.2 *Utbildningsradion och lokalradion*

Som nämnts innebär våra förslag att en ny organisation av Sveriges Radio ska börja införas under verksamhetsåret 1978/79.

Enligt riksdagens beslut ska *Sveriges Utbildningsradio* börja sin verksamhet i och med 1978 års ingång. Vi utgår från att utbildningsradion vid den tidpunkten i enlighet med riksdagens beslut kommer att utgöra ett dotterbolag till Sveriges Radio, men att den redan under våren 1978 på det sätt vi föreslår ska kunna ges ställning av ett helt självständigt och från Sveriges Radio fristående aktiebolag.

Det koncernbildningsavtal som ska tecknas mellan staten och Sveriges Radio om bildandet av Sveriges Utbildningsradio bör i väsentliga delar kunna omvandlas till ett avtal mellan staten och Sveriges Utbildningsradio. Det samarbetsavtal som enligt koncernbildningsavtalet förutsätts skola finnas mellan Sveriges Radio och Sveriges Utbildningsradio bör i princip kunna fortsätta med den förändringen att Sveriges Radios särskilda uppgifter som moderföretag försvinner.

Vi finner inte anledning att närmare gå in på formerna i övrigt för förändringen av Sveriges Utbildningsradios formella ställning utan föreslår att frågan efter principbeslut från riksdagen löses i den av oss angivna riktningen i förhandlingar mellan staten, Sveriges Radios, Sveriges Utbildningsradio och berörda personalorganisationer.

I fråga om Sveriges Lokalradio föreslår vi den förändringen att styrelsen, utöver personalrepresentanterna, i sin helhet ska utses av bolagsstämman, det vill säga i praktiken av Sveriges Radio, som är ensam ägare av alla aktier. Denna förändring bör vidtagas i anslutning till att koncernbildningsavtalet upphör att gälla för att ersättas av Sveriges Radios och Sveriges Lokalradios gemensamma avtal med staten, alltså omkring den 1 juli 1978. Vi finner från våra utgångspunkter ingen anledning föreslå förändringar i det samarbetsavtal som nu gäller mellan Sveriges Radio och Sveriges Lokalradio.

10.2.3 *Åtgärder före den 1 juli 1978*

De förändringar av aktieägarsammansättningen som vi har föreslagit (kapitel 6, avsnitt 6.5.2) bör om möjligt genomföras redan under första halvåret 1978.

Vi anser det värdefullt om styrelsen för Sveriges Radio utses så snart radioavtalet undertecknats. Denna styrelse får hela det yttersta ansvaret för genomförandet av den nya organisationen.

Vi föreslår därför att en extra bolagsstämma hålls för Sveriges Radio innan avtalet träder i kraft. Bolagsstämman ska dels besluta om de ändringar i bolagsordningen som föranleds av riksdagens beslut, dels välja ny styrelse i den omfattning som detta görs av bolagsstämman. Samtidigt bör regeringen utse sina representanter i den nya styrelsen, som därefter snarast utser radiochef, varigenom styrelsen blir fulltalig med 14 ledamöter.

De ändringar som görs i bolagsordningarna för de olika företagen ska godkännas av regeringen och därefter registreras hos Patent- och Registreringsverket innan de blir gällande.

Vi har föreslagit att den ekonomiska planeringen för Sveriges Radio ska grundas på en rullande tre-årsbudget.

För att få en smidig övergång till ett sådant system är det lämpligt att låta Sveriges Radio redan i anslagsframställningen för år 1978/79 lämna sitt första förslag till en sådan treårsbudget. Arbetet med denna anslagsframställning får i så fall påbörjas inom Sveriges Radio redan under sommaren 1977, alltså under nuvarande avtalsperiod. Så långt det är möjligt bör man därvid sträva efter en anpassning till den av oss föreslagna ordningen för planering och budgetering.

Regering och riksdag får på detta sätt möjlighet att ta ställning till en första treårsbudget samtidigt med propositionen om rundradions framtid.

10.2.4 Åtgärder efter den 1 juli 1978

Tv

Den väsentligaste organisationsförändringen inom Sveriges Radio i våra förslag ligger i minskningen av antalet programenheter och i den nya uppbyggnaden av dessa. De mest genomgripande förändringarna kommer på tv-sidan, där de två nuvarande programenheterna, tv-verksamheten inom den företagsgemensamma drifttekniken och de under radiochefen sorterande distrikten ska ersättas av två helt omstrukturerade programenheter, TV S och TV R. TV S ska bestå av enhetsledning, redaktioner och driftteknik i Stockholm medan TV R ska bestå av enhetsledning samt av nio tv-regioner med tillhörande driftteknik.

Det bör ankomma på Sveriges Radio att närmare besluta om på vilket sätt organisationsförändringen ska genomföras och också i vilken takt detta ska ske. Vi utgår emellertid från att det lämpligaste är att de båda nuvarande programenheterna TV 1 och TV 2 successivt övergår till att utgöra de nya enheterna. Det är då viktigt att styrelsen för Sveriges Radio snarast möjligt fattar beslut om vilken av de nuvarande tv-enheterna som ska övergå till att bli TV S och vilken som ska bli TV R samt att den omedelbart därefter utser ledningsgrupperna för enheterna, så att dessa kan medverka i planerandet och genomförandet av organisationsförändringarna. Enheterna bör också så snart de bildas skapa ett gemensamt organ för planering och genomförande av dagsändningar i tv.

Vi har inte ansett oss böra lämna förslag om den exakta tidpunkten för när organisationsförändringen formellt ska genomföras, bland annat därför att den frågan bör bli föremål för förhandlingar mellan företaget och de anställda. Vi nöjer oss därför med att föreslå den senaste tidpunkten för förändringen, nämligen den 1 juli 1982, alltså senast under det fjärde året av den nya avtalsperioden. Valet av tidpunkt har väsentligen betingats av två skäl, nämligen dels behovet för Sveriges Radio och programenheterna att få tillräcklig förberedelse för organisationsförändringen, dels kravet på att TV R inrättas först vid en tidpunkt då de regionala programmen kan utgöra den klart övervägande delen av enhetens egenproducerade allmänna program med samtidiga garantier för tillräcklig bredd och kvalitet i enhetens programutbud. Den nödvändiga resursuppbyggnaden i regionerna räknar vi med att Sveriges Radio ska ha hunnit genomföra 1981/82.

Inrättandet av TV R innebär att samtliga produktionsresurser för tv utanför Stockholm sammanförs i en egen programenhet under gemensam ledning. Detta kan förberedas på skilda sätt, men vi tror att ett lämpligt sätt att göra detta är att redan före TV R:s formella bildande låta den programenhet som är utsedd att utgöra TV R få sända en relativt större andel av de regionalt producerade riksprogrammen. – Av kapitel 9 har framgått, att vi föreslår en ökning av den regionala tv-produktionen för rikssändningar med ca fem timmar per vecka. Ökningen bör vara successiv och vi har fördelat den med en veckotimme under vart och ett av de fem

sista åren av den nya avtalsperioden. Mot den här angivna bakgrunden finner vi det rimligt att allmänna program (det vill säga andra program än nyheter och sport) fördelas mellan de två programenheterna under den kommande avtalsperioden på det sätt som framgår av tabell 10.1.

Tabell 10.1 Fördelning av allmänna program i originalsändning mellan TV S och TV R med avseende på produktionsort under perioden 1978/79–1984/85. Avrundade veckotimal

| Verksamhetsår | Produktionsort | Blivande TV S | Blivande TV R | Total egenproduktion |
|---------------|----------------|---------------|---------------|----------------------|
| 1978/79 | Stockholm | 9 | 9 | 26 |
| | regionerna | 4 | 4 | |
| 1979/80 | Stockholm | 10 | 8 | 26 |
| | regionerna | 3 | 5 | |
| 1980/81 | Stockholm | 11,5 | 6,5 | 27 |
| | regionerna | 2 | 7 | |
| 1981/82 | Stockholm | 13 | 5 | 28 |
| | regionerna | 1 | 9 | |
| 1982/83 | Stockholm | 14,5 | 3,5 | 29 |
| | regionerna | – | 11 | |
| 1983/84 | Stockholm | 15 | 3 | 30 |
| | regionerna | – | 12 | |
| 1984/85 | Stockholm | 15,5 | 2,5 | 31 |
| | regionerna | – | 13 | |

Av tabellen framgår bland annat att det senast 1981/82 bör vara möjligt att inom TV R åstadkomma en klar dominans av regionalt producerade program. Men det framgår också att det inte blir möjligt att det ens i slutet av den kommande avtalsperioden totalt råder balans mellan program producerade i Stockholm respektive i regionerna. Vi vill emellertid understryka att vi anser det lämpligt med ett permanent samarbete i programverksamheten mellan TV S och TV R. Vad som präglar den här aktuella övergångstiden är alltså att TV R köper mera program och tjänster från TV S än man säljer dit.

Målet är på sikt att TV R utöver nyhetsredaktion och redaktion för regional-tv överhuvudtaget inte ska ha några egna produktionsresurser i Stockholm. Det bör emellertid överlåtas åt Sveriges Radio att närmare avgöra i vilken takt produktionsresurserna i Stockholm ska överföras från TV R (eller den enhet som utses att bli TV R) till TV S liksom på vilket sätt det ska ske. Om överföringen sker samtidigt som TV S och TV R inrättas blir övergångsperioden kort; i så fall bör TV R under flera år köpa produktioner av TV S för att bibehålla balansen vad avser svenskproducerade program mellan enheterna. Om man å andra sidan väljer att avveckla TV R:s redaktioner i Stockholm successivt får man en lång övergångstid. Därvid kan avvecklingsproblemen visa sig svårbemästrade med hänsyn till den osäkra situationen för den kvarvarande personalen inom TV R:s Stockholmsredaktioner. – Det är under alla förhållanden angeläget att understryka, att TV R:s programpersonal i Stockholm – vid sidan av de redaktionsledningarna som under alla förhållanden bör finnas centralt inom enheten – bör ha

möjlighet att välja mellan att stanna i Stockholm och att därvid överflyttas till TV S eller att stanna inom TV R och därvid byta arbetsplats till någon av de expanderande tv-regionerna.

Drifttekniken i Stockholm bör överföras till TV S så snart denna enhet bildats. Dock bör de delar av drifttekniken som ansvarar för utsändningen stanna kvar inom teknikenheten i den omfattning som Sveriges Radio finner lämplig.

Ljudradio

Vad beträffar programenheten för ljudradio blir inte organisationsförändringarna av lika genomgripande karaktär såvitt gäller personalen i Stockholm och programenhetens ledning. Förändringarna bör därför kunna genomföras snabbare än på tv-sidan.

Företagsstyrelsen bör snarast utse ledningsgruppen för ljudradion, så att denna kan genomföra övriga organisationsförändringar. Särskilt viktigt är det att ljudradions distriktsorganisation snabbt skapas, bland annat för att ge förutsättningar för upprättandet av tv-regionerna. Ljudradions distriktsenheter ska bildas på de orter som har eller ska få en mera omfattande ljudradioproduktion för rikssändningar och utgörs av delar av den nuvarande distriktsorganisationen. På orter där ljudradioproduktionen inte är tillräckligt stor för att utgöra underlag för självständiga redaktioner bör överenskommelser träffas med lokalradion om köp av tjänster.

Även övriga organisatoriska förändringar i fråga om ljudradion bör kunna genomföras relativt snabbt. Vad det här främst är frågan om är överförandet av ljudradiotekniken från teknikenheten samt införlivandet av den nuvarande enheten för utlandsprogrammen.

Centralredaktionen

De nyhetskommunikörer i radio och tv och de övriga uppgifter som centralredaktionen nu svarar för bör snarast överföras till nyhetsredaktionerna inom de tre föreslagna programenheterna och i samband därmed bör den berörda personalen erbjudas arbete inom dessa redaktioner.

10.3 Tidsplan för utbyggnad av verksamheten

I kapitel 9, avsnitt 9.4 presenterades punktvis våra olika utbyggnadsförslag. Sammantagna beräknas de innebära en höjning av driftskostnadsnivån för Sveriges Radio och televerket med cirka 225 miljoner kronor räknat i 1976/77 års kostnadsnivå. De därav orsakade investeringskostnaderna beräknas uppgå till ett engångsbelopp av omkring 100 miljoner kronor.

Vi har övervägt i vilken takt förslagen bör genomföras, och har funnit det lämpligast med en sjuårig, relativt jämn expansion, med ungefär lika stora årliga ökning av kostnadsnivån. Då bör planeringen kunna ske under god kontroll och utan svåra kastningar.

Ordningen i vilken förslagen bör genomföras redovisades i föregående kapitel och framgår av tabell 10.2. Självfallet kan förskjutningar behöva göras i vårt förslag till ordningsföljd. I praktiken måste den avgöras med hänsyn till Sveriges Radios möjligheter att effektivt kunna tillgodogöra sig de ökade resurserna. Expansionen får inte leda till att det uppstår akuta brister eller snedbalans inom verksamhetens skilda områden. Detta gäller framför allt den mycket kraftiga expansionen av den regionala verksamheten.

När det gäller den allmänna programverksamheten beräknas driftskostnadsnivån under perioden öka med 169 miljoner kronor för tv och 47 miljoner kronor för radion, allt räknat i 1976/77 års penningvärde. Tabell 10.2 visar hur genomförandet av de olika delförslagen enligt vår mening bör ske under sjuårsperioden.

Tabell 10.2 Förslag till utbyggnad av radions och tv:s programverksamhet 1978–85. Höjning av driftskostnadsnivån i miljoner kronor

| | 78/79 | 79/80 | 80/81 | 81/82 | 82/83 | 83/84 | 84/85 | Total ökning |
|---|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-----------------|
| TV | | | | | | | | |
| 1. Dagblock | x | | | | | | | 16 |
| 2. Förstärkning av programverksamheten | | | | | | | | |
| a) nuvarande verksamhet | x | x | | | | | | 26 |
| b) expansionen | | | x | x | x | x | x | 7 |
| 3. Regional-tv etapp 1 | | x | x | | | | | 19 |
| 4. Riksprogramproduktion i regionerna | | | x | x | x | x | x | 59 |
| 5. Främmande produktion | | | | x | x | x | x | 4 |
| 6. Regional-tv etapp 2 | | | | x | x | x | x | 38 |
| Total ökning under året | 26 | 25 | 24 | 24 | 24 | 23 | 23 | 169 |
| Radio | | | | | | | | |
| 1. Förstärkning av programverksamheten | | | | | | | | |
| a) nuvarande verksamhet | x | x | | | | | | 15 |
| b) expansion | | | x | x | x | x | x | 2 |
| 2. Distriktens riksprogramproduktion Minoritetsprogram | | | x | x | x | x | x | 30 |
| Total ökning under året | 8 | 7 | 7 | 7 | 6 | 6 | 6 | 47 |

Som synes räknar vi med en gradvis tillväxt av de flesta kostnaderna utom för dagblocket i tv, som bör genomföras i ett sammanhang och som kan inleda expansionen eftersom det inte medför några större behov av

personal och investeringar. Förstärkningen av den nuvarande programverksamheten i radio och tv bör också inledas under första året.

Utbyggnaden av de regionala tv-sändningarna och av den regionala och lokala riksprogramproduktionen för radio och tv kräver förberedande planering och investeringar i byggnader och utrustning. Denna utbyggnad bör ske successivt under perioden.

Utöver de nämnda kostnaderna har vi i kapitel 9 räknat med ett behov av ökade driftskostnader på cirka 10 miljoner kronor, innefattande regionala publikråd, text-tv och televerkets kostnader för den utökade sändningstiden.

Investeringskostnader som föranleds av den föreslagna expansionen beräknas, vilket har framgått av kapitel 9, avsnitt 9.4.6, till ett engångsbelopp på ungefär 100 miljoner kronor. Härav beräknas omkring 90 miljoner för byggnader och teknisk utrustning i regionerna. Televerket beräknas behöva närmare 10 miljoner kronor för att bygga nya sändare anpassade efter den nya indelningen av tv-regionerna. Investeringskostnaderna bör fördelas över hela avtalsperioden men med tyngdpunkten i dess början.

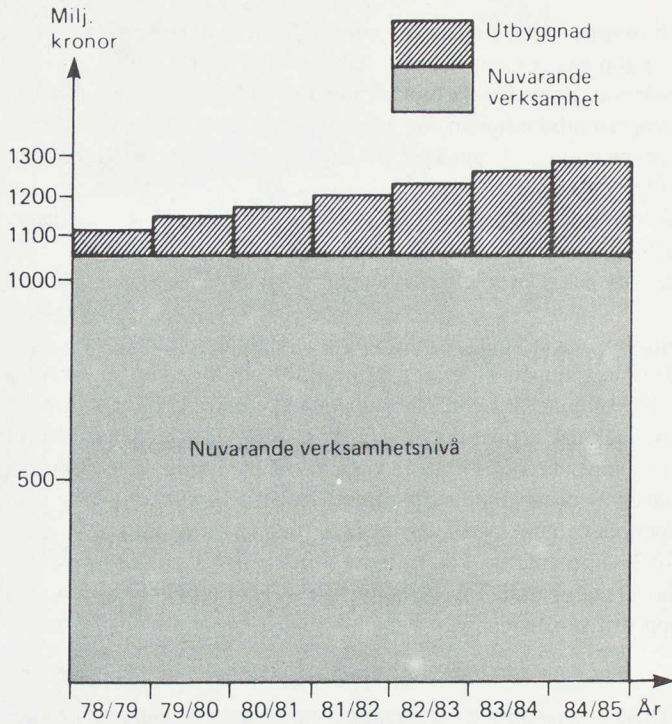
I tabell 10.3 sammanfattas kostnaderna för den föreslagna utbyggnaden av rundradioverksamheten. Tabellen anger för varje år under perioden med vilket belopp driftskostnadsnivån har ökat i förhållande till utgångsläget.

Tabell 10.3 Ökad kostnadsnivå för utbyggnad av rundradioverksamheten, miljoner kronor

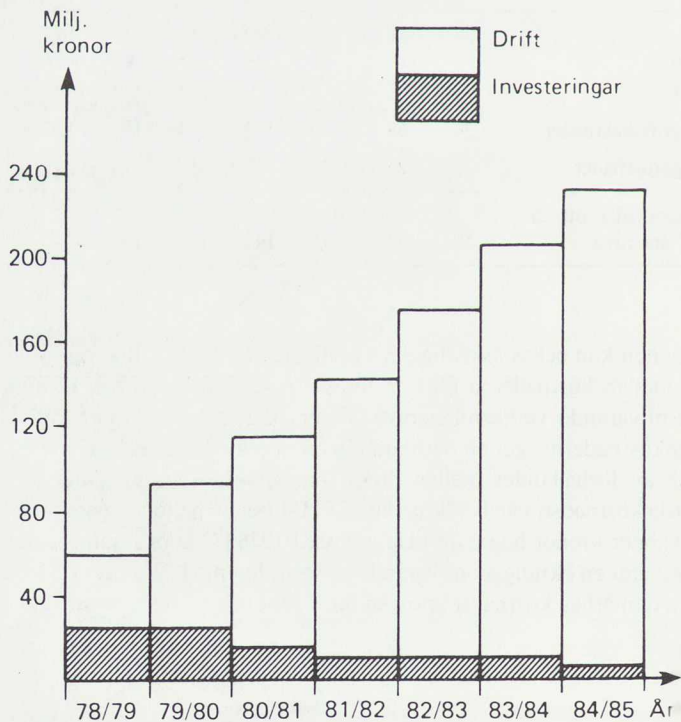
| Kostnader | 78/79 | 79/80 | 80/81 | 81/82 | 82/83 | 83/84 | 84/85 |
|---|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Drift, tv | 26 | 51 | 75 | 99 | 123 | 146 | 169 |
| radio | 8 | 15 | 22 | 29 | 35 | 41 | 47 |
| övrigt | | 2 | 3 | 4 | 6 | 8 | 10 |
| Summa driftskostnader | 34 | 68 | 100 | 132 | 164 | 195 | 226 |
| Investeringskostnader | 25 | 25 | 15 | 10 | 10 | 10 | 5 |
| Årliga kostnader utöver 1976/77 års nivå | 59 | 93 | 115 | 142 | 174 | 205 | 231 |

Expansionen kan också åskådliggöras grafiskt. I figur 10.1 illustreras förhållandet mellan kostnaderna för den föreslagna expansionen och kostnaderna för nuvarande verksamhetsnivå. Figur 10.2, som endast redovisar expansionskostnaderna, ger en närmare illustration av den gradvisa utbyggnaden och av förhållandet mellan drifts- och investeringskostnader.

Den totala kostnadsnivån beräknas alltså vid slutet av perioden vara ungefär 230 miljoner kronor högre än idag, räknat i 1976/77 års penningvärde. Detta motsvarar en ökning av nuvarande verksamhet med 22 procent. Detta innebär att den årliga kostnadsökningen blir i genomsnitt tre procent under perioden.



Figur 10.1 Kostnader för rundradioverksamheten år 1978-85 enligt radioutredningens förslag. 1976/77 års penningvärde.



Figur 10.2 Kostnader för utbyggnad av rundradioverksamheten. 1976/77 års penningvärde.

10.4 Kostnader och intäkter under avtalsperioden

I detta avsnitt kommer vi att belysa vad de kostnadsökningar som föranleds av våra förslag i ekonomiska termer innebär för radio- och tv-publiken. Avsikten är att visa vilka avgiftshöjningar i fast penningvärde som den föreslagna utbyggnaden kan komma att innebära för den enskilda apparatnehavaren, räknat över hela sjuårsperioden.

Som framgått av föregående avsnitt beräknas våra förslag medföra att kostnadsnivån vid slutet av perioden, räknad i fast penningvärde med år 1976/77 som bas, har ökat med 230 miljoner kronor eller med 22 procent. Den sammanlagda merkostnaden under perioden jämfört med oförändrad verksamhet blir ungefär 1020 miljoner kronor eller 14 procent. Våra förslag innebär sålunda att rundradioverksamheten totalt under perioden kommer att kosta 14 procent mer än vid en oförändrad verksamhet.

För den enskilde konsumenten blir dock ökningen lägre, eftersom antalet avgifter samtidigt ökar, och de totala kostnaderna därmed slås ut på fler. Det är särskilt tilläggsavgifterna för färg-tv som ökar i antal. Enligt prognos från televerket beräknas under avtalsperioden antalet avgifter för svartvit tv öka från 3,1 till 3,3 miljoner och antalet tilläggsavgifter för färg-tv från 2,0 till 3,1 miljoner.

Enligt prognosen kommer antalet mottagaravgifter att utvecklas på följande sätt (1000-tal):

| | 77/78 | 78/79 | 79/80 | 80/81 | 81/82 | 82/83 | 83/84 | 84/85 |
|--------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Avgift svartvit tv | 3 065 | 3 120 | 3 165 | 3 200 | 3 220 | 3 235 | 3 245 | 3 255 |
| Färg-tv-tillägg | 2 000 | 2 225 | 2 425 | 2 600 | 2 750 | 2 885 | 3 015 | 3 140 |

Nedan redovisas för vår sjuårsperiod den beräknade kostnadsutvecklingen enligt våra förslag och intäktsutvecklingen enligt televerkets prognos. Basår är 1977/78. Kostnaderna har därför uppräknats till det årets penningvärde, och intäkterna har beräknats med de avgiftsnivåer som gäller från den 1 juli 1977. Dessa är för svartvit tv 280 kronor och för färgtillägget 120 kronor.¹ Fondbehållningen beräknas vid slutet av år 1977/78 vara 222 miljoner kronor. Beloppen anges i miljoner kronor.

| | 77/78 | 78/79 | 79/80 | 80/81 | 81/82 | 82/83 | 83/84 | 84/85 |
|------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Kostnader | 1 133 | 1 197 | 1 234 | 1 258 | 1 287 | 1 321 | 1 355 | 1 383 |
| Intäkter (inkl. ränta) | 1 120 | 1 158 | 1 191 | 1 218 | 1 239 | 1 252 | 1 270 | 1 288 |
| Skilnad | | - 39 | - 43 | - 40 | - 48 | - 69 | - 85 | - 95 |

Av tabellen framgår att kostnadsökningen under de sju åren mellan 1977/78 och 1984/85 blir 250 miljoner kronor eller 22 procent. Under samma period ökar intäkterna av de allmänna mottagaravgifterna och färg-tv-tilläggen från cirka 1 100 till knappt 1 300 miljoner kronor eller med 17 procent.

¹ Intäkter från den särskilda ljudradioavgiften finns endast för år 1977/78 (11 milj. kr), eftersom avgiften upphör den 1 april 1978.

Härv framgår, att intäkterna genom ökat antal avgifter växer i nästan samma takt som kostnaderna utan att någon avgiftshöjning företas.

Detta kan dock inte täcka utgiftsökningarna under perioden. År 1982/83 är fonden tömd. En avgiftshöjning är nödvändig, och den bör göras redan i början av perioden för att balansera kostnadsökningen. Därvidlag är en så pass liten ökning som 20 kronor för färgtillägget fullt tillräcklig vilket framgår av tabellen nedan. Vi räknar alltså med 280 kronor för svartvit tv och 140 kronor för färgtillägget.

| | 77/78 | 78/79 | 79/80 | 80/81 | 81/82 | 82/83 | 83/84 | 84/85 |
|------------------------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Kostnader | 1 133 | 1 197 | 1 234 | 1 258 | 1 287 | 1 321 | 1 355 | 1 383 |
| Intäkter (inkl. ränta) | 1 120 | 1 204 | 1 245 | 1 282 | 1 311 | 1 336 | 1 357 | 1 377 |
| Skillnad | | + 7 | + 12 | + 24 | + 24 | + 15 | + 2 | - 6 |

Den använda avgiftsnivån skulle som synes ge ett litet intäktsöverskott under perioden. Denna avgiftsnivå innebär för en färg-tv-innehavare en höjning av den totala mottagaravgiften från 400 till 420 kronor, det vill säga med fem procent. För den som inte har eller skaffar sig färg-tv skulle den inte innebära någon höjning.

Vid en bedömning av när statsmakterna måste genomföra avgiftshöjningar och hur stora dessa lämpligen bör vara, är det nödvändigt att sätta de reella kostnadsökningarna – som alltså motsvaras av en utökad verksamhet – i förhållande till andra faktorer som inte har något samband med våra förslag.

De viktigaste av dessa faktorer är dels vilket utgångsläge som gäller ifråga om fondbehållningen och avgiftsnivåns förhållande till utgifterna, dels vilken inflation som kommer att inträffa under avtalsperioden.

Som tidigare nämnts tillförs mottagaravgifterna rundradiofonden. Avgifterna höjs vanligen med några års mellanrum, och varje höjning brukar beräknas så att ett intäktsöverskott – och därmed en ökning av fondbehållningen – uppstår under de första åren för att tjäna som en buffert mot kommande kostnadsökningar och som marginal inför nästa höjning.

Utgångspunkten inför vår avtalsperiod kännetecknas av såväl låg fondbehållning som låg avgiftsnivå i förhållande till det kostnadsläge som gäller. Avgifterna har varit oförändrade under en lång period, med påföljd att fondbehållningen under senare år kraftigt minskat, och den avgiftshöjning som nyligen beslutats har beräknats så lågt att den inte täcker utgiftsnivån ens för det första året. Detta innebär att en ny höjning måste göras redan efter ett år.

Den viktigaste faktorn för behovet av avgiftshöjningar är inflationens storlek. Den väger avgjort tyngre för höjningen av den nominella nivån än de reella kostnaderna för våra utbyggnadsförslag, vilka endast motsvarar cirka tre procent per år. Denna sistnämnda ökning kan också som tidigare framhållits till en stor del uppvägas av det ökande antalet avgifter.

11 Författningar och avtal jämte kommentarer

11.1 Inledning

I detta kapitel lämnar vi förslag *dels* till ändringar och kompletteringar i nu gällande lagar och förordningar, *dels* till den nya förordningen om instruktion för radionämnden och de nya avtal som är en följd av våra förslag.

I princip gäller således att *såväl* ändringar och kompletteringar *som* de förslag till nya texter som presenteras grundar sig på ställningstaganden och resonemang som utförligt redovisats i andra kapitel i detta betänkande.

Kommentarerna är därför i allmänhet kortfattade och syftar huvudsakligen till att genom korta referat och hänvisningar underlätta för läsaren att hitta de relevanta avsnitten i betänkandets förslagskapitel.

11.2 Lagar och förordningar

11.2.1 Förslag till

Lag om ändring i radiolagen (1966:755)

Härigenom föreskrives att 3, 5 och 6 §§ radiolagen (1966:755) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Mottagare får innehas och användas av var och en.

Regeringen förordnar efter riksdagens hörande om avgift för innehav av mottagare. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela närmare föreskrifter om sådan avgift och ordningsföreskrifter för användning av mottagare.

Riksdagen förordnar om avgift för innehav av mottagare. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela närmare föreskrifter om sådan avgift och ordningsföreskrifter för användning av mottagare.

Regeringen äger meddela föreskrifter till skydd för telehemlighet.

5 §

Det aktiebolag som regeringen bestämmer äger med ensamrätt avgöra vilka radioprogram som skola förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket.

Regeringen får bestämma att det aktiebolag som avses i första stycket får överlåta på ett dotterbolag att med ensamrätt avgöra vilka ljudradioprogram som skola förekomma i lokal rundradiosändning från sändare här i riket. För sådan överlåtelse skall gälla de villkor som fastställas genom avtal mellan regeringen och moderbolaget.

Det aktiebolag som avses i första stycket får i övrigt ej överlåta sin rätt enligt sagda stycke helt eller delvis utan medgivande av regeringen. Detsamma gäller dotterbolaget i fråga om den rätt som enligt andra stycket tillkommer detta.

De företag som regeringen bestämmer (programföretag) har rätt att sända radioprogram i rundradiosändning från sändare här i riket.

6 §

Ensamrätten enligt 5 § skall utövas opartiskt och sakligt.

Ensamrätten skall i övrigt utövas efter riktlinjer som fastställas genom avtal mellan regeringen och det aktiebolag som avses i 5 § första stycket.

Programföretags rätt enligt 5 § skall utövas sakligt och opartiskt och med beaktande av att vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall tillämpas i rundradion.

Programföretag skall hävda det demokratiska statsskickets grundidéer samt principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet.

Rätten skall i övrigt utövas i överensstämmelse med avtal mellan regeringen och programföretaget.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978.

11.2.2 Förslag till

Lag om ändring i radioansvarighetslagen (1966:756)

Häriigenom föreskrives att 1 § radioansvarighetslagen (1966:756) skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 §

Denna lag gäller yttrandefriheten i ljudradio- och televisionsprogram (radioprogram) som svenskt programföretag äger anordna med ensamrätt.

Denna lag gäller yttrandefriheten i ljudradio- och televisionsprogram (radioprogram) som svenskt programföretag som avses i 5 § radiolagen äger anordna.

Bestämmelsen i 5 § andra stycket är tillämplig även på meddelande för offentliggörande i program som anordnas av utländskt programföretag. Bestämmelserna i 2 § första stycket samt 4, 5 och 7-9 §§ äro ej tillämpliga på program eller del av program som består i direktsändning av dagshändelse eller av sådan gudstjänst eller offentlig tillställning som anordnas av annan än programföretaget.

I frågor, som ej behandlas i denna lag eller i bestämmelse som meddelats med stöd av lagen, gäller vad som föreskrives i annan författning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1978.

11.2.3 Förslag till Förordning med instruktion för radionämnden

Häri genom föreskrives följande.

Inledande bestämmelser

1 § Allmänna verksstadgan (1965:600) skall, med undantag av 3 §, tillämpas på radionämnden.

Med chefen förstås vid tillämpningen av 5 § verksstadgan radionämndens ordförande och i övrigt kanslichefen.

Övervakningen av rundradioverksamheten

2 § Radionämnden övervakar att de företag, som enligt 5 § radiolagen (1966:755) äger rätt att sända radioprogram i rundradiosändning från sändare här i riket, utövar denna rätt i överensstämmelse med 6 § radiolagen samt i övrigt enligt de närmare bestämmelser om programverksamheten som intagits i avtal mellan svenska staten och företaget angående företagets programverksamhet.

3 § Det åligger nämnden dels att granska radioprogram efter anmälan mot visst program dels att granska radioprogram jämte programföretagets beslut i anledning av sådan begäran om beriktigande eller genmäle som enligt avtal mellan svenska staten och företaget angående programverksamheten skall föranleda underrättelse till radionämnden.

Granskning av radioprogram skall härjämte ske efter beslut av nämnden.

4 § Nämnden är ej skyldig att granska program på grund av anmälan som inkommer mer än sex månader efter det att programmet sändes.

Nämnden är endast efter anmälan skyldig att pröva fråga om tillämpning av bestämmelse i avtal om skydd för enskilds privatliv.

Prövning av beslut av programföretag i anledning av begäran om genmäle får ej ske om den som framställt begäran om genmäle motsätter sig sådan prövning.

5 § Nämnden skall varje år

före den 1 februari till chefen för utbildningsdepartementet avge berättelse om nämndens verksamhet under det senaste året,

före den 1 september till regeringen avge förslag till anslagsframsällning och andra framställningar hos nästa års riksdag.

Organisation

6 § Nämnden består av ordförande och sex ledamöter samt suppleanter till det antal regeringen bestämmer.

En av ledamöterna eller suppleanterna skall vara vice ordförande.

Ordföranden och vice ordföranden skall vara lagfarna och erfarna i domarvärv.

7 § Hos nämnden finns ett kansli, som förestås av en kanslichef.

8 § Hos nämnden är i övrigt anställda sekreterare och annan personal i mån av behov och tillgång på medel.

I mån av behov och tillgång på medel får nämnden anlita experter och sakkunniga.

9 § Vid prövning av ärende som skall avgöras vid sammanträde med nämndens ledamöter är nämnden beslutför när minst fyra ledamöter bland dem ordföranden eller vice ordföranden, är närvarande. När ärende av större vikt eller av principiell betydelse handlägges, bör om möjligt samtliga ledamöter närvara.

Som nämndens beslut gäller den mening om vilken de flesta förener sig eller, vid lika röstetal, den mening som tjänstgörande ordföranden biträder.

10 § Nämnden får överlämna åt kanslichefen att avgöra ärende eller grupp av ärenden som ej är av större vikt eller principiell betydelse.

Finner kanslichefen att ärende som avses i 3 § (granskningsärendet) bör föranleda anmärkning skall han hänskjuta ärendet till nämndens prövning.

11 § Kanslichefens handläggning av ärenden som har överlämnats till honom skall ske med tillämpning av föreskrifter i arbetsordning eller särskilt beslut.

Kanslichefen skall på lämpligt sätt hålla nämnden underrättad om sina avgöranden.

12 § Ärende som prövas vid sammanträde med nämnden avgörs efter föredragning som ankommer på kanslichefen, sekreterare eller särskilt förordnad föredragande.

Kanslichefen och sekreterare får närvara vid handläggning av alla ärenden.

13 § Om det bedöms lämpligt för utredningen av granskningsärendet får nämnden bereda chef för programföretag, annan tjänsteman vid företaget eller den som eljest, helt eller delvis, svarar för tillkomst eller sänkning

av det program som ärendet avser tillfälle att vid sammanträde med nämnden framföra synpunkter eller lämna upplysningar i ärendet. Kallas annan än företagets chef får även denne närvara.

Vill den som gjort skriftlig anmälan mot visst radioprogram muntligen lämna uppgift i ärendet, kan nämnden, om det är påkallat av särskild anledning, bereda honom tillfälle härtill vid sammanträde med nämnden.

14 § Om ledamot av nämnden eller kanslichefen har skiljaktig mening skall denna antecknas.

15 § Nämnden fastställer arbetsordning och de allmänna bestämmelser i övrigt som fordras för dess verksamhet utöver denna instruktion.

16 § Beslut varigenom granskningsärende avgörs skall innehålla de skäl som bestämt utgången, om det ej är obehövligt.

Avskrift av beslut i granskningsärende skall tillställas programföretaget och den som gjort anmälan.

17 § Talan får ej föras mot beslut i granskningsärende.

Tjänstetillsättning

18 § Nämndens ordförande och vice ordförande samt övriga ledamöter och suppleanter förordnas av regeringen för fyra år.

Tjänst som kanslichef tillsätts av regeringen efter anmälan av radionämnden. Sekreterare förordnas och annan personal antages av nämnden.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1978, då förordningen (1967:449) med instruktion för radionämnden upphör att gälla.

11.2.4 Förslag till

Förordning om ändring i förordningen (1967:226) om tillämpningen av radioansvarighetslagen (1966:756)

Häriigenom föreskrives att 1 § förordningen (1967:226) om tillämpningen av radioansvarighetslagen (1966:756)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Denna förordning är tillämplig på programföretag som avses i 5 § första och andra styckena radiolagen (1966:755).

Överlåter programföretag i fall som avses i 5 § tredje stycket radiolagen viss del av sin ensamrätt till annat programföretag, meddelar regeringen i samband med medgivande till överlåtelsen de föreskrifter som behövs för tillämpningen av radioansvarighetslagen på verksamhet som omfattas av överlåtelsen.

Föreslagen lydelse

1 §²

Denna förordning är tillämplig på programföretag som avses i 5 § radiolagen.

¹ Senaste lydelse av förordningens rubrik 1976:848.

² Senaste lydelse 1976:848. Ändringen innebär bl.a. att andra stycket upphävs.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1978.

11.2.5 Författningsändringar i övrigt

I KK 9 juni 1967 om mottagare för radiosändning eller trådsändning finns föreskrifter om mottagaravgifter. Vi har föreslagit ändring i 3 § radiolagen av innebörd att riksdagen i stället för regeringen förordnar om avgift för innehav av mottagare. Till följd härav bör de bestämmelser i kungörelsen som avser avgifter meddelas i form av lag. Återstående bestämmelser i kungörelsen meddelas av regeringen och bör införas i en förordning. Utöver nu angivna uppdelning av paragraferna i kungörelsen torde inte våra förslag föranleda någon ändring.

11.3 Avtal

11.3.1 Förslag till

Avtal mellan svenska staten, Sveriges Radio aktiebolag och Sveriges Lokalradio aktiebolag angående bolagens programverksamhet

Mellan svenska staten, Sveriges Radio aktiebolag (nedan benämnt SR) och Sveriges Lokalradio aktiebolag (nedan benämnt LRAB) har enligt 5 och 6 §§ radiolagen (1966:755) träffats följande avtal.

Inledande bestämmelser

1 § SR och LRAB åtar sig att bedriva programverksamhet för rundradio. Staten åtar sig att ställa medel till förfogande för bolagens verksamhet och genom televerket svara för distribution av rundradioprogram och för avstörningsverksamhet.

2 § För att kunna fullgöra sina åtaganden enligt 1 § får SR och LRAB rätt att sända radioprogram i rundradiosändning från sändare här i riket på de tider och i de utsändningskanaler som staten fastställer. Den LRAB tillerkända rätten avser endast lokala ljudradioprogram.

Bolagen har ensamma rätt att avgöra vilka radioprogram som de skall anskaffa och sända om ej annat följer av detta avtal.

Allmänna bestämmelser

3 § SR skall anskaffa och sända ljudradioprogram avsedda att mottagas i hela riket (rikssändning) och televisionsprogram dels för rikssändning och dels för regional sändning. SR skall därjämte producera eller på annat sätt anskaffa och sända ljudradioprogram avsedda för mottagning i utlandet.

LRAB skall anskaffa och sända ljudradioprogram för lokal sändning.

4 § Det åligger bolagen särskilt att producera och på annat sätt anskaffa program för utsändning, att anställa den personal och anlita de övriga medverkande som fordras för programverksamheten, att anskaffa lokaler för programverksamheten genom förhyrning och även

genom att enligt bestämmelser, som regeringen meddelar i särskild ordning, projektera och utföra ny-, om- och tillbyggnader samt att anskaffa och underhålla de anläggningar i övrigt och den utrustning, som fordras för programverksamheten.

5 § SR skall äga samtliga aktier i LRAB och härigenom utgöra moderbolag i en koncern bestående av de båda bolagen.

SR skall ha det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i koncernen. I enlighet härmed ankommer det på SR

att svara för den övergripande planeringen av rundradioverksamheten i koncernen,

att inge förslag om medelstildelning för koncernen enligt bestämmelser i detta avtal,

att besluta om budgetramar för LRAB och tilldela LRAB medel i överensstämmelse med dessa.

att bestämma om system för ekonomisk styrning och kontroll av verksamheten inom koncernen,

att fastställa de programregler som skall vara gemensamma för rundradioverksamheten i koncernen,

att företräda koncernen i förhandlingar om kollektivavtal, avtal som avser upphovsrätt och därmed närliggande rättigheter samt avtal med centrala instanser för t. ex. sport, musik och nyheter, allt i den mån SR anser att sådana förhandlingar skall föras centralt,

att företräda koncernen i det internationella rundradiosamarbetet samt att vara huvudman för beredningsplaneringen.

6 § I samarbetsavtal mellan SR och LRAB skall finnas närmare föreskrifter om tillämpningen av 4, 5 och 8 §§ samt föreskrifter om reglering av personalfrågor inom koncernen.

Vid utformningen av samarbetsavtalet skall särskilt beaktas att koncernen i personalpolitiskt hänseende utgör en enhet och att SR i egenskap av moderbolag har det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i koncernen, vilket kan innefatta krav på gemensam resursanvändning t. ex. vad gäller teknik och lokaler.

Samarbetsavtalet skall vidare innefatta föreskrifter om fördelning av sändningsutrymme mellan bolagen.

Organisation m. m.

7 § För den direkta programverksamheten inom SR skall under företagsledningen finnas en programenhet för ljudradio och en programenhet för var och en av televisionens två programkanaler.

För produktion av riksprogram för television och för produktion och sändning av regionala televisionsprogram skall inom SR finnas de regioner staten beslutar.

För produktion av ljudradioprogram för rikssändning skall inom SR finnas de distrikt bolaget beslutar.

Det ankommer på SR att besluta om huvudort för regionerna och distriktet.

8 § För produktion och sändning av lokala ljudradioprogram skall inom LRAB finnas lokalradioenheter inom de områden som staten beslutar.

Det ankommer på LRAB att besluta om huvudort för varje lokalradioenhet.

9 § SR skall producera särskilda program för utsändning till utlandet för att ge utländsk publik och särskilt utlandssvenskar möjlighet att få information om och upprätthålla kontakt med Sverige.

10 § Beträffande SR skall i fråga om mål och allmän inriktning hos verksamheten, samarbetet mellan SR och LRAB, bolagets allmänna organisation, programenheternas självständighet och medelstildelning m. m. beaktas de av regeringen och riksdagen godkända riktlinjerna (prop. 1978:000, KrU 00, rskr 000).

11 § Beträffande LRAB skall i fråga om mål och allmän inriktning hos verksamheten samt samarbetet mellan SR och LRAB, bolagets allmänna organisation, samverkan mellan lokalradioenheterna, lokalradioenheternas självständighet och medelstildelningen till de enskilda enheterna beaktas de av regeringen och riksdagen godkända riktlinjerna (prop. 1975:13, KrU 1975:6, rskr 1975:82 samt prop. 1978:000, KrU 00, rskr 000).

Närmare bestämmelser om programverksamheten

12 § Med hänsyn till ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället, deras betydelse för den fria åsiktsbildningen och för kulturens utveckling skall bolagen utforma sin programverksamhet så att den med kvalitet, tillgänglighet och mångsidighet tillgodoser olika behov, intressen och förutsättningar hos hela befolkningen.

Bolagens programverksamhet skall ge kunskaper, förmedla erfarenheter och skänka underhållning med tillvaratagande av programstoff på samhällslivets och kulturens områden från Sverige och världen i övrigt.

Härvid har bolagen bland annat skyldighet att

a) meddela nyheter och ge den allsidiga information som medborgarna behöver för att vara orienterade och kunna ta ställning i samhälls- och kulturfrågor,

b) kommentera händelser och skeenden samt stimulera till debatt,

c) granska myndigheter, organisationer, företag och andra med inflytande på beslut som berör medborgarna samt spegla verksamheten inom sådana organ och inom andra sammanslutningar och föreningar,

d) tillvarata och utveckla ljudradions och televisionens särskilda förutsättningar att ge upplevelser och stimulera fantasin och att därigenom ge möjligheter till inlevelse, engagemang och förströelse,

e) tillse att ljudradion och televisionen bedriver egen skapande verksamhet samt främjar konstnärlig och kulturell förnyelse,

f) verka för att ljudradion och televisionen speglar kulturutvecklingen och i samspel med det övriga kulturlivet stimulerar, bevakar och förmedlar olika kulturaktiviteter,

g) låta olika åsikter, intressen och smakriktningar komma till uttryck samt därvid tillse, att programverksamheten i sin helhet präglas av skäligen balans och att ämnesval och framställning tar sikte på vad som är väsentligt samt

h) i programverksamheten anlita även fristående utövare av konstnärlig, publicistisk, vetenskaplig och annan därmed jämförbar verksamhet.

13 § Bolagen skall i sin programverksamhet ta särskild hänsyn till hörselhandikappade, synskadade samt språkliga och etniska minoriteter.

14 § Bolagen skall före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet.

Den enskildes privatliv skall respekteras om icke ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat.

15 § SR skall i första hand inrikta programverksamheten på riksprogram. Därjämte skall verksamheten innefatta regionala televisionsprogram. LRAB skall inrikta sin verksamhet på lokala ljudradioprogram.

SR skall vid utformningen av riksprogrammen så allsidigt som möjligt tillvarata det programstoff och de möjligheter i övrigt som landets olika delar erbjuder.

Vid tillämpningen av 12–14 §§ skall bolagen i sina lokala och regionala sändningar särskilt inrikta sig på lokal och regional information.

16 § Bolagen skall utan onödigt dröjsmål tillställa radionämnden det material, som behövs för nämndens granskningsverksamhet.

17 § Felaktig eller missvisande sakuppgift skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle.

Begäran om beriktigande eller genmäle skall behandlas skyndsamt. Bifalles begäran skall beriktigandet eller genmälet så snart det kan ske sändas i program av samma eller likartad karaktär som det anmärkningen avser eller i annat lämpligt program.

När begäran om beriktigande eller genmäle framställts, skall bolaget genast underrätta radionämnden härom och därefter om bolagets beslut i anledning av framställningen. Underrättelsen skall innehålla uppgift om beslutet jämte de skäl som bestämt utgången i ärendet. Underrättelse behöver dock ges endast om framställningen gjorts skriftligen av den som saken rör och om den inkommit inom sex månader efter sändning av det program, som anmärkningen avser.

18 § Det åligger bolagen att i radioprogram på lämpligt sätt publicera beslut av radionämnden, enligt vilket bolagen brutit mot bestämmelserna i 6 § radiolagen eller i detta avtal.

Anvisande av medel m. m.

19 § SR skall för koncernen årligen inge förslag till staten om medeltilldelning för de närmast följande tre budgetåren. Förslaget skall innehålla

sådana uppgifter om SR:s och LRAB:s verksamhet och utvecklingsplaner som är väsentliga för bedömningen av medelsbehovet. Förslaget skall vidare innehålla uppgifter om för samma tid beräknat medelsbehov för televerket och andra berörda myndigheter för deras medverkan i koncernens verksamhet. SR har därvid huvudansvaret för den samlade planeringen, vilken skall ske i samråd med berörda myndigheter.

20 § Staten skall årligen ta ställning till SR:s förslag om verksamhet och utvecklingsplaner för nästa treårsperiod. Därvid åtar sig staten att ställa medel till förfogande för koncernens verksamhet för treårsperioden med det belopp som bedöms erforderligt med hänsyn till den av staten godkända verksamhetsnivån.

21 § De medel, som staten enligt 20 § tilldelar SR, skall utbetalas till SR i mån av behov efter rekvisition hos riksgäldskontoret.

22 § De medel som SR tilldelar LRAB utbetalas av SR i mån av behov efter rekvisition.

23 § Bolagen och deras programenheter skall tillse, att verksamheten bedrivs och utvecklas på ett rationellt sätt och att de medel som står till förfogande används med iakttagande av god hushållning.

Särskilda bestämmelser

24 § I fråga om uppdelning och samordning mellan bolagen och televerket av den tekniska rundradioverksamheten gäller de bestämmelser, som inlagts i bilaga till detta avtal.

25 § På begäran av statlig myndighet skall bolagen sända meddelande, som är av vikt för allmänheten. Bolagen har därvid att tillse att meddelandet ges en för rundradion lämplig utformning och att det ej genom sin omfattning eller eljest inverkar menligt på programverksamheten.

Bestämmelsen i första stycket skall i avseende på LRAB:s program äga motsvarande tillämpning vid begäran av kommunal myndighet.

Efter prövning i varje särskilt fall får bolagen mot avgift sända meddelande, som är avsett för viss eller vissa personer och som är av synnerlig vikt.

26 § Bolagen får ej mot vederlag medge kommersiell reklam i program eller programinslag.

Är bolagens rätt att sända visst program eller programinslag beroende av att annan än något av bolagen härför utger ersättning till den som upplåter rätten, får programmet eller programinslaget ej sändas.

27 § Om bolagens verksamhet vid krig eller krigsfara träffar staten och SR särskilt avtal.

Uppsägning av avtalet

28 § Finnes skäl att antaga att något av bolagen brutit mot detta avtal, äger regeringen påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän. Om utredningen ger anledning till det, äger regeringen uppsäga avtalet.

29 § Uppsäges avtalet gäller följande.

Regeringen äger när avtalet upphör inlösa byggnader, möbler, apparater samt övriga inventarier och installationer, som anskaffats för programverksamheten. Kan överenskommelse ej träffas om lösenbeloppet, skall detta bestämmas av tre värderingsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän.

Bolagen skall medverka till att företag, som regeringen bestämmer, utan särskilt vederlag får övertaga de lokaler bolagen förhyrt. Bolagen medger, att personal anställd för programverksamheten äger övergå till anställning i sådant företag senast när avtalet upphör.

30 § Upphör avtalet skall bolagen omedelbart träda i likvidation.

Har bolagen trätt i likvidation och har denna avslutats, skall det belopp, med vilket bolagens behållna tillgångar överstiger summan av det inbetalade aktiekapitalet och vad som enligt bolagsordningen skall tillkomma aktieägarna såsom utdelning, tillfalla staten.

31 § Tvist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal avgörs genom skiljemannaförfarande enligt lagen om skiljemän.

32 § Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1978 och gäller till och med den 30 juni 1985.

Uppsägning av avtalet skall ske senast ett år före avtalstidens utgång. Avtalet förlängs med fem år åt gången vid utebliven uppsägning.

Under avtalstiden får bestämmelserna i bilagan till detta avtal ändras genom särskild överenskommelse mellan bolagen och televerket.

11.3.2 Förslag till

Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående Sveriges Radio aktiebolags och Sveriges Lokalradio aktiebolags verksamhet vid krig eller krigsfara

Mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag (nedan benämnt SR) har träffats följande avtal.

1 § Befinner sig landet i krig skall SR och Sveriges Lokalradio aktiebolag (nedan benämnt LRAB) ingå såsom en självständig organisation i totalförsvaret och därvid lyda direkt under regeringen.

Befinner sig landet i krigsfara äger regeringen förordna att vad i första stycket stadgas skall gälla.

2 § Vad i avtalet denna dag mellan staten och bolagen överenskommits angående bolagens programverksamhet skall i största möjliga utsträckning gälla jämväl under sådana förhållanden som avses i 1 §.

3 § Det åligger SR att i enlighet med de föreskrifter, som regeringen meddelar, och i samråd med vederbörande statliga myndigheter utarbeta erforderliga beredskapsplaner för verksamheten i krig eller krigsfara.

4 § Ansvar för att SR och LRAB håller erforderlig beredskap åvilar SR:s chef, som vid sin sida har en av regeringen utsedd rådgivande nämnd på fyra personer.

5 § Uppstår delade meningar rörande tolkningen eller tillämpningen av detta avtal, skall frågan hänskjutas till regeringen för avgörande.

6 § Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1978 och gäller under samma tid som avtalet denna dag mellan staten och bolagen angående bolagens programverksamhet.

11.4 Kommentarer till förslag om lagar och förordningar

11.4.1 Kommentar till Förslag till lag om ändring i radiolagen

3 § I paragrafen har företagits den ändringen att det föreskrivits att riksdagen i stället för som tidigare regeringen förordnar om avgift för innehav av mottagare.

5 § Enligt vårt förslag avskaffas ensamrätten till rundradiosändning. Som en följd härav bör inte radiolagen ange vilket antal programföretag som skall finnas eller vilken associationsform sådant företag skall ha.

Enligt den föreslagna lydelsen av paragrafen är det – liksom enligt den nu gällande lydelsen – regeringen som medger rätt till rundradiosändning. Sådant medgivande kan ges i form av ett avtal med vederbörande programföretag. Vi förutsätter att regeringen medger sändningsrätt för de programföretag som – direkt eller på grund av överlåtelse av del av annat företags sändningsrätt – har sändningsrätt vid tidpunkten för ikraftträdande av ändringen i radiolagen. Beträffande ytterligare företag torde det i praktiken bli så att regeringen – med hänsyn till ekonomiska eller andra förhållanden – kommer att höra riksdagen innan den fattar sitt beslut.

I kapitel 8, avsnitt 8.4 har vi behandlat frågan om rätt för bland andra vissa typer av organisationer och föreningar att sända lokala program i rundradiosändning. I detta sammanhang har även frågan om innebörden av begreppet rundradiosändning berörts. Vi anser att det råder sådan osäkerhet om begreppets innebörd att en precisering av begreppet bör övervägas. Denna fråga bör dock behandlas i samband med den mera omfattande frågan om rätt till särskilda rundradiosändningar.

Genom att ensamrätten till rundradiosändning avskaffas bortfaller skälen

att låta sändningsberättigat företag helt eller delvis överlåta sin rätt på annat företag. De företag som bör ges sändningsrätt erhåller den direkt genom beslut av regeringen.

6 §

Första stycket

Utöver den redaktionella ändring som är en följd av att ensamrätten avskaffas görs här den ändringen att kraven på saklighet och opartiskhet förses med ett tillägg som understryker den positiva betydelsen av vidsträckt yttrande- och informationsfrihet i radio och tv.

Denna föreskrift finns nu i avtalet om programverksamheten (8 §). Då den är viktig för tillämpningen av de grundläggande kraven på saklighet och opartiskhet och då den skall gälla alla programföretag med sändningsrätt, bör den föras till radiolagen. (Betr. yttrande- och informationsfrihet, se kapitel 4, avsnitt 4.1.2 och 4.1.3.)

Andra stycket

Detta stadgande motsvarar närmast bestämmelsen i 6 § första stycket radioavtalet (1967): "Bolaget skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena."

Den nuvarande bestämmelsen har tolkats som en skyldighet för Sveriges Radio att vara partisk till förmån för "de grundläggande demokratiska värdena" och det kan alltså sägas vara en modifiering av kravet på opartiskhet i radiolagen, 6 §.

Stadgandet har givits en begränsad tillämpning. Det har självfallet inte varit avsett att hindra Sveriges Radio att skildra odemokratiska förhållanden och företeelser i Sverige eller utomlands. Inte heller har det tolkats som ett hinder för att odemokratiska meningssytringar återges i radio och tv. Stadgandet har emellertid ansetts innebära en skyldighet för Sveriges Radio att markera ett avståndstagande från eller att bemöta antidemokratiska uttalanden.

Bestämmelsen har aktualiserats av radionämnden i ett par fall även då det gällt sådana värden som hänsynen till minoriteter och respekten för människovärdet. Enligt nämndens mening innefattar bestämmelsen bland annat en skyldighet för Sveriges Radio att i programverksamheten verka för att rasfördomar bekämpas.

Även i framtiden bör det enligt vår mening finnas bestämmelser som ålägger programföretag en skyldighet att uppträda partiskt till förmån för vad som kan anses utgöra folkstyrelsens grundvalar och till förmån för respekten för människovärdet. Eftersom dessa bestämmelser anger ett undantag från kravet på opartiskhet i första stycket av denna paragraf och eftersom de – liksom beträffande yttrande- och informationsfriheten – skall gälla för alla programföretag med sändningsrätt, bör de intagas i radiolagen.

Den nuvarande formuleringen i avtalet mellan staten och Sveriges Radio är enligt vår mening oprecis och *kan* ges både vida och snäva tolkningar. Vi föreslår därför en formulering som innebär en formell begränsning av bestämmelsens omfattning, samtidigt som den framhäver de två sidor av demokratibegreppet som är de väsentliga i detta sammanhang, nämligen det demokratiska statsskicket och respekten för människovärdet. Med den ut-

formning vi föreslagit anser vi att kraven på programverksamheten kommer till ett klarare uttryck.

Med uttrycket "det demokratiska statsskicket" kan man avse alla de rättsliga formerna för statslivets organisation. Vi har därför funnit anledning att genom tillägget "grundidéer" betona att det är kärnan av folkstyrelsens principer som stadgandet skall gälla. Vi avser således här demokrati som beteckning på en statsform som bygger på fri åsiktsbildning, allmän och lika rösträtt samt fria och hemliga val. Majoritetsstyrelse med hänsynstagande till minoriteternas rättigheter hör också till denna begreppsmässiga kärna. Däremot bör hit *inte* räknas speciella demokratiska tekniker som till exempel parlamentarism, folkomröstning eller kommunal självstyrelse.

Med uttrycket "alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet" avser vi de sidor av demokratibegreppet som anknyter till dess djupare innehåll av målsättningar för förhållandet mellan, och synen på, människor och av mänskliga ideal. Som exempel på värderingar och krav vilka kan sägas höra till demokratibegreppet i denna mening kan vi nämna fördömande av rasism, av våld och av brutalitet samt hävdande av jämställdhet mellan män och kvinnor. Denna formulering ansluter för övrigt till de målsättningsstadganden som finns i den nya regeringsformen 1 kap. 2 §.

Ytterligare ett skäl att i radiolagen inte använda den nuvarande formuleringen "de grundläggande demokratiska värdena" är det omfattande innehåll som demokratibegreppet givits i den nya regeringsformen. I grundlagstexten förekommer till exempel uttrycken "demokratins idéer" (1 kap. 2 §) och "ett demokratiskt samhälle" (2 kap. 12 §). Av förarbetena till regeringsformen framgår att man i båda dessa fall använder "demokrati" i en mycket vidsträckt mening. Det är helt klart att demokratibegreppet i regeringsformen inte är begränsat till formerna för styrelseskicket, utan avses omfatta en rad fundamentala värderingar som enligt grundlagen skall ligga till grund för de politiska beslutens innehåll. (Se prop 1975/76:209, s 136–138 och 151–154 samt SOU 1975:75 Medborgerliga fri- och rättigheter, s 93, 183–184 och 202–203.)

Uttrycket "de grundläggande demokratiska värdena" kan uppfattas ha ungefär den vidsträckta betydelse som demokratibegreppet givits i regeringsformen, och det skulle därför knappast vara möjligt att i radiolagen använda det i den mer begränsade betydelse som stadgandet där bör ha.

Med hänsyn till den vidsträckta yttrande- och informationsfrihet som enligt vår mening skall tillämpas i radio och tv är det mycket viktigt att utforma dessa bestämmelser – det vill säga om att programföretag i vissa fall skall uppträda partiskt – på ett sådant sätt att området för deras tillämpning blir så begränsat och klart angivet som möjligt, det vill säga att friheten blir så stor som möjligt. Den disposition och språkliga utformning som stadgandet har enligt vårt förslag motsvarar bättre dessa krav än den nuvarande bestämmelsen i avtalet mellan staten och Sveriges Radio.

11.4.2 Kommentarer till Förslag till förordning med instruktion för radionämnden

Av bestämmelserna i förordningen är 6–13, 16 och 17 §§ överensstämmande med 5–12, 15 och 16 §§ i motsvarande författningsförslag i DsU 1974:7, Radionämnden. Breddad granskning och ny organisation. I nämnda betänkande finns en kommentar till författningsförslaget.

Att de fyra första paragraferna i vårt förslag i vissa avseenden skiljer sig från ovan angivna betänkande är främst beroende på att vi föreslår att ensamrätten för visst företag till rundradiosändning avskaffas samt att reglerna om beriktigande och genmäle förstärks. I första paragrafen har gjorts den ändringen i förhållande till förslaget i DsU 1974:7 att allmänna verksamstadgan skall tillämpas på radionämnden med undantag för endast 3 § i stadgan. Ändringen i 5 § i förhållande till det tidigare förslaget har främst gjorts som en följd av våra förslag i avseende på sättet för finansieringen av nämndens verksamhet.

Utöver vad som framgår av kommentaren i ovan nämnda betänkande samt kapitel 7, avsnitt 7.10 i detta betänkande kan vad avser 2–4, 14, 15 och 18 §§ följande anmärkas.

2 § Övervakningen omfattar enligt denna paragraf programföretags tillämpning dels av 6 § radiolagen, dels av de närmare bestämmelser om programverksamheten som intagits i avtal mellan staten och programföretaget. I avseende på SR och LRAB har de bestämmelser som avses i denna paragraf införts i 12–18, 25 och 26 §§ i avtalet mellan staten och de båda programföretagen. Radionämndens granskning beträffande dessa båda företag omfattar således 6 § radiolagen jämte angivna paragrafer i avtalet.

3 § Radionämnden granskar enligt denna paragraf såväl utsända radioprogram som beslut i anledning av begäran om beriktigande eller genmäle. Granskning av radioprogram kan ske efter anmälan mot visst program eller på initiativ av nämnden.

Enligt avtal mellan staten å ena sidan samt SR och LRAB å andra sidan skall underrättelse till radionämnden göras om sådan begäran om beriktigande eller genmäle som framställts skriftligen av den som saken rör, om den inkommit till programföretaget inom sex månader efter sändning av det program som anmärkningen avser. Underrättelse skall lämnas dels då begäran kommit, dels då programföretaget beslutat i anledning av begäran. Sistnämnda underrättelse, som skall lämnas även om programföretaget bifallit begäran, skall omfatta inte enbart programföretagets ställningstagande utan även skälen till detta. Genom programföretags skyldighet att underrätta nämnden har denna möjlighet att granska varje beslut i nu berörda frågor. Nämndens prövning av företagets beslut är inte begränsad till de skäl företaget anfört för sitt beslut, utan skall omfatta en fullständig bedömning av om bifall till begäran varit befogad.

Begäran om genmäle eller beriktigande som kommit till nämndens kännedom på annat sätt än genom formell underrättelse från programföretaget kan föranleda att nämnden på eget initiativ granskar programmet. Om vid denna granskning nämnden finner att programmet bort föranleda genmäle eller beriktigande torde programmet få anses strida mot 6 § radiolagen eller

bestämmelse i avtal om programverksamheten.

Med hänsyn bland annat till den vikt för den enskilde som fråga om genmäle och beriktigande har skall de båda programföretagen enligt tidigare nämnda avtal handlägga dessa frågor skyndsamt. Motsvarande bestämmelse har inte införts för radionämndens handläggning, men det får förutsättas att nämnden behandlar dessa frågor med förtur. En skyndsamt handläggning i radionämnden har underlättats genom bestämmelser i avtalet att nämnden skall underrättas redan då begäran inkommer till programföretaget.

4 § Enligt 18 § i det tidigare nämnda avtalet mellan staten samt SR och LRAB är de båda företagen inte skyldiga att underrätta nämnden om begäran om beriktigande och genmäle som inkommit mer än sex månader efter det att programmet sändes.

Det kan därför förutsättas att nämnden endast i undantagsfall behandlar en så sent framställd begäran. På samma sätt som programföretaget befriats från skyldighet att behandla en sent framställd begäran har i denna paragraf nämnden befriats från skyldighet att behandla en sent inkommen anmälan.

Föreskriften i paragrafens första stycke bör ses mot bakgrund av 6 § förordningen om tillämpningen av radioansvarighetslagen, vari programföretag ålägges att ombesörja upptagning av varje program som sändes och att bevara upptaget program minst sex månader efter sändningen.

Innan nämnden prövar beslut av programföretag i anledning av begäran om genmäle skall den som framställt begäran beredas tillfälle till yttrande. Om det framkommer att vederbörande motsätter sig att nämnden prövar frågan är nämnden härigenom förhindrad att pröva genmälesfrågan.

14 § Vårt förslag rörande kanslichefens befogenheter överensstämmer i huvudsak med förslagen i DsU 1974:7. Som anförs i detta betänkande innebär förslagen en vidgad befogenhet för kanslichefen i förhållande till den befogenhet sekreteraren nu har. I motsats till vad som föreslagits i betänkandet finner vi att de ändrade förhållandena bör föranleda att kanslichefen får rätt att få skiljaktig mening antecknad.

15 § I 14 § i förslaget till instruktion i det tidigare nämnda betänkandet föreskrivs att kanslichef och sekreterare får infordra förklaring, upplysning eller yttrande i ärende hos nämnden, dock ej yttrande från programföretag i granskningsärende. Med hänsyn bland annat till kanslichefs befogenheter i övrigt anser vi det tveksamt om denne bör vara fråntagen möjligheten att infordra yttrande från programföretag. Frågor om hur ärenden skall handläggas bör dock både generellt och för visst fall kunna avgöras av nämnden.

18 § Som tidigare påpekats får kanslichefen en väsentligt vidgad befogenhet i jämförelse med den som sekreteraren nu har. Detta bör föranleda att tjänsten som kanslichef på samma sätt som gäller jämförbara tjänster tillsättes av regeringen.

11.5 Kommentar till förslag om avtal

Kommentar till

Förslag till avtal mellan svenska staten, Sveriges Radio aktiebolag och Sveriges Lokalradio aktiebolag om programverksamheten

Programverksamheten vid SR och LRAB regleras för närvarande genom radiolagen, radioansvarighetslagen och följdförfattningar till dessa lagar samt genom avtal mellan staten och SR. De avtal som gäller programverksamheten är dels avtal den 30 juni 1967 angående rundradions programverksamhet (radioavtalet) dels avtal den 26 juni 1975 om koncernbildning m. m. (lokalradioavtalet). Till radioavtalet har som bilaga intagits bestämmelser angående uppdelning och samordning mellan SR och televerket av den tekniska rundradioverksamheten. Lokalradioavtalet hänvisar vad gäller LRAB:s programverksamhet i huvudsak till bestämmelser i radioavtalet.

Vårt förslag till avtal angående bolagens programverksamhet innehåller motsvarighet till bestämmelserna i såväl radioavtalet som lokalradioavtalet. Den övervägande delen av paragraferna i förslaget innehåller regler som är gällande för båda bolagen. Härutöver finns ett antal bestämmelser som gäller koncernförhållandet och således berör båda bolagen. Vi har genom att föreslå ett för båda bolagen gemensamt avtal velat markera dels att bolagen har stark samhörighet, dels att samma programregler gäller för bolagen om inte bolagens uppgifter eller organisation föranleder annat.

I avtalsförslaget saknas motsvarighet till 10, 13, 17 och 18 §§ i det nu gällande radioavtalet.

10 §, som föreskriver att utbildningsverksamhet skall bedrivas i samråd med skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet, har utgått till följd av att riksdagen beslutat om inrättande av särskilt programföretag för utbildningsprogram.

Enligt 13 § förpliktas bolagen att ställa sig till efterrättelse artiklarna 1-5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradions användning i fredens intresse. Vi anser att konventionens bestämmelser är så långtgående i fråga om statens skyldigheter att granska och ingripa i enskilda rundradioprogram att konventionen inte är förenlig med de regler om programverksamheten som framgår av radiolagen och vårt förslag till avtal. Ett förpliktande för programföretagen att ställa sig konventionens regler till efterrättelse är därför inte möjligt. Bestämmelsen bör således inte finnas i avtal om programverksamheten. I kapitel 4, avsnitt 4.3 har frågan ytterligare berörts.

I 17 § finns vissa bestämmelser om jäv för styrelseledamot. 8 kap 10 § aktiebolagslagen innehåller bestämmelser om jäv för styrelseledamot i aktiebolag i vissa fall. Vi anser inte att ytterligare jävsregler behövs för de båda programföretagen.

18 § innehåller bestämmelse att avsättning till reservfond skall upphöra när fonden uppgår till 20 procent av aktiekapitalet. Vi anser inte att bestämmelsen har sådan praktisk vikt att den bör införas i förslaget till avtal.

Förslaget till nytt avtal

1 § I denna paragraf anges de förpliktelser som enligt avtalet åvilar de båda programföretagen och staten. I sak innebär paragrafen ingen ändring i förhållande till nu gällande avtal.

2 § Genom denna paragraf tillerkänns de båda programföretagen sådan sändningsrätt som avses i 5 § radiolagen (1966:755). Denna rätt, vars innebörd närmare anges i radiolagen och i följande paragrafer i avtalet, kan inte av programföretaget överlåtas till annat företag. Rätten innebär inte att staten är förhindrad att minska bolagens sändningsutrymme genom att ytterligare programföretag tillerkänns sändningsrätt med användande av ut-sändningskanaler som för närvarande disponeras av SR och LRAB.

Paragrafen anger att det formellt sett är staten som bestämmer det sändningsutrymme som programföretagen SR/LRAB får disponera genom att det fastslås att staten avgör på vilka tider och i vilka utsändningskanaler programföretagen får sända radioprogram i rundradiosändning från sändare här i riket. Bestämmelsen avser *inte* fördelningen av sändningsutrymme mellan programföretagen inom koncernen.

Vi förutsätter att motsvarande bestämmelse införes i alla avtal som kan komma att träffas mellan staten och programföretag med egen sändningsrätt enligt 5 § radiolagen.

Bestämmelsen klargör det faktiska rättsläget när det gäller vem som ytterst disponerar sändningsutrymmet, det vill säga staten.

Vi förutsätter att fördelningen av sändningstid normalt lösas genom förhandlingar mellan de företag som fått sändningsrätt. Under den tid våra förslag omfattar – således tiden fram till och med 1985 – torde det utöver SR/LRAB endast kunna bli fråga om det företag för utbildningsprogram som riksdagen redan fattat beslut om, Sveriges Utbildningsradio AB. Detta företag skall enligt våra förslag få egen sändningsrätt. Av statsmakternas beslut i olika sammanhang torde framgå ungefär vilken omfattning Utbildningsradions programverksamhet skall ha, och vi förutsätter att SR/LRAB i princip kan disponera den övriga tillgängliga sändningstiden. Normalt bör parterna själva genom förhandlingar och inbördes avtal kunna finna rimliga lösningar på hur sändningstiden skall fördelas, och vi anser *inte* att särskilda koncessionsavtal mellan staten och programföretagen skall behöva upprättas för detta ändamål. Det blir först om parterna inte kan enas som staten får gripa in och lösa tvisten, eventuellt genom att med stöd av denna paragraf fatta formella beslut om sändningstidens fördelning.

3 § I paragrafen anges vilka typer av sändningar som ingår i den programverksamhet som åvilar de båda företagen. I jämförelse med nuvarande förhållanden föreligger ingen saklig förändring.

4 § Paragrafen motsvarar 2 § radioavtalet och 3 § andra stycket lokalradioavtalet. Utöver vad som anges i dessa paragrafer har tillkommit ett åliggande för bolagen att i programverksamheten anlita även personer som inte är fast anställda vid bolagen. Innebörden av och anledningen till detta åliggande framgår av de paragrafer i avtalet som innehåller närmare be-

stämmelser om programverksamheten samt av kapitel 7, avsnitt 7.2 i betänkandet.

5 § LRAB skall utgöra ett helägt dotterbolag till SR. SR har inte rätt att avyttra aktier i LRAB. Det senare bolagets ställning av dotterbolag till SR markeras i vårt betänkande ytterligare i jämförelse med nuvarande förhållanden genom att LRAB:s styrelse helt föreslås bli utsedd av SR:s styrelse. I paragrafen anges SR:s uppgifter i egenskap av moderbolag. De uppgifter beträffande LRAB som inte enligt denna paragraf skall fullgöras av SR skall LRAB självständigt besluta om. I propositionen om lokalradio och vissa andra rundradiofrågor (1975:13) samt i kapitel 6 har nu berörda frågor närmare redovisats.

6 § Liksom vad nu är fallet bör förhållandet mellan SR och LRAB regleras mera detaljerat än vad avtalet gör. Denna detaljreglering skall upptas i ett samarbetsavtal. Detta bör givetvis ha samma giltighetstid som avtalet mellan programföretagen och staten.

7–11 §§ I dessa paragrafer anges grunddragen av företagens organisation. I bolagsordningarna för bolagen och i de riktlinjer som 10 och 11 paragraferna hänvisar till finns närmare bestämmelser.

I förhållande till nu gällande bestämmelser innehåller paragraferna ett flertal ändringar. Inom SR har antalet programenheter minskats till tre. Omfattningen av en region eller ett lokalradioområde och antalet sådana regioner och områden fastställs av staten. Ett beslut om ändring i förhållande till nuvarande indelning förutsätter givetvis ingående överläggning med SR och LRAB samt berörda verk och myndigheter. Liksom enligt nuvarande bestämmelser är det programföretaget som beslutar om huvudort för regionalt område. En ändring i fråga om huvudort kan ske endast om det är förenligt med de författningar, avtal och riktlinjer som gäller för programföretaget. I motsats till vad som gäller regioner får SR ensam avgöra distriktsorganisationen. I kapitel 6 har de frågor som regleras i paragraferna närmare berörts.

12–14 §§ Dessa paragrafer ersätter 6–8 §§ i det nuvarande radioavtalet.

12 § 1 st. De närmare bestämmelserna om programverksamheten i denna paragraf har som utgångspunkt det samhällsansvar som åvilar rundradion, och som vi närmare diskuterat i kapitel 4.

Den uppräknig av olika programkategorier som finns i det nuvarande avtalet har ersatts med ett krav att tillgodose behov, intressen och förutsättningar hos hela befolkningen. Kravet specificeras genom angivandet av tre kriterier:

a) Kvalitet

som skall tolkas i vid bemärkelse och inrymmer de förslag till kvalitetshöjning inom olika områden som vi presenterat. Exempel på sådana åtgärder är större resurser för gestaltning och bearbetning samt en mer medveten inköspolitik. En central del av begreppet är programkvalitet. Det

vill säga idéns, verkets, manuskriptets och prestationens kvalitet. (Se kapitel 7, avsnitt 7.2.)

b) Tillgänglighet

vi avser såväl begriplighet i vid mening som den tidsmässiga planeringen för att öka tillgängligheten för olika eftersatta grupper. En medveten repris- och repertoarpolitik medverkar till detta liksom olika typer av bearbetning.

Kravet på tillgänglighet innebär också att programföretaget har ansvar för att viss koordinering sker mellan televisionens båda programkanaler. Våra förslag innebär dock att vi inte anser det motiverat att i avtalet ålägga programföretaget att tillämpa principen om kontrasterande programsättning. (Se kapitel 7, avsnitten 7.2, 7.4, 7.5 och 7.9.)

c) Mångsidighet

som innebär krav på *dels* ämnesmässigt bred täckning (bredd), *dels* att olika infallsvinklar prövas (mångfald). (Se kapitel 4, avsnitt 4.1.)

12 § 2 st. De generella krav som anges i 12 § första stycket kompletteras här med några viktiga mål för programverksamheten: ge kunskaper, förmedla erfarenheter och underhålla. Med utgångspunkt i dessa mål anges därefter i åtta punkter (a–h) några av programföretagets skyldigheter. Bestämmelserna anknyter till olika funktioner och uppgifter vilkas närmare innebörd vi utförligt behandlat i kapitel 4 och i kapitel 7. Flera av bestämmelserna finns i det nuvarande avtalet mellan staten och Sveriges Radio medan andra är följder av våra förslag. Detta senare gäller i synnerhet de punkter som behandlar radions och televisionens kulturansvar (d–f).

Punkterna a och b anger de traditionella massmediefunktionerna att informera, kommentera och stimulera till debatt.

I det nuvarande avtalet formuleras motsvarande bestämmelse på följande sätt:

”Programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället. Av detta följer bland annat skyldighet för bolaget att i *lämplig form* (vår kursivering) upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor.”

Det allmänt formulerade kravet att beakta mediernas ”centrala ställning i samhället” – som gäller hela programverksamheten – har vi behållit i vårt förslag. Det finns i 12 §, första stycket där det tillsammans med ett konstaterande om mediernas betydelse för åsiktsbildning och kultur avses att ange grunden för rundradions samhällsansvar.

Det ur mediernas ”centrala ställning i samhället” härledda kravet på ”lämplig form” när det gäller informations- och debattprogram har vi emellertid *inte* tagit med i vårt förslag. Skälen härför är följande.

Kravet är oklart till sin innebörd, men torde ursprungligen vara avsett som en föreskrift om att nyhets- och debattprogram etc. skulle utformas på ett för medierna lämpligt sätt, att de skulle vara mediemässiga. (Se även kommentarer till 25 § nedan.)

I den utsträckning man överhuvudtaget skall ha några bestämmelser angående ”form” i denna betydelse bör de för det första gälla hela programverksamheten och inte begränsas till ett speciellt område. För det andra

bör kravet snarare anges i termer som klarare tar sikte på programmets begriplighet.

Ett mer adekvat uttryck för den berörda aspekten av det nuvarande kravet på "lämplig form" är därför, enligt vår uppfattning, det för hela programverksamheten gällande kravet på *tillgänglighet*, som vi infört i 12 §, första stycket. (Se även kommentarer beträffande "tillgänglighet" ovan.)

Även om det är tveksamt om kravet på lämplig form har någon egentlig innebörd i fråga om programmets innehåll – vilket bland annat har påpekats av radionämndens före sekreterare Staffan Vängby – är det samtidigt klart att radionämnden vid flera tillfällen åberopat det vid bedömningar som mera haft att göra med innehåll och kvalitet än med form i den mer begränsade betydelse som behandlats ovan¹.

I de fall där radionämnden i framtiden anser det påkallat att göra motsvarande bedömningar torde det kunna ske med åberopande av mediernas centrala ställning i samhället och/eller det allmänt formulerade kravet på kvalitet i programverksamheten. (12 §, första stycket.)

Punkt c anger den viktiga uppgiften att granska olika makthavare i samhället och anknyter till programföretagens ansvar för informationsfriheten. Detta innebär bland annat en skyldighet att som företrädare för allmänheten aktivt inhämta uppgifter och meningyttringar (se kapitel 4, avsnitt 4.1.3).

Men denna punkt anger även en skyldighet att skildra verksamheten inom de organ man granskar. Vi anknyter här bland annat till den syn på relationerna mellan programföretagen och organisationerna som vi redovisat i kapitel 7, avsnitt 7.5.5.

Punkterna d, e och f anknyter till den syn på radions och televisionens kulturpolitiska ansvar som vi utförligt diskuterat i kapitel 4 och i kapitel 7.

Punkt g anger de krav på mångsidighet, balans och relevans som finns i det nuvarande avtalet 8 §.

Punkt h är ett uttryck för den stora betydelse vi tillmäter frilansmedverkan inom alla typer av program. Benämningen "fristående" används i betydelsen "icke anställd i programföretagen". Frilansmedverkan är viktig inte minst genom den ökade kvalitet och mångfald som därigenom kan tillföras programverksamheten. (Se kapitel 4 och kapitel 7, avsnitt 7.2).

13 § Denna paragrafs innehåll är nytt och är en följd av våra ställningstaganden beträffande dessa gruppers särskilda behov, t. ex. bearbetning av program, program på minoritetsspråk och textsättning. I kapitel 7, avsnitt 7.5.1 har vi närmare behandlat dessa frågor.

14 § Innehållet i denna paragraf överensstämmer med motsvarande bestämmelse i nuvarande radioavtalet.

15 § Bestämmelserna i 12–14 §§ gäller i tillämpliga delar även den regionala och lokala programverksamheten. Sista stycket avser endast att betona att programföretagen vid tillämpningen av 12–14 §§ skall beakta den lokala och regionala sändningens särskilda villkor och förutsättningar.

¹ Staffan Vängby: Opartiskhet och saklighet, Stockholm 1971, sid. 131 o. 153 ff. För ytterligare exempel på fall då radionämnden åberopat kravet på "lämplig form" se även Lars Bergman: Radionämnden anser . . . , Stockholm 1977, sid. 101 ff.

16–18 §§ 17–18 §§ innebär en skärpning av bestämmelserna om genmäle och beriktigande. Bolagen åläggs att handlägga frågorna med skyndsamhet och genast underrätta radionämnden om att begäran om genmäle eller beriktigande framställts samt hur bolaget beslutat i anledning av framställan. Radionämnden får härigenom möjlighet att granska varje beslut av bolagen i dessa frågor. Enligt 18 § är berört bolag skyldigt att publicera varje beslut av radionämnden enligt vilket bolaget brutit mot 6 § radiolagen eller avtalet. Denna skyldighet avser alltså inte enbart sådana beslut av radionämnden som föranletts av 17 §.

I kapitel 7, avsnitt 7.10.4 har bestämmelserna i paragraferna närmare berörts.

19–23 §§ Våra överväganden i de delar som avses i paragraferna är re-
dovisade i kapitel 9, avsnitten 9.2 och 9.3.

24–27 §§ Bestämmelserna i 24, 26 och 27 paragraferna överensstämmer i sak med de nu gällande.

I 25 § första stycket anges att de meddelanden som avses genom programföretagens försorg skall ges ”en för rundradion lämplig utformning”. Detta krav – som också är en rättighet och ett skydd för programföretaget – torde kunna ses som ett slags parallell till det tidigare i kommentaren till 12 § andra stycket behandlade kravet på lämplig form, även om detta senare krav i praktiken tolkats och tillämpats som om det även innebar krav i fråga om innehåll och kvalitet. Eftersom kravet – som det formuleras här – inte kan missförstås och eftersom det anger en för programföretagens integritet viktig rättighet, samtidigt som det kan bidra till att öka meddelandenas begriplighet, så finner vi inte anledning att ändra denna bestämmelse.

I propositionen 1975:13 om lokalradio och vissa andra rundradiofrågor förklarade sig föredraganden vara positivt inställd till att även kommunala myndigheter ges rätt att sända meddelanden samt att detta av naturliga skäl främst bör ske i lokalradion. Med hänsyn till bland annat att ställning till frågan borde tas först i samband med att ställning tas till radioutredningens förslag föreslogs i propositionen dock inte någon ändring av avtalen.

Vi delar uppfattningen att kommunala myndigheter bör få rätt att sända meddelanden i LRAB:s sändningar. Att denna rätt liksom statlig myndighets rätt endast gäller meddelanden av vikt för allmänheten framgår av hänvisningen till 25 § första stycket. I prop 1975:13 avsnitt 5.3 har nu berörda frågor närmare berörts.

28–31 §§ Paragraferna motsvaras sakligt av nu gällande avtalsbestämmelser för bolagen.

Reservationer

1 Av ledamöterna Björck, Mattsson och Molin beträffande ledningen av programenheterna

Mångfald och decentralisering är viktiga utgångspunkter för strävandena att skapa en organisationsform för etermedierna som kan tillgodose skilda lyssnar- och tittarintressen. Radio och tv måste också ges möjligheter till hög programkvalitet och garantier skapas för att den journalistiska integriteten ska kunna vidmakthållas.

Utredningen är ense om att dela upp den nuvarande verksamheten inom Sveriges Radio på i huvudsak tre enheter, TV-S, TV-R och LR. Dessa enheter kommer var för sig att bli omfattande såväl vad avser personal som ekonomisk omslutning. Deras verksamhet kommer att på olika sätt skilja sig åt. Ljudradion kommer att ha en från de båda tv-enheterna artskild verksamhet och de två tv-kanalerna kommer att få olika profiler.

Utredningens majoritet föreslår att de tre programenheterna skall ledas av s. k. ledningsgrupper. Dessa skall utses av Sveriges Radios styrelse bland de anställda inom respektive enhet och vidare innehålla representanter för de anställda. Enligt majoritetsförslaget skall ledningsgrupperna själva få besluta om att till sig ansluta personer inom eller utom enheterna med en för programverksamheten särskild kompetens som grupperna bedömer som värdefull för sitt arbete.

Majoritetsförslaget har vissa fördelar men det bidrar enligt vår mening inte till att i tillräcklig grad stärka enheternas självständiga ställning inom etermedieföretaget Sveriges Radio.

Vi konstaterar att enighet råder mellan oss och utredningsmajoriteten om att flera av de nya ledningsuppgifterna för programenheterna motiverar medverkan av förtroendemän både vad gäller behovet av långsiktighet i planeringen av programverksamheten och vad gäller behovet av insyn i denna planeringsverksamhet. Vi föreslår därför – till skillnad från majoriteten – att särskilda styrelser för enheterna inrättas. Dessa enhetsstyrelser skall bestå av sju ledamöter, av vilka fem utses av styrelsen för Sveriges Radio och två av personalen. Bland de av radiostyrelsen utsedda ledamöterna skall enhetschefen ingå. Sveriges Radios styrelse utser ordförande för enhetsstyrelsen. Vi anser inte att det skall uppställas några begränsningar för Sveriges Radios styrelse vid val av styrelseledamöter i enhetsstyrelserna. Till ledamöter i sty-

relserna bör därför kunna utses både personer som är verksamma utanför och inom enheten. Den enda begränsning vi anser motiverad är att en person inte samtidigt bör vara ledamot av Sveriges Radios styrelse och av en enhetsstyrelse. För övrigt anser vi, att Sveriges Radios styrelse bör ha full frihet att avgöra enhetsstyrelsernas sammansättning.

Vi är eniga med majoriteten om att programverksamhetens integritet kräver att en styrelse med inslag av utomstående personer inte får befatta sig med den löpande programverksamheten, i enlighet med vad som nu gäller för Sveriges Radios styrelse. Vi utgår från att enhetsstyrelserna får en så allsidig sammansättning att de kan stå fria från påtryckningar från olika grupper och organisationer i samhället. Enhetsstyrelserna bör inte ha till uppgift att syssla med den löpande programverksamheten. Deras uppgifter skall gälla det långsiktiga programutbudet samt frågor av administrativ, ekonomisk och teknisk natur. I övriga frågor – främst beslutanderätten över det löpande programarbetet – ligger ledningen liksom nu hos chefen för programenheten. Till skillnad från utredningsmajoriteten anser vi alltså, att en uppdelning av ledningsuppgifterna är möjlig att göra på ett sådant sätt att den inte medför något ökat inflytande för påtryckningsgrupper av olika slag över programverksamheten.

Enhetsstyrelserna skall bl. a. ha beslutanderätt i följande frågor:

1. Förslag om mål och långsiktiga planer för enhetens verksamhet.
2. Förslag om rullande treårsbudget och treåriga verksamhetsplaner för enheten.
3. Årsbudget, årliga verksamhetsplaner och årliga programutbudsplaner för enhetens verksamhet.
4. Investeringsplaner och investeringsbeslut för enheten.
5. Viktigare organisationsförändringar inom enheten.
6. Riktlinjer för personalpolitiken inom enheten.
7. Inrättande och tillsättning av viktigare tjänster inom enheten, med undantag av enhetschefen, vilken liksom hittills skall utses av Sveriges Radios styrelse.

Enligt detta förslag behåller programenhetscheferna huvuddelen av sina nuvarande beslutsfunktioner i programfrågor. Beslutanderätten vad avser planerna ned till årsnivå övertas emellertid av enhetsstyrelserna. Vi förutsätter vidare, att enhetscheferna vid varje sammanträde kommer att lämna en rapport till styrelsen över viktigare beslut som har samband med den löpande programverksamheten.

2 Av ledamöterna Björck, Mattsson och Molin beträffande lokalisering av ledningen för TV R

Utredningen konstaterar i sitt betänkande att det råder en alltför kraftig obalans inom rundradioorganisationen mellan den verksamhet som är förlagd till Stockholm och den verksamhet som bedrivs i landet i övrigt. Stockholmsproduktionen är alltför dominerande. Utredningen föreslår därför en betydande utbyggnad av programverksamheten utanför Stockholm.

För att organisatoriskt klara den ökade programproduktionen utanför

Stockholm föreslår utredningen att tv organiseras så att all programproduktion utanför Stockholm samlas i en enhet, TV R, och all programproduktion i Stockholm i en annan enhet, TV S. På så vis garanteras en starkare ställning för den programproducerande verksamheten utanför Stockholm.

Syftet med förstärkningen av den regionala produktionen är att bidra till ett mera mångfacetterat programutbud än vad som kan erhållas om all produktion sker i Stockholm. Detta gäller såväl kultur- som informations- och underhållningsprogrammen.

Det är vår uppfattning, att de utanför Stockholm producerade tv-programmen i kvalitetshänseende visat sig väl jämförbara med de Stockholmsproducerade. Det är inte bara så att den regionala programproduktionen bidragit till ett mångsidigare programutbud. Många av distriktens produkter har även visat sig både hålla en hög medie kvalitet och vara populära bland tittarna.

Inom TV R kommer beslutanderätten vad avser den egna programproduktionen att placeras hos de nio regionerna. Inom enheten kommer emellertid också att finnas ett antal redaktioner för olika programområden med ansvar för samordning och placering av programmen. Likaså finns inom enhetsledningarna en inköpsfunktion med ansvar för inköp av främmande produkter. Det inköpta materialet kommer även fortsättningsvis att spela en stor roll i det samlade programutbudet. Om man vill öka möjligheterna till ett decentraliserat beslutsfattande och till mångfald i programutbudet, bör därför också programredaktionerna och inköpsfunktionen för respektive enhet lokaliseras till olika orter. Inköpsorganisationen för TV S bör placeras i Stockholm och inköpsorganisationen för TV R på annan ort.

Vi anser – i motsats till utredningens majoritet – det logiskt att fullfölja satsningen på den regionala tv-produktionen genom att lokalisera även ledningen för den regionbaserade kanalen utanför Stockholm. Vi föreslår därför, att enhetsledningen för TV R lokaliseras till Göteborg.

Utredningen föreslår, att nuvarande system med två större nyhetsredaktioner inom televisionen bibehålls. Flera av de skäl som åberopats ovan för en lokalisering av ledningen för TV R till Göteborg gäller även för nyhetsredaktionen inom TV R. Av praktiska skäl anser vi dock att nyhetsredaktionen bör placeras i Stockholm. Huvudskälet härför är givetvis det stora nyhetsflödet från de offentliga institutionerna i huvudstaden – regering, riksdag, ämbetsverk, huvudorganisationer m. fl. Den eftersträlvade pluralismen i nyhetsutbudet säkerställs i stället i första hand genom förekomsten av två separata nyhetsredaktioner. Dessutom kommer ju en del av det inhemska materialet i riksnnyhetssändningarna från de regionala nyhetsredaktionerna samtidigt som de regionala nyhetssändningarna föreslås utökade.

Många undersökningar har påvisat det enhetliga programmönstret i televisionen. Det är alltså idag inte några större skillnader mellan program som producerats av redaktioner inom TV 1 och program som gjorts av redaktioner inom TV 2. Detta är naturligtvis delvis en följd av att man verkar inom samma geografiska område.

Med enhetlighet i programmen följer också risker för ensidighet. Med programproduktionen och ledningen för två tv-kanaler samlad på en och samma ort ökar exempelvis riskerna för att den världsbild som förmedlas via tv blir ensidig. Enligt vår mening uppvisar också televisionsutbudet

idag i viss mån en sådan ensidighet. Väsentliga kulturyttringar på andra platser än Stockholm får ringa uppmärksamhet i programverksamheten. Den inhemska underhållningen har en utpräglad Stockholmsaccent. Informationen om samhällslivet och politiken kännetecknas i hög grad av den speciella verksamhet som finns i huvudstadsområdet. Således hämtas t. ex. intervjupersoner och andra medverkande oftast från Stockholmsregionen.

Den centrala ledningen, sändningsledningen och de olika programredaktionerna inom TV R bör alltså finnas i Göteborg. Även den av oss i annat sammanhang föreslagna styrelsen för TV R bör lokaliseras till Göteborg.

Vårt förslag medför vissa kostnadsförändringar jämfört med majoritetens. Det har dock inte varit möjligt att i detalj beräkna kostnadsförändringarna. Eftersom företaget har ett antal år på sig för att genomföra övergången till organisationen med TV S och TV R behöver inte investeringar i lokaler i Göteborg bli en extra kostnad eftersom byggnadsprogrammet i Stockholm påverkas i motsvarande omfattning. Däremot uppstår merkostnader för teknisk utrustning för sändningsledningen.

Beträffande personalen bör också den långa omställningstiden ge möjlighet till en smidig övergång. Antalet anställda i programledning, administration och inköp i den framtida organisationen för TV R avviker inte beroende på var i landet huvudkontoret placeras. Däremot kan en ökning av tekniktjänster erfordras för sändning/programavveckling.

Särskilda yttranden

1 *Av ledamoten Björck beträffande reklamfinansiering av del av kostnaderna för rundradion*

Radioutredningen utgår i sitt betänkande från icke obetydliga avgiftshöjningar i framtiden, bl. a. för att kunna utöka sändningstiden och öka programkvalitén. Trots de förutsatta avgiftshöjningarna kan konstateras att en önskvärd expansion och kvalitetsförbättring icke kan genomföras inom en rad sektorer beroende på medelsbrist.

På grund av utredningsdirektiven har radioutredningen icke haft möjlighet att förutsättningslöst diskutera finansieringsfrågorna. Det är ur principiell synpunkt otillfredsställande att radioutredningen inte ens kunnat räkna på en finansieringsväg som är vanlig i flertalet västeuropeiska länder, och som förekommer i två av de nordiska länderna, nämligen partiell reklamfinansiering.

Även om politiska förutsättningar i dag inte föreligger för reklamfinansiering i Sverige borde det ändå ha varit av intresse att närmare belysa denna fråga och vilka för- och nackdelar som skulle uppstå för såväl rundradion som andra massmedier. Detta skulle ha bidragit till att ge en fullständigare bild av etermediernas framtida finansiering.

Då utredningsdirektiven innebär ett förbud att utreda alla tänkbara finansieringsmöjligheter har det inte varit möjligt för mig, trots att Moderata Samlingspartiet har en i princip positiv inställning till partiell reklamfinansiering, att inom utredningen få till stånd en belysning av de effekter som reklam i etermedierna skulle få ur såväl finansierings- som programsynpunkt. I detta sammanhang skall understrykas att det härigenom inte heller varit möjligt att helt förutsättningslöst behandla frågan om rundradioverksamhetens organisation. De förslag som nu härvidlag föreligger från utredningens och de borgerliga reservanternas sida innebär klara förbättringar jämfört med nuläget. En ökad självständighet för ljudradion och de båda tv-kanalerna samt en ny struktur för de senare kommer att leda till en ökad mångfald i programutbudet. Denna utveckling skall hälsas med tillfredsställelse.

På sikt måste dock eftersträvas helt från varandra självständiga företag som tillsammans äger ett servicebolag som svarar för vissa gemensamma uppgifter av praktisk natur. En sådan ordning är bäst ägnad att skapa den valfrihet för tittare och lyssnare som många i dagsläget saknar.

2 *Av ledamoten Björck beträffande programverksamheten*

Sedan slutet av 1960-talet har en intensiv debatt förts om objektiviteten i radio- och tv-programmen. Stark kritik har ofta riktats mot att Sveriges Radio icke följt gällande regler för programverksamheten med resultat att utpräglat radikala åsikter kommit att dominera delar av programutbudet. Särskilt har detta gällt nyhets- och samhällsprogram. Barn- och ungdomsprogram har likaledes ofta kritiserats för s. k. vänstervridning.

För att granska efterlevnaden i radiolag och radioavtal finns Radionämnden. Radioutredningen diskuterar i sitt betänkande huruvida antalet fällda program under perioden 1/1 1971–30/6 1976 indikerar en bristande överensstämmelse mellan det faktiska programutbudet och radiolag och avtal. Utredningen kommer till slutsatsen att "den enda rimliga bedömning som enligt vår mening kan göras av de ovanstående siffrorna är att Sveriges Radios programutbud sett som en helhet stått i god överensstämmelse med radiolag och nu gällande avtal om programverksamheten" (kapitel 7, avsnitt 7.3.1).

Enligt denna tolkning skulle den starka kritik som riktats mot Sveriges Radio det senaste decenniet sakna relevans. Så är knappast fallet.

Av 2 250 anmälda program har under den aktuella perioden 256, motsvarande 11,4 procent, antingen fällts eller blivit föremål för kritik från radionämnden. Detta faktum är emellertid inte, som radioutredningen vill göra gällande, helt ointressant. En stor del av programutbudet består vidare av musik som blott undantagsvis kan fällas för brott mot radiolag och avtal.

Avtal och radiolag är inte så pass preciserade att de ger klara riktlinjer för granskningen av programverksamheten. På flera punkter är, vilket ligger i sakens natur, radiolag och avtal så allmänt formulerade att radionämnden ofta måste fria i stället för att fälla trots att det i och för sig finns anledning till kritik. Radionämnden har vidare nästan alltid avstått från att uppträda som smakdomare varför program som av en bred allmänhet uppfattas som undermåliga fått passera utan kritik.

Radionämndens verksamhet beror i hög grad på vilka resurser den tilldelas. Dessa har tidigare varit blygsamma vilket inte möjliggjort större registrerade undersökningar av breda sektorer av programutbudet, vilket hade varit önskvärt.

Slutligen beror naturligtvis i någon mån radionämndens utslag på de personer som ingår i nämnden. Det är i och för sig möjligt att ge nämnden en sammansättning som snedvrider dess verksamhet åt ena eller andra hållet.

Olika undersökningar har pekat på förekomsten av s. k. vänstervridning i Sveriges Radios programutbud. Dels har olika program inneburit övertramp, enligt radionämnden mer än vart tionde anmält program, dels har vissa företeelser inte kunnat beläggas på det sätt som hade varit önskvärt ur balanssynpunkt. Som ett exempel på detta kan nämnas den bristande kritiska speglingen av Östeuropa som starkt har kontrasterat mot den noggranna granskningen av skilda företeelser i väst.

Radioutredningen har uppdragit åt professor Jörgen Westerståhl och statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs Universitet att undersöka objektiviteten i tv:s utlandsrapportering. På ett övertygande sätt visas i denna utredning hur länderna i väst genomgående utsätts för negativa omdömen medan motsatsen är fallet med kommunistiska stater i öst. Detta är ägnat

att hos tittarna skapa en felaktig bild av förhållandena i världens länder.

Undersökningen sammanfattar avsnittet om perspektivbalansen på följande sätt: "Som det mest anmärkningsvärda resultatet framträder den starkt avvikande perspektivbalansen mellan å ena sidan de västliga demokratierna och å andra sidan de kommunistiska staterna". Denna slutsats borde vara ett allvarligt memento för Sveriges Radios framtida programpolitik.

Det är mycket svårt – och självfallet inte heller lämpligt – att detaljreglera Sveriges Radios verksamhet i syfte att undvika övertramp av det slag som ibland sker. När det gäller nyhetsprogram är det ofrånkomligt att brådskan och de begränsade möjligheterna att kontrollera olika källor ibland leder till felaktigheter. Sådant händer på varje nyhetsredaktion inom såväl etermedierna som pressen. Det finns ingen anledning att på grund av enstaka fel som grundar sig på rent tekniska svårigheter rikta kritik mot Sveriges Radio.

Helt annorlunda ställer det sig om det finns en klar tendens att behandla nyhetsstoffet på ett ensidigt sätt och om programverksamheten i övrigt lider av en klar vinkling. Man kan då inte längre tala om fel som är beroende av mediets natur och som ej kan undvikas. Det rör sig då i stället om en systematisk vinkling av företagets programutbud som grundar sig på speciella politiska och samhällseliga värderingar hos företagets ledning och medarbetare. En sådan snedvridning av programutbudet kan av demokratiska skäl icke accepteras.

Sveriges Radio är ett monopolföretag i allmänhetens tjänst. Programmen är till för att spegla nuets händelser och skänka god förströelse och underhållning. Andra företag har inte möjlighet att konkurrera på det sätt som gäller inom pressen. Radio och tv har monopol och speciellt tv har en stark genomslagskraft. Programmen finansieras med avgiftsmedel.

Speciella krav kan och måste ställas på ett monopolföretag. Företagsledning såväl som anställda måste iakttaga särskild hänsyn för att försöka leva upp till de krav som uppställs i radiolag och avtal. Fällande utslag eller kritik från radionämnden måste noga beaktas. Effektiva åtgärder måste vidtagas för att förhindra upprepningar av överträdelser.

I detta sammanhang har såväl styrelse som radiochef ett speciellt ansvar. I den proposition 1966:136 som ligger till grund för den nuvarande ordningen uttalade departementschefen vikten av att ett företag av Sveriges Radios typ måste ha en "stark ledning" med ansvar för att "samplaneringen genomförs och för att riktlinjerna för företagets verksamhet upprätthålls". Vidare uttalade departementschefen: "Det måste självklart krävas av företagsledningen att den med kraft skall kunna ingripa om den finner att programverksamheten i något hänseende skulle bedrivas på ett sätt som inte är förenligt med de angivna riktlinjerna".

Med företagsledning förstås enligt propositionen styrelse och radiochef. På styrelsen vilar sålunda ett speciellt ansvar att tillse att radiolag och avtal uppfylls. Styrelsen skall självklart inte lägga sig i den löpande programverksamheten. Den journalistiska integriteten måste garanteras också i fortsättningen. Men om enheter eller enstaka individer inte uppfyller de lagar, avtal och riktlinjer som beslutats av riksdag och regering, är det självklart att den instans inom företaget – styrelsen – som har det yttersta ansvaret för företagets verksamhet också måste ingripa. I annat fall kan man ifrå-

gasätta det meningsfulla i att statsmakterna utfärdar några riktlinjer över huvud taget.

Beträffande radiochefen framhölls i propositionen 1966:136 att han skall "vidare ha att verka för att avsedd självständighet, variation och programkvalitet upprätthålls", men han skall också övervaka att Sveriges Radios förpliktelser enligt lag och avtal iakttas och att inom företaget utfärdade programregler efterföljs. På radiochefen vilar ett direkt ansvar om programverksamheten avlägsnar sig från vad som förutsätts i radiolag och avtal, liksom om verksamheten inte uppfyller de krav som är rimliga med tanke på Sveriges Radios ställning som monopolföretag.

Påståenden om s. k. högervidning har vid vissa tillfällen framkastats i debatten. Det har då anförts att vissa underhållningsprogram innebär "propaganda för en borgerlig livsstil". Därmed har normalt förståtts vissa levnadsvillkor som den överväldigande majoriteten av svenska folket lever under och finner naturliga och riktiga.

Debatten om den s. k. högervidningen baserar sig alltså inte på kritik mot att samhället har speglats på ett felaktigt sätt. Denna kritik torde, i den mån den grundar sig på det som här har refererats, inte kunna tillmätas någon vikt. En massmedieforskare har skrivit att man i så fall lika gärna "kunde förebrå Sveriges Radio för att man gynnar svenska språket på andra språks bekostnad".

I framtiden bör en bättre efterlevnad eftersträvas av radiolag och avtal och de riktlinjer som kommer att uppställas av riksdag och regering. Styrelse och radiochef bör inte tveka att med kraft ingripa om utvecklingen går snett och detsamma måste gälla chefer på olika nivåer. Endast genom att inom företaget söka lösa problemen kan man undgå att kraven på externa åtgärder mot Sveriges Radio växer sig starkare.

Radionämnden måste ges resurser att inte bara ta upp anmälningar mot gjorda program utan också kunna göra noggranna registrerande undersökningar som underlag för sin verksamhet. Forskningen vid universiteten i frågor rörande objektivitet i programverksamheten bör ges ett kraftigt stöd.

Beriktigande och genmäle bör lämnas generöst. Det är att hoppas att de förbättringar som radioutredningen föreslår kommer att efterlevas i positiv anda. I programverksamheten måste ansvariga chefer sträva efter att största möjliga balans upprätthålles. Detta skall inte tolkas så att program med en speciell vinkling eller budskap inte skulle få förekomma, men då så sker bör noga övervägas i vilken mån program med olikartat budskap bör sändas.

Det förtjänar understrykas att kritiken mot den s. k. vänstervidningen mera sällan – dessbättre – krävt förbud och censur i programverksamheten. Kraven har i allmänhet gällt den bristande balansen mellan program med olika inriktning. Varför denna bristande balans uppkommit förtjänar att närmare studeras i framtiden.

Tittare och lyssnare har rätt till ett programutbud som ger dem själva möjligheter att bilda sig en uppfattning av nuets händelser och som ger dem en valfrihet vad beträffar program med olika inriktning. Tillrättalagda åsikter och upprepade vinklingar hör inte hemma i en demokratisk radio och television.

I debatten om programverksamhetens utformning är det viktigt att pub-

likens synpunkter inte kommer bort. Lika viktigt som det är att skapa goda arbetsmöjligheter för dem som arbetar inom etermediaföretagen, lika viktigt är det att svenska folket får valuta för sina avgiftspengar. Detta måste manifesteras sig i en strävan att bättre än hittills efterleva de riktlinjer för programverksamheten som statsmakterna kommer att anta.

3 Av ledamoten Björck beträffande tv-region omfattande Småland och Blekinge

Utredningen har av bl. a. ekonomiska skäl stannat för sammanlagt nio tv-regioner. Den s. k. Östra regionen skulle enligt det ursprungliga utredningsförslaget bestå av de tre Smålandslänen och Östergötlands län. Detta innebär en folkmängd på cirka 1,1 miljoner invånare inom den föreslagna regionen.

Huvudkontorsort föreslås bli Norrköping. Detta skulle innebära ett huvudkontor i regionens absoluta ytterkant, vilket är klart olämpligt. Avståndet mellan Norrköping och Kronobergs län liksom de södra delarna av Jönköpings och Kalmar län blir betydande.

De tre Smålandslänen omfattar cirka 700 000 invånare. I en rad sammanhang utgör de tre länen en naturlig enhet med traditionellt samarbete och sinsemellan lämpliga kommunikationer. Sedan lång tid tillbaka utgör de – endast med undantag för norra Kalmar län – genom Smålandsdistriktet en enhet i ljudradio- och tv-sammanhang med huvudkontor i Växjö. För lokalradions del har initiativ tagits till ett omfattande samarbete mellan lokalradion i de tre Smålandslänen. Samarbete skall, enligt de planer som de berörda lokalradioområdena enats om, förekomma vad gäller programutbudet. I praktiken kommer det att skapas en småländsk regionalradio inom lokalradions ram. Detta är naturligt med hänsyn till den starka småländska intressegemenskap som föreligger.

De tre Smålandslänen borde, tillsammans med Blekinge, utgöra ett naturligt tv-regionområde. Blekinge är ur geografisk synpunkt lämpligt beläget för att ingå i en sådan tv-region. Ett nära samarbete mellan Blekinge och de tre Smålandslänen förekommer sedan gammalt på olika områden. Blekinge skulle också få nära till huvudkontoret i tv-regionen, Växjö.

En region bestående av de tre Smålandslänen och Blekinge skulle få ett underlag på cirka 850 000 invånare. Den skulle vara geografiskt väl avgränsad och bygga på ett område där det sedan länge finns en samarbetstradition. Avstånden till huvudkontoret skulle för de berörda bli måttliga. Av regionerna skulle den här föreslagna hävda sig mycket väl befolkningsmässigt med sina 850 000 invånare och komma på femte plats med fyra regioner med fler invånare och fyra med färre.

Radioutredningens majoritet har emellertid med ändring av det ursprungliga förslaget stannat för att Smålandslänen delas så att Kronobergs län (tillsammans med Blekinge) förs till Södra Regionen medan Jönköpings och Kalmar län förs till Östra regionen med Norrköping som huvudkontorsort.

Detta är ur en rad synpunkter ett olyckligt förslag. Det innebär att den naturliga samhörigheten mellan de tre Smålandslänen bryts. En konstruktion av detta slag måste av berörda parter i hög grad förefalla konstlad och opraktisk ur arbetssynpunkt. Den skulle innebära att Norrköpingskontoret hade

produktions- och sändningsansvar, bl. a. i fråga om de framtida regionala tv-programmen, för t. ex. södra Öland, Värnamo och Smålandsstenar.

En småländsk tv-region inkluderande Blekinge län och med Växjö som huvudkontorsort är den lämpligaste lösningen på arronderingsproblemen i södra och östra Sverige, inte minst vad gäller de kommande regionala tv-programmen. Det bör påpekas att man från såväl Rapport- som Aktuellredaktionen uttalat sitt intresse för att utveckla Växjökontoret som bevaknings- och produktionsbas för Småland och Blekinge. Motsvarande önskemål finns inom tv:s sportredaktion. Det förtjänar understrykas att det nuvarande Smålandsdistriktet hävdar sig mycket väl som leverantör av inslag till såväl riksradio som riks-tv. Det är mot denna bakgrund närmast förvånande att Smålandsdistriktet inte bedöms lämpligt att få status som egen region.

Om man utgår från indelningen av landet i nio regioner finns det flera möjligheter att uppnå den här förordade lösningen om ett Småland-Blekinge-distrikt utan att antalet regioner behöver ökas. Jag vill i detta sammanhang blott ge några exempel.

Ett är att Östergötlands län förs till den Mellansvenska regionen. Härigenom skulle skapas en tung enhet med betydande resurser och goda möjligheter att balansera de båda storregionerna Malmö och Göteborg. En sådan region, med Örebro eller Norrköping som huvudkontorsort, skulle såväl geografiskt som ur tekniksynpunkt vara en lämplig konstruktion. Avstånden mellan t. ex. Norrköping och Örebro är blott hälften av avståndet mellan Växjö och Malmö som föreslagits bli huvudkontorsort för Kronobergs län.

En annan möjlighet är att låta Västerbotten- och Norrbottenregionerna sammanföras till en slagkraftig region. Regionerna har var för sig cirka 250 000 invånare. Sammanlagt skulle regionen då få omkring 500 000 invånare. De geografiska avstånden är visserligen betydande men cirka 3/4 av invånarna bor inom en fem till sex mil bred kuststräcka. Det är framför allt i denna del av regionen som programstoffet finns att hämta. Gemensamt skulle de nu föreslagna Norrbotten- och Västerbottenregionerna få tillräckligt med personal och teknik för att kunna utvecklas på ett effektivt sätt.

Om antalet tv-regioner blir nio bör det ankomma på regeringen att närmare utreda hur arronderingen i övrigt skall anordnas. Utgångspunkten för dessa överväganden skall vara att Smålandslänen tillsammans med Blekinge bildar en egen tv-region.

4 Av ledamöterna Engman och Ferm beträffande Sveriges Radios medlemskap i Svenska Arbetsgivareföreningen

För att tillgodose allmänhetens rätt till allsidig information har Sveriges Radio i integritetshänseende givits en särställning bland massmedierna. Frågan är om Sveriges Radios medlemskap i SAF är lämpligt med hänsyn till de uppgifter Sveriges Radio har att fylla.

Enligt SAF:s stadgar kan Sveriges Radio användas vid lock-outer, dels bli skyldigt att av avgiftsmedel bidra till konflikter som SAF har på andra områden. Sveriges Radio riskerar också att bli indraget i konflikter, strejker och nyanställningsblockader av fackliga organisationer som har konflikter med SAF.

Anledningen till att Sveriges Radio är med i SAF är givetvis företagets i och för sig berättigade intresse av att skaffa sig en starkare förhandlingsposition gentemot motparten och att få olika slags service vid förhandlingar. Men man kan hävda att Sveriges Radios ställning i stället försvagas även förhandlingsmässigt genom anknytningen till SAF och i varje fall att företaget riskerar att få betala ett högt pris för den eventuella förhandlingsstyrka och service som medlemskapet i SAF ger. Sveriges Radio får nämligen en mycket utsatt ställning genom att tillhöra ett så stort avtalsområde som TCO-SAF-området. Lockelsen måste vara stor för både arbetstagersidan och arbetsgivarviden att använda ett så uppmärksammat företag som Sveriges Radio som en bricka när hot om konflikt finns någonstans inom detta stora avtalsområde. Detta har också visat sig vara fallet i praktiken under senare tid.

Sveriges Radio befinner sig härigenom i en sämre ställning än andra massmedieföretag. Tidningspressen har en egen förhandlingsorganisation, Tidningarnas Arbetsgivareförening, som står utanför SAF. Informationen till allmänheten via pressen kan alltså inte begränsas av andra hinder av förhandlingsmässig natur än dem som uppstår mellan tidningsföretagen själva och deras anställda. Dessutom finns när det gäller pressen flera speciella fredsavtal varigenom risken för ett enskilt tidningsföretag att dras in i en konflikt ytterligare minimeras jämfört med Sveriges Radio.

På den svenska arbetsmarknaden finns många exempel på självständiga arbetsgivarorganisationer som är kollektivavtalslutande endast inom sitt verksamhetsområde. En sådan möjlighet står öppen även för Sveriges Radio om man lämnar SAF. En anslutning till Tidningarnas Arbetsgivareförening är en möjlighet. En annan är att söka anknytning till den statliga förhandlingsorganisationen. Sveriges Radio kan möjligen också stå ensamt och eventuellt söka ett kanslisamarbete med någon arbetsgivarorganisation för att få den service som kan behövas.

Det finns sålunda anledning att ifrågasätta om Sveriges Radio bör kvarstå som medlem i SAF. Vi menar att anknytningen till SAF innebär en risk för att företagets verksamhet kan påverkas och begränsas på ett oacceptabelt sätt och att Sveriges Radio bör lämna Svenska Arbetsgivareföreningen och söka lösa frågan om sin anknytning till en arbetsgivarorganisation på ett annat sätt. Vi har ovan pekat på några möjligheter.

Det bör vara Sveriges Radios styrelse som undersöker dessa och andra möjligheter och som fattar beslut i frågan.

Vi anser att utredningen i sitt betänkande borde ha gjort en meningsyttring av ovanstående innebörd.

5 Av ledamöterna Engman och Ferm beträffande förslaget till 6 § radiolagen

I 6 § i det avtal mellan staten och Sveriges Radio som nu gäller sägs: "Bolaget skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena." Denna bestämmelse ålägger Sveriges Radio en skyldighet att vara partisk till förmån för dessa värden.

Vi delar uppfattningen att en regel av denna innebörd bör finnas samt att den bör stå i radiolagen i stället för i avtalet. Vi är däremot kritiska

till den nya lydelsen av demokratiregeln.

Enligt förslaget till ny radiolag 6 § andra stycket skall programföretaget hävda "det demokratiska statsskickets grundidéer samt principen om alla människors lika värde och den enskilde människans frihet och värdighet".

Bestämmelsen om Sveriges Radios skyldighet att hävda de grundläggande demokratiska värdena är viktig. Vi anser att man bör föreslå en förändring först om mycket starka skäl finns och om den nya formuleringen innebär en klar förbättring i förhållande till den gamla.

Vi anser inte att sådana skäl finns. Inga avgörande reella invändningar kan riktas mot den nuvarande formuleringen. Den har fungerat bra hittills. En viss praxis har utbildats och tillämpningen av bestämmelsen har inte vållat några stora svårigheter. Om man önskar vidga tillämpningen till att omfatta även en skyldighet för programföretag att hävda t. ex. jämlikhet mellan könen kan detta markeras i motiveringarna till lagtexten.

Den utformning som demokratiregeln nu föreslås få innebär enligt vår mening inte någon förbättring.

Förslaget till lagtext innehåller, liksom det tidigare stadgandet, några mer allmänna grundvärderingar såsom "alla människors lika värde" och "den enskilda människans frihet och värdighet". Dessa måste nog anses kunna tolkas på samma sätt som "de grundläggande demokratiska värdena" och vara lika lätta eller svåra att tillämpa. I motiven görs dock en avgränsning som ansluter sig till hittillsvarande praxis med tillägget att jämlikhet mellan könen i fortsättningen skall innefattas av stadgandet. Det är följaktligen i motiven och inte i lagtexten som preciseringen görs.

Stadgandet innehåller emellertid också en mera precis formulering. Sveriges Radio och andra programföretag åläggs en skyldighet att vara partiska till förmån för "det demokratiska statsskickets grundidéer". Här vill man göra en avgränsning av området där en skyldighet att vara partisk skall gälla. Men frågan är hur formell man bör göra skyldigheten på detta område utan att komma i konflikt med den vidsträckt yttrande- och informationsfrihet som bör gälla i radio och tv.

Det är oklart hur denna nya bestämmelse kommer att tolkas och vad den i praktiken kommer att innebära för programverksamheten. Risken är att den kommer att medföra en skärpning av praxis. Bestämmelsen kan komma att motivera krav på Sveriges Radio som skulle kunna inskränka yttrandefriheten och minska möjligheterna att i programverksamheten ge en allsidig bild av demokratins problem kanske inte vad gäller vårt samhälle men i fråga om andra länders samhällsskick.

Vi anser således att den nuvarande formuleringen i avtalets 6 § borde ha flyttats över i oförändrat skick till den nya radiolagen, vars 6 § andra stycket borde lyda: "Programföretag skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena." I motiven bör anges att häri inbegripes även jämställdhet mellan man och kvinna.

6 Av de sakkunniga Hadenius och Westerståhl beträffande organisationen av nyhetsverksamheten i tv

Nyhetsverksamheten tillhör radions och televisionens viktigaste uppgifter. Nyhetsprogrammen samlar som regel mycket höga lyssnar- och tittarsiffror.

De bedöms också ha stor genomslagskraft. De förändringar som ägt rum på massmediefältet under de senaste decennierna har inneburit att tv och radio övertagit en rad uppgifter som tidigare fylldes av dagspressen. Lokal- och provinstidningarna koncentrerar sig i allt större utsträckning på regionalt och lokalt stoff. Riks- och utrikesnytt förekommer framför allt i storstadstidningarna och i radio och tv. Eftersom en stor del av befolkningen inte har storstadstidningar blir radio och tv den enda informationskällan vad gäller denna typ av nyheter.

Den organisation som nyhetsförmedlingen ges i radio och tv är således värd stor uppmärksamhet. Det är utomordentligt väsentligt att nyhetsbevakningen i radio och tv är av hög kvalitet. Man skall eftersträva att, inom den ram som kraven på saklighet och opartiskhet anger, ge största möjliga täckning av inrikes och utrikes händelser. Det fordras – förutom en god organisation – stora ekonomiska och personella resurser för att detta skall kunna ske tillfredsställande.

Den nuvarande organisationen

Det tycks råda stor enighet om att den nuvarande organisationen av nyhetsverksamheten inom Sveriges Radio *inte* fungerar bra. Den skarpa gränsdragningen mellan en telegramredaktion – gemensam för ljudradion och de båda tv-kanalerna – och de tre kommenterande redaktionerna (Aktuellt, Rapport och Ekot) är inte lämplig. Telegram och kommentarer hör samman. Att skilja dem åt leder till meningslösa och irriterande dubbleringar: samma nyhet omnämns flera gånger i samma nyhetsblock, dvs. både som kort telegram och som telegram med kommentar.

I den nuvarande organisationen har inte något av de kommenterande programmen ett heltäckningskrav. Det leder till att de begränsar sig till ett fåtal händelser och tittarna presenteras därigenom ett snävt urval. En anmärkningsvärt stor del av programtiden i de kommenterande programmen upptas också av s. k. tidsaktuella, dvs. ej dagsaktuella, frågor. Dessa torde med fördel överföras till andra samhällsprogram i stället för att ta plats från rapporter om och kommentarer till dagens händelser. Detta behöver naturligtvis inte betyda att dessa senare inte sätts in i större sammanhang eller blir föremål för en allsidig bevakning.

Den mest påtagliga svagheten med den nuvarande organisationen är – enligt vår uppfattning – att den leder till en omfattande dubbeltäckning i de två kommenterande tv-programmen, Aktuellt och Rapport. Dubbelbevakningen torde vara uppenbar för varje tv-tittare och har även kartlagts i den undersökning som radioutredningen låtit genomföra (DsU 1976:13). Det visar sig att om man jämför dag för dag och ser till de dagsaktuella inslagen blir 40 procent av dessa dubbelrapporterade (s. 16). Undersökningen ger också vid handen att de i två fall av tre får huvudsakligen samma belysning.

Jämför man de båda redaktionernas utbud över tid finner man att innehålllet blir i det närmaste identiskt. Det är samma länder, sakområden och händelser som förekommer i båda programmen. De båda redaktionerna följer likartade nyhetsvärderingsprinciper och gör samma urval. Detta är

i och för sig knappast överraskande eftersom de givits samma uppgifter och skall följa samma regler.

Dubbeltäckningen leder till att bredden i tv:s nyhetsbevakning minskar. De befintliga resurserna och den tillmätta tiden används på ett felaktigt sätt då de utnyttjas till att bevaka *samma händelser* på i stort sett *samma vis*. Skillnaden mellan den konkurrens som äger rum mellan två eller flera tidningar och mellan de två tv-programmen är uppenbar. De förra behöver inte som de senare följa samma regler vad gäller t. ex. opartiskhet. De vänder sig till olika läsekretsar och kan hävda skilda redaktionella principer. Slut-satsen blir att konkurrensen mellan tidningar är meningsfull på ett helt annat sätt än den mellan två nyhetsprogram inom samma nyhetsföretag.

Den av radioutredningen föreslagna organisationen

I den diskussion som radioutredningen för kring tv:s nyhetstjänst erkänns att det förekommer en dubbeltäckning och att en enda organisation för nyhetsverksamheten i tv skulle medföra lägre kostnader och mindre dubbelarbete. Utredningen anser dock inte detta vara tillräckliga skäl för att föreslå någon mera genomgripande reform.

Utredningen anför flera argument för sitt ställningstagande. Framför allt fruktar man att en enda nyhetsorganisation inom tv skulle få ett allt för stort inflytande. Makten skulle samlas till för få händer. Medarbetarna inom denna redaktion skulle bli utsatta för överdriven, okritisk tilltro och det skulle finnas risker för otillbörlig påverkan utifrån. En nyhetsredaktion skulle således strida mot de mål om pluralism som utredningen uppsatt. Man får därför ta de nackdelar med mindre bredd och större kostnader som två organisationer innebär.

Radioutredningens förslag innebär status quo för tv:s del med undantag av att Centralredaktionen slopas. Dess uppgifter skall övertas av respektive programenheters nyhetsprogram, vilka därmed båda ges samma krav på täckning av dygnets olika händelser.

Vår *bedömning* av utredningens förslag är att det inte kommer att förbättra förhållandena för etermediernas nyhetsförmedling. Slopandet av Centralredaktionen är visserligen en riktig åtgärd men i övrigt finns fog att anta att dagens brister förstärks.

Man kan räkna med att dubbeltäckningen kommer att öka påtagligt i och med att Centralredaktionen upphör och de båda kommenterande nyhetsprogrammen i tv får heltäckningskrav. Detta måste innebära att de dagsaktuella nyheterna kommer att ges större plats i båda nyhetssändningarna och det är bland denna typ av nyheter som dubblingarna är vanligast. Den brist, som redan i dag finns, kommer att i det nya systemet bli så accentuerad att den framstår som helt orimlig.

En nyhetsorganisation för tv

Radioutredningen hävdar att risken för en centralisering i beslutsfattandet är stor med en enda nyhetsorganisation för tv. Den menar att en sådan ofelbart måste leda till att några få får avgörandet över vilka nyhetsvärderingsprinciper som skall följas.

Vi anser däremot att det inte krävs flera organisationer för att få till stånd skilda beslutsstationer. Avgörande är hur organisationen är uppbyggd.

Vi avser inte att komma med ett detaljerat förslag till alternativ organisation. Utarbetandet av en sådan bör anförtros Sveriges Radio. Däremot kan vi ange vissa riktlinjer.

Tv bör endast ha en nyhetsorganisation. Inom denna bör dock inrättas minst två redaktioner med betydande självständighet och med delvis olika uppgifter. Vardera redaktionen skall svara för ett längre nyhetsprogram.

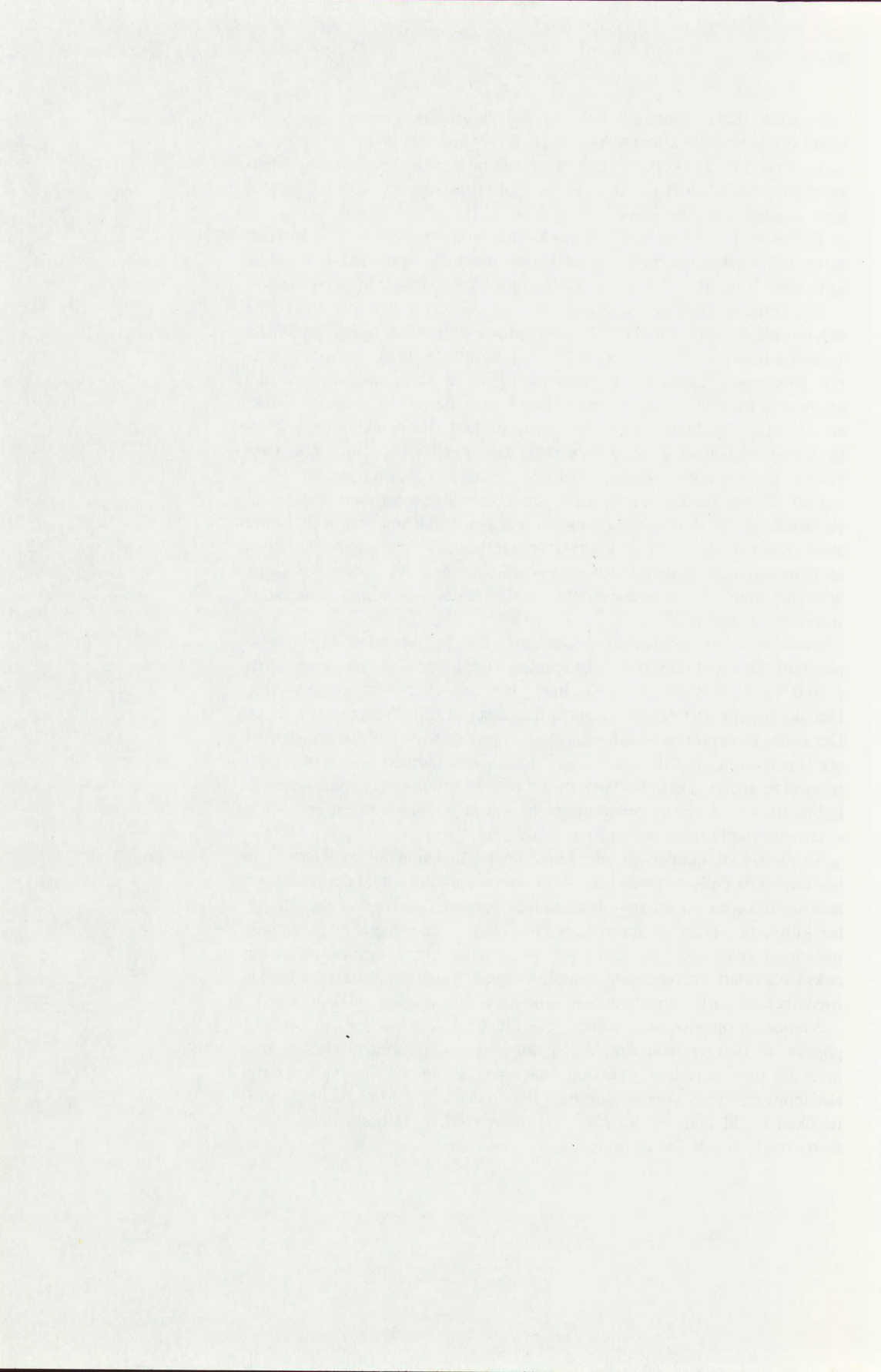
Den gemensamma organisationen innebär att man skall kunna samordna och fördela arbetsuppgifterna. De olika redaktionerna skall under hand hålla varandra informerade om arbetet. De skall kunna använda varandras material. Den ena redaktionen skall inte satsa resurser på samma sak som den andra om man inte tror att man skall kunna ge det behandlade ämnet en väsentligt ny infallsvinkel. Det skall stå den ena redaktionen fritt att ta upp saker som den andra förkastar. Ansvar för det sända bör, trots kravet på samverkan, kunna ligga på respektive redaktionschef.

Den väsentliga skillnaden mellan en enda nyhetsorganisation av ovan skisserad art och den av utredningen föreslagna modellen är att i den förra skall en samverkan och en kontaktverksamhet äga rum mellan de skilda redaktionerna för att därigenom undvika dubbleringar. Vi anser att en sådan är möjlig utan att man riskerar det centralistiska beslutsfattande som radio-utredningen befarar.

Vardera tv-kanalen bör således liksom i dag ha var sitt längre nyhetsprogram. Dessa bör dock inte ges identiska uppgifter. Det ena programmet – som bör sändas sju eller halv åtta – bör vara av heltäckningskaraktär. Det skall spegla det senaste dygnets händelser så fullständigt som möjligt. Det andra programmet – som sänds senare på kvällen – bör ges större frihet att koncentrera sig till vissa ämnen. Dessa kan därmed ges en mera in-
trängande analys. Detta bör inte utesluta att de tittare som endast har möjlighet att se det senare programmet får – fast i mera koncentrerad form – en sammanfattning av dygnets händelser.

Vi menar att man inom en gemensam organisation för nyheterna i tv bör kunna öka allsidigheten och effektiviteten, göra nyhetsflödet rikare och minska riskerna för en snäv behandling. Systemet med olika redaktioner bör kunna utgöra en garanti mot att allt för få gate-keepers får ett avgörande inflytande över vad som sänds och inte sänds. Inom organisationen bör också självklart finnas en omfattande delegering och frihet för de enskilda medarbetarna att – inom avtalets gränser – utforma de olika inslagen.

Sammanfattningsvis skall konstateras att det väsentliga för oss varit att påpeka att den av radioutredningen föreslagna nyhetsorganisationen inte löser det stora problemet med dubbeltäckning. Enligt vår mening kan detta ske inom en nyhetsorganisation med flera redaktioner. Man skulle därmed nå ökad bredd utan att dra på sig de risker med för få beslutsfattare som finns med en allt för centralistisk lösning.



Bilaga 1 Radioutredningens direktiv

Utdrag ur protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 7 juni 1974.

Statsrådet Zachrisson anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om utredning av *radions och televisionens fortsatta utveckling* och anför:

Avtalet mellan staten och Sveriges Radio aktiebolag löper ut den 30 juni 1977. Vid utebliven uppsägning förlängs avtalet automatiskt för en period av fem år. Uppsägning skall ske senast ett år före avtalsperiodens utgång, alltså senast den 30 juni 1976.

Enligt min mening är det motiverat att i god tid innan nytt avtal skall träffas noggrant pröva erfarenheterna av de avtalsregler som nu gäller för Sveriges Radios verksamhet samt att ta ställning till vilka riktlinjer för den fortsatta utvecklingen av rundradioverksamheten som bör bestämma innehållet i ett nytt avtal. Dessa uppgifter bör anförtros särskilda sakkunniga. De sakkunniga bör avlämna sina förslag beträffande den framtida rundradioverksamheten i så god tid att dessa efter remissbehandling och beredning skall kunna behandlas av riksdagen innan nytt avtal behöver träffas. Jag räknar med att nuvarande radioavtal skall sägas upp.

Detta avtal har tecknats för en tioårsperiod. Det är naturligt att ett avtal för tiden efter den 30 juni 1977 får en sådan giltighetstid att det blir möjligt att genomföra en långsiktig planering av radio- och TV-verksamheten. Å andra sidan får avtalsbestämmelser inte bli bindande under så lång tid att de försvårar en utveckling av verksamheten. De sakkunniga bör diskutera avtalsperiodens längd mot bakgrund av de bedömningar som kan göras av den tänkbara tekniska utvecklingen under det närmaste decenniet samt de förslag som läggs fram beträffande innehållet i ett nytt avtal.

1 Regler för rundradion i lagstiftning och avtal

Radio- och TV-verksamheten i Sverige regleras dels genom en lagstiftning som anger allmänna principer för rundradioverksamheten, dels genom avtalet mellan Sveriges Radio och staten. Avtalet reglerar organisatoriska och

ekonomiska förhållanden och innehåller i övrigt de riktlinjer för programverksamheten som det talas om i 6 § radiolagen.

Radiolagen (1966:755) (prop. 1966:149, K3LU 1966:1, rskr 1966:370) föreskriver bl. a. att det företag som Kungl. Maj:t ger i uppdrag att svara för rundradioverksamheten med ensamrätt äger avgöra vilka radioprogram som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket. Ensamrätten skall utövas opartiskt och sakligt. Förhandsgranskning av radioprogram får inte förekomma. Efterhandsgranskning sker genom radionämndens försorg. Någon styrning av programutbudet från statsmakternas sida får sålunda inte förekomma.

Radioansvarighetslagen (1966:449), (prop. 1966:156, K1LU 1966:1, rskr 1966:392) reglerar det juridiska ansvaret i samband med radiosändningar. För varje program skall i regel (jfr. 4 § andra stycket) finnas en av programföretagets chef förordnad programutgivare med uppgift att förebygga yttrandefrihetsbrott. Programutgivaren bär ensam det straffrättsliga ansvaret för yttrandefrihetsbrott och har jämte programföretaget skadeståndsansvar för sådant brott.

Avtalet mellan staten och Sveriges Radio aktiebolag reglerar rättigheter och skyldigheter för Sveriges Radio i fråga om rundradiosändning och programverksamhet. Sveriges Radio bestämmer ensamt vilka radioprogram som skall sändas. Programverksamheten skall hävda de grundläggande demokratiska värdena och den skall bedrivas med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället. Av detta följer bl. a. skyldighet för bolaget att i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor. Avtalet innehåller också närmare föreskrifter om hur radiolagens bestämmelser om opartiskhet och saklighet skall utövas. Dessa bestämmelser skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion. I avtalet regleras vidare förbudet mot kommersiell reklam. Bolaget får ej mot vederlag medge kommersiell reklam i program eller programinslag.

För den direkta programverksamheten inom bolaget skall enligt avtalet under företagsledningen finnas särskilda programenheter: nämligen en för ljudradion, en för var och en av televisionens programkanaler, en för utbildningsprogram och en för utlandsprogram samt distrikt till det antal bolaget bestämmer. Vidare skall finnas en teknisk enhet. Då det gäller frågor om programenheternas självständighet och medelstillelning, distriktens andel av programproduktionen, den tekniska enhetens organisation och finansiering samt utnyttjandet av vissa för programverksamheten gemensamma organ hänvisas i avtalet till de riktlinjer som givits genom riksdagens beslut år 1966 angående rundradions fortsatta verksamhet m. m. (prop. 1966:136, SU 1966:163, rskr 1966:388).

Sveriges Radios ställning som företag i allmänhetens tjänst framgår av ägarintressenas fördelning och av det sätt på vilket styrelsen utses. Av aktierna i företaget tillhör 60 % folkrörelserna och de stora intresseorganisationerna, 20 % pressen och 20 % näringslivet. I bolagets styrelse ingår tretton ordinarie ledamöter, av vilka sex – däribland ordföranden – utses av Kungl. Maj:t, fem av bolagsstämman och två av personalen.

Enligt radiolagen (7 §) skall *radionämnden* granska radioprogram som fö-

rekommit i rundradiosändning. I instruktionen (1967:449) för radionämnden (ändrad 1970:577) preciseras dess uppgifter. Nämnden övervakar att Sveriges Radios ensamrätt att avgöra vilka radioprogram som skall sändas utövas opartiskt och sakligt samt i övrigt efter de riktlinjer som fastställts genom radioavtalet. Det åligger nämnden att granska program som förekommit i rundradiosändning samt att pröva anmärkningar mot enskilda program. Radionämndens övervakning är således begränsad till att ske i form av efterhandsgranskning och nämnden saknar befogenhet att ge föreskrifter om den framtida programverksamhetens innehåll och utformning.

2 Utvecklingen efter 1966 års riksdagsbeslut om rundradiofrågorna

1966 års riksdagsbeslut om rundradiofrågorna som gav riktlinjer för nu gällande avtalsperiod grundades på förslag från 1960 års radioutredning. Beslutet innebar att en betydande utbyggnad och förnyelse av rundradioverksamheten kunde påbörjas. Ett andra TV-program infördes. Riktlinjer gavs för utbyggnaden av en regional organisation. Den organisatoriska modell som lades till grund för radioföretagets verksamhet innebar att de olika programenheterna fick en mycket självständig ställning.

Folkrorelserrepresentationen i Sveriges Radios styrelse förstärktes. Radionämnden fick en självständigare ställning. Resurserna för programverksamheten ökades genom den höjning av mottagaravgifterna som genomfördes i samband med en omläggning av avgiftssystemet.

Den tekniska och organisatoriska utvecklingen av rundradioverksamheten sedan år 1966 har i första hand präglats av utbyggnad av televisionens tvåkanalsystem samt ökning av den regionala programverksamheten i fråga om såväl ljudradio som TV. Utbyggnaden av TV 2 inleddes budgetåret 1969/70 och fortsattes därefter successivt. Budgetåret 1972/73 arbetade TV 1 och TV 2 för första gången på lika villkor i fråga om tilldelade resurser och planerad sändningstid. Samtidigt uppnåddes också det av statsmakterna uppsatta målet att omkring en fjärdedel av riksprogramproduktionen bör ske regionalt.

Distributionsnätet har byggts ut, såväl för TV som för FM-sändning. TV 1 och TV 2 har i dag en täckningsgrad av ca 99,6 % resp. 98,3 %. FM-näten för radions program 1, 2 och 3 är utbyggda till drygt 99,9 %.

Distriktens andel av riksprogramproduktionen har ökat inte oväsentligt under senare tid. Samtliga Sveriges Radios tio distrikt har numera utrustning för filmproduktion i svartvitt. I Göteborg finns bearbetningsutrustning även för färgfilm. I Göteborg, Norrköping och Sundsvall har nya radio- och TV-hus uppförts. Ett nytt sådant hus i Malmö är under byggnad. Tillbyggnad av radio- och TV-husen i Luleå och Örebro är planerad.

Genom 1966 års riksdagsbeslut togs inte ställning till tidpunkten för införandet av färg-TV. Detta skedde genom ett särskilt riksdagsbeslut år 1968 (prop. 1968:50, SU 1968:98, rskr 1968:221). Reguljära färgsändningar inleddes i april 1970 med sex timmar per vecka för att sedan successivt öka.

Under innevarande avtalsperiod har bedrivits ett omfattande *utrednings-*

arbete som har väsentlig betydelse för rundradioverksamhetens framtida utveckling.

År 1967 tillsattes *kommittén för television och radio i utbildningen* (TRU-kommittén) för att utreda frågan om användningen av radio och television i utbildningsväsendet samt för att leda försöksverksamhet med utbildningsprogram. För försöksverksamheten har kommittén erhållit särskilda anslag över statsbudgeten vilket gjort det möjligt att bygga upp en produktionsenhet med fullständig utrustning för produktion av TV- och radioprogram. Kommittén överlämnade år 1971 ett betänkande (SOU 1971:36) Produktionsresurser för TV och radio i utbildningen med förslag om en sammanläggning av TRU:s produktionsenhet med Sveriges Radios utbildningsprogramenhet till ett från Sveriges Radio fristående företag med egna tekniska resurser. Efter remissbehandling av förslagen tillsattes en ny kommitté, *utredningen angående den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet* (U 1971:13). Enligt direktiven skall den nya kommittén överväga inriktningen av och de organisatoriska formerna för produktionen av utbildningsprogram m. m. Den fortsatta verksamheten skall främst vara inriktad på vuxenutbildning på alla utbildningsnivåer och på förskola.

1969 års *radioutredningen* (RUT 69) har i sitt betänkande (SOU 1973:8) Radio i utveckling lämnat förslag om bl. a. lokalradios utveckling. Betänkandet har genomgått en omfattande remissbehandling. I enlighet med mitt uttalande i årets statsverksproposition (prop 1974:1 bil. 10 punkt I:B 2) har jag numera enligt bemyndigande den 5 april 1974 tillkallat en särskild arbetsgrupp för en samlad översyn av de frågor som utredningens förslag och remissbehandlingen av dessa aktualiserar. Utöver lokalradiofrågan har arbetsgruppen bl. a. att ta ställning till RUT 69:s förslag till åtgärder för att öka samhällsinformationen i Radio och TV.

År 1970 tillsattes *massmedioutredningen* (Ju 1970:59) som enligt sina direktiv skall söka samla de bestämmelser som behövs till skydd för yttrandefriheten i massmedier, bl. a. radio och television, i en särskild massmedielag som skall ersätta tryckfrihetsförordningen.

Under år 1973 tillkallades en särskild utredningsman för utredning om *radionämndens organisation m. m.* (U 1973:4). Hans huvuduppgift är att undersöka förutsättningarna för att förbättra nämndens arbetssituation. Enligt direktiven för utredningen skall radionämnden inte ges något vidgat mandat. Avsikten är att ge nämnden ökade möjligheter att fullgöra de uppgifter som redan ankommer på den. En utgångspunkt för utredningsarbetet är att nuvarande ordning med radiolagen och avtal mellan staten och Sveriges Radio som grund för rundradioverksamheten skall ligga fast.

På nordisk basis har *Nordiska ministerrådet* tillsatt en kommitté med uppgift att undersöka möjligheterna att förbättra mottagningen av de nordiska grannländernas TV-program. Kommittén har lämnat delrapporten TV över gränserna (Nordisk utredningsserie 11/73). Slutrapport beräknas lämnas kring årsskiftet 1974-1975.

3 Utredningsarbetet

3.1 Allmänna utgångspunkter

En allmän förutsättning för de sakkunnigas arbete bör vara att de grundläggande villkor som sedan länge gällt för rundradioverksamheten i vårt land inte skall rubbas. Den frihet från kommersiella hänsyn och den självständiga ställning i förhållande till myndigheter och intressegrupper som är grundläggande för den gällande regleringen av rundradions programverksamhet framstår som omistlig också för den framtida verksamheten. Det samma gäller skyldigheten att iakttä kravet på opartiskhet och saklighet.

Radion och televisionen skall således även i fortsättningen ha karaktären av en rundradio i allmänhetens tjänst som är självständig i förhållande till påtryckningar utifrån och som ger utrymme för nya initiativ, originalitet i presentationen samt mångsidighet och mångfald i programproduktionen.

En allmän utgångspunkt för de sakkunnigas arbete bör vidare vara statsmakternas beslut om den statliga kulturpolitiken (prop. 1974:28, KrU 1974:15, rskr 1974:248). Enligt prop. 1974:28 hör radio och television till det kulturpolitiska området. De mål som föreslås för den statliga kulturpolitiken bör således gälla också dessa medier.

Sveriges Radio har *ensamrätt till rundradiosändningar*. Såväl organisationen som riktlinjerna för programverksamheten präglas av att radioföretaget ensamt svarar för all rundradiosändning. En grundläggande fråga att ta ställning till inför överenskommelse om ett nytt avtal är huruvida Sveriges Radio skall behålla ensamrätten till sändning av alla slag av radio- och TV-program. Allteftersom sändningstiden förlängts och fler kanaler tillkommit har programverksamheten kunnat differentieras.

I 1966 års riksdagsbeslut om rundradioverksamheten, som utgör grunden för 1967 års avtal, löstes frågan om sambandet mellan sändningsrätt och organisation genom att Sveriges Radio behöll ensamrätten till sändningarna samtidigt som enskilda programenheter erhöll en ökad självständighet. Därmed skapades förutsättningar för mångfald och stimulerande tävlan i programproduktionen och större valfrihet för publiken. Denna strävan var naturlig inför den utbyggnad av en andra TV-kanal som just inletts och den kraftiga ökning av sändningstiden som härigenom kunde åstadkommas.

Enligt de förslag som 1969 års radioutredning lade fram våren 1973 skall lokalradiosändningar ombesörjas av ett självständigt radioföretag med samma oberoende ställning som Sveriges Radio och med en verksamhet som bedrivs inom ramen för lagstiftning och ett särskilt avtal. Utredningen ansåg också att – därest ett permanent utbildningsprogramorgan etableras utanför Sveriges Radio – bör detta organ också få egen sändningsrätt. Frågan om organisationen av utbildningsprogramverksamheten övervägs av utredningen för den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet som, enligt vad jag erfarit, avser att redovisa resultatet av sina överväganden vid årsskiftet 1974/75.

De organisatoriska lösningar som utredningarna aktualiserat innebär att programuppgifterna fördelas på flera företag enligt principen att varje företag ensamt får ansvar för ett visst slag av program. Ett företag skulle således

kunna få ansvar för lokalradion, ett för utbildningsprogrammen och ett för den allmänna programverksamheten. En sådan ordning medför organisatoriska förändringar. Någon grundläggande förändring av villkoren för programverksamheten skulle det dock inte bli fråga om eftersom varje företag skulle få ensamrätt inom en viss programsektor och därmed inom sitt arbetsområde samma ställning som Sveriges Radio f. n. har.

Hur lokalradion och produktionen av utbildningsprogram skall organiseras bör enligt min mening bedömas i samband med att frågor rörande inriktningen och omfattningen av dessa verksamheter prövas. Som jag tidigare anfört pågår i en särskild arbetsgrupp inom utbildningsdepartementet beredning av förslagen från 1969 års radioutredning. Avsikten är att resultatet av detta beredningsarbete skall föreläggas riksdagen i en proposition till vårriksdagen 1975. Även förslag beträffande utbildningsprogram i radio och TV avses bli framlagda för riksdagen i en särskild proposition.

Hur den allmänna rundradioverksamheten skall organiseras och hur sändningsrätten skall utövas i framtiden bör övervägas av de sakkunniga. De bör därvid samråda med arbetsgruppen för radiofrågor inom utbildningsdepartementet och med utredningen för den fortsatta verksamheten med radio och television inom utbildningsväsendet samt beakta statsmakternas ställningstaganden till utredningarnas förslag.

Oavsett vilken organisationsform för radio- och TV-verksamheten som kommer att gälla under nästa avtalsperiod måste frågor om placering av sändningstider och sändningsutrymme för olika kategorier av program diskuteras i ett sammanhang. I sina överväganden i dessa avseenden måste de sakkunniga således ta hänsyn till det totala programutbudet.

Kabel-TV-sändningar har hittills endast genomförts i blygsam skala i vårt land. Den utveckling av kabel-TV-verksamheten som kan förutses kommer att gälla sändningar med mycket stark lokal prägel, som i hög grad skiljer sig från Sveriges Radios ordinarie program. Som en följd av att radioföretaget har ensamrätt till rundradiosändningar ankommer det ändå på Sveriges Radio att lämna medgivande till TV-sändning via kabel. Enligt min mening är denna ordning inte tillfredsställande. De sakkunniga bör pröva möjligheterna att införa ett system som innebär att Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer medger rätt till kabel-TV-sändning. Frågan om utvecklingen av kabel-TV bör därutöver inte beröras i detta sammanhang.

De sakkunniga bör lämna förslag beträffande sändningstidens längd och fördelningen mellan egen och främmande produktion, mellan svensk produktion och utländsk samt mellan originalproduktion och repris. Kostnadsaspekterna bör därvid särskilt beaktas. Vid diskussionen om sändningstidens omfattning bör de sakkunniga beakta undersökningar som kan ge en bild av hur lång tid människor i genomsnitt ägnar åt radio och TV samt avväga behovet av att öka sändningstiden mot möjligheterna att förbättra kvaliteten på ett mera begränsat utbud.

Enligt 1966 års riksdagsbeslut skall speciellt intresse ägnas åt distriktens roll i programproduktionen. Ett rimligt mål har ansetts vara att omkring en fjärdedel av riksprogramproduktionen sker regionalt. Sveriges Radio har lagt stor vikt vid den regionala programverksamhetens utbyggnad och därmed förenad decentralisering av verksamheten i distrikten. Det av riksdagen

angivna målet har numera uppnåtts.

Från många håll uttrycks i dag starka önskemål om en fortsatt decentralisering av programverksamheten. Med anledning av motionier till 1973 års riksdag uttalade kulturutskottet (KrU 1973:42) att utskottet fann det önskvärt att andelen regional produktion utökades utöver vad som angavs vid 1966 års riksdag. Inom Sveriges Radio har en särskild utredning om rundradioverksamhetens decentralisering nyligen genomförts. De sakkunniga bör göra en bedömning av hur stor andel av programproduktionen som distrikten bör svara för.

En viss del av distriktens produktion utgörs av regionala sändningar. Frågan om vilken omfattning dessa sändningar bör ha kommer att behandlas i samband med ställningstagandet till lokalradions utveckling.

3.2 Organisation

En långt gående delegering av ansvar och befogenheter inom Sveriges Radio utgjorde ett framträdande önskemål vid tillkomsten av 1966 års riktlinjer för radioverksamheten. Ledningarna för de olika programenheterna har under styrelsen och radiochefen det direkta ansvaret för respektive enhets programproduktion. Några funktioner skall vara gemensamma. Detta har förutsatts kunna genomföras utan att enheternas självständighet rubbas.

För varje programenhet fastställs en kostnadsram inom vilken enheten får göra sina egna dispositioner. Programledningarna har vidare betydande frihet att organisera och dimensionera sina redaktioner samt att rekrytera personal. Programutformningen bör inom ramen för de allmänna riktlinjerna väsentligen vara uttryck för programenhetens egen bedömning. Även distrikten har getts en självständig ställning med en betydande frihet vid programproduktionen.

Genom dessa former av decentralisering – alltså både en strukturell och en geografisk – har man sökt skapa organisatoriska förutsättningar för en stimulerande tävlan.

En långtgående decentralisering skapar risk för splittring och ett mindre effektivt utnyttjande av resurserna. För att en sådan utveckling skall förhindras har företagsledningen förutsatts svara för en metodisk och effektiv samplanering, liksom en inre kontroll av att de allmänna riktlinjerna för programverksamheten följs. I företagsledningens uppgift har också inrymts ett ansvar för att konkurrensens avigsidor undviks. Man skall sålunda stävja en utveckling som innebär att strävan att nå en stor publik bestämmer programutbudet.

Den organisatoriska modell som valts för Sveriges Radios verksamhet innebär således att de enskilda programenheterna givits stor självständighet samtidigt som ett övergripande ansvar för samordning av verksamheten och utformning av programpolitiken lagts på den centrala ledningen.

Ett viktigt moment i utredningsarbetet är att kartlägga erfarenheterna av den nuvarande organisationsformen. Mot bakgrund av en sådan kartläggning bör de sakkunniga överväga lämpligaste organisationsformen när det gäller att lösa de uppgifter, som kommer att åvila Sveriges Radio i framtiden.

I sitt arbete bör de sakkunniga beakta resultaten av den inom Sveriges Radio pågående utvärderingen av tvåkanalsystemet.

Vid övervägandena bör eftersträvas lösningar, som medför att ansvar för en verksamhet förenas med reella förutsättningar till inflytande. Ett alternativ är därvid att stärka samordnings- och ledningsfunktionen inom företaget i syfte att åstadkomma en effektiv samplanering, skapa garantier för att riktlinjerna för företagets verksamhet upprätthålls och att verksamheten i stort bedrivs ekonomiskt och rationellt. Med tanke på verksamhetens omfattning och karaktär måste dock en sådan åtgärd förenas med en långt gående delegering av beslutsfunktioner. Därigenom skulle olika programproducerande enheter kunna uppnå stor självständighet.

Ett annat alternativ som de sakkunniga bör kunna pröva är en organisation som innebär decentralisering i andra former än genom delegering t. ex. bildandet av helt självständiga enheter. En långt gående decentralisering kan emellertid försvåra ett effektivt utnyttjande av resurserna för teknisk och annan service. De ekonomiska konsekvenserna av ett sådant alternativ bör därför undersökas ytterst noggrant.

Oberoende av vilken organisationsform de sakkunniga väljer är det av stor vikt att rundradios självständighet garanteras. En sådan självständighet är nödvändig när det gäller att utveckla initiativkraft och främja mångfald i programverksamheten.

Om de sakkunniga vid sina överväganden av de organisatoriska frågorna finner aktiebolagsformen mindre lämplig för rundradioverksamheten bör de vara oförhindrade att pröva helt andra företagsformer. I första hand bör de undersöka möjligheten att driva verksamheten inom ramen för en stiftelse.

Vid diskussionen om den centrala ledningsfunktionen bör *styrelsens roll* behandlas. De sakkunniga bör diskutera olika alternativ för styrelsens arbets sätt, sammansättning och storlek. Därvid bör särskilt prövas ett alternativ med en styrelse som har färre antal ledamöter än den nuvarande och som kompletteras av ett större förvaltningsråd med den representativa sammansättning som styrelsen har i dag. Vidare bör de sakkunniga kunna pröva möjligheterna att överföra vissa beslutsfunktioner beträffande distriktens verksamhet till regionala nämnder med i princip samma sammansättning som styrelsen.

Av stor principiell betydelse för programverksamheten är *nyhetstjänstens organisation*. I 1966 års proposition betonades att det från opinionsbildningens synpunkt är önskvärt med en långt gående spridning av nyhetsurval, analyser och kommentarer. En fullt utbyggd nyhetsorganisation på varje programenhet ansågs dock medföra att den sammanlagda kostnaden för nyhetstjänsten blev högst betydande och därför förordades att en gemensam nyhetsredaktion för ljudradion och de båda TV-kanalerna skulle inrättas. Varje programproducerande enhet skulle därutöver svara för kommenterande aktualitetsprogram. Dåvarande chefen för kommunikationsdepartementet framhöll att vad som föreslogs beträffande nyhetsprogrammen var att betrakta som ett försök till lösning av ett besvärligt avvägningsproblem. Hurvida arrangemanget var ändamålsenligt kunde enligt hans mening avgöras först sedan viss tids erfarenheter vunnits.

De sakkunniga bör diskutera erfarenheterna av nuvarande lösning av ny-

hetstjänstens organisation. Skulle det visa sig att den gemensamma nyhetstjänsten resulterat i jämförelsevis obetydliga begränsningar av kostnaderna förstärks argumenten för ett system med nyhetsredaktioner som var för sig har möjlighet att göra en självständig bedömning av hela nyhetsmaterialet.

I både radio och TV tillämpas en s. k. kontrasterande programsättning. I radio har de tre programmen renodlad karaktär. P 1 innehåller huvudsakligen talprogram. I P 2 sänds på kvällstid den seriösa musiken. P 3 är den bredaste kanalen med populärmusik och lätta talprogram, bl. a. ungdomsprogrammen.

I TV tillämpas däremot en annan princip den s. k. växlingsprincipen. Båda kanalerna innehåller totalt sett ett relativt likartat program. Enligt växlingsprincipen skall vid varje enskild tidpunkt erbjudas kontrasterande inslag i kanalerna. Denna princip för programplaneringen kan lätt leda till att när lätta underhållningsprogram placeras mot samhällsinformativa program de sistnämnda därigenom förlorar en stor andel av sin publik.

De sakkunniga bör analysera effekterna av nuvarande principer för programsättningen och vara oförhindrade att överväga andra lösningar. En utgångspunkt bör därvid vara att även program som inte med säkerhet kan anses dra stor publik skall få en framträdande plats så att programverksamheten i radio och TV medverkar till att skapa nya intressen, ge ökade kunskaper och vidga informationen om vad som sker i samhället.

De sakkunniga bör vidare överväga hur programsändningarna tidsmässigt skall anpassas till olika gruppers behov. Därvid bör t. ex. skiftarbetare särskilt uppmärksammas, bl. a. genom att reprisprogrammets omfattning och placering diskuteras.

3.3 Sveriges Radios kulturpolitiska uppgift

Motivet för att införa tvåkanalsystem i televisionen var att skapa förutsättningar för en stimulerande tävling mellan olika programproducerande enheter och därigenom höja kvaliteten på programmen. Sedan erfarenhet vunnits av det nya systemet har i den allmänna debatten från många håll ifrågasatts om inte resultatet blivit en tävling om publik i stället för en tävling om kvalitet. Radio och TV har en central roll när det gäller att tillgodose olika gruppers behov av upplevelser, information och förströelse. De sakkunniga bör beakta att kravet på kvalitet måste tillgodoses i all programverksamhet.

Radio- och TV-verksamheten ryms inom det kulturbegrepp som är utgångspunkt för planeringen av den statliga kulturpolitiken. Etermedierna tillhör således det kulturpolitiska området. De mål som ställts upp för kulturpolitiken bör därmed som nämnts gälla också för samhällsinsatserna på radio- och TV-området. Synsättet beträffande ansvarsfördelning och självständighet i rundradioverksamheten överensstämmer med vad som bör gälla kulturinstitutionernas arbete.

Den snabba utbyggnaden av etermedierna har gjort det möjligt att ge stor spridning åt ett mångsidigt kulturutbud. Kulturrådet har i sitt betänkande (SOU 1972:66) Ny kulturpolitik visat att antalet personer som följt TV-teaterns föreställningar ökat mycket snabbt under 60-talet trots att ut-

budet varit relativt begränsat. Intresset för TV-teater har sannolikt inte behövt gå ut över den levande teatern; tvärtom finns det skäl att anta att kulturprogrammen i TV bidragit till att öka intresset för det som sker på teaterinstitutionerna.

Radio och TV har viktiga uppgifter när det gäller att skapa intresse för kulturaktiviteter i nya grupper, föra ut kulturutbudet till glest befolkade områden där utbudet av levande kultur är begränsat och spegla kulturaktiviteterna i olika delar av landet för att söka ge en allsidig bild av kulturverksamheten. Radio och TV kan därför få stor betydelse i det utvecklingsarbete som inletts genom 1974 års kulturreform.

I detta sammanhang spelar samarbetet mellan Sveriges Radio och *kulturinstitutionerna* en väsentlig roll. I radions och televisionens programarbete är man starkt beroende av att kunna utnyttja den yrkeskunnighet som utvecklas inom kulturinstitutionerna. Så är t. ex. Operans existens mer eller mindre en förutsättning för att det skall kunna skapas en medieanpassad radio- och TV-opera. Den levande teatern utgör den konstnärliga och professionella basen för TV-teatern. Dessutom innebär en förmedling av institutionernas produktioner via radio och TV en möjlighet att variera programutbudet i etern och öka kännedomen om den kulturaktivitet som bedrivs regionalt.

Teatrarna har hittills utnyttjats i radio och TV endast i begränsad utsträckning. Det är främst svårigheterna att lösa ersättningsfrågorna som verkat återhållande. Enligt min mening bör det vara möjligt att i större utsträckning än som skett lägga ut medieanpassad produktion på teatrarna. De sakkunniga bör noggrant pröva olika former för samarbete mellan teatrarna och Sveriges Radio och redovisa preciserade förslag om hur detta samarbete skall kunna utvecklas.

Musiken är av utomordentligt stor betydelse i Sveriges Radios programverksamhet, främst i ljudradion. Både för musikundervisningen i skolan, i det fria musikbildningsarbetet och inom institutionerna på musikområdet ställs allt större krav på en helhetssyn på musiken som bl. a. innebär att utvecklingsarbetet inriktas på att göra gränserna mellan olika musikaliska genrer och företeelser mindre markerade. Det kan således sägas vara både en utbildningspolitisk och kulturpolitisk strävan att verka för ett bredare och mera allsidigt musikintresse och i detta syfte bredda repertoaren och bryta isoleringen mellan olika musikformer och musikgenrer liksom mellan olika lyssnargrupper. Mot denna bakgrund är det naturligt att musikprogrammen i radio och TV utformas så att skilda former av musik ges en livvärdig presentation. Den renodling av musikvalet som f. n. görs i ljudradions program verkar inte i denna riktning. Det finns skäl för de sakkunniga att uppmärksamma detta förhållande.

Filmutredningen har i sitt slutbetänkande (SOU 1973:53) Samhället och filmen 4, analyserat televisionens betydelse för biografifilmen. Enligt utredningen finns det ett samband mellan den kraftiga ökningen av antalet visade biografifilmer i TV och nedgången i biografbesöken under samma tidsperiod. Den senare företeelsen har lett till finansieringsproblem för den svenska filmproduktionen. Med hänsyn till detta efterlyser utredningen en samlad film- och TV-politik. De sakkunniga föreslår bl. a. att visning av biografifilm i TV beläggs med visningsavgift enligt samma grunder som

nu gäller för visningar på större biografer. De medel som inflyter skall disponeras i enlighet med filmavtalet, alltså till stöd för svensk filmproduktion och icke-kommersiella filmändamål.

Beredning av filmutredningens samtliga förslag pågår. De sakkunniga bör i sitt arbete beakta statsmakternas ställningstaganden till förslagen och även i övrigt i sitt arbete ta hänsyn till den stora betydelse TV har för allmänhetens kontakt med filmkonsten och för filmkonstnärernas framtida verksamhet.

I det kulturpolitiska arbetet har *folkrörelserna* en framträdande ställning. De svarar för huvuddelen av den kulturellt inriktade amatörverksamheten och medverkar mycket aktivt i arbetet med att föra ut kulturprogram och kulturaktiviteter i nya miljöer. Det är naturligt att folkrörelsernas insatser på kulturområdet, liksom inom övriga områden av samhällslivet, speglas i massmedierna och att synpunkter och erfarenheter från folkrörelsearbetet tas tillvara. De sakkunniga bör redovisa hur Sveriges Radios kontakter med folkrörelserna hittills utvecklats och lägga fram förslag till hur dessa skall vidareutvecklas. Det förslag om inrättandet av ett förvaltningsråd som jag berört i det föregående bör kunna vara av intresse i detta sammanhang.

F. n. sker en snabb utveckling av videogramtekniken. *Videogrammen* har börjat få praktisk användning, främst inom utbildningen men också i olika kommersiella sammanhang. Mycket talar för att videogrammen inom en inte alltför avlägsen framtid kan bli föremål för en hård kommersiell exploatering, som innebär att en schablonmässig och ytlig produktion får starkt genomslag. Det är angeläget att förhindra en utveckling på videogramområdet som kan komma att strida mot samhällets kulturpolitiska mål. Det är därför viktigt att motverka de kommersiella förutsättningarna för spridning av undermåliga produkter.

Många intressenter kommer säkert att vilja sprida videogram på den enskilda konsumentmarknaden med hjälp av kommersiell reklam. Med hänsyn till detta samt till allmänna reklampolitiska mål har statsrådet Lidbom i dag tillkallat en utredning med uppgift att undersöka möjligheterna att förbjuda reklam i videogram eller att kraftigt begränsa möjligheterna att utnyttja reklamen i detta medium.

Det finns även skäl att överväga ett samhälleligt engagemang i videogrambranschen i syfte att framställa konkurrenskraftiga kvalitetsprogram. I första hand bör åtgärder vidtas för att det programutbud som redan nu finns tillgängligt skall få större spridning. Krav har börjat resas på att televisionsprogrammen skall bli tillgängliga också i videogramform. Om så skedde skulle åtskilliga program – inte minst teaterföreställningar, barnprogram, konserter och konstprogram – kunna användas i t. ex. skolor och folkbildningsarbete och inom vårdinstitutioner av olika slag.

Även produktioner inom ljudradion skulle kunna spridas till en bredare publik om de distribuerades också i andra former än via etern, dvs. som grammofonskivor och ljudband. Detta gäller i första hand beträffande musikproduktioner.

Det är angeläget att man säkerställer rätten att utnyttja program som producerats för etersändning också på annat sätt. De sakkunniga bör pröva olika möjligheter att inom ramen för nu gällande lagstiftning lösa de upphovsrättsliga och ekonomiska problem som följer av att producerade program distribueras i nya former.

En friare tillgång för allmännyttiga ändamål till Sveriges Radios arkiv är önskvärd för en decentraliserad kulturproduktion. Härvid kan nya organisatoriska lösningar bli aktuella.

Jag anser det också viktigt att en effektiv organisation för distributionen av videogram kommer till stånd. Denna fråga bör enligt min mening prövas i anslutning till beredningen av TRU-kommitténs kommande betänkande där distributionen av utbildningsprogram i videogramform kommer att behandlas. I det sammanhanget har jag också för avsikt att ta upp det förslag beträffande smalfilmsdistribution som lämnats i en särskild utredning (Ds U 1972:9).

3.4 Finansiering

Statsmakterna angav år 1973 vissa riktlinjer för Sveriges Radios planering t. o. m. budgetåret 1975/76 (prop. 1973:1 bil. 10, KrU 1973:15, rskr 1973:113). Utgångspunkten var härvid att företaget fr. o. m. innevarande budgetår skall bedriva verksamheten på en jämfört med budgetåret 1972/73 oförändrad nivå och att ytterligare inkomstillskott i rundradiorörelsen genom avgiftshöjningar inte skall erfordras. I årets statsverksproposition (prop. 1974:1 bil. 10) har jag bl. a. framhållit att Sveriges Radio bör planera sin verksamhet under den kommande treårsperioden på grundval av oförändrade förutsättningar vad gäller sändningstid m. m. Utgångspunkten för företagets planering förutsätts därvid vara att något inkomstillskott i verksamheten genom höjda avgifter inte skall behövas under de närmaste åren. Nuvarande avgifter är oförändrade sedan 1 juli 1971. Vad sålunda anförts har inte gett riksdagen anledning till särskilt uttalande vid dess behandling av ifrågasvarande punkt i statsverkspropositionen (KrU 1974:6, rskr 1974:107).

De förslag som de sakkunniga lägger fram beträffande den framtida rundradioverksamhetens organisation och innehåll samt sändningstidens omfattning bör tas till utgångspunkt för en bedömning av den *långsiktiga kostnadsutvecklingen*. De sakkunniga bör därvid belysa hur kostnaderna påverkas av fördelningen mellan central och regional produktion, mellan originalproduktion och reprisar samt mellan egen produktion och främmande produktion, svensk och utländsk.

Sveriges Radios verksamhet finansieras i huvudsak genom avgifter. I denna del innebar 1966 års riksdagsbeslut att ljudradio- och TV-licenserna ersattes med en allmän mottagaravgift. Det nya avgiftssystemet infördes den 1 april 1969 (prop. 1968:50, SU 1968:98, rskr 1968:221).

Samtidigt med övergången till allmän mottagaravgift ändrades formerna för disposition och fondering av inflytande avgiftsmedel. Dessa tilldelas rundradioverksamheten med belopp, som bedöms erforderliga med hänsyn till programverksamheten. Eventuella överskott fonderas i rundradiorörelsens fond som förvaltas av televerket.

Sveriges Radios utbildningsprogram och sändningarna till utlandet är inte avgiftsfinansierade. Båda dessa verksamheter finansieras fr. o. m. budgetåret 1964/65 av anslag på riksstatsens driftbudget. Detsamma gäller av TRU-kommittén producerade radio- och TV-program.

Vid bedömningen av hur resurser skall tillföras Sveriges Radios framtida

verksamhet skall de sakkunniga utgå ifrån att verksamheten liksom hittills i huvudsak skall finansieras genom mottagaravgifter samt att reklamfinansiering även i fortsättningen skall uteslutas. Reklamutredningen har i betänkandet (SOU 1973:10) TV-reklamfrågan tagit avstånd från reklamfinansiering av TV-verksamheten. Remissbehandlingen av betänkandet pågår f. n. Sedan denna avslutats avser jag att föreslå Kungl. Maj:t att lägga fram en proposition med förslag för ett definitivt ställningstagande till frågan om TV-reklam.

Behållningen i radiofonden uppgår f. n. till ca 300 milj. kr. Enligt den av Sveriges Radio senast redovisade prognosen krävs ett inkomstillskott senast vid utgången av budgetåret 1977/78. De sakkunniga bör klargöra hur de förslag som läggs fram kommer att påverka mottagaravgifternas utveckling. Som ett alternativ bör presenteras vad som är möjligt att uppnå inom den ram som medges av i jämförelse med nuläget reall oförändrade intäkter av mottagaravgifter.

Ett företag av Sveriges Radios storlek måste bedriva ett fortlöpande rationaliseringsarbete. Sveriges Radio startade år 1970 en intern översyn av verksamheten. Denna har syftat till rationaliseringsåtgärder genom vilka det kan bli möjligt att sänka kostnadsnivån och höja den inre produktiviteten. De åtgärder som utredningen rekommenderat håller f. n. på att genomföras. I en skrivelse till Kungl. Maj:t i april 1974 har Sveriges Radio redovisat effekten av de hittills genomförda åtgärderna. De sakkunniga bör beakta översynsutredningens resultat vid sina bedömningar av den långsiktiga ekonomiska utvecklingen.

Utvecklingstakten för radio- och TV-verksamheten bestäms av statsmakterna genom att departementschefen i statsverkspropositionen anger vilken omfattning verksamheten bör ha under den kommande treårsperioden. Sveriges Radio skall med utgångspunkt i detta planera verksamhet och åtaganden. Företaget kan åstadkomma en utjämning av kostnader mellan två budgetår genom möjligheten att efter särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t få ta i anspråk högst 15 milj. kr. från radiofonden.

Vid utformningen av reglerna för medelstilldelningen har således behovet av att kunna planera på lång sikt uppmärksamrats. Sveriges Radio har emellertid i viktiga avseenden begränsad ekonomisk rörelsefrihet. Företaget kan sålunda inte möta kostnadsförändringar med avgiftshöjningar. Företaget kan heller inte fondera medel för framtida användning.

Från Sveriges Radios sida har man i olika sammanhang anfört att de nuvarande reglerna för medelstilldelning försvårar en rationell planering vad avser såväl investeringar och personalrekrytering som programpolitik. Företaget har bl. a. framfört önskemål om att medel som tilldelats programenheterna skall kunna disponeras över en längre period än budgetåret. Kungl. Maj:t prövar sådana frågor från fall till fall, bl. a. beroende på att överskott av anfört slag varit svåra att skilja från besparingar till följd av bl. a. sådana rationaliseringar som översynsutredningen aktualiserat.

De sakkunniga bör överväga former för medelstilldelningen till Sveriges Radio som underlättar långtidsplaneringen utan att för den skall begränsa statsmakternas möjligheter att bestämma utvecklingstakten för radio- och TV-verksamheten.

En övervägande del av kostnaderna för radio- och TV-produktionen utgörs

av personalkostnader. Omfattningen av den fast anställda *personalen* blir således av avgörande betydelse för möjligheterna att styra den ekonomiska utvecklingen och samtidigt föra en god personalpolitik. De sakkunniga bör belysa hur stor andel av personalbehovet som – med beaktande av lagen (1974:12) om anställningsskydd – bör tillgodoses genom fast anställning av medarbetare. Härvid bör hänsyn tas till att programverksamheten ger såväl uttrycks- som arbetsmöjligheter åt kulturarbetare och andra som inte eftersträvar ett fast anställningsförhållande till radioföretaget.

3.5 Kontakten mellan Sveriges Radio och publiken

I propositionen om den statliga kulturpolitiken anförde jag att kontakten mellan Sveriges Radios publik och de för programmen ansvariga behöver belysas. Det gäller därvid att uppmärksamma hur publikreaktioner på ett bättre sätt skall kunna avläsas och hur förutsättningar skall kunna skapas för en diskussion om huruvida Sveriges Radios programpolitik står i samklang med radioavtalet.

Undersökningar om publikens reaktion på programmen bedrivs nu främst genom Sveriges Radios avdelning för publik- och programforskning (SR/PUB). Ett organ av detta slag bör kunna uppträda självständigt gentemot radioföretaget. Det kan ifrågasättas om inte PUB bör skiljas från Sveriges Radio, vilket skulle kunna ske genom att verksamheten bedrevs inom ett helt självständigt institut. De sakkunniga bör nämare undersöka detta alternativ. Eventuella förslag till en omorganisation av PUB bör ta hänsyn till Sveriges Radios behov av de tjänster som f. n. tillhandahålls av PUB. Frågan om PUB bör kunna behandlas med förtur av utredningen.

Undersökningar rörande publik och program får inte vara det enda medlet för kontakt mellan Sveriges Radio och publiken. En mer direkt kontakt och ett förstärkt publikinflytande är önskvärt. Formerna för kontakten mellan Sveriges Radio och publiken i programfrågor har flera gånger aktualiserats.

Förslag om att inrätta ett särskilt programråd för Sveriges Radio avvisades genom 1966 års riksdagsbeslut om rundradion. Bl. a. uttalades att kompetensgränserna syntes oklara i förhållande till styrelsen, vilken borde ha ett odelat ansvar för verksamheten. 1973 års riksdag avslog två motioner (1973:677 och 1973:689) i ämnet.

Jag är inte övertygad om lämpligheten av inrättande av ett programråd. Andra former för Sveriges Radios kontakt med publiken bör prövas i första hand. Ett förvaltningsråd av det slag jag tidigare talat om kan t. ex. verksamt bidra till att bredda diskussionen i centrala rundradiofrågor.

De sakkunniga bör belysa och allmänt diskutera hur publikkontaktarna lämpligen skall gestaltas, inte minst förhållandet till eftersatta grupper. Kulturrådet uttalade i sitt betänkande (SOU 1972:66) Ny kulturpolitik att den utvidgning av sändningsmöjligheterna som övervägs ger möjligheter till mer differentierade program men också ökade tillfällen till kontakt med invånarna i en region. Detta ligger i linje med det decentraliseringsmål för den nya kulturpolitiken som rådet ställde upp och som jag anslutit mig till i prop. 1974:28. RUT 69 har i anslutning till sitt förslag om ett särskilt

lokalradioföretag föreslagit att i avtalet mellan staten och radioföretaget skrivs in skyldighet för företaget att anordna programkonferenser mellan chefen för vederbörande lokalradio samt representanter för olika grupper och enskilda. De sakkunniga bör överväga förslaget om programkonferenser.

Den ensamrätt att avgöra vad som skall förekomma i rundradiosändning som Sveriges Radio har innebär att företaget ensamt har att bestämma om beriktigande eller genmäle skall sändas eller ej. Radionämnden kan inte meddela några direktiv i den frågan. Däremot kan nämnden pröva huruvida Sveriges Radio i sina beslut i anledning av framställning om beriktigande eller genmäle har följt de riktlinjer som anges i avtalet. Prövningen kan avse både frågan om beriktigande eller plats för genmäle över huvud taget hade bort lämnas när så inte skett och frågan om beriktigande eller plats för genmäle som faktiskt har lämnats har varit till fyllest.

För att stärka radionämndens ställning som granskningsorgan bör de sakkunniga överväga att förbättra nämndens reaktionsmöjligheter. De sakkunniga bör undersöka möjligheterna att besluta om rätt för fördelade till genmäle på av nämnden angivna villkor. De närmare förutsättningarna här för får övervägas av utredningen.

Vad som kan komma i fråga synes närmast vara att nämnden får möjlighet att med kort varsel besluta om att den som blivit lidande av att ett program brutit i opartiskhet eller saklighet ges utrymme att i visst program och under viss angiven tidsrymd lägga fram sin version i saken. Ett sådant system torde komma att verka i huvudsak indirekt, på så sätt att dess existens inskräper vikten av att kraven på opartiskhet och saklighet iakttages i programverksamheten. Självfallet får ett system av detta slag inte leda till att programplaneringen onödigt förrycks eller till att genmälen blir ett alltför omfattande inslag i programverksamheten. För att kunna godtagas måste det därför konstrueras så att radionämnden endast i sällsynta fall behöver påbjuda införandet av genmäle.

De sakkunniga bör samråda med massmedieutredningen som har att utreda behovet av lagregler och behovet av beriktigande av uppgifter i press, radio och television. Den nu pågående utredningen rörande radionämndens organisation bör kunna slutföras utan hinder av de sakkunnigas överväganden. De förbättringar av radionämndens arbetssituation som pågående utredning har att överväga är nödvändiga redan på kort sikt och kommer att utgöra en förutsättning för att radionämnden skall kunna ges den roll som jag här antytt. De sakkunniga bör självfallet samråda med radionämndsutredningen.

De sakkunniga bör presentera förslag till de författningsändringar som deras förslag kan föranleda och utarbeta ett förslag till avtalstext.

På grund av vad jag sålunda har anfört hemställer jag att Kungl. Maj:t bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla högst sju sakkunniga för att utreda radions och televisionens fortsatta utveckling,

att utse en av de sakkunniga att vara ordförande,

att besluta om experter, sekreterare och annat arbetsbiträde åt de sakkunniga.

Vidare hemställer jag att Kungl. Maj:t föreskriver

att de sakkunniga får samråda med myndigheter samt begära uppgifter

och yttranden från dem,

att ersättning till sakkunniga, experter och sekreterare skall utgå i form av dagarvode enligt kommittékungörelsen (1946:394), om ej annat föreskrivs, att kostnaderna för utredningen skall betalas från åttonde huvudtitelns kommittéanslag.

Bilaga 2 Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio AB angående rundradions programverksamhet

Mellan svenska staten och Sveriges Radio aktieföretag har enligt 5 och 6 §§ radiolagen den 30 december 1966 (nr 755) träffats följande avtal.

1 § Bolaget äger med ensamrätt avgöra vilket radioprogram (ljudradio- och televisionsprogram), som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket.

2 § Med ensamrätt följer skyldighet för bolaget att bedriva programverksamhet för rundradion.

Det åligger bolaget särskilt
att producera och på annat sätt anskaffa program för utsändning,
att anställa den personal som fordras för programverksamheten,
att anskaffa lokaler för programverksamheten genom förhyrning och även genom att enligt bestämmelser, som Kungl. Maj:t meddelar i särskild ordning, projektera och utföra ny-, om- och tillbyggnader,
att anskaffa och underhålla de anläggningar i övrigt och den utrustning, som fordras för programverksamheten.

3 § Televerket svarar för distribution av rundradioprogram, avstörningsverksamhet samt uppbörd av avgifter för innehav av mottagare.

I fråga om uppdelning och samordning mellan bolaget och televerket av den tekniska rundradioverksamheten gäller de bestämmelser, som intagits i bilaga till detta avtal.

4 § För den direkta programverksamheten inom bolaget skall under företagsledningen finnas särskilda programenheter, nämligen en för ljudradio, en för var och en av televisionens programkanaler, en för utbildningsprogram och en för utlandsprogram samt distrikt till det antal bolaget bestämmer. Vidare skall finnas en teknisk enhet.

Bolaget skall i första hand inrikta programverksamheten på program gemensamma för hela landet. Vid utformningen av sådana program har bolaget och de ansvariga programenheterna att så allsidigt som möjligt tillvarata de programstoff och de programmöjligheter i övrigt, som landets olika delar erbjuder. Därjämte skall programverksamheten innefatta regionala program.

I fråga om programenheternas självständighet och medelstillelse, di-

striktens andel av programproduktionen, den tekniska enhetens organisation och finansiering samt vissa för programverksamheten gemensamma organ m. m. skall beaktas de av Kungl. Maj:t och riksdagen år 1966 godkända riktlinjerna (proposition nr 136, statsutskottets utlåtande nr 163, riksdagens skrivelse nr 388).

5 § Bolaget skall producera särskilda program för utsändning till utlandet i syfte att skapa möjlighet för utländsk publik och särskilt för utlandssvenskar att genom rundradio erhålla information om och upprätthålla kontakt med Sverige.

6 § Bolaget skall i programverksamheten hävda de grundläggande demokratiska värdena.

Programverksamheten skall bedrivas med beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i samhället. Av detta följer bland annat skyldighet för bolaget att i lämplig form upplysa om nuets händelser och orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor samt stimulera till debatt kring sådana frågor.

7 § Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll. De skall i skälig omfattning tillgodose olika intressen i fråga om bland annat religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap. Programmen skall skänka god förströelse och underhållning med beaktande av olika smakriktningar. Även mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur skall i görlig mån tillgodoses.

Bolaget och dess programenheter bör undvika, att alltför likartade program samtidigt utsänds i olika ljudradio- eller televisionsprogram.

8 § Bestämmelserna i 6 § radiolagen om opartiskhet och saklighet skall tillämpas med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet skall råda i rundradion.

Programverksamheten skall i sin helhet präglas av skälig balans mellan olika åsikter och intressen.

Bolaget skall före sändning av program så noggrant som omständigheterna medger kontrollera sakuppgifter i programmet. Ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är väsentligt.

Den enskildes privatliv skall respekteras om icke ett oavvisligt allmänt intresse kräver annat.

Felaktig sakuppgift skall beriktigas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Beriktigande och plats för genmäle skall ges utan oskäligt dröjsmål.

9 § Bolaget skall utan onödigt dröjsmål tillstålla radionämnden det material, som behövs för nämndens granskningsverksamhet.

10 § Utbildningsverksamhet skall bedrivas i samråd med skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet.

11 § På begäran av statlig myndighet skall bolaget låta sända meddelande,

som är av vikt för allmänheten. Bolaget har därvid att tillse att meddelandet ges en för rundradion lämplig utformning och att det ej genom sin omfattning eller eljest inverkar menligt på programverksamheten.

Efter prövning i varje särskilt fall får bolaget mot avgift låta sända meddelande, som är avsett för viss eller vissa personer och som är av synnerlig vikt.

Avgift enligt andra stycket skall erläggas till televerket och användas för rundradioverksamheten.

12 § Bolaget får ej mot vederlag medge kommersiell reklam i program eller programinslag.

Är bolagets rätt att sända visst program eller programinslag beroende av att annan än bolaget härför utger ersättning till den som upplåter rätten, får programmet eller programinslaget ej sändas.

13 § Bolaget skall ställa sig till efterrättelse artiklarna 1–5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradions användning i fredens intresse.

14 § Bolaget äger varje år av de medel, som staten uppbär eller eljest disponerar för rundradioverksamhet, utfå det belopp som bedöms erforderligt.

Bolaget skall för sådant ändamål varje år inge förslag till Kungl. Maj:t om medelstildelning för nästa budgetår. Förslaget skall innefatta sådana uppgifter om programverksamheten (sändningstider etc), som är väsentliga för Kungl. Maj:ts bedömning av medelsbehovet. Bolaget skall samtidigt efter samråd med televerket redovisa det beräknade utfallet av den samlade rundradiobudgeten vid utgången av nästa budgetår.

De anslagsframställningar, som årligen inges av bolaget och berörda myndigheter för olika delar av rundradioverksamheten, skall utgå från en samlad planering. Denna skall utföras på sådant sätt att underlag erhålls för en avvägning på viss sikt av intäkter och kostnader i rundradioverksamheten. Bolaget skall ha huvudansvaret för planeringen, som skall bedrivas i nära samarbete med vederbörande myndigheter.

15 § De medel, som Kungl. Maj:t enligt 14 § tilldelar bolaget, skall utbetalas till detta i mån av behov efter rekvisition hos televerket. Har bolaget under ett budgetår erhållit större belopp än som under budgetåret åtgått till programverksamheten, skall det överskjutande beloppet återbetalas till televerket.

16 § Bolaget och dess programenheter skall tillse, att de medel som står till förfogande på ändamålsenligt sätt och med iakttagande av godushållning användas för programverksamhetens bedrivande och utveckling.

17 § Ledamot av bolagets styrelse får ej deltaga i handläggning av fråga, i vilken han själv har ett väsentligt ekonomiskt intresse som kan strida mot bolagets. Detsamma gäller vid handläggning av fråga som berör företag, med vilket ledamoten har intressegemenskap.

18 § Avsättning till bolagets reservfond skall upphöra, när fonden uppgått till 20 procent av aktiekapitalet.

19 § Finnes skäl antaga att bolaget brutit mot detta avtal, äger Kungl. Maj:t påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän. Om utredningen ger anledning till det, äger Kungl. Maj:t uppsäga avtalet.

20 § Uppsäges avtalet gäller följande.

Kungl. Maj:t äger när avtalet upphör inlösa de byggnader, möbler, apparater samt övriga inventarier och installationer, som anskaffats för programverksamheten. Kan överenskommelse ej träffas om lösenbeloppet, skall detta bestämmas av tre värderingsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän.

Bolaget skall medverka till att företag, som Kungl. Maj:t bestämmer, utan särskilt vederlag får övertaga de lokaler bolaget förhyrt. Bolaget medger, att personal anställd för programverksamheten äger övergå till anställning i sådant företag senast när avtalet upphör.

21 § Upphör avtalet skall bolaget omedelbart träda i likvidation.

Har bolaget trätt i likvidation och har denna avslutats, skall det belopp, med vilket bolagets behållna tillgångar överstiger summan av det inbetalade aktiekapitalet och vad som enligt bolagsordningen skall tillkomma aktieägarna såsom utdelning, tillfalla staten.

22 § Tvist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal avgörs genom skiljemannaförfarande enligt lagen om skiljemän.

23 § Om bolagets verksamhet vid krig eller krigsfara träffar staten och bolaget särskilt avtal.

Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1967 och gäller till och med den 30 juni 1977.

Uppsägning av avtalet skall ske senast ett år före avtalstidens utgång. Avtalet förlängs med fem år åt gången vid utebliven uppsägning.

Under avtalstiden får bestämmelserna i bilagan till detta avtal ändras genom särskild överenskommelse mellan bolaget och televerket.

Genom avtalet upphävs dels överenskommelsen den 15 maj 1959 mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående rundradions programverksamhet, dels de av Kungl. Maj:t den 15 maj 1959 utfärdade bestämmelserna om uppdelning och samordning mellan televerket och Sveriges Radio aktiebolag av den tekniska rundradioverksamheten.

Bilaga 3 Avtal mellan svenska staten och Sveriges Radio AB om koncern- bildning för lokalradioverksamhet

Sveriges Radio aktiebolag äger enligt avtal den 30 juni 1967 angående rundradions programverksamhet (1967 års radioavtal) med ensamrätt avgöra vilket radioprogram (ljudradio- och televisionsprogram), som skall förekomma i rundradiosändning från sändare här i riket. Avtalet gäller till och med den 30 juni 1977.

Riksdagen har den 9 april 1975 fattat beslut med anledning av regeringens proposition om lokalradio och vissa andra rundradiofrågor jämte motioner (prop. 1975:13, KrU 1975:6, rskr 1975:82). Genom beslutet har riksdagen bl. a. godkänt att lokalradio införs och att staten med Sveriges Radio aktiebolag träffar avtal om koncernbildning för lokalradioverksamheten.

Med anledning av riksdagens beslut har staten med Sveriges Radio aktiebolag träffat följande avtal om koncernbildning för lokalradioverksamheten.

1 § Sveriges Radio aktiebolag förbinder sig att bilda ett dotterbolag för lokalradioverksamhet (nedan benämnt lokalradioföretaget) och att teckna samtliga aktier i lokalradioföretaget.

Sveriges Radio aktiebolag förbinder sig vidare att på lokalradioföretaget överlåta att med ensamrätt avgöra vilka ljudradioprogram som skall förekomma i lokal rundradiosändning från sändare här i riket. Överlåtelsen gäller under förutsättning att de villkor som anges nedan i detta avtal iakttas. Skyldighet för lokalradioföretaget att iaktta villkoren skall föreskrivas i särskilt samarbetsavtal mellan Sveriges Radio aktiebolag och lokalradioföretaget.

2 § Bolagsordning för lokalradioföretaget vilken antas av den konstituerande stämman skall dessförinnan ha godkänts av regeringen. Aktie i lokalradioföretaget får ej överlåtas.

3 § Med den ensamrätt som Sveriges Radio aktiebolag överlåter på lokalradioföretaget skall följa skyldighet för lokalradioföretaget att – med motsvarande befrielse för Sveriges Radio aktiebolag från vad som sägs i 2 § 1967 års radioavtal – bedriva programverksamhet för lokalradion.

Det skall åligga lokalradioföretaget – i den mån ej annat följer av vad som enligt 5 § ankommer på Sveriges Radio aktiebolag eller av föreskrift som avses i 6 § – särskilt

att producera och på annat sätt anskaffa program för utsändning,
att anställa den personal som fordras för programverksamheten,
att anskaffa lokaler för programverksamheten genom förhyrning och även genom att enligt bestämmelser, som regeringen meddelar i särskild ordning, projektera och utföra ny-, om- och tillbyggnader,
att anskaffa och underhålla de anläggningar i övrigt och den utrustning som fordras för programverksamheten.

4 § För den direkta programverksamheten inom lokalradioföretaget skall under företagsledningen för detta – i enlighet med vad som framgår av bilaga 2 till prop. 1975:13 – inrättas särskilda lokalradioenheter inom ett vart av följande lokalradioområden, nämligen Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland, Gävleborg, Kopparberg, Värmland, Uppsala, Stockholm, Örebro, Västmanland, Södermanland, Östergötland, Gotland, Blekinge, Kristianstad, Malmöhus, Kalmar, Kronoberg, Jönköping, Göteborg och Boråsområdet, Trestadsområdet, Skaraborg, Halland.

Det skall ankomma på lokalradioföretaget att besluta om huvudort för de särskilda lokalradioenheterna.

5 § Sveriges Radio aktiebolag skall i egenskap av moderbolag i koncernen ha det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i dess helhet. I enlighet härmed ankommer det på Sveriges Radio aktiebolag

att svara för den övergripande planeringen av rundradioverksamheten,
att till regeringen inge förslag om medelstilldelningen jämväl vad avser verksamheten vid lokalradioföretaget och lämna sådana uppgifter om lokalradioverksamheten som är väsentliga för regeringens bedömning av medelsbehovet,

att besluta om budgetramar för lokalradioföretaget och tilldela lokalradioföretaget medel i överensstämmelse med dessa,

att bestämma om system för ekonomisk styrning och kontroll av verksamheten vid lokalradioföretaget,

att fastställa de programregler som är gemensamma för rundradioverksamheten i dess helhet,

att företräda koncernen i förhandlingar om kollektivavtal, avtal som avser upphovsrätt och därmed närstående rättigheter samt avtal med centrala instanser för t. ex. sport, musik och nyheter, allt i den mån Sveriges Radio aktiebolag anser att sådana förhandlingar skall föras centralt,

att företräda koncernen i det internationella rundradiosamarbetet,
att vara huvudman för beredningsplaneringen.

6 § Det samarbetsavtal som enligt 1 § andra stycket skall ingås mellan Sveriges Radio aktiebolag och lokalradioföretaget skall innehålla närmare föreskrifter om tillämpningen av bestämmelserna i 3–5 §§ samt föreskrifter om reglering av de personalfrågor som aktualiseras av koncernbildningen.

Vid utformningen av samarbetsavtalet skall särskilt beaktas att koncernen i personalpolitiskt hänseende utgör en enhet och att Sveriges Radio aktiebolag i egenskap av moderbolag har det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i dess helhet, vilket kan innefatta krav på gemensam resursanvändning t. ex. vad gäller teknik och lokaler.

Samarbetsavtalet skall vidare innefatta föreskrifter om det sändningsutrymme som skall tillkomma lokalradioföretaget.

7 § Lokalradioföretaget skall för var och en av lokalradioenheterna särskilt inrikta programverksamheten på lokal information och därvid belysa frågor som berör kommuner, näringsliv, arbetsmarknad, utbildning, folkrörelser och kulturliv inom sändningsområdet. I verksamheten skall eftersträvas en allsidig spegling av dessa frågor och en stimulans till debatt. Utrymme skall ges för kulturella inslag och förströelse.

I programverksamheten skall behovet av information på andra språk än svenska beaktas.

Lokalradioföretaget skall i sin programverksamhet i tillämpliga delar iakttaga bestämmelserna i 6, 7 § första stycket, 8–13 och 16 §§ 1967 års radioavtal.

8 § I fråga om den närmare utformningen av programverksamheten i lokalradioföretaget samt i fråga om samarbetet mellan Sveriges Radio aktiebolag och lokalradioföretaget, samverkan mellan lokalradioenheterna, huvudorter för enheterna, sändningsutrymme för lokalradioverksamheten, lokalradioenheternas självständighet och medelstilldelningen till de enskilda enheterna skall beaktas de av regeringen och riksdagen godkända riktlinjerna (prop. 1975:13, KrU 1975:6, rskr 1975:82).

9 § De medel, som enligt 5 § tilldelas lokalradioföretaget, utbetalas av Sveriges Radio aktiebolag till lokalradioföretaget i mån av behov och efter rekvisition. Har lokalradioföretaget under ett budgetår erhållit större belopp än som under budgetåret åtgått till dess programverksamhet, skall det överskjutande beloppet återbetalas till Sveriges Radio aktiebolag.

10 § Bestämmelserna om televerkets ansvar för distributionen av rundradioprogram, m. m. i 3 § 1967 års radioavtal skall äga motsvarande tillämpning i fråga om lokalradioföretaget.

11 § Bestämmelserna om jäv och avsättning till reservfond i 17 och 18 §§ 1967 års radioavtal äger motsvarande tillämpning på lokalradioföretaget.

12 § Finns skäl antaga att Sveriges Radio aktiebolag brutit mot detta avtal, äger regeringen påkalla utredning i frågan genom utredningsmän, vilka utses enligt lagen om skiljemän. Om utredningen ger anledning till det, äger regeringen uppsäga såväl detta avtal som 1967 års radioavtal.

13 § Sker uppsägning enligt 11 § äger 20 § andra och tredje styckena samt 21 § 1967 års radioavtal motsvarande tillämpning.

14 § Tvist om tolkningen eller tillämpningen av detta avtal avgörs genom skiljemannaförfarande enligt lagen om skiljemän.

Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1975 och gäller till och med den 30 juni 1977.

I fråga om uppsägning av avtalet äger bestämmelserna därom i 1967 års radioavtal motsvarande tillämpning.

Bilaga 4 Avtal mellan Sveriges Radio AB (SR) och dotterbolaget Sveriges Lokalradio AB (LRAB) om samarbete rörande lokalradioverksamheten

Inledning

I egenskap av moderbolag i koncernen har SR det övergripande ansvaret för rundradioverksamheten i dess helhet. SR har sålunda det yttersta ansvaret för koncernens övergripande planering och de övriga frågor av koncerngemensamt intresse som berör SR:s stabsorgan.

1 Ensamrättsöverlåtelsen

1.1 SR överlåter härmed på de villkor som anges i detta avtal på LRAB att med ensamrätt avgöra vilka ljudradioprogram som skall förekomma i lokal rundradiosändning från sändare här i riket. Överlåtelsen gäller under avtalets giltighetstid och berör inte SR:s rätt att intill dess de lokala ljudradiosändningarna påbörjas sända regionala ljudradioprogram i hittillsvarande omfattning.

Med den ensamrätt som SR härmed överlåter på LRAB följer skyldighet för LRAB att bedriva programverksamhet för lokalradion.

1.2 Det åligger LRAB särskilt

att producera och på annat sätt anskaffa program för utsändning

att anställa den personal som fordras för programverksamheten

att anskaffa lokaler för programverksamheten genom förhyrning och även genom att enligt bestämmelser som regeringen meddelar i särskild ordning projektera och utföra ny-, om- och tillbyggnader.

att anskaffa och underhålla de anläggningar i övrigt och den utrustning som fordras för programverksamheten.

2 Program

2.1 LRAB förbinder sig att bedriva programverksamhet inom de lokalradioområden som anges i det s. k. koncernavtal som träffats mellan SR och svenska staten och i den omfattning som anges i de av regeringen och riksdagen godkända riktlinjerna rörande lokalradioverksamheten (prop. 1975:13, KrU 1976:6 och rskr 1975:82) samt ansvara för att verksamheten bedrivs i enlighet med lagar, avtal och andra för lokalradion meddelade

föreskrifter samt inom de budgetramar som SR fastställt för lokalradioverksamheten.

2.2 I programverksamheten skall LRAB iakttaga de föreskrifter som angivits i 7 § i nämnda koncernavtal.

Det åligger vidare LRAB att i programverksamheten iakttaga de av SR fastställda programregler som är gemensamma för rundradioverksamheten i dess helhet samt att i övrigt vid utformningen av programverksamheten beakta de av regeringen och riksdagen godkända riktlinjerna (se ovan).

3 Sändningsutrymme

3.1 Fr. o. m. 1.1 1977 och efter hand som LRAB påbörjar lokala rundradiosändningar äger LRAB för sitt ordinarie programutbud disponera FM-3 sändarna i den omfattning som parterna senare träffar särskild överenskommelse om. Frågan om det överenskomna sändningsutrymmets inplacering i P 3 skall lösas i förhandlingar mellan parterna i samband med ljudradioenhetens säsongplanering. Utöver det bestämda sändningsutrymmet för de ordinarie sändningarna kan LRAB i särskilda fall erhålla utrymme för extra sändningar. Begäran om extra sändningsutrymme skall göras enligt anvisningar som SR utfärdar.

3.2 Under de tider då LRAB disponerar FM-3 sändarna tillhandahåller SR:s ljudradioenhet grammofonmusik eller därmed jämförliga musikprogram, vilka överförs till FM-3 sändarna för utsändning av LRAB i den utsträckning ifrågavarande lokalradioenhet bestämmer.

3.3 Preliminära och definitiva veckotabläer som SR upprättar för ljudradion skall så snart detta är möjligt översändas till LRAB. Lokalradioenheterna skall inom tid och i den ordning SR anger lämna SR erforderliga uppgifter för veckotabläer och programannonsering.

4 Nyhetssamarbete

4.1 LRAB får i sina sändningar använda material som förekommit i SR:s nyhetssändningar i den mån detta inte kräver medgivande från tredje man. SR äger med samma förbehåll rätt att i sina sändningar använda material som förekommit i lokal sändning.

4.2 LRAB och SR förutsättes i mån av tid och resurser bistå varandra med produktion av inslag för nyhetsprogram.

Utsändande part ansvarar själv för att alla för utsändning erforderliga medgivanden föreligger.

Närmare anvisningar för samarbetsformerna skall utarbetas i samråd mellan parterna.

5 Gemensamt resursutnyttjande

5.1 Det åligger LRAB att ifråga om resursanskaffningar, efter samråd med SR och med inriktning på optimal resursanvändning inom koncernen, välja de lösningar som på sikt bedöms mest rationella och ekonomiska för lokalradioverksamheten.

5.2 SR åtar sig att inom ramen för tillgängliga resurser utföra de tekniska, administrativa eller andra arbetsuppgifter som LRAB begär. Beslut om utökning av SR:s resurser till följd av LRAB:s behov av sådan service eller till följd av SR:s ansvar för koncerngemensamma angelägenheter skall fattas efter samråd med LRAB.

5.3 LRAB och SR äger för egen ljudradioproduktion utnyttja varandras teknik i den mån detta kan ske utan menlig inverkan på motpartens verksamhet.

5.4 De lokaler som SR på grund av lokalradioverksamheten ej längre har eget behov av skall övertas av LRAB om detta är den för koncernen mest rationella och ekonomiska lösningen.

5.5 LRAB äger överta den tekniska utrustning och de administrativa inventarier som SR till följd av lokalradioverksamheten inte längre har eget behov av.

6 Teknik

6.1 Beslut om normer för lokalradions tekniska sändningskvalitet och om anskaffning av teknisk utrustning skall LRAB fatta efter samråd med SR.

6.2 LRAB och SR förutsättes samråda och samarbeta ifråga om teknisk utveckling och forskning.

7 Personal och sändningsrättigheter

7.1 LRAB och SR skall i personalpolitiskt hänseende (således även i fråga om personalsamråd) utgöra en enhet. Parterna skall samråda i koncerngemensamma rekryteringsfrågor avseende LRAB och LRAB skall i tillämpliga delar följa SR:s personalpolitiska riktlinjer och andra reglementen och föreskrifter. I fråga om allmänna anställningsvillkor skall LRAB följa det kollektivavtal som gäller för SR. Beträffande individuella löne- och anställningsvillkor skall LRAB följa de normer som bestäms av SR och de anvisningar SR lämnar i enskilda fall.

7.2 SR skall företräda LRAB vid förhandlingar om kollektivavtal samt vid tvister rörande tolkning eller tillämpning av kollektivavtal eller lagar av arbetsrättslig natur. SR skall vidare företräda LRAB vid förhandlingar om avtal med centrala organisationer för upphovsrättsinnehavare (och därmed närstående rättigheter) samt vid förhandlingar med centrala instanser för bl. a. sport och nyheter liksom vid tvister om tolkning och tillämpning av sådana avtal.

7.3 I samband med de förhandlingar som ovan avses samt vid handläggning av ur avtalen härrörande tvister skall ett kontinuerligt samråd äga rum. LRAB äger rätt att vara representerat i den eller de förhandlingsdelegationer eller grupper som SR bildar för de förhandlingar som avses ovan i 7.2

Vid utformningen av personalpolitiska riktlinjer och föreskrifter skall SR likaledes kontinuerligt samråda med LRAB.

7.4 LRAB skall vara representerat i de nämnder och kommittéer i vilka SR samråder med personalen rörande utformningen av personalpolitiska riktlinjer och i andra koncerngemensamma personalfrågor.

8 *Ekonomi och internrevision*

8.1 SR skall till regeringen inge förslag om medelstildelning vad avser verksamheten vid LRAB. LRAB skall vid den tidpunkt och på det sätt SR bestämmer lämna SR erforderligt underlag för anslagsframställningen.

Vid utformningen av medelsäskandet skall SR samråda med LRAB.

8.2 SR skall besluta om budgetramar för LRAB. LRAB skall vid den tidpunkt och på det sätt SR bestämmer lämna SR erforderligt underlag för beslutet.

8.3 De medel som sålunda enligt fastställda budgetramar skall tilldelas LRAB utbetalas av SR till LRAB i mån av behov och efter rekvisition.

8.4 Har LRAB under ett budgetår erhållit större belopp än som under budgetåret åtgått till programverksamheten skall det överskjutande beloppet återbetalas till SR vid budgetårets slut.

8.5 SR skall besluta om de system för ekonomisk styrning och kontroll som skall tillämpas för verksamheten inom LRAB. Inom ramen för dessa riktlinjer äger LRAB fritt utveckla budget-, redovisnings- och andra ekonomiska system och rutiner.

8.6 SR:s avdelning för internrevision skall svara för den interna redovisnings- och förvaltningsrevisionen inom LRAB och därvid äga fri tillgång till all information och alla handlingar som är erforderliga för att utföra revisionen.

8.7 För det arbete som utförs inom SR på grund av SR:s ansvar för koncerngemensamma angelägenheter och för de tjänster i övrigt som för LRAB utförs med SR:s personella, tekniska eller administrativa resurser äger SR rätt till ersättning från LRAB. Ersättningen skall täcka SR:s självkostnader, således ej enbart SR:s marginalkostnader. Ersättningen skall bestämmas efter normer som senare överenskommes mellan parterna. Det övertagande som nämns i punkt 5.5 skall vara kostnadsfritt.

Giltighetstid

Detta avtal träder i kraft den 1 juli 1975 och gäller till och med den 30 juni 1977. I fråga om uppsägning av avtalet äger bestämmelserna därom i 1967 års radioavtal motsvarande tillämpning.

Bilaga 5 Yttranden, avgående och inkommande skrivelser

1 Radioutredningen har avgivit remissyttranden över följande betänkanden och andra förslag

Alkoholpolitiska utredningens betänkande (SOU 1974:90–93) Alkoholpolitik
Radionämndsutredningens betänkande (Ds U 1974:7) Radionämnden. Bredad granskning och ny organisation

Dataarkiveringskommitténs betänkande (SOU 1974:94) Bevara ljud och bild
 Betänkandet (NU 1974:19) TV över gränserna, slutrapport av *Nordiska Ministerrådets TV-kommitté 1973*

TRU-kommitténs betänkande (SOU 1975:28) Program för ljud och bild i utbildningen

Massmedieutredningens betänkande (SOU 1975:49) Massmediegrundlag
TRU-kommitténs betänkande (SOU 1975:72) Distansundervisning

Principdeklaration om användning av massmedier för att stärka fred och internationell förståelse och bekämpa krigspropaganda, rasism och apartheid; förslag utarbetat av *Unescos sekretariat* inför 1976 års generalkonferens.

Framställning från Sveriges Radio om särskilda medel för *samnordiskt produktionscentrum för sameprogram*

1972 års *pressutrednings* betänkande (SOU 1975:79) Svensk press. Statlig presspolitik

Sameutredningens betänkande (SOU 1975:99–100) Samerna i Sverige. Stöd åt språk och kultur

Motionerna 1975/76:412 och 1975/76:2083 om *videogram*

Handikapputredningens betänkande (SOU 1976:20) Kultur åt alla

Tidskriftsutredningens betänkande (Ds Fi 1976:7–8) Stöd till organisations-tidskrifter

2 Viktigare avgående skrivelser

Tillsammans med 1972 års pressutredning skrivelse till utbildningsdepartementet med förslag om *särskild utredning om massmedieforskningen*.

3 Viktigare inkommande skrivelser

Rikskonserten: Synpunkter på musikverksamheten inom Sveriges Radio

Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor: Förslag om att i av-

talstext eller i anslutning därtill ge riktlinjer för Sveriges Radio att verka för jämställdhet mellan män och kvinnor

Sveriges Författarförbund: Principiella synpunkter på reprisering av radio- och tv-program (på begäran av utredningen)

Svenska Teaterförbundet: Principiella synpunkter på reprisering av radio- och tv-program (på begäran av utredningen)

Sveriges Dramatikerförbund: Principiella synpunkter på reprisering av radio- och tv-program (på begäran av utredningen)

Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd: Krav på representation för de frilansande kulturarbetarna bland utredningens experter

Utbildningsdepartementet: För övervägande i utredningens arbete en skrivelse från Sveriges Radio om förvaltningen av radiofonden

Länsstyrelsen i Kronobergs län: Krav om bevarande av ett självständigt Smålandsdistrikt

Svenska Musikerförbundet, avd. 14, Karlstad: Krav på nedläggande av programmet Svensktoppen

Svenska Samernas Riksförbund: Förslag om rikstäckande sameprogram, m m

Sveriges Radios symfoniorkester: Krav på att symfoniorkestern ska få fungera med egen konstnärlig integritet inom en seriös musikavdelning inom Sveriges Radio, m m

Radiokören: Krav på att radiokören ska tillhöra en seriös musikavdelning inom Sveriges Radio, m m

Länsstyrelsen i Värmlands län: Förslag om att Värmland ska utgöra egen region i första hand, att länet ska ingå i en region med Göteborg som huvudort i andra hand

Justitiedepartementet: Överlämnande av riksdagsskrivelse den 21 november 1973, nr 304 med anledning av motion om lagstadgad rätt till utskrift av radio- och tv-program

Svenska Musikerförbundet och Svenska Teaterförbundet: Krav på borttagande av förbudet mot bl a svensk musik i radionattetid

Länsstyrelsen i Malmöhus län: Förslag om ökad tv-produktion i Sveriges Radios södra distrikt (Malmö)

Svenska Journalistförbundet: Hemställan om att utredningen ska pröva Sveriges Radios medlemskap i arbetsgivarorganisation

Rädda Barnens Riksförbund: Anhållan om våldsfri sändningstid i tv samt om bestämmelse i radioavtalet om skydd för barn mot våldspåverkan

Televerkets Radiodivision: PM angående möjligheterna att etablera FM-sändare med strikt lokal täckning (på utredningens begäran)

Sveriges Radios Tjänstemannaklubb: Krav om förbättrad information från utredningen till klubben

Föreningens Svenska Tecknare, Föreningen Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare, Konstnärernas Riksorganisation och Svenska Fotografers Förbund med senare stöd av Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd: Krav på ökade möjligheter till frilansuppdrag inom Sveriges Radio för bildskapare och på fristående bild-, färg- och formavdelning inom Sveriges Radio, m m

Sveriges Frikyrkoråd: Uttalande av stöd till förmån för Rädda Barnens Riksförbunds skrivelse angående våld i radio och tv

Sveriges Radios Tjänstemannaklubb: Förslag om att utbildningsradion ska stanna inom Sveriges Radio AB

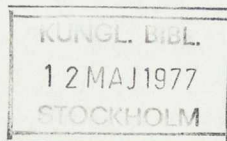
Smålandsdistriktet, Sveriges Radio: Argument för en självständig Smålandsregion

Sveriges Radios Tjänstemannaklubb, sektion 22, Växjö: Förslag om att Smålandsdistriktet ska utgöra självständig region inom Sveriges Radio

Statens offentliga utredningar 1977

Kronologisk förteckning

1. Totalförsvaret 1977-82. Fö.
2. Bilarbetstid. K.
3. Utbyggd regional näringspolitik. A.
4. Sjukvårdsavfall. Jo.
5. Kvinnlig tronföljd. Ju.
6. Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1.
B.
7. Rätten till vapenfri tjänst. Fö.
8. Folkhögskolan 2. U.
9. Betygen i skolan. U.
10. Utrikeshandelsstatistiken. E.
11. Forskning om massmedier. U.
12. Kommunal och enskild väghållning. K.
13. Sveriges samarbete med u-länderna. Ud.
14. Sveriges samarbete med u-länderna. Bilagor. Ud.
15. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. I.
16. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. Bilagor. I.
17. Översyn av jordbrukspolitiken. Jo.
18. Inflationsskyddad skatteskala. B.
19. Radio och tv 1978-1985. U.



Statens offentliga utredningar 1977

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Kvinnlig tronföljd. [5]

Utrikesdepartementet

Biståndspolitiska utredningen. 1. Sveriges samarbete med u-länderna [13] 2. Sveriges samarbete med u-länderna. Bilagor. [14]

Försvarsdepartementet

Totalförsvaret 1977-82. [1]
Rätten till vapenfri tjänst. [7]

Kommunikationsdepartementet

Bilarbetstid. [2]
Kommunal och enskild väghållning. [12]

Budgetdepartementet

Översyn av det skatteadministrativa sanktionssystemet 1. [6]
Inflationsskyddad skatteskala. [18]

Utbildningsdepartementet

Folkhögskolan 2. [8]
Betygen i skolan. [9]
Forskning om massmedier. [11]
Radio och tv 1978-1985. [19]

Jordbruksdepartementet

Sjukvårdsavfall. [4]
Översyn av jordbrukspolitiken. [17]

Arbetsmarknadsdepartementet

Utbyggd regional näringspolitik. [3]

Industridepartementet

Handelsstålsutredningen. 1. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. [15] 2. Handelsstålsindustrin inför 1980-talet. Bilagor. [16]

Ekonomidepartementet

Utrikeshandelsstatistiken. [10]

Systematisk teknisk utbildning

1. Inledning

2. Syftet med utbildningen

3. Utbildningsplanen

4. Utbildningsinnehållet

5. Utbildningsmetoder

6. Utbildningsutvärdering

7. Utbildningskostnader

8. Utbildningsresultat

9. Utbildningsutvärdering

10. Utbildningsutvärdering

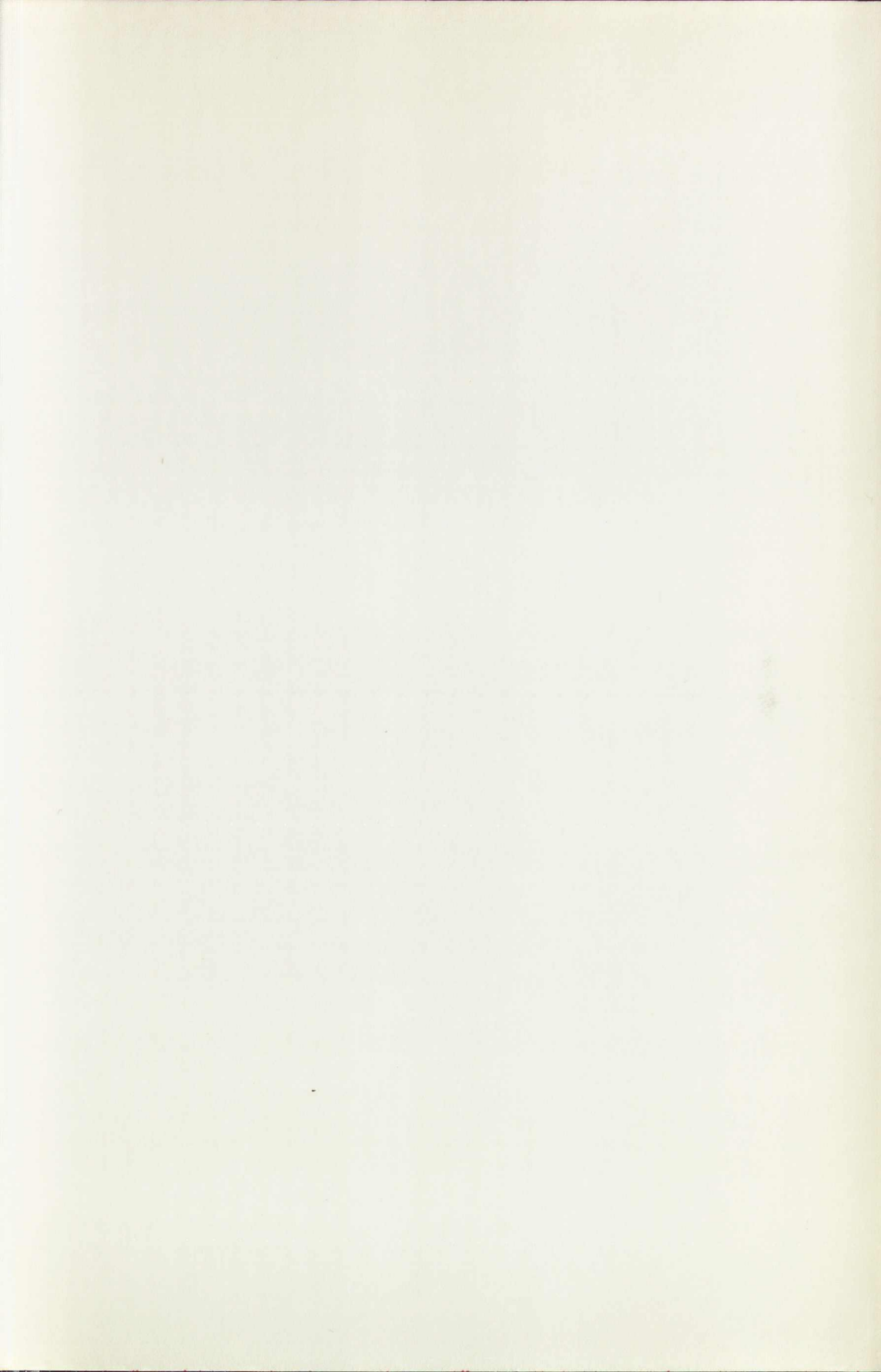
11. Utbildningsutvärdering

12. Utbildningsutvärdering

13. Utbildningsutvärdering

14. Utbildningsutvärdering

KUNGL. BIBL.
12 MAJ 1977
STOCKHOLM





LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-03337-2
ISSN 0375-250X